

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN
HİKÂYE, ROMAN VE
TİYATROLARINDA
İNSAN**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

HAZIRLAYAN
Ali YILDIZ

T 92315

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL - 1999

İÇİNDEKİLER

Önsöz	VII
Giriş	XI

I. Bölüm

Kahramanların Cinsiyetlerine Göre Ayrımı

Suizan	2
Esaret	4
Gençlik	8
Teehhül	10
Felsefe-i Zenan	13
Gönül	16
Mihnetkeşan	20
Firkat	23
Yeniçeriler	30
Eyvah	36
Ölüm Allah'ın Emri	39
Açıkbaş	42
Ahz-ı Sar	44
Hasan Mellah	45
Zeyl-i Hasan Mellah	63
Dünyaya İkinci Geliş	84
Hüseyin Fellah	92
Yeryüzünde Bir Melek	98
Felatun Bey ile Rakım Efendi	106
Paris'te Bir Türk	110
Bir Gerçek Hikâye	122
Bir Fitnekâr	124
Süleyman Musli	127
Kafkas	133
Çengi	137
Nasip	142
Bekarlık Sultanlık mı Dedin?	144
Karnaval	146
Henüz On Yedi Yaşında	153

Acaib-i Âlem	156
Dürdane Hanım	161
Vah	167
Fürs-i Kadimde Bir Facia	175
Çerkez Özdenleri	178
Volter Yirmi Yaşında	179
Esrar-ı Cinâyât	181
Cellat	186
Hayret	191
Bahtiyarlık	198
Cinli Han	202
Obur	204
Bir Tövbekâr	206
Çingene	208
Çifte İntikam	212
Para	215
Kismet Olanın Kaşığında Çıkar	217
Arnavutlar-Solyotlar	219
Demir Bey	223
Amerika Doktorları	227
Haydut Montari	230
Gürcü Kızı	235
Şeytan Kaya Tılsımı	241
Rikalda	243
Diplomalı Kız	249
Dolaptan Temaşa	252
Müşâhedat	254
Ahmet Metin ve Şirzad	264
İki Hüdakâr	274
Emanetçi Sıtkı	276
Can Kurtaranlar	280
Bir Acıbe-i Seydiye	280
Ana-Kız	281
Taaffüf	288
Gönüllü	293
Mesail-i Muğlaka	284
Jöntürk	297

II. Bölüm

Kahramanların Evli veya Bekâr Oluşları

Bekâr Kahramanlar	324
Evli Olan Kahramanlar	337
1. Devam Eden Evlilikler	337
2. Hinkıtaa Uğrayan veya Herhangi Bir Sebeble Biten Evlilikler	346
Dul Olanlar	354

III. Bölüm

Kahramanların Milliyetleri

1. Türkler	364
2. Araplar	384
3. Arnavutlar	390
4. Çerkezler	392
5. Lazlar	398
6. Farslar	399
7. Hintliler	401
8. Boşnaklar	403
9. Kürtler	403
10. Çingeneler	404
11. Rumlar	405
12. Ermeniler	415
13. Yahudiler	421
14. Fransızlar	423
15. İngilizler	435
16. Almanlar	438
17. İspanyollar	440
18. Portekizliler	442
19. İtalyanlar	442
20. Ruslar	446
21. Gürcüler	448
22. Lazlar	450
23. Amerikalılar	450
24. Avusturyalılar	451

25. Buğdanlılar	452
26. Solyotlar	453
27. Sırplar	454
28. Hırvatlar	454
29. Samoyetler	454
30. Aztekler	455

IV. Bölüm **Kahramanların Dinleri**

1. Müslümanlar	458
2. Hıristiyanlar	484
3. Yahudiler	494
4. Hindular	494
5. Mecusiler	496
6. Putperestler	499

V. Bölüm **Kahramanların Eğitimleri**

1. Eğitim görmüş olan kahramanlar	504
2. Eğitim görmemiş olan kahramanlar	525

VI. Blüm **Kahramanların Meslekleri**

1. Devlet Adamları, Memurlar	531
2. Ticaretle Uğraşanlar	540
3. Askerler	547
4. Muharrirler - Şairler	551
5. Gazeteciler	556
6. Öğretmenler	559
7. Mürebbiyeler	562
8. Din Adamları	567
9. Ulema	568

10.	Batılı Bilim Adamları	568
11.	Doktorlar	569
12.	Avukatlar	570
13.	Zanaatkarlar	571
14.	Ressamlar	572
15.	Denizciler, Gemi Kaptanları	573
16.	Sandalcılar ve Kayıkçılar	574
17.	Çiftçiler	574
18.	Bahçıvanlar	575
19.	Arabacılar	575
20.	Kethüda, Vekilharç, Kahyâ, Daire Müdürleri	575
21.	Uşak ve Hizmetçiler	576
22.	Aşçılar	577
23.	Hokkabazlar	577
24.	Büyücüler	578
25.	İşçiler	579
26.	Kapıcılar	579
27.	Artist, Aktrist, Şarkıcı, Çengiler	579
28.	Fahişeler	580
29.	Bohçacı Kadın	580
30.	Eli İşi Yapan Kadın	581
31.	Terziler	581
32.	Pansiyoncu Kadınlar	581
33.	Otel Müdürleri	581
34.	Ebeler	582
35.	Balıkçılar	582
36.	Çobanlar	582
37.	Tercümanlar	582
38.	Eczacı	582
39.	Cellat	582
40.	Kunduracı	583
41.	Tulumbacılar	583
42.	Kahveciler	583
43.	Ekmekciler	583
44.	İmameci	583
45.	Dellal	583
46.	Hammal	583
47.	Bozacı	584

48.	Çilingir	584
49.	Postacı	584
50.	Lokantacı	584

VII. Bölüm

İyiler ve Kötüler

1. İyiler	586
2. Kötüler	621

VIII. Bölüm

Kahramanların Zihniyet ve Anlayışları

1. Alafranga Tipler	652
2. Alaturka Tipler	657

IX. Bölüm

Tekrarlanan Tipler

1. Erkek Kahramanlar	662
2. Kadın Kahramanlar	665
Sonuç	668
Bibliyografya	675

ÖNSÖZ

Ahmet Midhat Efendi, ilk romancılarımızdandır. Hikâye, roman ve tiyatro türünde yazdığı çok sayıda eserle, geniş halk kitlelerinde okuma arzusunu uyandırarak edebî bir canlılığın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Engin bir tecessüse ve ansiklopedik bir zihin yapısına sahip olan yazar, binlerce sayfa tutan külliyatında bilginin, tecrübenin, heyecanın ve düşüncenin esrârengiz bir terkip oluşturduğu bir dünya kurmayı başarmıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatroları, ilk örnekler olmaları itibariyle bir takım teknik zaafarla malüldür; fakat zengin bir muhtevâyâ sahip oldukları, yazıldıkları devrin bütün meselelerini içerdikleri inkâr edilemez. Bu eserlerin bir çok açıdan incelenmesi mümkün ve gereklidir. Türk hikâye ve romanı, Ahmet Midhat Efendi'nin katkıları, bütün boyutlarıyla ortaya konmadan anlaşılabilir.

XIX. yüzyıl, özellikle Ahmet Midhat'ın eser verdiği dönemde Türk toplumunda hemen her alanda önemli değişimler olmuştur. Bu değişim ve buna bağlı olarak görülen yeni anlayış ve gelişmelerin pek çoğu yazarımızın roman, hikâye ve tiyatrolarında şu veya bu şekilde yerini alır. O, bu konuda bazen öncü de olur. Bu yüzyılda Türk insanı eski anlayışla yeni anlayışın arasında bocalar. Bir kısmı, eski anlayışı devam ettirir; bir kısmı kendini yeni yaşayış şekline kaptırır. Öte yandan Ahmet Midhat misyonu olan veya kendisine bir misyon yükleyen bir yazar-edebiyatçıdır. Bunun için, XIX. asrın ikinci yarısında medeniyet krizi yaşayan insanımızı ve toplumumuzu düşüncesine göre şekillendirmek ister. İşte bu bakımdan biz Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan insan unsurunu ve onun özelliklerini tespit etmek istedik. Ahmet Midhat Efendi'nin insan tasavvurunu, insana bakışını, on dokuzuncu asrın sonlarında yaşayan insanları göstermeye çalıştık.

Çalışmamız, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanlar,

cinsiyetlerine göre erkek ve kadın olarak sınıflandırılmıştır. Bu bölümde, kahramanlar genel olarak tanıtılmaya ve erkek ve kadın olarak taşıdıkları özellikler ve birbirleriyle olan münasebetlerinin mahiyeti tespit edilmeye çalışılmıştır. Kadın erkek münasebetleri toplumun en canlı tarafını oluşturur. Aslında bu edebî eserler için de geçerlidir. Bunun için bu konuya öncelik verdik. XIX. asırda değişen toplumun değişen insanı kadın erkek ilişkilerinde nasıl bir yapıya sahipti? Çok defa ifade edildiği gibi, eski Türk toplumunda kadının kapalı bir hayatı vardır. Ahmet Midhat bu konuda ne düşünüyordu? Kadın erkek ilişkileri hangi çerçevede idi? Ailede ve toplumda kadına ne gibi görevler yüklenmek isteniyordu? Bunları tespit etmek istedik. Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarındaki kahramanların aynı zamanda tam bir dökümü olduğu için bu bölümü oldukça uzun tuttuk. Bu bölümün diğer bölümlerin anlaşılmasına yardımcı olacağını da düşündük.

İkinci bölümde, kahramanlar evli, bekar ya da dul olmalarına göre guruplandırılmıştır. Evli olan kahramanların evliliklerinin dayandığı esaslar, karı kocanın birbirleriyle olan münasebeleri, devam eden evlilikler ve inkıta uğrayan ya da son bulan evlilikler, bekâr olan kahramanların durumu, yazarın evliliğe ve bekârlığa bakışı ve dul olan kahramanlar üzerinde durulmuştur. Kahramanların evli, bekâr ve dul olmaları dolayısıyla sahip oldukları özellikler belirtilmiştir. Türk toplumunda en son değişimin ailede olduğu bilinir. Evlilikte ve ailede yeni anlayışlara kapı hemen açılmamıştır. Bu Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarından da anlaşılmaktadır. İşte bu bölümde değişmeye başlayan insanımızın evliliğe bakışını göstermek, karı koca arasındaki ilişkiler, birbirlerine karşı davranışları, çok evlilik vb. konularda yazarımızın düşüncesini sergilemek istedik.

Üçüncü bölümün konusu kahramanların milliyetleridir. Osmanlı Devleti pek çok kavme mensup insanın bir arada yaşamasını sağlamıştır. Her ne kadar devlet yıkılma vetiresine girmiş ve bazı unsurlar devletten ayrılmak için çalışmalara başlamışlar ise de onlar hâlâ toplumun bir parçasıydılar. Millî devlete geçişin arifesinde bir Türk edebiyatçısı hayatta onlara nasıl bir yer veriyordu? Nasıl bir rol yükliyordu? Hepsinden önemlisi konumuz insan olunca çeşitli kavimlerden de olsalar bir Türk yazarı "insan"a hangi gözle bakıyordu? Bunu söylerken Ahmet Midhat'ın imparatorluğun bünyesindeki çeşitli kavimlere "osmanlı" gözüyle baktığını unutmuyoruz. Ayrıca Batı ile münasebetler sonunda tanınan yeni kavimler Türk hayatında nasıl bir yer işgal ediyordu? İşte biz, Ahmet Midhat'ın eserlerinde yer alan kahramanların, mensup oldukları millet

dolayısıyla sahip oldukları özellikler ve yazarın her bir millete bakış açısını tespit etmek istedik.

Dördüncü bölümde kahramanlar, dinlerine göre tasnif edilmiştir. Din, insanın ve toplumun vazgeçemediği bir unsurdur. XIX. yüzyılda toplumumuzdaki ve insanımızdaki en önemli değişme din anlayışı ve dine bakışta olmuştur. Zamanla dinin tayin edici rolü zayıflamıştır. Bu Ahmet Midhat'ın kahramanlarının din karşısındaki konumları, dinî yaşantılarının olup olmadığı ve yazarın kahramanların mensup olduğu dinlere (İslâm, Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Ateşperestlik ve Putperestlik) bakış açısının ne olduğunun araştırılması konumuz bakımından önemli idi.

Beşinci bölüm, kahramanların eğitim karşısındaki durumlarını içermektedir. Eğitim insanın ve toplumun değişme ve gelişmesinin hem en önemli itici gücü hem de göstergesidir. Öte yandan Ahmet Midhat Efendi, eğitime çok önem veren bir yazarımızdır. Hele onun edebî eserleri de dahil gazetecilik ve yazarlıkta asıl maksadının halkı eğitmek olduğu düşünülürse böyle bir bölüm kaçınılmaz hale gelecektir. Bu bakımdan biz eğitim görmüş kahramanlar ile eğitim görmemiş kahramanları, bunların özelliklerini, kahramanların eğitim durumlarının hayatlarına olan tesirini göstermek istedik.

Altıncı bölümde kahramanlar mesleklerine göre sınıflandırılmıştır. Ahmet Midhat Efendi, kendisi çok çalışkan olduğu kadar çalışmaya çok önem veren bir şahsiyettir. Nitekim daha önce Erol Ülgen bu konuda bir çalışma yapmıştır. Çalışma genel bir kavram ise de bu gelişmiş toplumlarda meslek edinmede ve meslekte kendini gösterir. Biz, Ahmet Midhat Efendi'nin kahramanlarının sahip olduğu mesleklerini, kahramanlarla meslekleri arasındaki münasebet ve bu münasebetin hayatlarındaki başarı ya da başarısızlıkla olan alakasını ayrı bir bölümde belirleyerek Ahmet Midhat Efendi'nin insana bakışını tamamlamak istedik.

Yedinci bölümde ise kahramanların iyi ya da kötü olmalarına göre tasnifi yapılmıştır. İyilik ve kötülük zaman zaman izafi gibi algılanmak istenirse de genel anlamıyla kendine, çevresine ve topluma verdiği fayda veya zarar noktasından bir iyilik, kötülük ayırımı yapmak zarureti vardı. İyi insanlar nasıldı, iyi kime denirdi? Kötü insanlar nasıldı, kötü kime denirdi? Bu soruların cevabını kahramanlara, yazarımızın biçtiği rolden ve onlara uygun gördüğü muamelelerden çıkarmaya çalıştık. Buna göre de iyilerin ve kötülerin özelliklerini ayrı ayrı göstermeye çalıştık.

Çalışmamızın sekizinci bölümünü yazarımızın kahramanlarını zihniyetlerine göre ayırmaya tahsis ettik. Bu bölümde Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarındaki kahramanlarını o zaman çok yaygın olan iki ayrı kutuptaki zihniyete göre inceledik. Bu, toplumumuzda Tanzimat'tan bu yana var olan bir ayırımıdır. Bu da, anlayış, yaşayış, giyim-kuşam vb. şekillerde tezahür eder. Biz özellikle bu iki ayrı zihniyetin yazarımızda tezahür eden özelliklerini belirtmeye çalıştık. Bu bakımdan da önceki bölümlerde yaptığımız her romandaki durumu kronolojik bir sırada ayrı ayrı gösterip sonunda genel bir değerlendirme yapma şeklindeki uygulamamızı yumuşatarak zihniyet ve özelliklerine öncelik verdik.

Tezimizin dokuzuncu ve sonuncu bölümünü tekrarlanan tiplere tahsis ettik. Ahmet Midhat, pek çok hikâye ve romanında daha evvelki bir hikâye veya romanında canlandırdığı bir tipi daha sonrakilerde tekrarlar. Bu, onun, o tipe veya kahramana¹ ayrı bir dikkat verdiği anlamına gelir. Bunun ayrıca gösterilmesi konumuz bakımından önemlidir. Tekrarlanan tip veya kahramanlarda tabiatıyla kronolojinin ayrı bir yeri vardır. Kronolojide önce olan bir eserde yer alan bir kahraman daha sonraki eserlerde nasıl ve hangi yönleriyle tekrarlanır? Bunu belirlemek istedik.

Bütün bu bölümlerde yapılmaya çalışılan incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar, sonuç bölümünde değerlendirilmiş ve birleştirilmiştir.

Eserlerde yer alan yabancı kahramanların isimleri okunuşlarına göre yazılmıştır. Pek çok millete mensup olmaları sebebiyle, bu kahramanların isimlerinin orijinal yazılışlarını tespit etmek mümkün olmamıştır.

Bu çalışmayı, başından sonuna kadar, her aşamada sabır ve dikkatle yöneten, değerli yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Kâzım Yetiş Beye minnet ve şükran borçluyum. Kendilerine teşekkür etmeyi son derece zevkli bir vazife olarak addediyorum.

Ali YILDIZ

¹ Burada "tip veya kahraman" deyişimizin sebebi, tipin ne olduğunun zaman zaman tartışma konusu olmasıdır.

GİRİŞ

Milletle insan ve ve insanla onun kendini ifade biçimi olan sanat eseri arasında tabii ve karmaşık bir ilişki vardır. Milletlerin yapısı ve sahip oldukları özellikler, bir bütün olarak, sanat eserlerinde özellikle edebî eserlerde ifadesini bulur. Dolayısıyla, bir milletin tarih boyunca ortaya koyduğu insan tipinin getirdiği değişim ve dönüşümler, o millete ait edebî ürünlere bakılarak takip edilebilir.

Türk kültür tarihi genel olarak üç safha göz önünde bulundurulur: Türklerin İslamiyeti kabulünden önceki dönem, İslâmî dönem ve Batılılaşmanın resmîyet kazandığı ve yaygınlaştığı on dokuzuncu asırdan günümüze kadar olan dönem.

Türklerin, İslâmiyeti kabul etmelerinden önceki dönemde, bozkır kültürü diye isimlendirilen¹ bir hayat tarzına sahip oldukları görülmektedir. Bu kültürün başlıca özelliği, içinde bulunulan tabiat şartlarına uygun olan bir sadeliktir. Sosyal yapının merkezinde aile yer almakta, ailelerin oluşturduğu kabileler nihâi olarak bir devlet yapısını teşkil etmektedir. Ekonomi büyük ölçüde hayvancılığa dayalıdır. Savaş toplum hayatındaki en temel realitedir. Bu yüzden, ordu son derece gelişmiş bir yapıya sahiptir. "Kadın-erkek, yaşlı-genç herkes" ordunun tabii bir üyesidir.² Zor tabiat şartları karşısında kadın da erkek kadar

1 İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İst. 1998, s. 213

2 İbrahim Kafesoğlu, a.g.e. s. 281

sorumluluk sahibidir. Dinî inançlar ve ahlâkî ilkelerde (töre) birleşen ve birbirine kan bağıyla bağlı olan insanlar arasında güçlü bir asabiyetin var olduğu açıktır. Bütün bu özellikler dolayısıyla, Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türklerin toplum olarak, dinamik bir iç yapıya sahip olduklarını ifâde edebiliriz.

Bozkır kültürünün, idealize ederek ortaya koyduğu insan tipi, eski Türk destanlarında ifadesini bulmuştur. Alp tipi olarak isimlendirilen¹ bu tipin başlıca özelliği, cesur ve güçlü bir savaşçı olmasıdır.

Türklerin İslâmiyeti kabulüyle birlikte sosyal hayatta büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Orta Asya bozkırlarından batıya doğru yayılan Türkler, yeni dinin değerlerini samimiyetle benimsemişler ve onu yayma misyonunu gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Fethedilerek vatan haline getirilen topraklarda, tarıma dayalı yerleşik bir hayat tarzı ikâme edilmiş, devlet teşkilatı ve ordu çok daha güçlü bir hâle getirilmiştir. Bu arada, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş de söz konusu olmuştur.

Bu dönemde Alp tipinin devamı olarak teşekkül eden Gazi tipi² Battalnâme, Dânişmendnâme gibi eserlerde ifadesini bulmuştur. Bu tip de Alp tipi gibi dışa dönük bir hareketi temsil eder, fakat ondan farklı olarak, amacı daha özel bir şekilde belirlenmiş ve kıtsal bir hüviyet kazanmıştır.

Türklerin İslâmiyeti kabul ettiği onuncu asırdan on beşinci asra kadar olan dönem, yerleşik hayatın muhkem ve teferruatlı hâle gelmesi, sosyal yapının çeşitlilik arzeden bir hüviyete bürünmesi ve bunlara bağlı olarak klâsik bir kültürün teşekkül etmesi bakımından bir geçiş dönemi olarak kabul edilebilir.

1 Mehmet Kaplan, *Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İst. 1996, s. 5

2 Mehmet Kaplan, a.g.e. s. 5-6

On beşinci yüzyılda bir imparatorluk haline gelen Osmanlı Devletinde bu geçiş döneminin bir sonucu olarak, klâsik bir kültür ve edebiyat da oluşturulmuştur. Doğunun son büyük edebiyatı olan ve kendinden önceki Arap ve Fars edebiyatlarını aşan bu edebiyat, büyük ölçüde şiirden oluşur ve son derece güçlü bir sembolik iç yapıya sahiptir.

Sembolizm, soyutlamayı gerektirir. Dolayısıyla, günümüzde Divan şiiri diye isimlendirilen klâsik Türk şiirinde gerçek hayata ancak bir sembol olarak değer arz ettiği ölçüde yer verilmiştir. Bu, metafizik esaslara istinat eden bir varlık anlayışının tabii bir sonucudur. Türk kültürünün nüvesini teşkil eden tasavvufa göre maddî âlem varlık mertebelerinin en aşağısıdır ve insanın onu aşarak yükselmesi gerekmektedir.

Divan şiirinde geniş manada yer alan sevgili tipi¹ ilahî güzelliğin bir sembolüdür. Cinsiyeti dahi zaman zaman belirsiz hâle gelen² bu tipin gerçek hayatla sembol olmaktan öte bir ilgisi yoktur. Mesnevî türünde yazılmış eserlerde³ yer alan kahramanlar ve halk hikâyelerinde rastladığımız kahramanlar için de aynı şey söz konusudur. Bu kahramanlar gerçek birer insan değil, yerine göre aklın ruhun ve nefsin sembolleridir.

On sekizinci asırda başlayan ve on dokuzuncu asırda, Tanzimat fermanıyla birlikte yaygınlaşan Batılılaşma hareketlerinin getirdiği değişim, geleneksel Osmanlı-Türk kültürünün değişmesi sonucunu doğurmuştur. Bu, sosyal hayatta meydana gelen değişikliklere bağlı olarak gerçekleşmiştir.

-
- 1 Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9, s. 415-421
 - 2 Ömer Faruk Akün, a.g.e, s. 421
 - 3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Nihat Özön, Türkçe'de Roman, İletişim Yayınları, İst. 1985, s. 41-59

Tanzimat döneminin ilk ve en yaygın ideolojisi medeniyetçiliktir.¹ Batıdaki maddî gelişmenin meydana getirdiği câzibe, sosyal hayatı kısa zamanda değiştirir. Avrupâî hayat tarzının tezahür ettiği bir semt haline gelen Beyoğlu bir câzibe merkezi olur. Kılık kıyâfetten tefrîşâta, mimarîden musîkiye varıncaya kadar hemen her alanda bir ikilik ortaya çıkar. Batı medeniyeti karşısında kendi medeniyetinden hatta kendinden şüphe duyan insanımız, büyük bir sarsıntı geçirir. Artık insanımız kendine yetmez olur. Gözünü ve gönlünü batıya yöneltir. Bu yönelişin sağlıklı olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü ne kendi realitesinden vazgeçebilir ne de tam olarak batıya yönelebilir. Aslında tam olarak, batıya yönelmesi gerekli miydi, sorusunun cevabını da veremeyiz. Öte yandan, batı ve batı kültürü, medeniyeti tam olarak tanınamadığı için neyin ne ölçüde alınacağı bu dönem insanının en büyük sıkıntısı olmuş ve medeniyet krizi denen hâdise yaşanmıştır. Üstelik var olan kültür değerlerimizin ne olduğu ve nasıl yaşatılacağı da hep tartışma konusudur. Tabiatıyla bundan edebiyat da nasîbini alır. Batıdan hikâye, roman ve tiyatro türleri edebiyatımıza girer. Yayınlan-maya başlanan gazete ve dergiler okuyucu kitleleri oluşturur ve etkili olur. Şiir, biçim ve muhteva bakımından değişime uğrar. Ama ne yeni tam kurulabilir ne de eski tam değerlendirilebilir.

Tanzimat fermannın ilanından sonra yetişen ilk kuşağa mensup olan Şinasi Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmed Midhat Efendi gibi yazarlar biçimi ve muhtevası bakımından yeni olan bir edebiyatın kurucusu olurlar. Bu yazarların eserlerinde hem toplumda meydana gelen değişimler, hem de toplumu eğitme, yönlendirme çabası göze çarpar. Kadının sosyal hayatta yerini aldığı, yeni mesleklerin belirlediği, her alanda maddî değişimlerin yaşandığı; diğer taraftan, büyük bir malî buhran içinde bulunan parçalanma ve yok olma korkusuyla iç içe yaşayan bir toplumda, ortaya çıkması istenen yeni insan tipi hikâye,

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitapevi, İst. 1988. zb 152

roman ve tiyatro türlerinde yazılan eserlerde bütün özellikleriyle birlikte tanımlanmış ve yer almıştır.

İşte süratli bir değişim bir taraftan insanımızı büyük ölçüde değiştirirken, bir taraftan da insanımız, özellikle edebiyatçılarımız çeşitli faaliyetleri ve edebî eserleri ile bu değişimin öncüsü olurlar.

Namık Kemal'in roman ve tiyatrolarında bu pek belirgin değildir. Ancak Cezmi'de ve bazı tiyatrolarında onun siyasî düşüncelerine uygun kahramanlar çizdiğini görürüz. Fakat Namık Kemal'e nisbetle çok fazla eser veren Ahmet Midhat Efendi, toplumdaki değişmeyi en geniş şekilde eserlerine yansıtan bir yazardır.

Ahmet Midhat Efendi toplumu ve insanı değiştirmeyi kendine görev bilmiştir. XIX. yüzyıl insanını ve bu yüzyılda insanımızdaki değişmeyi Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde canlı bir şekilde görürüz. İşte elinizdeki çalışma ile bunu tespit etmeye çalıştık.

1. BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
CİNSİYETLERİNE GÖRE AYRIMI

Ahmet Midhat Efendi hikâye, roman ve tiyatro türünde yazdığı 68 eserde 1313 kadar insanı canlandırmıştır. Başka bir ifadeyle, onun tahkiye yoluyla yazdığı eserlerde ismen zikredilmeyenler de dahil 1313 kahraman vardır. Bunların içinden 905'i erkek, 408'i kadındır.

Bu bölümde, kahramanların genel olarak tanıtılması ve kadınların kadın olarak, erkeklerin erkek olarak taşıdıkları özelliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Suizan

Letâif-i Rivâyât 1; İstanbul, 1315, 44 s.

Ahmet Midhat Efendi'nin ilk hikâyesi olan Suizan'da beşi erkek, ikisi kadın olmak üzere toplam yedi kahraman yer almaktadır:

Erkekler

Simon, "kimsesiz", "namuslu", "iffetli" ve "refiklerinden üstün" bir adamdır¹. Yüksek zümreden zengin bir ailenin kızı olan Polin'le aralarında vuku bulan aşk evlilikle sonuçlanmıştır. Simon, karısına büyük bir sevgiyle bağlıdır. Evlerinde misafir olarak bulunan ve Polin'in akrabası olan Şarlı karısından kıskanmaz², çünkü ona olan güveni tamdır.

Mösyö Pol Dö Belvil, Polin'in babasıdır. Paris'te, "sahib-i servet ve erbab-ı izz u namus u vekârdan bir adam"³ olmakla şöhret kazanmış kâmil bir insandır. Kızı Polin'in, pespaye sınıfından⁴ bir adam olan Simon'la evlenmesinde önemli bir rolü vardır. Ahlâken

1 Suizan, s.15

2 Suizan, s. 27

3 Suizan, s. 9

4 Yazar, "derecesi aşağı olan, bayağı" anlamındaki pespaye kelimesini Avrupa'da aristokrat olmayan halktan kişileri ifade eden bir kelime olarak kullanmaktadır.

beğendiği ve sevdiği için Simon'la kızını evlendirmeyi öteden beri düşünen, fakat Simon'un aşağı sınıftan olmasını buna bir engel olarak gören Mösyö Pol, Polin'le Simon'un birbirlerine olan aşklarından haberdar olunca, buna cevaz vermekle kalmaz; arkadaşı Piyer'i Simon'a gönderip, kızına talip olduğu takdirde izdivaçlarına mani olmayacağını bildirmek suretiyle iki sevgilinin bir an evvel evlenmelerini de sağlar. Bu Mösyö Pol'ün mevkiinde bulunan bir adamdan beklenmeyecek ölçüde sıradışı bir davranıştır. Şahsî özellikleri ve bu davranışı ile Mösyö Pol, karısına nisbetle, hikâyede daha önemli bir konumda yer almaktadır.

Mösyö Şarl, Polin'in dayısının oğludur. Simon'dan daha yakışıklı olması¹ ve Polin'le olan samimiyeti sebebiyle hikâyenin anlatıcı kişinin şüphelerini üzerine çeken Şarl, aslında Polin'le kardeşçe bir yakınlık içindedir ve başka bir kızla da nişanlıdır. Bunu hikâyenin sonunda öğreniriz.

Mösyö Piyer, Mösyö Pol Dö Belvil'in arkadaşıdır. Onun da Mösyö Pol gibi müsbet bir kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Frederik, Polin'le Simon'un evlenmelerinden önce, Polin'e talip olan zengin, fakat şahsî özellikleri itibariyle menfi bir kişidir. Onu Simon ve Polin'in zaviyesinden tanırız. Simon'a göre "hınzır"² Polin'e göre ise "rakib-i div-siret"³ tir.

Hikâyenin anlatıcı kişisi aynı zamanda hikâyenin kahramanlarından biridir. Simon'un arkadaşı olan ve ismi belirtilmeyen bu kişi, yersiz bir şüpheye kapılan ve bunun sonunda da komik duruma düşen bir kişidir.

1 Suizan, s. 23

2 Suizan, s. 9

3 Suizan, s. 12

Kadınlar

Polin, hikâyedeki en önemli kadın kahramandır. Sevdiği adamla evlenmiş, kocasına bağlı, mutlu bir kadındır. Simon ile Polin arasındaki evlilik, Polin'in Simon'a olan sevgisi sayesinde gerçekleşmiştir. Polin Simon'la evlenebilmek için ölümü bile göze alacak derecede büyük bir kararlılık göstermiştir¹. Evlendikten sonra da Simon'a olan sevgi ve bağlılığı devam eden Polin, kocası akşamları yarım saat geç kaldığında "sabr u kararı kalmayarak" onu karşılamak için "bir çeyrek mahalle kadar" yayan gelmektedir².

Madam Belvil, Pol Dö Belvil'in karısı Polin'in de annesidir. Hikâyede sadece bir yerde, o da, kocasıyla birlikte, Polin'e olan sevgileri anlatılırken ismi geçen Madam Belvil, kocasına nisbetle geri plânda kalmaktadır.

Esaret

Esâret, Letâif-i Rivâyât 1; İstanbul, 1315, 59 s.

Esaret'te üçü erkek, üçü de kadın olmak üzere toplam altı kahraman yer almaktadır:

Erkekler

Zeynel Bey, "ehibbadan ve kibardan" bir zattır³. Bekar bir adam olan Zeynel Bey, validesi ve hemşiresi vefat edip de yalnız kalınca, arkadaşı Sıtkı Bey tarafından kendisine hediye edilen bir cariyeyi eş edinir. Bilahare yine Sıtkı Bey'in delâletiyle, henüz çocuk yaşta olan bir cariyeye ile bir köle daha alır. Aradan yıllar geçer. Fıtnat adı verilen cariyeye ile Fatın adı verilen köle büyürler ve birbirlerine âşık olurlar; fakat

1 Suizan, s. 13

2 Suizan, s. 18

3 Esaret, s. 44

Zeynel Bey de Fitnat'a âşıktır. Bir gece, birbiriyle sohbet eden iki sevgilinin esrarına tesadüfen vâkıf olan Zeynel Bey, büyük bir iç mücadeleye girişir. Yazar, Zeynel Bey'in kalbi ile nefsi arasındaki çatışmayı uzun uzun anlatır¹. Bu noktada Zeynel Bey'in kendi nefsine hitaben söylediği sözler, hem yaşadığı iç mücadeleyi hem de müsbet bir karaktere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir². Bu iç mücadelenin sonunda Zeynel Bey, nefsine galip olmayı başarır ve Fitnat'la Fatin'i evlendirmeye karar verir, fakat Zeynel Bey'in içindeki çatışma' büsbütün ortadan kalkmış değildir³.

Zeynel Bey, kendi varlığını, kalp ve nefis olmak üzere iki zıt unsurdan meydana gelen bir terkip olarak düşünmektedir. Bu, Ahmet Midhat Efendi'nin, geleneksel anlayışla irtibatını ortaya koyması bakımından dikkate şayan bir hususdur.

Ahmet Midhat Efendi, kalp ve nefis arasındaki mücadelenin kalp lehine sonuçlanmasının kişiyi insaniyet mertebesine yükselteceğini, bunun aksinin ise kişiyi hayvanlık derecesine indireceğini zımnen de olsa ifade etmektedir. Aslolan kalbin nefse hakim olmasıdır; fakat bu, nefsin bütünüyle yok olacağı anlamına gelmez. Nitekim Zeynel Bey'in nefsine hakim olmayı başardıktan sonra da içindeki çatışmanın nefsinin fısıltılarıyla devam etmesi bunu göstermektedir. Bununla birlikte, Zeynel Bey, kalbinin sesini dinleyerek hareket etmesi ve kalbini nefsine hakim kılması sebebiyle kâmil ve iyi bir insandır.

Fatin, Zeynel Bey'in kölesidir. Zeynel Bey'in cariyesi Fitnat'a göre hikâyede daha geri plânda yer almaktadır. Eserde, Fatin'in de güzel ve zeki olduğu vurgulanır⁴, fakat hikâyenin anlatıcı kişisi olan Zeynel Bey, Fatin'den, Fitnat'tan bahsettiği ölçüde bahsetmez.

1 Esaret, s. 92, 93

2 Esaret, s. 93

3 Esaret, s. 94

4 Esaret, s. 73

Fatin, Fıtnat'ı büyük bir aşkla sevmektedir. İki sevgili arasında her bakımdan bir uygunluk vardır. Fakat Fatin'de erkeklere mahsus bir sorumluluk duygusunun, aklı muhakemenin daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Aşkta Fıtnat'a nisbetle daha az aktif olan Fatin, kendini duygularının akışına bırakmaz. Fıtnat'ın, "nail-i emel" olma yolundaki teklifini şiddetle reddeder¹. Fatin'e göre Fıtnat'ın bu mealdeki sözleri saçma sapandır². Birbirlerine kavuşamadıkları takdirde intihar edebileceklerini söyleyen Fıtnat'a, "(...) mertlik anı ister ki böyle nice bin acılara tahammül ve kâffe-i mevanii iktihâm iktihâm ede ede mutlaka ve behemehal nail-i emel olmağa muvaffak olalım"³ cevabını verir. Görüldüğü gibi Fatin'de duyulardan ziyade akıl ön plândadır. Fıtnat'ın intihar fikrini yeniden öne sürmesi üzerine söylediği sözler, Fatin'deki mantıklı ve gerçeklere bağlı düşünme tarzını daha belirgin olarak ortaya koymaktadır. Esir oldukları hâlde intihar etmeyi başkasının kendi zatı için yetiştirmiş olduğu ağaçtan meyve çalmaya benzeten Fatin, Fatin'e "yavrum aklını başına al!"⁴, der.

Sonunda Zeynel Bey'in himmetiyle sevgilisine kavuşan Fatin, gerdek gecesi karısının aslında kızkardeşi olduğunu anlayınca, buraya kadar zikrettiğimiz duygularına hakim olma ve düşünerek hareket etme özelliğinden sıyrılır ve sevgilisiyle birlikte intihar etmeye karar verir. İntihar etme kararı hem Fatin'e hem de Fıtnat'a ait bir karardır. Bu noktada ikisi arasında bir öncelik söz konusu edilmemiştir. Bununla birlikte, Fıtnat, Fatin'den önce kendisini vurmasını ister, çünkü sevgilisinin, karşısında öldüğünü görmeye tahammül edemeyecektir. Bunun üzerine Fatin, önce Fıtnat'ı sonra da kendini vurur. İntiharın bu şekilde gerçekleşmesi Fatin'in bir erkek olarak daha güçlü olmasındandır.

1 Esaret, s. 72

2 Esaret, s. 19

3 Esaret, s. 71

4 Esaret, s. 73

Sıtkı Bey, hikâyede Zeynel Bey'in arkadaşı olması ve Fatin ile Fıtnat'ı satın almasını sağlaması dışında bir fonksiyonu olmayan figüratif bir kahramandır.

Fıtnat, hikâyenin tek önemli kadın kahramanıdır. Son derece güzel bir Çerkez kızı olan Fıtnat, aynı zamanda kütüphanesinde birçok kitaplar olan bir şairdir¹. Zeynel Bey, Fıtnat'ın fizikî portresini hayranlıkla ve uzun uzun anlatır². Zeynel Bey'in Fıtnat'a olan hayranlığının sebebi; sadece, onun fizikî güzelliği değildir. Fıtnat her bakımdan mükemmel ve emsalsizdir³. Fıtnat'ın mükemmelliği fitrî hususiyetlerinin yanında; kesbî, yani kendi gayretiyle elde ettiği hususiyetlerle birlikte söz konusu edilmektedir. Bu da yazarın kadını, sadece bir süs olarak telakkî etmeyip, onu şahsiyet sahibi bir varlık olarak ele aldığını göstermektedir. Bu tabii ki her kadın için geçerli olan bir husus değildir.

Fıtnat, Fatin'e büyük bir aşkla bağlıdır. Hayatını Fatin için feda etme kararlılığına sahip olan Fıtnat, efendisi Zeynel Bey'e karşı koyar ve kendini teslim etmez⁴. Buna karşılık, kendini her şeyiyle Fatin'e teslim etmek ister; ona "(...) şu anda bizim için nail-i emel olmaya ne mani vardır?" diye sorar ve böylece beraber olmayı teklif etmiş olur⁵. Fatin'in bu yüzden kendisini azarlaması üzerine Fıtnat, düşünme tarzını daha açık bir şekilde ortaya koyan bir cevap verir⁶. Fıtnat'ın bu cevabında kararlılığın ve kendine güvenin yanısıra şahsî duygulara dayalı bir akıl yürütmenin de tezahür ettiğini görüyoruz. Fıtnat, "şeriat-ı insaniyeyi" esas alarak, uğruna can vermeye hazır olduğunu âşığına, ırzını teslim etmesinin hiç de önemli bir şey olmadığını ifade

1 Esaret, s. 63

2 Esaret, s. 55, 59, 60

3 Esaret, s. 68

4 Esaret, s. 90, 91

5 Esaret, s. 73

6 Esaret, s. 73

etmektedir. Bu, Fıtnat'ın şahsi bir bakış açısıyla serbest bir düşünceye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Fıtnat, aşkta Fatin'den daha aktif, cüretli ve düşünceden ziyade duygularının sevk-i tabiisiyle hareket eden bir kahramandır. Fıtnat'ın duygusallığı intihar sırasında da ortaya çıkar ve daha önce de bahsettiğimiz gibi Fatin'den, önce kendisini vurmasını ister. Çünkü Fatin'in öldüğünü görmek, onun için dayanılması mümkün olmayan bir şeydir.

Zeynel Bey'in odalığı olan cariye ile Arap aşçı kadın hikâyede figuratif kişiler olarak yer almaktadır.

Gençlik

Letâif-i Rivâyât 2; İstanbul, 1315, 42 s.

Gençlik'te toplam on iki kahraman yer almaktadır. Bunlardan yedisi kadın beşi ise erkektir. Hikâyede kadın kahramanlar sayıca erkek kahramanlardan çok olmakla beraber, hikâyenin merkezinde bir erkek kahraman yer almaktadır.

Erkekler

Hikâyenin anlatıcı kişisi olan ve ismi belirtilmeyen bu kahraman genç bir adamdır. Sokak kapısından dışarı bakamayacak derecede baskıcı bir terbiye altında yetiştirildiği için¹ hırs ve tamarı artmış ve bunun neticesinde de sefahat âlemine dalmıştır. Ailesinin bütün ısrarlarına rağmen evlenmeyi kabul etmemekte ve başıboş bir hayat yaşamaktadır. Hikâyede kendisine teyzesi tarafından bir oyun oynanır ve bu suretle ıslah olup, teyzesinin oynadığı oyun sırasında resmini görüp âşık olduğu bir cariye (Peyker) ile evlenir. Genç, tecrübesiz ve serseri bir hayat yaşayan genç bir erkeğe, bir kadın tarafından bir hayat

¹ Gençlik, s. 106

dersi verilmiştir. Genç adam teyzesinin huzurunda oldukça sıkıntılı ve mahcup bir hale düşer. Onun ayaklarına kapanıp yalvarmak zorunda kalır¹.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Postacı, terzi Kaspar, bir uçak ve Arabacı Hırsto.

Kadınlar

Anlatıcı kişinin teyzesi, hikâyedeki en önemli kadın kahramandır. İsmi belirtilmemektedir; şahsiyeti ve özel hayatı hakkında da bilgi verilmemektedir. Fakat hikâyede yeğenine oynadığı oyun ve ona söylediği sözler tecrübeli, akıllı ve doğru düşünen bir kadın olduğunu göstermektedir. Yeğenin kendisine âşık olmasını sağlayan, ona kendi resmi diye cariyesi Peyker'in resmini gösterip buluşmak için evine davet eden Teyze, yeğenini annesi ve kız kardeşleriyle birlikte karşılar ve onu mahcup eder. Yeğenine hitaben bu sırada söylediği sözler, onun mahcubiyet ve sıkıntısını daha da artırır². Teyzenin verdiği ders bu kadarla da kalmaz. Hikâyenin kahramanı olan genç, teyzesinin mektupla birlikte gönderdiği fotoğrafın sahibine âşık olmuştur. Bunu teyzesine anlattığı zaman, teyze onu iyice sıkıştırır, evlilik hakkındaki fikirlerini hatırlatır. Yeğen, fotoğrafın sahibini bulabilirse onunla evleneceğini söyler. Teyze, Peyker isimli cariyesine su getirmesini söyler. Yeğeni hararet basmıştır. Utancından başını kaldıramayan delikanlı cariyeyi fark etmez. Fakat teyze cariyeye bir de kendisi için su getirmesini emredip de Peyker ikinci defa gelince, onu gören delikanlı, onun âşık olduğu kız olduğunu heyecanla fark eder. Teyzesinin ayaklarına kapanır, yalvarır. Teyze verdiği dersin maksada ulaştığına kani olur. Fakat yine de temkini elden bırakmaz. Peyker'i yeğenine vermek için şu şartı koşar: Peyker, altı ay yeğenin bulunduğu odaya girmeyecek, bu müddet zarfında yeğeni, Peyker'de herhangi bir kusur bulup da ondan

1 Gençlik, s. 142, 146

2 Gençlik, s. 140

soğumazsa, Peyker onun olacak, fakat bu takdirde yeğeni Peyker'i asla terketmeyeceğine ve başka tarafa bakmayacağına yemin edecektir. Yeğenin ısrarıyla söz konusu süre dört aya indirilir. Dört ay sonra Peyker azat edilir ve hikâyenin kahramanı ile evlendirilir. Teyze, Peyker'e azat kağıdını verirken şunları söyler: "Kızım sen daha bizim eve geldiğin zaman hür idin, lâkin şâyet iktisâb-ı terbiyene mani olur diye hürriyetten seni haberdar etmedim. İşte şimdi terbiyen kemale geldi, seni kendimize gelin edeceğiz. Lâkin adam olmalısın, kocana, evine, barkına sahip olmalısın"¹... Bu sözler teyzenin akıllı, tedbirli ve iyi kalpli bir kadın olduğunu bir kez daha ihsas ettirmektedir.

Peyker, hikâyede, daha çok, kendisinden söz edilen bir kişidir. Hikâyede bizzat yer alması ancak hikâyenin sonunda söz konusu olur. Fakat resmine, yeğenin âşık olmasından, çok güzel; teyzenin terbiyesi altında yetişmesinden de ahlâken mükemmel bir genç kız olduğu sonucuna varabiliriz.

Hikâyede yer alan diğer kadın kahramanlar figuratiftir: Yeğenin annesi ve kızkardeşleri, Arap dadı Fedai, bir ihtiyar kadın, kocakarı ve cariyeler.

Teehhül

Teehhül Letâif-i Rivâyât 2, İstanbul, 1315, 46 s.

Teehhül isimli hikâyede toplam altı kişi yer almaktadır. Bunlardan sadece biri erkektir.

Kadınlar

Sabire Hanım, hikâyenin anlatıcı kişisidir. Dul ve kimsesiz bir kadındır². El emeğiyle, mahir olduğu el işlerini yaparak geçinmek-

¹ Gençlik, s. 146

² Teehhül, s. 148

tedir¹. Etrafındaki genç kızlara kocaya varmamalarını öğütleyen², anne ve babanın arzusuyla evlenmenin felâketlere sebep olduğunu söyleyen³ Sabire Hanım, niçin düğününe gelmediğini ısrarla soran, şakirtlerinden bir genç kıza hikâyesini anlatır. Buna göre Sabire Hanım, henüz on üç yaşındayken, komşu konakta yaşayan ve sürekli pencereden gözetlediği Mazlum isimli gence âşık olmuş, iki yıl sonra da Mazlum Bey'in ailesinin Sabire'yi oğullarına istemesi üzerine onunla evlenmiştir. Fakat düğünden sonra kendisine yaklaşmayan, kocalık vazifesini yerine getirmeyen Mazlum, altı ay sonra intihar etmiştir. Sabire ile ailesinin zoruyla evlenmiş olan Mazlum, sevdiği kız olan Ahfa'nın intihar etmesi üzerine onun isteğine uyarak intihar etmiştir. Mazlum'un koynunda bulunan ve biri kendisine diğeri Ahfa'ya ait olan vasiyetnameler bütün hakikati ortaya koyar. Bu hadiseden çok etkilenen Sabire Hanım ömrü boyunca bir daha evlenmez, yalnız yaşamayı seçer.

Ahfa, hikâyede sadece intihar etmeden evvel yazdığı vasiyetname ile yer almaktadır. Esnaftan fakir bir adamın kızı olan⁴ Ahfa, beşikte iken nişanlanmıştır. Mazlum Bey'i sevdiği halde başkasıyla evlenmeye zorlanan Ahfa, çare olarak, sahip olduğu tek şey olan hayatına son vermekten ve "analık babalık hukuku ve evlât olmak esaretinden" bu suretle kurtulmaktan⁵ başka bir yol bulamaz ve zifaf gecesi intihar eder. Ahfa vasiyetnamesinin hem başında hem de sonunda Mazlum Bey'i peşinden gelmesi için teşvik etmektedir. İntihar etme hususunda Ahfa'nın belirleyici olması ve Mazlum'a tekaddüm etmesi, kadın ve erkeğin çeşitli durumlar karşısında ortaya koydukları tutum ve tavırlardaki farklılığa işaret etmesi bakımından önemlidir. Ahfa'nın Mazlum Bey'e nisbetle daha duygusal davrandığı açıktır. Kadının duyguyu, erkeğin ise aklı temsil eden bir karakterle

1 Teehhül, s. 148

2 Teehhül, s. 149

3 Teehhül, s. 150

4 Teehhül, s. 186

5 Teehhül, s. 190, 191

temayüz etmesi bu hikâyede de söz konusudur. Nitekim Sabire Hanım'ın da yaşadığı bu hazin olayın etkisinde kalarak, bir daha hiç evlenmemesi, üstelik etrafındaki genç kızlara kocaya varmamalarını öğütlemesi ve hiçbir düğüne iştirak etmemesi de akıldan ziyade duygularının sevk-i tabiisine kapıldığını göstermektedir. Bütün bunlar, Ahmet Midhat'ın eserlerinde kadının, sadece duygularıyla hareket eden bir varlık olarak ele alındığı gibi yanlış bir yoruma yol açmamalıdır. Ahmet Midhat'ın eserlerinde kadın, aklıyla da temayüz eder. Nitekim böyle bir kadın kahraman Gençlik isimli hikâyede karşımıza çıkmıştı. Ahmet Midhat Efendi, kadında duygunun erkekte ise aklın daha ön plânda olduğunu, kahramanlarının davranışları hasebiyle tecessüm ettirmektedir. Bu, kadının akıldan, erkeğin ise duygudan büsbütün uzak kişiler olarak ele alındığı anlamına gelmez.

Melek Sima, on beş, on altı yaşlarında, gayet güzel ve edip bir genç kızdır, Mazlum Bey'in cariyesidir¹.

Hikâyede yer alan diğer kadın kahramanlar figüratiftir: Sabire Hanım'ın şakirdi olan genç kız ve siyahî bir cariyeye.

Erkekler

Mazlum Bey, hikâyede yirmi yaşını henüz bitirmiş, "malumat ve iktidar cihetiyle akranından üstün, muharrirlikle meşgul olan² her yönüyle mükemmel bir genç olarak yer almaktadır. Memlekette henüz şahsî hürriyetin elde edilmediğinden şikayet eden³ Mazlum Bey, başka bir kızı sevdiği halde ailesi tarafından zorlanarak Sabire ile evlendirilince, üzüntüsünü içine atar ve keder içinde de olsa her günkü hayatını sürdürür. Ahfa'ya ihanet etmemek için Sabire'ye yaklaşmaz, fakat ona kötü de davranmaz. Sabire'nin bakış açısıyla izlediğimiz Mazlum Bey'in tavrında direnme ve sabır ön plândadır.

1 Teehhül, s. 152

2 Teehhül, s. 151

3 Teehhül, s. 170

Ahfa'nın vasiyetini okuduktan sonra intihar etmesi ise sevgilisinin isteğini yerine getirmek içindir.

Felsefe-i Zenan

Letâif-i Rivâyât 3; İstanbul, 1292, 103 s.

Felsefe-i Zenan'da kadın kahramanların hem sayı hem de keyfiyet bakımından erkek kahramanlardan daha üstün bir konumda bulduklarını görüyoruz. Hikâyede on beş kahraman bulunmaktadır. Bunlardan dokuzu kadın, beşi erkek biri ise bir buçuk yaşında küçük bir erkek çocuğudur. Figuratif kişiler hesaba katılmadığında kadınların sayı bakımından daha belirgin bir üstünlük gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda hikâyede yer alan kahramanların neredeyse tamamının kadın olduğunu söylememiz gerekir. Kadın kahramanların bu sayısal çokluğa bağlı olarak, olayların akışı ve eserin muhtevası bakımından da belirleyici rol oynadıkları görülmektedir.

Kadınlar

Fazıla Hanım, otuz beş yaşında bekar bir kadındır¹. Pederinden ilim tahsil etmiş olan ve bütün hayatını ilme adayan, vaktini kitap mütalasıyla geçiren Fazıla Hanım, evliliğe şiddetle karşıdır. İki küçük kız çocuğunu, Akile ve Zekiye'yi evlât edinir ve onları kendi anlayışı doğrultusunda yetiştirir. Zekiye ve Akile'ye bütün mülkünü bırakıp, onlara kendisi gibi hiç evlenmeden yaşamalarını vasiyet ettikten sonra vefat eder².

Akile, on iki yaşında iken Fazıla Hanım tarafından evlât edinilmiş ve onun yanında büyümüş olan bir genç kızdır. Fazıla Hanım, ona, çok akıllı olduğu için 'Akile' adını vermiştir³. Akile, her

1 Felsefe-i Zenan, s. 198

2 Felsefe-i Zenan, s. 205

3 Felsefe-i Zenan, s. 198

bakımdan Fazıla Hanım'ın takipçisidir. Fazıla Hanım'ın vefatından sonra onun vasiyetine uygun bir hayat yaşar ve bu konuda hiçbir taviz vermez. Hürriyete düşkündür, fakat hürriyeti hayatın dışında kalmak, her türlü bağdan azade olmak şeklinde anlar. İçinde yaşadığı ev ve kitapları hür olması için yeterlidir¹. Şiirden hoşlanmaz, şiirin aleyhinde görüşler serdedir². Aşk ve evlilik hakkındaki görüşleri de tabiatıyla olumsuzdur. Zekiye'nin bir erkeğe âşık olduğunu öğrenince üzüntüden hıçkırarak ağlar³ ve bilahare onu ayıplar⁴. Aklın ve mantığın belirleyici olduğu bir şahsiyete sahip olan Akile, kötümser bir bakış açısına sahiptir; ona göre, "Alemde saadet denilen şey, bir nevi hülyadan ibarettir"⁵. Zekiye'nin acı sonu Akile'yi haklı çıkarır. Zekiye'nin mezarı başında hem Zekiye'ye olan muhabbetini hem de hayatla ilgili düşüncelerini yansıtan içli bir konuşma yapar. Dünyada hiçbir arzuda bulunmamış olan Akile'nin o esnada tek arzusu Zekiye'nin mezarı başında ölmektir⁶. Fakat ölmez ve kendi uzlet köşesine döner.

Zekiye, Fazıla Hanım'ın diğer evlâtlığıdır. Dokuz yaşında iken annesi vefat eden⁷ ve Fazıla Hanım tarafından yetiştirilen Zekiye, karakter bakımından Akile'den çok farklıdır. Dış dünyaya karşı büyük bir tecessüsü vardır. Kitaplarla yetinemez. Öğrenmek ve hür olmak için, tabiatı görmek; gezmek, dolaşmak gerektiğini düşünür⁸. Karakterinde duygunun hakim unsur olduğu Zekiye, bir bakıma şairdir, tabiat güzelliklerine dalarak yaşamaktan hoşlanır. Muhsin Paşa'nın çocuklarının mürebbiyesi olarak gittiği Halep'te divan katibi Sıtkı Efendi'ye kısa sürede âşık olup evlenmesi de ondaki duygusal

1 Felsefe-i Zenan, s. 229, 230, 239, 240

2 Felsefe-i Zenan, s. 245, 246

3 Felsefe-i Zenan, s. 255

4 Felsefe-i Zenan, s. 257

5 Felsefe-i Zenan, s. 260

6 Felsefe-i Zenan, s. 296

7 Felsefe-i Zenan, s. 201

8 Felsefe-i Zenan, s. 234

çoşkunluğun bir eseridir. Fakat evlendikten bir müddet sonra kocasının kendisini bir cariye ile aldattığını bilmüşahade öğrenen Zekiye bedbaht olur. Kocasını kıskanır¹ ve üzüntüden verem olup, geride bir buçuk yaşında bir çocuk bırakarak vefat eder.

Fatma Hanım, Fazıla Hanım'ın kadim ahabı ve Zekiye'nin de annesidir. Mütakaid Miralay Osman Bey'in zevcesi olan Fatma Hanım, kocasının ölümünden sonra yoksul düşer ve Muhsin Paşa isimli bir yalı ma'zülünün konağına sığınır, kızını da Fazıla Hanım'ın terbiyesine verir. Bir buçuk yıl sonra da vefat eder². Fatma hanım hikâyede, kadınların hayat içinde çektikleri acı ve sıkıntıları temsil eder.

Kâmile Hanım, ihtiyar, fakir ve kimsesiz bir kadındır. Zekiye ve Akile'nin komşusu olup tek başına yaşamaktadır³. Çok masal bilen ve bildiği masalları tatlı bir üslupla anlatan⁴, tecrübeli bir kadındır. Fazıla Hanım gibi o da evliliğe karşıdır. Kocayı, görünüşündeki güzelliğe aldanarak alınıp koklandığında insanın gözlerinden yaş akıtan sadberk gülüne benzetir⁵.

Muhsin Paşa'nın Kızı, zeki, atak bir genç kızdır. Zekiye'nin başına gelenleri Akile'ye o nakleder. Erkeklerle güveni yoktur. "Hiç erkeklerle inan olur mu?"⁶ der. Akile'den çok hoşlanır, onun kendisiyle kalmasını ister.

Mahtâban, Sıtkı Efendi'ye âşık olan bir cariyedir. Sıtkı Efendi ile Zekiye'nin evlenmesi, onun Sıtkı Efendi'yi elde etme gayretini engellemez. Neticede Sıtkı Efendi'yi baştan çıkarır ve Zekiye'nin

1 Felsefe-i Zenan, s. 284, 255

2 Felsefe-i Zenan, s. 199, 201

3 Felsefe-i Zenan, s. 205

4 Felsefe-i Zenan, s. 232

5 Felsefe-i Zenan, s. 260

6 Felsefe-i Zenan, s. 292

felâketine sebep olur. Hikâyede müsbet olmayan tek kadın kahramandır.

Muhsin Paşa'nın Karısı, orta yaşta bir kadındır¹. Figuratif bir kişidir.

Hikâyede "kılavuz" tabir edilen², erkeklerle kadınlar arasında aracılık yapan figuratif bir kadın kahraman daha vardır.

Erkekler

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Felsefe-i Zenan'da erkeklerin neredeyse hiç fonksiyonu yoktur.

Sıtkı Efendi, hikâyenin en önemli erkek kahramanıdır. Hikâyede, hep kendisinden bahsedilen, yaptıkları anlatılan bir kişi olarak yer almaktadır. Yeni evli olmasına rağmen, karısını Mahtaban isimli cariye ile aldatır. Bu, onun zayıf karakterli bir adam olduğunu gösterir. Yakışıklılığı³ ve okur yazarlığıyla Zekiye'yi etkilemeyi başarmış olan Sıtkı Efendi'nin görüldüğünden farklı bir kişi olduğu evlendikten sonra ortaya çıkar.

Eserde yer alan diğer erkek kahramanlar figuratif kişilerdir: Fazıla Hanım'ın babası Bedreddin Bey, bir Hafız-ı Kütüp, Muhsin Paşa, Muhsin Paşa'nın bir adamı.

Gönül

Letâif-i Rivâyât 4; İstanbul, 1287, 59 s.

Gönül'de altısı erkek, beşi de kadın olmak üzere toplam on bir kişi yer almaktadır.

1 Felsefe-i Zenan, s. 284

2 Felsefe-i Zenan, s. 207

3 Felsefe-i Zenan, s. 236, 237

Erkekler

Pol, pespaye sınıfından son derece yakışıklı bir gençtir¹. Yazar onu, "afif, edip, mahcup bir çocuk² olarak tanıtır. Pol'ün daha bariz olarak ortaya çıkan iki özelliği vardır: Cesaret ve çalışkanlık. Başarılı bir bahçıvan olan Pol'ün çalışkanlığı bahçesinin intizam ve güzelliğinden anlaşılabilir. Cesareti ise hem yazar tarafından belirtilir³ hem de davranışlarında tezahür eder. Pespaye sınıfından olduğu için hayıflanana⁴ ve bunun sıkıntısını duyan Pol, arabasından inip saygı göstermediği gerekçesiyle, mıcını kullanarak kendisine saldıran bir asilzade karşısında istifini hiç bozmaz ve onu, kolunu bükerek tesirsiz hale getirir⁵. Pol, cesaretinin yanısıra yufka yürekli, saf, duygulu bir insandır. Bir kontun kızı olan Margırit'in aşkına samimi duygularla karşılık veren Pol, Margırit'la buluşacakları odada onu beklerken eline geçen bir şişeyi lavanta şişesi zannederek, şişenin içindeki sıvıyı yüzüne sürer. Yüzüne sürdüğü aslında lavanta değil çini mürekkebidir. Böylece Pol, son derece komik bir duruma düşmüş olur. O kadar mahcup olur ki Margırit onu teselli etmek zorunda kalır. Bu sırada Pol ile Margırit arasındaki konuşma dikkate değer bir mahiyet arz etmektedir⁶.

Pol Margırit'a, kendisine lâayık olmadığı yolunda sözler söyler. Pespaye sınıfından olması ve çini mürekkebini lavanta diye yüzüne sürecek kadar saf olması, Pol'ün Margırit karşısında kendini ezik hissetmesine sebebiyet vermektedir. Margırit'in pervasız, kendine güvenen tavrına karşılık Pol, tevazu ve mahviyet içinde sevgilisinin dizlerine kapanır, göz yaşları döker.

1 Gönül, s. 4, 5

2 Gönül, s. 7

3 Gönül, s. 5, 20

4 Gönül, s. 16

5 Gönül, s. 19

6 Gönül, s. 32

Margırıt'la birlikte kaçmak zorunda kalan Pol'ün bu esnada bir başka önemli hususiyeti daha ortaya çıkar: İffet. Margırıt'la iki ay boyunca bir arada olmasına rağmen, ona yaklaşmaz, "daire-i edebin" dışına çıkmaz. Bu yüzden o, "yere göğe sığmayan", "bir büyük kahraman"dır¹.

Dük Baravel, Margırıt'ın babasıdır. Kızının Pol'le evlenmesine izin vermez. İctimai mevkiinin buna engel olduğunu düşünmektedir. Fakat hikâyenin sonunda karısının ve kızının tesiriyle bu görüşünü değiştirmek zorunda kahr. Pol'ün sahip olduğu yetenekler sayesinde büyük bir şöhret kazanıp, asilzadeleri dahi kendisine kul edeceğini düşünerek² kendisini teselli eder.

Kont Dö Belvil, ve Kont Dö Belvil'in oğlu, hikâyede kendilerinden bahsedilen kişiler olarak yer almaktadır. Margırıt, kendisine talip olan, Kont Dö Belvil'in oğlundan "meşrebi deni, tab'ı alçak, ahmak"³ diye bahsetmektedir.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Bir asilzade ve Kont'un kapıcısı Baba Etyen.

Kadınlar

Margırıt, Dük Baravel'in kızıdır. Aşkta aktif tavrı ve kendine güveni ile dikkat çeker. Margırıt, "bir delikanlıyı ümitvar edecek derecenin dahi fevkinde" olan davranışlarıyla Pol'ün hayalini meşgul etmeye başlar ve musahibesi olan Madam Luiz'in aracılığıyla Pol'ü aşkından açıkça heberdar eder⁴. Üç yıl boyunca Pol'ü uzaktan sever. Ailesi onu bir kontun oğlu ile evlendirmek isteyince Margırıt, Pol'e bir mektup yazar ve ona, kendi evinde gece yarısından sonra gizlice buluşup, beraberce başka bir memlekete kaçmayı teklif eder. Aşkı için

1 Gönül, s. 57, 58

2 Gönül, s. 59

3 Gönül, s. 33

4 Gönül, s. 22

her türlü fedâkarlığı göze almıştır. Pol'le birlikte Amerika'ya gitmek üzere kaçan Margırıt, Kadiks limanından gemiye bindiklerinde, annesi ve babasıyla karşılaştıkları an, kendisini Pol'den ayıracakları düşüncesiyle, gayri ihtiyari intihara teşebbüs eder. Fakat Pol'ün kolunu tutması ve babasının teskin edici sözler söylemesi sayesinde kurtulur. Babasının Pol'le ilgili menfi kanaatinin değişmesinde ve onun Pol'ü en sonunda damat olarak kabullenmesinde Margırıt'ın bu fedâkar ve tavizsiz tutumunun büyük payı vardır.

Margırıt, Pol'le arasındaki sınıf farkını hiçbir zaman mesele yapmaz. Bu onun zihnini biraz olsun meşgul etmez. İnsanların eşit olduğuna inanır¹. Üstünlüğün, insanın taşıdığı kesbî niteliklerle ilgili olduğunu davranışları ve sözleriyle ortaya koyar. Hikâyenin sonunda babasının, "(...) fakat ben şimdiki haliyle Pol'e verirsem halka ne yüzle çıkarım?" diye sorması ve annesinin de buna, "Bi'l-iftihar çıkarsın bir biçâreyi ihya etmek medar-ı iftihar değil midir?" şeklinde cevap vermesi Margırıt'ı kızdırır: "Hayır, ben biçâre koca istemem. Biçare ve miskin bir herifi kabul edecek olsaydım, Kont Dö Belvil'in oğlunu kabul ederdim(...)"² der. Margırıt sözlerinin devamında Pol'ün kahramanlığını anlatır ve anne, babasına bununla iftihar edebileceklerini söyler. Konuşmalarında açık sözlü ve mert olan Margırıt, duygusal yönü oldukça güçlü bir kadın kahramandır. Bu yöndeki azmi onu sevgilisine kavuşturur.

Madam Baravel, Margırıt'ın annesidir. Kızlarının Pol'le evlenmesi hususunda kocasından daha esnek bir davranış içindedir. Pol'ün vasıflarını kızından öğrendikten sonra, Pol'ü taktir eder³. Tereddütler içinde bulunan ve kızının pespaye sınıfından biriyle evlenmesini hazmedemeyen kocasının görüşlerini değiştirmesinde ve Pol'le Margırıt'ın evlenmelerine razı olmasında müessirdir.

1 Gönül, s. 30

2 Gönül, s. 57

3 Gönül, s. 56

Madam Luiz, Margırıt'ın muhasibesidir. Margırıt, Pol'e olan duygularını ona açar. Madam Luiz de Margırıt'ı cesaretlendirir.

Kontes Belwil ve Kontes'in muhasibesi Madam Jan, hikâyede herhangi bir fonksiyonu olmayan figüratif kişilerdir.

Mihnetkeşan

Letâif-i Rivâyat 4; İstanbul, 1287, 36s.

Mihnetkeşan'da yedisi erkek, biri kadın olmak üzere toplam sekiz kişi yer almaktadır.

Erkekler

Dakik Bey, hikâyenin en önemli kahramanıdır. Duygusal yönü güçlü genç bir adamdır. Şairliği¹ ve musikide maharet sahibi olması² onun şahsiyetinde sanatın ve dolayısıyla da duygunun önemli bir yere sahip olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Mühür yapmak ve arzuhal yazmak suretiyle geçimini sağlayan³ Dakik Bey vaktinin işi için ayırdığı kısmın dışında tamamını zevk ve sefahatle geçirmektedir. Dakik Bey, içinde yaşadığı hayatın sahteliğinden şikayet eden, bir bakıma kötümser bir bakış açısına sahip bir kişi olup, çareyi zevk ve sefahat içinde yaşamakta bulmuştur. Kendisine daha istikrarlı bir hayat yaşaması için nasihat eden dostu Ahmet Midhat'a, hayatla ilgili kötümser bakışını uzun uzun anlattıktan sonra, "Benim fikrim âlemin ahvâl-i umumiyesine muhakeme ile zaten mağmum. Alâyişi severim, cümbüşten hoşlanırım. Bu ise benim devam eylediğim kârhanelere mahsus bir şeydir⁴." diyerek sefahat âlemlerine niçin devam ettiğini açıklar. Dakik Bey, fahişelerin çok mutlu bir hayat

1 Mihnetkeşan, s. 60, 61

2 Mihnetkeşan, s. 62

3 Mihnetkeşan, s. 62

4 Mihnetkeşan, s. 73

sürdükleri kanaatindedir. Fakat bir gün, devamlı müşterisi olduğu bir kârhanede bu kanaatin ne kadar yanlış olduğunu anlamasını sağlayacak bir olaya şahit olur. Kârhanede âdeta bir yas vardır. Herkes kederli ve suskundur. Fahişelerin böyle büyük bir teessür içinde bulunmalarının sebebi, annesi tarafından kârhaneye satılmış olan bir genç kızın o gece fahişeliğe başlayacak olmasıdır. Dakik Bey, önce fahişelerin buna niçin üzıldüklerini anlayamaz, "Canım buna ne teessüf ediyorsunuz. İşte size bir refik daha gelmiş. Memnun olmalısınız"¹ diyerek hayretini ifade eder. Dakik Bey'in olup biteni bu kadar hafife alması üzerine, fahişelerden biri yaşadıkları hayatın iç yüzünü ve çektikleri ızdırabı anlatır. Dakik bey kârhanenin iç yüzünü öğrenince, içinde fahişelere karşı büyük bir merhamet belirir ve daha önceki görüşleri tamamen değişir; genç kızla ilgilenir ve onu kendi evine götürür. Dakik Bey, genç kızı kârhaneden niçin kurtardığını, "ben bu işe âlemde insaniyete muvafık bir iş görmüş olayım diye teşebbüs ediyorum..."² diyerek açıklar.

Dakik Bey, kârhaneden getirdiği genç kızla nikâhlarının kıyılması için aracı olmasını dostu Ahmet Midhat'tan isteyince, Ahmet Midhat, onun hayat tarzını ileri sürerek buna itiraz eder, fakat Dakik Bey, hüngür hüngür ağlayarak, genç kızdaki asla usanmayacağını, artık saadeti bu yolda arayacağını, şimdiye kadar saadet zannettiği şeyin sefalet çıktığını söyler³. Zevk ve sefahatle ilgili düşünceleri bütünüyle değişmiş olan Dakik Bey, neticede mutlu bir yuva kurar.

Ahmet Midhat Efendi, hikâyede, hikâyenin anlatıcı kişisi ve Dakik Bey'in arkadaşı olarak yer almaktadır.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar, figüratif kişilerdir: İmam, İmam'ın oğlu, Muhtar ve Bekçi.

1 Mihnetkeşan, s. 72

2 Mihnetkeşan, s. 90

3 Mihnetkeşan, s. 91

Kadınlar

Dakik Bey'in kârhaneden kurtardığı genç kız, ismi belirtilmeyen bir kahramandır. On yedi, on sekiz yaşlarında, güzel ve masum bir genç kızdır¹. Ahmet Midhat Efendi, kendisine Dakik Bey'i kocalığa kabul edip etmediğini sorduğu zaman verdiği cevap, zeki ve kadirşinas olduğunu, Dakik Bey'i beğenip sevdiğini ifade etmektedir: "Ah karındaşım fakr-ı hâlimin icbârını hiç sorma. Lâkin bunu kocalığa kabul edişim bu icbardan ötürü değildir. Onun gibi bir delikanlıyı kim kabul etmez, öyle mert bir yiğidi kim sevmez. Beni bir büyük felâketten kurtardıktan sona ben onun karısı değil, adeta esiri olurum."²

Ahmet Midhat Efendi, kârhaneye girmiş olan bir kızın ev bark sahibi olabileceğini ümit etmediği halde bu kızın bunu başardığını ifade etmekte ve kadınların hayatlarındaki zorluklarla ilgili düşünceler ileri sürmektedir.

"(...) Kız kadın çıktı. Ne yapsın, ne yapsın biçâre, kadın çıkmasın da ne yapsın, kocasıyla olan rabîta-i zevciyetinin ukdesi iki kelimecikle çözülebilecek kadar gevşek olduğu ve bu iki kelimenin telaffuzundan başka itimat edecek bir şey olmadığı halde bir karı kocasını memnun etmeye çalışmaz da ne yapar.

Ah karı olmak pek güç bir şeydir. Bahusus ki hem karı hem de fakir olmak pek güç şeydir. Eğer ki bir karı karılıkta olan güçlüğü takdir edebilecek mertebe-i ta'mik-i efkâra muktedir olsa ya karı olduğuna pişman olur, güçlüğü kolaylatmaklığın vesayilini aramak mecburiyetinde bulunur idi³.

Hikâyede genel olarak erkek kahramanların etkinlik sahibi olduğu, kadının ise edilgen bir konumda bulunduğu görülmektedir.

1 Mihnetkeşan, s. 82

2 Mihnetkeşan, s. 92

3 Mihnetkeşan, s. 54

Firkat'te zengin bir şahıs kadrosuyla karşılaşırız. Hikâyede yer alan on dokuz kişiden on üçü erkek, altısı ise kadındır. Erkek kahramanların kadın kahramanlardan fazla olmasının sebebi hikâyenin esas olarak bir macerayı naklediyor olmasında aranabilir. Macera, dış dünyaya açılmayı gerektirir. Dış dünya ise erkeklerin aktif oldukları alandır. Buna karşılık iç dünya ile, yani his âlemi ile ilgili meseleler söz konusu olduğunda kadınların daha belirleyici olduğu görülmektedir. Bu, Ahmet Midhat'ın birçok eserinde olduğu gibi Firkat'te de böyledir.

Erkekler

Memduh Bey, hikâyede yer alan en önemli erkek kahramandır. Fakir, fakat çalışkan ve dindar bir babanın oğlu olan¹ Memduh Bey, yedi yaşında iken babasını bir sene sonra da annesini kaybetmiş ve Ata Bey isimli iyiliksever ve zengin bir zat tarafından evlât edinilerek yetiştirilmiştir. Bilgili, başarılı ve zeki bir gençtir. Mesneviyi ve Hafız Divanı'nı ezberlemiş², Fransızca öğrenmiş³, on dört yaşında iken Babıali Mazbata Odası'na çırak olmuş, ayrıca Ceride-i Havadis gazetesine devam etmiştir⁴. Karakter bakımından, sükût ve hicap sahibi bir kişidir⁵. Yazarın "insan-ı kamil" olarak nitelendirdiği⁶

1 Firkat, s. 8, 9

2 Firkat, s. 19

3 Firkat, s. 23

4 Firkat, s. 23, 24

5 Firkat, s. 27

6 Firkat, s. 24

kahramanlardan olan Memduh Bey, tıynetinin bedeviliğe pek yakın olduğunu düşündüğü¹ ve hürriyete tutkuyla bağlı olduğu için Çerkezistan'a seyahat eder. Hikâyenin konusunu Memduh Bey'in Kafkasya'da yaşadığı aşk macerası oluşturmaktadır. Kafkasya'da evinde misafir olduğu ve kendisini evlât edinmiş olan Havcir isimli bir zatın kızına, Goşa'ya âşık olan Memduh, bu aşkta, sadakat ve samimiyet duyguları içinde sonuna kadar ısrar eder. Goşa'yı hiç unutmaz, âdeta onun için yaşar ve nihayet onun için ölür.

Memduh ile Goşa arasındaki aşkta "Memduh'un daha aktif olduğunu görüyoruz. Ahmet Midhat'ın eserlerinde pek yer verilmeyen, belli belirsiz hissettirilen uzviyetin de bu aşk çerçevesinde daha açık bir şekilde yer aldığını görüyoruz. Memduh Goşa'ya olan aşkın başlangıcında gizlice onun çıplak vücudunu seyreder². Daha sonraki günlerde de bu seyri sürdüren ve bu suretle aşkı ziyadeleşen Memduh'un aşk anlayışının cinsiyetten hareketle teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim, Havcir'in evinde, ilk olarak, fizikî güzelliğinden dolayı cariyeye Hacı Han'a alâka göstermiş, âşık olmuştur³; fakat Goşa'nın çıplak vücudunu gördükten sonra, Goşa'ya meyleder. Goşa'ya ilan-ı aşk edip, onun kendisini kardeşçe bir sevgi ile sevdiğini söylemesi üzerine, bunu kabul etmez; söyledikleri aşk anlayışını yansıtır niteliktedir: "Hayır ben seni karındaşım gibi sevmiyorum, canım gibi seviyorum, cananım gibi seviyorum. Sen de heva ve hevesim var. Ben bir buçuk senedir bu hevesteyim. Yani senin dediğine göre o düzme karındaşlığı bir buçuk senedir ayaklarımın altına aldım. Sen de beni seversen böyle sev, yoksa ben karındaş muhabbeti istemem."⁴ Bütün bunlara rağmen Memduh'un sadece heva ve hevesten ibaret bir aşka kapıldığını söylemek mümkün değildir. Goşa için her türlü fedâkarlığı göze alması ve onun arzusu

1 Firkat, s. 32

2 Firkat, s. 77

3 Firkat, s. 61

4 Firkat, s. 107

üzerine canına kıyması aşkının ruhanî bir boyutu olduğunu da hissettirir: Goşa'nın bir grup delikanlı tarafından kaçırılması üzerine Memduh, Goşa'nın tutulduğu yeri öğrenip onu kurtarır fakat Goşa'yı kaçırılanlar kendisine yetişip, ağır bir şekilde yaraladıktan sonra Goşa'yı yanlarına alarak uzaklaşırlar. Hacı Han tarafından yattığı yerde tesadüfen bulunup iyileştirilen Memduh yeniden Goşa'nın peşine düşerse de onu bulmaya muvaffak olamaz ve çaresizlik içinde İstanbul'a döner. Aradan yıllar geçer. Küskün ve yalnız bir hayat yaşayan Memduh, S. Paşa'nın musahibi olmuştur. Paşa'nın kendisini evlendirme isteğine uzun müddet direnen Memduh, nihayet Paşa'nın dostlarından birinin bir Çerkez cariyeden bahsetmesi üzerine evlenmeye razı olur. Zifaf gecesi Memduh, evlendiği kızın Goşa'dan başkası olmadığını görünce sevincinden ne yapacağını şaşırır. Fakat bu sevinç uzun sürmez. Çünkü Goşa, kardeş olmaları sebebiyle, birbirlerine asla kavuşamayacaklarını düşünmektedir. Evlenmiş olmaları hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Zehir içerek intihar eden Goşa, zehir şişesindeki zehrin bir miktarını Memduh için bırakır. Memduh da kendisine bırakılan zehri içerek canına kıyar. Böylece Goşa için canını feda etmiş olur.

Ata Bey, Memduh'un babalıdır. Mevlevî meşreb bir zattır¹, zengindir². Memduh'u öz oğluymuş gibi ihtimamla yetiştirmiş ve ona yol göstermiştir. Memduh Kafkasya'dan döndüğünde onun vefat etmiş olduğunu öğrenir³.

Havcir, Goşa'nın babalıdır. Cesur, mekîn, vakur, sadık ve sabur bir adam olarak tavsif edilir⁴. Ata Bey gibi o da zengindir. Cariyesi Hacı Han'a âşıktır. Onun Memduh'la konuşmasına şahit olunca eli hançerine gider, fakat nefsine hakim olur, ertesi gün de Hacı Han'ı satır.

1 Firkat, s. 19

2 Firkat, s. 15

3 Firkat, s. 137

4 Firkat, s. 41

Mister Çorçil, Ceride-i Havadis'in sahibidir. Serbest fikirli, şen bir adam olarak tanıtılır¹.

S. Paşa, inziva hâlinde yaşayan, "bütün âleme küsmüş, âlemi kendine küstürmüş² bir zattır. Servet ve zarafet sahibidir³.

Molla Mustafa, "âkil"⁴ bir adam olarak nitelendirilen bir kişidir.

Hamza Ağa, Goşa'yı kaçırın delikanlıdır.⁵

İhtiyar Cerrah, Hamza Ağa ve arkadaşları tarafından yaralanan Memduh'u tedavi eder.⁶

Moskof Hancı, "mürüvetsiz" bir kişidir. Memduh'u handan kovar.

İhtiyar Nogay, handan atılan hasta Memduh'u evine götürüp ona bakar.⁷

Pir Mehmet Efendi, S. Paşa'nın ve Memduh'un dostlarından. Memduh'a düğün hediyesi olarak bir ev verir.⁸

Aksakal, Sapşih köyünün ileri gelen kişisidir.⁹

Kadınlar

Goşa. hikâyenin en önemli kadın kahramanıdır. Son derece güzel¹⁰ ve ağırbaşlı, mağrur bir kadındır. Hikâyede Memduh'a nisbetle

-
- 1 Firkat, s. 142
 - 2 Firkat, s. 142
 - 3 Firkat, s. 142
 - 4 Firkat, s.94
 - 5 Firkat, s.92
 - 6 Firkat, s.112
 - 7 Firkat, s.131
 - 8 Firkat, s.152
 - 9 Firkat, s.54
 - 10 Firkat, s. 58

daha geri plânda kalmaktadır. Bununla birlikte olayların akışında ve hikâyenin neticesinde müessirdir.

Goşa'nın karakterindeki en belirgin hususiyet, bağlı olduğu ananeye gösterdiği sadakattir. Bu hususta büyük bir irade ve kararlılığa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çerkez ananesine göre evlâtlık, öz evlât; evlâtlıklar da kendi aralarında öz kardeş mesabesinde. İşte bu yüzden Goşa, Memduh'un aşkına, aslında onu çok sevmesine rağmen karşılık vermez ve ondan kaçmaya çalışır. Ahmet Midhat'ın eserlerinde kadın kahramanların aşkta, erkek kahramanlardan daha aktif ve atak olmaları kaziyesi Goşa için geçerli değildir. Memduh, Çerkez örfüne göre öz kardeşi sayıldığından Goşa, aşkta pasif bir tutum takınmak zorunda kalır. Memduh'un ısrarı ve "(...) Demek oluyor ki sen beni beğenmiyorsun! Yoksa sen beni beğensen, sevsen ikimizde bahtiyar olurduk" şeklindeki sözleri karşısında Goşa, kalbindeki duyguları itiraf etmek zorunda kalır: "Olamayız ah - Memduh, olamayız. İşte sana sırrımı açayım, işte bilmiş ol ki ben de seni seviyorum, hem de karındaş gibi değil. Sen beni nasıl seviyorsan ben de seni öyle seviyorum(...) Karındaş olduğumuza ben de pişman oldum. Fakat faydası yok. Bir kere karındaş olduk¹. Goşa, Memduh'un kardeşi olduğu ve onunla asla kavuşamayacağı yolundaki inancını hiç değiştirmez ve bu konuda büyük bir kararlılık gösterir. Kaçırıldıktan sonra cariye olarak satılan ve Memduh'un bindiği gemiyle İstanbul'a giden Goşa, geçen yıllar içinde, gemiden başlayarak Memduh'un perişan halini görüp bildiği ve takip ettiği halde kendini gizler. Memduh'tan o kadar kaçmasına rağmen, sonunda yine onunla evlendirilmesi kaderin bir cilvesidir. Hikâyenin sonunda, iki sevgilinin intihar etmesi sırasında, Goşa'nın aktif bir tutum sergilemesi dikkat çekicidir. Herşeyi önceden planlayan Goşa, zifaf gecesi, bütün hikâyesini anlattıktan sonra cebinden zehir şişesini çıkarıp, zehir içerek intihar eder. İntiharı son çare olarak tatbik etmiştir.

¹ Fırkat, s. 108, 109

Sabri kalmadığından, "musibetli ömrüne" Memduh'un önünde nihayet vermeyi kurmuş ve hiç değilse bu muradına erişmiştir¹.

Goşa, intihar etme düşüncesini kararlılık içinde gerçekleştirir. Memduh'un, "Aman Goşacık kendine kıyma. Ben aşkımdan vazgeçtim. Karındaş gibi yaşayalım"² şeklindeki sözleri neticeyi değiştirmez. Goşa, zehiri içtikten sonra, "İşte öteki yarısını da sana bıraktım. Lüzumunu görürsen istimal edersin"³ diyerek onu da ölüme davet eder. Memduh da "Vah Goşacık sen gittin de ben kalır mıyım?" diyerek bu davete icabet eder. Kadının duygu, erkeğin ise akıl plânında daha aktif olduğu kaziyesini bu intihar sahnesi dolayısıyla yeniden hatırlayabiliriz. İntiharın gerçekleştirilmesi sırasında Goşa'nın belirleyici ve aktif olmasının sebebi budur.

Hacı Han, hikâyede Goşa'dan sonra en önemli kadın kahramandır. Fedakarane ve karşılıksız olarak seven bir kadındır. Hikâyenin başında on dört yaşında çok güzel bir genç kızdır. Memduh'a âşık olur ve hayatını ona adar. Aşkta aktif ve ataktır. Hacı Han'ın Memduh'a olan aşkında da yine cinsiyetin önemli olduğunu görüyoruz: "(...) Biçare Hacı Han dahi Memduh'un hülya-yı üns ü muhabbetiyle yatağına girdiği zaman uykusu kaçarak saatlerce döndükten ve yuvarlandıktan sonra gece rüyasında kendisini Memduh'un koynunda görür, ona arz-ı hal eder, o da maruzatını kabul eyler ve ertesi sabah Memduh'un kendi yüzüne biraz güldüğünü görünce o dahi o gece rüyasında görmüş sanır."⁴

Zeki ve cesur bir kız olan Hacı Han, Memduh'un Goşa'ya alâka gösterdiğini anlayıp, onu Goşa'yı seyrederken yakalayınca, Memduh tarafından, korkutulmak amacıyla ölümle tehdit edilir. Hacı Han, hiç fütur göstermez ve Memduh'un, sırrını ifşa etmeyeceğine dair

1 Firkat, s. 160

2 Firkat, s. 160

3 Firkat, s. 160

4 Firkat, s. 72

sözlerine inanmaması üzerine şunları söyler: "Memduh! Ben sana kendimi inandıramayacağım. Zaten benim de bir ümidim yok a (yere eğilip kamayı alır ve Memduh'a verir) Bari şunu al öldür beni, hem sen fikrini temin et, hem beni kurtar!"¹ Memduh'un, Goşa'yı değil, kendisini sevdiğini söylemesi üzerine Hacı Han bu yalana kanmaz ve zekâsının, anlayışının ne derece gelişmiş olduğunu gösterir bir cevap verir². Hacı Han, Memduh'u sevmekte, fakat Memduh Goşa'yı sevdiği için, onu kıskanmaktadır. Fakat Memduh'un fenalığını istemez. Memduh'un kendisini dinlemesine bile razıdır. Memduh'tan, aşkına herhangi bir karşılık görmeyeceğini bildiği halde onu sevmeye devam eder. Sürekli Memduh'un peşindedir. Goşa'yı kaçırınlar, Memduh'u yaralayıp ölüme terk ettikleri vakit onu bulur, ona ihtimamla bakar ve yaralarını iyileştirir. Memduh ile Goşa'nın nikâhlarının kıyıldığı, düğünlerinin yapıldığı gün, konakta cihaz halayığı olarak bulunan cariyeye Hacı Han'dan başkası değildir. Goşa ile Memduh'un intihar ettiklerini haber aldığı zaman Hacı Han'ın söyledikleri bir bakıma hikâyenin temel tezini de ifade eder: "Salb-ı sahih oğulluk, kızkılık, öz karındaşlık, kız karındaşlık üzerine bir de süt oğlu, süt karındaşı gibi sıhriyet-i ca'liyelere riayetin encamı bu gibi yürekler dayanmaz halât'a sebebiyet gösterir"³.

Şapşah köyünde iki komşu kız, memduh'un Türklükten Çerkezliğe geçmesine, "tebdil-i milliyet" etmesine dair bir şarkı bestelerler.⁴

İhtiyar Nogay'ın gelini, dul bir kadındır.⁵ İhtiyar Nogay'ın eve getirdiği Memduh'un iyileşmesi için elinden gelen yardımı yapar.

-
- 1 Firkat, s. 82
 - 2 Firkat, s. 82
 - 3 Firkat, s. 161
 - 4 Firkat, s.65
 - 5 Firkat, s.132

Yenge Kadın, Memduh ile Goşa'nın düğününde görev yapan ve "bunak"¹ diye nitelendirilen figüratif bir kahramandır.

Hikâyede yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Çerkez köyündeki iki komşu kız, ihtiyar Nogay'ın gelini ve yenge kadın.

Yeniçeriler

Letâif-i Rivâyât 6; İstanbul, 1316, 100s.

Yeniçeriler'de toplam sekiz kahraman vardır. Bunlardan dördü erkek dördü de kadındır:

Erkekler

Osman Ağa, hikâyenin ilk bölümünde ön plâna çıkan bir kahramandır. Yeniçeriler arasında hatırı sayılır kişi olan Müteveffa Seyfullah Ağa'nın oğlu olan² Osman Ağa, Yeniçeri ocağında kendisine teveccüh gösterilen, sevilen, yakışıklı ve şecaat sahibi genç bir yeniçeridir³. Yirmi iki yaşında iken bir Yeniçeri kızı olan Ayşe ile evlenmiştir⁴. Hikâyede anlatılan olaylar bu evlilikten beş yıl sonra başlar. Dolayısıyla hikâyenin başlangıcında, Osman Ağa, yirmi yedi yaşında genç bir adamdır.

Osman Ağa, cephedeyken karısından bir oğlu olduğunu müjdeleyen bir mektup alır. Habere önce çok sevinir, fakat İstanbul'dan ayrılalı on bir ay olduğunu hatırlayınca şüphelenmeye başlar. Hikâyede Osman Ağa'nın karısından şüphelenmesi teferruatlı olarak anlatılmaktadır⁵. Osman Ağa'nın kendi kendine söylediği ve "karı kısmına

1 Firkat, s.153

2 Yeniçeriler, s. 3

3 Yeniçeriler, s. 3

4 Yeniçeriler, s. 12

5 Yeniçeriler, s. 12

güvenmek olmaz, derler, sahih imiş" hükmüyle sonuçlanan sözlerde kadınlar hakkında menfi bir önyargının ortaya çıkması önemli bir husustur. Osman Ağa, beş yıldır çocuğunun olmaması, on bir aydır karısından ayrı olması gibi hususların yanısıra bu ön yargıya dayanarak şüpheye düşmektedir. Vakıa onun, karısını sevdiği bir gerçektir. Kesin bir karara varıncaya kadar günlerce düşünen, kâbuslar gören Osman Ağa'nın şüphe ve vehimleri, zaman geçtikçe, zihninde kesin birer gerçek hâline gelir ve sonunda karısına hakettiği cezayı vermek için arkadaşıyla birlikte yola çıkar.

Osman Ağa, evine geldiği zaman, Ayşe'ye hiçbir şey sormaz. Şüphelerinin doğru olup olmadığı konusunda herhangi bir araştırmada bulunmaz. Vehim ve şüphelerinin hakikati yansıttığından kesin olarak emindir. İşte bu noktadan sonra, karısını seven, yiğit ve şecaat sahibi Osman Ağa; vehimlerinin kurbanı olan, acımasız, anlayıp dinlemeden karısının ve oğlunun katline karar veren zalim bir adama dönüşmektedir. Hikâyenin sonunda yaşlı bir adam olarak yeniden karşımıza çıkan Osman Ağa, cinsel bakımdan sapık bir hayat yaşayan¹ bir zorbadır.

Hasan Pehlivan, Osman Ağa'nın arkadaşıdır. Hikâyede merhametli, iyi yürekli ve doğru düşünen bir yeniçeri olarak yer almaktadır. Hikâyenin başında yirmi dört, yirmi beş yaşlarında olan ve "fevkalade cesur" bir kişi olarak tavsif edilen² Hasan Pehlivan, Osman Ağa'nın ricası üzerine Ayşe'yi ve küçük çocuğunu öldürme işini üstlenir. Fakat öldürmek için götürdüğü Ayşe'nin suçsuz olduğunu düşünür. Çünkü çocuğun gözleri ve gülüşü tıpkı Osman Çorbacı'nunki gibidir³. Görüldüğü gibi Hasan Pehlivan, karar verirken, Osman Ağa gibi peşin hükümlerle hareket etmemekte, mantıklı bir şekilde düşünebilmektedir. Hasan Pehlivan, Ayşe'ye, onu melek kadar iffetli, namuslu gördüğünü, dolayısıyla ona kıyamayacağını söyler ve Osman Ağa'ya

1 Yeniçeriler, s. 94

2 Yeniçeriler, s. 18

3 Yeniçeriler, s. 36

gidip onu ikna etmeyi teklif eder¹. Böylece Hasan Pehlivan'ın sadece doğru düşünen bir adam olmayıp, aynı zamanda adaletli ve merhametli olduğu da ortaya çıkar. Ayşe'nin söz konusu teklifi reddetmesi ve kendisini öldürmesini istemesi üzerine Hasan Pehlivan, bir hâl çaresi bulmak için tam iki saat düşünür, bu esnada zaman zaman gözleri de dolar². Sonunda Ayşe'ye çocuğundan vazgeçmesi şartıyla evlenmeyi teklif eder.

Hasan Pehlivan ile Ayşe arasındaki konuşma sırasında Hasan Pehlivan, düşünerek ve bir çözüm arayışında bulunarak, Ayşe ise hissiyatının sevk-i tabiisiyle konuşarak kendini gösterir. Bu durum, yine, erkeğin aklı, kadının ise duyguyu öne çıkaran varlıklar olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

Ayşe'nin çocuğunu Kadıköy'de bir dükkân kepengine bırakan ve Ayşe ile de evlenen Pehlivan Hasan (artık lâkabı Cellat'tır) hikâyenin ikinci bölümünde yine aynı özelliklere sahip bir kişi olarak belirir. Civelek Hüsnü isimli yeniçerinin konuşmalarından hareketle onun Ayşe ile Osman Ağa'nın oğlu olduğunu tesbit eder ve yaralanan Civelek Hüsnü'yü kendi evine gönderir.

Civelek Hüsnü, saf, düşündüklerini olduğu gibi söyleyen, riyadan uzak, içinden geldiği gibi davranan samimî bir insandır; aynı zamanda kabına sığmayan, heyecanlı, ateşli ve son derece cesur bir gençtir. Civelek Hüsnü'nün bütün bu özellikleri, konuşmalarından rahatlıkla anlaşılabilir. Yeniçeriliğin yanısıra kayıkcılık da yapan Civelek Hüsnü, kızıyla beraber kayığına aldığı, aslında öz annesi olan yaşlı kadına hitaben kendini şöyle tanıtır: "(...) Hanım nine, bana Civelek Hüsnü derler. Ben de Yeniçeriyim (kendi kendine) tuhaf sanki kadın kıyafetimi görmüyor da. (Kadına hitaben) Ben pek uslu bir çocuğum. Daha hiç kanım yok. Topu topu iki üç adam yaralamışım. Hani ben demek istiyorum ki eğer ben bu kızı babasından istemiş

1 Yeniçeriler, s. 37

2 Yeniçeriler, s. 39

olsam belki verir. Zora ve kapmağa ne hacet?"¹ Kendini tanıtmayla başlayıp, evlenme teklifiyle biten bu sözlerden sonra devam eden konuşma sırasında Civelek Hüsnü, kayıktaki genç kıza kendini beğendirmeyi başarır ve kayıkta nişanlanırlar. Civelek Hüsnü yaşlı kadınla kızını evlerine kadar götürdükten sonra, yeniçerilerin uğrak yeri olan bir kahvehaneye gider ve orada, yeniçerilerin kendi aralarında ertesi sabah yapacakları kavgadan söz edildiğini duyunca, "Dayılar, yarınki ölümü bugünden mi düşünüyorsunuz? Öyle ise yazık sizin' kır bıyıklarınıza"² diyerek yeniçerileri ayıplar. Dayılar, Civelek Hüsnü'nün sözlerini çocukluğuna vererek affederlerse de Hüsnü, kendisine gülen yeniçerilere aynı sözü daha da ağırlaştırarak tekrarlar. Bunun üzerine Kanlı Mustafa isimli genç bir yeniçeri Civelek Hüsnü'ye, Kadıköyü'nde bakkal dükkânı kepenginde bulunmuş, nesebi belirsiz bir kişi olduğunu ima ederek hakaret eder. Böylece Civelek Hüsnü'nün Osman Çorbacı ile Ayşe'nin oğulları olduğu ortaya çıkar. Kanlı Mustafa'nın arkadaşı olan ve orada bulunan Hasan, yine akıllıca sözler söyleyerek hem Kanlı Mustafa'yı hem de Hüsnü'yü sakinleştirir. Kavga etmelerine engel olur. Ertesi gün yeniçeriler arasındaki kavga esnasında Hüsnü, Kanlı Mustafa'nın hayatını kurtarır. Ona karşı kin beslememiştir. Bu fedâkarane davranışı ile ne kadar iyi kalpli olduğunu ortaya koyar. Fakat Kanlı Mustafa, kendisini kesin bir ölümden kurtaran Hüsnü'yü arkasından bıçaklayarak ağır surette yaralar. Hasan, Hüsnü'yü kendi evine gönderir. Hüsnü, annesi olduğunu bilmediği Ayşe'nin feryatları arasında vefat eder.

Kanlı Mustafa, kindar, hain, acımasız bir yeniçeridir. Tamamen menfi bir karaktere sahiptir.

Kadınlar

Ayşe, hikâyede en önemli kadın kahraman olarak yer alır. Ayşe'nin sahip olduğu başlıca özellikleri şöyle sıralayabiliriz: 1) Güzel,

¹ Yeniçeriler, s. 47, 48

² Yeniçeriler, s. 72

edip ve afiftir¹. 2) Evine ve kocasına sadıktır. 3) Cesur ve pervasız bir kadındır: Hasan'dan kocasının kendisi hakkındaki maksadını öğrendiği zaman, Hasan'a, kendisine emredilen şeyi yapmasını söyler ve "Huzur-u mahşerde yüzüm kara çıkmadıktan sonra ölümden havf etmem"² der. Ayşe'nin sözlerinde, öfke, kendine güven ve cesaretin yanında, kendini duygularının akışına bırakmış bir insanın ruh hali de vardır. 4) Akıllı ve gururludur: Hasan'ın, Osman Ağa'ya giderek, ona hakikati anlatmak ve bu sûretle onu ikna etmek yolundaki teklifini şiddetle reddeder ve bunu yapmaktansa ölmeyi tercih eder. Çünkü Ayşe, kocasının gerçek mahiyetini anlamıştır ve onu artık koca olarak görmemektedir. Bu çerçevede söylediği sözlerden hareketle, muhakemesi güçlü, dirayetli ve kararlı bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. 5) İhtiyarlık çağındaki Ayşe, muhakeme gücü ve tedbirliliği daha da artmış, olgun bir kadındır. Genç Ayşe ile yaşlı Ayşe arasındaki fark, yeniçerilere bakışta tezahür eder: Genç Ayşe, yeniçerilere hayrandır, yaşlı Ayşe ise onları lânetler³.

Şehab Hanım, Ayşe ile Hasan'ın kızıdır. Hikâyede davranışlarındaki cüret ile dikkat çeker. Aşkta oldukça aktiftir. Kayıkta, Civelek Hüsnü'ye âşık olur. Annesi Hüsnü ile konuşurken o, Hüsnü'nün yüzüne bakmakta ve yüreği Hüsnü'ye doğru akmaktadır⁴. Yazar, Şehab'ın bu cüretine, yaşadığı devir itibariyle şaşırılmamak gerektiğini izah etmek ihtiyacını hisseder: "Amma diyeceksiniz ki yeniçeri zamanında bir kızın bu dereceye kadar cüreti mümkün müdür? Acayip, yeniçeri zamanı olmakla yüreklerin hissi başka bir hâlde bulunmak olabilir mi? Yeniçeri asrı hükm-i tabiatı da değiştirmiş miydi?"⁵ Şehab'ın cüreti bu kadarla kalmaz. Civelek Hüsnü'nün evlenme teklifini tekrarlaması ve Şehab'a dönerek "kız beni kabul

1 Yeniçeriler, s. 4

2 Yeniçeriler, s. 37

3 Yeniçeriler, s. 98

4 Yeniçeriler, s. 118

5 Yeniçeriler, s. 52

ettin mi?" diye sorması üzerine Şehab, "kabul ettim" diye cevap verir ve Hüsnü'nün elini öpüp kohnuna koyar¹.

Hikâyede daha ziyade davranışları anlatılarak kendisine yer verilen Şehab'ın Civelek Hüsnü'ye olan aşkında uzviyetin önemli bir husus olarak kendini gösterdiği açıktır. Hüsnü'nün evlerine gelmesi ve ertesi sabah doğuşeceklerini haber vermesi üzerine Şehab'ın sergilediği tutum, bunu daha açık olarak ortaya koymaktadır:

"Şehab zaten validesiyle Hüsnü'nün sözlerini işitmekte bulunduğu cihetle Hüsnü'nün şu son lâkırdısı üzerine dayanamayarak ve hususiyile Hüsnü'nün "yarın doğuşeceğiz" sözü zihnine dokunarak başını bile örtmeksizin paldır küldür merdivendan aşağı fırladı ve Şehab'ın senden vazgeçmez diye Hüsnü'nün boynuna sarılarak ve göğsünü setreden hilalî gömleğin iliğini düğmesini kopartarak göğsünden ve memeleri üzerinden öpmeğe başladı. Ve gözlerini dahi öpmek istediye de boyu yetişmediğinden Hüsnü'yü eğilmeğe mecbur eyledi².

Beğendiği erkeği hiç nazlanmadan kabul eden ve bu noktada pervasız davranan Şehab, hiç kimseden çekinmeden içinden geldiği gibi hareket etmektedir. Aşığının tehlikeli bir kavgaya gideceğini öğrenince "Aman Hüsnücüğüm" diye buna karşı çıkması ve annesinin kendisini susturması üzerine ona dik dik bakarak "Ya Hüsnüm fena halde yaralanırsa?" diye karşılık vermesi, babasının da aynı kavgada bulunacağı hatırlatılınca da "varsın gitsin" diye umursamaz bir cevap vermesi Şehab'ın ne kadar duygularının etkisi altında bulunduğunu göstermektedir³. Onun için Hüsnü artık ana ve babasından çok daha önemlidir. Şehab'ın bu esnada yeniçerilerle ilgili olarak söylediği

1 Yeniçeriler, s. 52

2 Yeniçeriler, s. 72

3 Yeniçeriler, s. 74.

sözler, bir başka açıdan, Ayşe'nin yeniçerilerle ilgili daha önce naklettiğimiz sözleriyle birleşmektedir¹.

Şehab, Hüsnü, yaralı olarak evlerine getirildiği zaman onun iyileşeceğinden ve daha sonra evleneceklerinden ümitlidir. Fakat Hüsnü vefat edince, buna dayanamaz ve şuurunu kaybederek çıldırır².

Osman Ağa'nın validesi ile Ayşe'nin validesi sadece çocuklarının evlenmesi sırasında görülmektedir. Daha sonra, ölümlerinin zikredilmesi dışında, kendilerine hikâyede yer verilmeyen ve isimleri dahi belli olmayan bu kahramanların her ikisinin de yeniçeri karısı ve dul olmasını, Ayşe ve Şehab'ın yeniçerilerden şikayetlerini doğrulayan bir vakıa olarak zikredebiliriz.

Eyvah

Letâif-i Rivâyât 7; İstanbul, 1302, 101s.

Eyvah'ta toplam on iki kişi yer almaktadır. Bunlardan sekizi kadın, dördü ise erkektir. Dolayısıyla kadın kahramanların hikâyede sayı bakımından daha ağırlıklı bir konumda bulunduğu görülmektedir. Bu durum, eserin muhtevasına da yansımıştır.

Kadınlar

Sabire, hikâyenin en önemli kadın kahramanıdır. Hikâyenin ilk bölümünde, kocasını çok seven³, onunla mutlu bir hayat yaşayan duygulu, heyecanlı bir kadın olarak tanıdığımız Sabire Hanım, kocasının ikinci bir defa evlenmesinin şakasına bile tahammül edememektedir⁴. Kocasını Meftun'un kendisine soğuk davranmaya başlaması üzerine, üzülmeyle birlikte kocasına olan sevgisinden vazgeçmez ve onu aile

1 Yeniçeriler, s. 76

2 Yeniçeriler, s. 100

3 Eyvah, s. 10, 11

4 Eyvah, s. 6, 10

efradına karşı savunur. Meftun kendisini boşadığında ise feryat ederek yere yıkılır ve bayılır¹. Sabire'nin kocasına olan bu bağlılığı ve ondan vazgeçememesi, bir kadın olarak taşıdığı hissiyatın ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Kocasından ayrı kalmaya tahammül edemeyerek hastalanan Sabire, son nefesini verirken ikinci bir kadınla gizlice evlenen ve sonra da kendisini boşayan kocasından intikam almayı ihmal etmeyecek kadar da dirayet sahibidir. Sabire, hasta yatağında yattığı hâlde kabul ettiği Meftun'a, ikinci karısı Leyla'yı talak-ı selâse ile boşadığını havi bir mektup yazdırır ve mektubu kethüda Ayşe kadın vasıtasıyla derhal Leyla'nın mukim bulunduğu eve gönderir. Meftun'un "Ey şimdi gönlün oldu mu?" şeklindeki sorusuna şu cevabı verir: "Hem gönlüm oldu hem intikamımı aldım hem de bu intikam alış benim için şifa oldu. Vallahi hayatımın tazelenmekte olduğunu hissediyorum (...)². Sabire'nin bu tarzda intikam almasının sebebi, Meftun'un yine sadece kendisine ait olduğunu bilerek ölmek istemesidir. Meftun'un başka bir kadına ait olduğunu bilmek ona giran gelmektedir. Nitekim, son nefesini vermeden önce sayıklayarak söylediği sözlerde, hem Meftun'a olan ve halen devam eden şiddetli aşkı, hem de Leyla'ya karşı hissettiği kıskançlık ortaya çıkar³.

Leyla Hanım, Meftun'un ikinci karısıdır. O da Sabire Hanım gibi Meftun'a büyük bir aşkla bağlıdır ve bu aşkı ortaklık kabul etmemektedir. Kocasının başka bir kadınla daha evli olduğundan haberi olmayan Leyla Hanım, Meftun'un evden uzak olduğu zamanlarda hep onu düşünmektedir. Kocasına naklettiği bir rüyada onu nasıl kışkandığı açığa çıkar⁴. Leyla da tıpkı Sabire gibi ikinci bir eşin mevcudiyetini ölümle bir tutmaktadır⁵. Leyla ile Sabire arasındaki farklılık sadece karakterlerinde ortaya çıkar: Konuşmalarından anlaşıldığı kadarıyla, Sabire'nin daha heyecanlı olmasına karşılık, Leyla'nın daha ağırbaşlı

1 Eyvah, s. 18

2 Eyvah, s. 99

3 Eyvah, s. 100

4 Eyvah, s. 31, 32

5 Eyvah, s. 33

ve düşüncelidir. Meftun'un Sabire'den ayrıldıktan sonraki üzüntülü ve perişan hali Leyla'yı da üzer; kocasını neşelendirmeye çalışır. Sabire'nin ölmek üzere olduğunu haber alan Meftun'un fenalaşması üzerine Leyla, kocasını bu hale sokan sebebi öğrenmek ister; fakat muvaffak olamaz. Meftun, parçalanmış halde yerde bulunan mektubun yakılmasını ister. Leyla kocasının isteğini istemeyerek de olsa yerine getirir; artık huzursuzdur. Bu sırada kocasına söylediği sözler, hem bu huzursuzluğu hem de ona olan sevgi ve bağlılığının ölümü bile göze aldırarak derecede büyük olduğunu ifade etmektedir¹. Leyla Hanım'ın, kocasından gelen ve kendisini boşadığını bildiren mektubu aldığı zaman; ne yaptığı, ne hale geldiği anlatılmamaktadır. Fakat bunun, Leyla için, bir yıkım olduğunu tahmin edebiliriz.

Eserde yer alan diğer kadın kahramanlar figüratiftir: Sabire'nin annesi Fıtnat Hanım, Leyla'nın annesi Rahime Hanım, Sabire'nin kethüda kadını Ayşe Kadın, Leyla'nın cariyesi Gül Damlası, Gonca ve büyücülükle uğraşan bir Ermeni kadın.

Erkekler

Meftun Bey, oyundaki en önemli erkek kahramandır. Gelişen olaylar karşısında, onların söylediği sözlere, ya da sordukları sorulara cevap verirken acziyeti iyice ortaya çıkmaktadır. Sürekli kaçamak cevaplar vermektedir. Bu durumda Meftun'un zayıf bir kişiliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sabire'nin de Leyla'nın da Meftun'dan hem daha atak hem de daha güçlü oldukları açıktır. Meftun oyun boyunca hep kendisinden istenilenleri yapan bir kişidir. Sabire'nin babası Rıfat Bey, kızını boşamasını ister, bunu kabul eder. Sabire Leyla'yı boşamasını ister, bunu da kabul eder. Karşı çıkmak, kendisinden istenenin dışında başka bir şey yapmak elinden gelmez. Bu durumun başlıca iki sebebi olduğunu düşünebiliriz: Birincisi, Meftun'un, biri diğerinin varlığından habersiz iki kadınla evli olması

¹ Eyvah, s. 83

ve Meftun'un onları aldatmasıdır. Vaziyeti kurtarmak zorundadır. Bu da onu fail değil, münfail olmaya zorlar. İkincisi ise, her iki karısını da aynı ölçüde sevmesidir. Bu yüzden onlara herşeyi açık açık söyleyememektedir. Söylediği takdirde birinden birini kaybedecektir. Meftun'un içinde bulunduğu çaresizlik daha oyunun ilk perdesinde uzun bir monologla ifade edilir¹. Meftun neticede sevdiği iki kadının ikisini de kaybeder ve kendisi de perişan olur².

Rıfat Efendi, Sabire Hanım'ın babasıdır. Olgun ve tecrübeli bir insandır. Oyunda olayların akışı, onun Meftun'dan Sabire'yi boşamasını istemesiyle gerçekleşir. Rıfat Efendi'nin amacı kızını bir felâketten kurtarmaktır. Fakat buna muvaffak olamaz. Meftun'un kızını boşaması, sadece felâketin daha önce gerçekleşmesine sebep olur. Rıfat Efendi, karakter olarak iyi kalpli merhametli bir insandır. Olup bitenlerden dolayı Meftun'a kızmaz, bilâkis acır³.

Mahalle bekçisi, oyunda figuratif bir kişi olarak yer almaktadır. Şamlı Hoca, isimli bir üfürükçü ise konuşmalarda adı geçen bir kişidir.

Ölüm Allah'ın Emri

Letâif-i Rivâyât 8; İstanbul, 1290, 106s.

Ölüm Allah'ın Emri'nde üçü kadın, ikisi ise erkek olmak üzere toplam beş kişi vardır:

Kadınlar

Sine-i Saf, güçlü kişiliği ile dikkat çeken bir cariyedir. Yazar onun "hüsn ü ahlâk sahibi" olduğunu belirtir⁴. Sine-i Saf, âşık olduğu

1 Eyvah, s. 18

2 Eyvah, s. 141

3 Eyvah, s. 40

4 Ölüm Allah'ın Emri, s. 46

Sıtkı'ya aşkını ızhar etmekten çekinmez. Sıtkı da Sine-i safı sevmektedir; fakat ilk olarak harekete geçen ve ilan-ı aşk eden Sine-i Saf'tır. Aşkta aktif olan Sine-i Saf, Sıtkı'nın odasına girer ve onun "Kuzum sen geldiğin yere git, seni burada görürlerse fena olur" şeklindeki sözlerine karşılık olarak ona şunları söyler: "Peki ben giderim, ama senden bir söz isterim. Ben seni seviyorum. Sen de beni seviyor musun?"¹. Sıtkı'dan istediği cevabı alan Sine-i Saf, bu kadarla yetinmez: Gitmek üzere tam kapıdan çıkacakken geri dönerek, Sıtkı'nın boğazına sarılıp onu gözlerinden öper². Cesur ve kararlı bir kadın olan Sine-i Saf, aşkta ortaklık kabul etmez. Konağın kethüda kadını olan ve Sıtkı'yı seven Behice'nin, Sıtkı kendisiyle evlenmeyi kabul ettiği takdirde onları birbirine kavuşturacağı yolundaki teklifini şiddetle reddeder³. Ona göre bu, ölmekten daha kötüdür⁴. Sine-i Saf, Behice'nin tehditlerine boyun eğmez ve onun kötülüklerine sabırla katlanır. Sıtkı'nın öldüğünü haber alır ve o da ölmeye karar verir. Sıtkı'nın mezarına gidip orada canına kıymayı kuran Sine-i Saf, mezarlıkta Sıtkı'nın kendisiyle karşılaşır. Böylece sevgilisine kavuşmuş olur.

Behice Hanım, Sine-i Saf'ın sahibi olan Kanlı Mustafa Paşa'nın konağında kethüdadır. Sine-i Saf'ın tam tersi bir karaktere sahiptir. Sine-i Saf, ne kadar güzel ahlâk sahibiyse o da o nisbette kötü ahlâk sahibidir. Bununla birlikte, irade ve kararlılık bakımından bu iki kadın kahraman arasında bir benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Behice Hanım'ın kişiliğinde görülen en belirgin özellik, ihtirastır. Kırk yaşında olan ve Sıtkı'ya tutkuyla bağlı olan Behice Hanım, onu elde etmek için türlü entrikalar çevirir, fakat maksadına ulaşamaz: "Alemden hiçbir şey beni emelimden men edemez"⁵. diyen, fakat Sıtkı'yı elde etme emeline ulaşamayan Behice, hiç değilse onların birbirine

1 Ölüm Allah'ın Emri, s. 86

2 Ölüm Allah'ın Emri, s. 86

3 Ölüm Allah'ın Emri, s. 97

4 Ölüm Allah'ın Emri, s. 98

5 Ölüm Allah'ın Emri, s. 67

kavuşmasını engellemek ister ve Sıtkı'ya Sine-i Saf'ın, Sine-i Saf'a da Sıtkı'nın öldüğünü haber verir. Fakat buna rağmen onların kavuşmasına engel olamaz.

Sine-i Saf'ın ölümden kötü olarak addettiği çok eşliliği Behice Hanım'ın kabul etmesi, karakter yapısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Behice Hanım için önemli olan sadece Sıtkı'ya sahip olmaktır; bu gerçekleştiği takdirde onun Sine-i Saf ile beraber olmasının önemi yoktur.

Behice Hanım, muhteris olmasının yanında, haset sahibi bir kişi olarak da dikkat çeker. Sine-i Saf'a haset eder¹. Aynı zamanda kurnazdır. Konağı'nda çalıştığı Kanlı Mustafa Paşa'nın elinden kurnazlığı sayesinde kurtulmayı başarmıştır.

Hikâyede yer alan son kadın kahraman olan Pervaz Kalfa, figüratif bir kişidir.

Erkekler

Sıtkı Bey, hikâyenin en önemli erkek kahramanıdır. Edip ve mahcup bir adamdır², "hüsn ü cemal sahibidir³ Sine-i Saf'ı büyük bir aşkla seven Sıtkı Bey, onun "sen de beni seviyor musun?" şeklindeki sorusuna verdiği cevap şöyledir: "Sine-i Saf, seni seviyorum demek benim için âdeta küstahlıktır. Fakat ben dört beş aydır sana perestiş ediyorum⁴. Sine-i Saf'ın kendisini gözlerinden öpmesi üzerine o da Sine-i Saf'ı gözlerinden öper. Bu, Sıtkı için büyük bir cesaret olarak ifade edilmektedir⁵. Aşkta pasif olan Sıtkı'yı, Behice Hanım'ın yaptığı teklife cevap verme hususunda da geri plânda görüyoruz. O, sadece

1 Ölüm Allah'ın Emri, s. 83
2 Ölüm Allah'ın Emri, s. 43
3 Ölüm Allah'ın Emri, s. 47
4 Ölüm Allah'ın Emri, s. 86
5 Ölüm Allah'ın Emri, s. 86

Sine-i Saf gibi, her türlü zorluğa sabırla katlanır: Aç kalır, ıztırap çeker ve nihayet aşkı uğruna ölmek için harekete geçer.

Sıtkı'nın aktif ve güçlü olmamakla birlikte müsbet bir kişiliği olduğunu söyleyebiliriz.

Kanlı Mustafa Paşa, Sıtkı'nın dayısıdır. Hikâyede nisbeten önemsiz bir kişi olarak yer alır. Behice Hanım'ın teşvikiyle cariyesi Sine-i Saf'ın kendisine meyli olduğuna inanması ve ona sahip olmaya çalışması, direndiği için de Sine-i Saf'a baskı yapması, hikâyedeki başlıca işlevini oluşturur. Behice Hanım'ın mektubuyla herşeyi öğrendikten sonra yaptıklarından pişman olan Kanlı Mustafa Paşa, aslında iyi kalpli, fakat zaafı olan bir insandır.

Açıkbaş

İstanbul, 1291, 125 s.

(A. Midhat Efendi'nin Tiyatroları, Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1990, s.55 - 103.)

Açıkbaş'ta toplam on beş kişi yer almaktadır. Bunlardan onu erkek, beşi ise kadındır. Oyunun şahıs kadrosunda yer alan kişilerin büyük kısmı figuratiftir.

Erkekler

Fettan, oyunda en fazla etkinlik sahibi olan kişidir. Genç bir gazeteci olan Fettan, ustalıkla kılık değiştirip büyücü bir hoca (Açıkbaş) olur ve sevdiği kızla evlenmelerine şahsî çıkarları sebebiyle engel olmaya çalışanlara bu suretle hem bir sıkıntı verir, hem de sevgilisine kavuşur. Zeki ve dirayetli bir adamdır.

Hüsnü Bey, zevk düşkünü, sefih bir adamdır. Torunu yaşında genç bir kadın olan Hesna ile evlidir. Altmış beş yaşını geride bıraktığı halde kendini genç zannetmeye devam etmektedir. Evde, kendisine yaşlı olduğunu hatırlatacak genç bir adam görmek istemediği için kızı

Yekta'nın Fettan'la evlenmesine izin vermez. Bu, ne kadar bencil bir adam olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hüsnü Bey erkeklere mahsus namus gayretinden de uzaktır. Karısının, arkadaşı Şehsuvar Bey'in oğlu Numan'la kendisini aldattığını konuşmalarını gizlice dinleyerek öğrendiği halde karısını kaybetmek korkusuyla sesini çıkarmaz. Kısaca, söyleyecek olursak, Hüsnü Bey, iradesi zayıf, her türlü değerden uzak, kendini zaaflarına teslim etmiş bir kişidir.

Şehsuvar Bey, Hüsnü Bey'le aynı paralelde değerlendirilebilecek bir kişidir. Hüsnü Bey'in kızı Yekta'ya taliptir. Onun da Hüsnü Bey gibi sefih bir adam olduğunu söylemek mümkündür.

Numan, Şahsuvar Bey'in oğludur. Hüsnü Bey ve Şahsuvar Bey'den sadece daha genç oluşuyla ayrılır. Amcası yerindeki Hüsnü Bey'in karısı Hesna Hanım'la münasebet kurar.

Oyunda yer alan diğer erkek kahramanlar, figuratif kişilerdir: Uşak, İmam, bir gazeteci, kâtip, Mısırçarşılı Feyzi Efendi, Kapıçuhadarı Mehmet Ağa.

Kadınlar

Yekta Hanım, Hüsnü Bey'in kızıdır. Müsbet bir karaktere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fettan'a âşık olun ve onunla evlenmek isteyen Yekta, Şahsuvar Bey'i reddeder, kendisinden yaşça daha büyük bir erkekle evlenmeyeceğini kesin bir dille ifade eder¹ ve bu konuda kararlılık gösterir. Güçlü bir şahsiyete sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Hesna Hanım, Yekta Hanım'ın tam tersi bir karaktere sahiptir. Yaşlı bir adam olan Hüsnü Bey'le evlenmiştir. Bu, Yekta'nın kabul etmediği bir şeyi, bir zamanlar onun kabul etmiş olduğu anlamına gelir. Ayrıca, Numan'a âşık olan Hesna Hanım, onunla daha rahat görüşebilmek için Yekta'nın Numan'ın babasıyla evlenmesini isteyecek kadar bencil ve ahlâksız bir kadındır.

¹ Açıkbaş, s.

Kethüda kadını olan Sıdika Hanım, Yekta Hanım'ın dert ortağıdır. Müsbet bir kahramandır.

Oyunda yer alan diğer kadın kahramanlar figüratif kişilerdir. Elena Dudu, bir cariye ve bir kocakarı.

Ahz-ı Sar yahut Avrupa'nın Eski Medeniyeti

İstanbul, 1291, 90 s.

(A.Midhat Efendi'nin Tiyatroları, Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1990, s.103 - 139.)

Ahz-ı Sar'da şahıs kadrosu dokuz kişiden oluşmaktadır. Bunlardan altısı erkek, üçü kadındır. Oyunda erkek kahramanların sayı bakımından kadınlardan daha fazla olmasına karşılık, kadın kahramanların daha müessir olduğu görülmektedir. Bu yüzden öncelikle kadın kahramanlar üzerinde duracağız.

Kadınlar

Virjini, ihtirash ve iffetsiz bir kadındır. Aynı zamanda da bencil ve cani ruhludur. Sırrını ifşa eder korkusuyla kendisinin âşığı olan Nikola isimli bir genci, sevgilisi Şovalye Jan'a öldürtür. Virjini'nin kocası Sen Onöl'le arasında önemli bir yaş farkı vardır; fakat kocasını aldatması, sadece bu sebebe istinat etmez; daha ziyade, kötü bir tabiata sahip olmasından kaynaklanır. Oyunun sonunda, kendi cezasını yine kendi eliyle vermek zorunda kalır ve ölür.

Ana, Virjini'nin tam tersi bir karaktere sahiptir. İffetli ve cesur bir köylü kızıdır. Kardeşi Nikola'nın intikamını almak için delikanlı kılığına girer ve ancak bir erkeğin başarabileceği işleri, zekâsı ve cesareti sayesinde başarır ve intikamını alır. Meziyetleri sebebiyle kendisini cezbettiği Sen Onör'le oyunun sonunda evlenmesi bir bakıma iyiliğinin bir mükâfatıdır.

Madam Mandar, Virjini'nin mü sahibesidir ve tıpkı onun gibi iffetsiz bir kadındır.

Erkekler

Sen Onör, bir derebeyidir. Dolayısıyla otoriter bir kişiliği vardır. Şerefine düşkün, gururlu bir adamdır. Karısını kıskanmaktadır ve onun için çalışan üç adamı daha önce öldürtmüştür. Oyunun sonunda, bütün marifetlerini öğrendiği karısının kendi cezasını yine kendi eliyle vermesini sağlar ve sahip olduğu hususiyetlere hayran olduğu Ana ile evlenir.

Nikola, bir köylü delikanlıdır. Virjini'yi büyük bir aşkla sevmektedir. Sevgilisini elinden aldığı gerekçesiyle Sen Onör'ü öldürmeyi bile düşünür. Fakat sevdiği kadın tarafından öldürtülmek gibi acı bir akibete uğrar.

Şovalye Jan, acımasız bir katildir. Virjini'nin sevgilisidir. Virjini'nin isteğiyle Nikola'yı öldürür.

Oyunda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Piyer, Jul ve Pol.

Hasan Mellah

İstanbul, 1291, 461s.

Hasan Mellah'ta toplam yetmiş bir kahraman vardır. Bunlardan elli beşi erkek, on altısı ise kadındır. Dolayısıyla, erkek kahramanlar, sayı bakımından kadın kahramanların üç katından daha fazladır. Romandaki erkek ve kadın kahramanların sayı bakımından mukayesesini, sadece ismi geçen, ya da figüratif nitelik taşıyan kahramanları hesap dışı bırakarak yaptığımızda, bu sonucun biraz değiştiği görülmektedir: On beş erkek kahramana karşılık, dokuz kadın kahraman. Fakat, erkek ve kadın kahramanların romandaki yerleri söz konusu edildiğinde aradaki büyük fark yeniden karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, romanda, erkek kahramanların hem sayı hem de

keyfiyet bakımından kadın kahramanlardan daha üstün bir konumda bulunduğunu söylememiz gerekir. Bunun sebebi daha önce de ifade ettiğimiz gibi, eserin bir macera romanı olma niteliğini taşımasıdır. Macera dışı dönük olmayı gerektirdiğinden, erkek kahramanların ön plâna çıkması söz konusudur. Ayrıca, Hasan Mellah'ta olaylar geniş bir coğrafyada ve çoğunlukla açık mekanlarda geçmektedir. Böyle olunca da kadın kahramanlar geri plânda kalmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte, Hasan Mellah'ta kadın kahramanların tamamen önemsiz kaldığı şeklinde bir yanlış anlamaya da kapılmamak gerekir. Romanda erkeklerin daha müessir olmasına karşılık, kadın kahramanların da önemli bir yerleri vardır. Bunu kadın kahramanlar üzerinde dururken göreceğiz.

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman, esere ismini vermiş olan Hasan Mellah'tır.

Hasan Mellah, karakteri ve roman boyunca yaptıklarıyla mükemmel bir insandır. Roman boyunca tezahür eden en önemli özelliklerinden biri akıllı, zeki olmasıdır. Korsanların eline düştüğü vakit, geçmişiyile ilgili gerçek dışı bir hikâyeye uydurarak onlara asıl kimliğini belli etmemesi¹, zekâsının ve buna bağlı olarak hazır cevaplılığının bir göstergesidir. Hasan'ın bu özelliğini gösteren bir başka örnek, Kuzella ile karşılaştığı sırada ortaya çıkar. Hasan Mellah, gece vakti odasına girdiği genç kızı sakinleştirmek için ona kendisinin bir hırsız değil, "hâk-i payine kurban olmağa müştak bir bîçâre"² olduğunu söyler. Kuzella'nın "öyle ise bu kıyafete niçin girdiniz." diye sorması üzerine Hasan, "ahmak" ve "batîu'l-intikal" bir adam olmadığından "güya oynayacağı oyunu evvelce bellemiş ve söyleyeceği

¹ Hasan Mellah, s. 60, 61

² Hasan Mellah, s. 89

sözü ezberlemiş gibi sürat ve maharetle¹ hiç duraklamadan cevap verir. Hasan Mellah, Korsikalı'nın karısı Madam İlya'ya kocası hakkında bilgi verirken de, onu korsan gemisinde gördüğünü ustaca saklar².

Hasan Mellah, akıllı ve zeki olmasının yanısıra, hissiyatı güçlü bir insan olarak da temayüz etmektedir. Aşkın ve merhametin karakterinde önemli bir yeri vardır. Kuzella'ya kendisini bir âşık olarak tanıtmaması, görür, görmez Kuzella'ya âşık olmasından dolayıdır, Hasan'ın Kuzella'ya olan aşkında, uzviyetin başlangıç itibariyle pay sahibi olduğunu görüyoruz. Hasan önce Kuzella'yı, yatak odasında ve yataklık kıyafetiyle olduğu hâlde uzun uzun seyreder ve onun güzelliğine hayran olur³. Bilahare hayranlığını Kuzella'ya da ifade eden ve ilân-ı aşk anlamına gelen sözler söyleyen⁴ Hasan, Kuzella'ya uğruna ölümü göze alacak derecede büyük bir aşkla bağlanır. Bu bağlılıktan asla vazgeçmeyecek ve Pavlos tarafından kaçırılan sevgilisine ulaşabilmek için yıllarca sabırla Pavlos'u takip edecektir. Hasan aşkında son derece sadık bir adamdır. 1. Pavlos'un ve Alonzo'nun, Hasan'ı "mevkiini hitaba çekip" onu, bir kızın aşkının ezeli olmadığı gibi ebedî de olmayacağını söyleyerek, Kuzella'nın aşkından vazgeçirmeye çalışmaları⁵ karşısında Hasan'ın ağzından sadece şu söz çıkar: "İşte benim için sevilebilecek bir karı varsa o da Kuzella'dır"⁶. Fakat bu noktada yazar araya girerek bir iç çözümleme yapar. Buna göre Hasan'ın kalbi, dilinden farklı şeyler söylemekte ve Pavlos'a hak vermektedir.⁷ Yazarın bu açıklamaları, Hasan'ı bir anda ideal ve kusursuz bir kahraman olmaktan çıkararak, diğer insanlar gibi bir insan hâline getirmektedir. Bununla birlikte yazar sözlerine devam

-
- 1 Hasan Mellah, s. 89
 - 2 Hasan Mellah, s. 174
 - 3 Hasan Mellah, s. 88
 - 4 Hasan Mellah, s. 92
 - 5 Hasan Mellah, s. 300
 - 6 Hasan Mellah, s. 300
 - 7 Hasan Mellah, s. 300

ederek, bir insanın sevdiği bir kızdaki vazgeçip vazgeçemeyeceği konusunda kendi kanaatini belirtir. Yazarın kanaati, insanın, sevdiği kız, bütünüyle unutabileceği düşüncesi ile hiç unutamayacağı yolundaki düşünce arasında bir orta yolu ifade etmektedir. Buna göre insan gerçekten sevdiği bir kıza asla unutamaz, fakat bu başka birine meyletmeyeceği anlamına da gelmez.¹ Hasan Mellah'ın ruh hâli bu düşünceyi doğrular mahiyettedir. Nitekim Mısır'da katıldığı yarışmada birinci olmasının mükâfâtı olarak kedisine verilen Esmâ isimli cariye meyleder. Fakat bu arizi bir durumdur. Hasan'ın Esmâ'ya olan alâkası daha ziyade onun vücut güzelliğiyle ilgilidir. Dolayısıyla aşktan çok, güzel bir kadına duyulan arzudan bahsetmek daha doğru olur. Hasan, Esmâ ile olan ilk mülâkatları sırasında ona yaklaşmaya çalışır; fakat Esmâ'nın ağlayarak karşı koyması üzerine arzusundan geçici olarak vazgeçerek onu teselli etmeye çalışır, kendini bir kardeş olarak takdim etmek ister.² Bu, yazara göre Hasan'ın "mütehassis" bir adam olmasından ileri gelir.³ Vakıa Hasan, Esmâ'ya olan arzusundan büsbütün vazgeçmiş değildir. Esmâ'nın sevdiği bir adamın olduğunu tahmin etmektedir. Eğer bu tahmini doğru çıkarsa, ondan vazgeçecek, aksi takdirde ise arzusunu tahakkuk ettirecektir. Çünkü Hasan, kalbinde başka bir kişinin sevgisini taşıyan bir kadınla beraber olmaktan haz alabilecek bir kişi değildir.⁴ Bir süre sonra, Esmâ'ya ilkinden daha kararlı ve daha sert bir şekilde yeniden yaklaşmaya teşebbüs eder; fakat kızın mukavemet etmesi ve kollarından sıyrılıp kaçması üzerine, bunu gururuna yediremeyip, "(...) ya kendimi öldürmeliyim, ya seni!" diyerek⁵ hançerini çıkarır. Hasan'ın öfkesi uzun sürmez. Kendine hakim olmayı başaran Hasan, Esmâ'nın başından geçenleri öğrenir. Bu acı dolu ve ayrılıkla sonuçlanan bir aşk hikâyesidir. Esmâ, sevgilisinden ayrı düşmesine rağmen, onu hiç

1 Hasan Mellah, s. 300

2 Hasan Mellah, s. 317

3 Hasan Mellah, s. 317

4 Hasan Mellah, s. 324

5 Hasan Mellah, s. 331

unutmamış ve ırzını kimseye teslim etmemiştir. Hasan, Esmâ'nın anlattıklarından o kadar etkilenir ki uzun süre dalgın bir vaziyette kalır. Ardından yine hiddetle yerinden fırlar, fakat Esmâ onun gitmesine mani olur. Hasan'ın hiddeti, kendisini Kuzella'dan soğutmak için uğraşmış olan Alonzo'yadır. Hasan, Esmâ'nın aşktaki sadakati karşısında, yaptığı hatanın farkına varmıştır ve bunu Esmâ'nın kendisini irşad etmesi sayesinde başarmıştır. Böylece Hasan, yine, Kuzella'nın aşkına sadakatle bağlı bir âşık olmaktadır.¹ Esmâ'nın hikâyesini dinledikten sonra Hasan'da bu tarzda bir inkılabın meydana gelmesi, Ahmet Midhat'ın kadın-erkek ilişkilerinde tasavvur ettiği yapıya ait bir hususu işaret etmesi bakımından önemlidir. Erkek, aşkı ve sadakati kadından öğrenmektedir. Çünkü tamamen hissiyata dayalı olan aşk, hissiyatın daha yoğun olarak yer aldığı kadında daha güçlü ve daha süreklidir.

Hasan Mellah, Esmâ'dan aldığı dersten sonra, bir daha Kuzella'dan başka bir kadına meyiletmez. Büyük bir iştiaqla Kuzella'yı aramaya devam eder, sonunda onu Pavlos'un elinden kurtarmayı başarır ve evlenirler. Böylece Hasan muradına erişmiş olur.

Hasan'ın karakteriyle ilgili önemli hususiyetlerden biri de yardımseverliktir. Hasan, roman boyunca hemen herkese yardım eder. Roman kahramanlarının büyük bölümü Hasan'ın yardımseverliğine mazhar olur: Hasan'ın yardımseverliği fedâkarlık derecesindedir.² Buna bağlı olarak son derece merhametli bir insan olan Hasan'ın romanın müteaddid bölümlerinde ağladığından bahsedilir.³ Ağır başlı, sakin bir insandır. Romanda sadece bir yerde şakayla karışık bir öfkeye kapılır. Alonzo'ya öfkelenen Hasan, onu bacağından tutup denize atacağını söyler. Bu Alonzo tarafından bir espri malzemesi olarak sürekli tekrar edilir. Hülâsa edecek olursak, Hasan Mellah, her bakımdan mükemmel bir insandır.

1 Hasan Mellah, s. 346

2 Hasan Mellah, s. 179

Romadaki diğer erkek kahramanlar Hasan'ın gölgesinde kalmaktadır. Bunlar arasında macerası ve karakteri bakımından Hasan'a en yakın olanı Timur Bey'dir.

Timur Bey'e romanda pek fazla yer verilmemektedir. Bununla birlikte hikâyesi ayrıntılı olarak nakledilir. Romanda çerçeve hikâye olarak ifade edebileceğimiz bir çok hikâye vardır. Timur ile Esmâ'nın müştereken kahramanı oldukları hikâye, bunların en önemlisidir: Aslen Kafkasya'da doğmuş bir beyzade olan Timur, annesi babası belirsiz, fakir bir kız olan Esmâ'ya âşık olmuştur. Başlangıçta çocuk safiyetinde olan bu sevgi, kahramanlarımız "dünyayı tanıyınca, müştâkâne sevgiye"¹ dönüşür ve Timur Esmâ'nın bekaretini giderir, fakat babası Timur'un Esmâ ile evlenmesine izin vermez. Bu arada Esmâ, cariye olarak satılıp İstanbul'a gönderilir. Timur, İstanbul'a gitmek için babasından izin alamayınca kaçar ve kendini bir köle olarak tanıtp, laz esircilerin eline düşmek suretiyle İstanbul'a gitmeyi başarır. Esircinin evinde Esmâ ile karşılaşan Timur, yine Esmâ ile birlikte Kölemen Beyi Murad Bey adına satın alınıp Mısır'a gönderilir. Mısır'da Esmâ'yı görmek için Murad Bey'in haremine gizlice girerken yakalanan ve ölüme mahkûm edilen Timur, Esmâ'nın yardımıyla kurtulup İstanbul'a gelir.

İstanbul'da yeniden esir edilir ve Bekir Efendi isimli bir zata satılır. Bekir Bey'in evli bir kızı vardır ve bu kız Timur'a âşık olur, fakat Timur ona yüz vermez. Bunun üzerine kız, kocasına kendisini boşattırıp Timur'la evlenebilmek için bir tertipte bulunur. Arap halayığa kocasına haber vermesini söyleyerek Timur'un odasına girer; fakat olan Timur'a olur. Tutuklanır ve beş yüz sopaya mahkûm edilir. Bekir Efendi'nin kızı, Tomruk dairesine getirtilip Timur'la yüzleştirilince bütün hakikati anlatır ve Timur serbest bırakılır. Bekir Efendi ortaya çıkan rezalete dayanamayarak vefat eder. Bunun üzerine

³ Hasan Mellah, s. 96, 175, 222, 384, 385

¹ Hasan Mellah, s. 334

Bekir Efendi'nin mal varlığı müzayedede satışa çıkarılır. Timur'un hikâyesini öğrenmiş olan ve o sırada İstanbul'da bulunan Hasan Timur'u satın alıp kaldığı konağa getirir. Esmâ görür görmez, Timur'u tanır. Bilahare Hasan her ikisini de azat edip evlendirir.

Hikâyesinden de anlaşılacağı üzere Timur, mert ve alicenap bir insandır. Hayatında en küçük bir kötülük, davranışlarında herhangi bir tutarsızlık görülmez. Sevgilisi için kendini köle olarak satacak derecede fedâkar bir âşıktır. Çalışkan ve cesurdur. Aynı zamanda da namuslu ve haysiyetine düşkündür. Bekir Efendi'nin kızını baştan çıkardığı gerekçesiyle beş yüz sopaya mahkûm edilmesi namusuna dokunur. Tomruk ağasına suçsuz olduğunu buna rağmen cezalandırılırsa arından helak olacağını söyler.¹ Timur, Esmâ ile yüz yüze geldiği zaman, hiç bir sevinç emaresi göstermeyip, ona uzaktan bakmakla yetinir. Bu noktada erkek ile kadının davranış tarzlarındaki farklılığı ortaya koyan bir durumla karşılaşyoruz: Timur, sorumluluklarını müdrük bir kişi olarak duygularının aklına galebe etmesine izin vermemektedir. Timur'a göre Esmâ bir başkasının Esmâ'sıdır ve ona dokunmaya hakkı yoktur. Esmâ ise bambaşka bir ruh hâli içindedir; Timur'a "Niçin a beyim, niçin? Sen benim, ben senin olacakken bu lâkırdılara ne hacet var? Başka ne istersin?" diye sorar.² Esmâ, Timur'un düşünme tarzına yabancıdır ve onu anlayamamaktadır. Timur, büyük bir kararlılık içinde Esmâ'ya cevap verir: "Evet Esmâ sensin, ama benim dediğim Esmâ değil. Ben senden başka karının elini tutmayacağım gibi beni akçesiyle satın almış olan velinimetimin nefesine mahsus olan bir şeye ölürüm, geberirim de taarruz etmem(...)"³ Esmâ'nun Hasan Mellah'a her bakımdan ait olduğunu düşünen Timur, Esmâ'nun yüzüne baka baka ölmekten başka bir şey istememektedir. Bu yüzden intihara teşebbüs eder, fakat son anda yetişen Hasan'ın engellemesi sayesinde muvaffak olamaz.

1 Hasan Mellah, s. 361

2 Hasan Mellah, s. 383

3 Hasan Mellah, s. 383, 384

Timur, dürüstlüğü, doğruluğu ve sadakati, fedâkarlığı ile Hasan Mellah'a benzeyen ideal bir kişidir.

Alonzo, Hasan Mellah'ın amcasının uşağıdır. Velinimetine ve Hasan'a sadakatle bağlıdır. Romanda hikâyesi olan kişilerden biri de Alonzo'dur. Fakat onun hikâyesi, Timur'unki kadar mufassal değil daha muhtasardır: Alonzo gayri meşru bir çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Bir gemicinin karısı olan annesi, namuslu bir kadın olduğu halde, bir tüccar tarafından baştan çıkarılmış ve bu münasebetten Alonzo doğmuştur. Alonzo'nun annesi, sevgilisi olan tüccarın başka bir kadınla muaşaka ettiğini öğrenince onu öldürmüş, fakat kendisi de daha sonra bir piç doğurduğunu haber alan kocası tarafından öldürülmüştür. Alonzo, bu saldırıdan yaralı olarak kurtulmuş, fakat kimsesiz kaldığı için, İspanyol esiri olarak satılmıştır. Böylece Fas'ta, Hasan Melah'ın ailesinin bir bendesi olan Alonzo, Hasan Mellah'ın ailesinin bir komplo ile yok edilmesinin ardından korsanların eline düşmüştür. Alonzo ile romanın ilk kısmında korsan gemisinde bir tayfa olarak karşılaşırız. Korsanlarla olan beraberliği mecburiyetten kaynaklanan Alonzo, elinden geldiğince onlara yardımcı olmaya çalışır. Korsanlar tarafından esir edilen Hasan'a yardım eder. Bilahare Hasan'ın korsan gemisini ele geçirmesinden sonra Alonzo, Hasan'dan hiç ayrılmaz, onun en yakın adamı olur.

Alonzo'nun kadınlar hakkındaki düşüncesi menfidir. Bunu, şahsî macerasına bağlayabiliriz: Yaşadığı bütün felâketler, annesinin yani bir kadının hatası yüzünden ortaya çıkmıştır. Romanın akışı içinde Madam İlya'nın yaptıkları, Alonzo'nun kadınlar hakkındaki menfi düşüncesini daha da güçlendirir.¹

Pek çok acılar çekmiş olan Alonzo; esprili, şakadan hoşlanan bir mizaca sahiptir. Aynı zamanda zeki ve akıllıdır. Akıllılık, Alonzo'nun şahsiyetinde özellikle ön plâna çıkan bir niteliktir. Korsan gemisinde

¹ Hasan Mellah, s. 285, 286

korsanlara akıl vererek onları yönlendirir.¹ Hasan tarafından korsanlardan kurtarıldıktan sonra da Hasan'a akıl vermeye başlar.

İlyâ, Hasan Mellah'ın maiyetinde yer alan kişilerdendir. Timur ve Alonzo gibi İlyâ'nın da bir hikâyesi vardır: Makam ve mevki uğruna kızkardeşinin peşkeş çekilmesine tahammül edemeyerek, namus uğruna, anasını, babasını ve kızkardeşini öldürmüştür.² İlyâ, sessiz, sakin ve ızdıraıblı bir insandır. Karısı Madam İlyâ'ya nisbetle romanda, daha az karakterize edilmiştir. Karısının intiharından sonra kederi daha da artar.

Zerno, korsan gemisinin reisi olan Piyetro'nun ortağıdır. Hasan korsan gemisini ele geçince korsanlıktan vazgeçer. Fakirlikten dolayı korsan olduğunu söyleyen³ Zerno, yaptığı haydutluklardan dolayı pişmandır.⁴ Tevbe eder ve Hasan'ın maiyetine katılır. Romanda pişmanlığının anlatıldığı bölüm dışında kendisinden ayrıntılı olarak bahsedilmez. Korsanlığı sırasında, Alonzo'nun öğütlerine kulak vermesini ve onu Piyetro'ya karşı korumasını, doğru istikamete yöneldiğini göstermesi bakımından zikredebiliriz.

Hasan Mellah, maiyetindeki bütün bu kişiler arasında merkezde yer almaktadır. O bir hükümdar gibidir. Alonzo, akli; Timur, kahramanlığı; İlyâ, içliliği ve iradesi; Zerno ise hizmeti ile Hasan Mellah'ın etrafında yer almaktadır.

Domıniko Padya, her bakımdan Hasan'ın zıddı bir karaktere sahiptir. Pavlos ile Hasan arasındaki karşıtlık Kuzella'nın bakış açısında kesin olarak ifadesini bulur. Kuzella'ya göre, Pavlos şeytana, Hasan ise meleğe benzemektedir.⁵ Pavlos, romanda gerçekten de bir şeytan gibi vâsfedilir ve ancak şeytanın yapabileceği işleri yapar. Son

1 Hasan Mellah, s. 56, 57

2 Hasan Mellah, s. 174

3 Hasan Mellah, s. 293

4 Hasan Mellah, s. 295

5 Hasan Mellah, s. 44

derece zekidir.¹ Karşılaştığı bütün tehlikelerden kurtulmayı ustaca başarır. Hasan'ın babasının gerçek katili odur. Fas'ta fitne fesat çıkarmış halkı Hasan'ın babasına karşı kıskırtmıştır. Hasan'ın can düşmanıdır. Ondan bahsederken, "Onun selâmeti benim ölümümde, benim selametim de onun ölümündedir."² der. Kuzella'yı kaçırmasının ona olan tutkusunun yanısıra bu düşmanlıkla da alâkalı olduğu açıktır. Pavlos gittiği her memlekette başka bir kimliğe bürünür. Bu hususta oldukça başarılıdır. O kadar ki müslüman bir alim sıfatıyla camide vaaz eder.³ Karışıklık çıkarmakta üstüne yoktur. Roman'ın sonunda Hasan Mellah'ın elinden kurtulmayı başaran Pavlos'un akıbeti Zeyl-i Hasan Mellah'a bırakılmıştır.

Trillo, Hasan Mellah'ın gemisinde çalışan, kötü karakterli bir kahramandır. Pavlos gibi o da şeytana benzetilir.⁴ Kendisinin "serbest bir adam" olarak tanıtmaktadır.⁵ Onun bu vasfı, ahlâk kaidelerini hiç sayarak, şahsî menfaat veya haz için hareket ettiğini ifade etmektedir. Trillo'ya göre namus bir zandan ibarettir.⁶ Bu anlayışla hareket eden Trillo, her hâline dikkat ettiği Madam İlya'nın, Marsilya'da karşılaştığı kocasının kendisinden yüz çevirip uzaklaşması sebebiyle içine düştüğü perişanlıktan istifade ederek, ona yaklaşır ve onu iffal eder. Trillo, Madam İlya'yı baştan çıkarırken söylediği sözlerde zekice düşünülmüş bir plânın uygulamaya konulduğu görülmektedir. Trillo, önce Madam İlya'yı kocasının kendisini sevmediğine inandırmaya çalışır. Bunu yaparken bir yandan da onun zihninde muhkem bir yere sahip olan namus kavramını zedelemeye çalışır.⁷ Böylece, daha önce hiç kimseden işitmediği sözlerle karşılaşan Madam İlya'yı şaşkınlığa düşürür. Trillo, Madam İlya'yı kocası hakkında kuşkuya düşürmeyi

1 Hasan Mellah, s. 33

2 Hasan Mellah, s. 112

3 Hasan Mellah, s. 40

4 Hasan Mellah, s. 201

5 Hasan Mellah, s. 201

6 Hasan Mellah, s. 200

7 Hasan Mellah, s. 201

başardıktan sonra, ikinci olarak onda şehvî arzular uyandırmaya çalışır. Bu arada namus anlayışını tamamen tahrip etmeye yönelik sözler söylemeyi ihmal etmez.¹ Trillo, neticede maksadına erişir ve zihni karışmış bir halde müdafaasız olarak duran Madam İlya'yı iğfal eder.

Trillo ile Madam İlya arasındaki münasebet çerçevesinde, kadın ile erkek arasındaki farklılığın hangi noktada tebarüz ettiğine dikkat etmek gerekir. Söz konusu olan bir erkeğin, bir kadını baştan çıkarmasıdır. Trillo, maddi cazibesıyla değil, akıl ve fikir kuvvetiyle Madam İlya'nın direncini kırmıştır. Bu noktada yine, erkeğin aklıyla, kadının ise duygusallığıyla kendini göstermesi vakasıyla karşılaşırız.

Trillo romanın sonunda perişan hâlde bulunan bir hapisane mahkûmudur.² Böylece hak ettiği akıbete uğramış olmaktadır.

Piyetro, bütünüyle menfi bir karakter yapısına sahiptir. Korsan gemisinin reisi olan Piyetro, öfkeli ve ihtirash oluşuyla dikkat çekmektedir. Maksadına ulaşmak için yapamayacağı şey yoktur, son derece acımasızdır. Hasan Mellah ellerine düştüğünde, çizmelerini çıkarabilmek için bacaklarını kesmeyi teklif eder.³ Ele geçirdiği bir geminin mürettebatını diri diri yaktırır.⁴ Hasan Mellah, korsan gemisini ele geçirdiğinde diğer korsanlarla birlikte Piyetro'yu da ıslah etmeye çalışır. Fakat Piyetro'da en ufak bir pişmanlık eseri görülmez. Mevcut halinden vazgeçmektense ölmeyi tercih eder.⁵ İlya'nın verdiği hükümle idamına karar verilen Piyetro, boynuna bir gülle bağlanmış olduğu halde denize bizatihi kendisi atlayarak hakkındaki kararın

1 Hasan Mellah, s. 203

2 Hasan Mellah, s. 438

3 Hasan Mellah, s. 55

4 Hasan Mellah, s. 276

5 Hasan Mellah, s. 294

gereğini yerine getirir. Piyetro'nun kötülükteki ısrarı karakterinde menfi yönde de olsa bir tutarlılık olduğunu göstermektedir.

Alfons, Kuzella'nın babasıdır. Çok sevdiği karısını kendisini aldattığı için öldürmüştür. Alfons'un karısı aynı zamanda Alonzo'nun da annesidir. Alfons, namus uğruna cinayet işlemiş olması bakımından İlya ile benzeşir, fakat karakteri ondan çok farklıdır. Alfons'un namus konusundaki hassasiyeti, geleneklere bağlı, muhafazakar bir insan olduğunu göstermektedir. Bunun dışındaki özellikleri pek müsbet değildir. Bununla birlikte Alfons'un Pavlos ya da Piyetro gibi mutlak anlamda kötü bir insan olduğunu da söyleyemeyiz. Zengin bir adam olan Alfons'un başlıca özellikleri, paraya düşkün¹ ve obur² olmasıdır. Kızını Pavlos'la evlenmeye zorlar, çünkü Pavlos çok zengindir. Romanın sonunda, kızının Hasan Mellah'la evlenmesi söz konusu olduğunda ise buna kerhen razı olur.

Birinci Pavlos, romanda çok önemli bir yeri olmamakla birlikte müsbet bir kahramandır. Yaşlı ve tecrübeli bir adam olarak, Hasan Mellah'ı himaye eder ve ona yol gösterir. Hasan'a ve ailesine oldukça bağlıdır. Hasan'ın babası ve amcasını hatırladığı vakit ağlar.³ Bütün servetini Hasan'a bırakması, ona olan sevgisinin bir göstergesidir.

Yakup el-Dec', Hasan'ın babası Seyyidi Osman'ın soytarısyken ona ihanet etmiş ve bu sayede zengin olmuş⁴ hain bir adamdır. Hasan tarafından öldürülür.

Akrab, Seyyidi Osman'ın bendeganından, sadakat sahibi bir insandır. Yakup el-Dec'in öldürülmesinde Hasan'a yardım ederken kahramanca ölür.⁵

1 Hasan Mellah, s. 33

2 Hasan Mellah, s. 40

3 Hasan Mellah, s. 197

4 Hasan Mellah, s. 152

5 Hasan Mellah, s. 157

Hasan'ın babası Seyyidi Osman ve amcası Seyyidi Hamdan romanın reel zamanında vefat etmiş kişilerdir. Bununla birlikte yazar, Seyyidi Osman'ın müsbet kişiliğini ve ülkesine hizmetlerini uzun uzun anlatır.¹

Murat Bey, Mısır'daki Kölemen beylerindedir. Tarihi bir şahsiyettir.² Zeki, kudretli ve cesur bir adamdır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Fas Hükümdarı Molla Seyyidi Muhammed, Murat Bey'in adamları olan Can Ürkü ve Sarı Yakup, Kuzella'nın çekdirisinin reisi Duşan, bir yüzbaşı, bir onbaşı, üç haydut, Kartaca Mutasarrıfı, Polis zabiti, Hasan Mellah'ın baba dostu Covanni, Covanni'nin oğlu Pedro, Seyyidi Osman'ın emekdarlarından Yusuf Nişar, Yakup el-Dec'in ihtiyar ve bunak kapıcısı, Korsika Liman zabıtası, Korsika Liman reisi, Korsika valisi, Hasan Mellah'ın birinci kaptanı, Hasan Mellah'ın ikinci kaptanı, ihtiyar bir Fransız olan Mişle, Farbah isimli bir Alman, Destris isimli bir İngiliz, Portekizli Awanrak, bir meyhaneci, Murat Bey'in uşağı, Yunus Berke Bey, Can Polat, Murat Bey'in haremağası Ziver Ağa, Rifai Şeyhi Şeyh Zekâiddin, Dominiko Padya'nın evrak mukayyetliği hizmetinde bulunan Samuel, Uzletî Efendi, Osman Çelebi, Hacı Hasan Efendi, Nuri Molla, Arif Molla Efendi, Lokmancızâde Rıza Efendi, Laz esirciler ve bir Yahudi.

Kadınlar

Kuzella, romanın ilk bölümünde önemli bir kadın kahraman olarak ortaya çıkar. Fakat sonraki bölümlerde kendisinden pek söz edilmez. Bu, romanın sonuna kadar böyle devam etmektedir.

¹ Hasan Mellah, s. 132, 136

² Hasan Mellah, s. 242

Alfors'un kızı olan ve muhteşem bir güzelliğe sahip olan Kuzella¹ "serbest-i efkâra sahip"² Bu yüzden kendi düşüncelerine ve tercihlerine göre hareket eder. Bu anlamda etkin bir karaktere sahiptir. Pavlos'u şeytanî bir çehreye sahip olduğu için beğenmeyen³ Kuzella, babasının kendisini onunla evlenmeye zorlaması karşısında büyük bir kararlılıkla direnir. Bu konuda en ufak bir zaaf göstermez. Diğer taraftan sahip olduğu bir tablodaki portreye, meleksi bir simayı yansıttığı için âdeta âşık olur. Muallimesi Mari ile olan konuşmaları sırasında Kuzella, resimdeki gibi "meleksima bir çehre" istediğini söyler.⁴ Pavlos'un evlenme teklifini reddeden Kuzella, babasının tehditlerine de boyun eğmez. Bununla birlikte babasıyla bu yaptıkları konuşmanın sonunda sükût etmek zorunda kalır.⁵ Alfons, bir baba olarak muktedir bir konumda bulunmaktadır, Kuzella ise düşüncelerini ifade etmenin dışında herhangi bir kudrete sahip değildir. Babasının tehditleri karşısında, artık düşüncelerini de ifade edemez ve susmak zorunda kalır. Fakat bu düşüncelerinden vazgeçtiği anlamına gelmez. Hırsız kıyafetinde odasına giren Hasan'ın karşısında önce korku ve şaşkınlık içinde kalsa da kısa bir süre sonra kendisini toplar ve âşık olduğu resmin sahibi olan Hasan'a emniyet getirerek, ona olan bağlılığını açıklıkla ifade eder, onu yüreğinin içinde saklayacağını, ele vermeyeceğini söyler.⁶ Kuzella, her türlü menfaat düşüncesinin dışında kalarak, duygularının sevki tabiisiyle hareket eder ve vaadini tutar. Hasan'ın da Kuzella'nın duygularına karşılık vermesiyle büyük bir aşk başlamış olur. Bu aşkta, Kuzella'nın davranışları ve sözleriyle daha aktif olduğu görülmektedir. Kuzella, Pavlos tarafından kaçırıldıktan sonra, Pavlos'a karşı direnir ve Hasan'a olan sadakatini muhafaza eder. Hasan'ın sevgisi onun için herşeyden

1 Hasan Mellah, s. 8

2 Hasan Mellah, s. 10

3 Hasan Mellah, s. 44

4 Hasan Mellah, s. 45

5 Hasan Mellah, s. 47, 48

6 Hasan Mellah, s. 92

daha önemlidir. Onun uğruna, yıllar boyunca devam eden meşakatlere sabırla katlanır. Pavlos'un Hasan'ın öldüğüne dair verdiği yalan haber, Kuzella'yı çılgına çevirir. Kuzella o sırada Pavlos tarafından eve hapsedilmiş olarak bulunduğu Şam'da herkes tarafından, mecnun bir kız olarak bilinmektedir. Kuzella, henüz delirmemiştir, fakat büyük acılar çekmektedir. Hasan'ın olmadığı bir dünyada yaşamak onun için mümkün değildir. Perişan bir halde bulunan Kuzella kendisini kurtarmaya gelen Hasan'ı tanıyamaz. Başına saksı düştüğü için bayılan, fakat herkes tarafından öldüğüne hükmedilen Hasan'ın yanına gelen Kuzella, Hasan'ın, niçin geldiğini sorması üzerine, onun ölmemiş olduğunu hiç farketmeden, çıldırmuşçasına bir halde, "Sana geldim. Ahirete beraber gidelim! Bu dünyada bize yer vermediler, bari geniş ahirette kendimize yer bulalım"¹ der ve koynundan bir bıçak çıkararak intihara teşebbüs eder, fakat Hasan'ın müdahalesiyle kurtulur. Böylece, çektiği bütün ıztıraplardan sonra sevgilisine kavuşmuş olur.

Kuzella'nın bir kadın olarak sahip olduğu en önemli özelliğin duygularına gösterdiği bağlılık olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta Hasan Mellah'ı geride bırakmaktadır; çektiği acılar da Hasan Mellah'ın çektiği acılardan daha fazladır.

Esmâ, Kuzella'dan sonra romandaki en önemli kadın kahramandır. Hasan ile Timur arasındaki benzerlik, Kuzella ile Esmâ arasında da mevcuttur. Tıpkı Kuzella gibi olağanüstü bir güzelliğe sahip olan Esmâ,² yine onun gibi sevgilisinin hayatını kurtarır. Kuzella'nın babasına ve Pavlos'a karşı direnmesine karşılık, Esmâ da aşkına sadık kalabilmek için aralarında Hasan Mellah'ın da bulunduğu bir çok erkeğe karşı koymak zorunda kalır. Esmâ, kendi hayat hikâyesini anlatırken,³ başına gelen felâketleri ve Timur'a sadık kalabilmek için verdiği mücadeleyi ayrıntılı olarak anlatır. Gerek

1 Hasan Mellah, s. 434

2 Hasan Mellah, s. 312

3 Hasan Mellah, s. 334, 346

anlattıklarından, gerekse Hasan Mellah karşısındaki tavrından, irade sahibi, edepli ve cesur bir kız olduğu anlaşılmaktadır. Bıçağını çekerek üzerine yürüyen Hasan'a kendisini öldürmesi için göğsünü açmaktan çekinmeyen¹ Esmâ'nın Hasan karşısında uzun süre ketum kalması, sırrını sorar sormaz söylemeyip, uzun ısrarlardan sonra açıklaması da önemli bir özelliktir.

Esmâ, Ahmet Midhat'ın eserlerindeki erkek kılığına giren kadın kahramanlardan biridir. Hasan Mellah'la birlikte İstanbul'a geldiklerinde, Hasan'ın küçük biraderi kisvesine giren Esmâ'nın başından, bu vesile ile komik bir hâdise geçer. Çok yakışıklı bir erkek olarak görülen Esmâ, ismi belirtilmeyen "çapkın bir hanım" tarafından baştan çıkarılmak istenir. Esmâ, bu hanımın elinden ancak gerçek kimliğini ifşa etmek suretiyle kurtulabilir.

Esmâ, Timur'un karşısına da yine erkek kılığında çıkar ve bilahare kendini tanıtır. Esmâ'nın kendisini yakışıklı bir erkek zanneden bir kadının sarkıntılığına maruz kalması ve âşığının karşısına erkek kılığında çıkması, Binbir Gece Masalları'ndaki kadın kahramanları hatırlatmaktadır.

Madam İlyâ, romanın önemli kadın kahramanlarındanıdır. Ayrı düştüğü kocasını çok sevmesi, onu bulmak için her türlü fedâkarlığa hazır olması² bakımından Kuzella ve Esmâ'ya benzeyen ve müsbet bir kahraman olan Madam İlyâ, işlediği büyük bir günah dolayısıyla onlardan ayrılır.

Hasan Mellah, Korsika'da vali ailesinin misafiri olduğu sırada tanıdığı Madam İlyâ'yı, kocasını bulmayı vadederek gemisine alır. Madam İlyâ, Marsilya'da perişan görünümlü fakir bir adama sadaka vermek için yaklaşır ve bu adamın, kocası olduğunu farkederek. Heyecanla kocasına doğru koşan Madam İlyâ, hayal kırıklığına uğrar,

1 Hasan Mellah, s. 331

2 Hasan Mellah, s. 179

çünkü kocası gözden kaybolmuştur. Madam İlya, o gece hiç uyuyamaz, hep kocasını düşünür; sonunda, yeis galebe eder ve "erkeklerin heveskâr oldukları kanaatine varır.¹ Hasan'ın gemisinde güverte zabiti olan Trillo'nun Madam İlya'yı baştan çıkarmak için nasıl hareket ettiği üzerinde daha önce durmuştuk. Trillo'nun sözlerinden etkilenen Madam İlya, iffet ile şehvet arasında bocalamaya başlar.² Sonunda şehvî arzularına mağlûp olup Trillo ile yatar, fakat bu olayın akabinde, iffetini kaybetmiş olmaktan doğan büyük bir üzüntüye ve vicdan azabına kapılır. Madam İlya, irtikap ettiği kötülüğün mahiyetini, tam olarak, Padya'nın peşinden Paris'e giden, fakat onu bulamayarak geri dönen Hasan Mellah'ın meleksi çehresi ve samimî konuşmalarıyla yeniden karşılaştığında idrak eder. İçinde zaten var olan pişmanlık duygusu iyice büyür, hamile olduğunun farkına varınca, artık dayanamayarak intihar etmeye karar verir ve güverteden denize atlayarak intihar eder. Madam İlya'nın nefsi arzulara kapılarak iffetini kaybetmesi onun karakterindeki iyiliği değiştirmemiştir; intihar etmesi bunu gösterir.

Esmâ ve Kuzella'nın erkekler karşısındaki direnişlerinde muvaffak olmalarına karşılık, Madam İlya'nın bu hususta başarısız olmasının sebepleri nelerdir? Bu soruya birbirine bağlı iki hususu göz önünde bulundurarak cevap verebiliriz: Bunlardan birincisi; kadın ile erkeğin yalnız kalmalarının mahzurlu olmasıdır. Yazar, bu konuda şunları söyler: "Milel-i mevcûdeden bazılarının zenanı erkeklerden kaçırıp bazılarının kaçırmamasında olan fayde ve mazarratı muhakeme eden bazı nakıs fikirli feylesoflar, kadınları bir de istitara çekmenin âdeta kıskançlıktan gelir bir nevi taassup olduğuna hükmederler. Ancak işte Madam İlya gibi bir kadının taassub-ı afifanesine hâlel vermek bu kadar kolay bir iş olduğu halde bir inhâlâle kendiliğiyle müstaid bulunan kadınların ne kadar sade bir şeytanetle

¹ Hasan Mellah, s. 172

² Hasan Mellah, s. 202, 204

mahvolup gideceğini mülâhaza buyurmalıdırlar."¹ Bu açıklama, Madam İlya'nın yenilgisinin sebebini ortaya koymakta, fakat Kuzella ile Esmâ'nın galibiyetlerini izah etmede yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ikinci hususu söz konusu edebiliriz: Aşk. Kuzella, kendisini kaçıran ve yıllarca yanında hapis hayatı yaşatan Pavlos'a, Esmâ isecariyesi olduğu, zekâsının yanısıra yakışıklılığı ve iyiliği ile mükemmel bir erkek olan Hasan'a, kalplerinde mahfuz bulunan aşkın kuvveti ve sevgililerinin sadakatinden asla şüphe etmemeleri sayesinde karşı koymuşlar ve yenilmemişlerdir. Fakat aynı şeyi Madam İlya için söylemek mümkün değildir. Yazara göre, "zayıf yürekli" bir kadın olan Madam İlya² daha önce de bahsettiğimiz gibi, kocasının kendisinden kaçması üzerine onun sevgisinden şüphe etmeye başlamış ve başbaşa kaldığı Trillo'nun ifsad edici sözlerinin etkisiyle kocasına olan bağlılığını kaybetme noktasına gelmiştir. Yazar Madam İlya'nın bu sırada düşündüklerini naklettikten sonra şu hükmü verir: "Vâ-esefâ! Sad-hezâr esef ki bir kadının asabiyet-i mukaddesesine bu kadar hâlel gelmek bütün bütün muhtel olup gitmesi için kâfi ve vâfiydi."³ Özetleyecek olursak, Madam İlya'nın Trillo karşısında yenik düşmesinin sebepleri şunlardır: 1) Zayıf kalpli olması, 2) Kocasına olan bağlılığının azalması, 3) Bu durumda iken bir erkekle yalnız kalıp konuşması.

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar önemsiz ya da figuratif kişilerdir.

Sipros, Katolik bir rahibe olup Kuzella'nın hocasıdır. Başından acı bir aşk macerasının geçmiş olması sebebiyle târik-i dünya olmuş bir kadındır.⁴

-
- 1 Hasan Mellah, s. 202
 - 2 Hasan Mellah, s. 201
 - 3 Hasan Mellah, s. 203
 - 4 Hasan Mellah, s. 9

Mari, Kuzella'nın mürebbiyesidir. Sahip olduğu bilgi birikimi ile dikkat çekmektedir.¹

Covanni ailesinin kadın efradı; örnek bir aile tablosunun içinde yer alırlar: Covanni'nin annesi Mariya; karısı, Madram Covanni, kızı Rozalin ve kızkardeşi Culya.

Madam Fulya, Madam İly'a'nın akrabasıdır. Güzel, iffetli ve vekar sahibi bir kadındır.²

Korsika Valisinin Karısı ile Serkatibin Karısı, işvebaz kadınlardır.³

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Kuzella'nın hizmetkârı Ancelino, Bekir Efendi'nin Kızı, çapkın bir hanım, bir aşçı kadın.

Zeyl-i Hasan Mellah⁴

İstanbul, 1292, 442s.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta toplam altmış beş kişi vardır. Bunlardan elli üçü erkek, on ikisi ise kadındır. Görüldüğü gibi Hasan Mellah ile zeyli arasında, kadın ve erkek kahramanların birbirine oranı bakımından bir fark yoktur. Hasan Mellah'taki olay örgüsü bu romanda bir sonuca ulaşmaktadır.

1 Hasan Mellah, s. 10

2 Hasan Mellah, s. 169

3 Hasan Mellah, s. 169

4 Zeyl-i Hasan Mellah, Hasan Mellah'ın devamıdır. Fakat muhteva bakımından oldukça farklıdır. Hasan Mellah'taki bazı kahramanlar bu romanda geri planda kalmakta ve yeni önemli kahramanlar ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı Zeyl-

i Ha:

Erkekler

Hasan Mellah, romanın yine en önemli erkek kahramanı olmakla birlikte, olayların pek azında yer almaktadır. Olayların akışı bakımından geri plânda kaldığını söyleyebiliriz. Bunun sebebi, Hasan Mellah'ın, aradığı mutluluğa ulaşmış, sevdiği kızla evlenmiş, mukîm bir kişi haline gelmiş olmasıdır. Artık macerayı bırakmıştır. O, Cezayir'de saygın bir tacir ve mutlu bir aile reisi olarak arkadaşlarıyla birlikte sakin bir hayat sürmektedir. Bununla birlikte Hasan'ın müsbet karakteri romanda önemli bir unsur olarak kendini hissettirir. Daha önce de gördüğümüz gibi Hasan'ın en önemli özellikleri, akıllı, dirayetli, merhametli, yardımsever olmasıdır. Bu özellikler, Zeyl'de de ifadesini bulur. Haksızlığa uğrayan, bir entrika sonucu karısından ayrılmak zorunda bırakılan Numan'ı önce intihardan, sonra da düşmanlarından kurtaran Hasan'ın zulme tahammülü yoktur.¹ Hasan bu sırada "kudurmuş ve köpürmüş bir aslan gibi"dir.² Daha önce yardım ederek birbirlerine kavuşmalarını sağladığı Esmâ ve Timur gibi Numan ile İnsirah'ı da himayesine alır. Hasan Mellah, can düşmanı olan Padya'nın yakalandığını haber aldığı anda hüzünlenir ve sahip olduğu kemalin bir göstergesi olarak, bunun hikmetini düşünür. Hasan'a göre Padya'nın yakalanması, Cenab-ı Hakk'ın, Numan'a yardım etmesi dolayısıyla gördüğü hizmet için Hasan'a verdiği bir mükafattır.³ Hasan'ın içinde bulunduğu bu ruh hali aynı zamanda bir zaafı da yansıtmaktadır. Yazara göre, Hasan, Padya'nın yakalandığını haber alınca "âdeta alıklaşmış"tır.⁴ Bu yüzden haberi getiren Alanzo'ya mukabelede bulunmak Kuzella'ya kalır. Bu noktada erkeğin, zaaf anında kendini toparlama bakımından kadına nisbetle yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Hasan Mellah, Padya'ya gayet sakin bir şekilde ve nezaketle muamele eder.⁵ Herhangi bir hakarete bulunmadığı gibi bu

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 607

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s.

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 621

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 622

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 633

noktada Alanzo'ya da engel olur.¹ Numan'a yardım ederken ne kadar öfkeli ise, karşısında aciz ve zavalı bir halde bulunan Padya'ya olan muamelesinde de o nisbette sakin ve vekarlıdır. Hasan Mellah, büyük bir alicenaplık göstererek Padya'nın canını bağışlar, fakat bu onu affettiği anlamına gelmemektedir. Hasan'a göre Padya'dan intikam almanın en iyi yolu onu sağ bırakmaktır.² Fakat, Padya'yı serbest bırakması, bütünüyle intikam hissinden kaynaklanmamaktadır. Bunun sahip olduğu adalet duygusu ile de alâkası vardır. Arkadaşlarının Padya'nın serbest bırakılmasına karşı çıkması ve korsan Piyetro'nun yakalandığında idam edilmesine karşılık, Padya'nın serbest bırakılmasının yanlışlığını öne sürmesi üzerine Hasan, şöyle cevap verir: "Efendim bir kere bu kadar alçak bir herifle ölçüşmek istemem. Piyetro ise bundan pek çok ziyade yiğit ve alicenaptı. Saniyen melunun melanetlerine dair olan malumatım yalnız kendime, kendi familyama taalluk eden hususattan ibarettir. Bu halde onu idam edersem vakıa muntakim olurum. Lâkin adil ve muhakk olamam."³ Hasan, intikam duygusunu bütünüyle ortadan kaldırmamakla beraber, onu adalet duygusunun önüne de geçirmemektedir. Bu ise tam olarak dengeli bir tutum içinde bulunmak anlamına gelir.

Romanda Hasan Mellah'ın Kuzella ile olan ilişkileri hakkında bahtiyar olmalarının dışında bilgi verilmemektedir.

Numan İbn Mutahhir, ahlâkı ve karakteri bakımından Hasan'a benzemektedir. Bu itibarla, Arslan Bey (Timur) ile aynı paralelde yer alan bir kişi olduğu söylenebilir. Numan, severek evlendiği fakat daha sonra ayrılmak zorunda kaldığı karısına, Hasan'ın yardımıyla kavuştuktan sonra düşmanlarının kötülüklerinden emin olmak için Şam'a göç eder. Yıllar sonra, Numan, çoluk çocuğa karışmış mutlu bir aile reisidir. Şam'daki yaşantısıyla tıpkı bir Hasan Mellah'tır ya da

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 638

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 638, 639

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 640

onun Şam'daki temsilcisidir. Yardımsever, cömert, iyilik dolu bir insandır. Süleyman isimli bir gence olan yardımı ve onunla ilgilenmesinin derecesi, Numan'ın Hasan Mellah'a olan benzerliğini göstermektedir.¹ Nitekim, Hasan Mellah'la olan dostlukları hiç zedelenmeden, bilakis daha da güçlenerek devam eder.

Arslan Bey (Timur), Zeyl'de âdeta figuratif bir kişidir. Hasan'la birlikte mutlu bir hayat yaşamaktadır. Sevgilisiyle evlenmiştir; ailesi ile birlikte mutlu bir hayatı vardır.

Alonzo, Zeyl'de önemli bir kahramandır. Çünkü macerası henüz nihayet bulmamıştır. İnsan olarak taşıdığı özelliklerin açığa çıkması bakımından, Alonzo'nun Zeyl-i Hasan Mellah'ta daha önemli bir kahraman haline geldiğini söylemek mümkündür.

Alonzo, romanın ilk bölümlerinde, yaşadığı aşk macerası dolayısıyla ön plâna çıkmaktadır. Hasan Mellah'ta şahsî macerası sebebiyle kadınlar hakkında olumsuz fikirlere sahip olan Alonzo'nun âşık olması karakterindeki önemli bir değişimi de ifade eder. Bunun gerçekleşmesinde amil olan, merhamettir. Alonzo Malta'da rastladığı kimsesiz, perişan halde tek başına yaşayan bir kıza alâka gösterir. Başlangıçta merhametten kaynaklanan bu alâka, bilahare şiddetli bir aşka dönüşür. Alonzo bu sırada, önce kendini âşık olmadığına inandırmaya çalışır.² Yazara göre bu durum onun âşık olmasının açık bir delilidir.³ Alonzo'nun Culya isimli genç kıza olan aşkı kıskançlık duygusuyla birlikte had safhaya çıkar. Alonzo, Culya'yı önce arkadaşlarından kıskanır, Culya'nın Zerno ya da İlya ile alâkası olduğunu vehmeder.⁴ Sonra, Culya'ya sarkıntılık eden Alfons'tan kıskanır. Sonunda, Hasan ile Kuzella'nın aracılığıyla, Culya ile evlenir ve o da mutlu bir yuva kurar.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 703

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 507

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 507

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 530, 534

Alonzo, Zeyl-i Hasan Mellah'ta yine şakacı tabiatıyla yer almaktadır. Kendisi gibi şakadan çok hoşlanan kızı Maşuka karşısında içine düştüğü zor durumlar romana ayrı bir renk katmaktadır.

Süleyman, Hasan Mellah, Arslan Bey ve Numan gibi, mert, iyi yürekli bir âşıktır; fakat onlar kadar talihli değildir.

Süleyman, babasının cariyesini kazara öldürdükten sonra gurbete çıkmış, Mısır'a gelip Ezher'de birkaç yıl kalarak tahsilini ikmal ettikten sonra Reşid'e giderek, zengin bir adam olan Ebu'l Humam'ın konağına misafir olmuştur. Ebu'l Humam'ın kızı Zehra, Süleyman'a alâka gösterip, Süleyman da buna müsbet karşılık verince, aralarında büyük bir aşk başlar. Bu aşkın başlangıcında Süleyman'ın pasif olduğunu belirtmek gerekir. Fakir ve kimsesiz bir talebeye kızını vermek istemeyen Ebu'l Humam, Süleyman'ı evinden kovar. Bu arada Mısır, Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Reşid'in komutanı olan General Menu, Ebu'l Humam'ın, kızını ve karısını Süleyman'la gizlice konuşurlarken yakalaması üzerine, orada bulunan General Menu, Süleyman'ı yakalatır ve Reşid'den nefy eder. Suriye'ye giden ve orada Numan'la tanışıp ondan yardım gören Süleyman, Zehra'yı kaçırmak için Reşid'e gitmeye karar verir. Fakat bu sırada, Zehra'nın Menu'yle evlendiğini haber alır. Bu haber Süleyman'ı perişan eder, ağlamaya başlar, büyük bir ızdırıp içindedir. Süleyman artık Zehra'yı kaçırmak için değil, intikam almak için Mısır'a doğru yola çıkar. Reşid'e geldiğinde, Menu ile Zehra'nın Kahire'ye gittiğini öğrenir. Bunun üzerine o da Kahire'ye gider. Ezher'de karşılaştığı bir şeyh, ki bu kişi Şeyh Abdülkadir kisvesindeki Padya'dan başkası değildir; onu, Menu yerine General Keleber'i öldürmesi hususunda ikna eder. Süleyman, General Keleber'i öldürmeyi başarır. Fakat Fransızlar tarafından yakalanıp, feci işkencelerden sonra kazığa vurularak idam edilir. Süleyman'ın, aşkına sonuna kadar sadık, kahraman bir genç olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmet Ali Paşa, romandaki önemli erkek kahramanlardan biridir. Tarihi bir şahsiyet olan Mehmet Ali Paşa da, romandaki diğer önemli erkek kahramanlar gibi bir kadınla olan gönül ilişkisi dolayısıyla yer almaktadır. Fakat Mehmet Ali Paşa'nın macerası mevkiine ve kişiliğine bağlı olarak, farklılık arz etmektedir. Fevkalade bir zekâyâ sahip olan¹ Mehmet Ali Paşa, Padya'nın kendisini zehirleyerek öldürmek için sarayına odalık olarak soktuğu Şehame'ye, herşeyden haberdar olduğunu ifade ettikten sonra, isterse herhangi bir fenalığa uğramadan çekip gidebileceğini, ya da odalığı olarak kalabileceğini söyler. Sahip olmak istediği kadının rızasını alması önemli bir husustur.² Şehame'ye gönül rızası ile sahip olacak, fakat sahip olduktan sonra da onun kimseye ait olmasına müsaade etmeyecektir.³ Şehame, Mehmet Ali Paşa'nın odalığı olmayı kabul eder. Aradan yıllar geçer. Paşa, Şehame ile birlikte olmak istediğinde, tedbirli davranarak, onu hamama gönderip bütün elbiselerini değiştirtmektedir. Son olarak, Mehmet Ali Paşa, kendisine hiç ihanet etmeyen Şehame'den gerçekten emin olmak için onu Padya ile birlikte zindana atıp imtihan eder. Zindanda öleceğini zanneden Şehame, Paşa'ya olan bağlılığını sürdürür ve Padya'yı kendisine dokundurtmaz. Sert görünüşünün, kudretli bir kişi oluşunun yanında, yufka yürekli ve merhametli bir adam olan Mehmet Ali Paşa, Şehame zindandan çıkarılıp huzuruna getirildiğinde, gözleri sulanarak onu bağrına basar ve gözlerinden öper.⁴ Mehmet Ali Paşa, sevdiği için yıllar boyunca sık sık yanına getirttiği⁵ Şehame'den artık emindir. Zeki, dirayetli ve tedbirli bir devlet adamı olmanın gerektirdiği şekilde davranmış ve sevdiği kadına tam anlamıyla kavuşmuştur.

Yezdan, Numan'ın oğludur. Onu romandaki diğer erkek kahramanlardan ayıran en önemli özelliği ergenlik çağında bir genç

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 727

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 741

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 741

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 758

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 759

olmasıdır. Yakışıklı bir genç olan Yezdan, Alonzo'nun kızı Maşuka'ya âşık olur. Bu aşk, tahsilinin dördüncü senesinde tatil için Fas'a geldiğinde ortaya çıkar. Mürebbiye Dona Kamelya, Yezdan'ın dalgın ve kendisine karşı soğuk davranmasına dikkat ederek, birine âşık olduğunu anlar ve onun ağzını arar. Yezdan, Dona Kamelya'nın bu ilgisine karşı başlangıçta soğuk davranır. Dona Kamelya'nın sözleri dolayısıyla kendi kendine söyledikleri kadınlara bakışını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir: "Yahu! Şu karı kısmının kıskanlığına nihayet yoktur. Şeytanca mukaddimelerle sırrıma vâkıf olacak da bu aşk ve hevesten beni men etmenin yolunu arayacak, yine başıma kendisini musallat edecek."¹ Yezdan'la Maşuka arasında geçen bir konuşmayı gizlice dinleyen Dona Kamelya, Yezdan'ın esrarına vâkıf olur. Konuşmalardan anlaşıldığına göre Yezdan çılgınca âşıktır, fakat Maşuka onunla eğlenmektedir. Yezdan'ın içinde bulunduğu durum hazin olduğu kadar da komiktir.² Yezdan, Maşuka karşısında güçsüz kalmaktadır. Bütün samimiyetiyle duygularını açığa vurmakta ve bu sâretle Maşuka'nın eğlencesi olmaktadır. Bir yıl sonra bu tablo tersine döner. Dona Kamelya'nın tavsiyesi üzerine Yezdan, Maşuka'ya karşı bir istiğna tavrı gösterir; ona olan aşkı son bulmuş gibi davranır. Bunun üzerine Maşuka'nın halinde önemli bir değişme meydana gelir ve sonunda Maşuka, Yezdan'a olan aşkını itiraf ederek, önünde diz çöker. Yezdan da oynadığı oyuna son verir ve özür dileyerek Maşuka'ya sarılır. Romanın sonunda evlenirler. Yezdan'ın Maşuka'ya olan galibiyeti, erkeğin neticede kadına hâkim olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Fakat Yezdan'ın başarısının yine bir kadının yardımı ve yol göstermesi ile ortaya çıktığını da unutmamak gerekir.

Dominiko Padya, romanın bütününde kendisine en fazla yer verilen kişidir. Hasan Mellah'taki nisbî başarısına karşılık Zeyl-i Hasan Mellah'ta giriştiği bütün işlerde başarısız olur, küçük düşer. Hasan Mellah'ın, Mehmet Ali Paşa'nın ve İtalya'da Karbonari Cemiyeti

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 812

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 812

mensuplarının önünde zelil olan, fakat canını kurtarmayı başaran Padya, sonunda Şam'da halk tarafından linç edilir ve kesilen başı, kızını Fas Patişahının oğluyla evlendiren Hasan Mellah'a düğün hediyesi olarak gönderilir.

Padya, Hasan Mellah'tan başlayarak sürekli bir kaçış içinde yaşar. Zeyl-i Hasan Mellah'ta bu daha da belirgindir. Yalnız kendinin dostu olan¹ Padya'nın kadınlarla münasebeti sadece şahsî menfaatleri doğrultusunda gerçekleşir. Onun, herhangi bir kadını sevdiğinden bahsedemeyiz. Sevgilisi Şehame'yi Mehmet Ali Paşa'nın sarayına odalık olarak göndermekten çekinmez ve bundan dolayı herhangi bir rahatsızlık da duymaz. Kadınlarla, ya menfaatleri doğrultusunda onları kullanmak ya da onlardan zevk almak dışında bir alâkası olmayan Padya'nın namus telâkkisi yoktur. Ona göre "büyük adamlar veyahut büyüme isteyenler böyle şeylere ehemmiyet bile vermezler"² Kadınlar ya bir menfaat ya da bir zevk aracıdır. Bu yüzden onlara bağlı değildir, onları kıskanmaz. Şehame'nin başka bir erkeğin koynuna girmesi onu hiç rahatsız etmez. Bu noktada Şehame'yi kıskanmadığı halde Kuzella'yı niçin kıskandığı sorulabilir. Padya, Kuzella'nın Hasan'la mutlu bir hayat yaşamasına tahammül edemez ve onu öldürmek ister; fakat bu, sevdiği kadının başka bir erkeğe ait olmasından doğan bir tahammülsüzlük değildir; bilakis kin ve hırstan kaynaklanan bir tahammülsüzlüktür. Padya'nın kıskandığı, Kuzella değil Hasan'dır. İtalya'da ilişki içinde olduğu iki kadın vardır. Bunlardan, Kontes De Padağa, onu sevmediğini ifade eder.³ Kadınlara bakışı sathi olan⁴ Padya, Kontes gibi karakter sahibi kadınların sevgisine asla mazhar olamamıştır. Nitekim Kuzella da Padya'ya karşı sadece nefret hissetmiştir. Aşüfte tabiatlı kadınlar için aynı şeyi söyleyemeyiz. Böyle bir kadın olan Sartino, Padya'ya onu sevdiğini söyler: "Şeytan çekici!

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 715

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 733

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 854

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 863

Seni kim sevmez!..¹ Padya, bu söz üzerine şaşkınlığa düşer, çünkü ilk defa bir kadından kendisini sevdiğini duymaktadır.

Padya'nın hayattaki tek gayesi güç ve iktidar sahibi olmaktır. Bunun için her vasıtayı meşru görür, her türlü kötülüğü irtikap eder.

Mösyö İlya, romanda oldukça geri plânda kalan bir kahramandır. Bunun tek istisnası, romanın ilk bölümünde Trillo'dan intikam alması sırasında söz konusu olur. Karısını bir türlü unutamayan ve Trillo'nun yaşıyor olmasından dolayı büyük bir üzüntü içinde bulunan İlya, intikam almak için, Alonzo ve Zerno ile birlikte Malta'ya gider. Beraberce Trillo'yu kaçırlar. Yiğit ve mert bir adam olan İlya,² Trillo ile düello eder ve bu sırada yaralanır. Romanda etkin olduğu tek bölüm budur. Bunun dışında Hasan Mellah'ın dostu olarak onun etrafında yer almasının dışında kendisinden bahsedilmez.

Zerno, Hasan Mellah'taki tövbesinin gereğini yerine getirme hususundaki istikrarını sürdürür. Düello sırasında İlya'yı yaralayan Trillo'yu Zerno öldürür.³ Tutsak edilen Padya'nın, para karşılığında Alonzo ve İlya'yı öldürerek hayatını kurtarması yolundaki teklifini görünüşte kabul ederek onunla eğlenir ve Padya'nın üzerinde sakladığı paraların ortaya çıkarılmasını sağlar.⁴ Padya, Zerno'nun eski bir korsan olması hasebiyle teklifini kabul edeceğini düşünmüş ve fena halde yanılmıştır. Padya'nın affedilmesine karşı çıkanlardan biri de Zerno'dur. Piyetro için cellathığı kabul etmemiş olduğu halde "bu melunu köpek boğar" boğabileceğini söyler.⁵

Trillo, romanda akibetinin anlatılması dışında herhangi bir öneme sahip olmayan bir kahramandır. Karakterindeki kötülüğün

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 864

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 480

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 523

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 581, 588

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 640

devam ettiğini gördüğümüz Trillo; tıpkı Padya gibi hak ettiği akibete uğrar.¹

Zülfikarzâde Kaplân Bey, romanın reel zamanında vefat etmiş bir kişisidir. Numan kendi hikâyesini naklederken ondan da bahseder. Buna göre Kaplan Bey, mert ve iyi bir insandır. Numan ile İnsirah'a yardımcı olmuş, onları himaye etmiştir.²

Casim Bey, Padya'nın muadili sayılabilecek kötü bir insandır. Numan ile İnsirah'ı ayırabilmek için Numan'a iftira eder, bunda başarısız olunca da onu öldürmeyi plânlar. Pavlos'la işbirliği eder.³

Alfons, romanda, **Hasan Mellah**'tan tanıdığımız temel özelliklerinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğu halde yer almaktadır. Pavlos'un yakalanmış olmasından dolayı üzüdür.⁴ Culya'yı gönül eğlencesi adderek ona sarkıntılık eder.⁵

Batul, Hasan Mellah'ın casusluk etmesi için Casim Bey'in evine soktuğu, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen mert bir insandır. Hasan, kendisine casusluk etmesi için teklifte bulunduğu önce, kesin olarak reddeder. Çünkü ona göre, casusluk, namussuzluktur.⁶ Fakat Hasan'ın söyledikleriyle ikna olur ve görevini başarıyla yerine getirir.

Ebu'l Hümam, bencil, menfaatperest ve tamahkar bir kişidir. Mallarını kaybetme korkusuyla Fransızlarla dost olur. "Bir damadı kendisi İhya etmek gayret-i mürüvvetkârîsinde olmayıp bilakis kendisi bir damat saysinde ihya olmak tamında" bulunduğundan⁷

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 523

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 599

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 660

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 632

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 652

6 Zeyl-i Hasan Mellah, s.

7 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 688

Süleyman'ı evinden kovar. Kızını kendi amaçlarına uygun bir damat adayı olan General Menu'yle evlendirir.¹

General Menu, zevk düşünüyüşü yaşlı bir adamdır. Hiç görmediği halde, güzel olduğunu tahmin ettiği Zehra ile evlenmek için müslüman olmayı kabul eder.²

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar, figuratif kişilerdir: Handa odabaşı ve kahya olarak çalışan ihtiyar Ermeni, Cezayir Kadısı, Cezayir Dayısı, Nakib-zâde Nureddin Efendi, biri gemi hocası diğeri gemi reisi olan iki yalancı şahit, Casim'in uşağı Haşim, Mısır Valisi Kalaber, Mimar Efendi, üç nefer ulema, Seyyid Muhammed Kuddusi, Seyyid Ahmed, Şeyh Abdullah, Ebu'l-Hümmam'la kölesi Cafer, bir şeyh, Süleyman'ın hemşehrisi olan bir softa, Murat Bey, Şehame'nin babası, dürzi, Urkuk, Mehmet Ali Paşa'nın Harem Ağası, Elfi Bey, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa, Fas sultanı Seyyidi Molla Süleyman Şah, Seyyid İsmail Efendi, Yazdan'ın adamları olan Mevlana Salih ve Osman eş-Şarkî, Karbonari cemiyetine mensup bir adam, Padya'nın uşağı Jozef, Karbonari cemiyetinin yüzü nikablı hatibi, bir sandalcı, bir kaptan, bir Cizvit Papazı, bir yahudi, Arap kılığına girmiş olan ve Karbonari cemiyetine mensup olan bir adam.

Kadınlar

Zeyl-i Hasan Mellah'ta yer alan kadın kahramanlar sayı bakımından, erkek kahramanlardan daha az olmakla beraber sahip oldukları özellikler bakımından romanda ağırlıklı bir konuma sahiptirler:

Kuzella ve Esmâ, Hasan Mellah'ın önemli kadın kahramanlarından olmakla beraber, Zeyl'de varlıklarını belli belirsiz hissettirirler. Mutlu birer ev kadını olduklarını söyleyebiliriz.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

Kuzella, Esmâ'ya nisbetle romanda daha belirgin bir konumdadır. Yazar, Kuzella'nın bir davranışı dolayısıyla kadın ile erkek arasındaki farkı irdeleyen düşünceleri ileri sürmektedir.

Padya'nın yakalanıp esir olarak Cezayir'e getirildiğini haber alan Hasan'ın, "alıklığı" şaşkın ve üzüntülü bir halde bulunduğu sırada Kuzella, "karıların zafı içinde daima meşhud olan besalet ve rezanet sayesinde", olayların tesirinden kendini kurtararak hareket etmeyi başarır.¹ Bu noktada yazar araya girerek, okuyucuların zihninde belirebilecek olan, "Artık bir erkeğe galebe eden teessürat-ı vicdaniyeye bir karının tahammül etmesi nasıl mümkün olur? Rezanet ve mekânet mertlik hasaisindenken bu yolda karıların erkekleri dahi geçebildikleri nasıl hükmolunabilir?"² şeklindeki sorulara cevap arar. Yazara göre mesele gayet açıktır:

"Erkeğin ne kadar cesur bahadır bir mahlûk olduğu umumen müsellemdir. Zira çekilen kılıç ve nişan alınan tüfenk yani ağzını açıp bekleyen ölüm üzerine göğsünü gere gere gider, asla fütur göstermez. Böyle bir halde bakarsanız ki pençesine düşen kendisi gibi bir insanoğlunu parça parça paralar da tüyü bile kımlıdanmaz. Lâkin yine kendisi gibi bir insanoğlu ölüm saati hulûl edip de rahat döşegi eylemek üzere sinesine isterse bu halin teessürat-ı ruhaniye ve vicdaniyesinde erkek efendimizin rezaneti tahammül edemez. Sözümüz umumiyet üzere değildir. Lâkin murat eylediğimiz ekseriyet ve ağlebiyetten hariç kalacak olan miktar dahi bir kaide-i külliyyeyi bozamamakta bulunan istisnalar derecesindedir. Böyle bir halde karıların rezaneti ise umumen görülmüş ve teslim edilmiştir."³

Ahmet Midhat Efendi, kadın ve erkeğin tabiatları hakkında çok önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Bu, kadının içe dönük karakteri ile erkeğin dışa dönük karakteri arasındaki farklılıktan doğan tabii bir

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 622

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 623

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 623

durumdur. Erkek dış dünyada güçlü ve cesurdur. Büyük tehlikelere atılıp, onların üstesinden gelebilir. Fakat iç dünyayla ilgili ya da iç dünyaya doğrudan etki eden hallerde erkeğin itidal ve vekarını kaybettiği, bir tür kaçış içinde olduğu görülmektedir. Yazar misal olarak ölümü vermektedir. Gerektiğinde bir başkasını öldürmekten çekinmeyen ve bundan etkilenmeyen erkek, ölüm halinde bulunan bir insanın karşısında ise rezanetini kaybetmektedir. Kadın için ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. O iç dünyaya dönük bir tabiata sahip olduğu için duyguları güçlüdür, duygularına hakimdir. Dış dünyadaki güçsüzlüğüne karşılık, iç dünyası itibariyle güçlü olan kadın, erkeğin aciz kaldığı noktada bu gücüyle temayüz etmektedir. Yazar, kadının bu suretle, erkekten daha güçlü olduğunu da belirtmektedir:

"Hissiyat-ı aşıkaneye ait hususât-ı mü'limeden maada hiç bir şey karyı telef-i nefse mecbur etmemektedir. Erkeğin ise meselâ bir iflasın tesirât-ı faciasına dahi tahammül edemeyerek canına kastı göze aldırır. Bu meselede "karının cesareti kendisine kıymağa kadar kâfi değildir diyemezsiniz. Zira aşka, muhabbete dair hususât-ı faciada bu cesareti buluyor. Bilâkis biz deriz ki ahvâl-i fâciaya tahammül hususunda erkeğin cesareti azdır. Zira cesareti bulamayarak nefsinin ölümle halas eylediği görülüyor.

Hasılı en feci zamanlarda erkeğin imdadına yetişen şey karının tesellisidir. Hususât-ı fecîa ise teessürde hususât-ı musırre ile mütenasiptir.¹

Ahmet Midhat Efendi'ye göre kadınla erkek arasındaki bu farklılık ikisi arasında bir dengenin kurulmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla, erkeğin kadına, kadının da erkeğe muhtaç olduğu sonucuna varmak mümkündür. Kuzella ile Hasan arasındaki münasebet bunun güzel bir örneği olarak düşünülebilir. Bu noktada,

¹ Zeyl-i Hasan Mellah, s. 623, 624

daha önce çeşitli vesilelerle üzerinde durduğumuz, kadında duygunun, erkekte de aklın ön plâna çıktığı hususunu da hatırlamak gerekir.

Romanda, çocukluktan genç kızlığa ve kadınlığa geçiş süresi içinde bulunan iki kadın kahraman vardır: Culya ve Maşuka.

Culya, Alonzo kendisine Malta'da rastladığı sırada, on altı yaşında,¹ kimsesiz² ve son derece tecrübesiz³ bir genç kızdır. Mahcup ve terbiyeli olmasının yanısıra,⁴ heyecanlı ve içinden geldiği gibi konuşan biri olarak da dikkat çeken Culya, hayatı tanımaktan uzak, "vahşi" bir kızdır. Alonzo'nun teklifini kabul edip onunla birlikte Cezayir'e, Hasan Mellah'ın konağına gittikten sonra içinde bulunduğu mekana intibak eder ve vahşiliği azalır.⁵ Culya'nın yaşadığı bu değişim romanın en renkli bölümlerinden birini oluşturmaktadır.

Culya, lekesiz bir masumiyete sahiptir. Aşk hakkında hiçbir şey bilmemekte, annesinin babasını sevip evlenmiş olması keyfiyetini namusu ihlal edecek ayıp şeylerden saymaktadır. Kuzella'nın, Alonzo ile aralarında aşkla ilgili bir şey geçip geçmediğini sorması üzerine "patlıcan gibi kızarıp", "haşâ, maazallah!.." kelimelerini güçlükle söyler.⁶ Culya, namusunu koruma hususunda oldukça titizdir. Kendisini basit bir kız olarak telakki eden Alfons'un sarkıntılıklarına karşı koyar ve onu tokatlar.⁷ Bu hadiseden sonra, Hasan ve Kuzella araya girerek Culya ile Alonzo'nun evlenmelerini sağlar.

Maşuka, Alonzo ile Culya'nın kızlarıdır. Özellikle babasına ait nitelikleri tevarüs etmiş olan Maşuka, çocukluğunda oldukça zeki ve afacandır. Babasına yönelik şakaları ve hazır cevaplılığıyla onu

-
- 1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 483
 - 2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 486
 - 3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 512
 - 4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 496
 - 5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 641
 - 6 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 642
 - 7 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 652

canından bezdirir. Bilahare, çocukluktan çıkıp genç kızlığa adım attığı sırada, Yezdan'ın alâkasına mazhar olan Maşuka, ona karşı müstağni bir tavır takınır; onun âşıkane sözleriyle eğlenir, alay eder. Dona Kamelya'nın araya girerek Maşuka ile Yezdan'ı birleştirmek için, Yezdan'a yardım etmesiyle birlikte her şey değişir. Dona Kamelya'nın tavsiyesine uyan Yezdan, Maşuka'ya karşı ilgisiz bir tavır takınarak, artık onu sevmediğini söyleyince, Maşuka bundan müteessir olur. Yalnız kaldığında teesüründen dolayı ağlar. Dona Kamelya'nın, ne olduğunu sorması üzerine söyledikleri Yezdan'ın tavrından ne kadar incindiğini ortaya koymaktadır.¹ Maşuka, artık sevilmiyor olmaktan dolayı üzüntü içinde bulunduğu gibi, aynı zamanda Yezdan'ın başka kızlara alâka göstermesi sebebiyle kıskançlık da duymaktadır. Maşuka da Yezdan gibi Dona Kamelya'nın sözlerine kulak verir. Fakat başlangıçta, Maşuka'nın arzusu, Yezdan'ı ayaklarına kapandırarak ondan intikam almaktır. "Ben murat edince her şeye muktedir olabilirim." diyen² Maşuka'nın kendine güveni tamdır. Ne var ki sonuç başka türlü gerçekleşir. Maşuka, Yezdan kendisinden yüz çevirinceye kadar onu sevdiğinin farkında değildir. Bu yüzden rahat ve müstağni bir tavır takınarak Yezdan'la alay edebilmiştir. Fakat Yezdan'ı tavrını değiştirmesi Maşuka'yı derinden sarsar ve böylece Yezdan'ı ne kadar sevdiğini anlar. Kibri, gururu, alaycılığı oradan kalkar. Maşuka o kadar değişir ki Yezdan'ın ayaklarına kapanmayı kabul eder. Üstelik, bunu yaptığında Yezdan'ın kabul etmeyeceğinden de endişe etmektedir.³ Neticede Maşuka, Yezdan'ın önünde diz çöker ve af diler.⁴ Yezdan onu yerden kaldırır ve dudaklarından öper. İki sevgili de ağlamaktadır. Böylece artık çocukluktan kurtulmuş olan Maşuka, Yezdan'ın kendisini hâlâ sevdiğini anlar.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 822

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 823

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 825

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 826, 827

İnşirah, Kuzella ve Esmâ ile aynı paralelde değerlendirilebilecek bir kahramandır. Numan'la arasında vuku bulan aşkta, Numan'dan daha aktif bir tutum sergiler.¹ Bu genel olarak, Ahmet Midhat'ın bütün kadın kahramanlarında görülen bir husustur. Maşuka'nın Yezdan'la olan münasebetinde Yezdan'ın daha aktif olduğu ileri sürülerek bu hükme itiraz edilecek olursa, bunun, Maşuka'nın henüz çocuk sayılabilecek bir yaşta olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca, Maşuka'nın Yezdan'ı sevdiğini anladıktan sonra bunu cesaretle ve kendi varlığını, gururunu hiçe sayarak dile getirmesinin, çocukca duyguları bıraktıktan, yani büyüdükten sonra gösterdiği aktif bir tutum olduğunu da ifade etmek gerekir.

İnşirah ile Numan arasındaki aşk, Binbir Gece Masallarını hatırlatan bir yapıya sahiptir: Numan bir tacirdir ve bir cariyeye olan İnşirah da onun müşterisidir. Numan İnşirah'ı sever, fakat mahcubiyetinden dolayı ona hiçbir şey söyleyemez. Bir gün İnşirah, bir yazma oyaşının fiyatını sorar, fiyatını öğrendikten sonra da oyayı mahzun bir tavırla yere bırakır. Bunun üzerine Numan, İnşirah'a oyayı meccanen vermeyi teklif eder. İnşirah bunun sebebini sorduğuda ise "size bir yadigarım olsun" cevabını verir. Bu cevap üzerine İnşirah, Numan'ın tarife lisanında kuvvet bulamadığı garip bir nazarla onun yüzüne bakar ve tebessüm eder, sonra da oyayı bırakıp, eşya arasında bulunan değersiz bir yüzüğü yadigar olarak alır. Bunun sebebini de şu sûretle açıklar: Bu oya eskiebilir. Onun için yadigar olamaz. Halbuki gün olur da bu parmak çürür, fakat bu yüzük çürümez (...)"² İnşirah yüzüğü parmağına takarken Numan mosmor kesilmiştir. İnşirah bu kadarla da yetinmez. Parmağında bulunan altın yüzüğü de Numan'a verir ve mahcubiyetinden dolayı onu ayıplar: "Altı aydan beri bugün bir arz-ı hal seni bu kadar niçin mahcup ediyor? Al benim de senden yadigarım bu olsun. İşte bak ben bir kızlığımla beraber senin kadar

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 600, 601

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 600

mahcup olmuyorum."¹ Böylece, Numan ile İnşirah arasındaki aşk, fiili olarak başlamış olur. İki sevgili fırsat buldukça görüşüp konuşmaya başlarlar. Bir süre sonra İnşirah, Numan'ı gizlice odasına almaya cesaret gösterir. Fakat aralarında âşikâne konuşmaların dışında hiçbir şey geçmez. İffetlerini muhafaza ederler. İnşirah Numan'ı onun kendisini sevdiği kadar, belki daha da fazla sevmektedir. Numan intihar edeceği sırada İnşirah da intihar etmek üzeredir.²

Sitti Zehra, Kuzella, Esmâ ve İnşirah'tan farklı bir karakter yapısına sahip bir kadın kahramandır. Yazarın, Zehra'nın şahsında her kadının sadakat sahibi olmadığını anlatmak istediğini söylemek mümkündür.

Zehra, ile Süleyman arasındaki aşkta aktif olan, ilk harekete geçen, tahmin edilebileceği gibi Zehra'dır. Fakat Zehra'nın bu tavrının diğer kadın kahramanlara nisbetle daha özel bir sebebi vardır: Zehra, Mısır şartlarında, evlilik yaşını geride bırakmış ve yirmi yaşına kadar erkek yüzü görmeden yaşamış bir kızdır. Yazar onun Süleyman'a olan iştiağını açıklamaya çalışırken bu hususa özellikle dikkat çeker.³ Zehra önce, Süleyman'a selâm göndererek, kendisine bazı şeyler okuması için ricada bulunduğunu bildirir. Süleyman'ı hayli şaşırtan bu teşebbüsten sonra Zehra, evde kimsenin olmadığı bir zamanda, adam göndererek Süleyman'ı çağırır. Bu onların ilk buluşmalarıdır. Süleyman yine şaşkınlık içindedir, tedirginliğini saklamaz. Bunun üzerine, Zehra onu sakinleştirmeye çalışır, aynı zamanda kalbindeki sevgiyi de ifade eder.⁴ Zehra'nın Süleyman'a arz ettiği sevgide samimi olmadığını söyleyemeyiz. Fakat Zehra, Süleyman'ın sürgün edilmesinden sonra General Menü'yle evlenmeyi kabul ederek bizi şaşırtır. Zehra'daki bu tavır değişikliği, onun için önemli olanın Süleyman değil, "bir koca" olduğunu gösterir. Yazar, bu noktada araya

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 601

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 608

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 684

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 687

girerek uzun mütalaalarda bulunur, Zehra ile Kuzella'yı mukayese eder, Zehra'nın yaptığına denaat olduğunu belirtir: "(...) Ama bu denaat imiş! Denaattir zahir! İşte bilmiş olunuz ki karıların bazı kere böyle denileri dahî vardır. Bunu bilmiş olunuz da eğer bu denaatten dolayı Zehra'nın ölmesi lazım gelecekse onun için başka bir can tasavvur ediniz. Yoksa bu denaate mukabil nefesine kastetmek yiğitliğini onda tasavvur etmeyiniz. Çünkü denaat ile cüret, ikisi bir yere sığmaz!"¹ Yazar, Zehra'nın kişiliği ile ilgili bir çözümleme yapmakta ve böylece kadına bakış açısını ortaya koymaktadır. Hareket noktası gerçeklerdir. Gerçek ise Kuzella, Esmâ ve İnşirah gibi kadınların dünyada istisna kabilinden olarak yer almasıdır. Kadınların büyük çoğunluğu "deni"dir. Aynı hüküm erkekler için de geçerlidir. Denaatin ölçüsü, kişilerin şahsi menfaatlerini esas almaları ve bunun dışında hiçbir şeye ehemmiyet vermemeleridir. Bu da onların insanî hasletler bakımından gelişmemelerine, dolayısıyla aşağı bir düzeyde kalmalarına sebep olur. Yazar, Kuzella, Esmâ ve İnşirah'tan bahsederken "temeyyüz" kelimesini kullanmaktadır. Bu kadın kahramanlar ve Hasan Mellah, Arslan Bey ve Numan gibi erkek kahramanlar seçkin kişilerdir; sayıları bayağı insanlara nisbetle daha azdır.

Yazar, Zehra'nın akibetiden bahsetme gereği duymaz. General Menü'yle mutlu olmuş mudur? Süleyman'ın feci işkencelerden sonra idam edilmesi onu nasıl etkilemiştir? Bunları bilmiyoruz. Fakat sahip olduğu "deni" karakter dolayısıyla, durumunu kabullendiğini olup bitenlerden pek de rahatsız olmadığını tahmin edebiliriz.

Şehame, son derece güzel ve fevkalade zekâyâ sahip bir genç kızdır.² Nüfus ve iktidar sahibi bir koca bulma arzusuna sahip olması en önemli özelliğidir.³ Padya'nın sevgilisi olarak tanıdığımız Şehame, onun Murat Bey, Elfi Bey gibi büyük bir adam olacağını

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 729

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 729

zannetmektedir. Politika işleriyle bir erkek kadar alâkalıdır. Şehame'nin kudret sahibi olma arzusunu bilen ve bunu istismar ederek onu kullanmak isteyen Padya, Mısır'ı ele geçirme planlarını anlatırken sözü Şehame'nin yapması gereken fedâkarlıklara getirir. Şehame'nin bu noktada verdiği cevaplar bize onu daha iyi tanıtır. Şehame anne ve babasından ayrılmaya razı olduğu gibi canını feda etmeyi de göze almıştır.¹ Fakat Padya sözü "hin-i hacette bir erkeğin koynuna girmeği göze aldırmağa" getirince şaşırır. Şehame'yi şaşıratan, sevgilisi olduğu adamın, kendisinin başka bir erkeğin koynuna girmesini istemesidir. Şehame önce Padya'nın teklifini reddeder ve ona başka bir kız bulmasını söyler; fakat içinde uyanan merak duygusuna yenilerek söz konusu teklifi kabul eder. Yazar bunu, "Karı merakı bu! Hiç karıyı iskat mümkün müdür? Şehame, Padya'nın teklifini kabule razı oldu."² diyerek anlatır. Daha önce de Padya'dan bahsederken değindiğimiz gibi Şehame, Mehmet Ali Paşa'nın sarayına odalık olarak girer. Padya'nın direktifleri doğrultusunda hareket edecek ve Mehmet Ali Paşa'yı zehirleyecektir. Fakat Paşa'nın herşeyden haberi vardır ve geldiği gün, Şehame'ye kendisi hakkında bildiklerini anlattıktan sonra, ona ya odalığı olmayı kabul edebileceğini ya da istediği yere çekip gidebileceğini söyler. Şehame, Paşa'nın odalığı olmayı kabul eder.³ Şehame'nin Padya'ya dönmek yerine Paşanın odalığı olarak kalmayı tercih etmesi, karakterindeki müsbet yanı açığa çıkarmaktadır. O, erkekte sadece kemmiyetin değil keyfiyetin de önemli olduğunu anlamıştır. Mehmet Ali Paşa'nın şahsında hem aradığı kudret ve nüfuz sahibi adamı, hem de mert ve kahraman bir kişiliği bulmuştur. Nitekim Padya'ya söyledikleri Paşa'ya olan samimi bağlılığını ispatlar mahiyettedir.⁴ Şehame, zindanda bulunduğu müddet içinde üzüntülü ve umutsuz olmakla birlikte Paşa'ya verdiği söze sadık kalır. Kendisine yaklaşmak isteyen Padya'yı şiddetle

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 732, 733

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 734

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 741

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 573

reddeder.¹ Neticede, sadakatının bir mükafatı olarak Paşa'ya yeniden kavuşur.

Dona Kamelya, mürebbiyelik yapan; güzel, "tatlı dilli, güler yüzlü, terbiyeli, nazik, zarif" bir kadındır.² Fakir olmakla birlikte asalet sahibidir.³ Dona Kamelya, "yalnız çocukları değil, Yezdan gibi on sekiz, on dokuz, yirmi yaşında bulunan delikanlıları da insana alıştırmak ve "bir kadın meclisinde der-cevâb-u arz-ı hitâba muktedir etmek yolunda terbiyeye himmet eder."⁴ kadınlardandır. Nitekim Yezdan'la olan alâkası mürebbiyelik hudutlarını aşar. Dona Kamelya, geçkince bir kız olmasının sıkıntısını Yezdan'a gönülden bağlanmak sûretiyle izale eder. Yezdan'ın, kendisine soğuk davranmasıyla birlikte, Dona Kamelya, onun artık başka bir kadına alâka duyduğunu anlar; fakat asil bir kadın olması içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumda müsbet davranmasını sağlar. Dona Kamelya, sevdiği erkeği bencilce bir ihtirasla seven ve onu elde etmek için her türlü fenalığı göze alan bir kadın değildir. Kendinden çok Yezdan'ı düşünür. Fakat kendi varlığını da büsbütün yok saymaz. Eğer Yezdan, Esmâ ya da Kuzella'ya âşık olmuşsa kıyametler kopacaktır. Çünkü Dona Kamelya onlardan daha aşağı değildir; fakat Yezdan mesela Melek gibi bir genç kıza âşık olmuşsa diyeceği yoktur. Melek kendisinden daha genç ve güzeldir. Dona Kamelya, Yezdan'ın âşık olduğu kızın Melek değil de Maşuka olduğunu öğrendiği zaman, düşüncelerinde herhangi bir değişiklik meydana gelmez. Çünkü Maşuka, Melek'le muadildir. Dona Kamelya, Yezdan'a Maşuka'yı kendisi için deli divane edeceğine dair söz verir. Onları birbirine kavuşturmak için hareket geçer ve bunu başarır. Dona Kamelya'nın, Yezdan'a yardım etmesinin sebebi, Yezdan'ın kendisini bir zamanlar mesut ve bahtiyar etmiş olmasıdır. Dona Kamelya, bunun

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 756

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 808

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 799

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 808

bir mükafatı olarak Yezdan'ı Maşuka'ya kavuşturur. Onların mutluluğunun Dona Kamelya'yı da mutlu ettiğini tahmin edebiliriz.

Kontes Dö Padaga, romanda mert ve cesur bir kadın olarak yer almaktadır. Kocasını öldüren Karbonari Cemiyetinden intikam almak isteyen¹ Kontes, Karorani Cemiyeti tarafından kaçırılıp, cemiyetin toplantı salonuna getirildiğinde, cesareti ve açık sözlülüğüyle dikkat çeker.² Fakat neticede cemiyetin isteklerine boyun eğmek zorunda kalır.

Sartino, Karbonari Cemiyeti azası ve Padya'nın da sevgilisidir. Karbonari Cemiyeti istediği takdirde babasını bile öldüreceğini söyler.³ Daha önce de belirttiğimiz gibi Sartino, Padya'yı sevdiğini söyleyen⁴ yegane kadın kahramandır. Bu onun karakter bakımından Padya'ya benzediğini ortaya koyar. Aşüfte bir kadın olan Sartino, Padya'nın Kontes Dö Padaga ile evlenmesinden, rahatsızlık duyduğu halde bunu belli etmeyip izin vermesini anlayaman Padya'ya kadınlarla ilgili bir ders verir: "(...) Şimdiye kadar öğrenmemişsen şimdi öğren ki bir karı daima istiğnada bulunur. Ol kadar ki hatta senin aşkından bile kendisini müstağni gösterir. Zira onun kendi hüsnüne mağruriyeti olup kendisini sen sevmeyecek olsan bile o kendisine başka yer bulabileceğini sana anlatır. Bu sebebe mebnidir ki başka birisini sevsen veyahut tezevvüc edecek olsan fütur bile göstermemeğe çalışır. Fakat sen bu başka birisini sevmek, tezevvüc etmek sedasında gerek ihtiyarınla ve gerek bir mecburiyet-i hariciye ile men olundun mu? Artık karının keyfi katmerleşir."⁵

Sartino ile Padya arasında geçen konuşma sırasında âşıkane sözler yer almaz. Konuşmaları uzvî beraberlikle son bulur. Bu da

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 853

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 854

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 847

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 864

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 863

birbirlerine olan bağılıklarının sadece maddî ve şehvî isteklere müstenit olduğunu gösterir. Yazar, Padya ile Sartino arasındaki münasebetin bu cihetini ayrıntılı olarak anlatmaktan imtina eder.¹

Melek, Hasan Mellah'ın kızıdır. "Güzellikte nâdirü'l-emsal ve ahlâkça melek gibi"² bir kız olan Melek, Fas Padişahının oğlunu uzaktan bir defa görmesiyle âşık olur.³

Zülfikar Bey'in hanımı ve İnşirah'ın da sahibi olan Hanım, ismi belli olmayan, figuratif bir kahramandır. İnşirah'la Numan arasındaki aşka muttali olunca, onlara yardım eder ve evlenmelerini sağlar. Fakat Numan'a yönelik iftiraya inanması, muhakemesinin güçlü olmadığını göstermektedir.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta önemsiz ya da figuratif kadın kahramanların sayısının az olması dikkat çekici bir husustur. Yazarın, kadın kahramanların romanda erkek kahramanlardan sayıca az olması sebebiyle ortaya çıkan muvazanesiliği, az sayıdaki kadın kahramanı geniş bir şekilde ele alarak ortadan kaldırmak istediği anlaşılmaktadır.

Dünyaya İkinci Geliş

İstanbul, 1291, 365.

Dünyaya İkinci Geliş'te toplam yirmi yedi kahraman vardır. Bunlardan on yedisi erkek; onu ise kadındır. Ahmet Midhat'ın daha önceki eserlerine nisbetle, bu romanda kadın ve erkek kahramanların sayı bakımından birbirine yakın olması dikkat çekicidir. Sayısal orandaki bu yakınlık eserin muhtevasına da yansımaktadır.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 864

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 779

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 890

Mesut, Veysel Efendi isimli bir zatın kethüda ve vekilharcıdır.¹ Romanda karmâşık bir kişilik yapısına sahip bir kahraman olarak yer almaktadır. Karakterindeki karmâşıklık ve tezat; bir çok entrika çevirip, kötülükler yapan, cinayet işleyen biri olmasına rağmen, Veysel Efendi'nin oğlu Osman ve cariyesi Nergis'e olan sevgi ve bağlılığı dolayısıyla tezahür etmektedir. Mesut'un Osman'a olan sevgisi ile Nergis'e olan sevgisi hem farklı muhtevalara sahiptir; hem de bir noktada birleşmektedir: Mesut, Nergis'i başlangıçta bir erkeğin bir kadını sevdiği şekilde sever, yani ona âşıktır. Yazar 'bunu, Mesut'un hadım olması sebebiyle imkansız addetmenin doğru olmadığını belirtir.² Nergis'in Osman Bey'e alâka göstermesi Mesut'u muztarip eder. Fakat Mesut, hadım olması sebebiyle Nergis'e karşı bir ümit besleyemeyeceğinden, kalbindeki sevgiyi başka bir yöne tahvil eder. Kendi mutluluğunu Osman ile Nergis'in mutluluğunda aramaya başlar. Osman evlâdı gibi elinde büyümüştür ve onu çok sevmektedir. Osman'ın Nergis'le birlikte olması ve Nergis'i mutlu etmesi Mesut'u da mutlu edecektir. Bu noktada Mesut'un kendi kişiliğini Osman'la özdeşleştirdiğini söyleyebiliriz. Bir babanın kendi yapamadığı şeyi oğluna yaptırması gibi bir şeydir bu. Dolayısıyla Mesut'un kalbindeki aşk önemli bir muhteva değişikliğine uğrar ve Nergis'i artık bir babanın gelinini ya da bir kölenin hanımını sevdiği gibi, fakat bundan çok daha şiddetli olarak sevmeye başlar.³

Mesut'un, kendisinde eksik olan şeyi başkası vasıtasıyla tamamlamak şeklinde özetleyebileceğimiz sevgisi bencilce bir sevgidir. Bu sevgide sevilen değil seven ön plândadır. Önemli olan önce Mesut'tur, Mesut'un güvenliğidir. Nitekim sadece bir kethüda olmayan, aynı zamanda birtakım işler çeviren Mesut, esrarına vâkıf olan Nergis'i önce öldürmeyi kurar, fakat ona kıyamayacağını anlayınca, onu bir yeraltı mağarasına kapatır, bilahare Nergis'i

1 Dünyaya İkinci Geliş, s.3
2 Dünyaya İkinci Geliş, 11
3 Dünyaya İkinci Geliş, 11

unutamayan Osman'ı da oraya götürür. İki sevgiliye diri diri mezarda yaşama azabını tattırır. Romanın sonunda Mesut, Osman ve Nergis'i kendi canını kurtarmak için hapsedtiğini itiraf eder¹ ve onlar için biriktirdiği hazineyi öne sürerek af diler. Bu hazineyi biriktirirken tam sekiz kişiyi öldürmüş olan² Mesut, zekâsının yanında merhametsizliğiyle de dikkat çeker. Romanda kendisinden, taş yürekli Arap,³ "merhametsiz Arap",⁴ "kâfir Arap"⁵ diye söz edilir.

Mesut, Nergis'in kurduğu düzen sayesinde konaktaki sarnıçın mahzenine hapsedilir ve herhangi bir kurtuluş umudunun olmadığını anlayınca, başını taşlara vura vura intihar eder.⁶

Veysel Efendi-zâde Osman Bey, romanın başında on yedi on sekiz yaşında bir delikanlıdır. Ahmet Midhat'ın diğer romanlarındaki önemli erkek kahramanlara nisbetle biraz silik ve güçsüz bir erkek kahraman olarak temayüz etmektedir. Yazarın "melek" diye tavsif ettiği Osman,⁷ beraber büyüdükleri Nergis'e⁸ büyük bir aşkla bağlıdır. Bu aşk, Mesut'unki gibi bencilce bir sevgi değildir. Nergis'in konaktan ayrılmasıyla birlikte perişan olan Osman, Nergis'in kendisini öldürmek istediği yolundaki yalan hatırlatıldığında buna inanmamakla birlikte şöyle der: "Bana kıyan Nergis olsun. Ben onun elinde ölmeye razıyım."⁹ Mesut'un Nergis'i öldürmediğini itiraf edip, onun ahiret gibi bir yerde olduğunu söylemesi üzerine, Osman ahiret dediği yere kendisini de götürmesi için yalvarmaya başlar.¹⁰ Osman, sevgilisi için her türlü fedâkarlığa hazırdır. Bununla birlikte Mesut'un

-
- 1 Dünyaya İkinci Geliş, 104
 - 2 Dünyaya İkinci Geliş, 104
 - 3 Dünyaya İkinci Geliş, 10
 - 4 Dünyaya İkinci Geliş, 46
 - 5 Dünyaya İkinci Geliş, 104
 - 6 Dünyaya İkinci Geliş, 126
 - 7 Dünyaya İkinci Geliş, 10
 - 8 Dünyaya İkinci Geliş, 11
 - 9 Dünyaya İkinci Geliş, 22
 - 10 Dünyaya İkinci Geliş, 23

karşısındaki zayıf hali de dikkat çekmektedir. Bu sadece, onun âşık olmasına bağlanamaz. Osman duygusal yönü çok kuvvetli, bu itibarla kadına benzeyen bir erkek olarak görünmektedir. Fakat bu kadına benzeme hususiyetine olumsuz bir anlam yüklemek doğru olmaz. Biz bu hükme, Mesut'un karşısındaki pasif tavrının yanısıra, Nergis'in yanındaki tutum ve davranışlarından hareketle varıyoruz: Osman, Mesut tarafından Nergis'in bulunduğu yeraltı mağarasına götürüldüğü zaman son derece mutludur. İlk günler, Nergis'e kavuşmuş olmanın verdiği mutluluktan dolayı içinde bulunduğu durumun vehametinin farkında bile değildir.¹ Osman'ın bu rahatlığı ilanihaye devam etmez; zaman geçtikçe canı sıkılmaya başlar, durgunlaşır. Bu arada Osman ile Nergis arasında geçen bir konuşma, Osman'ın çocukça bir safiyet içinde ve Nergis'in karşısında pasif bir konumda bulunduğunu göstermektedir.² O kadar ki Nergis, Osman'ın safiyeti karşısında gülmekten kendini alamaz.³ Osman, Nergis'in anlattıklarını dinledikten sonra içinde buldukları durumun hakikatine vâkıf olur ve intikam fikrine kapılır.⁴ Fakat Osman'ın mağarada mahpus kalmaktan dolayı hissettiği sıkıntı gün geçtikçe daha da artmaktadır. İyice bunalan Osman, hal çaresi olarak, önce Nergis'i ve çocukları Güngörmez'i sonra da kendisini öldürmeyi düşünür.⁵ Osman'ın intihar düşüncesi yine karakterindeki zayıflığın bir göstergesidir. Nergis, bu tür bir düşünceye kapılmadığı gibi, Osman'a destek olarak onu yönlendirir. Osman, yeraltı mağarasında ve oradan çıktıktan sonra sürekli olarak, Nergis'in görüşlerine başvurmak suretiyle hareket etmekte ve onun sözlerindeki isabeti görünce de şaşırılmaktadır.⁶

1 Dünyaya İkinci Geliş, 33

2 Dünyaya İkinci Geliş, 37

3 Dünyaya İkinci Geliş, 37

4 Dünyaya İkinci Geliş, 38

5 Dünyaya İkinci Geliş, 62

6 Dünyaya İkinci Geliş, 90, 91, 92, 93, 110, 114

Veysel Efendi, mal, mülk sahibi zengin bir adamdır. Menfaatlerine aykırı davrandığı için yeniçeriler tarafından öldürülür.¹ Vefat ettiğinde yetmiş altı yaşındadır.² Çeşm-i Afet isimli cariye Nergis'e yönelik iftirasına hemen inanıp onu satması, karakterindeki zaafı açığa vurur. Fakat bunun oğluna olan sevgisinden ileri geldiğini de düşünebiliriz. Veysel Efendi oğluna çok bağlıdır. Ortadan kaybolan Osman'ın intihar ettiğine kani olması onu büyük üzüntülere gark eder.

Kayıkçı Kulaksız Mehmet ve Balta Mustafa, zevk, sefahat düşkün, külhanbeyi ve zorba iki yeniçeridir. Kulaksız Mehmet, Mesut'un kayıkçısıdır. Mesut'un gittiği adada iki güzel kadının olduğuna kani olan Kulaksız Mehmet, arkadaşı Balta Mustafa'ya bunu haber verince iki arkadaş, bu kadınlarla eğlenmeye karar verirler.³ Kulaksız Mehmet ve Balta Mustafa'ya göre kadının, sadece bir zevk vasıtası olarak değer arz ettiği anlaşılmaktadır. Herhangi bir ahlâkî endişe taşımaktan uzaktırlar. Amaçlarına ulaşmak için kaba kuvvet kullanmayı adet edinmişlerdir. Ne var ki vardıkları kararı uygulamaya koyduklarında, kendilerinden daha acımasız ve daha zorba olan Mesut tarafından öldürülürler.

Tüysüz Mehmet, Mesut'un arkadaşı ve yardımcısıdır. Görünürde bahçıvanlık etmektedir, fakat o da Mesut gibi karanlık işler çeviren bir casustur. Mısır'da Kölemen beylerinden birinin akağası iken anın olmayıp, sadece tüysüz olduğu anlaşılınca canını zor kurtarıp İstanbul'a kaçmıştır.⁴

Tüysüz Mehmet'le Mesut, arkadaşlıkları ve tuttıkları yol hasebiyle birbirine yakın kişiler olmakla birlikte karakter bakımından birbirinden farklıdır. Her ikisinin de cinsiyet bakımından normalin

1 Dünyaya İkinci Geliş, 71

2 Dünyaya İkinci Geliş, 73

3 Dünyaya İkinci Geliş, 52

4 Dünyaya İkinci Geliş, 26

dışında olduğu söylenebilir. Onları birbirine yaklaştıran da bu olmalıdır. Fakat bu "anormalliğin" karakterlerindeki tecessümü farklıdır. Tüysüz Mehmet, erkek olmakla birlikte kadınsı bir karaktere sahiptir. Mesut ise erkekliğini kaybetmiş olmasına rağmen, erkeğe mahsus güç ve kudrete sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Mesut'a göre Tüysüz Mehmet zayıf yüreklidir.¹ Tüysüz Mehmet'in bahçesine sık sık gelen bir Arap kadınla olan münasebetinin şekli de onun kadınsı kişiliğini ortaya koymaktadır. Arap kadın, ona "oğlan köse" diye hitap etmekte ve ensesine tokat vurmaktadır. Tüysüz Mehmet ise kadının her türlü eza ve cefasına tahammül etmektedir. Mesut'la birlikte pek çok karanlık işler çeviren Tüysüz Mehmet yakalanıp idam edilir.²

Seyyidi, Ağa Kapısı civeleklerinden, yakışıklı ve saf bir adamdır.³ Yeniçerilerden bilgi almak isteyen Mesut, Arap cariye Fedayi kimliğinde girip, kendi yönlendirdiği Cangöz isimli bir kadınla Seyyidi'nin ilişki kurmasını sağlayarak bu amacını kolaylıkla gerçekleştirir. Genç ve tecrübesiz bir adam olan Seyyidi'nin saflığı konuşmalarına yansımaktadır.⁴ Seyyidi, daha önemsiz bir kahraman olmakla birlikte, karakterindeki zayıflık ve saflık bakımından Osman ile benzerlik arz etmektedir. Böylece, romanda yeterince güçlü ve dirayetli olmayan erkek kahramanların varlığı belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Meddah İsmail Ağa, Mesut'un uşağı Selim, dellâllık yapan fakir ve ihtiyar bir Çerkez, Şeyhülislam kapısı zabıt katibi, bir çavuş, dilsiz ve sağır laz kayıkçı, sarraflık yapan Yahudi Nesim, Çilingir Ermeni, on dört on beş yaşında bir çocuk ve Osman ile Nergis'in oğulları Güngörmez.

1 Dünyaya İkinci Geliş, 26

2 Dünyaya İkinci Geliş, 48, 49

3 Dünyaya İkinci Geliş, 68

4 Dünyaya İkinci Geliş, 70

Kadınlar

Nergis, romandaki en önemli kadın kahramandır. Ahmet Midhat'ın *Dünyaya İkinci Geliş'e* kadarki eserlerinde kadın kahramanlar, daha ziyade duygusal yönleriyle ön plâna çıkmakta, akıl ve muhakeme bakımından erkeklerin gölgesinde kalmaktadır. Nergis ise aklı ve muhakeme gücüyle erkekleri gölgede bırakan bir kadın kahramandır. Nergis beraber büyüdüğü Osman'a âşıktır. Nergis'in sevgisi, Osman'a yardım etmek, yol göstermek şeklinde tezahür eder. Kendini değil Osman'ı düşünür.¹ Romanın sonlarına doğru Nergis'in Osman üzerindeki hâkimiyeti daha belirgin hale gelir. Osman hemen her konuda Nergis'in reyine göre hareket etmektedir. Nergis, muhakeme gücüne bağlı olarak, güçlü bir yüreğe ve karalılığa da sahiptir. Mesut onun tertip ettiği bir oyun sayesinde mahzene hapsedildikten sonra Osman'ın Mesut'u ziyaret etmesine engel olur. Nergis'e göre Mesut ebediyyen mahzende kalmalıdır. Osman, muhakeme gücünün zayıflığına paralel olarak zayıf bir yüreğe sahiptir. Zayıf yüreklilik duygularının akla galebe etmesi anlamındadır. Osman, Mesut'un yanına gittiği taktirde, onun yalvarıp yakarmaları karşısında gevşeyecek ve belki de onu serbest bırakacaktır. Nergis için ise böyle bir şey söz konusu değildir.

Ahmet Midhat Efendi, Nergis ve onun benzeri kadın kahramanlar vasıtasıyla, karakter yapısında aklın merkezde yer aldığı kadın kahramanların da bulunabileceğini ifade etmektedir. Osman Bey'i baz alarak benzeri bir durumun da erkekler için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Osman Bey gibi aklını yeterince kullanamayan erkek kahramanların varlığı bütün erkeklerin akıl bakımından üstün olmadığını gösterir. Fakat bu husus, yazarın bağlı bulunduğu genel kanaati zedelememektedir. Erkeklerin çoğu akıl bakımından, kadınların çoğu ise duygu bakımından güçlüdür. Nergis ve Osman gibi kahramanlar birer istisnadır. Böylece Ahmet Midhat Efendi, kadın ve

¹ *Dünyaya İkinci Geliş*, 60

erkeğin yapıları ile ilgili olarak ifrat ve tefritten uzak, dengeli bir tutumu benimsemiş olmaktadır.

Çeşm-i Afet, Veysel Efendi'nin konağındaki cariyelerden biridir. O da Nergis gibi Osman Bey'e âşıktır. Fakat menfi bir karaktere sahiptir. Osman'ın Nergis'i sevdiğini bildiği hâlde duygularına hakim olamaz ve halini Osman'a arz eder.¹ Çeşm-i Afet, bu davranışıyla; Ahmet Midhat'ın, aşkta aktif olan ve âşık olduğu erkeğe onun kendisine açılmasını beklemeden ilân-ı aşk eden diğer kadın kahramanlarıyla birleşmektedir. Çeşm-i Afet, Osman'dan ret cevabı alınca, bunu hazmedemez ve intikam almaya karar verir. Veysel Efendi'ye giderek Nergis'in Osman'ı öldürmek istediğini söyler. Nergis'in Osman'ı öldürmek istemesinin sebebini ise şöyle açıklar: "Çünkü Osman Bey'i seviyor. Bey'e birkaç defa hâlini açmış. Bey "sen benim karındaşımsın öyle şey olmaz" demiş. O da Bey beni seviyor zannetmiş. Şimdi ya Bey'e ya bana kastedecekmiş.² Çeşm-i Afet'in hakikati bu şekilde tersyüz etmesi Osman ile Nergis'in çektiği bütün sıkıntıların sebebidir.

Şehime Hanım, Osman'ın annesidir. Kocasını ile arasında bir hayli yaş farkı vardır. Henüz kırk yaşını geçmemiştir. Kocasının öldürülmesinden sonra kendisinden genç bir adamla evlenir.³ Fakat yeni kocası da vefat edince sefalet düşer. Romanın sonunda kimsesiz ve ihtiyar bir kadın olarak oğlunun ve Nergis'in karşısına çıkması dramatik bir sahne oluşturur.

Cangöz, güzelliği ve aşüfteliği ile dikkat çeken Ermeni bir kadındır.⁴ Romandaki yeri itibariyle silik bir kahramandır. Mesut tarafından rahatça kullanılması basit bir kadın olduğunu göstermektedir. Mesut, Seyyidi'yi Cangöz'le tanıştırır, akabinde Süleymaniye'ye yerleşip Seyyidi ile rahatça görüşebilmesi için

1 Dünyaya İkinci Geliş, 11

2 Dünyaya İkinci Geliş, 12

3 Dünyaya İkinci Geliş, 73

4 Dünyaya İkinci Geliş, 67

Cangöz'ün müslüman olup Hatice adını almasını sağlar ve bu suretle Seyyidi'den sık sık bilgi alma imkânına kavuşur. Cangöz, Mesut'un karşısında âciz bir durumdadır.¹ Mesut, onu küçümsemekte ve basit bir vasıta olmasının dışında değer vermemektedir. Cangöz'ün konuşmaları ve Mesut'a itaati bu konumu kabullendiğini göstermektedir.

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Hoca Hanım, Arap Karısı, bir kocakarı, bir biçâre kadın, ihtiyar bir kadın ile bir genç kız.

Hüseyin Fellah

İstanbul, 1292, 365s.

Ahmet Midhat Efendi'nin önemli romanlarından biri olan Hüseyin Fellah'ta toplam otuz dört kişi yer almaktadır. Bu otuz dört kişiden yirmi sekizi erkek, altısı kadındır.

Romanda, kadın ve erkek kahramanların sayıları arasındaki oran farkı son derece dikkat çekicidir. Bunun temel sebebinin, tıpkı Hasan Mellah'ta olduğu gibi romanın bir macera romanı olmasıyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Hüseyin Fellah'ta kadın kahramanların sayısının Hasan Mellah'takinden çok daha az olduğu görülmektedir. Fakat bu durum, Hüseyin Fellah'ta kadınların daha az öneme sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Bilakis, Hüseyin Fellah'ta, kadın kahramanlar, Hasan Mellah'a nisbetle çok daha önemli bir konumdadır. Çünkü Hüseyin Fellah'ta romanın baş kişisi olarak nitelendirebileceğimiz kahraman, bir kadındır; bütün olaylar bir kadının etrafında cereyan etmektedir. Bu da romanda kadınların sayı bakımından daha az olmasını önemsiz hâle getirmektedir.

¹ Dünyaya İkinci Geliş, 79

Hüseyin Fellah'ta en önemli kahramanın bir kadın olması bizim öncelikle kadın kahramanlar üzerinde durmamızı gerektirmektedir.

Kadınlar

Romanın en önemli kişisi olan Şehlevend, taşıdığı özellikler bakımından mükemmel bir kadındır: Namusunu kaybetmektense dilencilik etmeyi tercih edecek kadar dirayetli ve namuslu;¹ annesinin hayatını kurtarmak için hürriyetini feda ederek cariye olmayı kabul edecek derecede feragat sahibidir.² Yardımseverdir: Romanda önce Mustafa'nın, sonra da Hüseyin Fellah'ın hayatını kurtarır. Böylece, yardımseverliğinin yanısıra cesareti ile de temayüz eder. Şehlevend'deki cesaretin sebebi, başına gelen felâketlerdir. Ona göre "insana dert, bela, musibet her cesareti verebilir."³ Gerektiğinde tıpkı bir erkek gibi tok sözlü olan Şehlevend'in Hüseyin Fellah'a hitaben söylediği şu sözler, onun "yiğitliği" bir gaye hâline getirdiğini göstermektedir.

"(...) Her şeyin bir vakti zamanı vardır. Bu haydutların şerrini yalnız sizin üzerinizden değil bütün âlemin üzerinden def etmeliyiz ki yiğit sayılabilelim."⁴

Şehlevend, romanın sonunda Dayızade Ahmet isimli haydutu arkadaşıyla birlikte yakalatmak suretiyle bu sözün gereğini yerine getirmiş ve yiğit olduğunu göstermiş olur.

Bütün bunlarla birlikte; Şehlevend'in en önemli özelliği, duygularından ziyade aklıyla hareket eden bir kadın olmasıdır. Haydutların karargâhı olan bir evde, hiçbir şeyden haberi olmayan dilsiz bir cariye rolü oynayarak onları aldatması, kötülüklerine mani olması ve sonunda onları yakalatması bu sayede mümkün olur.

1 Hüseyin Fellah, s. 25

2 Hüseyin Fellah, s. 25

3 Hüseyin Fellah, s. 144

4 Hüseyin Fellah, s. 183

Şehlevend'in, etrafındaki erkekleri sözleriyle yönlendirmesi de bu çerçevede belirtilmesi gereken önemli bir husustur.

Şehlevend'in erkekler karşısındaki konumu ve onlarla olan münasebetinin mahiyeti, iki yönde ele alınabilir:

1. Şehlevend, namuslu olduğunu söyleyen¹ ve erkekler karşısında namus ve iffetini korumaya çalışan² bir kadındır. Dilsiz rolü yapması da yine iffetini muhafaza etmek içindir.

2. Şehlevend, erkeklerle hissî düzeyde cereyan eden münasebeti bakımından karmâşık bir yapıya sahiptir. Romandaki en önemli erkek kahramanlar olan Ömer, Mustafa ve Hüseyin Fellâh'ın Şehlevend'e âşık olması ve Şehlevend'in de onları sevmesi, karmâşık olduğu ölçüde ilginç bir tabloyu oluşturmaktadır. Şehlevend bu karışıklığı kendi iç dünyasında, her üç erkeği de ayrı ayrı sevmek suretiyle ortadan kaldırmıştır. Ona göre üç kişiyi sevmek mümkündür.³ Fakat bu sevgi tamamen his düzeyinde kalan, kardeşçe bir sevgidir. Nitekim romanın sonunda Şehlevend, Ömer, Hüseyin Fellah ve Mustafa'ya kardeşçe bir arada yaşamayı teklif eder.⁴

Şehlevend'in annesi Hesna Hanım, romanda kızını çok seven fedâkar ve sabırlı bir anne olarak yer almaktadır. Şehlevend'in, Mısırlı zengin bir adamla evlendiği bu yüzden de kendisinden ayrılması gerektiği şeklindeki yalana kolayca inanması saf bir kadın olduğunu göstermektedir. Fakat kızından ayrılmayı kabul etmesi onun açısından büyük bir fedâkarlıktır. Çünkü başka hiç kimsesi yoktur. Yüksek tabakadan kibar bir kadın olan Hesna Hanım'ın, hayatı felâketlerle doludur. Fakat başına gelenlere sabırla katlanır. Sefaletе düştüğünde

1 Hüseyin Fellah, s. 145

2 Hüseyin Fellah, s. 94, 96, 113

3 Hüseyin Fellah, s. 236

4 Hüseyin Fellah, s. 335

intihar etmeyi düşünürse de bundan vazgeçer.¹ Bu da onun dirayetini göstermektedir.

Hüseyin Fellâh'ın sevgilisi Sabire, aşkının şiddeti² ve aşktaki kıskançlığı ile dikkat çekmektedir.³ Hüseyin Fellah'ın evlendikten sonra boşadığı Cemile ise romanda bizatihi yer almayan, sadece kendisinden bahsedilen bir kadın kahramandır.

Esirci Laz Mehmet Ali'nin zevcesi ile Dayızade Ahmet'in cariyesi romanda figuratif kişiler olarak yer almaktadır.

Erkekler

Romanda yer alan erkek kahramanlardan özellikle üçünün önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bunlar daha önce de bahsettiğimiz üzere, Ömer, Mustafa ve Hüseyin Fellâh'tır.

Ömer, Şehlevend'in babası İsmail Ağa'nın sadık adamlarında Koca Vali'nin oğludur ve Şehlevend ile annesine yardım ettiği için kürek mahkûmu olmuştur. "Yiğit, âlicenap ve civanmert" bir kişidir.⁴ Şehlevend'e hem sevgi hem de saygıyla bağlıdır. Velinimetinin kızı olduğu için kendisini ona denk görememektedir. Bu yüzden, sevgisini saklamakta ve daha ziyade saygıyı ön plâna çıkarmaktadır. Mahkûmiyetten kurtulduktan sonra Şehlevend'in yanına geldiğinde onun eteğini öpmesi⁵ bu çerçevede değerlendirilebilir. Kendisine hep saygıyla davranan Ömer'in hissiyatının az olduğunu düşünen Şehlevend, yanıldığını anlar.⁶ Gerçekte Ömer, Şehlevend'e büyük bir aşkla bağlıdır. Saygıyla kuşatılmış olan bu aşk aynı zamanda feragat duygusu ile de içiçedir. Romanın başında, Hesna Hanım'dan

1 Hüseyin Fellah, s. 60, 61

2 Hüseyin Fellah, s. 219

3 Hüseyin Fellah, s. 220, 224

4 Hüseyin Fellah, s. 248

5 Hüseyin Fellah, s. 342

6 Hüseyin Fellah, s. 293

Şehlevend'in evlendiğini duyan Ömer, bunu memnuniyetle karşılar, çünkü Şehlevend'in mutlu olması onunda mutlu olması anlamına gelmektedir.¹

Mustafa, saflığı ve samimiyeti ile dikkat çeken bir kahramandır. "Saf kalpli, yüreğinde hiç bir şey saklayamayan bir çocuk"² olarak nitelenen Mustafa, içinden geldiği gibi hareket eder. Güçlü, kuvvetli, cesur ve yakışıklı bir gençtir. O da Ömer gibi, Şehlevend'e büyük bir aşkla bağlıdır. Ona mutlak anlamda itaat eder ve her dediğini yerine getirir. Fakat Mustafa'nın aşk anlayışı, Ömer'inkinden çok farklıdır. Her ne pahasına olursa olsun Şehlevend'e sahip olmak istemektedir. Rakip olarak gördüğü Ömer'den ve Hüseyin Fellah'tan hiç hoşlanmaz. Şehlevend'i onlardan kıskanır.³ Şehlevend'in sergüzeştini dinlerken hüngür hüngür ağlaması, ne kadar duygulu bir insan olduğunu göstermektedir. Mustafa, böylesine ince kalpli ve hassas olmakla birlikte, sadece kalpte kalan bir aşkı kabul etmemekte ve Şehlevend'i bir erkeğin bir kadını sevdiği şekilde sevmektedir. Şehlevend, Ömer ve Hüseyin Fellah'la birlikte kendisine bir arada kardeşçe yaşamayı teklif ettiğinde, bu Mustafa'ya o kadar ağır ve tahammül edilmez gelir ki cinnet geçirir ve kendini bıçaklayarak intihar eder.

Hüseyin Fellah, Ömer'in ve Mustafa'nın sahip olduğu bütün müsbet özellikleri şahsında toplayan bir kişidir. Şehlevend'e göre Hüseyin Fellah; daha zengin ve mütehassis bir Halatçı Ömer ve daha zeki ve daha âlicenap bir Civelek Mustafa'dır.⁴ Daha önce üç defa âşık olmuş olan, fakat sevgilisine kavuşamamış olan Hüseyin Fellah, hayatını kurtaran Şehlevend'le karşılaştığında aradığı kişiyi sonunda bulunduğunu düşünür ve ona ilân-ı aşk eder. Fakat, eski sevgilisi Sabire'nin çıkagelmesiyle birlikte iki aşk arasında kalır. Sabire'yi hâlâ

1 Hüseyin Fellah, s. 57, 58

2 Hüseyin Fellah, s. 185

3 Hüseyin Fellah, s. 149, 184, 188, 338

4 Hüseyin Fellah, s. 292

sevmektedir, fakat Şehlevend'e de büyük bir hayranlıkla bağlıdır.¹ Sabire'nin geldiğini bir süre Şehlevend'den gizlemesi, Hüseyin Fellah'ın iki aşk arasında kalmasından dolayıdır. Neticede Sabire ile evlenir, Şehlevend'e olan sevgisi ise kardeşçe bir sevgi olarak devam edecektir.

Dünyadan el etek çekmiş, sadece ilimle uğraşan bir kişi olarak tanınan, fakat gerçekte azılı bir haydut olan Dayızade Ahmet, Ahmet Midhat'ın eserlerindeki bütün kötü adamlar gibi kadına sadece bir zevk aracı olarak bakmaktadır. Konağında cariye olarak bulunan Şehlevend'e sarkıntılık etmek ister, fakat Şehlevend'in tokatları karşısında bu amacından vazgeçmek zorunda kalır.

Mehmet Ali Ağa, bir esir tüccarıdır. Sokakta çaresiz ve yardıma muhtaç bir halde dolaşan Şehlevend ile annesi Hesna Hanım'a rastlayınca, bu fırsatı değerlendirir ve Şehlevend'i- cariye yapmak üzere satın almak ister.² Şehlevend'e cariye olmayı kabul ettiği takdirde, alacağı parayla annesini kurtaracağını söyleyerek onu ikna eder. İkiyüzlü, yalancı ve fırsatçı bir insandır.

Süleyman Rahmi Efendi, bir imamdır. Hayırsever bir insandır.³ Kızından ayrılıp İstanbul'da tek başına kalan Hesna Hanım'a yardım eder.

Kulaksız, Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Gazruf, Hunık, Dayızade Anmet'in çetesine mensup haydutlardır.

İsmail Ağa, Hesna Hanım'ın kocasıdır. Cepheden döndüğü vakit, karısının evlenmiş olduğunu görünce, intihar etmiştir.⁴

1 Hüseyin Fellah, s. 220

2 Hüseyin Fellah, s.31

3 Hüseyin Fellah, s.61, 64, 68

4 Hüseyin Fellah, s.244

İskelecizâde Bekir Efendi, çevirdiği entrikalarla Şehlevend'in ailesini yok eden kişidir.¹

Safa Efendi, Hesna Hanım'ın kocasının ölüm haberini aldıktan sonra, konağın yağmalanmasını önlemek maksadıyla evlendiği kişidir. İsmail Ağa'nın eskiden dalkavuşu olan yaşlı bir adamdır.²

Koca Veli, İsmail Ağa'nın sadık adamı ve Ömer'in de babasıdır. Evsiz, barksız ve parasız kalan Hesna Hanım ile kızına elinden gelen bütün yardımı yapar.³

Hurşit, İsmail Ağa'nın adamı olmakla birlikte ona ihanet eder ve İskelecizâde Bekir Efendi ile işbirliği yapar.⁴

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratiftir: Muhammed el-Gudra, Hanif il-Fellah, Abdussamed, Bursalı Kuş Ali, Kurdoğlu, Kayıkçı, Tersaneli, Gemi Kaptanı, Boşnak köle ve bir Bedevî.

Yeryüzünde Bir Melek

İstanbul, 1292, 1184s.

Yeryüzünde Bir Melek'te on yedisi kadın, yirmi sekizi erkek olmak üzere toplam kırk beş kahraman yer almaktadır. Kadın ve erkek kahramanların sayıları arasındaki oran farkının bu romanda daha az olduğu görülmektedir. Bu romanın muhtevasıyla ilgili bir husustur. Erkek kahramanların, kadın kahramanlardan sayı bakımından yine de fazla olmasını ise devrin sosyal yapısına bağlayabiliriz. Sosyal hayat içinde erkeklerin daha aktif olarak yer alması, romanlarda sayı bakımından daha fazla kişiyle temsil edilmelerini gerektirmektedir. Bu

1 Hüseyin Fellah, s.245

2 Hüseyin Fellah, s.242

3 Hüseyin Fellah, s.246

4 Hüseyin Fellah, s.245

tür kişilerin çoğunlukla figüratif olduklarını da belirtmemiz gerekmektedir.

Yeryüzünde Bir Melek'te figüratif kişileri hesaba katmayarak sadece önemli kahramanları göz önünde bulundurduğumuzda kadın ve erkek kahramanların sayı bakımından birbirine eşit hâle geldiğini görüyoruz. Bu da yukarıda ifade ettiğimiz düşünceyi desteklemektedir.

Kadınlar

Romanda en önemli kahraman bir kadındır. Romanın ismiyle de bu kadın kahraman ifade edilmektedir. Bu yüzden biz öncelikle taşıdıkları özellikler bakımından konumuzla ilgili olan kadın kahramanlar üzerinde duracağız.

Romadaki en önemli kahraman olan Raziye, hem sûreti hem de sîreti bakımından mükemmel bir kadındır. Yazar, Raziye'nin sahip olduğu mükemmellik bakımından, kadınlar arasında benzerine nadiren rastlanan bir kişi olduğunu belirtmektedir:

"Raziye gibi kadınların kaç binde bir tane bulunabileceğini tayinde biz dahi acız. Eğer her kadın Raziye olsaydı her kadının namına olarak dahi bir roman yazmak lâzım gelirdi. Raziye (tabire istiğrab buyurulmasın amma) kanatlarını gökte bırakarak yeryüzüne inmiş bir melektir."¹

Raziye'nin ilişki içinde bulunduğu iki erkek vardır. Bunlardan biri kocası İskender Bey, diğeri ise çocuk yaşta âşık olduğu ve hiç unutmadığı sevgilisi Şefik'tir. Bu iki erkekle olan münasebetinin mahiyeti ve sonuçları Raziye'nin bir kadın olarak sahip olduğu özelliklerin belirgin bir şekilde ortaya çıkmasını sağlar.

Raziye, evli bir kadın olarak taşıdığı sorumluluk ile kalbinde gizli olan sevgiyi asla birbirine karıştırmaz. Kocasına ihanet etmez. Şefik'e

¹ Yeryüzünde Bir Melek, s. 277, 278

hitaben söylediği "Kocamdan başka her şeyim sensin."¹ sözü, Raziye'nin iihnindeki ayrımı yeterince ifade etmektedir. Raziye, kalbinde ruhuyla Şefik'e bağlıdır; fakat hayatı kocasına aittir.

"İrz ehli, mürüvvetli, herkesin iltifatına mazhar",² bir kadın olan Raziye, ahlâklı ve namuslu olmasının yanısıra, kalbi hislerinde samimi ve "Herşeyim Şefik'ime feda olsun."³ diyecek kadar da fedâkardır. Nitekim Şefik'e olan aşkı yüzünden başına gelen felâketlere sesizce katlanır ve asla şikâyet etmez. Kalbindeki sevgiyi acılar içinde senelerce muhafaza eder.⁴ Yaşadığı sıkıntılar ve karşısına çıkan çeşitli engeller sebebiyle yılgınlığa kapılarak teslim olmaz, sonuna kadar direnir, Cenab-ı Hakk'a hamd eder ve tevekkül içinde yarar.⁵ Doğru bildiği şeyi yapmaktan vazgeçmez.

Raziye'nin karakterinde ve davranışlarında tam bir tutarlılık vardır. Yaptıklarında en küçük bir çelişki bulamayız. Bu itibarla Şefik'ten daha iradeli ve daha tutarlıdır. Şefik, Raziye hakkında uydurulan iftiraya inanmakla kalmaz, Raziye'yi unutmayı da başarır. Halbuki Raziye, Şefik'e toz kondurmadığı gibi ona duyduğu aşkta da herhangi bir zayıflama meydana gelmez.

Arife, Raziye'nin tam tersi bir karakter yapısına sahiptir. Arife ile Raziye arasındaki bu zıtlık; eserde, Arife'nin "cisim" Raziye'nin ise "ruh" olduğu ifade edilerek⁶ ortaya koyulur.

Genç yaşta dul kalmış olan Arife'nin sık sık söylediği, "Gönlüme mağlup bir kadını" sözü bize onu yeterince tanıtır. Bu, aslında, "Nefsime mağlup bir kadını" demektir.⁷ Arife, Raziye gibi arzuları

-
- 1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 51
 - 2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 186
 - 3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 634
 - 4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 895
 - 5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1134
 - 6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 327
 - 7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 283, 622, 623

ile vazife ve sorumlulukları arasında bir ayırım yaparak dengeli bir tutum takınmaz; arzu ve ihtirasların peşinden koşar. Zengin bir dul olması da bu noktada kendisine yardımcı olur.

Arife, istediği şeyi elde edebilmek için herşeyi göze alan, her türlü ahlâk kuralını ihlal etmekten çekinmeyen ihtiraslı bir kadındır. Önce, Şefik'i elde etmek ve daha sonra ondan ve Raziye'den intikam almak için yaptıkları bu bakımdan oldukça aydınlatıcıdır: Tehdit, şantaj, yalan, iftira vs.

Arife'nin sevgisi bencilce bir ihtirastan ibarettir. Arzularını ketmetmeyen¹ ve onları gerçekleştirebilmek için elinden gelen herşeyi yapan Arife, çabaları sonuçsuz kaldığında da intikam peşine düşer.

Arife'nin, ihtiras ve bencilliğin yanısıra, kişiliği ile bütünleşmiş bir başka karakter özelliği de kıskançlıktır. Raziye'yi kıskanmaktan hiç vazgeçmez.²

Yazarın bir "kaltak"³ ve "kadınlıktan çıkmış bir ifrit"⁴ diye tavsif ettiği Arife, bütün bu menfi hususiyetleri tam bir istikrarla muhafaza eder ve sürdürür. En küçük bir vicdan azabına bile yakalanmaz. Romanın sonunda Şefik'e "Ben ettiklerimden asla nâdim değilim."⁵ der.

Arife'nin zengin ve güzel bir dul olarak yaşadığı sefih hayatın kendisini neticede fahişeliğe, dilencilige ve nihayet acı bir ölüme götürmesi okuyucu için bir ibret levhası oluşturmaktadır.

Romanda Raziye ile Arife'ye nisbetle daha önemsiz bir kadın kahraman olan Cevriye, bu iki kadın kahramana ait özellikleri şahsında taşıması bakımından önem arz etmektedir. Eğer Raziye'yi

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 320

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1131, 1133

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 266

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 608

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1147

Cennet, Arife'yi Cehennem kelimeleriyle ifade edecek olursak, Cevriye'ye de Araf dememiz gerekir.

Cevriye, dış görünüş bakımından Raziye'ye benzer. Sanki onun ikiz kardeşidir. Nitekim bu özelliğinden dolayı Arife onu Raziye'ye iftira etmek için kullanır: Raziye kimliğiyle fahişelik etmesini sağlar. Cevriye ahlâkî konumu itibariyle de, anlaşılacağı üzere Arife'ye benzemektedir. Fakat, fakirlikten dolayı kötü yola düşmüş olması¹ ve yaptığı fenalıklardan dolayı da pişman olması onu Arife'den farklı kılar. Sefaletin son derecesine inmiş olan Cevriye, Şefik'in yardımıyla kötülükten uzak sakin bir hayat yaşama imkanına kavuşur. Fakat sevgilisi İsmail'in evlenme teklifini, kendisini böyle bir şerefe lâyık görmediğini, geçmişinde yaptığı kötülükleri tamamen unutmak istediğini, halbuki İsmail'in yüzüne her bakısında geçmişini hatırlayacağını öne sürerek reddeder.²

Safiye, aslen Çerkez bir cariye olup, Şefik'in annesidir. Yazar onun, "fevkalâde hüsne mâlik bir şey değilse de hüsn-i hulk, safvet-i kalp ashabından" olduğunu ifade eder.³

Neşe, Şefik'in eşçiliğini yapan azatlı bir Araptır.⁴ Arife hesabına çalışarak Şefik'e ihanet eder, fakat daha sonra yaptığına pişman olur.⁵

Nimetullah Hanım, Raziye'nin dostu ve yardımcısıdır. "Fakir", fakat "afif" bir kadındır.⁶ Raziye'yi kendisini feda etmek isteyecek kadar çok sevmektedir.⁷ Kocasını tarafından kovulan Raziye'yi yalnız bırakmaz ve ona yardım eder.

-
- 1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 528
 - 2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1078, 1080
 - 3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 83
 - 4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 553
 - 5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 666
 - 6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 575
 - 7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 700, 705

Yeryüzünde Bir Melek'te yer alan diğer kadın kahramanlar figüratiftir: Madam İli, Latife Hanım, Benli Ayşe, bir çerçi kadın, bir kethuda kadın, bir Habeş cariyeye, ihtiyar bir Çerkez cariyeye, Vidin Valisinin karısı, Avusturya Balyosunun karısı ve iki kıpti kadın.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman Şefik'tir. "Mekârim-i ahlâk" sahibi olan¹ ve yazar tarafından zaman zaman "feylosof" diye tavsif edilen² Şefik'in hayatında iki kadın vardır: Raziye ve Arife.

Şefik, beraber büyüdükleri Raziye'ye çocuk yaşta iken âşık olmuş fakat fakir olması sebebiyle kendisini ona denk göremediği için Pari'te tahsil yaptığı sırada Raziye'yle haberleşmeyi kesmiş, İstanbul'a döndüğünde ise onu evli bir kadın olarak bulmuştur. Raziye'yi hâlâ seven Şefik, onunla gizli gizli görüşmeye başlar. Fakat bu görüşmelerde ahlâka mugayir hiçbir şey cereyan etmez. Bu arada Şefik tedavi maksadıyla evine gittiği Arife ile tanışır. Arife'nin kendisine âşık olmasıyla birlikte Şefik, iki aşk arasında kalır.³

Şefik, Raziye'yi muhabbet-i ruhâniye ile Arife'yi ise muhabbet-i cismaniye ile sevmektedir.⁴ Bu iki aşk arasında bir süre bocalarsa da sonunda tercihini Raziye'den yana yapar. Fakat, Raziye aleyhine tertip edilen iftiralara inanarak onu unutmaya karar vermesi⁵ ve yıllar sonra karşılaştığı Raziye'ye istikrah ile muamele etmesi Şefik'in Raziye'ye nisbetle aşkta daha az istikrarlı olduğunu gösterir. Şefik ile Raziye arasındaki bu fark kadın-erkek farklılığından ileri gelmektedir. Şefik akla, Raziye ise hisse daha fazla bağlı kişiler olarak görünmektedir. Nitekim romanda Şefik, sık sık vecizeler söyleyen bir "feylesof" olarak

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 88

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 298, 989

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 342,343

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 331

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 799, 800

yer almaktadır. Yaptığı tahkikatla Raziye'nin suçsuzluğunu ispatlayan ve hakikati ortaya çıkaran da odur.

Şefik'in arkadaşı olan Arzuhalci İsmail, yazarın ifadesiyle hikâyenin ikinci derece önemli şahıslarındandır.¹ Yüreği doğru ve temiz,² aynı zamanda da biraz lâubali bir adamdır.³ "Kadın kısmına inanılmaz"⁴ diyerek kadınlarla ilgili görüşünü ortaya koyar. İsmail, sevgilisi Cevriye ile beraber yaşar. Aralarında nikâh yoktur. Sonra ayrılırlar. Romanın sonunda Cevriye ile yeniden karşılaşan İsmail'in ona karşı olan tutumu, kadınla ilgili yaklaşımında olumlu bir değişikliğin gerçekleştiğini göstermektedir. İsmail, Cevriye'yi affeder ve düştüğü bataktan kurtarmak için onunla evlenmek ister.⁵ Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi Cevriye bu İsmail'in evlenme teklifini reddeder.

Arife'in sevgilisi olan Şehbaz, menfî bir karakter yapısına sahip önemsiz bir kahramandır. Kadını sadece bir menfaat ve zevk aracı olarak görür. Arife'nin bütün servetini ele geçirmekle yetinmez, onu rezil eder, döver⁶ ve basit bir fahişe derecesine düşmesine sebep olur.

Hacı Hafız Mehmet Singapûrî, "fezâil ve mekârim-i ahlâk sahibi" âlim bir zâttır.⁷ Fakir olduğundan Mehmet Hulusi Efendi'nin evinde kalır. Şefik'in babasıdır.

Mehmet Hulusi Efendi, "kudât-ı askeriyeden" olan⁸ kadirşinas, iyi bir insandır. Râziye'nin babasıdır.

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 443

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 448

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 462

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 469

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1074,1075

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1027, 1028

7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 71,

8 Yeryüzünde Bir Melek, s. 71

İskender Bey, Raziye'nin kocasıdır. İfrat derecesinde "hilim" sahibidir ve başka bir meziyeti de yoktur.¹ "Ahmek" bir adamdır.² Raziye'nin Şefik'le birlikte basılmasından sonra onu boşar ve sokağa atar..

Şakir Ağa, Arife'nin uşağıdır.³ Arife entrikalarını onu kullanarak gerçekleştirir.

Salih Çavuş, Zaptiye çavuşluğundan emekli, iyiliksever, mert bir insandır. Şefik ile Raziye'nin bulunduğu eve baskın yapılmasına karşı çıkar ve bunu yapmak isteyenleri engellemeye çalışır. Kocasını tarafından kovulan Raziye'ye yardım eder.⁴

Vali Paşa, Vidin Valisidir. Sürgüne gönderilen Şefik'e evlât muamelesi yapar. İyi yürekli bir insandır.⁵

İbrahim Bey, Vali muavinidir. Şefik'e dert ortağı olur, yardım eder.⁶

Yeryüzünde Bir Melek'te yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Mösyö, Şekerci, 1. Bey, Abdülkerim, Müezzîn, Bekçi, Bir Efendi, Tomruk Ağası, Zindancı Ağa, Askeri Tabip, Rusya Balyosu, Avusturya Balyosu, Tilki, Şefik'in uşağı, Şefik'in bir Fransız dostu ve iki ayvaz.

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 169

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 173

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 350

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 882

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 750

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 768-778

Felâton Bey ile Rakım Efendi

Istanbul, 1292, 154s.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de yer alan toplam yirmi üç kahramandan on beşi erkek sekizi ise kadındır. Eserdeki figüratif kahramanları hesap dışı tuttuğumuz takdirde kadın ve erkek kahramanların sayıları arasındaki oran farkının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Fakat, romanda erkek kahramanlar romanın merkezinde yer almaktadır.

Erkekler

Romanın merkezinde yer alan ve konusunu teşkil eden iki erkek kahraman vardır: Rakım Efendi ve Felâton Bey. Her bakımdan birbirine zıt konumlarda bulunan bu iki kahraman, birer erkek olarak taşıdıkları hususiyetler ve kadınlarla olan münasebetlerinde bu hususiyetlerin tezahürü bakımından da birbirinden ayrılmaktadır.

Rakım Efendi, aklını maharetle kullanan, muhakemesi güçlü,¹ olgun bir erkek olarak dikkat çekmektedir. Güçlü bir şahsiyeti vardır. Son derece çalışkan², güzel ahlâk sahibi bir kişidir. İnsan sevgisiyle doludur.³ Tanıdığı kadınların hemen hepsi ona âşık olur. Rakım Efendi'nin bu kadınlarla olan münasebetlerinde, şahsiyetindeki itidal ve ölçülülük ifadesini bulur: Başlangıçta kardeşçe hislerle sevdiğini zannettiği, fakat daha sonra âşıkane duygularla sevdiğini anladığı Canan'la arasındaki münasebet, şehvî hislerden uzak, tertemiz bir aşkı ifade eder ve evlilikle neticelenir. Rakım, Canan kendi cariyesi olduğu halde, onu sevdiğini anlayıncaya kadar istifraş etmeyi düşünmez, ahlâk anlayışı buna manidir. Fakat serbest bir kadın olan Madam Jozefino ile olan münasebetinde kendini serbest hisseder; bu

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 94

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 11, 18

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 23

münasebet hissi değil, tamamen uzvîdir. Jozefino ile sevişir¹ ve bunda herhangi bir beis görmez. Rakım'ın, Türkçe dersleri verdiği Can ve Margırıt'la olan münasebeti ise hoca-talebe münasebetinin sınırlarını aşmaz. Her iki genç kız da Rakım'a âşık olurlar, fakat Rakım itidalini ve soğukkanlılığını korur, onların namusunu lekeleyecek herhangi bir davranışta bulunmaz. Rakımın bu kadın kahramanların hepsine de hocalık ettiği söylenebilir. Bu itibarla onlar üzerinde üstünlük sağlar.

Felâton Bey, kibirli, kendini beğenmiş,² gösteriş düşkünü bir erkektir. Rakım'ın sahip olduğu olgunluktan oldukça uzaktır. Bütün kadınların kendisine hayran olduğunu zannetmek gibi bir saplantısı vardır. Kadınlara sadece şehvî arzularla yaklaşmaktadır. Can ve Margırıt'a bu amaçla yaklaşır ve İngiliz aile tarafından evden kovulur. Felâton Bey, kendini herhangi bir ahlâki anlayışla mukayyet görmemektedir. Fuhuştan başka düşüncesi yoktur. Kadınlara olan münasebetinde kıskanç değildir; Türkleri karılarını kıskandıkları için aşağılar.³ Rakım'a hayran olan kadınlar Felâton Bey'den istikrâh ile yüz çevirirler. Romanda Felâton Bey'e alâka gösteren tek kadın Polini'dir. Felâton'un metresi olan Polini'nin bu alâkası da aslında, sadece Felâton'un servet sahibi bir adam olmasından dolayıdır. Nitekim, Felâton Bey bütün servetini kaybettikten sonra Polini onu terkeder. Böylece Felâton Bey tek başına ve beş parasız kalır.

Mustafa Merakî Efendi, Felâton Bey'in ve Mihriban Hanım'ın babasıdır. "Alafranga meşrep"⁴ bir adamdır. Evinde çalışanlar ermeni ve Rumdur.⁵ Cahil görmemiş, cahil bir adam olan Mustafa Efendi, Beyoğlu'nda gördüğü her şeyi merak etmeyi huy haline getirdiği için

-
- 1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 46
 - 2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 7
 - 3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 72
 - 4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 5
 - 5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 3-4

adı "Merakî" kalmıştır.¹ Çocuklarının yanlış bir şekilde yetişmesinin sorumluluğu büyük ölçüde ona aittir.

Mr. Ziklas, Can ve Margırt'ın babasıdır. "Kibardan" ve "rahatına düşkün" bir kişidir.²

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: G. Bey, Mateö Ancil, Mr. Ziklas'ın uşağı, Mr. Ziklas'ın aşçı yamağı, Baron T., Kayıkçı Osman, Tabib Z., Çirano, bir Rum ve Fransız bir arabacı.

Kadınlar

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de yer alan en önemli kadın kahraman Canan'dır. Canan sahip olduğu müsbet özellikler bakımından dikkat çeken bir kahramandır. Edip, terbiyeli, nâzik ve fatîndir.³ Rakım'a saf bir aşkla bağlanan Canan, onun iganeliği karşısında sabırla bekler. Fakat, Rakım'ın "hemşiresi olması yolundaki teklifini kesin bir şekilde reddeder.⁴ Bu olaydan sonra Rakım'da Canan'a olan alâkasının kardeşlik duygularıyla sınırlı olmadığını farkeder, ona âşık olduğunu anlar ve nihayet ilan-ı aşk eder.⁵ Canan ile Rakım arasında cereyan eden bu aşkta Canan'ın daha aktif olduğu görülmektedir. Canan, bir kadın olarak, Rakım'ın sık sık görüştüğü Can ve Margırt'ı kıskanması⁶ da önemli bir husus olarak kaydedilebilir.

Ziklas ailesinin kızları olan Can ve Margırt karakter özellikleri bakımından müsbet kişilerdir. Rakım'a âşık olan bu iki kızkardeşten Can, romanda daha önemli bir yere sahiptir. Can'ın Rakım'a olan aşkı, Margırt'inkinden çok daha şiddetlidir: Yataklara düşer, verem olur.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 4

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 20

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 85

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 68

5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 83, 84

6 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 117, 144, 145

Zeki, anlayışlı ve fedâkar bir kadındır.¹ Romanın sonunda iyileşir ve Rakım'a duyduğu şiddetli aşktan kurtulur.

Can ve Margırıt, Türkçe öğrenir, Türk şiirine, Türk kültürüne, hayran olurlar. Fakat, yine de yabancı, kadınlardır. Rakım, Can'le evlenmeyi bu yüzden kabul etmez.

Cen ve Margırıt'ın Canan'la birleştikleri nokta, kıskançlıktır. Canan'ın onları kıskanmasına karşılık, onlar da Canan'ı kıskanırlar.²

Cen ve Margırıt gibi yabancı kadını temsil eden Madam Jozefino; orta yaşlı, serbest mizaçlı bir kadındır. Rakım'la kısa bir süre dost hayatı yaşar, fakat ona zarar vermekten kaçınır. Çünkü hakkaniyet sahibi, olgun bir kadındır. Rakım'ın Canan'la birleşmesinden duyduğu memnuniyet,³ Rakım'a olan sevgisinin mahiyetini gösteren bir fedâkarlık örneğidir. Rakım'a hitaben, "(...) Ben sana validelik ettim. Pek de validelik diyemem amma hemşirelik ettim. Daha doğrusu dostluk ettim."⁴ diyen Madam Jozefino, kendisinin Rakım'a uygun bir kadın olmadığını farkındadır,⁵ Rakım'ın iyiliğini düşündüğü için, Canan'la mutlu olması onu da memnun eder, Madam Jozefino, Canan'ı kıskanmaz, Rakım gibi onu da sevmektedir. Madam Jozefino'nun Rakım ve Canan'a bakışı bir annenin evlâtlarına bakışına benzetilebilir.

Felâton Bey'in metresi olan Polini, Madam Jozefino ile aynı paralelde, fakat bütünüyle ters bir istikamette yer alır. Romanda fahişe olarak tavsif edilen⁶ ve bir Fransız aktrist olan Polini, bencil ve menfaatperest bir kadındır. Felâton Bey'le sadece parası için beraber olur ve neticede onun mahvına sebep olur.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 131, 132

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 113

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 143

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 139

5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 59

6 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 74, 75

Mihriban Hanım, Felâton Bey'in kızkardeşidir. Felâton Bey gibi sadece şekille ilgili olan alafranga bir eğitim alır ve hoppa bir kız haline gelir¹. Felâton Bey'den farklı olarak, evlendikten sonra "hoppalıktan" kurtulur.²

Fedayi, Rakım Efendi'nin dadısıdır. Fedâkar ve iyi bir insandır³. Rakım'ı öz oğluymuş gibi sever. Onu Canan'la birleştirmeye çalışır.

Mrs. Ziklas, Can ve Margirit'in annesidir. Can'ın Rakım'a bir Türk'e verilmesine karşı çıkar⁴. Bu itibarla mutaassıp bir kadın olduğu söylenebilir.

Paris'te Bir Türk

İstanbul, 1293, 560s.

Paris'te Bir Türk, Ahmet Midhat Efendi'nin, şahıs kadrosu bakımından en zengin ve en renkli romanlarından biridir. Romanda toplam doksan üç kahraman yer almaktadır. Erkek kahramanların sayısı elli dokuz, kadın kahramanların sayısı ise otuz dört. Romanın baş kişisinin erkek olması ve erkek kahramanların romanda daha ağırlıklı olarak bulunması sebebiyle, önce, erkek kahramanlar üzerinde duracağız.

Erkekler

Nasuh, romandaki en önemli erkek kahramandır. Romanın adı olan Paris'te Bir Türk ile kastedilen de Nasuh'tur.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 8-9

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 103

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 20

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 123

Yirmi sekiz, otuz yaşlarında bir delikanlı olan¹ Nasuh, zekâsı² ve karakterindeki olgunluk³ ile dikkat çeker. Pek çok meziyete sahiptir, daha doğrusu, bütün meziyetler, güzellikler, olumlu nitelikler onun şahsında toplanmıştır: Kararlı, disiplinli, çalışkan, cesur, dürüst, ahlâklı, prensipli, kendine hâkim, vatanperver, yardımsever, feragat sahibi ilk bir kişidir. Nasuh sahip olduğu bu özellikler sayesinde giriştiği her işi başarıyla tamamlar ve insanlar üzerinde hayranlık uyandırır.

Bilgiye karşı büyük bir tecessüse sahip olan Nasuh, Paris Milli Kütüphanesi'nde her gün düzenli olarak, saatlerce kitap okur. Şark ve Garp edebiyatlarına vakıftır;⁴ felsefe ve politikada kemal sahibidir.⁵ Gazetecilik, tiyatro yazarlığı ve romancılık yapan, dolayısıyla asıl mesleği muharrirlik olan Nasuh, sıradan bir muharrir değil, "bütün Avrupa'da nâdirül-emsal bir âlim"⁶ ve bir filozoftur.⁷

Nasuh'un önemli özelliklerinden biri de etrafındaki insanlara yardım etmesidir. Sahip olduğu zekâ, düşünce ve bilgi ile insanların yardımına koşar, onlara yol gösterir: Ketrin ile Pol'ün, Kartes ile Gardiyanski'nin evlenmelerini sağlar. Madam Dilşen'i terkettiği kocasına yeniden kavuşturmak için, Aleksandr'ı Madam Dilaşen'in beğeneceği bir adam hâline getirir; adeta yeni baştan yaratır. Bunların hepsi, romanda birbirine bağlı farklı hikayeler olarak yer alır ve romanın konusunu oluşturur. Nasuh'un insanlara yardım etme konusunda uğradığı tek başarısızlık Polini ile Simon Angoy'u evlendirme çabasında ortaya çıkmaktadır: Nasuh'a âşık olan Polini, onun kendisini başka biriyle evlendirme çabası içinde olması karşısında intihar eder. Polini'ye âşık olan Simon da onun ardından

1 Paris'te Bir Türk, sh. 7

2 Paris'te Bir Türk, sh. 36

3 Paris'te Bir Türk, sh. 77

4 Paris'te Bir Türk, sh. 17

5 Paris'te Bir Türk, sh. 19

6 Paris'te Bir Türk, sh. 432

7 Paris'te Bir Türk, sh. 377

intihar etmeye karar verir. Böylece yazar bize Nasuh'un da bir insan olduğunu, herşeye gücünün yetmeyeceğini hatırlatmış olmaktadır.

Nasuh, kadınlar karşısında, Ahmet Midhat'ın başka bazı romanlarındaki müsbet erkek kahramanlarda da gördüğümüz bir tavrı benimsemiştir. Evli yahut herhangi bir erkekle münasebeti bulunan kadınlarla münasebet kurmaz, fakat serbest olan ve herhangi bir bağı bulunmayan kadınlarla münasebet kurmaktan çekinmez. Romandaki kadın kahramanlardan Dilaşen, Polini ve Madam Garnivel Nasuh'a ilgi gösterirler. Madam Dilaşen Nasuh'u baştan çıkarmaya uğraşır. Fakat Nasuh onu reddeder. Çünkü Madam Dilaşen kocasından ayrı da olsa evli bir kadındır. Nasuh, Madam Dilaşen'le aşk hayatı yaşamak yerine onu kocasına kavuşturmayı tercih eder. Madam Dilaşen'nin Nasuh'a yönelik ilgisi daha ziyade şehvîdir. Buna karşılık, Polini, Nasuh'u şiddetli bir aşkla sever. Fakat Nasuh bu aşkın farkında bile değildir ve Polini'yi kızkardeşi görmektedir. Madam Garnival serbest bir kadın olması hasebiyle Nasuh'a yakınlık gösterir ve Nasuh da ona karşılık vermekten çekinmez. Nasuh'la Madam Garnival arasındaki münasebet uzvî bir münasebettir; ruhanî bir aşkı ihtiva etmez; dolayısıyla gelip geçici niteliktedir. Nasuh, gerçek anlamda aşkı Matmazel Virjini ile yaşar. Polini'nin intiharından sonra bedbin bir ruh hâline kapılan ve intihar etmeyi düşünen Nasuh'u bu düşünceden vazgeçiren Matmazel Virjini'nin aşkına olumlu karşılık veren Nasuh, evlenmek için müslüman olmasını şart koşar. Matmazel Virjini müslüman olur ve evlenerek İstanbul'a dönerler.

Zekâ Bey, romanda Nasuh'un tam tersi karaktere sahip bir erkek kahraman olarak yer almaktadır. Romanda ağırlıklı bir yere sahip olmaması, sadece zaman zaman yaptıklarından bahsetmekle yetinilmesi; yazarın, bu kahramanı, bir şık'ın kim olduğunu ve hangi kötü vasıfları taşıdığını okuyucularına göstermek ve Nasuh'un da kadr-ü kıymetini yükseltmek için romana dahil ettiğini düşündürmek-

tedir. Yazarın ifadesiyle en fazla yirmi beş yaşında bir genç olan¹ Zekâ Bey, akla gelebilecek bütün kötülük ve kusurların şahsında toplandığı bir kişidir: Ahlaksız,² kıskanç,³ yalancı, dinsiz ve milliyetsizdir. Zekâ Bey, sahip olduğu bu özellikler dolayısıyla, başka insanların ya alayına ya da öfkesin dâçar olur. Yaptığı müsbet hiç bir iş yoktur.

Zekâ Bey, kadınları sadece zevk aracı olarak görür. Tam anlamıyla bir şehvetperesttir. Önüne çıkan her kadına sarkıntılık eder. Çirkin fiillerini toplum içinde icra etmekten çekinmez. Zekâ Bey'in eski bir fahişe olan ve romandaki en bayağı kadın kahraman konumunda bulunan Madam Dontrobil'le ilişki kurması kişiliğini yansıtmaya bakımdan son derece manidardır.

Romanın ilk bölümünün dışında romanda bizatihi yer almayan, Paris'teki rezaletlerini roman boyunca gazetelerden yahut başkalarının dilinden öğrendiğimiz Zekâ Bey'le romanın sonunda bir kez daha karşılaşırız. Paris'ten kulağının birini kaybetmiş olduğu hâlde İstanbul'a dönmek zorunda kalmış ve hâl ü tavrında hiç bir müsbet değişiklik meydana gelmemiştir.

Gardiyanski, Leh asıllı zengin bir asilzadedir.⁴ Müsbet bir karaktere sahip olan Gardiyanski'nin başlıca özellikleri şunlardır: Doğru sözlü, açık yürekli, akl-ı pîrane sahibidir.⁵ Cesur bir asker ve içli bir âşıktır. Çileli bir hayatı olmuştur. Yaşı kırka varmadığı hâlde elli yaşında göstermektedir.⁶ Arkadaşlığın kıymetini bilen vefalı bir dosttur. Nasuh'la tanıştıktan sonra ondan hiç ayrılmaz. Romanda karakter bakımından kendisine çok uyum bir kadın olan Kastres'e âşık olur ve onunla evlenir.⁷

-
- 1 Paris'te Bir Türk, sh. 6
 - 2 Paris'te Bir Türk, sh. 64
 - 3 Paris'te Bir Türk, sh. 366
 - 4 Paris'te Bir Türk, sh. 7
 - 5 Paris'te Bir Türk, sh. 39
 - 6 Paris'te Bir Türk, sh. 97
 - 7 Paris'te Bir Türk, sh. 296

Mister Ces, romanda gülünç bir İngiliz olarak yer almaktadır. Kendini beğenmiş bir adamdır. Filozof ve ressam geçinmekle birlikte aslında bir tür deliden başka bir şey değildir.¹

Mister Ces, Türkleri mübâlağalı ve yanlış bir şekilde, hayalinde canlandırdığı gibi resmetmektedir. Konuşmaları ve davranışları gibi, yaptığı bu resimler de deli saçmasıdır. Yazar Mister Cems'in şahsında, Türkiye'yi asılsız bir şekilde tanıtmak azmindeki Batılıları gülünç duruma düşürmektedir.

Mösyö Ötranis, Mister Ces gibi Batı'nın menfi çehresini temsil eden bir kahramandır. Bir şark seyahatnamesi kaleme alan Mösyö Otranis'in yazdıkları gerçek dışı ve Türkleri aşağılayıcı niteliktedir. Bu seyahatnamede Türkler kasıtlı olarak yanlış değerlendirilmekte, hayali olaylar gerçekmiş gibi takdim edilmektedir.

Mösyö Aleksandır Dilaşen, romandaki ilgi çekici erkek kahramanlardan biridir. Cahil ve fakir bir bahçıvan iken² Nasuh'un yardımıyla kibar bir salon erkeği haline gelen Aleksandır'daki bu değişim, sadece sosyal konum ve dış görünüşle sınırlı kalmaz, karaktere de yansır. Hayatında hiç banknot görmemiş,³ fakir ve saf bir bahçıvan olan Aleksandır ehl-i ırz bir adamdır, doğru sözlüdür. Fakat Madam Dontrobil'den kibarlık dersleri alıp⁴ kibar bir erkek hâline gelince bu özelliklerini kaybeder.⁵ İffete mugayir işler yapar. Yalancılıkta ilerleme gösterir.⁶

Simon Angoy, hayatı boyunca bir âşık olmamış genç bir adamdır. Romanda Polini'ye âşık olur, fakat bu âşk da karşılıksız kalır. Mert ve

1 Paris'te Bir Türk, sh. 72

2 Paris'te Bir Türk, sh. 398

3 Paris'te Bir Türk, sh. 400

4 Paris'te Bir Türk, sh. 404, 405

5 Paris'te Bir Türk, sh. 423

6 Paris'te Bir Türk, sh. 439

açık sözlü olan Simon, Polini'nin intihar etmesi üzereine intihar edecek¹ derecede tutkul bir âşıktır.

Remzi Efendi, Zekâ Bey'in arkadaşı, daha doğrusu dalkavuşudur. Zekâ Bey'le hemen hemen aynı özelliklere sahip edepsiz bir kişidir.²

Her Kaligsberg, nahip bir Almandır.³ İngilizleri hâkir görür.⁴

Mösyö Dijer, İstanbul'da ikamet eden ticaretle meşgul bir kişidir.⁵

Yorgidis, ticaretle meşgul bir Rumdur.⁶

Senâ Bey, on dokuz, yirmi yaşında güzel ve zeki bir gençtir.⁷ Müsbet bir karaktere sahiptir.

Petroviç, Moskovalı zengin bir aileye mensup bir Rus talebedir.⁸

Yuvanof, Tiflisli bir Rus öğrenci.⁹

Frederik ve Kilyo, Alman asıllı iki kardeş.¹⁰ Paris'te tahsil için bulunuyorlar.

Mösyö Hiryen, Tarih-i umumî hocalığı yapan bir Fransızdır.¹¹ İlme düşkün, olgun, ağır başlı bir adamdır.

Mösyö Savamun, bir sarraftır.¹²

-
- 1 Paris'te Bir Türk, sh. 514
 - 2 Paris'te Bir Türk, sh. 69
 - 3 Paris'te Bir Türk, sh. 6
 - 4 Paris'te Bir Türk, sh. 75
 - 5 Paris'te Bir Türk, sh. 7
 - 6 Paris'te Bir Türk, sh. 7
 - 7 Paris'te Bir Türk, sh. 7, 8
 - 8 Paris'te Bir Türk, sh. 126
 - 9 Paris'te Bir Türk, sh. 126
 - 10 Paris'te Bir Türk, sh. 126
 - 11 Paris'te Bir Türk, sh. 125
 - 12 Paris'te Bir Türk, sh. 125

Miralay Kuzmar, Nasuh'un dostu olan¹ müsbet karaktere sahip bir kişidir.

Mösyö Melanje, yetmiş yaşında bir şairdir.²

Jorie Melanje, Mösyö Molanj'ın oğludur. Otuz beş yaşındadır ve o da babası gibi şairdir.³

Pol, romandaki önemli kadın kahramanlardan Ketrin'in sevgilisidir. Ressam çıraklığı yapmaktadır.⁴ Cumhuriyetidir.⁵

Voronski, Leh asıllı bir kişidir.⁶ Bir tartışma sırasında Nasuh'u savunur.⁷

Mösyö D Bol Arber, eski kibardan bir zattır.⁸

Andre Delaruj Bela, iradıyla yaşayan zengin bir talebedir.⁹

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: İkinci Kaptan, Madam Siryen'in on iki yaşındaki oğlu Etyen, uşaklık yapan Mister Habs, Yüze, yardımseverliği ve merhameti ile dikkat çeken bir balıkçı Müslüman, son derece zeki bir ocuk olan Ahmet şamil, Doktor, Hel, bir zevzek, Ketrin kaldığı otelin kapıısı, bir ihtiyar efendi, Mösyö Ifon, bir efendi, zengin bir Moskoflu kumarbaz, iki haydut, tuhaf bir herif, talebe Jan, başka bir talebe, bir adam, Filip, bir adam, Mösyö Rujper, ahmak ve ihtiyar bir adam, Virjini'nin kardeşi Jul, bir delikanlı, yaşlı ve hovarda İspanya Yasemini dkası, Floransa

-
- 1 Paris'te Bir Türk, sh. 152
 - 2 Paris'te Bir Türk, sh. 186
 - 3 Paris'te Bir Türk, sh. 186
 - 4 Paris'te Bir Türk, sh. 282
 - 5 Paris'te Bir Türk, sh. 316
 - 6 Paris'te Bir Türk, sh. 364
 - 7 Paris'te Bir Türk, sh. 368
 - 8 Paris'te Bir Türk, sh. 365
 - 9 Paris'te Bir Türk, sh. 389

bülbülünün lordu, Mösyö Pañç, Jon Jüpiter, Zenibar, Kelebek, Prens, Andre, bir senyör, lokantacı.

Kadınlar

Romadaki kadın kahramanların her biri şahsî özellikleri bakımından ön plana çıkmaktadır. Erkek kahramanlar arasında Nasuh, merkezi bir konumda yer aldığı halde, kadın kahramanlar için böyle bir durum söz konusu değildir, yani romanda önem bakımından diğer kadın kahramanlardan bariz bir farkla ayrılan çok önemli bir kadın kahraman yoktur. Başka bir ifadeyle, romanda önem arz eden birden fazla kadın kahraman vardır.

Ketrin, gayet güzel bir genç kızdır.¹ Bir veled-i zinâ² olması itibariyle ailesi yoktur, fakat oldukça zengindir.³ Ailesi ile ilgili karanlık noktalar, Nasuh tarafından aydınlatılır ve böylece Ketrin'in bir İngiliz lordu ile Madam Dontrobil'in kızları olduğunu öğreniriz. Lord, karısının kendisini aldattığını farkedince karısını boşayıp bir yetimhaneye vermiş ve ona büyük bir servet bırakmıştır.

Ketrin çok zeki⁴ olmakla beraber; zeka ve fetanetiyle mütekebbir, ilm ü irfanıyla mağrur,⁵ hırçın, kibirli, azametli⁶ bir genç kızdır. Türkleri hakir görür.⁷ Bu itibarla Nasuh'a karşı da hırçın ve küçümser bir tavır takınır. Ketrin'e boyun eğdirmeye söz veren Nasuh, ona karşı hep iyilikle davranır ve onu çok büyük yardımlarda bulunarak onun, sevdiği gençle evlenmesini sağlar. Böylece Ketrin'in gururu ve kibri kırılır ve o, Nasuh'un önünde eğilir. Ketrin, Nasuh sayesinde sevdiği delikanlıyla evleninceye kadar ikili bir hayata sahiptir. Hem

1 Paris'te Bir Türk, sh. 21

2 Paris'te Bir Türk, sh. 35

3 Paris'te Bir Türk, sh. 34

4 Paris'te Bir Türk, sh. 61

5 Paris'te Bir Türk, sh. 71

6 Paris'te Bir Türk, sh. 80

7 Paris'te Bir Türk, sh. 70

mütekebbir bir asilzâde, hem de gizlice aşk hayatı yaşayan bir kadındır. Nasuh sayesinde bu ikilikten kurtulur.

Hem Madam hem de Matmazel olarak anılan Karters, otuz yaşından aşağı olmayan¹ bekâr bir kadındır. Yazar onu tanıtırken, "güzel değil, fakat levandane bir karı" ifadesini kullanır.²

Karters, akıllı ve kemal sahibi bir kadındır; ilme, irfana ve sanata tutkundur. Meziyet sahibi insanları takdir eden ve onlara yakınlık duyan bir mizaca sahiptir. Bu yüzden başından beri, Nasuh'un en sadık dostlarından biri olur. Nasuh'un yazdığı tiyatro oyununda "Akıllı Kahya" olarak yer alması, Karters'in karakterinde belirleyici unsurun akıl olduğunu göstermektedir. Karters romanda, kızı yahut hemşiresi gibi sevdiği Ketrin'e akıyla yol gösterir; öğütler verir. Karters'in ayrıca namuslu bir kadın olduğunu da ilâve etmeliyiz. Romanda bu hükmü zedeleyecek herhangi bir davranışta bulunmamaktadır.

Madam Maparçin (Dö Laşen), Paris'in timsali olan bir kadındır. Fahir bir bahçıvan olan kocasını para uğruna terketmiş ve babası yaşındaki bir adamın metresi³ olmuş, onun mirasına konmak suretiyle zengin bir kadın haline gelmiş, adını ve sosyal mevkiini değiştirmiştir.

Madam Maparçin, sadece haz almak için yaşayan bir kadındır. Dünya zevklerini ahrete tercih eder.⁴ Nasuh'u baştan çıkarmak için elinden gelen bütün gayreti sarfeder, fakat buna muvaffak olamaz. Neticede Nasuh'un delaletiyle, terk ettiği kocasına yeniden kavuşur ve hayatı bir düzen, bir istikamet kazanır.

Polini, on sekiz yaşında bir genç kızdır. Güzelliğinin yanısıra edepli ve zekidir. Hayatı ve aşkı pek çok roman ve tiyatro mütalaa

1 Paris'te Bir Türk, sh. 5

2 Paris'te Bir Türk, sh. 5

3 Paris'te Bir Türk, sh. 166

4 Paris'te Bir Türk, sh. 234

ederek öğrenmiş¹ olan Polini'nin içe kapanık bir karakteri vardır. Aşık olduğu ve büyük bir hayranlık beslediği Nasuh'a aşkını itiraf edemez. Nasuh'un kendisiyle sadece bir kardeş gibi ilgilenmesi ve başka bir adamla evlendirmeye çalışması intihar etmesine² sebep olur.

Madam Garnivel, Mösyö Hiren'in baldızı, Polini'nin de teyzesidir. Kocasından ayrılmış,³ gayet serbest, eğlenceyi sever, sıcak kanlı, gözüne hoş görünen erkeklere sokulmaya çalışan bir kadındır.⁴ Bu yüzden Nasuh'a ilgi gösterir ve onun sevgilisi olur. Hür bir kadın olduğu için Nasuh, onunla beraber olmakta bir beis görmez. Romanda bunun dışında bir fonksiyonu yoktur.

Matmazel Virjini Alkola, çok güzel,⁵ fakat aynı zamanda da çok fakir⁶ bir genç kızdır. Saraya mansup bir zatın adamı olan babasıyla annesi başlarına gelen felaketten dolayı⁷ vefat eder ve Matmazel Virjini iki kardeşiyle birlikte sefaletе düşer. Virjini kendisinin ve kardeşlerinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kalır.

Virjini, zeki, cesur ve açık sözlü bir genç kızdır. İntihar etmek üzere olan Nasuh'u bu fikirden vazgeçirmek için elinden gelen gayreti sarfeder, düşüncelerini ifade eder.⁸ Dahası, Nasuh'a, intihar ederse, kendisinin de peşi sıra intihar edeceğini söyler.⁹ Sözlerinde ciddî ve samimîdir. Bu sözlerin akabinde Nasuh'a ilân-ı aşk eden Virjini,¹⁰ Nasuh'u etkilemeyi ve onu intihar etmekten vazgeçirmeyi başarır. Bu, kadının, erkek karşısında üstün konumda bulunduğu bir tabloyu oluşturması bakımından önemli bir olaydır.

1 Paris'te Bir Türk, sh. 530

2 Paris'te Bir Türk, sh. 531

3 Paris'te Bir Türk, sh. 126

4 Paris'te Bir Türk, sh. 132

5 Paris'te Bir Türk, sh. 425

6 Paris'te Bir Türk, sh. 441

7 Paris'te Bir Türk, sh. 446

8 Paris'te Bir Türk, sh. 533

9 Paris'te Bir Türk, sh. 542

10 Paris'te Bir Türk, sh. 543

Hemşire En, zevk ü sefa içinde yaşayan bir kadinken beş parasız kalınca manastıra kapanıp rahibe olmuş bir kadındır.¹ Dindarlığı samimî değildir. Nasuh'un kumarda kazandığı serveti gizlice kendisine vermesiyle yeniden paralı bir kadın hâline gelir ve hemen eski hayatına avdet eder.

Madam Döntrobil, kendini Avrupa asildegânından biri gibi tanıtmakla birlikte² aslında sadece eski bir fahişe olan, mazisi kirli bayağı bir kadındır. Romanda, gerçek kimliğini yalnızca Nasuh bilmektedir. Madam Döntrobil, fahişelik yapan bir genç kız iken kendisini sevip evlenen bir İngiliz Lordunu, evliliklerinden bir süre sonra aldatmaya başlamış, bunu farkedenden lord da onu boşamış ve kızlarını bir yetimhaneye vermiştir. Tek başına kalan Madam Döntrobil İstanbul'a gitmiş ve uzun yıllar boyunca orada fahişelik etmiştir.³ Nasuh'la tanışıklığı buradan gelmektedir.

Yaşı kırkın üstünde olmasına rağmen ahlâksızlığı daha da artan, son derece bozuk karakterli bu kadının, Ketrin'in annesi olduğu Nasuh tarafından su yüzüne çıkarılırsa da kendisi bundan asla haberdar edilmez.

Madam Siryen, dul bir kadındır. Ne zengin görünen ne de fakir görünen; ne güzel ne de çirkin olan, orta halli, otuz beş yaşında bir kadındır.⁴ Romanın ilk bölümünde karşımıza çıkan ve daha sonra yok olan Madam Siryen, gemiyle Paris'e yapılan yolculuk sırasında kalabalığı teşkil eden ve bu suretle kendisinden bahsedilen, romanda bunun dışında fonksiyonu olmayan bir kahramandır.

1 Paris'te Bir Türk, sh. 276

2 Paris'te Bir Türk, sh. 5

3 Paris'te Bir Türk, sh. 280, 282

4 Paris'te Bir Türk, sh. 5

Gabriel, bir tiyatro oyuncusudur.¹"Ahz u atâsı gönül takdimi ile olan"² yani sadece gönlünün beğendiği erkeklerle beraber olan kadınlardandır. Bu yüzden, hiç hoşlanmadığı Zekâ Bey'in teklifini geri çevirir.

Çemsay Hanım, romanda Gardiyanski'nin, serencamını anlatırken bahsettiği bir kadın kahramandır. Güzel, yardımsever, gururlu, ağırbaşlı, duygularına hakim, akıllı ve ölen kocasına sadık³ bir Çeçen kadındır.

Madam Melanje, altmış yaşında, gayet terbiyeli ve latif bir kadındır.⁴

Madam İfon, Madam Melanje'nin kızıdır ve edebiyatla meşguldür.⁵

İspanya Yasemeni, on dokuz yirmi yaşında güzel bir oyuncudur.⁶

Floransa Bülbülü, otuz yaşında, ve birinci hanende konumunda bulunan bir kadındır.⁷

Prences Pañç, otuz beşlik, nefret edilecek derecede çirkin bir kadındır.⁸

Viyeyil Venüs (Zühre-i Acuze), altmışı geçmiş, ihtiyar, fakat hâlâ zevk düşkünü bir kadındır.⁹

-
- 1 Paris'te Bir Türk, sh. 7
 - 2 Paris'te Bir Türk, sh. 64
 - 3 Paris'te Bir Türk, sh. 107
 - 4 Paris'te Bir Türk, sh. 187
 - 5 Paris'te Bir Türk, sh. 187
 - 6 Paris'te Bir Türk, sh. 466
 - 7 Paris'te Bir Türk, sh. 467
 - 8 Paris'te Bir Türk, sh. 467
 - 9 Paris'te Bir Türk, sh. 467

İspanya Yasemeni, Florasa Bülbülü, Prenses Pauç ve Prenses kavalyeleriyle birlikte bir baloda rezilane çılgınlıklar yapan¹ kadınlardır.

Romandaki diğer kadın kahramanlar şunlardır: Madam Dijer, oldukça genç ve güzel bir kadın olan Anjelin,² Madam Hirjen, Madam Savamun, aşçı Roz, en müstehzî bir kadın, bir kadın, bir Madam, Adolfin, bir kaç karı, bir karı, Madam Rujper.

Bir Gerçek Hikâye

Letâif-i Rivâyât 9; İstanbul, 1293, 65s.

Bir Gerçek Hikâye'de yer alan on üç kişiden dokuzu erkek, üçü kadın, biri ise çocuktur. Erkek kahramanlardan üçü, hikâyenin anlatıcı kişileridir; onları hesap dışı tuttuğumuz takdirde, erkek kahramanların sayısı altıya düşer ki bu, kadın kahramanların sayısının tam iki katıdır.

Erkekler

Hikâyedeki en önemli erkek kahraman Ali'dir. Rumeli halkından ve zâdegandan olan Ali, üvey anne yüzünden evinden ayrılmak zorunda kalmış,³ zaptiyelik yapmış ve bilâhere orduya intisap ederek onbaşı olmuştur. İffet sahibi,⁴ "pek kahraman, pek ziyade sahib-i hüsnü ân"⁵ bir gençtir. Akdeniz'de, ahalisi Rum olan bir adada görev yapan Ali, bir Rum kıızıyla muaşaka eder ve onunla evlenmek ister. Duygularında samimî ve karısına oldukça bağlı olan Ali, makam-ı riyasette bulunan K.'nın işgüzarlığı sebebiyle bir Rum kızının bir

1 Paris'te Bir Türk, sh. 472

2 Paris'te Bir Türk, sh. 6

3 Bir Gerçek Hikâye, s. 15

4 Bir Gerçek Hikâye, s. 20

5 Bir Gerçek Hikâye, s. 35

müslümanla evlenmesinden rahatsız olan Ada halkının hışmından kurtulabilmek için Adadan kaçmak zorunda kalır.

Makam-ı Riyasette bulunan K. cibiliyetsiz ve mürüvvetsiz bir kişidir.¹ Kendini önemli bir kişi zannetmek gibi bir zaafı vardır. Ada halkı ve Rum kızının ebeveyni, kızın müslüman olup Ali ile evlenmesine rıza göstermişken, bunun mümkün olmadığını ifade ederek araya girer, Rumlara yarıdakçılık eder,² onları kıskırtır. Neticede, iki sevgilinin ayrılmasına sebep olur. Şehvetperest olan K.,³ aşktaki kutsiyeti asla tecrübe etmemiş bir kişidir.⁴ Rum kızının ifadesini değiştirmesi işgüzarlığın boyutlarını göstermesinin yanısıra aşktan ne kadar uzak bir kişiliğe sahip olduğunu da ifade etmektedir. "Zatında fık u fücür tam" olan K., hikâyenin sonunda karısının kendisini uşağıyla aldattığını öğrenir. Bu, yazara göre sebep olduğu kötülüğün cezasıdır.⁵

H. Efendi, yüksek rütbeli bir devlet memuru olup, hikâyenin ilk kısmının anlatıcısıdır.

M. Bey, hikâyenin ikinci kısmının anlatıcısıdır. H. Bey ise hikâyenin üçüncü kısmının anlatıcısıdır.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: İki nefer Hıristiyan Zabtîye, Rum kızının babası ve K.'nin uşağı.

Kadınlar

Hikâyedeki en önemli kadın kahraman olan Rum kızının adı belirtilmemiştir; eserin ilk kısmında, genç bir gelin olarak karşımıza çıkar. Kocasından ayrı olmanın ızdırabı içinde olan bu genç gelin, annesi babası ve dört yaşındaki oluyla birlikte yaşamaktadır. Onun

-
- 1 Bir Gerçek Hikâye, s. 33
 - 2 Bir Gerçek Hikâye, s. 34
 - 3 Bir Gerçek Hikâye, s. 35
 - 4 Bir Gerçek Hikâye, s. 39
 - 5 Bir Gerçek Hikâye, s. 61

karakterindeki en belirgin özellik, Ali'ye olan sevgisidir; cünun derecesindeki bu sevgi, eserde yer yer belirtilir.¹Ali'ye ilk olarak âşık olan odur. Aşkta, Ali'den daha aktif bir tutum sergiler, Aşkı uğruna Ali'nin dinine girmeyi dahi kabul eder. Ada halkının taassubu, anne ve babasının kendisini hapsederek Ali'yle mülâkattan menetmeleri onu yılgınlığa düşürmez. Ali'nin adadan kaçmasından sonra da ona olan bağlılığı ve sevgisi devam eder.

Rum kızının annesi, hikâyede figüratif bir kişi olarak yer almaktadır.

Bir Fitnekâr

İstanbul, 1293, 52s.

Bir Fitnekâr'da yer alan on bir kişiden sekizi erkek, üçü ise kadındır. Hikâyede erkek kahramanların ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

Erkekler

Hikâyenin başında; dilencilik yapan, ak sakallı ihtiyar bir adam olarak karşımıza çıkan İsmail Ağa, zekâsı ile dikkat çeker.² Yazar onun "Osmanlı, yani pişkin" olduğunu belirtir.³ Bundan, İsmail Ağa'nın gün görmüş, tecrübeli, olgun bir insan olduğu sonucunu çıkarabiliriz. İsmail Ağa, başından geçenleri hikâyeye eder. Buna göre İsmail Ağa, gençliğinde Mümtaz Bey'in konağında uşak olarak bulunmaktadır. Fakat konaktaki konumu bir uşağın sahip olabileceğinden çok daha ileri bir düzeydedir. Çünkü Mümtaz Bey'in kızıyla birlikte bu konakta büyümüştür. İsmail Ağa, o zamanki adıyla Karabacak, Mümtaz Bey ve kızı Münevver Hanım'ın yanısıra, Mümtaz Bey'in kölesi Mansur'a da

1 Bir Gerçek Hikâye, s. 11, 12, 21, 23, 33

2 Bir Fitnekâr, s. 85

3 Bir Fitnekâr, s. 83

yürekten bağlıdır, onu aşk derecesinde sevmektedir.¹ Fakat Mansur, çevirdiği entirikalarla büyük felâketlere sebep olur. Aradan uzun yıllar geçer. Ak sakallı ihtiyar bir adam olan İsmail Ağa, dilencilik etmekte ve dilenerek topladığı paraları, her gün, kendisinden daha perişan bir durumda bulunan ve hasta yatan Cenab Efendi'ye ya da daha önceki adıyla Mansur'a vermekte ve bu sûretle ondan intikam almaktadır.

Cenab Efendi (Mansur), hikâyenin başında, sefalet içinde ve hasta bir ihtiyar adam olarak yer almaktadır. Yazar onun içinde bulunduğu menfi durumu okuyucuya tam olarak antalabilmek için portresini ayrıntılı bir biçimde verir,² Mansur, gençliğinde son derece zeki, yakışıklı ve herkes tarafından çok sevilen bir kişidir. Fakat, aslen Yezidî olan Mansur'un içi kötülükle doludur. Zekâsını fitne ve fesat tertip etmek için kullanır. Münevver Hanım'ın bir delikanlıya âşık olduğunu Karabacak'tan öğrendikten sonra, Münevver Hanım'a yardım ediyormuş gibi görünerek bir çok hileler tertip eder. Amacı efendisinin servetine sahip olmaktır ve bunu başarır. Konak yanar, Münevver Hanım çıldırır ve akabinde ölür; Karabacak ise hapse düşer. Fakat, kendisini çok seven efendisine ihanet ederek ve onun felâketi pahasına kazandığı servetin Mansur'a yar olmadığı hasta ve sefil bir halde İsmail Ağa'nın getirdiği paralarla yaşamasından anlaşılmaktadır.

Karabacak ve Mansur'un efendisi olan Mümtaz Efendi, kırk beş yaşında bir "insan-ı kâmil"dir;³ güzel ahlâklı ve zengin bir kişidir. Erbâb-ı dünyâyâ iltifat etmediği için münzevî bir hayat yaşamayı tercih etmiştir.⁴ İnsanların genellikle fena olduğu kanaatini taşımaktadır.⁵ Kızının bir erkeği sevmesinin namusuna dokunduğunu söylemesi,⁶

1 Bir Fitnekâr, s. 90

2 Bir Fitnekâr, s. 67

3 Bir Fitnekâr, s. 86

4 Bir Fitnekâr, s. 87

5 Bir Fitnekâr, s. 87

6 Bir Fitnekâr, s. 107

onun, yukarda bahsettiğimiz özelliklerinin yanısıra geleneklere bağlı bir aile babası olduğunu da göstermektedir.

Münevver Hanım'ın âşık olduğu Suad Bey, bir mirasyedi olmakla birlikte Ahmet Midhat'ın diğer eserlerinde gördüğümüz mirasyedilerden farklı bir kişiliğe sahiptir. Akıllı ve iyi bir insandır.¹ Oldukça utangaç bir yapısı vardır.²

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Hikâyede, İsmail Ağa'nın tuhaf yaşantısını merak eden ve onun başından geçenleri anlatmasına vesile olan üç gençten Safa Efendi, gayet mütecessis bir kişi olarak dikkat çekmektedir.³ Zihni Bey ve ismi belirtilmeyen diğer genç ise hikâyede bütünüyle figüratif kişiler olarak yer almaktadır. Hikâyede bunların dışında bir de Mümtaz Bey'in "muamele-i sarrafiyetini" icra eden bir Ermeni vardır.

Kadınlar

Hikâyede önem arz eden tek kadın kahraman vardır: Münevver Hanım. On beş yaşındayken⁴ aşkın pençe-i kahrı altında zebun olan⁵ Münevver Hanım, gayet mahcup bir kızdır.⁶ Son derece duygulu ve narin bir yapısı vardır. Aşkta aktif bir tutum sergiler. Mansur'un sebep olduğu felâketten sonra delirmesi ve bilahare vefat etmesi ne kadar hassas olduğunu göstermektedir.

Mümtaz Bey'in Karısı, kocasını Mansur'a olan alâkasından dolayı kıskanır.⁷ Bu, kadınların kocalarını başka hiçbir şeyle paylaşmak istemeyen bir yapıya sahip olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

1 Bir Fitnekâr, s. 101

2 Bir Fitnekâr, s. 111

3 Bir Fitnekâr, s. 81

4 Bir Fitnekâr, s. 91

5 Bir Fitnekâr, s. 109

6 Bir Fitnekâr, s. 111

7 Bir Fitnekâr, s. 89

Cenab Efendi (Mansur)'nin Karısı, hikâyede figüratif bir kişi olarak yer almaktadır.

Süleyman Muslî

İstanbul, 1294, 227s.

Süleyman Muslî'de yirmi yedisi erkek, yedisi kadın olmak üzere toplam otuz dört kahraman yer almaktadır. Romanın tarihi bir macera romanı olması, erkek kahramanları ön plâna çıkarmaktadır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman, eserin adından da anlaşılacağı üzere Süleyman Musli'dir. Süleyman Musli'nin cesaret ve kahramanlığının yanısıra dikkat çeken en önemli özelliği zevki oluşudur. Roman boyunca başardığı olağanüstü işlerin hemen hepsini, aklını yerinde ve en iyi şekilde kullanmasına borçludur. Henüz on iki yaşındayken babasının ve annesinin intikamını, nüfuz sahibi bir adam olan Osman Şems'ten alması, henüz çocuk yaşta iken bile büyük bir zekâyâ ve cesarete sahip olduğunu göstermektedir. Başından geçen maceralar onun bu özelliğini her defasında daha kuvvetli bir biçimde ortaya koyar: Köle olarak bulunduğu köyün ileri gelenlerini aldatarak, İslam ordusu hakkında bilgi toplamak için casusluk yapmaya gönüllü olup, sonra Hıristiyanların hile ile birbirine saldırmalarını sağlayan ve İslam ordusuyla çıkagelip Hıristiyanları büyük bir hezimete uğratan Süleyman Musli, sevgilisi Mariya'nın peşinden Alamut kalesine gider, Şeyhu'l-Cebel'in sevdiği kadın olan kraliçe Margırt'ı Bizans sarayından kaçıtır ve Şeyhu'l-Cebel'e teslim eder, Mariya'yı güvenli bir yere bıraktıktan sonra geri döneceğini vadederek Alamut'tan kurtulmayı başarır, sözünde durmadığı için kendisini öldürtmek isteyen Şeyhu'l-Cebel'in adamlarının suikastını boşa çıkarır ve nihayet Alamut kalesini ele geçirerek Şeyhu'l-Cebel'i öldürür. Süleyman

Musli'nin başardığı bütün bu işler gerçekten de olağanüstüdür. İnsanın gerçekleştirmeyeceği şeylerin pek az olduğunu, insanın dilediği hemen herşeyi yapabileceğini iddia eden¹ Süleyman Musli, yaptıklarıyla iddiasını ispat etmiştir.

Süleyman Musli, kahraman bir asker olduğu kadar, sevdiği kadının peşinden gidip onu kurtarmak için her tehlikeyi göze alan bir aşıktır da. Fakat sevgilisi Mariya'nın Haşhaşilerin "Cennet"ine düşmesi, Süleyman'ın Mariya'ya olan muamelesini değiştirmesine sebep olur. Namuslu bir adam olan Süleyman, yiğitlik gayretinden dolayı Mariya'yı Alamut'tan kurtarır, fakat artık onunla beraber olacağı bir hayat düşünmemektedir. Süleyman Musli'nin, kendisini istediği bir yere bırakacağını söylemesi ve ardından bu muamelesinin sebebini açıklaması zerine Mariya, tertemiz olduğunu, namusuna halel gelmediğini söyler. Süleyman Musli, Mariya hakkındaki düşüncesinden hemen vazgeçemez, fakat Mariya onu ikna etmeyi başarır. Böylece iki sevgili gerçek anlamda birbirine kavuşmuş olurlar.

Romadaki diğer erkek kahramanlar Süleyman Musli'ye nisbetle oldukça zayıf bir konumda kalmaktadır. Büyük çoğunluğu olumsuz bir karakter yapısına sahip olan bu kişileri belirgin özellikleriyle zikrederim:

Mariya'nın amcası Leon Konstanse, Hıristiyanlık asabiyetine sahip olan ve bu yüzden de yeğeni aleyhinde şahitlik yapan² bir köylüdür.

Alfons Bondi, yalancı, ikiyüzlü,³ kendi menfaati için hiçbir fenalıktan çekinmeyen kötü kalpli bir şvalyedir. Elde etmeyi başaramadığı Mariya'ya olan kini yüzünden, onun Hıristiyanlığa ihanet ettiğini ne sürerek, beline kadar toprağa gmlp taşlanarak

1 Süleyman Musli, s. 195

2 Süleyman Musli, s. 32

3 Süleyman Musli, s. 29

öldürülmesini talep eder.¹ Mariya toprağa gömüldükten sonra da karşısına geçip onunla istihza eder. Mariya'nın kendisine ağır hakaretlerle karşılık vermesi üzerine büyük bir hiddete kapılır, fakat onu, uzun süre acı çekmesini istediği için öldürmez. Bu kadar merhametsiz ve zalim bir adam olan Şovalye, ertesi gece Mariya'nun içler acısı hâli karşısında ona acımaya başlar:

"(...) Hatta bir aralık herif şu biçâre kızı duçar olduğu felâketten kurtarmağı cidden düşünmeğe, başladı ise de bu kız yanındaki mahcubiyeti şöyle bir merhamet-i âli cenâbâneyi dahi düşürebilmiş olmasına taaccüp edilse sezadır."²

Şovalye'nin Mariya karşısındaki zayıflığı önemli bir husustur. Mariya'nın korkunç hali Şovalye'yi dehşete düşürür. O kadar ki artık ona bakmak, yanında durmak istemez. Böyle bir ruh hâli içinde iken karşısında iki müsellağ Arap görünce "vücudunda ne kadar kıl var ise her biri birer kirpi dikenini gibi dimdik kesilir"³ Bütün bunlar Şovalye'nin aynı zamanda son derece korkak bir adam olduğunu göstermektedir.

Kürt aşiretinin reisi olan Şemun, genel olarak iyi bir insandır. Misafirperverliğiyle dikkat çeker.⁴ Fakat mal ve mülke tamah etmek gibi bir kusuru vardır.⁵

Osman Şemsi, romandaki erkek kahramanlar arasında en kötü olanıdır. Efendisi olan, Süleyman Musli'nin babasını hile ile öldürüp servetini ele geçirir. Fakat bununla yetinmez, efendisinin hanımına da sahip olmak ister.⁶ Yaptığı kötülüklerin cezası olarak Süleyman Musli tarafından öldürülür.

1 Süleyman Musli, s. 27

2 Süleyman Musli, s. 38

3 Süleyman Musli, s. 39

4 Süleyman Musli, s. 65

5 Süleyman Musli, s. 219

6 Süleyman Musli, s. 68

Hand Alaaddin, Alamut kalesinin hâkimidir. Unvanı Şeyhu'l-Cebel'dir. Asıl adı Piyero olan¹ ve kölelikten bu mevkiye yükselmiş olan bu kişi, son derece zeki, cesur ve zâlim bir adamdır.

Bizans sarayında ser-kâtiplik yapan Teodor, şair, mütefennin, güzel ahlâk sahibi, kendi halinde bir kişidir.² Zerafet sahibidir.³

Şovalye Leon Dibar Geniyon, merhametsiz bir adamdır. Sevgilisi Margirit zannettiği masum bir genç kızın önce burnunu ve kulaklarını keser ve sonra da onu öldürür.⁴

Bizans İmparatoru, karısını seven merhametli bir adamdır.⁵

Nasır Tusi, Şeyhu'l-Cebel'in eline düşer ve ona kerhen boyun eğer.⁶ Margirit'la alâka kurar.⁷ Yazar, akl-ı mücessem diye nitelendirdiği Nasır Tusi'nin⁸ Margirit'la bir gönül ilişkisine girmesiyle ilgili olarak şunları söyler:

"Amma diyeceksiniz ki "Nasır Tusi gibi bir hakime böyle bir hevesperestlik yakışır mı? Ancak erbâb-ı tecrübe ve dikkate göre hafi değildir ki aşkın kuvve-i kahrânesi akıl ve hikmeti dahi zebun ederek en büyük ukelâ ve hukemâyı bile zencir sallayacak mecnunlar derecesine getirmekten âciz değildir."⁹

Şeyhu'l-Cebel'in oğlu Hand Rükneddin, babasının gölgesinde kalmayı hazmedemeyen, bir an önce onun yerine geçmek isteyen bir kişidir. Bu yüzden babasına ihanet eder.

1 Süleyman Musli, s. 175

2 Süleyman Musli, s. 154

3 Süleyman Musli, s. 156

4 Süleyman Musli, s. 188

5 Süleyman Musli, s. 159, 160

6 Süleyman Musli, s. 220

7 Süleyman Musli, s. 221

8 Süleyman Musli, s. 220

9 Süleyman Musli, s. 111

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Bir Papaz, Selman, Sayut, Şaban, Musul Emiri, bir derviş, üç serseri, Mısırlı kumandan, Melik Sâlih, iki Arap, Mariya'yı Alamut'a götürmeğe memur fedaî, Karbâncı, Pol.

Kadınlar

Romanda en önemli kadın kahraman, Süleyman Musli'nin sevgilisi olan Mariya Konstanse'dir. Son derece güzel bir kız olan¹ Mariya, hislerine sonuna kadar bağlı bir kadındır: Kendi ırkından ve dininden şovalye Alfons Bondi'yi reddedip, Süleyman Musli'nin aşkını kabul etmesi onun bu özelliğinin en açık göstergesidir. Mariya, Süleyman Musli'ye büyük bir aşkla bağlıdır; onun öldürüldüğünü haber alınca kendisi de ölmek ister. Hristiyanlığa ihanet ettiği gerekçesiyle boğazına kadar toprağa gömölüp, aç susuz olduğu hâlde ölüme terkedilmesi karşısında hiç teessüre kapılmaz. Çünkü bir an evvel ölmek, Süleyman Musli'ye kavuşmak istemektedir.² Mariya'nın, kendisiyle istihza etmek ve bu suretle intikam almak için karşısına geçen Şovalye Alfons Bondi'ye söyledikleri, onun aynı zamanda ne kadar mert, pervasız ve cesur bir kadın olduğunu da ortaya koymaktadır. İçinde bulunduğu durumun korkuçuğuna aldırış etmeyen ve şovalyeye zerre kadar ehemmiyet vermeyen Mariya, ona hakaretler savurmaktan, alçaklığını yüzüne karşı haykırmaktan çekinmez. Öyle ki, intikam alarak eğleneceğini düşünen Şovalye'nin hevesi kursağında kalır. Şovalye önce büyük bir hiddete kapılır, fakat daha sonra, bir türlü boyun eğdiremediği Mariya'dan çekinmeye başlar Böylece oldukça dikkate değer bir tablo oluşur: Cesur ve mert bir kadın olan Mariya, zalim ve korkak bir erkeği, boğazına kadar toprağa gömölü olduğu hâlde ve ölümlle pençeleşirken alt etmeyi başarmıştır.

Mariya, Şovalye karşısındaki bu sert ve pervasız tavrına karşılık, Süleyman'ın yanında saf, yufka yürekli bir kadın olarak

1 Süleyman Musli, s. 17

2 Süleyman Musli, s. 36

görülmektedir. Şövalye karşısında ne kadar güçlü ve sert ise Süleyman'ın karşısında da o nisbette zayıf ve narindir.

Süleyman Musli'nin annesi, kocasına büyük bir sevgiyle bağlı, namuslu bir kadındır. Osman Şemsi'nin tecavüzüne karşı direnerek namusunu korur. Kocasının öldüğünü öğrenince de kendini nehre atarak intihar eder.¹

Süleyman Musli'nin dâyesi olan Meymune, sadık bir cariyedir. En zor şartlarda bile efendisine sadakatten ayrılmaz.² Cami kapılarında dilenerek küçük Süleyman Musli'ye bakar ve bu hâldeyken vefat eder.³

Bizans İmparatoriçesi Margırt, Mariya gibi çok güzel bir kadındır.⁴ Pek çok erkekle beraber olmuş, fakat aradığı erkeği bir türlü bulamamış olan bir kadındır.⁵ Bizans sarayından Süleyman Musli tarafından kaçılıp, Şeyhül Cebel'in yanına götürüldükten bir süre sonra, Şeyhin kendisine tekebbürle davranmasından sıkılır ve kendisine acıyan üstelik son derece mütevazi bir şekilde davranan Nasır Tusi'ye bağlanır.⁶

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar figüratif kişilerdir: Alfons Bondi'nin sevgilisi Dilakonda, bir köylü karı ve Bizans imparatorunun sevgilisi Rozali.

-
- 1 Süleyman Musli, s. 67
 - 2 Süleyman Musli, s. 70
 - 3 Süleyman Musli, s. 70
 - 4 Süleyman Musli, s. 146
 - 5 Süleyman Musli, s. 154
 - 6 Süleyman Musli, s. 110, 111

Kafkas

İstanbul, 1294, 240s.

Yarım kalmış bir roman olan Kafkas'ta yirmi üç kahraman vardır. Bunlardan on beşi erkek, sekizi ise kadındır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman olarak yer alan Kaplan Bey, genç bir Abaza beyidir. Rusya'da tahsil görmüş,¹ gayet bilgili ve kendisi de giyimi kuşamı ve yaşantısı itibariyle bir Rus gibidir. Fakat bu sadece görünüş itibariyle böyledir. Babası ve büyük kardeşi Ruslarla savaşırken şehit olmuş olan² Kaplan Bey, gerçekte büyük bir vatanperverdir ve Rusları aldatabilmek için onlara yakın görünmektedir. Bu, Kaplan Bey'in bilgili ve akıllı bir adam olarak uyguladığı bir taktiktir.

Kaplan Bey'in ilişki içinde olduğu iki kadın kahraman vardır: Esmâ Can ve Katerina. Kaplan Bey büyük bir aşkla Esmâ Can'ı sever, fakat ondan karşılık bulamayınca Katerina'ya yönelir; "Katerina'yı yüreğine zor ile sevdirmeye çalışır."³ Kaplan Bey'in Katerina'ya alâka göstermesinin sebebi, onun Esmâ Can'a benzemesidir.⁴ Dolayısıyla Kaplan Bey, Esmâ Can'ı unutmuş değildir; onu sevmeye devam etmektedir. Esmâ Can'ı unutmak ve ondan intikam almak için Katerina'ya yönelmiş,⁵ fakat bunu başaramamıştır. Ruslara karşı savaşa giderken Esmâ Can'ın kendisine kılıç kuşandırmayı kabul ettiğini öğrendiği anki hâli, Kaplan Bey'in onu ne kadar çok sevdiğini gösterir. Kafkasya'da bir genç kızın bir erkeğe kılıç kuşandırması bir tür nişan anlamına gelmektedir.

1 Kafkas, s. 14

2 Kafkas, s. 115

3 Kafkas, s. 121

4 Kafkas, s. 121

5 Kafkas, s. 209

Selim Kamaro, Rus ordusunda görev yapan bir Abaza, zabittir;¹ aslen köle olmakla birlikte,² Rusya'da tahsil görmüş ve zabıt olmuştur. Batum kalesinde Rus kumandanın harp yaverliğini yapan³ Selim Kamoro, aslında tıpkı Kaplan Bey gibi büyük bir vatanperverdir ve Kaplan Bey'e Ruslarla ilgili askeri bilgiler vermektedir. "Otuzunu aşkın bir babayiğit"⁴ olarak tavsif edilen ve güzel konuşmasını bilen kahramanımızın, kumandanın işvebaz karısıyla ilişkisi vardır. Fakat bu ilişki, bir gönül ilişkisi değil, daha ziyade uzvî bir ilişkidir.

Kırım Despotu Gospodin Santiyanus, "altmış yaşını tecavüz" eylemiş,⁵ "âdeta insan-ı kâmiller mertebesine varmış",⁶ "devlet ve milletine" bağlı⁷ bir kişidir.

Samurkaş Bey, Şeyh Şamil'le birlikte Ruslara karşı savaşmış,⁸ şecaat ve kahramanlığıyla dikkat çeken⁹ yetmiş yaşlarında kâmil bir insandır.¹⁰ Kaplan Bey'in en büyük yardımcısıdır.

Canberd Bey, otuz yaşında, "silahşörlük suretiyle ibrâz-ı ehliyet eylemiş"¹¹ bir kahramandır. Esmâ Can'ın biraderidir. Yunus'un ölümüne acıması,¹² hissiyat sahibi bir insan olduğunu gösterir.

-
- 1 Kafkas, s. 42
 - 2 Kafkas, s. 43
 - 3 Kafkas, s. 42
 - 4 Kafkas, s. 44
 - 5 Kafkas, s. 52
 - 6 Kafkas, s. 53
 - 7 Kafkas, s. 53
 - 8 Kafkas, s. 73
 - 9 Kafkas, s. 75
 - 10 Kafkas, s. 75
 - 11 Kafkas, s. 66
 - 12 Kafkas, s. 173

Yunus Kesehor, yirmi yaşlarında, yakışıklı ve hüsnu ahlâk sahibi¹ bir gençtir. Kazaklarla vuruşurken yakalanır. Sevgilisi Esmâ Can başında Kur'an-ı Kerim okuduğu halde teslim-i can eder.²

Gospodin Brono, Sahum'un en ünlü taciridir.³ Gayet gözü açık ve cesur bir adam olarak tavsif edilmektedir.⁴ Ahlaki muamelesinde doğruluk vardır.⁵ Fakat, Kafkaslılar hakkındaki düşüncesi bütünüyle menfidir. Ona göre Kafkaslılar insan suretinde hayvanlardır.⁶ Gospodin Brono bütün kurnazlığını Kafkaslıların aleyhine kullanır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Kaplan Bey'in uşağı ve mahrem-i râzı Sait Giray, Batum kalesinde serkatilik yapan Pisanof, kale binbaşısı Pitriç, Kazak reisi Hartaba, bir Abaza, Arslan Koç Bey, bir Kazak olan ve Yunus'u mızrakla yaralayan ve onun tarafından öldürülen Nikola.

Kadınlar

Romanda yer alan kadın kahramanlar arasında şahsiyeti bakımından en dikkate değer kahraman, Kaplan Bey'in annesi olan Şirin Şah'tır. Ellisine tekarrüp etmiş dul bir kadın olan Şirin Şah'ın şahsiyetinde kadınlara mahsus duygusallıkla, erkeksi bir cesaret ve sertlik birleşir. Karakterinin en belirgin özelliği cesaret ve celâldir. Yazar portresini çizerken onun "zühre-i gazabnâk olduğunu söyler.⁷

Şirin Şah, vatanperver ve kahraman bir kadın olarak belirmektedir. Oğlunun evinde bir Moskof kızını misafir etmesine

-
- 1 Kafkas, s. 154
 - 2 Kafkas, s. 155
 - 3 Kafkas, s. 171
 - 4 Kafkas, s. 11
 - 5 Kafkas, s. 11
 - 6 Kafkas, s. 35
 - 7 Kafkas, s. 113

öfkelenir¹ ve yine oğlunun gazaya çıkmayacağını düşünerek ona ağzına geleni söyler:

"Ben bir aciz karıyım amma senin gibi kuvvetini kudretini hıyanete telhis edenlerden daha mukaddes bir kahramanım."²

Kaplan Bey annesinin öfkelerini sakınleştirebilmek ve ona gerçeği anlatabilmek için uzun süre sabırla uğraşmak zorunda kalır.

Şirin Şah'ın, Doğu'nun geleneksel kadın tipine ait özellikle muttasıf, fedâkar bir anne ve gözünü budaktan esirgemez yiğit bir kadın olduğunu söyleyebiliriz.

Kaplan Bey'in sevdiği kız olan Esmâ Can, yirmi, yirmi bir yaşında³ son derece güzel bir genç kızdır; vekar sahibidir.⁴ Vekarı o derecededir ki Kaplan Bey tarafından bir istiğna olarak anlaşılır. Esmâ Can, Yunus Kesehor'a aşiktir ve onu sevmektedir. Yunus'un şehit olmasından sonra hem onun intikamını Ruslardan almak, hem de Kaplan Bey'den intikam almak için Kaplan Bey'e kılıç kuşatmayı kabul eder. Roman yarım kaldığı için Esmâ Can ile Kaplan Bey arasındaki münâsebetin nasıl sonuçlandığını bilmiyoruz.

Gospodin'in Kızı Katerina, güzelliği ve görünümünü itibariyle Esmâ Can'a benzer. Kaplan Bey'in ilgisini çekmesi de bu sebebe mebnîdir. Fakat şahsiyeti, Esmâ Can'inkinden çok farklıdır. Kendi şahsî dünyasında yaşayan başka hiçbir şeyi umursamayan Katerina'nın Kaplan Bey'e söylediği şu sözler, onun Esmâ Can'dan ve Şirin Şah'tan ne kadar farklı bir kadın olduğunu gösterir: "Dünyada senden başka hiçbir şey gözümde yoktur. Ne vatan tanırım, ne devlet ne de familya"⁵ Esmâ Can ve Şirin Şah için vatan herşeyden daha önemli ve

1 Kafkas, s. 114

2 Kafkas, s. 115

3 Kafkas, s. 136

4 Kafkas, s. 126

5 Kafkas, s. 104

öncedir. Bu, feragat ve fedâkarlığın bir gereğidir. Katerina da bu tür bir feragat duygusundan eser yoktur.

Katerina'nın annesi Madam Barano, kocasının reyinden ayrılmayan bir kadın olarak tavsif edilmektedir.¹

Katerina'nın dâyesi Özden, Kafkaslılar aleyhindeki taassubu² ve önyargılı tutumu ile dikkat çeken bir kadındır.

Batum kalesi kumandanının karısı Madam ... işvebaz bir kadındır. Asil olması bakımından kocasından daha üstün bir konumda bulunması sebebiyle, işvebazlık etme hususunda ondan çekinmemekte, dilediği gibi davranmaktadır.³

Şirin Şah tarafından büyütülmüş olan Seher, bir beslemedir.⁴ Kaplan Bey'i gizli ve büyük bir aşkla sevmektedir.⁵ Bu aşk yüzünden verem olur.⁶ Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar, Şirin Şah'ın cariyesi Takü ile Yunus'un süt validesi Goşamaftır.

Çengi

İstanbul, 1294, 160s.

Çengi'de on ikisi erkek, dokuzu kadın olmak üzere toplam yirmi bir kahraman yer almaktadır. Eserde ön plâna çıkan kahraman kadın olduğu için, önce kadın kahramanlar üzerinde duracağız.

-
- 1 Kafkas, s. 42
 - 2 Kafkas, s. 16
 - 3 Kafkas, s. 50
 - 4 Kafkas, s. 195
 - 5 Kafkas, s. 195
 - 6 Kafkas, s. 210

Kadınlar

Peri, romanın en önemli kadın kahramanıdır. "Mayası afacanlı ve aşıftelikle yoğrulmuş bir âfet-i cihan"¹ olarak tavsif edilen Peri, Engürisizâde isimli kibardan bir zatın cariyesidir. Şakadan çok hoşlanan bir kişi olan Engürisizâde, hayal aleminde yaşayan bir mecnun olan komşusu Daniş Çelebi'ye onu bir peri olarak tanıtır. Daniş Çelebi'de Peri'nin gerçek bir peri olduğuna inanır. Daniş Çelebi'nin mecnunluğu şakayı şaka olmaktan çıkarır. Daniş Çelebi, Engürisizâde'nin konağından ayrılırken Peri'yi de beraberinde götürür. Peri, Daniş Çelebi'nin eşi olur ve bir yıl sonra ondan bir oğlu olur. Peri, Daniş'in zaafını acımasızca istismar eder, onunla eğlenir ve bundan dolayı hiç bir vicdan azabı duymaz. Zeki fakat kötü kalpli bir kadındır. Daniş Çelebi'nin annesi Saliha Molla'nın bir sahtekar olmasını, yaptığı kötülüğe bir mazeret olarak görür. Kocasıyla eğlenmekten bıktığında evde sefahat alemleri tertip etmeye başlar. Saliha Molla ölmüş olduğu için rahat hareket edebilmektedir. Eve çengiler, karı kılığına girmiş erkekler getirmekte ve kocasının servetini bu yolda harcamaktadır. Daniş'in dadısı Dilferah, Daniş Çelebi'ye Peri'nin gerçek yüzünü ve servetinin onun tarafından nasıl yokedilmekte olduğunu anlatır, anlattıklarını ispatlar ve Daniş Çelebi'yi Peri'yi öldürmesi için ikna eder. Fakat bütün konuşulanları işiten Peri, Dilferah'ı ilaç içirerek bayıltır ve kendi yatağına yatırır. Daniş Çelebi, Peri yerine Dilferah'ı öldürür. Peri ortadan kaybolmuştur. Romanın ikinci bölümünde peri, otuz üç otuz beş yaşında² Sümbül isimli meşhur bir çengi olarak karşımıza çıkar. Fakat Sümbül'ün Peri olduğu ancak romanın sonunda anlaşılır. Daniş Bey'in ve Peri'nin oğlu olan Cemal Bey, öz annesi olduğunu bilmeden Sümbül'ün tertip ettiği eğlencelere katılmaktadır. Sümbül, Cemal Bey'e Canberd Bey'in kızını, kendi kızı olduğunu ve onu kendisine vereceğini vaadederek kaçırtır. Bilahare Cemal Bey'in bütün servetini peyderpey hediyeler isteyerek ele geçirir. Cemal Bey

1 Çengi, sh. 26

2 Çengi, sh. 91

beş parasız kalınca da onu kovar. Cemal Bey büyük sıkıntılar çeker, Sümbül'ü öldürmek istediği için hapse atılır, hapisten çıkınca kahveci çırağı olur. Sonunda Sümbül, Cemal Bey'i yanına getirip, onun öz annesi olduğunu ve bütün bunları kendisine ders vermek için yaptığını açıklar, onu Melek'le birleştirir. Fakat kendisi onlarla birlikte oturmayı kabul etmez. Çünkü mevcut hayat tarzıyla yaşamaya devam edecek olursa, oğlunu zor durumda bırakacak, onun için bir utanç kaynağı olacaktır. Tövbe edip yaşantısını değiştirmesi de mümkün değildir. Çünkü yaşantısından memnundur.¹ Arada bir oğluyla gelinini ziyaret etmekle yetinen Peri, güzelliğini kaybedip artık çengilik yapamayacak hâle gelince intihar ederek kendini öldürür.²

Peri akli ve zekâsı ile ön plâna çıkan bir kahramandır. Fakat aklını iyilik yolunda kullanmaz. Anne olması, onun oğluna ders verip, doğru yolu göstermesini sağlar. Peri, oğlu için yaptığı tercihi kendisi için söz konusu etmez.

Saliha Molla, Daniş Çelebi'nin annesidir. Eserin başında, otuz kırk sene evvel Anadolu'dan İstanbul'a gelmiş bilgiç bir kadın olarak tanıtılmaktadır. Cincilik, pericilik ve tılsımcılıkla meşguldür ve bu yoldan para kazanır. Yaptığı işin insanları kandırmaktan ibaret olduğunun farkındadır. İşinde başarılı olması, zeki ve becerikli bir kadın olduğunu gösterir. Saliha Molla en büyük fenalığı oğluna yapar. Daniş Çelebi, onun telkinlerine, cin peri hikayelerine kapılarak bir mecnun hâline gelmiştir.

Dilferah, Daniş'in dadısıdır. Müsbet bir karaktere sahiptir. Perinin yaptığı fenalıklara dayanamaz. Daniş'e acır, onu içinde bulunduğu felaketten kurtarmak ister. Peri'nin öldürülmesi için kurduğu düzen, akıllı bir kadın olduğunu göstermektedir, fakat Peri ondan daha zekidir. Bu yüzden, Dilferah kendi kazdığı kuyuya düşmekten kurtulamaz.

1 Çengi, sh. 158

2 Çengi, sh. 159

Hesna, Canberd Bey'in cariyesidir.¹ Kırk beş elli yaşlarında gayet çirkin bir ak Arap olarak tanıtılmaktadır.²

Hüveyda Hanım, Canberd Bey'in kızıdır. Öksüz bir genç kız olduğu için evlenemez. Sıcak kalpli, iyi huylu bir kızdır.³ Kendisi gibi birini arayan Canberd Bey'le evlenir, fakat doğum yaparken vefat eder.⁴

Melek, Canberd Bey'in kızıdır. Babası tarafından evden dışarı hiç çıkarılmadan büyütülür. Aşk ve evlilik konusunda cahildir.⁵ Bu yüzden, pencereden görüp âşık olduğu Cemal Bey'in anne ve babası ile ilgili yalanlarına inanır ve onunla birlikte kaçar, ve böylece Sümbül'ün eline düşer. Neyse ki Sümbül, onu oğluna bir eş olarak düşünmüştür. Romanın sonunda Melek ile Cemal birbirine kavuşurlar.

Eserde yer alan diğer kadın kahramanlar figüratif kişilerdir: Arife ve Nazlı. Her iki kahraman da çengidir.

Erkekler

Daniş Çelebi, yazarın Donkişot'u örnek olarak yarattığı bir kahramandır.⁶ Çocukluğu, annesinin mesleğinden dolayı cin ve peri hikâyeleri içinde geçmiş, Elfülleyle'den, Muhayyelat'tan başka bir şey okumamış,⁷ okuduğu ve işittiği bu tür hikâyeleri gerçek olarak kabul eden ve bir hayal âleminde yaşayan bir delidir. Daniş Çelebi gerçek dünyayı, gördüğü her şeyi, kendi zihninde kurduğu hayal dünyasına göre yorumlar. Bu haliyle hem komik hem de acınacak bir kişidir. Karısı Peri'nin kaçışından sonra on beş yıl daha yaşar ve bir gün kendisini asarak intihar eder. Fakat romanın sonunda bu intiharı, intihar kastıyla gerçekleşmediğini öğreniriz. Daniş Çelebi, Binbir Gece

1 Çengi, sh. 56

2 Çengi, sh. 43

3 Çengi, sh. 61

4 Çengi, sh. 64

5 Çengi, sh. 66

6 Çengi, sh. 1, 5

7 Çengi

Masalını'na özenerek, oğlunun, kendisinin ölümünden sonra, bütün servetini kaybedip intihar etmek isteyebileceğini düşünmüş, intihar sırasında bir hazineye kavuşması için, tavandaki demir halkanın gerisine bir hazine yerleştirmiş ve halkayı önce kendinde tecrübe etmek istemiş ve kendini asmıştır.

Canberd Bey, Daniş Çelebi gibi bir tür delidir; fakat onun deliliği Daniş Çelebi'ninkinden biraz farklıdır. Aslen Mısır kölemenlerinden olan¹ Canberd Bey, İstanbul'a yerleşir ve tam bir münzevi hayatı yaşar. Evinde çirkin bir Arap cariyeden başka kimse yoktur. Uzun yıllar boyunca evlenmenin aleyhinde olmuştur. İnsan için en hayırlısının hiç evlenmemek olduğu düşüncesindedir.² Fakat, cariyesinin tesiriyle bu düşüncesi değişir ve evde kalmış sayılabilecek bir kız olan Hüveyda Hanım'la evlenir. Karısı doğum yaparken ölür. Canberd Bey, Melek adını verdiği kızını, dışarı hiç çıkarmadan büyütür. Onun için âlemde varlık denilen şey kızıdan ibarettir; kızına âşık bir babadır.³ Kızının aşk ve evlilik konusunda hiçbir şey öğrenmesini istemez. Çünkü kızının sadece kendisine ait olmasını ve kendisinden hiç ayrılmamasını arzu etmektedir. Kızının evden kaçması, onun tahammül edemeyeceği bir şeydir. Nitekim aklını kaçıır ve ölür.⁴

Cemal Bey, Daniş Çelebi ile Peri'nin oğludur. On yedi yaşında, tecrübesiz bir delikanlıdır. Aslında öz annesi olan Sümbül sayesinde olgun, tecrübeli bir insan haline gelir. Bütün servetini kaybetmiş olmasına rağmen, doğruluktan ayrılmaz, hırsızlık yapmayı reddeder.⁵ Samimi duygularla bağlı olduğu Melek'e romanın sonunda kavuşur ve huzurlu bir hayat yaşamaya başlar.

1 Çengi, sh. 43

2 Çengi, sh. 47

3 Çengi, sh. 58, 64, 68

4 Çengi, sh. 87

5 Çengi, sh. 144

Romanda yer alan diđer erkek kahramanlar Őunlardır: KōŐkūn bekĭisi, Mustafa Efendi, DaniŐ Őelebi'nin komŐusu Engūrisizāde Nafiz, safaperest bir insan olan Safa Bey, Peri Sūmbūl'ūn sevgilisi Uzun ŐakŐırlı Koĕ Ali, iki zat, Sandalcı kıyafetli bir adam, bir ekmekĭi, kahveci.

Nasip

Letāif-i Rivāyāt 10; İstanbul, 1294, 36s.

Nasip'te ũĕū erkek, biri kadın olmak ũzere toplam dōrt kahraman yer almaktadır. Yazar, bu kahramanların dıŐında yedi sekiz nefer kalfa ile sekiz on nefer dostun varlığından bahsetmekte,¹ fakat bunların ne isimlerini vermekte ne de kim olduklarından bahsetmemektedir.

Erkekler

Hikāyede ũĕ erkek kahraman yer almaktadır:

Pol, keman imal etmekle meŐul yaşlı bir adamdır. İŞini bũyũk bir aşk ve Őevkle yapmaktadır. Atōlyesinde imal edilen kemanlar Fransa'nın en gũzel kemanlarıdır. Pol, keman imal etme ustalığını o kadar önemser ki kızı Polini'yi kemancıdan baŐkasına vermek istemez.² Őırakları arasında keman yapma konusunda bir yarıŐma tertip eder ve en gũzel kemanı yapana kızını vereĕini sōyler. Kızının ne dũŐündũđũnũ hiĕ önemsemeyen Pol, sōzũnden dōnmez bir adamdır.³

1 Nasip, sh. 28

2 Nasip, sh. 4

3 Nasip, sh. 5, 21

Felix, Pol'ün en mahir kalfasıdır.¹ Görünüş bakımından çirkin bir adamdır, sırtında kaburu vardır.² Fakat iç dünyası itibariyle güzel bir insandır. Polini'ye derin ve güçlü bir aşkla bağlıdır. Maşukasının mutluluğunu arzu eden bir âşık olan Felix, büyük bir fedakârlıkta bulunur. En güzel kemanı kendisi yaptığı hâlde, çirkin olduğu için kendisinden uzaklaşan ve yakışıklı bir genç olan Jan'la evlenip mutlu olmasını sağlamak için, kendi kemanıyla Jan'ın kemanını değiştirir. Fakat sonuç başka türlü gerçekleşir. Çünkü Polini ile Jan, Felix'in ne yaptığından habersiz'olarak, kemanların yerini ikinci defa değiştirirler. Böylece Felix'in yaptığı keman yine kendisine gelmiş olur ve yarışmanın sonuçlanacağı sırada bu durum ortaya çıkar. Polini kendi isteğiyle Felix'i kocalığa kabul eder.

Jan, Pol'ün atölyesinde çalışan kalfalardan biridir. Yirmi iki yirmi üç yaşında yakışıklı bir gençtir. Fakat karakteri bakımından menfi özelliklere sahiptir. Tembeldir, kalfaların en kötüsüdür.³ Dürüst değildir. Felixin kemanıyla onun kemanının yerlerini değiştirme teklifini kabul eder ve bunun gereğini yerine getirir. Fakat hikâyenin sonunda herşeyin ortaya çıkmasıyla, büyük bir mahcubiyet içinde oradan uzaklaşmak zorunda kalır.

Kadınlar

Hikâyedeki tek kadın kahraman olan Polini, on yedi on sekiz yaşlarında güzel ve terbiyeli bir genç kızdır. Bir genç kız olduktan sonra, babasının kalfaları arasında kendisine uygun bir koca aramaya başlar ve yakışıklı bir genç olan Jan'ı beğenir. Bu durum, Polini'nin görünüşteki güzelliğe kapılıvermenin yanısıra aşkta da aktif bir tutuma⁴ sahip olduğunu göstermektedir. Jan'la yakınlaşan Polini, yarışmayı Jan'ın değil çirkin bir kambur olan Felix'in kazanacağını

1. Nasip, sh. 13

2. Nasip, sh. 7

3. Nasip, sh. 12

4. Nasip, sh. 11

farkındadır. Kemanların yerlerini değiştirme hilesini o düşünür ve Jan'la birlikte uygulamaya koyar. Fakat, yarışmanın sonuçlanacağı gün, kemanlar ortaya çıkarıldığında, önce büyük bir şaşkınlığa sonra da büyük bir mahcubiyete kapılır. Felix'in kahramanlığı, Polini'de büyük bir değişimin gerçekleşmesini sağlar. Önemli olanın dış görünüş değil, iç zenginliği olduğunu anlar. Felix'in fedakarlığa devam etmek istemesi üzerine bunu kabul etmez: "Mösyö Pol insanîyet hususunda bana galebe edecek. Ben mütekebbir bir kızım. Bu mağlubiyeti mümkün değil kabul edemem (...) Bahusus kadirşinaslıkta dahi şimdi bir büyük lezzet hissettim. Lâkin bu kadirşinaslık usta bir kemancıyı takdir etmekten ibaret değildir. Alicenab bir yüreği takdir etmektir."¹ Polini, isteksiz bir şekilde ve mecbur olduğu için değil, kendi arzusuyla Felix'i kocalığa kabul eder.²

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?

Letâif-i Rivâyât 10; İstanbul, 1294, 43s.

Hikâyede dördü erkek dördü de kadın olmak üzere sekiz kahraman yer almaktadır. Bununla birlikte hikâyenin gerçek anlamda tek kahramanı vardır. Çünkü diğer kahramanların hemen hepsi figüratif sayılabilecek ölçüde önemsiz kişilerdir.

Erkekler

Sururi Efendi, orta yaşlı, bekarlığı ihtiyar etmiş bir memurdur. "Pek çirkin bir adam olarak"³ tavsif ve tasvir edilen Sururi Efendi, Anadolu'daki uzun memuriyet hayatından sonra, alafranga bir bekâr hayatı yaşamak ve böylece ömrünün geri kalan kısmını zevk ve sefa içinde ve rahat bir şekilde geçirmek tasavvuruyla İstanbul'a gelip

¹ Nasip, sh. 35

² Nasip, sh. 36

³ Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, sh. 50, 51

Beyoğlu'nda bir otele yerleşir. Fakat bundan sonra başına gelmedik felâket kalmaz. Hikâyenin sonunda evlenir ve aradığı huzura, rahata bu suretle kavuşur.

Rum Doktor, Sururi Efendi'yi alafranga bekâr hayatına teşvik etme¹ dışında bir fonksiyonu olmayan önemsiz bir kahramandır.

Petraki, Sururi Efendi'nin uşağıdır. Otuz yaşında genç ve dinç bir adamdır.² Hizmetçi Serupin Dudu'yla birlik olup efendisini aldatır.

Mehmedcik, Sururi Efendi'nin evlendikten sonra yerleştiği evindeki uşaktır.

Kadınlar

Hikâyede yer alan kadın kahramanlar, figüratif kişilerdir. Bunlardan, Sururi Efendi'nin hizmetçisi Serupin Dudu, bayağı bir kadın olarak dikkat çekmektedir. Sururi Efendi'ye karşı güya iffetini muhafaza eden Serupin Dudu, genç ve güçlü bir erkek olan Petraki'yle sevişir. "Şebek herif! Bana sataşmak istiyor. Ben senin nene mâyil olayım. Petrakiciğim dururken senin hangi yüzüne bakayım?"³ diyerek iç yüzünü ifade eden Serupin Dudu, Petraki'yle birlikte Sururi Efendi'nin parasını harcayarak keyfederler. Şarabın halisini, yemeklerin iyi tarafını kendileri yer, Sururi Efendi'ye ise sü katılmış şarap ve yemek artıklarını takdim ederler. Hikâyenin sonunda ortaya çıkan kayınvalide ile Sururi Bey'in hanımı ise, Sururi Bey'e bağlı, evi muntazam bir şekilde idare eden kişilerdir. Kayınvalide, Fedayi isimli kalfanın her hareketini kontrol etmektedir.⁴

1 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, sh. 41, 46

2 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, sh. 75

3 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, sh. 76

4 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, sh. 80

Karnaval

İstanbul, 1298, 269s.

Karnaval'da yer alan toplam yirmi yedi kahramandan on dördü erkek, on üçü ise kadındır. Romanda kadın ve erkek kahramanların birbirine hemen hemen eşit sayıda olması dikkate değer bir husustur. Bu durum romanı kadın erkek ilişkileri açısından ayrıca önemli hâle getirmektedir. Bununla birlikte romanda erkek kahramanların yine de daha ağırlıklı olarak yer aldığını belirtmek gerekir. Çünkü romanın başkişisi konumunda bulunan kahraman, erkektir.

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman olan Resmi Efendi, bir bakıma, Rakım Efendi'nin devamı niteliğinde bulunan ve onunla aynı paralelde yer alan bir kahramandır. Esasen Felâtun Bey ve Rakım Efendi ile Karnaval arasında çok önemli benzerlikler bulunmaktadır. Yeri geldiğinde bu husus üzerinde daha ayrıntılı olarak duracağız.

Resmi Efendi, öksüz kalması sebebiyle fakr-ü zaruret içinde büyümüş bir gençtir.¹ Fakat son derece zeki ve çalışkan olması onu hayatta başarılı kılar. Bütün iyi vasıflar Resmi'nin şahsında imtizac etmiştir: Tecrübe, çalışkanlık, vefakarlık, cesaret, sadakat, samimiyet vs. Bununla birlikte, Ahmet Midhat'ın diğer eserlerinde yer alan müsbet kahramanlardan, evli bir kadınla münasebet kurması bakımından ayrılır. Yazarın ifadesiyle, "iffet-i mücesseme ve müsahhasa olmak üzere tavsif edilecek adamlardan"olmayan,² sefahat âleminde tecrübeli olan Resmi Efendi, Madam Hamparson ile metres hayatı yaşar. Fakat bu münasebet, sadece zevk için, şehveti tatmin etmek için gerçekleştirilen bir münasebet değildir. Sevmekten ziyade sevilmekten hoşlanan³ Resmi Efendi, Madam Hamparson'un aşkına karşılık verir,

1 Karnaval, s. 17

2 Karnaval, s. 34

3 Karnaval, s. 234

esasen ona karşı büyük bir hayranlık duymaktadır.¹ Resmi ile Madam Hamparson arasındaki münasebetin başlaması Madam Hamparson'un ilk adımı atması ve bir bakıma Resmi'yi zorlamasıyla mümkün olmuştur. Bu konuda Resmi'nin pasif bir konumda bulunduğunu söyleyebiliriz. Fakat yazar yine de onun evli bir kadınla beraber olmasını tasvib etmez. Nitekim, Resmi'nin yaralanarak ölümün eşiğine gelmesi ve aylarca hasta kalması, hatasının bir kefareti olarak düşünülebilir.

Resmi'nin hayatında ikinci bir kadın daha vardır; Hesna. Resmi Hesna'ya safiyane duygularla bağlıdır. Onu bir kardeş gibi görür ve ona "kardeşim" diye hitap etmekte ısrar eder.² Fakat neticede Hesna'yı âşıkane duygularla sevdiğini anlar ve bunu itiraf eder.³

Resmi ile yakın arkadaş olan Zekâi Bey, Resmi'nin tam tersi bir karakter yapısına sahiptir. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında olan Zekâi Bey, oldukça zeki olmakla beraber, yirmi beş yaşına kadar kapıdan dışarı çıkmamış ve hayattan kopuk tecrübesiz bir kişi olarak yetişmiştir. Bu durum onun çok büyük yanlışlıklar yapmasına sebep olur. Kötü bir tabiata sahip olan Zekâi Bey'in başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir: Kibirli, iki yüzlü, yalancı, kindar ve kendini beğenmiş. Kadınları sadece bir zevk aracı olarak gören Zekâi Bey, mütekebbir⁴ bir kişi olması hasabiyle kadınların kendisine hemen hayran olacağını düşünür ve onları küçük görür.⁵ Fakat yaşadıkları hiç de düşündüğü gibi olmaz. Madam Hamparson'a mektupla ilan-ı aşk eder⁶ ve onu elde etmek için her çareye başvurur, fakat muvaffak olamaz. Arkadaşı Resmi'nin, Madam Hamparson'un teveccühüne mazhar olması onu çılgına çevirir. Onları ayırmak ve rezil etmek için her fırsatı

1 Karnaval, s. 245

2 Karnaval, s. 236

3 Karnaval, s.

4 Karnaval, s. 16

5 Karnaval, s. 35, 36

6 Karnaval, s. 36

değerlendirir. Resmi'nin zekâsı, Zekâi'nin çabalarını her defasında boşa çıkarır. Resmi'yi çok kıskanan Zekâi, Hesna'ya aşk mektubu yazar¹ ve tabii ki yine hüsrana uğrar.

Zekâi Bey, Madam Hamparson ve Hesna karşısında mağlûp olduktan ve onlardan bir şey elde edememesinin ardından, Şehnaz isimli kendisi gibi hoppa bir kızla evlenir ve Elena isimli bir de metres tutar.

Bir mirasyedi olan Zekâi Bey, metresiyle birlikte Avrupa'ya gider ve babasının bütün servetini kumar ve sefahatte kaybeder.² Bununla da yetinmez karısının elmaslarını çalar.³ Böylece bayağılığın en son derecesine inmiş olur. Bütün servetini kaybettiği gibi karısını da kaybeder.

Zekâi Bey'in babası Uzleti Efendi, altmış yaşında, kibardan bir zattır.⁴ Çok zengin olmasına rağmen, bunu açığa vurmayan eli sıkı bir adam olan Uzleti Efendi'nin ihtiyatkârlığı oğlunu yetiştirme tarzında da kendini gösterir; onu gerçek hayatın dışında tutarak yetiştirmeye çalışır. Amacı oğlunun bütün kötülüklerden uzak kalmasını sağlamaktır. Fakat neticede büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Oğlunun hırsızlığını farketken Uzleti Efendi, kahrından ölür.⁵

Şehnaz Hanım'ın babası Cezayirli Bahtiyar Paşa, Fransızlar tarafından Cezayir'den sürgün edilmiş bir dayızadedir.⁶ Yaşı kırk beş ile elli arasında olmasına rağmen, olduğundan daha genç görünmektedir.⁷ Bu, dört zevcesi olan Bahtiyar Paşa'nın düzenli bir aile hayatına sahip olmasından dolayıdır.⁸ Bahtiyar Paşa, Fransız lisan

1 Karnaval, s. 103

2 Karnaval, s. 265

3 Karnaval, s. 267

4 Karnaval, s. 15

5 Karnaval, s. 225

6 Karnaval, s. 40

7 Karnaval, s. 41

8 Karnaval, s. 42

ve ahlâkını tamamiyle tahsil etmiş gayet alafranga bir adamdır.¹ ve kızını da sahip olduğu alafranga zihniyete göre yetiştirir. Bu itibarla, Şehnaz Hanım'ın hatalarının kaynağı onun alafranga anlayışıdır. Bu noktada Uzleti Efendi ile Bahtiyar Paşa birleşmektedir. Her ikisi de çocuklarını birbirine zıt yönlerde de olsa, yanlış bir şekilde yetiştirmişlerdir. Uzleti Efendi'nin oğlunu, tamamen dışa kapalı, hayattan kopuk bir şekilde; Bahtiyar Paşa'nun ise kızını, dışa ölçüsüzce açık bir şekilde yetiştirmesi aynı sonucu vermiştir.

Hamparson Arslan Gözyan, yaşı kırkın üstünde, çok zengin bir adamdır.² Bütün hayatı sefahat içinde geçmiş olduğu için olduğundan daha yaşlı görünen³ Hamparson, kendisinden yaşça çok küçük bir kadınla evlidir. Hem çok güzel hem de çok iffetli bir kadınla evli olması sebebiyle, romanın başında şâyân-ı gıpta bir koca olarak yer almaktadır.⁴ Fakat romanın sonunda bu durum tamamen tersine dönecektir.

Hamparson, alafranga anlayışa sahiptir ve hanesinin nizam ve intizamı da alafrangadır.⁵ Alafrangada kıskançlık olmadığı için⁶ karısını kıskanmaz ve onun genç erkeklerle görüşmesinden rahatsızlık duymaz. Fakat aynı zamanda namusuna da çok düşkündür. Bu yüzden, karısının kendisini aldattığını öğrenince büyük bir hiddete kapılır ve onu beş parasız sokağa atar. Sonra, yine kendisinden yaşça çok küçük bir kadınla evlenir. Fakat yeni karısı da kendisine ihanet eder. Bunun üzerine Hamparson kahrından ölür.⁷

-
- 1 Karnaval, s. 44
 - 2 Karnaval, s. 27
 - 3 Karnaval, s. 27
 - 4 Karnaval, s. 29
 - 5 Karnaval, s. 27
 - 6 Karnaval, s. 149
 - 7 Karnaval, s. 259

Bahtiyar Paşa'nın konağında arabacılık yapan Viktor Hag, birkaç defa servet kazanarak sefahatle batırılmış,¹ paraya âşık bir adamdır.² Aşk küçümser, âşık olanların hayvan olduğunu söyler.³

Nizami, sefahatin bedbaht ettiği bir kişi olarak yer almaktadır. Yirmi beş, yirmi altı yaşlarında⁴ evli ve iki çocuk babası olan Nizami,⁵ Sandık Emmini olarak çalışırken zimmetine para geçirir ve işinden olur.⁶ Elena'nın dostu olan ve ona para yetiştirmeye çalışırken hayatını berbat eden Nizami, teselliyi alkolde arar. Sarhoş olduğu hâlde çıktığı minarenden, "Ey Cemaat! İşte mertebe-i alâ-yı illiyyine varan bir zat böyle uçar!" diyerek, kendini aşağı atıp intihar eder.⁷ Nizami'nin intiharla son bulan sefih hayatı, okuyucu için bir ibret levhası mesabesinde dir.

Nikolaki, yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında, namusuyla fakir kalmayı tercih etmiş bir gençtir.⁸ Bu itibarla müsbet bir kahramandır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Resmi'nin yardımcısı olan Saatçi Ali Efendi, Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın konağında daire müdürü olan Kutsoş, Sarafen, Bir Efendi, pezevenklik yapan Palikarya Andonaki, haydutluk yapan Çatal Sakallı ve Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın konağındaki Fransız aşçılar, Türk ve Arap iç oğlanları.

Kadınlar

Karnaval'da yer alan en önemli kadın kahraman Madam Hamparson'dur. İlk ismi Anjelik olan Madam Hamparson, on yedi on

-
- 1 Karnaval, s. 44
 - 2 Karnaval, s. 168
 - 3 Karnaval, s. 168
 - 4 Karnaval, s. 98
 - 5 Karnaval, s. 99
 - 6 Karnaval, s. 254
 - 7 Karnaval, s. 259
 - 8 Karnaval, s. 208

sekiz yaşındayken, elli yaşına tekarrüp etmiş olan Hamparson'la evlenmiştir. Kimi kimsesi yoktur; fakat müstesna bir güzelliğe¹ ve güçlü bir şahsiyete sahip olan mükemmel bir kadındır. Cesur, akıllı ve güçlü bir şahsiyete sahip olan Madam Hamparson "dava-yı iffetle mağrur" bir kadındır.² Bu yüzden, bir şık olan Zekâi'nin ilân-ı aşkını şiddetle reddeder; fakat son derece müsbet bir kişiliğe sahip olan Resmi'ye âşık olmaktan kendini alamaz. Resmi ile bir halvethanede beraber olmak arzunu yenemeyen Madam Hamparson,³ sonunda kendini arzularına teslim eder. Kalbindeki şiddetli aşktan dolayı kocasına ihanet eden Madam Hamparson, daha sonra, namusunu ebediyen kaybetmiş olduğu için teessüre kapılır.⁴ Fakat kalbinin sesini dinlemiş olmaktan dolayı pişman değildir." Vicdanım beni fuş ile itham edemiyor" demesi⁵ bu bakımdan önemlidir.

Esasta iyi bir insan olan Madam Hamparson, kocası tarafından evden kovulduktan sonra fakr ü zaruret içinde yaşamaya başlar. Romanın sonunda, kocasına ihanet etme cürmünün cezası olarak rahibe olmaya karar verir.

Ahmet Midhat, Madam Hamparson'u; kocasına, yüreğindeki aşktan dolayı ihanet ettiği için mazur görür ve onun iffetsiz olmadığını belirtir.⁶

Romanda yer alan önemli kadın kahramanlardan olan Hesna, Resmi'nin evinde beslemedir.⁷ Çok güzel ve yüce ahlâklı, bir genç kız⁸ olan Hesna, Resmi'yi kalbinde gizlediği şiddetli bir aşkla⁹ sevmektedir.

-
- 1 Karnaval, s. 29
 - 2 Karnaval, s. 31
 - 3 Karnaval, s. 153
 - 4 Karnaval, s. 221
 - 5 Karnaval, s. 228, 240
 - 6 Karnaval, s.
 - 7 Karnaval, s. 18
 - 8 Karnaval, s. 18
 - 9 Karnaval, s. 232, 233, 235

Sonunda bu aşkı daha fazla gizleyemeyerek Resmî'ye ilan-ı aşk eder.¹ Böylece Resmî, Hesna'yı fark eder ve onu sevdiğini anlar. Madam Hamparson gibi Hesna da aşkı ilk olarak harekete geçmesi ile dikkat çekmektedir. Fakat ikisi arasında önemli bir fark vardır. Hesna'nın aşkı ruhanî bir aşktır, Madam Hamparson'un aşkı ise ruhanî bir boyutu olmakla birlikte daha ziyade cismanî bir aşktır.

Şehnaz Hanım, Hesna'nın sahip olduğu özelliklerin tam tersi özelliklere sahiptir. Resmî ile Zekâi arasındaki zıtlık bu iki kadın kahraman arasında da aynen vakidir. Şehnaz, on yedi yaşında,² çirkin,³ hoppa, hadidül-mizac ve kuskanç bir genç kızdır. Bununla birlikte son derece zekidir.⁴ Zekâi'nin de çok zeki olduğunu hatırlamak gerekir. Şehnaz ile Zekâi'nin ortak olarak taşıdıkları bir diğer özellik de mütekebbir olmalarıdır.⁵ Şehnaz âdeta Zekâi'nin kadın olanıdır. Neticede, Zekâi ile evlenen Şehnaz, mutlu olamaz.

Şehnaz'ın mürebbiyesi Madam Mersak, otuz yedi, otuz sekiz yaşında, vücutça tenasübe malik, hal ü tavrını altmış yaşındaki kadınların hâl-ü tavrına benzetmeye çalışan bir kadındır.⁶ Şehnaz'ı prenses gibi büyütme için Avrupa zâdegânından sık sık bahseder.⁷ Yazar onun, Paris'in hakiki bir yosması olduğunu ifade eder.⁸ Parası için Sarafin'e âşik olması bu hükmü doğrular mahiyettedir.

Şehnaz'ın müzik ve raks muallimesi Madam Gabat, elli yaşına yakın, gençliği Paris'in en meşhur tiyatrolarında geçmiş, süslü ve şuh bir kadındır.⁹

-
- 1 Karnaval, s. 236
 - 2 Karnaval, s. 44
 - 3 Karnaval, s. 46
 - 4 Karnaval, s. 47
 - 5 Karnaval, s. 48
 - 6 Karnaval, s. 44, 45
 - 7 Karnaval, s. 100
 - 8 Karnaval, s. 137
 - 9 Karnaval, s. 45

Şehnaz'ın oda hizmetçisi olan Sofi, on dokuz, yirmi yaşında, süse ihtiyacı olmayacak kadar güzel bir kızdır.¹

Madam Hamparson'un hizmetçisi Mariya Naku, Nikolaki'nin sevgilisidir. Fakat ondan çok farklı bir karaktere sahiptir. Para için hanımına ihanet etmesi, paraları görünce sapsarı kesilmesi tamahkar bir kadın olduğunu göstermektedir.²

Madam Hamparson'un ahabı olan Madam Küpeliyan, nazik, melih ve fakir bir kadındır.³

Elena, yosma bir kadındır.⁴ Zekâi'nin bütün parasını kaybetmesine sebep olur. Yazara göre, İstanbul'un, Paris taklidi bir uydurmasıdır.⁵

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Resmi'nin annesi, Resmi'nin süt validesi, Nikolaki'nin kızkardeşi Angeleko ve bir kadın.

Henüz On Yedi Yaşında

İstanbul, 1943, 324s.

Henüz On Yedi Yaşında'da yer alan toplam yirmi dört kahramandan on altısı erkek, sekizi ise kadındır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman Ahmet Efendi'dir. Pek çok mesleği olan, fakat son zamanlarda avukatlık ve simsarlıkla meşgul

1 Karnaval, s. 45

2 Karnaval, s. 203, 205

3 Karnaval, s. 52

4 Karnaval, s. 96

5 Karnaval, s. 137

Henüz On Yedi Yaşında

İstanbul, 1943, 324s.

Henüz On Yedi Yaşında'da yer alan toplam yirmi dört kahramandan on altısı erkek, sekizi ise kadındır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman Ahmet Efendi'dir. Pek çok mesleği olan, fakat son zamanlarda avukatlık ve simsarlıkla meşgul olan Ahmet Efendi¹ "herşeyde orta kılmayı üstün gören kamillerden"² olduğu için eğlenmeyi de ihmal etmez. Arkadaşı Hulusi ile içki içtiği bir akşam, yine arkadaşının ısrarıyla ve onunla birlikte bir randevu evine gider. "Kârhane ve fahişelik hakkında olumsuz fikirlere sahip olan³ Ahmet, istemeden gittiği randevu evinde tanıdığı, "henüz on yedi yaşında" bir fahişe olan Kalyopi'ye acır ve onu kurtarmak ister. Ahmet Midhat'ın "feylesof" olarak adlandırdığı kahramanlardan olması hasebiyle Ahmet, hürriyetten yanadır ve her türlü esaretten iğrenmektedir.⁴ Kalyopi'yi kurtarmak üzere harekete geçer ve bunda muvaffak olur.

Hulusi Efendi, bir mirasyedi olmakla birlikte,⁵ iyi terbiye görmüş ve yaratılıştan nazik bir adamdır.⁶ Ahmet'in feylesofluğun mukabil, Hulusi Efendi'yi pratik bir kişi olarak tanımlamak mümkündür.

-
- 1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 6
 - 2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 9
 - 3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 32, 159, 184
 - 4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 11, 303
 - 5 Henüz On Yedi Yaşında, s. 6
 - 6 Henüz On Yedi Yaşında, s. 181

Kalyopi'nin babası Yorgaki, tütün tüccarlığı ve meyhanecilik yapan¹ bir adamdır. Kızının durumunu bilmezlikten gelir ve umursamaz.² Bu itibarla kötü bir baba olduğunu söyleyebiliriz.

Yümni Bey, romanda kendisinden bahsedilen bir kişi olarak yer alır. Kalyopi'yi samimi duygularla sevmiş, evlenmek üzere onu kaçırtmış, fakat Rumların taassubu sebebiyle onu bırakmak zorunda kalmıştır. Müsbet bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanların bir kısmı fahişelerle ilişkileri olması bakımından romanda yer alan kişilerdir. Bir kısmı ise tamamen figuratiftirler. Bu yüzden sadece isim zikretmekle yetiniriz: Randevu evinde uşaklık yapan Vasili, Sarraf Ohannes, Randevu evindeki fahişelerden Limsaki'nin dostu Cüneyd Bey, Rum Uşak Nikoladis, Said Efendi, Cabir Bey, Zeynet Bey, Kalyopi ile evlenmeyi kabul eden Rum Uşak, Yunanlı bir Hekim, Rahmi ve bakkal Ligor.

Kadınlar

Romanda yer alan kadın kahramanlar arasında en önemli olanı, Kalyopi'dir. Romanda esas olarak Kalyopi'nin hayatı anlatılmaktadır. Rum asıllı olan Kalyopi, fahişelerin içinde bulunduğu zorluklarla ve acıyla dolu hayatı gözler önüne serer:

"Biz acınacak insanlarız iğrenilecek değil."³

"Bizim sevdiğimiz adamlar bizi sevenler değildir. Bizi en çok sevenleri ise biz sevmeyiz."⁴ diyen Kalyopi, Ahmet'e hem minnet hem de aşkla bağlıdır. Fakat ona uygun olmadığını bilmektedir. Bu

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 193

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 264

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 67

4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 104

yüzden bir Rum uşakla evlenir. Romanın sonunda Kalyopi, değişmiş,¹ fahişeliğin bütün izlerini üzerinden atmış ve bir ev kadını olmuştur.

Agavni, Ermeni asıllı bir fahişedir.² Herşeyde kendini beğenen bir kadın olarak tavsif edilmektedir.³

Kalyopi'nin ablası Maryola, bakkal Ligor'a teslim olmadığı için onun tarafından öldürülmüş bir kızdır.

Amalya, Kalyopi'yi baştan çıkararak ve onun kötü yola düşmesine sebep olan fettan bir kadındır.⁴

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Randevu evinin kapısını açan ihtiyar Ermeni Maryonko Dudu, Ermeni fahişe Ahu, fahişe Filomen, fahişe Limisaki, Madam

Acâib-i Âlem

İstanbul, , 289s.

Acaib-i Âlem'de otuz dokuzu erkek, on ikisi de kadın olmak üzere toplam elli bir kahraman yer almaktadır. Kahramanların büyük kısmı figüratiftir.

Erkekler

Subhi Bey, romanın en önemli erkek kahramanıdır. Hayatını, bütün vaktini ilim tahsil etmeye adanmıştır. Bütün amacı, âdeta âşık olduğu tabiatın sırlarına vâkıf olmaktır. Bu amaca yönelik olarak gece gündüz çalışmaktadır. Evinde kitaplardan ve zaruri ihtiyaçlarını gidermek için edindiği az sayıda eşyadan başka bir şey yoktur. Yalnız yaşamaktadır. Dünyadan el etek çekmiş, insanlarla görüşmemeye karar

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 313

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 7

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 179

4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 241

vermiştir. Kendi başına fûnûn âleminde yaşamaktadır.¹ Yaşayış tarzını, ilim dışındaki zaruri meşguliyetlerini en aza indirecek şekilde belirlemiştir.² Bütün bu özellikleriyle sıradışı bir insan olan Subhi Bey, kendisini tanıyan kişilerce bir mecnun olarak bilinmektedir. Fakat o bir mecnun değil, bir ilim âşığıdır. Kendisini ziyarete giden ve bir süre sohbet eden arkadaşı Hicabi bey ona "sana mecnun diyenler mecnundur ey hakim-i bî-misal"³ der. Subhi Bey, yazarın "feylesof" olarak takdim ettiği kahramanlardandır. Bu ifade onun için eserin bir çok yerinde kullanılır.⁴ Subhi Bey, feylesofluğuna paralel olarak, aynı zamanda bir "insan-ı kâmil"dir.⁵

Subhi Bey, bilginin sadece nazari çalışmakla değil, asıl seyahatle kazanılabileceği kanaatindedir.⁶ Fakat seyahat etmek için yeterli parası yoktur. Sonunda seyahat için gereken parayı elde eder. Aynı zamanda mahir bir ressam olan Subhi Bey⁷, incelediği bitkilerin resimlerini yapmaktadır. İşte bu resimlerden oluşan kolleksiyonunu ve kitaplarını bir ecnebiye satar ve kendisiyle beraber seyahat etmek arzusunda olan arkadaşı Hicabi Bey'le kuzey kutbuna gitmek üzere yola çıkar. Bu seyahat esnasında Rusya'yı dolaşan iki arkadaş, Osmanlılığı örnek birer insan olarak bihakkın temsil ederler. Özellikle Subhi Bey gerek ilim ve irfanı, gerekse ahlâkı ile bütün yabancıları kendisine hayran bırakır.

Bu seyahat, Subhi Bey'in hayatında "acaib-i âlem"i müşahede ederek öğrenmesinin yanısıra büyük bir değişime yol açar. Hiç âşık olmamış ve kadınlardan uzak durmuş olan Subhi Bey, seyahatin başlangıcında tanıştığı ve kendisiyle beraber seyahate devam ettiği Miss Haft'a âşık olur. Miss Haft da Subhi Bey gibi âlemin esrarını öğrenmek için yola çıkmış ve hayatını ilme adamıştır. Subhi Bey kendisiyle Miss

1 Acaib-i Âlem, s.5-8

2 Acaib-i Âlem, s.11

3 Acaib-i Âlem, s.15

4 Acaib-i Âlem, s.12, 76, 111, 179, 279

5 Acaib-i Âlem, s.172

6 Acaib-i Âlem, s.10, 24

7 Acaib-i Âlem, s.6

Haft arasındaki denklik ve benzerlik sebebiyle, önce ondan hoşlanmaya başlar.¹ Fakat bir süre sonra âşık olduğunu farkederek. Artık o, sevgilisini şiddetle kıskanan² bir âşıktır. Seyahatin sonunda bu aşk, evlilikle sonuçlanır.

Hicabi Bey, arkadaşı Subhi Bey gibi ilim tahsiliyle meşgul genç bir adamdır. Zekâ ve fetanetiyle şöhret bulmuş³ olan Hicabi Bey'le Subhi Bey arasında bazı farklar vardır: Subhi Bey'in tabîî ilimlerle meşgul olmasına mukabil, o "âlem-i İslâmiyete taallûku olan ilimlerle" meşgul olmuştur.⁴ Fakat bu, iki arkadaşın yakınlaşmalarına bir engel değildir. Çünkü Hicabi Bey'e göre her ilim bir maşuk-ı hakîkiye vüsul ve hiç olmazsa takarrub için bir yoldur.⁵ İkinci olarak, Hicabi Bey'in bir işi ve bir ailesi vardır. Tahsile mani gördüğü için memuriyetten istifa eder.⁶ O da Subhi Bey gibi bütün zamanını ilme ayırmak istemektedir. Fakat bu durum ailesi tarafından tepkiyle karşılanır. Hicabi Bey'in zevcesi ve hemşiresi, bir mecnun olan Subhi Bey'in onu yoldan çıkardığı kanaatinde. Hele Hicabi Bey'in Subhi Bey'e uyararak kuzey kutbuna gitmek istediğini öğrenince bunu büyük bir felâket olarak addederler. Bu noktada Hicabi Bey, "Kadın bu! Bahusus Osmanlı kadını"⁷, "şu akılsız kadınlar"⁸ şeklindeki ifadelerle kadınların anlayışsızlığından şikayet eder. Hicabi Bey, kardeşinin yardımıyla zevcesini ve hemşiresini razı etmeyi başarır ve arkadaşıyla birlikte yola çıkar.

Bu seyahat esnasında Hicabi Bey de Subhi Bey gibi ilmi ve ahlâkıyla örnek bir kişi olarak Osmanlılığı temsil eder. Fakat Subhi

-
- 1 Acaib-i Âlem, s.94
 - 2 Acaib-i Âlem, s.103, 116, 147, 151, 152, 175, 270
 - 3 Acaib-i Âlem, s.4
 - 4 Acaib-i Âlem, s.13
 - 5 Acaib-i Âlem, s.13
 - 6 Acaib-i Âlem, s.22
 - 7 Acaib-i Âlem, s.36
 - 8 Acaib-i Âlem, s.38

Bey'e nisbetle geri plânda ve daha silik bir kişi olarak yer alır. "Saf kalpli" bir kişi olan¹ Hicabi Bey, Subhi Bey'e uyar, onu örnek alır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Hicabi Bey'in kardeşi, Hoca Tahsin Efendi, Birinci Kaptan, İkinci Kaptan, bir İngiliz, bir sandalçı, bir dümenci, bir çingene, Nebatat Mektebi müdür ve hocalarından birisi, Rus arabacı, bir binbaşı, bir kazak süvarisi, üç nefer arabacı, bir süvari yüzbaşı, bir jandarma yüzbaşı, bir Rus, Şimendifer memuru, Saray-ı İmparatorî mihmandarlarından biri, bir yüzbaşı, yaver, edip ve terbiyeli bir Rus, üç mösyö, Baron Mihal, Rus sandalçı, Baş çavuş rütbesinde bir zâbit, bir balıkçı, Samoyed hizmetçi, Rus simsar, Samoyed Papazı, bir Samoyed, avcıbaşı olan bir Samoyed, bir botanik doktoru, bir ilm-i heyet alimi.

Kadınlar

Miss Haft, romanda yer alan en önemli kadın kahramandır. Yazar onun, güzellik ve bir kadında bulunabilecek bütün meziyetlerin yanısıra, "zinet-i maarif ve hikmetle müzeyyen bir erkekte bulunabilecek vekar ve temkin gibi ahavale"² de sahip olduğunu belirtir. Miss Haft, ilim âşığı bir kadındır. İlm-i heyet ve tarih-i tabiiye tahsil etmiştir.³ "Acaib-i Âlem"i görmek üzere tek başına seyahate çıkmış olması hem ilim aşkının hem de cesaretinin ne derece büyük olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Miss Haft, bilgisinin yanısıra ahlâkıyla da dikkat çeker. Namuslu, ağırbaşlı bir kadındır. İlimle olan meşguliyeti onu evlilikten alıkoymuştur. Evlilikten nefreti de yoktur, rağbeti de.⁴ "Sevda ve heva denilen şeylerin selam vermemiş olduğu bir kalbe sahiptir"⁵. Seyahati esnasında tanıştığı ve refakat edecek bir adam ve bir insân-ı kâmil olarak olarak gördüğü⁶ Subhi Bey'le olan münasebeti, Miss Haft'ın bu noktada büyük bir değişime uğramasına sebep olur. Çünkü söz konusu münasebet aşka dönüşür. Bu Miss Haft açısından hemen gerçekleşmez. Miss Haft, Subhi Bey'i tanıdıktan sonra onu bir insan olarak çok beğenir, fakat onun sevdası henüz kalbine yol bulmuş

- 1 Acaib-i Âlem, s.186
- 2 Acaib-i Âlem, s.82
- 3 Acaib-i Âlem, s.95
- 4 Acaib-i Âlem, s.95
- 5 Acaib-i Âlem, s.171
- 6 Acaib-i Âlem, s.85

değildir. Miss Haft, günün birinde birini sevecek olursa, bunun Subhi Bey'den başkası olamayacağına emindir. Bunun iki sebebi vardır: 1) Subhi kadar takdire şayan bir erkek bulamayacaktır. 2) Subhi'nin kendine olan muhabbeti ondan hiç bir vakit uzaklaşmayacaktır.¹ Çok geçmeden Miss Haft, Subhi Bey'e âşık olduğunu anlar. Subhi'yi Kontes Katina'yla beraber, üstelik kadın Subhi'nin koluna yaslanmış olduğu halde görmesi Miss Haft'ın kıskançlıktan mosmor kesilmesine sebep olur.² Subhi ile âşıkane sayılabilecek hasbihallerde bulunur.³ Subhi'nin av sırasında hastalanıp yaralanması üzerine onu tedavi eder, başından ayrılmaz, bu sırada ona olan şefkati daha da artar.⁴ Miss Haft'ın Subhi'ye âşık olduğunu anladıktan sonra, aşkta aktif bir tutum takındığı görülmektedir. Nitekim, Subhi'ye evlenme teklifini o yapar.⁵ "Cismen olduğu gibi kalben de bir bakir-i afif"⁶ olarak nitelendirilen Miss Haft, romanın sonunda Subhi Bey'le evlenip İstanbul'a yerleşir.

Prenses, orta yaşlı, genç iken emsalsiz güzellerden olduğu anlaşılan dul bir kadındır, Rusya'nın en kadim hanedanına mensuptur.⁷ Misafirperver olması, Subhi ve Hicabi beylere alâka göstermesi, Osmanlığa iltifat etmesi lehine kaydedilebilecek hususlardır. Prenses, Miss Haft'ın tam tersi özelliklere sahiptir. Hicabi ve Subhi beylere kendi açısından âşık olan, fakat Miss Haft'ın onlardan gördüğü muameleyi göremeyen Prenses, Miss Haft'a haset eder.⁸ Utanma duygusu yoktur, yüzü kızarmaz.⁹ Hareketlerindeki incelik, bir aristokrat olmasından kaynaklanmaktadır.

Kontes Katina Katanof, oldukça güzel, otuz yaşını geride bırakmış, fakat süsü, zineti sebebiyle yirmi yaşında gibi görünen bir kadındır.¹⁰ Prenses'in arkadaşıdır ve karakter bakımından onunla aynı paralelde yer alır. Yazarın "kanı sıcak bir kadın"¹¹ diye nitelendirdiği Kontes Katina, Subhi Bey'i baştan çıkarmağa çalışırsa da muvaffak olamaz.

-
- 1 Acaib-i Âlem, s.172
 - 2 Acaib-i Âlem, s.180, 183
 - 3 Acaib-i Âlem, s.236, 241
 - 4 Acaib-i Âlem, s.258, 259
 - 5 Acaib-i Âlem, s.272, 75
 - 6 Acaib-i Âlem, s.274
 - 7 Acaib-i Âlem, s.67, 71
 - 8 Acaib-i Âlem, s.150
 - 9 Acaib-i Âlem, s.151
 - 10 Acaib-i Âlem, s.177
 - 11 Acaib-i Âlem, s.179

Miss Haft'ın Halası, romanın sonunda yer alan bir kahramandır. Kırk yaşını geride bırakmış hüsn ü terbiye sahibi olan¹ Hala Türklere olan menfi önyargısıyla dikkat çeken bir İngilizdir. Roman boyunca, yiğenine yazdığı mektuplarda Türklerin aleyhinde bulunur. Romanın sonunda ise yiğenin bir Türkle evleneceğini öğrendiği zaman buna son derecede sert bir tepki gösterir. Fakat Miss Haft'ın kararlılığı onun direncini kırar ve bu evliliğe razı olmak zorunda kalır.

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar figüratif kişilerdir: Hicâbi Bey'in zevcesi, kızkardeşi, Birinci kaptanın karısı, gemideki İngiliz yolcunun karısı, iki kadın, otelde hizmetçi kadın, Samoyed hizmetçi kadın.

Dürdane Hanım

Istanbul, 1316, 100s.

Dürdane Hanım'da toplam yirmi üç kahraman bulunmaktadır. On beşi erkek, sekizi kadın olan bu kahramanların çoğu figüratif kişilerden oluşmaktadır. Erkek kahramanların kadın kahramanlardan dördü daha fazla olmasına karşılık, romanın baş kişisi konumunda bulunan kahraman kadındır. Bu yüzden önce kadın kahramanlar üzerinde duracağız.

Kadınlar

Dürdane Hanım'da romanın en önemli kahramanı olarak yer alan Ulviye Hanım, Ahmet Midhat'ın eserlerindeki en ilginç kadın tiplerinden biridir.

Ulviye Hanım, son derece güzel,² terbiyeli, nazik,³ oldukça bilgili⁴ ve serbest mizaçlı⁵ bir kadındır. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşında, dul bir kadın olan⁶ Ulviye Hanım'ın özellikleri bu kadarla bitmez; o aynı zamanda olağanüstü bir kuvvete, pazu gücüne sahip bir kadındır:⁷ Erkeklerle boy ölçüşür, bir erkekten daha kuvvetli olduğunu iddia eder;⁸ roman boyunca yaptıklarıyla da bunu bir güzel ispat eder. Komşu yalıda yaşayan Dürdane Hanım'a yardım etmek için erkek kılığına giren Acemoğlu Ali Bey kimliğiyle İstanbul'da arz-ı endam

1 Acaib-i Âlem, s.282, 283

2 Dürdane Hanım, s. 48

3 Dürdane Hanım, s. 48

4 Dürdane Hanım, s. 48

5 Dürdane Hanım, s. 53

6 Dürdane Hanım, s. 48

7 Dürdane Hanım, s. 53

8 Dürdane Hanım, s. 53

eden Ulviye Hanım, gücü, kuvveti ve dirayetiyle bir erkeğin yapabileceği hemen herşeyi başarıyla gerçekleştirir. Böylece bir kadının da, bir erkeğin yaptığı şeyleri yapabileceğini gösterir. Ulviye Hanım'ın erkeklere sille tokat dayak atması, onun erkeklere galebe ettiğini dahi düşündürür.

Ulviye Hanım, iğfal ettiği kadını yüz üstü bırakan Mergup isimli âşıktan, kadınlık namuna intikam almak ister. Bunun için, önce Mergup'la muaşaka eder, mektuplaşır ve sonunda ısrarlı yalvarmaları üzerine onu evine kabul eder. Ulviye, Mergup'la konuşurken ona Dürdane Hanım'la olan macerasını bildiğini ihsas ettirir, sonra da yapması gereken şeyi kesin bir dille açıklar:

"(...) Sana şu teklifi katiyen irat edeyim Dürdane'yi bir haftaya kadar nikâh edip alacak mısın? Yoksa senin canına kadar kasdetmek benim vazife-i muntakimânem olsun mu?"¹

Bir kadının tehdidine ehemmiyet vermeyen Mergup, pantolonunun cebinden bir rovelver çıkarırsa da buna pişman olur. Zira Ulviye, Mergup'un kolundan tutup öyle bir sıkar ki Mergup, "kolunun kemikleri sanki yassılmak derecesinde bir vec' ile "aman kolum!" diye feryat ederek tabancayı yere düşürür.²

Ulviye bir erkek edasıyla Mergup'a şunları söyler:

"Her yaşmaklıyı kadın mı zannediyorsun. Haydi beyim, benim kasdım burada kendi hanemde olamaz. Misafirperverlik şanına mugayir düşer. Bundan sonra kendini benden epeyce koru."³

Görüldüğü gibi Dürdane Hanım, Mergup Bey'in şahında kötü bir erkeğe her bakımdan galebe etmektedir. Ulviye Hanım'ın Mergup Bey'e karşı gösterdiği bu sert tavır ve onu ölümle tehdit etmesi, bir

1 Dürdane Hanım, s. 78

2 Dürdane Hanım, s. 78

3 Dürdane Hanım, s. 78

kadının, güçlerine güvenerek kadınlara kötülük eden erkeklerden intikam alabileceğini gösterme amacına matuf bir çabadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ulviye hanım, kadınlık namına hareket etmektedir. Nitekim, kendisinden, intikam alabilmek için Mergup Bey'i dairesine getirmesini isteyen Dürdane Hanım'a hitaben söyledikleri de bu kanaati destekler mahiyettedir:

"Aferin Dürdane Hanım! Evet bir intikam alalım ki bütün cihana ibret versin. Bu gaddar erkekler dahi görsünler ki bir kadın, intikama dahi muktedir olabilirmiş. Bunu anlasınlar da bundan sonra kadınları öyle bir mendil zannederek burnunu sildirmekten sonra atıvermeğe cesaret edemesinler."¹

Dürdane Hanım'ın intihar ederek Mergup Bey'den intikam alması sebebiyle, Ulviye Hanım, onun ruhunu taciz etmemek için Mergup Bey'i öldürmekten vazgeçer.²

Ulviye Hanım'ın romanda, Mergup Bey'den başka, ilgili olduğu bir erkek daha vardır: Sohbet. Müsbet bir karaktere sahip olan Sohbet'le, Acemoğlu Ali Bey kimliğiyle ortaya çıktığı sırada bir kahvehanede tanışır ve arkadaş olur. Sohbet, arkadaşının bir kadın olduğunu daha sonra anlar, fakat ona karşı olan davranışlarında herhangi bir değişme olmaz. Ulviye Hanım, Sohbet'le olan münasebetinde emreden, dediğini yaptıran bir kişidir. Romanın sonunda Ulviye Hanım'la Sohbet evlenirler.

Romana ismini veren Dürdane Hanım, yazarın ifadesiyle bir melektir.³ Fakat gayet mahcubiyet içinde terbiye edilmiş⁴ olmasından dolayı oldukça tecrübesiz bir kızdır. Büyük bir aşkla sevdiği⁵ Mergup Bey tarafından kolayca aldatılır. Kendisini hamile bıraktıktan sonra

1 Dürdane Hanım, s. 113

2 Dürdane Hanım, s.

3 Dürdane Hanım, s. 35

4 Dürdane Hanım, s. 50

5 Dürdane Hanım, s. 60, 63, 96

terkeden Margup'a olan güveni, ailesinden gizli olarak çocuğunu dünyaya getirdikten sonra bile devam eder. Ulviye Hanım, Mergup'un onu aldattığını ispat etmek için epey uğraşmak zorunda kalır. Sonunda aldatıldığını anlar ve Mergup'tan intikam almak ister. Fakat bu intikam, Ulviye Hanım'ın düşündüğünden çok farklıdır. Dürdane Hanım, kalbindeki sevgiyi ebediyete taşımak ve Mergup'u vicdan azabıyla baş başa bırakmak için zehir içerek intihar eder ve Ulviye Hanım'ın zor kullanarak odasına getirdiği Mergup'a can çekişirken söyledikleriyle ondan intikamını almış olur.

Dürdane Hanım, bir erkeğin zulmüne uğramış mazlum bir kadındır. Ulviye Hanım'ın aksine pasif bir tutum takınmayı benimser. Ulviye Hanım gibi güçlü değil, zayıftır. Hayatı tanımaması, tecrübesiz oluşu uğradığı felâketin asıl sebebidir. Dürdane Hanım'ın başına gelenler ve akibeti okuyucuya bir ibret dersi vermektedir.

Ayşe Ebe, genç bir kadındır. Otuz yaşını aşmamış¹ olmakla birlikte henüz evlenmemiştir. Acemoğlu Ali Bey kimliğindeki Ulviye Hanım tarafından, Dürdane'nin doğumuna yardımcı olması için gece evinden kaçırlır. Bu esnadaki davranışlarından ve sözlerinden, ölüm korkusu karşısında herşeye boyun eğmeye hazır bir kadın olduğu anlaşılmaktadır.

Dürdane Hanım'ın dadısı olan Gülbeyaz Kalfa, orta yaşlı ve sevimli bir kadındır.² Akıllı, tecrübeli ve olgun bir dadı olması hasebiyle Dürdane Hanım'ın yanlış davranışlarına karşı çıkar ve ona öğütler verir. Romandaki diğer kadın kahramanlar şunlardır: İhtiyar bir baş kalfa olan Gülcemal, Latife Hanım ve biri Arap diğeri beyaz iki cariye.

1 Dürdane Hanım, s. 26

2 Dürdane Hanım, s. 35

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman Çerkez Sohbet'tir. Otuz beş yaşında olan¹ ve mauna kürekçiliği yapan² Sohbet, hüsn ü tabiat sahibi,³ dünya görmüş, tecrübeli⁴ bir adamdır. İbret verici bir serencamı vardır. Buna göre Sohbet, bir paşanın konağında büyümüş bir köledir. Sekiz yaşından itibaren gizlice para biriktirir. Yıllar sonra hatırı sayılır miktarda parası olmuştur. Paranın âdeta evladı mesabesinde olan Sohbet, kahyanın çirkin teklifini kabul etmeyince onun tertip ettiği bir entrikaya kurban gider. Kahya Paşa'nın paralarını çalar. Yapılan arama sırasında Sohbet'in odasında bulunan yüklü miktarda para onu suçlu durumuna düşürür. Hapse atılan Sohbet, bilahare Kahya'yı öldürür. Yıllar sonra da firar ederek mahkûmluktan kurtulur. İstanbul'a dönüp kayıkcılık yapmaya başlar.

Görüldüğü gibi Sohbet'in hayat hikâyesi başlı başına bir roman gibidir. Olgun, zeki ve akıllı bir adam olan Sohbet, içindeki iyiliği, iyiliğe olan istidadını, bütün başına gelenlere rağmen kaybetmez. Romanın sonunda Ulviye ile evlenmesi, iyiliğe dönmesinin, iyi kalmasının bir ödülü olarak düşünülebilir.

Mergup Bey, oldukça zengin bir mirasyedidir.⁵ Yazar, ondan bahsederken, "kıçı kırık bir şık"⁶ ve "gayet zeki bir habis"⁷ gibi ifadelerde bulunur. Bencil ve zevk düşkünü bir adamdır. Mesuliyet duygusu taşımamaktadır. Hamile bıraktığı Dürdane Hanım'ın içinde bulunduğu zor durum karşısında hiçbir rahatsızlık duymaz ve onu başından atmaya çalışır. Böyle bir durumda, komşu yalıda oturan

-
- 1 Dürdane Hanım, s. 6
 - 2 Dürdane Hanım, s. 8
 - 3 Dürdane Hanım, s. 14
 - 4 Dürdane Hanım, s. 23
 - 5 Dürdane Hanım, s. 64
 - 6 Dürdane Hanım, s. 58
 - 7 Dürdane Hanım, s. 75

Ulviye Hanım'la muaşaka etmek istemesi ne kadar bayağı bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir.

Cemal Ağa, Sohbet'in kendi serencamını anlatırken bahsettiği bir kişidir. Konak'ta Kethüda ve vekilharç olarak çalışmaktadır. Kötü bir insandır.

Memduh Bey, Dürdane Hanım'ın eski nişanlısıdır. Doktor binbaşısı olan Memduh Bey, Dürdane Hanım'ı karşılıksız ve büyük bir aşkla sever. Ondan ayrı kalmaya dayanamayarak intihara teşebbüs eder¹. Mecnun olur².

Halveti Efendi, Dürdane Hanım'ın babasıdır. Gayet zengin bir kişidir³. Romanda sadece adı geçer.

Dürdane Hanım'da yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir. Şirket-i Hayriyye vapurunda kömürcülük yapan Muşlu bir Ermeni, yankesici ve hırsız Papazoğlu Andon, Dürdane Hanım'ın Mergub Bey'den olan küçük oğlu Ataullah, İngiliz Tabip, Çerkez Sohbet'in efendisi olan Paşa, haremağası Mansur Ağa, bir uşak, Ulviye Hanım'ın uşağı, Bakkal Beduş Ağa ve Hameleci Mehmet Ağa.

1 Dürdane Hanım, s.96
2 Dürdane Hanım, s.108
3 Dürdane Hanım, s.50

Vah

İstanbul, 1299, 173s.

Vah'ta toplam on iki kahraman bulunmaktadır. Bunlardan onu erkek ikisi ise kadındır. Kadın ve erkek kahramanların sayıları arasındaki oran farkı tıpkı Dürdane Hanım'da olduğu gibidir ve yine Dürdane Hanım'da olduğu gibi bu romanda da oldukça güçlü bir şahsiyete sahip olan bir kadın vardır. Erkek kahramanlar bu kadın kahramanın etrafında önem kazanmaktadır.

Kadınlar

Bu kadın kahraman, Ferdane Hanım ya da diğer adıyla Samurkaş Hanım'dır.

Romanın ilk bölümünde serbest tavırlarıyla dikkat çeken¹ bir kadın olarak karşılaştığımız Samurkaş Hanım, eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Yazar, fizikî portresini uzun uzun anlatır.²

Samurkaş Hanım, sadece fiziki güzelliğiyle değil, tahsil ve terbiyesiyle de mükemmeldir ve herkes tarafından sevilmiştir.³ Kendinden emin bir kadın olan Samurkaş Hanım, sigara içmekten ve erkeklerin gözlerinin içine bakmaktan çekinmez.⁴ Fakat bu onun hafif meşreb bir kadın olduğu anlamına gelmez, bilâkis son derece

1 Vah, s. 8

2 Vah, s. 38, 39

3 Vah, s. 74

4 Vah, s. 23, 10, 78

namusludur ve kendisine sarkıntılık eden "şık"lara karşı namusunu cesaretle müdafaa eder.¹

Evli bir kadın olan Samurkaş Hanım, her bakımdan kocasından üstündür. Kocasını, yakalandığı çiçek hastalığı sebebiyle yüzü oldukça çirkinleşmiş ve yine bu hastalıktan dolayı eğitimi yarım kalmış iyi eğitim görememiş bir adamdır. Bütün bu menfi özelliklerine rağmen önceden beri sevdiği için onunla evlenmiş vefasızlık etmemiştir. Samurkaş Hanım için kocasının çirkinliğinin ve cehaletinin hiçbir ehemmiyeti yoktur; ona son derece bağlıdır; fakat mutlu değildir. Çünkü kocası, kendisini ona denk görememekte ve bu yüzden de onu şiddetle kıskanmaktadır. Her geçen gün büyüyen bu kıskançlık sebebiyle Samurkaş Hanım'ın hayatı acılar içinde geçmektedir. Kocasından hakaretler görmekte ve sık sık ağlamaktadır. Fakat o kadar alicenaptır ki ağlayışı kendisi için değil, kocası; kocasının ızdırabı içindir.² Samurkaş Hanım, kendisine reva gördüğü kötü muameleden dolayı kocasını mazur görmekte ve onu savunmaktadır. Kocasının ruh hâlini ustalıkla tehlil eden Samurkaş Hanım, onu mazur görmenin yanısıra affedip onun üzerine titremektedir.³

Samurkaş Hanım'ın kocasına olan sevgisine karşılık bulamaması, bu sevginin zamanla acıma dönmüşmesine sebep olur ve kahramanımız sevgi bakımından bir boşluk içinde kalır. Sevda-yı sâfiyaneye itibar eden bir kadın olan⁴ Samurkaş Hanım, kocasının karşılayamadığı bu hissi karşılama için, kendisini şıkların sarkıntılığından kurtaran ve bu yüzden hapis yatan Necati'ye sığınır.

Samurkaş Hanım, önce Necati'ye teşekkür etmek için bir mektup yazar; bu mektubun cevabını aldıktan sonra yazdığı ikinci mektupta ise Necati'yi bizzat görüp tanımak istediğini belirtir. Samurkaş Hanım'ın

1 Vah, s. 23

2 Vah, s. 78

3 Vah, s. 75

4 Vah, s. 103

cüreti Necati'yi şaşkınlığa düşürecek ve onun hakkında menfi şeyler düşündürecek niteliktedir.

Samurkaş Hanım ile Necati Bağlarbaşı'nda Millet bahçesinde buluşurlar. Böylece aralarında safiyane bir sevda başlamış olur. Mektuplaşmaya devam ederler. Bu mektupların başlıca konusu, sevdayı sâfiyanedir. Çamlıca ve Fener bahçelerinde iki defa daha bir araya gelip muhavere ederler. Konu yine aynıdır. Bütün bu konuşmalara, mektuplaşmalara rağmen, iki sevgili birbirine henüz tam olarak emniyet etmemektedir. Bu, yazara göre "sevdanın cümle-i garibinden birisidir."¹ Bununla birlikte iki sevgili her geçen gün daha da yakınlaşmaktadır.

Samurkaş Hanım, kocasının son bir çılgınlığı üzerine kendinden emin, cesur kadın tavrıyla Necati'yi Göksu'ya davet eder. Bu buluşma sırasında Samurkaş Hanım'ın kocasının son olarak yaptığından bahsetmesi üzerine Necati'nin söyledikleri, Samurkaş Hanım'ın karakteri ile ilgili çok önemli bir hükmü havîdir:

"Talat Bey tarafından gördüğünüz muamelenin ne kadar sizin dahi sabr ü tahammülü artırmanız gerçekten ademiyetin fevkinde bir mahlûk olduğunuzu isbat eder. Sizin yerinizde başka kadınlar olsa ne yolda hareket edeceklerini size anmağı ayn-ı cinayet addederim. Amma sizi başka kadınlara kıyas ederek kadrinizi küçültmüş olacağım için değil, belki başka kadınları size kıyas ederek haklarını isbat etmedikleri halde kadirlerini büyütmüş olacağım için. Zira bir koca için çekilen ıztıraplar onların fikr-i intihaplarına şiddet verdiği halde sizin ıztırabınızın tezayüdü kocanız haklarındaki merhametinizin tezayüdünü mucip oluyor: Cibilliyet-i insaniye ile bu ahlâk-ı melekî kıyas kabul eder mi?"²

1 Vah, s. 104

2 Vah, s. 106

Samurkaş Hanım'ın sıradan kadınların fevkinde, melek gibi bir kadın olduğu Necati'nin sözleriyle teyit edilmiş olmaktadır. Çünkü romanda daha önce de Despino bunu dile getirmişti.¹

Necati, samimiyetle arz-ı uhuvvette bulunur. Samurkaş Hanım da bunu kabul ettiğini gösterir tarzda karşılık verir. Fakat bu noktada araya girerek kardeşlikle mukayyet bu aşkı tahlil eder:

Yekdiğerlerinin mutlaka bir şeyi almalarını arzu eyleyecek kadar ihtisaslarına kuvvet gelmiş olan bu iki zat acaba öz vahid hemşire ve karındaş olsalardı şu muhabbetleri mümkün olabilir miydi?

Heyhat! Şimdi bunlarda başka türlü sevdalar bulunmadığı veyahut bazıları noksan olduğu için böyle düşünüyorlar (...)

Şimdiki hâlde ise bunların yekdiğerine temin eyledikleri muhabbet yüz binde bir adama müesser olmak şöyle dursun tasavvuru bile güç olan şeylerdendir.²

Samurkaş Hanım'ın Necati'ye olan aşkının kardeşlik esasına dayanması, platonik bir mahiyet arz etmesi insan olarak ihtiyaç duyduğu, eksikliğini hissettiği saf sevgiyi yaşamak istemesindedir. Meseleye samurkaş Hanım açısından yaklaşacak olursak, onun içinde bulunduğu yalnızlıktan, sevgisizlikten kurtulmasının; Necati'yle tesis ettiği sevda-yı safiyane sayesinde mümkün olduğunu görüyoruz. Nitekim bunu Samurkaş Hanım da açıkca ifade eder.³

Samurkaş Hanım, kocasından sonra hayatını olumsuz yönde etkileyen ikinci bir erkek kahramanla daha yüz yüze gelir. Necati'yle kurduğu münasebet sayesinde hayatını dengeli ve tahammül edilebilir bir seviyeye getirmeyi başaran Samurkaş Hanım, Behçet'in araya girmesiyle birlikte mücadele ve gerginlikle dolu bir hayat yaşamaya

1 Vah, s. 79

2 Vah, s. 107

3 Vah, s. 107

başlar. Fotomontaj yoluyla çoğalttığı uygunsuz fotoğraflarını şantaj vasıtası olarak kullanmak suretiyle kendisini elde etmek isteyen Behçet'e boyun eğmez, iffetinden asla taviz vermez. Söz konusu fotoğraflar neticede büyük bir felakete sebep olur: Samurkaş Hanım'ın kocası bu fotoğrafları görür ve teessüründen hastalanıp yataklara düşer ve vefat eder.

Olup bitenler Samurkaş Hanım'ı büyük bir üzüntüye sevketmiştir; o kadar ki kurtuluşu ölümdе görür.¹ Bezgin bir ruh hali içinde bulunan Samurkaş Hanım, suçlu olarak sadece kendini, kendi talihini ve sahip olduğu güzelliği görür.² Bu yüzden, kocasının öldüğü gece düşman olarak addettiği güzelliğini yok etmek için kendi yüzünü yakar.³

Samurkaş Hanım, kendini suçlu kabul etmekle birlikte, başına gelen felaketin asıl sebebinin, erkeklerin kadınlar hakkındaki yanlış düşünce ve davranışların olduğu kanaatindedir. Bu noktada erkekleri suçlar:

"Onlar nezdinde kadınlar bir alay biçaregân mahlukattır ki ne gönülleri ne cenapları hasılı hiçbirşeyleri olmayıp mücerret beylerimizin keyifleri için yaratılmışlardır. Kendi kadr ü kıymetini bilen bir kadın kendisini bunlara eğlence etmek gibi bir maskaralığa nasıl tahammül edebilir. Hem de bu kısım erkekleri nadir sanma. Pek çokturlar. O kadar çokturlar ki hemân erkeklik bundan ibarettir diyebilirim."⁴

Samurkaş Hanım, erkekler hakkındaki bu olumsuz fikirlerine rağmen, yine de kendinden başka hiç kimseyi suçlamaz, tevekkül

1 Vah, s. 138

2 Vah, s. 150, 151

3 Vah, s. 171, 172

4 Vah, s. 152

içinde Allah'a sığınır.¹ Bu, ondaki ruh asaletinden ve olgunluktan ileri gelen bir durumdur.

Romanın başından sonuna kadar düşünceleriyle, davranışlarıyla, karakteriyle mükemmel bir kadın olarak yer alan Samurkaş Hanım, romanın sonunda Necati ile evlenir.

Romanda Samurkaş Hanım'ın dışında önemli bir kadın kahraman yoktur. Eğer Despino'yu saymazsak, romandaki tek kadın kahramanın Samurkaş Hanım olduğunu söylememiz gerekir. Ahmet Midhat'ın romanlarında hemen hiç rastlamadığımız bu durum, yazarın, Samurkaş Hanım'ın benzersiz, sıra dışı bir kadın olma özelliğini vurgulamak ve önemini daha geniş bir şekilde belirtmek için benimsediği bu esere özgü bir tutumdan kaynaklanıyor olabilir.

Romanda yer alan diğer kadın kahraman olan Despino, bohçacılık yapan bir kadındır.² Yaşı otuz beşten ziyade olan Despino, yazar tarafından "namuslu ve istikamet sahibi",³ "safvet-i kalb sahibi"⁴ bir kadın olarak tanıtılır. Samurkaş Hanım'a acır,⁵ ona yardımcı olmak ister. Fakat bir bakıma Samurkaş Hanım'ın başına gelen bütün felaketlerin müsebbibi odur.⁶ Bunu Despino'nun cahil bir kadın olmasına⁷ bağlayabiliriz.

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman Necati'dir. Ahmet Midhat'ın "feylosof" diye tavsif ettiği⁸ kahramanlardan olan Necati,

-
- 1 Vah, s. 153
 - 2 Vah, s. 34
 - 3 Vah, s. 34
 - 4 Vah, s. 75
 - 5 Vah, s. 78
 - 6 Vah, s. 150
 - 7 Vah, s. 146
 - 8 Vah, s. 31

otuz beş, kırk yaş arasında bir yaşa sahip,¹ zeki² ve güzel ahlâk sahibi,³ bir kişidir. Yazarın tabiriyle "safvet ve halisiyet"sahibi⁴ ve belli bir namus anlayışını⁵ taşıyan bir kişi olduğunu da ilave edelim. Muntazam bir tahsili olmayan, fakat tecessüsü sayesinde⁶ kendini yetiştirmiş olan Necati, arkadaşı Behçet'e ahlâki öğütler verir,⁷ hikmete taalluk eden düşünceler ileri sürer.⁸ Aradığı kadını bulamadığı için bekar kalmayı tercih etmiştir.⁹ Samurkaş Hanım'ın şahsında bu kadını bulmuş olur. Necati'nin Samurkaş Hanım'la olan münasebeti, roman boyunca, platonik bir aşk şeklinde ve düşünce düzeyinde kalır. Romanın sonunda ise Necati ile Samurkaş Hanım evlenirler. Necati'nin; Behçet'in, Samurkaş Hanım'ın fotomontaj yoluyla çoğalttığı uygunsuz fotoğrafını kendisine göndermesi üzerine Samurkaş Hanım'la ilgili müsbet düşüncelerini bir anda değiştirip onun sefih bir kadın olduğuna inanması ve çok ağır bir dille ona mektup yazıp söz konusu fotoğrafla birlikte bu mektubu Samurkaş Hanım'a göndermesi önemlidir. Samurkaş Hanım'ın büyük bir felakete uğramasına sebep olan (kocasını bu yüzden ölür), bu davranış, Necati'nin müsbet şahsiyetini gölgeleyen büyük bir hatadır. Samurkaş Hanım'ın cevabî mektubuyla hatasını anlayan Necati'nin, Samurkaş Hanım'ı bir anda sefih bir kadın olarak değerlendirmesi, müsbet özellikler taşıyan erkeklerin bile kadınlarla ilgili olarak menfi bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Necati, bir anlık öfkesine hâkim olup, düşünse, araştırırsa ve karar vermeden önce işin aslını Samurkaş Hanım'dan sorsaydı, olayların akışı da başka türlü olacaktı.

-
- 1 Vah, s. 29
 - 2 Vah, s. 29
 - 3 Vah, s. 30
 - 4 Vah, s. 115
 - 5 Vah, s. 158, 159
 - 6 Vah, s. 29
 - 7 Vah, s. 9
 - 8 Vah, s. 10
 - 9 Vah, s. 30

Behçet, yirmi beş, yirmi altı yaşlarında bir "şık"tır. Necati'nin arkadaşı olmakla birlikte ondan, karakter bakımından bütünüyle farklı bir kişidir. Necati'nin hikmete taallûk eden sözler söylemesi üzerine hikmetin tatbiki güç bir meslek olduğuna dair bir cevap vermesi,¹ iki arkadaşın birbirinden ne kadar farklı olduğunu daha romanın başında ortaya koyar. Kadınlara düşkün bir adam² olan ve onları sadece zevk vasıtası olarak gören Behçet'in platonik aşkla hiçbir alakası yoktur. Romanın başında, vapurda dikkatini çeken Samurkaş Hanım'ı iki gün boyunca takip eder ve daha sonra onu elde edebilmek için her türlü ahlâksızlığı yapmaktan çekinmez. Samurkaş Hanım'la Necati arasındaki münasebetin aşk-ı safiyaneden ibaret olduğuna inanmayan Behçet, Necati'yi kıskanır. Samurkaş Hanım'ı elde etme arzusu böylece daha da artar ve fotomontaj yoluyla çoğalttığı uygunsuz fotoğraflarla Samurkaş Hanım'a şantaj yaparak maksadına ulaşmak ister. Samurkaş Hanım'ın direnmesi onu çılgına çevirir. Kını ve gazabı artar.³ Samurkaş Hanım'ı Necati'den ayırmak için fotoğrafı bu defa Necati'ye gönderir. Zaten deni bir adam olan Behçet böylece denaatte terakki eder.⁴ Fakat yaptığı bütün kötülöklere rağmen maksadına ulaşamaz; ne Samurkaş Hanım'ı elde edebilir, ne de Necati'yle onu ayırabilir. Samurkaş Hanım'ın felaketine sebep olur, fakat ona yenilmemiştir. Romanın sonunda, arkadaşının nasıl bir adam olduğunu artık anlamış olan Necati'nin çabasıyla tutuklanır.

Samurkaş Hanım'ın kocası Talat Bey, yüzünün çirkinliği⁵ ve cehaleti sebebiyle kendisini, çok güzel ve bilgili bir kadın olan karısına denk görmeyen bu yüzden de onu şiddetle kıskanan⁶ talihsiz, acınacak bir adamdır. Üstelik kıskançlığının farkında da değildir⁷ ve kendisini

1 Vah, s. 10

2 Vah, s. 28

3 Vah, s. 128

4 Vah, s. 155

5 Vah, s. 41

6 Vah, s. 76

7 Vah, s. 80

haklı görür, karısına ağır hakaretlerde bulunur.¹ Necati'nin Samurkaş Hanım'a yazdığı, içinde daha önce söz konusu ettiğimiz fotoğrafın da bulunduğu mektup tesadüfen eline geçince şüphelerinin tahakkuk ettiğini düşünür ve karısını boşar. Üzüntüsünden hastalanır ve bilahare vefat eder.

Petraki, Behçet'in yanında seyis olarak çalışan "zeki ve hüner sahibi"² bir kişidir. Despina'nın kardeşidir.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Bakkallık yapan Usta Bodus, Ermeni Vekilharç, hapishanedeki Yüzbaşı, Arzuhacı Hacı Halil Efendi, Mahkeme Reisi ve Samurkaş Hanım'ın hocası.

Fürs-i Kadim'de Bir Fâcia

İstanbul, 1301, 44 s.

(A.Midhat Efendi'nin Tiyatroları, Haz. İnci Enginün; İstanbul, 1990, s.203-251.)

Fürs-i Kadim'de Bir Fâcia'da on üçü erkek, yedisi ise kadın olmak üzere toplam yirmi kahraman vardır:

Erkekler

Siyavuş, oyundaki en önemli erkek kahramandır. Kelimenin gerçek anlamıyla bir kahraman olan Siyavuş, yüce hislerle doludur. Hem masum, hem alicenaptır.³ Üvey annesinin, kendisiyle birlikte olması yolundaki çirkin teklifini şiddetle reddeder ve onun tehditlerine boyun eğmez. Ona göre "ayıp ve denaatle var olmaktan ise namus ve mertlikle yok olmak müreccahtır"⁴ Sudabe'nin kendisine iftira etmesine karşılık, Siyavuş, kendini savunmadığı gibi, üvey

¹ Vah, s. 136

² Vah, s.33

³ Fürs-i Kadim'de Bir Fâcia, s. 216

⁴ Fürs-i Kadim'de Bir Fâcia, s. 208

annesinin suçunu da gizler. Babasıyla arasında geçen konuşma onun şecaat ve kahramanlığını ortaya koyar mahiyettedir. Oyun boyunca kahramanca sözler söyleyen, hiçbir zaaf alâmeti göstermeyen Siyavuş, oyunun sonunda ölüme yine korkusuzca kucak açar.¹

İrah Şahu Keykavus, zayıf karakterli bir adamdır. Oğlunu baştan çıkarmaya uğraşan karısını idam ettirecek iradeden yoksundur. Yüzüne karşı Siyavuş'a olan aşkını haykırmaktan çekinmeyen karısının en büyük işkencelerle öldürülmesini emrederse de, verdiği emirden kısa bir süre sonra pişman olup vazgeçer.² Siyavuş ve Kahin'in Sudabe'yi yaşatmanın öldürmekten daha büyük bir azap olacağı yolunda beyan ettikleri görüş Keykavuş'un işine gelir ve verdiği ölüm emrini geri alır. Bir süre sonra da Sûdâbe'yi zindandan çıkarır ve onun, Siyavuş aleyhindeki iğvasına kapılır. Keykavus, Şah bile olsa, bir erkeğin fattan bir kadın karşısında ne kadar aciz ve iradesiz kalabileceğinin bir örneğidir.

Turan Hükümdarı Efrasiyab, Keykavus'a nisbetle daha güçlü bir şahsiyet olarak görünmektedir. Fakat o da, Keykavus'u Siyavuş'a olan muamelesi yüzünden kınamasına rağmen, kardeşi Gerşivez'in Siyavuş aleyhindeki yalanlarına aldanır ve tahtını kaybedeceği korkusuyla Siyavuş'u idam ettirir. Hakikati öğrendiği zaman ise pişmanlığını ifade eden sözler söylemekten başka elinden bir şey gelmez.³

Efrasiyab'ın veziri Piran, adeta aklın ve bilgeliğin sembolüdür. Efrasiyab'ın verdiği bütün isabetli kararlar onun yol göstericiliği sayesinde gerçekleşir. Akıllı, mert ve kadirşinas bir vezir olan Piran, Siyavuş'un Efrasiyab'a damat olmasını sağlar. Amacı dünyadan

1 Fûrs-i Kadim'de Bir Facia, s. 248

2 Fûrs-i Kadim'de Bir Facia, s. 219

3 Fûrs-i Kadim'de Bir Facia, s. 249

savaşın kalkmasıdır.¹ Fakat, gösterdiği bütün çabalara rağmen Siyavuş'un idam edilmesine mani olamaz.

Gerşivez, Efrasiyab'ın kardeşidir. Hilekâr ve bencil bir adamdır. Siyavuş'un Efrasiyab'ın kızıyla evlenip veliaht olmasını hazm edemez. Hükümdar olma yolundaki umudunu engelleyen Siyavuş'a düşman olur ve Sudabe ile işbirliği edip Siyavuş'un bir iftira sonucu idam edilmesini sağlar. Oyunun sonunda, Siyavuş'un idam edilmesinden sonra delirir.

Oyunda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: İki İranlı kahin, dört Turanlı teberdar, iki İranlı teberdar.

Kadınlar

Sudabe, oyundaki en önemli kadın kahramandır. İhtiraslı, bencil ve aynı zamanda da zeki bir kadındır. Üvey oğlu siyavuş'a âşık olan² Sudabe, Siyavuş'un kendisiyle birlikte olmayı reddetmesi üzerine, ona iftira eder. Keykavus, oğlunu idam ettirecekken temkinli davranması sonunda gerçek ortaya çıkar ve Sudabe zindana atılır. Fakat Sudabe çok güzel ve fattan bir kadındır ve duygularına hâkim olamayan Keykavus onu zindandan çıkarıp affeder. Sudabe zekâsı ve fattanlığı ile Keykavus'u hükmü altına alır. Kendisini reddeden Siyavuş'a olan aşkı büyük bir kine dönüşmüştür. Sudabe, Turan'a karşı kazandığı zaferle önu yükselen Siyavuş'u babasının gözünden düşürür ve böylece onun Turan'a kaçmasına sebep olur. Fakat Siyavuş'un peşini bırakmayan Sudabe, Gerşivez'le işbirliği ederek bu defa onu Efrasiyab'ın gözünden düşürür ve idam edilmesini sağlar. Sudabe'nin karakterinin ihtiras ve kinden ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Ferengis, Efrasiyab'ın kızıdır. Hayran olduğu Siyavuş'la evlenir.

1 Fûrs-i Kadim'de Bir Facia, s. 239

2 Fûrs-i Kadim'de Bir Facia, s. 206

Cerire, Piran'ın kızıdır. Siyavuş için kendini feda etmeyi göze alan fedakâr bir kadındır.

Oyunda yer alan diğerkadın kahramanlar şunlardır: İki İranlı cariye, iki Turanlı cariye.

Çerkez Özdenler

İstanbul, 1301, 33 s.

(Ahmet Midhat Efendi'nin Tiyatroları; İstanbul, 1999, s.251-302.)

Çerkez Özdenler'de beşi kadın, altısı erkek olmak üzere toplam on bir kişi yer almaktadır. Oyunda kadın kahramanların, hem sayı bakımından hem de karakter özellikleri bakımından erkek kahramanlardan daha ön plânda yer aldığı görülmektedir.

Kadınlar

Arslangöz, oyundaki en önemli kadın kahramandır. Vakar, azamet, kibir, gurur sahibi¹ bir kadın olan Arslangöz, nişanlısı Samurkaş Bey'in savaş sırasında korkaklık ettiği yolundaki dedikodu yüzünden onunla evlenmekten vazgeçer. Arslangöz, Samurkaş Bey'i çok sevmektedir, fakat bir korkakla evlenmesi de mümkün değildir, böyle bir şeyi yapmaktansa ölmeyi tercih edeceğini söyler.² Bu noktada, uluvv-ı tab'ı ile gönlü arasında kalan³ ve uluvv-ı tab'ı galip gelen Arslangöz, çözümü, kendini cariye olarak satmakta bulur.⁴

Oyunda yer alan diğerkadın kahramanlar şunlardır: İhtiyar Çerkez Özdeni Timurtaş'ın karısı olan Nefise, Arslangöz'ün dostları olan Canfes, Ziba ve Fejidet.

1 Çerkez Özdenler, s. 292

2 Çerkez Özdenler, s. 263

3 Çerkez Özdenler, s. 264

4 Çerkez Özdenler, s. 276

Erkekler

Samurkaş Bey, aslında son derece cesur ve kahraman bir kişidir, fakat aslı olmayan bir dedikodu sebebiyle, korkak olarak tanınmanın azabını yaşar. Arslangöz'ün saadeti için kendini feda etmeyi düşünür ve tabancasını beynine sıkarak intihar eder.¹

Oyundaki diğer erkek kahramanlardan Timurtaş; çok gezmiş, cihan terbiyesini görmüş bir kişidir; Samurkaş Bey'in arkadaşı olan Canbolat Bey ise mert ve akıllı bir adam olarak dikkat çeker.

Oyunda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Timurtaş'ın kabilesinden Sefer Bey, Zan Bey ve esir tüccarı olan bir Acem.

Volter Yirmi Yaşında

İstanbul, 1301, 64s.

Volter Yirmi Yaşında'da yer alan toplam on dört kahramandan onu erkek dördü ise kadındır.

Erkekler

Volter, eserdeki en önemli erkek kahramandır. Yirmi yaşında zekâ ve zerafet sahibi bir genç olan² Volter, şiir ve felsefeyle uğraştığı için babasının hışmına uğrayarak nefyedildiği Lahey'de Olemp isimli bir kıza âşık olur. Babasının bu aşktan haberdar olması üzerine sefarethaneye hapsedilen Volter'in sevgilisine yazdığı mektuplar, eserin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yazar bu mektupları, ayrı ayrı yorumlar ve her defasında Volter'in saflığı, çocukluğu, iradesizliği, korkaklığı vb. hususlar üzerinde durarak adeta onunla alay

¹ Çerkez Özdenler, s. 293, 294

² Volter Yirmi Yaşında, s. 12

eder.¹ Paris'e dönen ve babasıyla arasını düzeltmeye çalışan Volter, zamanla Olemp'i unuttur ve başka kadınlarla görüşmeye başlar. Olemp'in bir baronla evlenmesi onu hiç üzmez, onunla olan münasebetini bir dost sıfatıyla sürdürür. Eserde Volter'in şahsında tecrübesiz bir delikanlının toyluktan kurtulup yetişkin bir adam olmasının hikâye edildiğini söyleyebiliriz.

Volter'in babası Mösyö Arae; mutaassıp, eski âdât ve ahlâka taraftar² bir kişidir. Yaptıklarından dolayı oğlundan nefret eder,³ onu anlayamaz. Mösyö Arae ile oğlu arasındaki farklılık bir kuşak çatışmasını ortaya koymaktadır.

Eserde yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Volter'in uşağı Lefeur, Mösyö Şatonof, Cizvit Turnemin, müdde-i umumi Mösyö Aline, Mösyö Tiyerov, Mösyö Benas, Baron De Vinter ve Mösyö Dönüiye,

Kadınlar

Eserde en önemli kadın kahraman Margırit Dönüviye'dir. Kötü yola düşmüş, ahlâksız ve menfaatçı bir kadın olan Margırit'in yetişmesi, ailesi ve evliliği eserde uzun uzun anlatılmaktadır.⁴ Buna göre iyi bir evlilik yapmış olan Margırit, bir süre sonra kocası ile iktifa edemeyerek onu terk etmiş ve bir çok erkekle beraber olmuştur. Kızı Olemp'i de menfaat temin etmek için kullanır. Kızının Volter'le beraber olmasının herhangi bir maddi menfaat getirmeyeceğini anlayınca, onları birbirinden ayırır. Yazarın "gayet cüretli ve zeki bir kadın olarak tavsif ettiği Margırit, güçlü fakat olumsuz bir karakter yapısına sahiptir.

1 Volter Yirmi Yaşında, s. 23, 24, 54

2 Volter Yirmi Yaşında, s. 43

3 Volter Yirmi Yaşında, s. 42

4 Volter Yirmi Yaşında, s. 7, 8

Matmazel Olemp, eserde oldukça geri plânda kalmaktadır. Bununla birlikte, Volter'in yaşadığı tecrübenin benzer bir şekilde Matmazel Olemp tarafından da yaşandığını söyleyebiliriz. Volter, Paris'e döndükten sonra Volter'den soğuyan Olemp, başka erkeklerle görüşmeye başlar ve nihayet annesinin isteğine uygun bir evlilik yapar. Böylece o da saf bir genç kız olmaktan çıkmış yetişkin bir kadın olmuştur.

Eserde diğer kadın kahramanlar şunlardır: Olemp'in hizmetçisi Lizbet ve Madam La Markiz Dumimor.

Esrar-ı Cinâyât

İstanbul, 1301, 224s.

Esrar-ı Cinâyât'ta toplam yirmi dört kahraman bulunmaktadır. Erkek kahramanların sayısı on sekiz, kadın kahramanların sayısı ise altıdır. Erkek ve kadın kahramanların sayısı arasındaki oran farkı, romanın polisiye türünde yazılmış bir roman olmasından ileri gelmektedir.

Erkekler

Romanın en önemli erkek kahramanı olan Osman Sabri Efendi, sağlam karakteri ve güçlü zekâsı¹ ile temayüz eden, ayrıca son derece bilgili, vazifesine bağlı, cesur² bir kişidir. Merkez müstantıkı olarak çalışmaktadır. Roman boyunca, birbirine bağlı cinayetleri zekâsı sayesinde kolayca çözer, suçluları tesbit eder. Suç zincirinin devlet erkânına kadar uzanması onu yolundan alıkoymaz. Vazifesinden asla taviz vermeyen dürüst ve çalışkan bir müddei olan Osman Sabri

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 9, 10

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 205

Efendi, bu uğurda işinden koğulur,¹ tutuklanır.² Fakat çalışmalarına yine de devam eder. Cinayetlerin esrârını aydınlatmayı başarır.

Osman Sabri Efendi, fiziki görünümü bakımından yakışıklı bir erkek değildir, buna mukabil olağanüstü zekâsı ile temayüz eder. Roman boyunca yaptıkları, kimsenin tahmin edemediği şeyleri tahmin etmesi, dikkati, ne kadar büyük bir zekâyâ sahip olduğunu göstermektedir.

Kalpazan Mustafa, romanda, sadece gazeteye gönderdiği mektuplarla yer almasına rağmen, Osman Nuri Efendi'den sonra en önemli erkek kahramandır. Hünarlı bir insan olduğu için Hezarfen lakabıyla anılan³ Mustafa, aynı zamanda oldukça bilgili bir kişidir. Özellikle ressamlıkta mahirdir.⁴ Sanatçılık sahip olduğu başlıca özelliktir. Hovardalığıyla meşhur olan Mustafa, bütün servetini sefahat âlemlerinde harcar ve böylece Hediye Hanım'ın eline düşer. Hediye Hanım'dan, "âlemde ne bela çektimse bana o gaddar çektirmiştir" diyen Mustafa, Hediye Hanım'ın ve Halil Suri'nin kötülüklerine alet olur: Ressamlık yeteneğini kullanarak sahte para yapar. Mustafa'nın kalpazanlığı kabul etmesinin sebebi para hırsı değil, Hediye Hanım'ın Cariyesi olan Peri'ye duyduğu aşktır.⁵ Aslında sahte para yapmak istemeyen Mustafa, Peri'nin kendisine vaadedilmesi karşısında Hediye Hanı ve Halil Suri'ye teslim olur. Böylece Hezarfen Mustafa, Kalpazan Mustafa haline gelir. Fakat, Hediye Hanım ve Halil Suri'nin verdikleri sözde durmamaları ve Peri'nin Halil Suri'ye verilmesi, Mustafa'nın intikam almak üzere harekete geçmesine sebep olur. Yazarın "feylesofların başka türlü" diye tavsif ettiği⁶ Mustafa, sabrını ve öfkesine biriktirir.⁷ Peri'nin Halil Suri'ye verildiği gece

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 74

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 80

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 114

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 115, 116

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 125, 130

6 Esrar-ı Cinâyât, s. 148

7 Esrar-ı Cinâyât, s. 154

toplantıyı basar ve Halil Suri ile adamlarına ateş açar. Bu saldırıdan kurtulmayı başaran Halil Suri'yi evinde öldürür.¹ Daha sonra gazeteye gönderdiği mektuplarla bütün yaptıklarını ifşa eden ve böylece Hediye Hanım'ın tutuklanmasını sağlayan Kalpazan Mustafa, işlediği cinayetlerden dolayı vicdan azabı içindedir.² Fakat, "Lezzet-i intikam kadar büyük hiçbir tat tanımıyorum."³ demesi, karmaşık bir ruh hali içinde olduğunu göstermektedir. Esasta iyi bir insan olmakla birlikte, intikamın lezzetine kapılmaktan kendini alamayan Kalpazan Mustafa hem karakteri hem de yaptıkları itibarıyla birbirine zıt iki durumda aynı anda bulunmaktadır: O, hem bir kahraman, hem de bir canidir.⁴ Romanın sonunda, "kısas-ı Rabbani"ye uğrar ve kazaen ölür.⁵

Halil Suri, romanın reel zamanında ölü bir kişidir. Onu Kalpazan Mustafa'nın mektuplarında anlatıldığı kadarıyla tanırız. Romanın başında, evinin odasında asılı bulunan genç bir adam olarak okuyucuda acıma duygusu uyandıran Halil Suri'nin gerçek yüzü ortaya çıktığında bu acıma hissi nefrete dönüşür. Çünkü Halil Suri, kötü bir adamdır. Otuz yaşında Hıristiyan bir Arap olan⁶ Halil Suri, kuyumculuk, sarraflık ve dellallıkla meşgul bir adamdır. Halil Suri'nin karakterindeki en belirgin özellik; para kazanmaya, para biriktirmeye karşı duyduğu hısrıdır.⁷ Bu uğurda hiç bir kötülükten çekinmez. Kalpazanlık yapan,⁸ hürsüz ve yankesicilerin yatağı olan⁹ Halil Suri, aynı zamanda namussuz¹⁰ ve bencil bir adamdır. Peri'yi

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 176, 177

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 216

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 217

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 210

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 221, 222

6 Esrar-ı Cinâyât, s. 39, 40, 107

7 Esrar-ı Cinâyât, s. 41

8 Esrar-ı Cinâyât, s. 102, 103

9 Esrar-ı Cinâyât, s. 125

10 Esrar-ı Cinâyât, s. 129

kendi elleriyle öldürmesi,¹ karakterindeki kötülüğün ne derece büyük olduğunu ortaya kaymaktadır.

Romandaki önemli erkek kahramanlardan biri de Beyoğlu Mutasarrıfı Mecdüddin Paşa'dır. Mevkiini kötüye kullanan, suçlularla kirli ilişkiler içinde bulunan ve onları koruyan bir devlet adamı tipinin romanımızdaki ilk örneği olan Mecdüddin Paşa, gayri meşru münasebet kurduğu² Hediye Hanım'ı korumak³ ve adaletin pençesinden kurtarmak ister. Bunun için, de Osman Sabri'yi önce tehdit eder⁴ sonra da işten attırır, hapsedilmesini sağlar. Fakat bütün çabaları boşunadır. Romanın sonunda foyası ortaya çıkar ve firar etmek zorunda kalır.⁵

Necmi, polis hafiyesidir ve Osman Sabri'nin mesai arkadaşıdır: Tebdir-i kıyafetteki ustalığı⁶ sayesinde Akağa,⁷ Bohçacı Zinet⁸ gibi sahte kişilerin kisvesine girer ve Osman Sabri'nin çalışmalarına yardım eder. Romanda bunun dışında bir fonksiyonu yoktur.

İsmi belirtilmeyen, sadece "gazeteci" ismiyle zikredilen erkek kahraman, Hakşinas,⁹ serbest fikirli ve doğru sözlü¹⁰ bir kişidir. Osman Sabri'yi savunur ve ona yardım eder.

Romanda yine ismi belirtilmeden yer alan Komisyon Reisi, kanuna riayet eden, işinin ehli, kanun ve nizam mutaassıbı¹¹ bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

-
- 1 Esrar-ı Cinâyât, s. 166
 - 2 Esrar-ı Cinâyât, s. 211
 - 3 Esrar-ı Cinâyât, s. 24
 - 4 Esrar-ı Cinâyât, s. 73, 74
 - 5 Esrar-ı Cinâyât, s. 211
 - 6 Esrar-ı Cinâyât, s. 94
 - 7 Esrar-ı Cinâyât, s. 28
 - 8 Esrar-ı Cinâyât, s. 64
 - 9 Esrar-ı Cinâyât, s. 12
 - 10 Esrar-ı Cinâyât, s. 208
 - 11 Esrar-ı Cinâyât, s.

Romanda yer alan diğerk erkek kahramanlar şunlardır: Yüzbaşı Cafer Ağa, Abidin Çavuş, Aşçı Kaspar, Uşak Artin, Halil Suri'nin mağazasında katiplik yapan İbrahim Suşen, Doktor Akşin, İtalyan doktor, Yağlıkçı esnafından Hacı Sadullah Efendi, Ermeni Avukat, bir kiralık katil ve romanda kendisinden bahsedilen bir kişi olarak yer alan Kalpazan Mustafa'nın babası Hezarfen Muhammed Çelebi.

Kadınlar

Kadın kahramanlar romanda hem sayı bakımından hem de karakter özelliğı bakımından erkek kahramanlardan geride kalmaktadır.

Romanda önemli bir konumda bulunan tek kadın kahraman Hediye Hanım'dır.

Hediye Hanım, dolandırıcılığı meslek edinmiş, sefih bir kadındır. Orta yaşlı olmakla birlikte dikkat çekici bir güzelliğe sahiptir.¹ Hediye Hanım'ın güzelliğı romanda bir kez daha hatırlatılır.²

Hediye Hanım, tahkikat komisyonu tarafından sorgulanırken, hem metanet sahibi, hem de aşüfte bir kadın olarak kendini gösterir.³ Yaptığı kötülüklerin ortaya çıkması sonunda tutuklanan ve mahkum edilen Hediye Hanım, romanın sonunda, sokaklarda perişan vaziyette dolaşan kör bir dilencidir. Adli cezadan sonra ilahî cezaya da uğramıştır.

Peri, on altı, on yedi yaşlarında, son derece güzel,⁴ bir cariye dir.⁵ Pasif bir konumda yer almakla birlikte romanın önemli kahramanlarındandır. "Adeta bir melek" diye tavsif edilen Peri,⁶ her

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 94

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 110

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 77

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 6, 7

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 101

6 Esrar-ı Cinâyât, s. 122

türlü kötülükten uzak, tertemiz bir insan oluşu ile Kalpazan Mustafa'yı etkiler. Safiyeti etrafında olup bitenleri anlamasını engellemektedir. Romanın başında insafsızca katledilmiş bir genç kız olarak yer alan Peri'nin nasıl ve kim tarafından öldürüldüğü romanın sonlarına doğru Kalpazan Mustafa'nın mektuplarıyla açıklanır. Halil Suri tarafından öldürülmüş olan Peri, okuyucuda acıma hissi uyandırır. Karar vererek yaptığı hemen hiçbir şey yoktur. Olup bitenlerden sadece etkilenir; fail değil, münfaildir.

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Mağaza sahibi, modistracı Madam Lahi, hizmetkâr Rum kızı, hizmetkâr Ermeni karısı ve kart bir cariye olan kilerci kalfa Nâzik.

Cellat

İstanbul, 1301, 192s.

Cellat'ta yer alan toplam yirmi kahramandan on altısı erkek, dördü ise kadındır. Ahmet Midhat'ın bu romanında da kadın ve erkek kahramanlar arasında hem sayı hem de nitelik bakımından büyük bir fark bulunmaktadır.

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman Leandre Gıras ya da takma adıyla Andre Gocafo'dur.

Andre Gocafo, zeki, bilgili ve mert bir genç adam olarak karakterize edilmiştir. Geçimini sağlamak için yazarlık mesleğini müreccah gören Andre,¹ işini başarıyla yapar. Romanın başında Stefani isimli genç kıza yardım ederek onu Leon isimli gence karşı koruyan Andre, roman boyunca, bu olaydan sonra etkilendiği ve sevdiği

¹ Cellat, s. 62

Stefani'ye yardım etmeyi sürdürür ve yazarlığını da bu yolda kullanır. Simon Pankar'ın etrikalarıyla iflas etmiş olan Stefani'nin babası Pol Tonak'ın, Simon Pankar'ın etrikalarını, yazdığı bir risale ile ortaya koymak suretiyle tekrar eski itibarına kavuşmasını sağlar, bunu yaparken Simon Pankar'ı ele vermez. Pol Tonak'ın sadık emirini, Piyer'in de idamdan kurtulmasını sağlayan bu risaleden sonra bir de roman yazan Andre, Simon Pankar'ın kinini üzerine çeker ve onun teşvikiyle harekete geçen Leon tarafından yaralanır. Bütün bunlar, Andre'nin, hâk-şinas ve mert bir erkek olarak, her türlü fedakârlığı göze alıp, sevdiği kıza ve onun haksızlığa uğramış olan ailesine yardım eden bir kahraman olduğunu göstermektedir.

Andre, duygusal yönü ile de dikkat çekici bir kişiliğe sahiptir. Stefani'ye büyük bir aşkla bağlıdır. Onun her arzusunu yerine getirir. Stefani hoşlanmadığı için tütünü bırakması¹ buna bir örnek olarak zikredilebilir. Andre, Stefani'yi çok sevmekle birlikte ona asla kavuşamayacağı düşüncesindedir, Stefani'yle olan konuşmaları sırasında hem ağlayan hem de sözleriyle Stefani'yi ağlatan Andre'nin onunla evlenmesini engelleyen bir hususiyeti vardır. Sosyal hayat içinde sahte bir kimlikle dolaşmak zorunda kalmasının da sebebi olan bu hususiyet, Andre'nin bir cellatın oğlu olmasıdır. Roman boyunca bir celladın oğlu olmanın yükünü sırtında taşıyan ve bu yüzden üzülen Andre, romanın sonunda; babasının, kendini feda ederek, intikam için Simon Pankar'ı öldürmesi ve bilahare idam edilmesiyle, babası hakkındaki menfi düşünceleri değiştirir ve Stefani'yle evlenir.

Andre'nin babası olan ihtiyar cellat Simon Giras, romanda önemli bir erkek kahraman olarak yer almaktadır.

Simon Giras, yetmiş beş yaşından aşağı olmayan ve kırk senedir cellatlık yapan korkunç görünümlü bir adamdır.² Metres edindiği bir kadınla yirmi yıl beraber yaşar, fakat metresi, onun cellat olduğunu

¹ Cellat, , s. 32 .

² Cellat, s. 59, 62

öğrenince evden kaçar. Herkesin kendisinden ürktüğü, oğlunun bile varlığından rahatsızlık duyduğu bir adam olan Simon Giras, mesleğinden memnun olmamakla birlikte onu savunur.¹ Roman boyunca, ağırbaşlı, sabırlı, soğukkanlı vakur bir adamdır. Bu özellikler onun mesleğiyle örtüşmektedir. Bununla birlikte Simon Giras'ın duygusal bir yönü de vardır. Oğluyla beraber ağlaştıkları bölüm² bu itibarla romana ayrı bir hususiyet katmaktadır. Simon Giras'ın hayatında en önemli şey oğludur. Onu çok sever ve onunla iftihar eder.³ Dünyada sevdiği tek insan olan oğlunun yaralandığı haberini alınca intikam almak için harekete geçer. Doğru kalpli bir adam olan ve bu yönüyle Tonak ailesine kendini sevdiren⁴ Simon Giras, "bir cinayet olmak üzere değil, insaniyete, medeniyete bir hizmet etmiş olmak itikadıyla",⁵ Simon Pankar'ı korkunç bir şekilde öldürür.⁶ Cinayetten sonra "gayet beşuş" bir haldedir.⁷ Yargılanıp idama mahkûm olduktan sonra vakur bir eda ile konuşur,⁸ idam edilirken de aynı vekar halini muhafaza eder.⁹

Stefani'nin babası Pol Tonak, aslen bir bakkal ve adi bir köylüken,¹⁰ büyük bir servetin sahibi haline gelmiş bir adamdır. İflas etmiş¹¹ bir erzâk-ı askeriye müteahhididir.¹² Napolyon'un tekrar Fransa'ya dönmesiyle servetini yeniden elde eder.¹³ "Gönlü güzel ve yüreği sağlam" bir adam olmakla beraber ahlâkça "kızının zıdd-ı

1 Cellat, s. 65, 68

2 Cellat, s. 108

3 Cellat, s. 104

4 Cellat, s. 182

5 Cellat, s. 184

6 Cellat, s. 185, 189

7 Cellat, s. 184

8 Cellat, s. 190

9 Cellat, s. 191

10 Cellat, s. 17

11 Cellat, s. 17, 26

12 Cellat, s. 17

13 Cellat, s. 47

kamili"dir.¹ Esasta menfaat düşkünü bir kişidir ve servetini elde ederken gayri meşru yollara tevassül etmiştir. Bunu Andre'ye bir mektup yazarak itiraf eder.² Bu, onun aslında müsbet bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Simon Bankar, romanda menfi karakterde bir erkek kahraman olarak yer almaktadır. Elli yaşını türlü türlü entrikalarla geçirmiş³ bir kişi olan Simon Bankar, arkadaşı Pol Tonak'ın da iflâs etmesine sebep olur, üstelik masum bir kişiyi suçlu duruma düşürüp idama mahkum olmasını sağlayarak, Pol Tonak'ın kızı Stefani'yi elde etmek isteyen Simon Bankar, aslında hiç kimseyi sevmez. Son derece haristir ve sadece sahip olmak ister. Bunun için de elinden gelen her şeyi yapar; "gözünü budaktan esirgemeyen"⁴ gayet cesur bir kişidir. Romanda son olarak, Leon'u kışkırtıp Andre'yi yaralamasını sağlar ve bilahare onu polise ihbar eder. Simon Bankar, yaptığı kötülüklerden dolayı kendini haklı ve mazur görür.⁵

Romanda yer alan erkek kahramanlardan biri de Napolyon'dur. Napolyon romanda, kadınlara karşı kayıtsız, namuslu adamlara karşı kayıtlı,⁶ ehemmiyet verdiği işi sonuna kadar götüreren⁷ uluvv-ı ahlâk sahibi⁸ bir kişi olarak karakterize edilmektedir.

Piyer Tolkar, Pol Tonak'ın sadık emiridir. Simon Bankar'ın marifetiyle hiç suçu olmadığı hâlde Pol Tonak'ın parasını çalmak suçundan tutklanıp idama mahkum olur. Andre'nin suçsuzluğunu ispatlaması üzerine idamdan kurtulur. Simon Bankar'ı öldürmeye teşebbüs eder, fakat başaramaz.

-
- 1 Cellat, s. 17
 - 2 Cellat, s. 160
 - 3 Cellat, s. 21
 - 4 Cellat, s. 162
 - 5 Cellat, s. 171
 - 6 Cellat, s. 49
 - 7 Cellat, s. 92
 - 8 Cellat, s. 101

Leon, "denaat-ı tab" erbabından,¹ hırçın, terbiyesiz, fakat cesur bir delikanlıdır. Simon Bankar'a kanması yeterince zeki olmadığını göstermektedir. Hapishane'de zehirlenerek ölür. Andre'ye göre pek babayiğit bir çocuktur.²

Romadaki diğer erkek kahramanlar şunlardır: Oldukça zengin bir familyadan bir delikanlı, üç efendi, bir çilingir, bir İtalyan katil, Vaterlo mağlubiyetinin müsebbibi kumandan Marki De Gravuş, Vaterlo'da Napolyon'a ihanet eden kumandan Boroman, bir polis memuru ve tabipler.

Kadınlar

Romanda önem arz eden tek kadın kahraman Stefani'dir. Yirmi üç yaşında bir genç kız olan³ Stefani, hem çok güzel, hem de hüsn-i ahlâk sahibidir.⁴ Ahlâkı "ahlâk-ı melekâne"dir.⁵ Simon Pankar'ın evlenme teklifini ve önerdiği altı milyon frankı reddeder.⁶ Andre'yi seven Stefani, onun bir celladın oğlu olmasını önemsemez. Ona göre cellat-zâde ile kont-zâde insan olarak eşittir.⁷ Yazarın "derya-dil kız" diye tavsif ettiği Stefani, Cellat Leandre Giras'ı da kendi öz babası gibi telakki eyler.⁸ Yaralandığı sırada Andre'ye hastabakıcılık eder.⁹ İçi iyilikle dolu mükemmel bir insandır.

Stefani'nin annesi Madam Tonak, yaşı elliye tekarrüb etmiş¹⁰ iyi kalpli bir kadındır. Kocasına nisbetle romanda daha az yer alır.

1 Cellat, s. 163

2 Cellat, s. 183

3 Cellat, s. 15

4 Cellat, s. 16

5 Cellat, s. 16

6 Cellat, s. 136

7 Cellat, s. 157

8 Cellat, s. 178

9 Cellat, s. 182

10 Cellat, s. 8

Andre'yi öz oğluymuş gibi sever.¹ Bu durum ne kadar iyi bir insan olduğunu ortaya koyar.

Romadaki diğer kadın kahramanlar şunlardır: Simon Giras'ın cellat olduğunu öğrendikten sonra onu terkeden² ve bilahare vefat eden metresi ve Culya Kafer.

Hayret

İstanbul, 1302, 507s.

Ahmet Midhat'ın geniş hacimli romanlarından olan Hayret'te toplam kırk beş kahraman bulunmaktadır. Romanda erkek kahramanların sayısı otuz beş, kadın kahramanların sayısı ise on'dur. Kadın kahramanların sayı bakımından erkek kahramanların yaklaşık dörtte biri mesabesinde olması, daha önceki romanlarda olduğu gibi, eserin macera romanı özelliği taşımasından kaynaklanır. Romanda birinci dereceden önem taşıyan kahramanların sayısına baktığımızda kadın ve erkek kahramanların eşit sayıda olduğunu görürüz: Mirza İsmail, Sarpson, Mihriban Hatun ve Anser. Bununla birlikte roman, erkek kahramanların (özellikle birinin), akla dayalı üstünlüğü üzerinde kurulmuştur. Kadın kahramanlar her bakımdan erkeklerden daha zayıf bir konumda yer almaktadırlar.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman, Mirza İsmail'dir. Romanın asıl konusunu da İsmail'in serencamı oluşturur. Beş yüz küsür sayfalık romanda İsmail, romanın reel zamanundaki olayların akışı içinde bölüm bölüm kendi serencamını anlatır. Romanın başından sonuna kadar süren ve romana yer yer serpiştirilmiş olan bu çerçeve hikâye ile

1 Cellat, s. 175

2 Cellat, s. 66

birlikte, romanın reel zamanındaki olaylar İsmail'in bir insan olarak taşıdığı hususiyetleri, karakterini ortaya koyar.

Bütün servetini sefahat âlemlerinde kaybetmiş olan bir mirasyedi iken, Sanço isimli bir hokkabazın yanına çırak olarak girip meşhur bir hokkabaz olan Mirza İsmail, harikulade bir zekâya sahiptir.¹ Roman boyunca yaptıkları onun bu özelliğinin birer ispatıdır.

Yazarın "şayan-ı hürmet bir kahraman"² diye tavsif ettiği İsmail, zekâsının yanı sıra sahip olduğu olgunluk ve ahlâkı ile de dikkat çekmektedir. Hareketleri ölçülüdür. Konuşmadan ya da herhangi bir şey yapmadan önce düşünür. Bununla birlikte duygusal yönü de oldukça güçlüdür. Ahmet Midhat'ın bütün müsbet erkek kahramanları gibi o da ağlar.³

Akılla duygunun dengeli bir biçimde bir araya geldiği, fakat hiç şüphesiz aklın daha belirgin ve belirleyici olduğu bir şahsiyete sahip olduğu Mirza İsmail'in bu yönünü kadınlarla olan münasebeti çerçevesinde daha açık olarak görebiliriz. Mirza İsmail'in, serancamını anlatırken bahsettiği Anser'le olan münasebeti ve ona olan aşkı, tertemiz duygular üzerine kuruludur. Anser'i bir kardeş gibi seven İsmail, bilahare ona âşık olduğunu anlar ve onunla evlenmek ister. Fakat Anser'in kaçırılmasından sonra, onu bulmak için diyar diyar dolaşır. Anser'i sahip olduğu masumiyeti kaybetmiş bir halde bulmasına rağmen ondan vazgeçmez. Daha sonra Anser'i ikinci kez ve ebediyen kaybeden İsmail Azmi, artık sadece intikam almak için yaşar. Anser'i kaçıran ve onu öldüren Sarpson'dan intikam almak için çalışırken Mihriban Hatun'la tanışır. Anser'i Sarpson'dan kurtaramayan İsmail, Mihriban Hatun'u kurtarmayı başarır. Mihriban Hatun'un Sarpson'a olan teveccühünü kendi üzerine çeker. Mirza İsmail'in Mihriban Hatun'a olan aşkı da hiç bir şahsî menfaate

1 Hayret, s. 208, 272

2 Hayret, s. 418

3 Hayret, s. 383

dayanmayan, fedakârane ve safiyane bir aşktır. Mirza İsmail'in fedakârlık hissi o kadar yüksektir ki Sarpson'dan intikam almak için yaşıyor olmasına rağmen, Mihriban Hatun'un hatırı için, kendi canını feda edip Sarpson'u kurtarmayı bile teklif eder.¹ Sarpson'un suçlarını itiraf etmesi ve zehir içerek intihar etmesiyle buna gerek kalmaz. Bu olaydan üç yıl sonra İsmail ile Mihriban evlenirler. Olayların böyle mutlu bir sonla neticelenmesi, "mahza İsmail Azmi'nin eser-i fetanet ve mahareti"²nden dolayıdır.

Sarpson, zeki, bilgili,³ fakat kötü karakterli bir kişidir. Ahmet Midhat'ın romanlarındaki kötü karakterli erkek kahramanlara ait bütün nitelikler onda da bulunur: Hırslı, menfaatperest, cinayet işlemekten çekinmeyen, bütün gayesi güç ve iktidar sahibi olmak olan, bunun için de gayri meşru yollardan para kazanmaya çalışan bir insandır. Dinsiz olan⁴ ve şeytani bir zekâyâ sahip bulunan Sarpson, romanda kılıktan kılığa girer; bir çok kötülükler yapar. Sarpson'a göre kadın sadece bir zevk ve menfaat vasıtasıdır. İlişki içinde bulunduğu Anser'i şehvetini tatmin etmek için kullanır. Anser'i kaçırap, onu kandırmak için ayaklarına kapanan, emeline ulaştıktan sonra da ondan yüz çeviren Sarpson,⁵ yıllar sonra Hindistan'da yeniden Anser'le karşılaşınca onu yine şehvetini tatmin etmek için kullanmak ister. İsmail'le beraber kaçmak isteyen Anser'i ele geçirip götürür. Fakat Anser'in bu defa kendisine boyun eğmemesi üzerine, aynı zamanda oldukça kindar ve acımasız bir adam olan Sarpson, Anser'i öldürür. Sarpson, Anser'e sadece şehvî arzularını tatmin etmek için yaklaştığı gibi, Mihriban Hatun'a da sadece parasını, zenginliğini ele geçirmek için yaklaşır. Sarpson'un, Anser ve Mihriban Hatun'la olan ilişkisinin mahiyeti, onun, hiçkimseyi sevmeyen, sadece kendini seven, bencil ve menfaat düşkünü bir insan olduğunu göstermektedir. İsmail

1 Hayret, s. 500

2 Hayret, s. 507

3 Hayret, s. 440

4 Hayret, s. 447

5 Hayret, s. 381

Azmi'nin çabalarıyla tutuklanan ve yine onun verdiği zehirle intihar eden Sarpson, acılar içinde ve Anser'in hayalini görerek ölür.¹

Safakok Sanc, seksen beş yaşında,² zengin bir racadır.³ Mihriban Hatun'un babası olan Safakok Sanc, yazara göre, "erbabı saffetten ise de erbab-ı belâhatten değildir."⁴ Saf, herşeye kolayca inanan bir insandır. Ahlâk bakımından müsbet bir karaktere sahiptir.

Safakok Sanc'ın maiyetinde bulunan Gandazip, zeki ve fatin⁵ bir Brehmendir. Brahma ile ilgili olarak yalan söylemekten çekinmez.⁶

Mösyö Sanço, en güzel adamlardan⁷ diye tavsif edilen kemal sahibi, namuslu,⁸ cesur⁹ bir kişidir. Anser'in ve İsmail Azmi'nin babalığı olan Mösyö Sanço, onları öz çocukları gibi sever ve yine onlar için canını feda eder.

Fasharoş, Safakok Sanc'ın maiyetinde bulunan genç bir Hintlidir.

Safakok Sanc'ın oğlu Rızavend, on dört on beş yaşında genç bir çocuktur.

Mösyö Dö Tervatos, Fransa kibarından, kırk beş yaşında zengin ve bekâr bir adamdır.¹⁰

Don Pedro Dö la Masipotan, İspanyol zadeganından, kırk beş yaşında, zügürt ve mütehhil bir adamdır.¹¹

1 Hayret, s. 505

2 Hayret, s. 26

3 Hayret, s. 26

4 Hayret, s. 211

5 Hayret, s. 372

6 Hayret, s. 63

7 Hayret, s. 293

8 Hayret, s. 320

9 Hayret, s. 405

10 Hayret, s. 91

11 Hayret, s. 91

Mösyö Şarl Lanko, Figaro gazetesine muhabirlik eden ve mizah süretinde büyük bir kaleme malik, yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında genç bir adamdır.¹

Etyen, Mirza İsmail'in arkadaşı olan bir tiyatro oyuncusudur. Sarpson'un Anser'i kaçırmasına yardım eder, fakat daha sonra yaptığından dolayı pişman olur.² Aslında iyi bir insandır, fakat iradesi zayıftır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar figüratif kişilerdir: Acem haydut Necef Kuli, haydut Ciyani, haydutların reisi olan Mösyö Gıraş, Safakok Sanc ailesinin en sadık, en kadim uşağı Belsah, Kaymakam Bey, Burgasava, Topaç Peter, Ömer Onbaşı, Piço, Sümüklü Sülüş, Sepetçi Pifo, Maymuncu Haşim, Arap Rıdvan, Dağıstanlı Yahşi, Postacı, Amerikalı hokkabaz, Veşnegiton, bir ticaret kumpanyasının reisi olan Karlos Melkan, müstantık Edgar Longman, Mösyö Rasko, Hapishane Müdürü, Mösyö Maya, Lütfi, Kuşkonmazyan, Medyum Ceyms.

Kadınlar

Romandaki en önemli kadın kahraman Mihriban Hatun'dur. Yirmi bir, yirmi iki yaşında, son derece güzel³ bir genç kız olan Mihriban Hatun, güçlü ve kedisine mahsus bir karakter yapısına sahip olmasıyla dikkat çekmektedir: "Metanet-i kalb nimetine malik",⁴ talâkat ve zekâ sahibi⁵ bilgili; hırçın mütekebbir ve mağrur olduğu kadar da okumuş, terbiye görmüş, cihanı muvazene etmiş bir kadındır.⁶ Yazar onun, ilk heveslerine, ilk zanlarına kapılıp mağlup

1 Hayret, s. 92

2 Hayret, s. 341

3 Hayret, s. 26

4 Hayret, s. 138, 146

5 Hayret, s. 159

6 Hayret, s. 330

olan akılsız kadınlardan olmadığını ifade etmekte¹ ve onu "tepeden tırnağa ruh-ı mücessem"² bir kadın olarak nitelendirmektedir. Bütün bu özellikler Mihriban Hatun'un mükemmel bir kadın olduğunu göstermektedir. Fakat sahip olduğu bütün mükemmeliyete rağmen, Mihriban Hatun'un bir takım zaafı da vardır. Korkunç bir canı olan Sarpson'a, dış görünümü ve konuşmaları sebebiyle âşık olur, onun etkisi altına girer. Mirza İsmail'in Sarpson'un gerçek yüzünü açıklaması üzerine önce onu savunur,³ fakat daha sonra, yanıltmış olduğunu kabul eder. Bununla birlikte, aslında intikam almak için ziyaretine gittiği Sarpson'un konuşmalarından tekrar etkilenerek Mirza İsmail'den⁴ şüphe etmeye başlar; Mirza İsmail'in çabaları sonunda Sarpson'un yaptıklarını itiraf etmesi sayesinde zihnindeki teşevvüş ortadan kalkar. Mirza İsmail'in yardımlarının olmaması halinde Mihriban Hatun'un da Sarpson'un kurbanı olacağı açıktır. Bütün bunlar, ne kadar mükemmel olursa olsun, bir kadının, erkeğin yardımına muhtaç olduğunu ve erkekten daha zayıf olduğunu göstermek içindir. Söz konusu zayıflık, akıl ve irade bakımındandır. Nitekim romanda, Mihriban Hatun'dan sonra en önemli kadın kahraman olan Anser'in akibeti bu hükmü doğrular mahiyettedir.

Anser, Mösyö Sanço tarafından evlât edinilmiş.⁵ kimin sulbünden olduğu bilinmeyen bir genç kızdır. Kötülükten uzak, tertemiz, masum bir yapısı vardır. Bu özellikleri sebebiyle Sanço'nun diğer evlâtlığı Mirza İsmail'in kendisine büyük bir sevgiyle bağlanmasına sebep olur. Kendisi de İsmail'i sevmektedir. Bu aşkı aktif olan, Anser'dir. Mirza İsmail'e, kalbindeki aşkı izhar eden Anser, bununla yetinmeyip ona evlenme teklifinde bulunur.⁶ Fakat, o sırada Lord Çarls Hügen kimliğindeki Sarpson tarafından hile ile kaçırlır.

1 Hayret, s. 323

2 Hayret, s. 424

3 Hayret, s. 155

4 Hayret, s. 480, 490

5 Hayret, s. 294

6 Hayret, s. 328, 329

Anser, kendisini kaçıran Sarpson'un, âşıkane sözlerine inanır; fakat Sarpson hevesini aldıktan sonra kendisinden yüz çevirince yanıldığını anlar ve Amerika'ya kaçar. Anser artık masumiyetini yitirmiş, bambaşka bir kadın olmuştur, Sanço ile İsmail'in yanına bu yüzden dönmez. Bıkmadan Anser'i arayan İsmail sonunda onu bulur. Fakat karşısındaki Anser, kendi Anser'i değildir, masumiyetini kaybetmiş, Amerika'da bir şeytan olmuş bir Anser'dir.¹ Nitekim bunu Anser de açıkça ifade eder ve "Ben o Anser değilim" der.² Fakat Anser'in içindeki iyilik ortadan kalkmış değildir, masumiyetini kaybetmesi, kötü bir insan hâline gelmesi anlamını taşımamaktadır. Kendini onlarla birlikte yaşamaya lâyık görmediği için İsmail'le birlikte Sanço'nun yanına dönmeyi reddetirse de İsmail onu ikna etmeyi başarır. Hindistan'da, Sarpson'la yeniden karşılaşan Anser, onun yalanlarına yine inanır. Sarpson, Anser'i istifraş etmek istemektedir; bir kadına olan ihtiyacını bu suretle giderecektir. Sarpson'dan maddi menfaat elde edebileceğini düşünen Anser, ona yalan söyler, hislerini belli etmez, hediyelerini kabul eder. Durumu İsmail'e anlattığında İsmail, bunun çok yanlış bir hesap olduğunu ifade eder. Nitekim olaylar İsmail'in tahminine uygun şekilde gelişir. Sarpson, Hindistan'dan kaçmak üzere yola çıkan Anser, Sanço ve İsmail'in yolunu adamlarıyla birlikte keser; Sanço'yu öldürür, İsmail'i ağır bir şekilde yaralar ve Anser'i kaçıır. Anser'in İsmail'e danışmadan Sarpson'u aldatmaya karar vermesi, büyük bir felakete sebep olmuştur. Bundan sonra, Anser'i güçlü ve cesur bir kadın olarak görüyoruz: Anser, kendisine tecavüz etmek isteyen Sarpson'a karşı direnir ve onu öldürmeye çalışır, fakat buna muvaffak olamaz ve Sarpson tarafından öldürülür.³ Anser'in Sarpson'u aldatmaya çalışması, iyi düşünülmeden verilmiş bir kararın sonucudur. Bu onun akıl bakımından zayıf olduğunu göstermektedir. Sarpson ve onun tehditleri karşısındaki

1 Hayret, s. 348

2 Hayret, s. 352

3 Hayret, s. 416

tavri ise duygusal bir tavidir. Ölümü göze alarak Sarpson'a saldırması hissiyatının ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Akasof, Safakok Sanc'ın zevcesidir. Otuz sekiz, otuz dokuz yaşlarında,¹ görünüş lâtif,² melek-sîret³ bir kadındır. Romanda Safakok Sanc'a nisbetle daha geri plânda yer alır.

Romandaki diğer kadın kahramanlar figüratif kişilerdir: Kontes Patrapoloviç, Anser'in hizmetkârı Bayadır Kız, Naime, Madam Rosko, "vasıta-i muhabere olan" Amerikalı Kadın, Madam Şaflan Dibertar, Payadır (Rahibe) bir kız.

Bahtiyarlık

Letâif-i Rivâyât 11; İstanbul, 1302, 194s.

Bahtiyarlık'ta; onu erkek, yedisi kadın olmak üzere toplam on yedi kahraman vardır. Eserde erkek kahramanların hem sayı hem de mahiyet bakımından daha ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

Erkekler

Hikâyenin üzere kurulduğu iki erkek kahraman vardır. Bunlardan Şinasi Bey, çalışkan, dürüst, fedakâr, tuttuğunu koparan bir kişidir. Bir "şehirî-zade"⁴ olmasına rağmen, babasının şehir hayatı aleyhindeki nasihatine uyan ve "bahtiyarlığ" köy hayatında arayan Şinasi, köylülükte kısa bir sürede başarı gösterip büyük bir servet edinir. O kadar ki bir zamanlar Senaî'ye ait olan emlâkın tamamına sahip olur. Şinasi'nin başarısının altında çalışkan ve bilgili olması

1 Hayret, s. 28

2 Hayret, s. 29

3 Hayret, s. 163

4 Bahtiyarlık, s. 8

yatmaktadır. Ayrıca, sefahati felâket olarak telakki etmesi¹ ve ahlâken sağlam bir kişiliğe sahip olmasının da bunda büyük payı vardır. Herşeyin "millisine, ciddisine heveskar olan" ve maşukanın dahi o türlüünü tercih eden² Şinasi, bu özelliklere sahip olan Züleyha ile evlenir. Böylece bahtiyarlığa ermiş olur.

Şinasi'yle arkadaş olan Senai Efendi'ye Şinasi'nin tam tersi bir karaktere sahiptir. Bir köylü olmasına rağmen, bahtiyarlığı şehir hayatında bulacağına inanan Senai, nefesine mağrur,³ hayalci,⁴ ve tembeldir. Okulunu bitirdikten sonra İstanbul'da yaşamaya başlar. Alafrangalığa meyleder,⁵ tam bir şık olur. Senyorluk unvanı alabilmek için borçlanır⁶ ve kendini Senyör Dö ... ismini takınır.⁷ Frenklikten başka hiçbir şeyi beğenmez⁸ bir adamdır. Eserde "tatlısu frengi" ve "Düzme Frenk" diye nitelenir.⁹ Türk doğmuş olmaktan utanan¹⁰ Türk olduğu için validesini de beğenmeyen¹¹ ve İstanbul'un büyük bir köy olduğunu söyleyen¹² dolayısıyla İstanbul'u da beğenmeyen Senai, babasının ölümünden sonra, zengin bir mirasyedi olarak Paris'in yolunu tutar ve bütün servetini kumarda kaybeder. Sevebileceği kızın Avrupalı bir kız gibi olması gerektiği düşüncesinde olan Senai, zengin bir adam olan Abdulcabbar Bey'in alafranga terbiyesi görmüş olan kızı Nusret'le, kendisini olduğundan başka türlü göstererek evlenmeyi başarır, fakat çok geçmeden foyası meydana çıkar ve rezil olur. Sonuç olarak Senai, bahtiyar olamamış, hayatını mahvetmiştir.

1 Bahtiyarlık, s. 149

2 Bahtiyarlık, s. 160

3 Bahtiyarlık, s. 33

4 Bahtiyarlık, s. 34

5 Bahtiyarlık, s. 33, 35

6 Bahtiyarlık, s. 38

7 Bahtiyarlık, s. 37

8 Bahtiyarlık, s. 41

9 Bahtiyarlık, s. 44

10 Bahtiyarlık, s. 41

11 Bahtiyarlık, s. 82

12 Bahtiyarlık, s. 186

Senai'nin babası Yamalı Musa Ağa, geniş arazi ve ormanlara sahip, servet sahibi¹ bir adamdır; fakat köylülere zulmeden,² cahil bir kişidir aynı zamanda, okuma dahi bilmez.³ Bu yüzden oğlunu iyi yetiştiremez.

Şinasi'nin babası Semih Efendi, zengin olmamakla birlikte bilgili, zeki⁴ bir kişidir. Afif olduğu için zengin olmaya çalışmamıştır.⁵ Oğlunu iyi yetiştirmiş ve nasihatlarıyla yönlendirmiştir. Şinasi ile Senai arasındaki zıtlık, aynı ölçüde Semih Efendi ile Yamalı Musa Ağa arasında da vardır.

Süleyman Efendi, süvari kolağalığından mütekait,⁶ güngörmüş, kamil bir ihtiyardır.⁷ Şinasi'ye yardım eder, destek olur.⁸

İskenderiyeli Abdulcabbar Bey, zengin bir adamdır. Hikâyede geri plânda kalan kişilerdendir.

Eserdeki diğer erkek kahramanlar şunlardır: Abdulcabbar Bey'in oğlu Mansur Bey, İtalyan eşkiya reisi, Köse Muhtar, Türkçe ve Arapça Hocası.

Kadınlar

Eserde, daha önce de belirttiğimiz gibi; kadın kahramanlar ağırlıklı bir konuma sahip değildir. Bu yüzden kadın kahramanların en belirgin özelliklerini zikretmekle yetineceğiz.

Yamalı Musa Ağa'nın kızı Züleyha, on beş yaşını bitirmiş köylü bir genç kızdır. Tahsili hatm ve masallarla sınırlıdır, fakat öğrenmeye

-
- 1 Bahtiyarlık, s. 9
 - 2 Bahtiyarlık, s. 10
 - 3 Bahtiyarlık, s. 56
 - 4 Bahtiyarlık, s. 11
 - 5 Bahtiyarlık, s. 16
 - 6 Bahtiyarlık, s. 59
 - 7 Bahtiyarlık, s. 60
 - 8 Bahtiyarlık, s. 60, 61

merakı vardır. Uyurken seyrettiği ve beğendiği¹ Şinasi'yi bir hoca gibi telakki eder.

Abdulgabbar Bey'in kızı Nusret Hanım, alafranga terbiyesi görmüş, hiddetli bir tabiata sahip² bir genç kızdır. Annesine "ham Türk" diye hitap eder.³ Okuduğu romanlardan etkilenir.

Rizet, Felam'ın en mahir sanatkarlarından,⁴ oldukça çirkin bir kızdır.⁵ Yazar, "sesinin muhrik, tab'ının laübalı olduğunu ifade etmektedir.⁶ Bununla birlikte iyi kalpli bir insan olan Rizet, sadaka vermeye düşkün,⁷ yüzünden başka herşeyi güzel,⁸ zeki ve zariftir.⁹

Musa Ağa'nın ilk karısı, kocasının yeniden evlenmesine gösterdiği tepki¹⁰ ile dikkat çekmektedir. Elinden bir şey gelmeyince, kaderine razı olur ve oğlunun terbiyesiyle uğraşmaya karar verir.¹¹ Fakat oğluna söz geçiremez.

Madam Terniye, Abdulgabbar Bey'in Fransa'dan getirttiği bir mürebbiyedir. Güler yüzlü, tatlı dilli bir kadındır; çocuklara kendini sevdirebilir.¹² Fakat bu suretle onları kendi kültürlerinden koparmaya uğraşır. Çocuklara Hristiyanlık propagandası yapması¹³ bunun bir göstergesidir.

1 Bahtiyarlık, s. 154, 155

2 Bahtiyarlık, s. 119

3 Bahtiyarlık, s. 118

4 Bahtiyarlık, s. 25

5 Bahtiyarlık, s. 27

6 Bahtiyarlık, s. 29

7 Bahtiyarlık, s. 29

8 Bahtiyarlık, s. 30

9 Bahtiyarlık, s. 31

10 Bahtiyarlık, s. 11

11 Bahtiyarlık, s. 12

12 Bahtiyarlık, s. 107

13 Bahtiyarlık, s. 110

Eserde yer alan diğerk kadın kahramanlar figüratif kişilerdir: Abdülcabbar Bey'in Hanımı ve Yamalı Musa Ağa'nın ikinci karısı.

Cinli Han

Letâif-i Rivâyât 12; İstanbul, 1302, 120s.

Cinli Han'da çoğunluğu figüratif olan toplam on dokuz kahraman bulunmaktadır. Bunlardan on yedisi erkek, ikisi ise kadındır.

Erkekler

Gorguvar Salpet, başka gençlere benzemeyen, "ağırbaşlı ve namuslu",¹ "cümleden daha dirayetli ve çalışkan",² "safderun",³ "cesur ve kahraman"⁴ bir gençtir. Askerden dönüşte, kaybolduğunu öğrendiği sevgilisini bulmak için gece gündüz çaba sarfeder. Jandarma çavuşu olan Salpet, bir gün şiddetli yağın yağmurdan korunmak için, cinli olduğuna inanıldığı için kimsenin ayak basmaya cesaret edemediği Cinli Han'a sığınır. Cinli Han aslında haydutların yatağıdır. Salpet, kendisini korkutmak için cin rolü oynayan haydutun bütün oyunlarını cesareti sayesinde boşa çıkarır. Aslında birer kukladan başka bir şey olmayan cinlerden korkmaz,⁵ onlara ateş eder, kılıç çeker.⁶ Neticede kuklaları oynatan ve kendisi de cin rolü yapan haydutu yakalar ve ona herşeyi itiraf ettirir, Cinli Han'a kapatılmış olan Jozefin'i kurtarır.

Gorguvar Salpet'in bir erkek olarak, karakterinde ön plâna çıkan özellik cesaretidir. Cesareti sayesinde sevgilisini bulur ve ona kavuşur.

1 Cinli Han, s. 15

2 Cinli Han, s. 25

3 Cinli Han, s. 91

4 Cinli Han, s. 94

5 Cinli Han, s. 112

6 Cinli Han, s. 119, 122

Dö Laroş, kendini etrafa zadedandan biri gibi tanıtan, fakat gerçekte azılı bir haydut olan; kötü kaplı, acımasız, hırslı bir adamdır. Gorguvar Salpet'in sevgilisi olan Jozefin'e âşık olur.¹ Onu elde etmek için elinden gelen bütün gayreti sarfeder, fakat Jozefin'e evlenme teklifini kabul ettiremez. Bunun üzerine hile ile onu kaçıır; bir yıl boyunca Cinli Han'da hapsederek, kendisini kabul etmesini bekler: Hikâyenin sonunda kurtulmayı başarır. Nihâi akibeti hakkında bilgi verilmez.

Papa Parasıl, Dö Laroş'un suç ortağıdır.² Köylülere kendini bir zahid, bir ermiş olarak tanıtan Papa Parasıl, aslında menfaat ve zevk düşkünü bir hayduttur. İki bin beş yüz kadınla beraber olmuş,³ entrikacı,⁴ sefih bir adamdır.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Cin rolü oynayan haydut⁵ Piyer Sangar, Dö Laroş'un biri arabacı olan üç adamı, karakol kıyafetli bir haydut, sekiz haydut ve bunların on sekiz, yirmi yaşlarındaki reisi.

Kadınlar

Hikâyede kendisinden bahsedebileceğimiz tek kadın kahraman, Josefin'dir.

Gorguvar Salpet'in sevgilisi olan Jozefin, on sekiz yaşında, sağlam karakterli bir genç kızdır. Namuslu oluşu bakımından akranı olan diğer genç kızlardan ayrılır. Fakirdir ve anasına bakmak zorundadır.⁶ Terzilik yapar, çorap örür, ekmeğini taştan çıkarır.⁷ Son derece

1 Cinli Han, s. 31

2 Cinli Han, s. 39

3 Cinli Han, s. 42

4 Cinli Han, s. 52

5 Cinli Han, s. 57

6 Cinli Han, s. 21

7 Cinli Han, s. 21

çalışkandır. Okuma yazma öğrenir.¹ Salpet'e samimî hislerle bağlıdır. Başka erkeklerin kendisine bakmasından hoşlanmaz.² Zengin bir adamı olmasına rağmen, Dö Laroş'u reddeder, Salpet'e sadık kalmak için direnir. Dö Laroş'un kendisini kaçırmamasından sonra da ona boyun eğmeyen ve onun tacizlerine karşı direnen³ Jozefin, aklını kullanarak, vakit kazanmak için ondan mühlet ister. İsteddiği mühletin kendisine verilmesi üzerine sabırla beklemeye başlar.

Jozefin'in karakterinde ön plâna çıkan özellik, azimdir. Nitekim yazar, ondan bahsederken bu özelliğine dikkat çeken ve kadınların erkeklerden daha azimli olduğunu belirtir.⁴

Hikâyede Jozefin'den başka, kadın kahraman olarak yer alan tek kişi vardır. O da figüratif bir kahraman olan bir kocakarıdır.

Obur

Letâif-i Rivâyât 13; İstanbul, 1302, 106s.

Obur'da sekizi erkek, biri kadın toplam dokuz kahraman yer almaktadır. Erkek kahramanların büyük kısmı figüratiftir.

Erkekler

Hikâyede ön plâna çıkan kahraman Fil Nuri'dir. Son derece obur ve pisboğaz⁵ bir adam olan Fil Nuri, validesi, iki kızkardeşi ve bir biraderi ile birlikte yaşayan, zenginlerin ianesine muhtaç, fakir bir kişidir. Sık sık konağında yemek yediği Necati'nin kendisine yaptığı kaba bir şaka hikâyenin asıl konusunu oluşturur. Necati, Fil Nuri'yi

-
- 1 Cinli Han, s. 27
 - 2 Cinli Han, s. 31
 - 3 Cinli Han, s. 145
 - 4 Cinli Han, s. 23
 - 5 Obur, s. 10

yemeğe davet eder, fakat sabaha kadar aç bırakır: Fil Nuri'nin yemek yemeyi beklediği uzun saatler boyunca içine düştüğü durum, hem komik hem de acıklıdır. Yemek yemeyi hayatının başlıca meşgalesi haline getirmiş olan Fil Nuri'nin aç bırakılmaktan dolayı hissettikleri¹ ve acınacak hali² yazar tarafından başarıyla verilir. Uzun süre yemeğin gelmesinden umudunu kesmeyen Fil Nuri sonunda hiddete kapılır.³ Zeki bir adam olduğu için,⁴ içine düştüğü bu kötü durumdan kurtulabilmenin yollarını arar. İhtiyar bir kız olan Çeşm-i Cellad Kalfa'ya iltifatlar ederek, yemek getirmesini sağlamaya çalışır. Çeşm-i Cellad, yeniden bulunduğu odaya girdiğinde Fil Nuri yarı baygın vaziyettedir. Fil Nuri uzun müddet uğraştıktan sonra meramını anlatmaya muvaffak olur. Fil Nuri'nin kendisine aşıkane iltifatlar ettiğini sanan Çeşm-i Cellad, efendisi için hazırladığı kahvaltayı Fil Nuri'ye getirir. Böylece Fil Nuri hem açlıktan kurtulmuş hem de kendisine yapılan çirkin şakanın intikamını almış olur. Çünkü, Fil Nuri'nin acınası halini gizlice seyredip gülen Necati, onun Çeşm-i Cellad'la arasında geçenleri işitir ve öfkeden küplere biner, artık komik bir duruma düşmüş olan Fil Nuri değil, Necati'dir. Olayın böyle son bulmasında Fil Nuri'nin zekâsının büyük bir payı vardır.

Neşati, safa-perest ve zengin bir adamdır; belirli bir işi yoktur.⁵ Bütün vaktini eğlenceler tertip ederek, şakalar yaparak geçirir. Fakat şaka yapmada ölçülü değildir. Fil Nuri'ye yaptığı şaka onu son derece güç bir vaziyete sokar.

Şekerzâde, Necati'nin komşusudur. İradıyla yaşayan,⁶ asilzadelige meraklı⁷ bir kişidir.

-
- 1 Obur, s. 54
 - 2 Obur, s. 59
 - 3 Obur, s. 66
 - 4 Obur, s. 71
 - 5 Obur, s. 6
 - 6 Obur, s. 26
 - 7 Obur, s. 26

Hikâyede yer alan diğerk erkek kahramanlar şunlardır: Necati'nin dalkavuđu¹ Anber Molla, tıbb-ı kadîm erbabından² Hekimbaşı Devâî Efendi, muşmula gibi ihtiyar bir laz olan³ Kayıkçı, Necati'nin uşığı Mehmet ve bir Tiryaki.

Kadınlar

Hikâyede yer alan tek kadın kahraman olan Çeşm-i Cellad, Fil Nuri'nin açlıktan kurtulmak için yaptığı iltifatları âşıkane iltifatlar zanneder. Fil Nuri'nin aç olduğunu uzun süre anlayamaz, hikâyedeki komiklik unsurlarından birini oluşturur.

Bir Tövbekar

Letâif-i Rivâyât 14; İstanbul, 1302, 82 s.

Bir Tövbekar'da üçü erkek, biri ise kadın toplam dört kişi yer almaktadır.

Erkekler

Hikâyede ağırlıklı olarak yer alan erkek kahraman Fedâ Efendi'dir. Fedâ Efendi, yirmi üç, yirmi dört yaşında,⁴ muntazam bir tahsili olmayan, fakat oldukça zeki⁵ bir kişidir. Belli bir sanatı ya da memuriyeti olmayan, babasından kalan mirası iyi idare eden ve bu suretle yaşayan zengin bir mirasyedir.⁶ Gururlu ve kendini

-
- 1 Obur, s. 25
 - 2 Obur, s. 26
 - 3 Obur, s. 27
 - 4 Bir Tövbekar, s. 3
 - 5 Bir Tövbekar, s. 3
 - 6 Bir Tövbekar, s. 6, 7

beğenmiş¹ bir şık² olan Feda Efendi, yazar tarafından "cemiyet için bir afet"³ diye nitelendirilir.

Feda Efendi, bütün bu özelliklerinin yanısıra şehvet düşkününü bir adamdır.⁴ Kadınları sadece bir zevk vasıtası olarak gören Feda Efendi, hikâyede evli bir kadına âşık olur ve onu elde etmek için her çareye başvurur. Sonunda, kocasının evde bulunmadığı bir zamanda eve girip kadına silah zoruyla boyun eğdirmeye çalışır. Feda Efendi'nin bu cüretine bakıp onu cesur bir kişi olarak düşünmemek gerekir. Evine girdiği kadının karşısında son derece cesaretli davranan Feda Efendi, kadının kocasının gelmekte olduğunu anlayınca büyük bir korkuya kapılır⁵ ve telâşla tavan arasına çıkar oradan da bahçeye atlayıp kaçar. Feda Efendi'nin hikâyenin sonundaki hâli son derece gülünçtür.⁶

Murtaza Bey, hikâyede bir "insan-ı kamil"⁷ olarak yer almaktadır. Orta hâlli,⁸ sigarası içkisi olmayan, evine bağlı,⁹ musikiyi seven ve icra eden,¹⁰ "ağırbaşlı, kahraman tavırlı bir babayiğit"¹¹ tir.¹¹

Suad Efendi, karakter bakımından Feda'ya benzeyen, müstehzî bir gençtir.¹²

Kadınlar

Hikâyedeki tek kadın kahraman Talat Hanım, Mağribîzâde Mahmut Efendi'nin kerimesi ve Bosna Zadeğânından Murtaza Bey'in

-
- 1 Bir Tövbekar, s. 8, 9
 - 2 Bir Tövbekar, s. 72, 81
 - 3 Bir Tövbekar, s. 31
 - 4 Bir Tövbekar, s. 8
 - 5 Bir Tövbekar, s. 72
 - 6 Bir Tövbekar, s. 81
 - 7 Bir Tövbekar, s. 29
 - 8 Bir Tövbekar, s. 24
 - 9 Bir Tövbekar, s. 28, 29
 - 10 Bir Tövbekar, s. 30
 - 11 Bir Tövbekar, s. 39
 - 12 Bir Tövbekar, s. 12

karısıdır.¹ Son derece güzel² ve namuslu bir kadındır. Namusunu koruma konusunda oldukça kararlı ve cesurdur. Fedâ Efendi'nin bütün tekliflerini kesin bir tavırla reddeder. Evine girip silahla kendisine sahip olmak istemesi karşısında da bu tavır devam eder; ölümü göze alır, fakat Fedâ Efendi'ye boyun eğmez. Talat Hanım'ın tek korkusu, kocasının hadiseyi yanlış anlamasıdır. Fakat Fedâ'nın evde bulunduğu sırada çıkagelen kocasının hiçbir şeyden haberi olmaz. Tavan arasından gelen sesler üzerine Murtaza Bey yukarı çıkar ve sonra bir silah sesi gelir. Kocasının Fedâ'yı yakalayıp 'öldürdüğünü zanneden Talat Hanım bayılır. Fakat Murtaza Bey'in vurduğu Fedâ değil, tavan arasını mesken tutmuş bir tilkidir.

Çingene

Letâif-i Rivâyât 15; İstanbul, 1304, 208s.

Çingene'de on yedisi erkek, on biri de kadın olmak üzere toplam yirmi sekiz kahraman bulunmaktadır.

Erkekler

Şems Hikmet Bey, hikâyedeki en önemli erkek kahramandır. Yirmi iki yaşında bir genç olan Şems Hikmet, Mısır tüccarından müteveffa Nimetullah Efendi'nin oğlu olup dört yaşında iken öksüz kalmıştır.³ Diğer mirasyedilere benzemeyen, her hali mutedil,⁴ ahlâkı güzel, malına mutasarrıf,⁵ iyi tahsil görmüş,⁶ oldukça bilgili ve zeki bir kişidir.

1 Bir Tövbekar, s. 22

2 Bir Tövbekar, s. 22, 24

3 Çingene, s. 15

4 Çingene, s. 101

5 Çingene, s. 16

6 Çingene, s. 16

Aynı zamanda zevk ehli bir kişi olan¹ şems Hikmet Bey, ahabıyla beraber, mesire için Kağıthane'ye gittiği bir gün, Ziba isimli bir çingene kızına aşık olur; Ziba'yı terbiye etmek ve şingenelikten kurtarmak için, gizlice, ahabına Düriye Hanım'ın konağına yerleştirir. şems Hikmet Bey'in çabalari sayesinde Ziba, bir yıl içinde bütünüyle değişir; terbiyeli, iyi huylu, çok güzel ve kibar bir kız haline gelir. şems Hikmet Bey, Ziba'yla evlenme niyetindedir. Fakat durumdan haberdar olan annesi, kızkardeşi ve eniştesi şems'e mani olmaya çalışırlar. Onlara göre bir insanın aslı ne ise odur ve değişmesi mümkün değildir. şems Hikmet Bey ise bunun aksini düşünmektedir. Nitekim Ziba'daki değişim, şems Hikmet Bey'in haklı olduğunu göstermektedir. şems Hikmet Bey, etrafındaki insanlari ikna etmek bir yana herkesin diline düşer, dedikodu mevzuu haline gelir.² Biraz sert mizaçlı olan³ kahramanımız, bu dedikodulardan ve ailesinin baskısından bunalı. Sabretmeye çalışır.⁴ Fakat bir süre sonra, bu duruma tahammül edemeyerek intihar eder.⁵ Yazar tarafından "melek hasletli delikanlı" diye tavsif edilen⁶ şems Hikmet Bey'in intihar etmesi aklını toparlayamaması sonunda olmuştur.⁷

Selim Can, şems Hikmet Bey'in muallimidir. Altmış sekiz, yetmiş yaşlarında bir Hintli olan Selim Can, Mısır ve Avrupa'da bulunmuş, gayet âlim ve hakm;⁸ karakter bakımından da halim selim⁹ bir kişidir. Kemal sahibi bir insandır.

1 Çingene, s. 12

2 Çingene, s. 194

3 Çingene, s. 142

4 Çingene, s. 195

5 Çingene, s. 201

6 Çingene, s. 206

7 Çingene, s. 202

8 Çingene, s. 16

9 Çingene, s. 17

Sıhrî Efendi, otuz beş yaşında¹ genç bir edip ve şairdir. Eserde, "İstanbul'un pek nâdir yetiştirebildiği üdebadan"² ve "şair sıfatına bihakkın şayan"³ bir kişi olarak zikredilmektedir. Sıhrî Efendi, babası ulemadan olması itibarıyla mesihata devam etmektedir ve arpalığı vardır.⁴ Hüsni ahlâk sahibidir.⁵

Davut Bey, Şems Hikmet Bey'in musiki hocasıdır. Elli yaşında,⁶ Enderun-ı Hümayun'da yetişmiş; ney, keman ve piyano çalabilen,⁷ nota bilen, alafranga musikiye de ilgi duyan⁸ bir kişidir.

Artin Alvanyan, otuz bir yaşında,⁹ Ermeni bir ressam¹⁰ ve nakkaştır.¹¹ Kimsesiz bir kişidir.¹² Yağlıboya resim yapar, mandolina çalar. Ahlâken zararsız bir insandır.¹³

Rakım Bey, Şems Hikmet Bey'in eniştesidir; kırk iki yaşındadır,¹⁴ gazete muharrirliği yapmaktadır.¹⁵ Şems Hikmet Bey'in Ziba hakkındaki görüşlerine karşı çıkar. "Çingene ne yapsa yine çingene kalır"¹⁶ görüşündedir. Şems Hikmet Bey'deki idealizme karşılık, Rakım Bey, pratik ve pragmatik bir karakter yapısını açığa vurur.

-
- 1 Çingene, s. 14
 - 2 Çingene, s. 17
 - 3 Çingene, s. 18
 - 4 Çingene, s. 17
 - 5 Çingene, s. 18
 - 6 Çingene, s. 14
 - 7 Çingene, s. 18
 - 8 Çingene, s. 37
 - 9 Çingene, s. 15
 - 10 Çingene, s. 13
 - 11 Çingene, s. 20
 - 12 Çingene, s. 19
 - 13 Çingene, s. 20
 - 14 Çingene, s. 15
 - 15 Çingene, s. 15, 170
 - 16 Çingene, s. 186

Eserdeki diğer erkek kahramanlar Şunlardır: Kilerci ve vekilharçlık yapan Rum delikanlı¹ Nikoli, Ziba'nın ağabeyi Őapkacıođlu Sülüş, altı kürekçi, kahveci, hokkabaz Yahudiler.

Kadınlar

Eserde en önemli kadın kahraman olan Ziba Kız, henüz on altı yaşına varmamış² güzel ve bakire bir çingene kızıdır.³ Fiziki güzelliğinin yanısıra sesinin güzelliğiyle de dikkat çekmektedir.⁴ Aynı zamanda oldukça zekidir.⁵ Şems Hikmet Bey'in hikâyesine girdikten sonra, öğrenmesi gereken Şeyleri kısa sürede öğrenir. Musiki derslerinde oldukça dikkatlidir ve çabuk öğrenmektedir.⁶ Ziba'daki değişim çok yönlü bir değişimdir. Yazar, Ziba'dan ziyade Şems Hikmet Bey'den bahsettiği için Ziba'daki bu değişim muhtarai bir Şekilde anlatılır.

Ziba, Şems Hikmet Bey'in intihar etmesinden sonra onun için ağlar;⁷ büyük bir üzüntüye kapılır. Ömrü boyunca evlenmez, Şems'in hatırasıyla yaşar.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde erkek kahramanlar intihar eden sevgililerinin ardından intihar ederler, fakat kadın kahramanların sevgililerinin intiharından sonraki tutumları farklıdır; onlar sevgililerinin yasını tutup, hiç evlenmeden münzevi bir hayat yaşamayı tercih ederler. Bunu Çingene'de de görüyoruz.

-
- 1 Çingene, s. 22
 - 2 Çingene, s. 92
 - 3 Çingene, s. 31
 - 4 Çingene, s. 35
 - 5 Çingene, s. 35
 - 6 Çingene, s. 134
 - 7 Çingene, s. 205

Ferazende Hanım, Şems Hikmet Bey'in annesidir.¹ Yazar, Ferazende Hanım'ı "pek müdebbir bir kadın"² tavsif etmektedir.

Ferazende Hanım'ın Ziba'dan vazgeçirmek için gösterdiği muhalefet, sonunda oğlunun intihar etmesine sebep olur. Şems'in kendini kuyuya atarak intihar etmeden önce Ferazende Hanım'la yaptığı münakaşa bu bakımdan önemlidir. Ferazende Hanım, ömrünün cezasını pek ağır bir surette çeker: Ziba hikâyesinin sonunda adeta kızı olur. Gelini olmasını reddettiği kızı evlat edinir.

Fatma Münevver Hanım, Şems Hikmet Bey'in kızkardeşidir.³ O da Şems'in Ziba ile olan münasebetine karşı çıkar. Romanda bunun dışında bir fonksiyonu yoktur.

Dürriye Hanım, yaşlı bir kadındır.⁴ Başlıca meşgalesi çöpçatanlık etmektir.⁵ Ziba bir yıl süreyle onun konağında kalır ve onun tarafından eğitilir.

Eserdeki diğer kadın kahramanlar şunlardır: Ziba'nın ablası Nazlı, gençliğinde epeyce güzel olduğu anlaşılan⁶ kart bir çingene karısı olan Mehtap, diğer üç çingene kadın, iki küçük kız.

Çifte İntikam

Letâif-i Rivâyât 16; İstanbul, 1304, 80s.

Çifte İntikam'da yer alan toplam altı kahramandan dördü erkek, ikisi ise kadındır.

1 Çingene, s. 15

2 Çingene, s. 15

3 Çingene, s. 15

4 Çingene, s. 94

5 Çingene, s. 94

6 Çingene, s. 33

Baba Lotis, hikâyenin geçtiği vadinin bekçisidir. Cezayir'de beş yıllık askerlik yapmış,¹ karısının ölümünden sonra yeniden evlenmeyip tek evladı olan kızı Margırıt'ın hem anası hem babası olmuş onu ihtimamla yetiştirmiştir.² Kıskanç ve asabî bir adamdır.³ Kızını kandıran Meylefor'u öldürür.⁴

Laroş, asıl ismi Anton Marsil olan⁵ iri yarı bir gençtir.⁶ Margırıt'ın sevgilisi olan Laroş, Meylefor'la birlikte olduğu için onu öldürür.⁷

Meylefor, genç ve yakışıklı bir ressamdır. Şehvet düşkünü, kadınları aldatarak elde etmeyi adet edinmiş,⁸ yazarın tabiriyle nefret ve lanete müstehak⁹ bir kişidir. Hikâyenin sonunda Baba Lotis tarafından Margırıt'ı iğfal ettiği için öldürülür ve hak ettiği akıbeta uğramış olur.

Hikâyede yer alan son erkek kahraman olan Kont Dö Vilay, vadinin sahibidir.¹⁰

-
- 1 Çifte İntikam, s. 3
 - 2 Çifte İntikam, s. 11, 12
 - 3 Çifte İntikam, s. 30
 - 4 Çifte İntikam, s. 78
 - 5 Çifte İntikam, s. 38
 - 6 Çifte İntikam, s. 35
 - 7 Çifte İntikam, s. 80
 - 8 Çifte İntikam, s. 68
 - 9 Çifte İntikam, s. 73
 - 10 Çifte İntikam, s. 3

Kadınlar

Hikâyenin önemli tek kadın kahramanı olan Margırıt, on iki yaşındayken güzelliğiyle dikkat çekmeye başlayan,¹ son derece güzel² bir genç kızdır. "Hilkaten gayet zeki ve fatin"dir.³ Erkek gibi yetişmiş,⁴ bu yüzden yabani⁵ ve son derece cesur bir kız haline gelmiştir. Fakat büyüdükçe yabanilikten kurtulup bir kadın olmaya başlar. ⁶ Tabashuktan uzak, doğru sözlü⁷ ve iffetlidir.⁸

Margırıt, şehirli, iyi giyinen, yakışıklı bir genç olan Meylefor'u karşısında görünce sevgilisi Laros'tan yüz çevirir ve Meylefor'la gizli gizli buluşmaya başlar. Bu konuda babasına ve Laros'a yalan söyler.⁹ Meylefor'un kendisini kandırdığından haberdar olmayan Margırıt, köylülük hâline mahsus bir safderunluğa sahiptir.¹⁰ Hikâyenin sonunda Laros tarafından öldürülür.

Hikâyede yer alan diğer kadın kahraman olan Jöneviye Vayse, hikâyenin reel zamanında ölmüş bir kişidir, sadece kendisinden bahsedilir. İri yarı bir köylü kızı olan Jöneviye, halazâdesi Lotis'le evlenmiş ve kızı Margırıt'ı doğurduktan sonra hastalanıp vefat etmiştir.¹¹

-
- 1 Çifte İntikam, s. 6
 - 2 Çifte İntikam, s. 7,8
 - 3 Çifte İntikam, s. 15
 - 4 Çifte İntikam, s. 17
 - 5 Çifte İntikam, s. 19
 - 6 Çifte İntikam, s. 28
 - 7 Çifte İntikam, s. 24
 - 8 Çifte İntikam, s. 29
 - 9 Çifte İntikam, s. 70
 - 10 Çifte İntikam, s. 70
 - 11 Çifte İntikam, s. 4, 5

Para

Letâif-i Rivâyât 17; İstanbul, 1304, 152s.

Para'da beşi erkek, üçü de kadın olmak üzere toplam sekiz kahraman yer almaktadır. Hikâyede birbirine zıt karakter ve anlayışa sahip iki erkek kahraman ön plâna çıkmaktadır.

Erkekler

Vahdetî, hikâyenin başında on dokuz yirmi yaşlarında, Mekteb-i Tıbbiye'nin dördüncü sınıfında okuyan gayet çalışkan bir öğrencidir.¹ İzmit köylerinden bir çiftçinin oğlu² olan Vahdetî, bilgili olduğu halde cahil görünecek kadar mütevazî,³ arkadaşı için sınıfta kalacak kadar⁴ fedakâr ve alicenap bir gençtir. Yazarın "feylosof"⁵ diye isimlendirdiği kahramanlardan olan Vahdetî, bahtiyarlığı hürriyet ve istiklâlde arar.⁶ Her saadetin para ile meydana geleceği fikrine itiraz etmez; fakat paraya mağlûp olmayı, paranın esiri olmayı kabul etmez.⁷ Bu yüzden istikrarlı bir şekilde tahsilini sürdürür. Mekteb-i Tıbbiye'yi bitirdikten sonra büyük başarılar elde eder. Rütbe bakımından yükselir.⁸ Tıp kitapları yazar.⁹ Hikâyenin sonunda bir Miralay'dır.¹⁰ Bu arada, "bir zekâ-yı mücesseme olan"¹¹ Latife'ye âşık olan Vahdetî onunla evlenmiştir. Böylece mutluluğu her bakımdan tamamlanmıştır.

-
- 1 Para, s. 9
 - 2 Para, s. 5
 - 3 Para, s. 10
 - 4 Para, s. 19
 - 5 Para, s. 98
 - 6 Para, s. 38
 - 7 Para, s. 39
 - 8 Para, s. 121
 - 9 Para, s. 121
 - 10 Para, s. 137
 - 11 Para, s. 96

Sulhi, hikâyenin başında tıpkı Vahdetî gibi, Mekteb-i Tıbbiye'nin dördüncü sınıfında okuyan, on dokuz yirmi yaşlarında bir gençtir.¹ Fakat, Vahdetî'nin tam tersi özelliklere sahiptir: Oldukça tembeldir,² bilmediği halde bilir görünür,³ saadetin para ile olacağına kanidir. Zengin bir halası olduğu için⁴ derslerdeki başarısızlığını dert etmemektedir. Mektepten tart edilen⁵ Sulhi, bir süre sonra vefat eden zengin halasının mirasına konar ve bir mirasyedi olarak yaşamaya başlar. At, araba, kayık, kuş ve çiçek merakı vardır.⁶ Halasından kalan parayı bu yolda harcar. Yazıcızade isimli çok zengin bir adamın kızına talip olur ve onunla evlenir. Bu sayede zevk ve safa içinde yaşayacağını düşünmektedir. Fakat dört sene içinde kayınpederini iflas ettirir ve beş parasız kalır. Bahtiyarlığı parada arayan, para sahibi olunca mutlu olacağını zanneden Sulhi, sonunda mutsuzluğa mahkûm olmuştur. Hikâyenin sonunda "hiyanetperest" ve "sefahatperest" bir kişi olarak tavsif edilmektedir.⁷

Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa, Trabzon ahalisinden,⁸ iradıyla ve muamelecilikle yaşayan⁹ çok zengin¹⁰ bir adamdır, fakat zenginliği ölçüsünde cimridir, perişan bir yaşantısı vardır.¹¹ Dört karısı ve iki kızı olan Hacı İsmail Ağa, "ham ervah" bir kişidir,¹² cahildir. Kazandığı paraların muhafazasından başka bir şey düşünmez.

Hikâyedeki diğer erkek kahramanlar şunlardır: Yazıcıoğlu'nun daire müdürü Yunus Ağa ve Eczacı Ekşidisi Efendi.

-
- 1 Para, s. 9
 - 2 Para, s. 9
 - 3 Para, s. 10
 - 4 Para, s. 14
 - 5 Para, s. 11
 - 6 Para, s. 28
 - 7 Para, s. 139
 - 8 Para, s. 44
 - 9 Para, s. 46
 - 10 Para, s. 46
 - 11 Para, s. 46
 - 12 Para, s. 49

Kadınlar

Hikâyede önem arz eden iki kadın kahraman vardır: Sulhi ve Vahdeti'nin evlendikleri Şerife ve Latife Hanımlar. Sulhi ve Vahdeti arasındaki zıtlık bu iki kızkardeş arasında da aynen mevcuttur. Fakat yazar onlara Sulhi ve Vahdeti ölçüsünde yer vermez.

Şerife, Yazıcıoğlu İsmail Ağa'nın büyük kızıdır. Alafranga terbiye görmüştür.¹ Bu yüzden Sulhi'ye kolayca kapılır.

Latife, Yazıcızade'nin dördüncü hareminden olma, küçük kızıdır.² Şerife'den beş yaş küçüktür. Oldukça güzel ve ablasından daha zekidir.³ Vahdeti'ye göre "bir zekâ-yı mücessem"dir.⁴ Şerife, Vahdeti'yi ilminden irfanından dolayı beğenir, onunla evlenmeyi "gelin olmaktan ziyade bir muallime intisab etmek"⁵ olarak görür. Şerife'nin mutsuzluğuna mukabil, Latife; Vahdeti'yle mutlu bir hayat yaşar.

Şerife ve Latife'nin dışında hikâyede yer alan tek kadın kahraman Sulhi'nin halası'dır. İsmi belirtilmeyen bu kadın, yeğenine bağlı, onun üzerine titreyen bir kişidir. Bütün servetini yeğenine bırakarak vefat eder.

Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar

Letâif-i Rivâyât 18; İstanbul, 1304, 103s.

Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar'da üçü erkek, ikisi kadın olmak üzere toplam beş kişi yer almaktadır. Erkek kahramanlardan birinin figüratif bir kişi olmasını göz önünde bulundurarak,

-
- 1 Para, s. 48
 - 2 Para, s. 88
 - 3 Para, s. 89
 - 4 Para, s. 96
 - 5 Para, s. 99

hikâyedeki erkek ve kadın kahramanların sayıca eşit olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte erkek kahramanların eserde daha ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

Erkekler

Dök Oktav Dö Parizi, çok eski bir aileye mensup, zengin ve hevaperest bir kişidir.¹ Eğlenmekten ve kadınlarla beraber olmaktan ibaret bir hayat tarzına sahiptir.² Asrının Don Juan'ı olan³ kahramanımız, yirmi sekiz yaşındadır⁴ ve bekârdır; evlenmeyi düşünmez.⁵

Kilyom De Monberon, gayet kibar, gayet yakışıklı, zengin⁶ ve safderun bir gençtir.⁷

Hikâyedeki son erkek kahraman Oktav'ın uşağı Jozef'tir.

Kadınlar

Eserde yer alan iki kadın kahramandan Madam De Revili, güzel ve genç bir kadındır.⁸ Kocasını yaşlı ve meşhur bir bankacıdır.⁹ Kocasını aldatır.

Madam De Rajikar, otuz ile kırk yaş arasında gayet güzel bir kadındır.¹⁰

-
- 1 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.3
 - 2 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.4
 - 3 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.5
 - 4 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.12
 - 5 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.13
 - 6 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.12
 - 7 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.22
 - 8 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.34
 - 9 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.88
 - 10 Kismetinde Olanın Kaşığında çıkar, s.62

Arnavutlar Solyotlar

İstanbul, 1305, 221s.

Arnavutlar Solyotlar'da yer alan toplam yirmi dokuz kahramandan on dokuzu erkek, dokuzu kadın biri ise kız çocuğudur. Romanın bir macera romanı olma hususiyeti, kadın ve erkek kahramanlar arasında sayı bakımından önemli bir farkın olmasına yol açmaktadır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman Rüstem'dir. Rüstem, Tepedelen ahalisinden,¹ Türkçe, Arnavutça, Rumca ve İtalyanca bilen² bilgili, dirayetli ve cesur bir adamdır. Yazar onu "efkâr-ı cedîde sahibi bir merd-i yegane"³ olarak takdim eder. Yazarın "feylosof" diye tavsif ettiği⁴ kahramanlardandır.

Yanya valisi Ali Paşa'nın adamı olan Rüstem, hile ile Solyotların arasına girer. Aslında bütün amacı, Arnavutlarla Solyotlar arasında kan dökülmeden bir ittifaka gidilmesidir. Bunu sağlamak için Ali Paşa ile konuşmaktan bile çekinmez. Solyotlar arasında yaşarken Eftimi isimli bir Solyot kızına âşık olan ve onunla sevişen Rüstem, Eftimi ile beraberliklerinden doğan kızı Mükrim'e'nin mutaassıp Solyotlar tarafından parçalanarak öldürülmesi üzerine önceki düşüncesinde vazgeçerek Solyotlardan büyük bir intikam alır ve bu da Solyotların sonu olur.

Tepedelenli Ali Paşa, romanda zeki ve muhteris bir adam olarak karakterize edilir. Yazarın ifadesiyle, "cemali gibi zekâsı da mertebe-i gayede"dir.⁵ Hırsı ve zekâsı sayesinde hayatta sürekli yükselir.

-
- 1 Arnavutlar Solyotlar, s. 30
 - 2 Arnavutlar Solyotlar, s. 30
 - 3 Arnavutlar Solyotlar, s. 30
 - 4 Arnavutlar Solyotlar, s. 86
 - 5 Arnavutlar Solyotlar, s. 16

Pederinin gasbedilmiş olan makamını tekrar ele geçirir, kayın pederini öldürür. Önce Rumeli vali kaymakamı, bilahare Yanya Valisi olur.¹ Önündeki hedefi gerçekleştirmekten ve bu uğurda elinden gelen herşeyi yapmaktan çekinmeyen Tepedelenli Ali Paşa, öfkeli, müstebid² bir kişidir. Şiddet göstermede ifrata düşer.³ Rüstem, akli ve muhakemesiyle Ali Paşa'nın öfke ve şiddetini dengelemeye çalışır.

Lambro Çavallas, vatanperver bir Solyot kumandanıdır.⁴ Vatani uğrunda oğlunu feda etmektен çekinmez.⁵

Fotus, Çavallas'ın oğludur. Romanın başında on sekiz yaşında, yakışıklı, "kaviyyü'l-bünye" bir delikanlıdır. Rüstem'e sevgiyle bağlıdır, onun görüşlerine önem verir.⁶ Mahcup⁷ ve sadedil,⁸ o da babası gibi, vatanperverdir;⁹ fakat "bir bölük vahşinin hemşehrisi" olmaktan dolayı mustarıptır.¹⁰

Yorgo Boçaris, Rüstem'in taraftarı olan¹¹ bir Solyot'tur. "Pek âkil, pek fatîh"¹² ve "sadedil"¹³ bir kişidir. Bütün müsbet özelliklerine rağmen, o da diğer Solyotlar gibi mutaassıptır. Rüstem ile Eftimi'nin kızları olan Mükrim'e'nin Solyotlar tarafından katledilmesini "ez dil ü can" tasvib eder.¹⁴

-
- 1 Arnavutlar Solyotlar, s. 17, 18
 - 2 Arnavutlar Solyotlar, s. 134
 - 3 Arnavutlar Solyotlar, s. 146
 - 4 Arnavutlar Solyotlar, s. 74
 - 5 Arnavutlar Solyotlar, s. 38
 - 6 Arnavutlar Solyotlar, s. 40
 - 7 Arnavutlar Solyotlar, s. 58
 - 8 Arnavutlar Solyotlar, s. 102
 - 9 Arnavutlar Solyotlar, s. 165
 - 10 Arnavutlar Solyotlar, s. 214
 - 11 Arnavutlar Solyotlar, s. 53
 - 12 Arnavutlar Solyotlar, s. 98
 - 13 Arnavutlar Solyotlar, s. 102
 - 14 Arnavutlar Solyotlar, s. 197

Rus Popu, Solyotlar arasında fesat çıkarmaya çalışan bir din adamıdır. Solyotların Arnavutlarla anlaşmasını engellemek ister. Solyotları Rüstem ve Fetus aleyhine kışkırtır.¹

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Ruesadan bir ihtiyar olan² Dimo, Solyotlar arasında muteber bir kişi olan³ Terandefil, Rus Yüzbaşı, Rum Çoban, Preveze'de ticaret eden⁴ Yahudi Sarraf, genç bir serdar olan Aleksi, Muhtar Paşa, Arnavut komutan Haso (Hüseyin), Ali Paşa'nın adamı Aliş, Solyot reisi Zervas, Solyot reisi Hırsto Dandoro, Despiyot ve Samuel.

Kadınlar

Romanda en önemli kadın kahraman Eftimi'dir. Romanın başında yirmi altı, yirmi yedi yaşında genç bir kadın olarak karşımıza çıkar.⁵ Yaralı olan Rüstem'in yatağı içinde kendini hançerler.⁶ Yazar, bundan sonra geriye dönerek dokuz yıl önce başlayan olayları anlatır. Buna göre romanda anlatılan olayların başlangıcında Eftimi'nin on sekiz, on dokuz yaşlarında olması gerekir.

Bir Solyot kızı olan Eftimi,⁷ oldukça güzel⁸ olmasının yanısıra kibirli ve mağrurdur.⁹ Rüstem Solyotların arasına girmesinden sonra onu sevmekten korkup çekinir.¹⁰ Fakat sonunda duygularına teslim olur. Rüstem'le kendi nikahlarını kendileri kıyarak evlenirler.¹¹ Fakat mutaassıp Solyotların Rüstem ve Eftimi aleyhine kışkırtılması büyük

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 195

2 Arnavutlar Solyotlar, s. 75

3 Arnavutlar Solyotlar, s. 76

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 102

5 Arnavutlar Solyotlar, s. 7

6 Arnavutlar Solyotlar, s. 8

7 Arnavutlar Solyotlar, s. 21

8 Arnavutlar Solyotlar, s. 62

9 Arnavutlar Solyotlar, s. 71

10 Arnavutlar Solyotlar, s. 62, 63

11 Arnavutlar Solyotlar, s. 107

bir felakete sebep olur. Eftimi'nin kızı Mükrimе vahşice parçalanarak öldürülür. Bunun üzerine Rüstem gibi Eftimi de intikam gayretine düşer. Acılı, cesur, mert bir anne olarak kızının intikamını alır.¹

Hamko, romanda kendisinden bahsedilen, serencamı anlatılan bir kadın kahraman olarak yer almaktadır. Veli Bey'in haremî, Koniçe Beyinin kızı,² Tepedelenli Ali Paşa'nın da annesi olan Hamko, cesur ve hırslı bir kadındır. Oğlunun başarısında büyük ölçüde pay sahibidir.

Mosho, Fofus'un üvey annesidir. Yirmi beş, yirmi yedi yaşlarında genç bir kadındır.³

Maryola, Yorgo Boçaris'in kızıdır. On yedi yaşında olan Maryola Fofus'a âşık olur ve onunla evlenir. Bu aşıkta, "cüret-i sevda-perestî Fofus'tan ziyade onda görülür."⁴

Eleni, Yorgo Boçaris'in karısıdır.⁵ Figuratîf bir kahramandır.

Romadaki diğеr kadın kahramanlar şunlardır: Mükrimе, Mükrimе'yi korumaya çalışırken Solyotlar tarafından öldürülen,⁶ Tahtacı Dimitri'nin karısı ile Mandıracı Poli'nin Karısı, Rum Dadı, Hamko'nun kızı Haniçe.

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 215, 216

2 Arnavutlar Solyotlar, s. 15

3 Arnavutlar Solyotlar, s. 49

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 58

5 Arnavutlar Solyotlar, s. 53

6 Arnavutlar Solyotlar, s. 168, 169

Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrar

Istanbul, 1305, 293s.

Demir Bey'de yer alan toplam yirmi iki kahramandan on beşi erkek, yedisi ise kadındır. Erkek kahramanların, kadın kahramanlardan hem kemmiyet hem de keyfiyet bakımından daha önde bulunduğu görülmektedir.

Erkekler

Romandaki en önemli erkek kahraman Mustafa Kamerüddin'dir. Yirmi bir, yirmi iki yaşlarında bir genç olan Mustafa,¹ esere ismini veren Demir Bey'in oğludur ve romanda, bütün insanlardan üstün bulunduğu babasının² esrarını ortaya çıkarır.

Tahsil için Paris'e giden, ressam ve mühendis oğludur Mustafa Kamerüddin, Ahmet Midhat'ın diğer eserlerinde de örneğini gördüğümüz bir "insân-ı kâmil"dir.⁴ Ahlâk ve fazilet sahibidir.⁵ Davranışları ölçülüdür. Çalışkandır. Tahsili sefahate tercih eder.⁶

Mustafa, tatilini geçirmek için gittiği İsviçre'de göl kıyısında rastladığı Polini'ye âşık olur. Daha sonra, Polini'nin, Mustafa'nın kız kardeşi olduğu ortaya çıkar; yani Mustafa bilmeden kızkardeşine âşık olmuştur. Fakat bu aşk tamamen platonik bir aşktır. Mustafa'nın Polini'nin sevdiği gençle evlenebilmesi için ona yardım edecek kadar feragat göstermesi duygularının ne kadar temiz olduğunu gösterir. Bu aşkın temel sebebinin aralarındaki kardeşlik bağı olduğu⁷ daha sonra ortaya çıkar.

-
- 1 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 8
 - 2 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 25, 27
 - 3 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 33
 - 4 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 204, 238
 - 5 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 59
 - 6 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 60, 61
 - 7 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 247

Mustafa Kamerüddin'den sonra romandaki en ilginç kahraman olan Demir Bey, romanın başında, hasta yatağında Fransızca olarak sayıklayan, bu yüzden zevcesinin kuşkularını üstüne çeken ihtiyar bir adamdır. Asıl adı Ali Haydar¹ baba tarafından Arnavut olmakla birlikte Fransa'da yetişmiş, orduda yükselmiş, nişanlar almış bir Fransız Subayı iken İstanbul'a gelerek Demir Bey kimliğiyle yaşamaya başlamıştır. Serencamı romanda ayrıntılı bir şekilde anlatılır.²

Demir Bey, yazar tarafından "yüreği sağlam, tabiatı sadık bir mert"³ ve "fazıl ihtiyar"⁴ diye tavsif etmektedir.

Narton, İsviçre'nin Fransız kısmı ahalisinden, heykeltraşlık tahsili için Paris'e gelmiş, yirmi üç yaşında, yakışıklı bir gençtir.⁵

Pastör, Liyon ahalisinden Avukatlık şهادeti istihsali için Paris'te bulunan ilim sahibi bir gençtir.⁶

Elsazli Pudar, ressam çırağıdır. Fakir, fakat hüsn ü ahlâk ve akıl sahibi bir gençtir.⁷

Kont Duran, Fransa kibarından ihtiyar bir adamdır.⁸ Napolyon zamanında kont olmuş yeni asillerdendir.⁹

Alfons Duran, mahçup bir delikanlıdır.¹⁰ Eserde, "eşki zaman şövalyesi" olarak tavsif edilir;¹¹ perhizkar bir delikanlı olduğu¹²

-
- 1 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 272
 - 2 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 272, 282
 - 3 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 20
 - 4 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 268
 - 5 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 61
 - 6 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 62
 - 7 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 62
 - 8 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 92
 - 9 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 232
 - 10 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 132
 - 11 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 137
 - 12 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 137

belirtilir. Alfons, Polini'ye büyük bir aşkla bağlıdır.¹ Gerek aşkının büyüklüğü ve gerekse taassuptan uzak bir kişi² olmasından dolayı, Polini ile evlenebilmek için müslüman olmayı kabul eder³ ve Osman Bahtiyar adını alır.

Romandaki diğer erkek kahramanlar şunlardır: Aşçıbaşı Şaban Ağa, vekilharç Mehmet Ağa, bahçıvan Selim Nişo, Mısırlı Alim, Fransız Papaz Lazaris, Agaton, resim ustası Mösyö Kamilyon, Fransız Papaz Teofil.

Kadınlar

Romandaki en önemli kadın kahraman Polini'dir. On sekiz, on dokuz yaşlarında⁴ oldukça güzel⁵ bir genç kızdır. Kimsesizdir, bu yüzden yalnızlıktan şikâyet eder.⁶ Geçimini çiçek desenleri yaparak sağlayan Polini, iffetli bir kızdır.⁷ Kendisine âşık olan Mustafa'yla aralarındaki münasebet bir ağabey-kızkardeş münasebetidir. Mustafa'yı ağabey ittihaz eder.⁸ Polini'ye âşık olan bir diğer gençle, Alfons Duran'la olan münasebetinde de Polini'nin iffete mugayır bir davranışı görmüyoruz. Kont Duran'ın Polini'nin, ailesinin ortaya çıkarılması şartıyla oğluya evlenmesine izin verebileceğini ifade etmesi üzerine Mustafa'yla birlikte ailesinin kim olduğunu araştırmaya başlayan Polini, demir Bey'in kızı ve Mustafa'nın da kız kardeşi olduğunu öğrendikten sonra İslamiyeti kabul eder ve İstanbul'a yerleşir.⁹ Bu, Alfons Duran'la artık asla evlenemeyeceği anlamına gelmektedir. Polini ait olduğu milliyete dönmeyi kendi

-
- 1 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 289
 - 2 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 290
 - 3 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 292, 293
 - 4 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 98
 - 5 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 89
 - 6 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 123
 - 7 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 129
 - 8 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 132
 - 9 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 266, 284

kişisel aşkıdan daha önemli görmektedir. Bu noktada herhangi bir fedakârlık yapmayı düşünmez. Fedakarlık yapmak Alfons'un payına düşer ve o, Polini ile evlenebilmek için Müslüman olur. Böylece iki sevgili kavuşurlar.

Polini, kendisine mahsus güçlü bir şahsiyeti olan bir kadın kahramandır. Hürriyet ve istiklâline düşkündür.¹ "Ben kendi düşündüğüm gibi bir kadın olmak daiyesindeyim."² şeklindeki sözleri onun bu yönünü açığa vurması bakımından önemlidir.

Lini, Polini'nin yanında işçibaşı olarak çalışan, yaşı yirmi beşi mütecaviz³ bir genç kızdır. Polini'nin tam tersi bir karaktere sahiptir. Mütecessis, hasûd ve kıskançtır:⁴ Polini'yi kıskanır ve onun aleyhinde konuşur.⁵ İffetsizdir: Mustafa'ya birlikte yaşamayı teklif eder.⁶ Mustafa'nın bunu reddetmesi onu öfkelenendir. Yaptıklarından dolayı işten ve pansiyondan kovulunca Mustafa'dan ve Polini'den intikam almak için Vikont'a yalanlarla dolu bir mektup yazar.⁷

Feride Hanım, Demir Bey'in karısıdır. Kırk yaşını henüz geride bırakmış,⁸ kocasıyla arasında hayli yaş farkı bulunan yaşlı bir kadındır.

Feride Hanım, gayet dindar,⁹ geleneklere bağlı bir kadındır. Oğlunun Frenkçe öğrenmesine karşı çıkması¹⁰ onun bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kocasının hasta yatağında Frenkçe kelimeler söyleyerek sayıklaması Feride Hanım'ın kocasından, gizli din sahibi olduğu yolunda şüphelenmesine sebep olur ve sevgiyle bağlı olduğu

1 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 205, 219, 221

2 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 135

3 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 96

4 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 122

5 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 105, 166, 167

6 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 168, 169

7 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 194

8 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 7

9 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 21

10 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 57

anlaşılan kocasından yüreği buz gibi soğur.¹ Yazar Feride Hanım'ın hakikati görememesini zeki oluşuna bağlar.²

Matmazel Rozali, İtalyan asıllı ihtiyar bir kadındır.³ Bilgili, görgülü bir kişidir.⁴ Aktristlikten emekli olduktan sonra pansiyonculuk yapmaya başlamıştır.

Mehtap, Demir Bey'in konağında yaşayan, yaşı yirmi sekizi geçmiş,⁵ şuh meşrep⁶ bir cariyedir.

Afitap, otuzuna yaklaşmış, ağırbaşlı ve şuh meşrep bir cariyedir.⁷ O da Demir Bey'in konağında yaşamaktadır.

Romanda, bir Alman kadın, figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Amerika Doktorları

Istanbul, 1305, 87s.

Amerika Doktorları'nda yer alan toplam altı kahramandan beşi erkek, biri ise kadındır.

Erkekler

Dr. Bovlay, elli beş yaşında,⁸ hayatını tıbbî araştırmalara adanmış, ihtiyar ve çirkin⁹ bir adamdır. Dr.Bovlay'ın başlıca meşgalesi "ölümün

-
- 1 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 11
 - 2 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 30
 - 3 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 128
 - 4 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 164
 - 5 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 40
 - 6 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 41
 - 7 Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr, s. 40, 41
 - 8 Amerika Doktorları, s. 26
 - 9 Amerika Doktorları, s. 30

mukaddemât-ı vücudunu"¹ ve zehirlerin tesirlerini² tetkik etmektir. Bu meşguliyetleri genç ve güzel karısının kendisinden soğumasına sebep olur. Çirkin ve ihtiyar olmasının yanısıra, sürekli ölümle ve ölümlerle meşgul olması genç kadın üzerinde olumsuz tesirler bırakır ve onu bîzar eder. Mesleğinden başka hiçbir şeyi umursamayan Dr. Bovlay bu durumun farkında bile değildir.

Övülmekten haz duyan³ Dr. Bovlay'ın bütün amacı aslında meşhur olmaktır. O kadar çılgın bir kişidir ki, ölümü bizzat tecrübe edip daha sonra intibalarını yazarak meşhur olmak için "narkotik" isimli öldürücü etkisi olan bitkiyi kendi üzerinde tecrübe etmeye karar verir⁴ ve kararını uygular. Dr. Bovlay narkotiği içtikten sonra, şuuru uyanmakla birlikte bedenini kullanamayarak yattığı yerden komşusu Dr. Garibling'in, karısına ilân-ı aşk ettiğini ve karısının da bunu kabul ettiğini işitir. Dahası gerçekten öleceğini düşünür. Çünkü kendisini ayıltmakla görevli arkadaşı Dr. Dudel'in harekete geçmemesi, onun da, ölmüş olduğuna inandığını göstermektedir. Dr. Bovlay'ın cesedi, Dr. Garibling tarafından kaplama işlemine tabi tutulmak üzere kaçırılır. Dr. Bovlay, kaplama işlemi başladığında kendine gelir. Dr. Bovlay'ın kendine geldikten sonra karısına ve Dr. Garibling'e karşı tavrı önemlidir: Karısını ve doktoru, sağlığında iken namusunu kirletmedikleri için affeder.

Dr. Garibling, yirmi dokuz yaşında, yakışıklı,⁵ şık,⁶ bir adamdır. Dr. Garibling'in başlıca meşgalesi, metal kaplama tekniğidir. Eline geçen hemen herşeyi metalle kaplamaya çalışır. Arkadaşı ve komşusu Dr. Bovlay'ın genç ve güzel karısına onun cesedi yanında ilân-ı aşk etmesinin yanısıra, bir decesedini kaplama yapmak için kiliseden

1 Amerika Doktorları, s. 36

2 Amerika Doktorları, s. 31

3 Amerika Doktorları, s. 62, 71

4 Amerika Doktorları, s. 48

5 Amerika Doktorları, s. 17

6 Amerika Doktorları, s. 18

kaçırması, karakter yapısını göstermesi bakımından önemlidir. Buna göre Dr. Garibling'in arkadaşlık, komşuluk gibi hususlar karşısında lakayt, aklına koyduğu bir şeyi hemen gerçekleştirmeye çalışan bir kişi olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir kişinin aynı zamanda cesur olması da gerekir. Nitekim eserde "gerçekten yürekli bir adam"¹ olduğu ifade edilmektedir.

Doktor Dudel, Dr. Bovlay'ın arkadaşı²dır. Romanda geri plânda kalan bir kahraman olmakla birlikte, Dr. Bovlay ve Dr. Garibling gibi davranışlarındaki ifratla temayüz eder: Dr. Bovlay'ın ölüm tecrübesinin gerçek ya da gerçeğe uygun bir şekilde gerçekleşmesi için, Dr. Bovlay'ın dahi öldüğüne inanması gerektiğini düşünür ve hiç sesini çıkarmaz.

Romandaki diğer erkek kahramanlar şunlardır: Dr. Bovlay'ın uşağı, Dr. Garibling'in çırağı Dr. Ceyms ve bekçiler.

Kadınlar

Romandaki tek kadın kahraman olan Julie, yirmi iki yaşında genç ve güzel bir kadındır.³ Julie, gece gündüz ölümlerle ve ölümlerle meşgul olan, türlü türlü zehirlerin etkisini kendi üzerinde deneyerek ulaştığı neticelerle ilgili kitaplar yazan yaşlı ve çirkin kocasından, Dr. Bovlay'dan hoşlanmamaktadır. Kocasına şikayetlerini açıklamaktan çekinmez.⁴ Julie, komşu dairede oturan genç ve yakışıklı Dr. Garibling ile yakınlaşmaya başlar. Kocasının ölüm haberi Julie'yi hiç de müteessir etmemiştir; onu çıktıktan unutmuş, memnun ve sevinçli bir haldedir.⁵ Kocasının cesedinin bulunduğu odada Dr. Garibling'in ilân-ı

1 Amerika Doktorları, s. 68
2 Amerika Doktorları, s. 45
3 Amerika Doktorları, s. 27
4 Amerika Doktorları, s. 60
5 Amerika Doktorları, s. 74

aşkını gülerек dinler.¹ Bütün bunlar Julie'nin kendi kişisel zevkından başka bir şey düşünmeyen bencil bir kadın olduğunu göstermektedir.

Haydut Montari

Istanbul, 1305, 276s.

Haydut Montari'de yirmisi erkek, beşi kadın olmak üzere toplam yirmi beş kişi yer almaktadır.

Erkekler

Romanda en önemli erkek kahraman olarak yer alan Andriya Satanya, üç farklı kimlikle karşımıza çıkmaktadır: Andriya Satanya, Haydut Montari ve Düşkün Yordan.

Nikolay Satanya'nın gayri meşru oğlu olan Andriya, iyi bir tahsil görmüş, terbiyeli² bir gençtir. Şahsiyetinde ön plâna çıkan özellik zekâ sahibi, dirayetli bir kişi olmasıdır. Buna cesareti de ilâve edilebilir.

Andriya, babasının ve efendisinin Kont'un katili olan Corcino'dan intikam alabilmek için iki farklı kimliğe bürünür: Bunlardan Haydut Montari, bir tür Robin Hood'dur. Kötülük yapanları cezalandırmakla, fakirlere yardımcı olmakla şöhret bulmuş³ bir kişidir. Andriya, Haydut Montari rolünü ustaca oynar. Kimsenin yüzünü görmediği, fakat olağanüstü işler yapan, her yerde gözü kulağı olan bir kişidir. Haydut Montari, Andriya'nın edindiği ikinci kimlik olan Düşkün Yordan kırk beş yaşında gösteren, sefalet içinde yaşadığından saçları ağarmış, filozof mizaçlı,⁴ fezail-i ilmiyye ve "fezail-i ilmiyye ve

1 Amerika Doktorları, s. 64

2 Haydut Montari, s. 58

3 Haydut Montari, s. 27, 28

4 Haydut Montari, s. 23

kemalât-ı hikemiyye sahibi¹ bir kişidir. Yordan Yani güya Haydut Montari'yi tanıyan, onunla yakın olan biridir. Andriya, Yordan Yani rolünü o kadar ustaca oynar ki hiç kimse in şüphesini üzerine celp etmez.

Andriya, Haydut Montari ve Düşkün Yordan kimliklerinin ortak özelliği akıl ve zekâ sahibi olmalarıdır. Andriya, Düşkün Yordan ve Haydut Montari kimliklerine girerek yaptıklarıyla üstün bir akıl gücüne sahip olduğunu gösterir ve intikam alma amacını başarıyla gerçekleştirir. Böylece, sevdiği kızı, maktul Kont'un kızı Ancelino'yu da kurtarmış olur.

Nikolay Satanya, Andriya'nın babasıdır. Romanda kendisinden bahsedilen bir kişi olarak yer alır. Nikolay Satanya, şeytan anlamına gelen soyadına yaraşır bir zekâyâ sahiptir.² Şen şatır, latifeperest³ bir kişiliği vardır, fakat yeri geldiğinde ciddî olmasını da bilir.⁴ Yazar, onun bir "insân-ı kâmil" olduğunu⁵ ifade eder. Nikolay Satanya metres edindiği, düşmüş bir kadından oğul sahibi olur. Fakat kadınla evlenmeyi reddeder.⁶ Çünkü böyle bir kadının namuslu bir ev kadını haline gelmesinin imkânsız olduğu düşüncesindedir.

Senyor Corcino, romanda Andriya'dan sonra en önemli erkek kahramandır. Tahminen otuz beş yaşında olan⁷ Corcino, İtalyan asıllı kibardan bir zattır;⁸ fakat zenginliğinin ardında pek çok kötülük vardır. Nesebi belli olmayan kimsesiz biri iken kendisine yardım eden ve yanında çalıştıran Kont Covanni'ye ihanet eder, gayri meşru yoldan para kazanır ve bilahare Kont'u da öldürür; bu suretle Kont'un bütün

-
- 1 Haydut Montari, s. 159
 - 2 Haydut Montari, s. 55
 - 3 Haydut Montari, s. 55
 - 4 Haydut Montari, s. 56
 - 5 Haydut Montari, s. 56
 - 6 Haydut Montari, s. 60
 - 7 Haydut Montari, s. 8
 - 8 Haydut Montari, s. 8

servetine sahip olur.¹ Bununla da yetinmeyerek, asilzade olabilmek için Kont'un kızıyla evlenmek ister.² İyilik bilmeyen, nankör ve hain bir adam olan Corcino'nun karakterindeki en belirgin özellik gurur ve hırs sahibi olmasıdır.³ Aynı zamanda zeki,⁴ sebatlı ve metanetli bir kişidir. Maksadına ulaşmak için yapabileceği her şeyi azimle yapar. Maksadı güç ve iktidar sahibi olmaktır. Bunun da iki yolu vardır: Para ve mevki. Paranın kudretine itikadı tam olan⁵ Corcino, Kont'a ihanet etmek suretiyle servet sahibi olmuştur, iyi bir mevkiye kavuşmak için ise Kont'un kızıyla evlenmesi gerekmektedir. Corino'ya göre Kont'un kızının bütün önemi onun bir Kont'un kızı olmasından ibarettir. Corcino, Andriya'nın çabaları sonunda, Kont'un kızıyla evlenemediği gibi inayet ve yolsuzluklarla kazandığı serveti de kaybeder; yaptığı kötülükler ortaya çıkar ve hak ettiği cezaya çarptırılarak⁶ idam edilir.⁷

Senyor Gargola, Corcino'nun suç ortağı ve haydutlukta üstadıdır.⁸ Corcino onun yanında yetişmiştir. Büyük Kont'un zamanında "adi bir gemici" olan Gargola, Corcino ile beraber irtikap ettikleri cinayet ve yolsuzluklar sonucunda servet sahibi bir kişi haline gelmiştir. Altmış yaşında, bekâr bir adam olan⁹ Senyor Gargola, Corcino kadar zeki ve irade sahibi bir kişi değildir; korkak, vesveseli bir ihtiyardır.¹⁰ Romanın sonunda müebbed küreğe mahkûm olur.¹¹

Kont Nikola Covanni, romanda kendisinden hapsedilen bir kişi olarak yer almaktadır. Buna göre, gayet serbest fikirli, hoş tabiatlı,

-
- 1 Haydut Montari, s. 19
 - 2 Haydut Montari, s. 15
 - 3 Haydut Montari, s. 64
 - 4 Haydut Montari, s. 64
 - 5 Haydut Montari, s. 207
 - 6 Haydut Montari, s. 263
 - 7 Haydut Montari, s. 265
 - 8 Haydut Montari, s. 18
 - 9 Haydut Montari, s. 13
 - 10 Haydut Montari, s. 36, 29
 - 11 Haydut Montari, s. 263

çalışkan bir adamdır,¹ çalışkanlığı sayesinde pederinden kalan serveti bir kaç kat artırmayı başarmıştır. Bununla birlikte, "heva ve hevese epeyce münhemik"² eğlenmeyi seven bir kişiliğe sahiptir. Kızkardeşinin gizli evliliğine ruhsat vermesi,³ Nikolay Satanya'ya kardeşiymiş gibi davranması,⁴ Corcino'ya olan yardımı⁵ ne kadar alicenap, iyi yürekli bir insan olduğunu göstermektedir.

Kont Karlo Dö Kastilnora, Kont Covanni'nin babasıdır. Oldukça eski bir aileye mensup bir tacirdir.⁶ Romanın reel zamanında vefat etmiş bir kişidir.

Müstantik Efendi, memuriyete âşık, gayet namuslu bir kişidir.⁷ Corcino'nun verdiği rüşveti reddeder.⁸

Candarma Kumandanı, Müstantik Efendi gibi namuslu, vazifesine sadakatle bağlı bir kişidir. O da Corcino'nun verdiği rüşveti reddeder.⁹

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Arabacı, Genç Marki, bir yüzbaşı ve altı jandarma, Monseryör Söperiyori, noter muharriri Mösyö Polinari ve Kont'un köpekçilerinden Yako.

Kadınlar

Romanda en önemli kadın kahraman olan Ancelino Dö Kastilnora, Kont Covanni'nin kızıdır. Otuz yaşına yakın oldukça güzel bir kadındır. Yazarın ifadesiyle, alicenap,¹⁰ hasıb ü nesıb, âli tıynet,

1 Haydut Montari, s. 51

2 Haydut Montari, s. 51

3 Haydut Montari, s. 54

4 Haydut Montari, s. 57

5 Haydut Montari, s. 66

6 Haydut Montari, s. 50, 51

7 Haydut Montari, s. 230

8 Haydut Montari, s. 116

9 Haydut Montari, s. 209, 210

10 Haydut Montari, s. 83, 87

samî cenaptır¹ Kendisiyle evlenmek isteyen Corcino'yu şiddetle reddeder ve azarlar.² Tiksindiği ve nefret ettiği Corcino karşısında azametli ve mütekebbirdir. Buna karşılık, sevdiği genç olan Andriya karşısında sevecen ve mütevazidir. Ona "sen hocamsın" der.³

Matmazel Margarita, Corcino'nun kızkardeşidir. Elli yaşına yakın dul bir kadındır.⁴ Gençliği gazinolarda şarkı söylemekle geçmiş,⁵ hiç evlenmemiştir. Fakat Nikolay Satanya'nın metresi olmuştur. Bu beraberlik sonunda bir de çocuğu olmuştur. Bu çocuk Andriya'dan başkası değildir. Nikolay Satanya kendisiyle evlenmeyi kabul etmeyip, çocuğunu da yanına aldığı için Margarita, çocuğundan ayrı kalmıştır. Andriya annesinin kim olduğunu keşfeder ve ana ile oğulun yıllar sonra bir araya gelmeleri dokunaklı bir sahne oluşturur.⁶ Margarita oğlunu hiçbir zaman unutmamış, ona karşı olan şefkat ve bağlılığını korumuştur.⁷ Dünya hayatından alabileceğini tasavvur ettiği tek lezzet, oğlu tarafından sevilme ve oğlu ile beraber yaşamak lezzetidir.⁸

Margarita, iyi kalpli bir kadındır. Yazar onun "melek tıynet", "melek sîret" olduğunu ifade eder.⁹ Bu itibarla Corcino'nun tam tersi bir karaktere sahiptir. Esasen Corcino'nun gerçekten kardeşi olup olmadığı da belli değildir. Kardeşlikleri yetimhaneye kardeş olarak kaydedilmiş olmaları dolayısıyla söz konusudur. Kardeş olmama ihtimali yüksektir.¹⁰ Margarita, romanın sonunda, Corcino'dan kalan servetin yarısını, oğlunun teklifiyle, bu paranın gerçek sahibi olması gereken Ancelina'ya vermeyi, diğer yarısını da yetimhanelere

1 Haydut Montari, s. 272

2 Haydut Montari, s. 9

3 Haydut Montari, s. 276

4 Haydut Montari, s. 13

5 Haydut Montari, s. 13

6 Haydut Montari, s. 252

7 Haydut Montari, s. 222

8 Haydut Montari, s. 268

9 Haydut Montari, s. 273

10 Haydut Montari, s. 272, 273

bağışlamayı kabul eder.¹ Bu onun müsbet karakterinin bir göstergesidir.

Blanka, Ancelino'nun halasıdır. "Şişman"² ve "saf" bir kadındır.³ Yazara göre, "her hal ü şanı güzeldir"; fakat serveti fazla düşünmek gibi bir kusuru vardır.⁴ Ancelino'nun Corcino ile evlenmesi için çalır, fakat daha sora hatasını farkederek.

Katerina, Kont Covanni'nin karısıdır. İş ü işrete düşkün bir kişi olan kocasına karşı müsamahakâr davranması örnek bir eş olduğunu gösterir.⁵ Kocasının vefatından sonra evine gelen Covanni'yi hakaret ederek kovar.⁶ Üzüntüden hastalanır ve vefat eder.⁷

Gabriyel, bekar çamaşırı yıkamakla meşgul olan ihtiyar bir kadındır.⁸

Gürcü Kızı

Istanbul, 1306, 198s.

Gürcü Kızı'nda yer alan toplam yirmi dört kahramandan yirmisi erkek dördü ise kadındır. Romanda erkek kahramanların, kadın kahramanlardan sayıca fazla olmasına karşılık, kadın kahramanların eserin muhtevası açısından daha önemli bir konumda bulduklarını görüyoruz. Bu, eserin adından da anlaşılabilir bir husustur. Romanın konusunu teşkil eden olaylar, bir anlatıcı kişi tarafından, çerçeve hikâye şeklinde anlatılıyor olduğu için erkek ve kadın

1 Haydut Montari, s. 268, 269

2 Haydut Montari, s. 10

3 Haydut Montari, s. 86

4 Haydut Montari, s. 255

5 Haydut Montari, s. 52

6 Haydut Montari, s. 79

7 Haydut Montari, s. 80

8 Haydut Montari, s. 117

kahramanların şahsî özellikleri üzerinde fazla durulmamıştır. Erkek ve kadın kahramanların karakterleri daha ziyade olayların akışına ve sonucuna bağlı olarak ortaya konmuştur. Erkek ve kadın kahramanlar arasında özellikle ön plâna çıkan bir kahramana da rastlamıyoruz. Bu yüzden, sayıca daha fazla olmalarını göz önünde bulundurarak önce erkek kahramanlar üzerinde duracağız.

Erkekler

Kilyom Sayh, romanın anlatıcı kişisidir.¹ Bir kumpanyanın hizmetinde çalışmaktadır.² Çok seyahat ettiği ve bir çok önemli olaya şahit olduğu için kendini Bin Bir Gece Masalları'nın Sinbad'ına benzetir.³

Danyal Bey, Hıristiyan bir Gürcü Prensidir.⁴ Yaklaşık kırk yaşında, misafirperver, secaat sahibi bir kişidir.⁵

Tıgran, Moskof Ermenisi bir papazın terbiyesi altında yetişmiş bir Gürcü Ermenisidir. Romanın başında, sabah akşam Prens Danyal'dan dayak yiyen ihtiyar bir adam olarak karşımıza çıkar.⁶ Bu haliyle bir merak unsuru olan Tıgran'ın, Prens Danyal'dan gördüğü bu muamelenin sebebini daha sonra ayrıntılı olarak öğreniriz. Bana göre, Tıgran, henüz on altı yaşında bir genç iken, Çar vekili Çıçenof tarafından tutuklatılan, Prens Danyal'ın babası Prens Gadilla'yı tokatlamıştır. Bu hareketinin cezası olarak kırk yıldır sabah akşam dayak yemektedir.

1 Gürcü Kızı, s. 8

2 Gürcü Kızı, s. 8

3 Gürcü Kızı, s. 114

4 Gürcü Kızı, s. 19, 20

5 Gürcü Kızı, s. 33

6 Gürcü Kızı, s. 24

Prens Gadilla, Prens Danyal'ın babasıdır.¹ Gayet şeci, vakur ve öfkeli bir kişidir; ömrü boyunca güldüğünü gören olmamıştır.² Eski Gürcistan Kralı'nın karısı olan Maria'ya sadakatle bağlı olan Prens Gadilla, ona yardım etmek isterken Çiçenof tarafından tutuklandırılır; fakat daha sonra Rusların müdahalesiyle serbest bırakılır. Tutuklandığı sırada kendisine tokat atma cüretini gösteren Tıgran'ı her gün sabah akşam dövmek suretiyle cezalandırır. Ölürken de oğluna, Tıgran'a aynı şekilde davranmaya devam etmesini vasiyet eder. Bu, ne kadar gururlu bir insan olduğunu göstermektedir.

Kalatasof, Prenses Maria'nın adamı olmakla birlikte³ Çiçenof'a casusluk eden⁴ ve bu ikisi arasında lâf götürüp getiren, bu yüzden de Prenses Maria'nın felakete uğramasına sebep olan hain bir adamdır. Prens Gadilla'ya haset eder.⁵ Hırslı ve menfaatperest bir kişidir. Zengin bir kadınla evlenir ve daha sonra onu öldürür.⁶ Irz ve mal düşmanıdır.⁷ Esir tüccarlığı yapar.⁸ Bütün bu kötülüklerin cezası olmak üzere işkence görür,⁹ tam canını kurtardığını düşündüğü bir sırada bir kaza sonucu feci şekilde yanarak acılar içinde ölür.¹⁰

Prens Çiçenof, Gürcistan Çar Vekili'dir.¹¹ İktidar düşkünü bir kişidir. Kendisi için tehlikeli addettiği Prenses Maria'yı Gürcistan'dan sürmek için bahane arar. Aradığı bahaneyi bulunca da Prenses Maria'yı kötü bir muameleyle Ejder Han'a gönderir. Korkak, vesveseli bir kişiliği olan Çiçenof, yetkilerini kötüye kullanmaktan çekinmez.

-
- 1 Gürcü Kızı, s. 49
 - 2 Gürcü Kızı, s. 49
 - 3 Gürcü Kızı, s. 51
 - 4 Gürcü Kızı, s. 52
 - 5 Gürcü Kızı, s. 96
 - 6 Gürcü Kızı, s. 98
 - 7 Gürcü Kızı, s. 96
 - 8 Gürcü Kızı, s. 98
 - 9 Gürcü Kızı, s. 102
 - 10 Gürcü Kızı, s. 111
 - 11 Gürcü Kızı, s. 51

Romanın sonunda Prenses Maria'nın kızı Eleni'nin intikamına uğrayarak can verir.

General Lazarof, Çiçenof'un, Prenses Maria'yı Ejder Han'a götürmekle görevlendirdiği kişidir. Daha önce Prenses Maria'yı elde etmek için uğraşmış, fakat bunu başaramamış olan Lazarof, intikam almak için fırsat kollamaktadır. Bu yüzden, Maria'nın yatak odasına girip, gaddarca bir muamele ile onu ayaklarından sürüklemek ister. Prenses bu harekete dayanamayarak onu hançeriyle öldürür.

Ali Han, Dağıstan beyidir.¹ Zeki, mütecessis bir kişi olarak dikkat çeker.²

Gühen, Alman asıllı bir çiftçidir. Geveze mizaç³ ve müstebid⁴ bir kişidir.

Kalatosof, hain Kalatosof'un oğludur.⁵ Kırk yaşlarında, miskin, kuvvetsiz,⁶ tembel, sefih bir mirasyedir.⁷

Hayikof, Kırım Ermenilerinden zengin bir tacirdir.⁸ Ailesi ile birlikte Avrupaî bir hayat yaşamaktadır.⁹

Hüseyin Kulihan, Şirvan Hâkimidir.¹⁰ Heybetli şecaat sahibi ve zeki bir kişidir.¹¹

1 Gürcü Kızı, s. 79

2 Gürcü Kızı, s. 73

3 Gürcü Kızı, s. 92

4 Gürcü Kızı, s. 113

5 Gürcü Kızı, s. 92

6 Gürcü Kızı, s. 93

7 Gürcü Kızı, s. 105

8 Gürcü Kızı, s. 137, 139

9 Gürcü Kızı, s. 140

10 Gürcü Kızı, s. 182

11 Gürcü Kızı, s. 166

Kervansaray Müdürü, ahmak ve kaba bir adamdır.¹ Kendi milletinden olanı himaye etmek gibi bir hususiyeti vardır.²

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Ermeni tercüman³ Mihriman Baron, tercüman Sürügin,, Çiçenof'un kiler yamağı ve Gadilla'nın da adamı olan⁴ İlyas, Alman tercüman⁵ Karl Perstic, bir Alman delikanlı: Flaht, bir köylü: Peter Hap, ihtiyar Binbaşı Yusuf.

Kadınlar

Prenses Danyal, "bî-misal bir kadın" olarak tavsif edilen, ağırbaşlı, güzel, davranışları yerli yerinde bir kadındır.⁶ Romanda Avrupalı kadınla uzun uzun mukayese edilir ve Avrupalı kadından daha üstün olduğu sonucuna varılır.⁷

Prenses Maria, Gürcistan'ın eski Çarının dul karısıdır.⁸ O da vakar sahibi, şerefine düşkün bir kadın olarak dikkat çeker. General Iazarof'un yatak odasına girip kendisini zorla götürmek istemesi karşısında, hançerini çekip onu öldürür. Çünkü bir prensesin böyle bir harekete tahammül etmesi mümkün değildir. Yaşadıkları Prenses Maria'yı derinden etkiler, teessü'rât-i derunu büyüktür.⁹ Kazan'a yerleşir ve inzivaya çekilerek kendini ibadete verir.¹⁰ Gayet kuvvetli

-
- 1 Gürcü Kızı, s. 116
 - 2 Gürcü Kızı, s. 116
 - 3 Gürcü Kızı, s. 14
 - 4 Gürcü Kızı, s. 75
 - 5 Gürcü Kızı, s. 88
 - 6 Gürcü Kızı, s. 42
 - 7 Gürcü Kızı, s. 42, 43
 - 8 Gürcü Kızı, s. 62
 - 9 Gürcü Kızı, s. 124
 - 10 Gürcü Kızı, s. 124

bir intikam tasavvurunda bulunur.¹ Çocuklarını bu tasavvur dairesinde yetiştirir. İntikamını alamadığı için azab içinde vefat eder.²

Prenses Eleni, Prenses Maria'nın yedi evlâdından en büyüğüdür.³ Annesinin intikam tasavvurunun etkisinde kalarak yetişen Eleni'nin bütün amacı bu intikamı almak, yani Çiçenof'u öldürmektir. Yazar ondan bahsederken "ihsâs-ı insaniyye meyanında yalnız hiss-i intikamına munbasit"⁴ olduğunu belirtir. On beş yaşında⁵ çok güzel bir genç kız olan⁶ Eleni, Prenses Danyal ve Prenses Maria'da gördüğümüz bütün olumlu özelliklere sahiptir. Aynı zamanda cesur ve zeki oluşuyla da dikkat çeker. Bu sayede intikamını almayı başarır. Kılık değiştirir; fakir kimsesiz bir kız olarak Çiçenof'un evleneceği kızın ailesi içine girmeyi başarır: Şirvan Hakimi Hüseyin Kulihan'ın Çiçenof'un nişanlısını kaçırmaması sonucu o da Hüseyin Kulihan'ın sarayına götürülür. Burada gerçek kimliği ile ortaya çıkan Eleni, Hüseyin Kulihan'ı kendisine hayran eder. Hüseyin Kulihan'la Çiçenof arasındaki savaşa erkek kılığına girerek bizzat katılır ve Çiçenof'u öldürür.⁷ Bir erkeğin başarabileceği herşeyi başaran Eleni, böylece hayattaki en büyük gayesini gerçekleştirmiş olur ve kendisi gibi asil bir adam olan Hüseyin Kulihan'la evlenir.

Siranuşî, Hayikof'un kızı, Çiçenof'un da nişanlısıdır. Mağrur ve kıskanç bir kızdır.⁸ Eleni'yi şiddetle kıskanır.⁹ Romanda prenses olmayan tek kadın kahraman olan Siranuşî'nin zengin olması, Eleni'deki hususiyetlere sahip olmasını sağlayamamıştır.

-
- 1 Gürcü Kızı, s. 125
 - 2 Gürcü Kızı, s. 135
 - 3 Gürcü Kızı, s. 123
 - 4 Gürcü Kızı, s. 130
 - 5 Gürcü Kızı, s. 133
 - 6 Gürcü Kızı, s. 140
 - 7 Gürcü Kızı, s. 195
 - 8 Gürcü Kızı, s. 174
 - 9 Gürcü Kızı, s. 174

Şeytan Kaya Tılsımı

İstanbul, 1307, 53s.

Şeytan Kaya Tılsımı'nda üçü kadın ikisi erkek olmak üzere toplam beş kahraman vardır.

Kadınlar

Ancelino, on beş on altı yaşlarında, mesleği çobanlık olan bir genç kızdır.¹ Güzelliğinin yanısıra cesaret ve kurnazlığı ile dikkat çeker.² Pedro isimli bir başka çoban, Ancelino'yu bir ağaca sımsıkı bağlar. Niyeti Ancelino'nun kalbini çıkarıp yemektir. Sastima isimli bir büyücü, onu Şeytan Kaya'da bulunan gizli hazineyi elde edebilmesi için çok güzel ve çok iffetli bir kızın diri diri kalbini çıkarıp yemesi gerektiğini söyleyerek kandırmış, Pedro da o civarda daha güzel ve daha iffetli bir kız olmadığı için kendine kurban olarak Ancelino'yu seçmiştir. Ancelino, ağaca bağlı olduğu halde, Pedro'yu niyetinden vazgeçirebilmek için uzun süre mücadele eder; Pedro'yla konuşur. Bu, onun son derece zeki bir kız olduğunu göstermektedir. Ancelino, sonunda kaderine boyun eğer. Fakat Pedro, niyetinden vazgeçer. Çünkü Ancelino, dünyanın bütün hazinelerinden daha değerlidir. Hikâyenin sonunda Ancelino, Pedro'nun evlenme teklifini kabul eder.

Mariya Dukarona, yirmi iki yaşında, asilzâde bir kızdır. Nişanlısı Karlo'nun Ancelino'ya alaka gösterdiğini haber alınca, onu kıskanır ve ölümünü arzu eder.³ Bunun için de büyücü Sastima'ya müracaat eder. Aslında terbiyeli ve edip bir kız olan Mariya,⁴ hikâyenin sonunda nişanlısına kavuşur.

1 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 3, 4

2 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 11

3 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 28

4 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 51

Sastima, büyücülük yapan, sahtekar ve kötü niyetli bir kadındır.¹ Pedro'yu Ancelino'yu öldürmesi için, hazine yalanını uydurarak kandırır. Karlo'ya başına gelecek felaketten kurtulmak için bir kızla evlenmesi gerektiğini telkin eder. Fakat bu kızın adını söylemez. Karlo da evlenmek için Ancelino'yu düşünür. Hikâyenin sonunda, Pedro ile Ancelino, Karlo ile de Mariya birleşirler. Sastimo bütün olup bitenleri kendi sihrinden olmuş şeyler olarak gösterir.

Erkekler

Pedro, çobanlık yapan bir gençtir. Sastima'nın hazine yalanına inanması saf bir kişi olduğunu göstermektedir. Diri diri kalbini çıkarmak niyetiyle ağaca bağlıdığı Ancelino'nun güzelliğine dikkat etmesi, düşüncesini değiştirmesine yol açar. Ancelino'ya kendisinin bütün dünya hazinelerine bedel olduğunu söyleyerek onu serbest bırakır² ve evlenme teklifinde bulunur. Bu sırada ortaya çıkan Karlo da Ancelino'ya evlenme teklif eder. Fakat Ancelino, Pedro'yu tercih eder.

Karlo, otuz beş yaşında³ bir viskontidir. Büyücü Sastima'ya itibar etmesi onun da Pedro gibi saf olduğunu gösterir. Avcılıktan hoşlanan "hercai bir asilzâde olan Karlo,⁴ Ancelino'nun evlenme teklifini reddetmesi üzerine; Sastima'nın evlenmesi gereken kızın Ancelino değil Mariya olduğunu ifade etmesinden de etkilenerek nişanlısına döner.

1 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 19

2 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 47, 48

3 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 38

4 Şeytan Kaya Tılsımı, s. 53

Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi

İstanbul, 1307, 256s.

Rikalda'da on üçü erkek, üçü kadın olmak üzere toplam on altı kahraman yer almaktadır. Romanın en önemli kahramanı bir kadın olduğu için önce kadın kahramanlar üzerinde duracağız.

Kadınlar

Miss Consonser, romanda Amerikan yerlilerinin eline düşmüş bir İngiliz kıızı olarak yer alır. Babası ve nişanlısıyla birlikte bulunduğu keşif gemisinin batması ve bindiği sandalın akıntıyla sürüklenerek kendisini yerlilerin bulunduğu bir kıyıya götürmesiyle yerlilerin eline düşen Miss Consonser, güzelliğiyle kabile mensuplarını, en fazla kabile reisinin oğlu olan Rikalda'yı etkiler. Kabile başkanının veziri konumunda bulunan ve ehlileşmiş bir vahşi olan Moşamil'in yardımı ve Rikalda'nın ilgisi sayesinde kabilenin mabudu olan Hiyiçilopuştili'ye kurban edilmekten kurtulur ve kızıl günlerin arasında yaşamaya başlar. Yazar, onu; "akıl ve irfanı, herkesin perestij derecelerinde mihnet ve muhabbetine mazhar etmeğe kâfi"¹ bir kadın olarak takdim eder. Miss Consonser, güzelliğinin yanısıra zekâsıyla² da ön plâna çıkmaktadır. Bu durum, onu Ahmet Midhat'ın eserlerinde az sayıda rastlanan kadın kahramanlar arasına sokmaktadır. Kısa sürede "vahşilerin" lisanını öğrenen Miss Consonser, onları maddî ve manevî bakımdan terbiye eder;³ onlara ev yapımı, tarımı öğretir, insan kurban etmelerine mani olur. Miss Consonser'in varlığı kabileyi ikiye böler. Kadınların çoğunlukta olduğu gurup ondan nefret etmektedir. Diğer gurup ise ona hayrandır. Rikalda'nın hayranlığı aşk derecesindedir. Bu durum Miss Consonser'i büyük bir sıkıntıya sokar. Çünkü Rikalda onunla evlenmek istemektedir. Halbuki vahşi bir kızıl gün ile medeni bir kızın evlenmesi olacak şey değildir. Evlenmeyi kabul etmediği takdirde Rikalda'nın intihar edeceğinin söylenmesi üzerine Miss Consonser "Kendisini ne yaparsa yapsın bana ne?" cevabını verir.⁴

1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi, s. 78

2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi, s. 89

3. Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi, s. 89

4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi, s. 122

Fakat Miss Consonser'i tehdit eden Rikalda, onun yerine karısını ve çocuklarını öldürür. Bu, Miss Consonser'i dehşete düşürür. Yazarın ifadesiyle "uluvv-ı cenâb ve metânet tab'ı berat nevinin hiçbirisine kıyas kabul edemeyecek derecelerde fevkalade"¹ olan Miss Consonser Moşamil ile birlikte kaçıma karar verir. Fakat buna gerek kalmaz. Çünkü onu kurtarmak üzere nişanlısı Ceymus Ferah ile Kalarington oraya gelmişlerdir. Miss Consonser nişanlısının hemen gitmek yolundaki arzusuna muhalefet eder. Kendisini dinlemek, isteklerini yerine getirmek zorunda olduklarını söyler. "Ben buranın kraliçesiyim"² der. Sarhoş olan kızılğünlerin ellerini bağlatır. Amacı onlara bir ders vermektir. Böylece Miss Consonser, kızılğünlerden sonra beyazgün erkeklerine de söz geçiren bir kadın olmaktadır. Miss Consonser, kızılğünleri esir olmuş olması hasebiyle, onların esirlerine yaptığı gibi, Hiyiçilopuştili'ye onları kurban edeceğini söyler. Rikalda da dahil olmak üzere bütün kızılğünler buna inanır. Hatta Ceyms Ferah bile nişanlısının ciddi olduğunu düşünmeye başlar. Beyazgünler ile kızılğünler, iki yıl önce Miss Consonser'in bulunduğu ve Hiyiçilopuştili'ye kurban edilmek istendiği nehir kıyısında beraber bir gece geçirirler. Şarkılar söylenir, eğlenilir. Sabahleyin, Miss Consonser kızılğünlerin ellerini çözdürür ve onlara hitaben bir konuşma yapar.³ Onlara medeniyetle ilgili son bir ders daha verir. Kızılğünlerin şaşkın bakışları arasında oraya gelmiş olan gemiye biner.

Kadagoz, kabile reisinin karısıdır. Yazarın ifadesiyle, "kırk beşlik, gayet sert ve mütevahhiç bir kraliçe"⁴ olan Kadagoz'un hükümet işlerinde nüfuzu yoktur. Miss Consonser'i ilk gördüğü andan itibaren onu kıskanır, çekemez.⁵ ona muhalefet edenlerin başında gelmektedir. Kabilede Miss Consonser'in gerçekleştirdiği değişikliklerden memnun

1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s.136

2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 222

3 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 244

4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23

5 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 44

değildir. "Ne dinimiz kaldı, ne âdetimiz" yollu sözler söyler.¹ Romanda kendisinden "vahşi cadı"², "hırçın cadaloz"³ gibi ifadelerle bahsedilir.

İralda, Rikalda'nın karısıdır. kadagoz'a nisbetle olumlu özelliklere sahiptir. Yazar ondan bahsederken şöyle der: "Kadagoz gibi ters suratlı, hırçın tabiatlı değil ise de kabilesi halkının bu kadına isnad eyledikleri cemâl-i bâ-kemâl dahi bizce asla müsellemler olamaz".⁴ Kadagoz ile İralda arasındaki fark, onun biraz daha mütebessim, yüzünün derisinin ise bir parça daha ince olmasıdır.⁵ Vahşilere göre güzel bir kız olan⁶ İralda, Miss Consonser'i kocasından kıskanır ve ona haset eder.⁷ Fakat kocasının beyaz kızına olan alakasını engellemek için hiç bir şey yapamaz. Çünkü vahşiler arasında kadının hiç bir değeri ve söz hakkı yoktur. Bu konuda kocasına hitaben söylediği bir sözün bedelini çok ağır bir biçimde öder. Rikalda, İralda'yı kafasını keserek öldürür.

Erkekler

Rikalda, romandaki en önemli erkek kahramandır. Kabile reisi Feridiç ve din ulusu Maradangal'dan sonra en nüfuzlu kişisi olan⁸ Rikalda yirmi dört, yirmi beş yaşlarında bir gençtir.⁹ "tend-rûy, bed-hûy ve sükûtu haşin" bir adam olarak tavsif edilmektedir.¹⁰ Şiddetinden anne ve babası bile ürkmektedir.¹¹ Rikalda, ilk gördüğü andan itibaren Miss Consonser'e bağlanır, onu çıldırasıya ve tapınırcasına bir

-
- 1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 137
 - 2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 219
 - 3 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 241
 - 4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23
 - 5 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23
 - 6 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23
 - 7 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 44, 100
 - 8 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 21
 - 9 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 29
 - 10 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23
 - 11 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s.

muhabbetle sever.¹ Ona tehditle karışık bir ilân-ı aşkta bulunur.² Gece vakti Miss Consonser'in evine gitmesini hoş karşılamayan annesine "sen kim oluyorsun ki benim izimi takip ederek gece vakitleri arkamdan dolaşıyorsun?" diye sorar. Bu soruya annesi verecek cevap bulamaz. Rikalda annesini aşağılamaya devam eder: "Bende bir şeref var ise Kadagoz'un oğlu olduğumdan değildir, Faridiç'in oğlu olduğumdandır." der.³ Kadagoz, Rikalda'nın beyazgün kızını istifraş edeceği yolundaki söylentilerden bahsederek İralda'yı kendi tarafına çekmek istemesi ve İralda'nın da kocasının başka bir kadını istifra etmesine engel olamayacağını bildiği halde, "Bak bunda Kadagoz'un hakkı var! Canım canım Faridiçer karıları durur iken o soğulcan gibi beyazgünü ne yapacaksın? Buraya geldi geleli her adetimizi her usulümüzü istihzâdan başka nesi görüldü?"⁴ diyerek küçük bir itirazda bulunması üzerine Rikalda şöyle cevap verir: Bu yolda söz söylemek hakkını sana da kim verdi? Acayip! Dünya ne kadar bozulmuş ki karılar böyle erkeklerin işine karışabilirler?"⁵ Büyük bir hiddete kapılan Rikalda, balta ile annesine ve karısına saldırır.⁶ Annesi kaçarak kurtulursa da İralda kurtulamaz. Karısını öldüren ve kafasını kesen Rikalda, "pek isabet oldu" diye düşünür.⁷ İşi yarım bırakmamak için çocuklarını da kafalarını keserek öldürür.⁸ Böylece Miss Consonser ile evlenmesinin önündeki engellerden kurtulmuş olmaktadır. Rikalda işlediği korkunç cinayetlerden sonra, iyi bir iş yapmış olmanın rahatlığıyla horul horul uyur.⁹ Rikalda, bir vahşi olduğu için kadınlara önem vermemektedir. Vahşiler arasında kadın değersiz ve hiçbir söz hakkı olmayan bir varlıktır. Nitekim Rikalda'nın karısını ve

-
- 1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 111
 - 2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 128
 - 3 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 137
 - 4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 138
 - 5 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 138
 - 6 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 139
 - 7 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 139
 - 8 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 139
 - 9 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 140

çocuklarını öldürmesi kabile halkı tarafından normal karşılanır. Bundan çıkarılabilecek olan sonuç şudur: Kadına verilen değer, bir toplumun vahşi ya da medenî olmasının ölçüsüdür.

Romanın sonunda Rikalda bambaşka bir kimlikle karşımıza çıkar. Elleri bağlı olduğu halde Mis Consonserle karşılaştığında, ancak sevgilisi uğruna canını feda etmek isteyen bir âşğın söyleyebileceği sözler söyler.¹ Miss Consonser'e "sizin tarafınızdan kurban edilmek benim için bir bahtiyarlıktır"² der. Sözlerinde samimî olan Rikalda, bu noktada yazar tarafından "saf dil vahşi" olarak nitelendirilir.³ Rikalda'yı bu hale getiren aşktır. Aşğın hükmü bir vahşide de bir medenide olduğu gibi tecelli etmektedir. Rikalda, serbest bırakıldıktan sonra Miss Consonser'le beraber gitmek azminde olduğunu ortaya koyar. Ona, "Benim, memleketim, vatanım, kabilem hep sensin" der.⁴ Beraber gitme konusundaki ısrarından bütün karşı koymalara rağmen vazgeçmeyen Rikalda, kendisini götürmemeleri halinde intihar edeceğini söyler. Sözü'nün eri bir adam olduğunu herkes bilmektedir. Sonunda Miss Consonser, Rikalda'nın da kendileriyle gelmesine razı olur. İki yıl sonra Rikalda bambaşka bir insan olmuştur. Hıristiyanlığı kabul etmiş, vaftiz olmuş, Alfons ismini almıştır.⁵ O artık medeni bir insandır.⁶

Moşamil, kabile reisi Faridiç'in adeta veziri konumunda bulunan elli, elli beş yaşlarında bir adamdır.⁷ "Kıyafetinin yanısıra nazikane tebessümleri ve sözlerindeki mülayimane va'zları ve sadasındaki mütevaziâne nağmeleri ile de câlib-i nazar-ı dikkat"⁸ olan Moşamil, ehlileşmiş bir vahşidir. Beyazlar tarafından esareti sırasında

1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 232

2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 235

3 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 243

4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 246

5 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 251

6 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 253

7 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23

8 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 24

Hiyiçilopuřtil'e kurban eden Faridiç'in kendisinin de dūřman kabile tarafından esir alınıp kurban edildiđini öğreniriz.⁶

Maradangal, kabilenin hükümdar-ı ruhanîsidir. Kadim bir hanedana mensup olduğu halde cahil bir adamdır.⁷ Hiyiçilopuştil adına yalanlar uydurarak kabile halkını etkiler.

Ceyms Ferah, Miss Consonser'in nişanlısıdır. Miss Consonser'e büyük bir aşkla bağlıdır.⁸ Onun kaybolmasının üzerinden iki yıl geçmiş olmasına rağmen onu aramaktan vazgeçmez.

1 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 61, 207, 220

2 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 123

3 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 23

4 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 140

5 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 140

6 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 254

7 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 19

8 Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Alemi, s. 183

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar Şunlardır: Amerika'ya yerleŐmiŐ bir Fransız olan Juan Mason,¹ Miss Consonser'in babası Mister Consonser, Mister Consonser'in adamı Kalarington, Patariğer kabilesinin reisi olan ve Faridiçerler tarafından kurban edilen Patariğer ve dđrt tayfa.

Diplomalı Kız

Istanbul, 1307, 228s.

Diplomalı Kız'da beşi kadın altısı erkek olmak üzere toplam on bir kahraman yer almaktadır. Eserde en önemli kahramanın kadın olması ve kadın kahramanların daha belirgin olarak yer alması sebebiyle önce onlar üzerinde duracağız.

Kadınlar

Matmazel Juli Dđpre, on yedi on sekiz yaşlarında bir genç kızdır. Eserin başında, annesiyle birlikte, eŐyasız denecek derecede çıplak bir tavan arasında, açlıktan yüzü solmuŐ, đirkinleŐmiŐ olarak karşımıza çıkar.² Yazar onu "pek iyi bir kız, kalbi saf, insafı galip bir yavrucak"³ olarak tanıtmaktadır. Juli, ailesi tarafından büyük fedakârlıklarla büyütülmüş, mükemmel bir tahsil görmüş, muallimlik Őhadetnâmesi almıştır. Fakat iş bulamamaktadır. Kendisi gibi muallime olmayı bekleyen yüzlerce "diplomalı kız" vardır. Bütün paralarını kendisinin tahsili için harcayan ve artık yaŐlanmış olan anne ve babası ile birlikte sefalet içinde yaşamaktadır. Muallimeliğin dışında herhangi bir iş bulmak için çabalamasına rağmen, açlıktan dolayı đirkin bir kız olarak görüldüğu için kimse kendisine iş vermemektedir. Ailesinin içine düŐtüđu sefaletten biraz da kendini sorumlu tutan Juli bir çđzüm yolu

¹ Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Aleml, s. 42

² Diplomalı Kız, s. 36

³ Diplomalı Kız, s. 36

düşnür ve sonunda bulur. Bir konta ait cenazenin kaldırılması sırasında cenaze arabasından düşen bir buket çiçeği alıp küçük buketler haline getirir ve bunları tiyatro önünde şiirler okuyarak satmaya başlar. Bu arada ailesine de bir mağazada işe girdiği şeklinde bir yalan söyler.¹ Juli, şiir okuyarak çiçek satma işinde büyük bir başarı kazanır. Herkesi kendine hayran bırakmakta ve her gece yüzlerce frank kazanabilmektedir. Kıyafeti düzelen ve artık aç kalmadığı için eski güzelliğine kavuşan Juli ailesine büyük bir süpriz hazırlamaktadır. Bu arada Juli'yi takip eden ve onun fahişelik yaptığını zanneden kapıcı anne ve babasına Juli hakkında bildiklerini anlatır. Bu durum Juli'nin ailesini derinden yaralar. Babasından on beş gün mücadele isteyen Juli, bu sürenin bitiminde anne babasını bir komisyoner vasıtasıyla, onlar için kiraladığı, mükemmel şekilde teşrif edilmiş, içinde uşak ve hizmetçinin de bulunduğu eve getirir ve onlara herşeyi anlatır. Juli, tiyatro ile senenin belirli zamanlarında tiyatrodaki şiir okumak ve tiyatro oyuncularına ders vermek üzere yüklü bir ücret karşılığında anlaşma yapmıştır. Juli'nin anne ve babası kızlarının başarısı karşısında büyük bir mutluluğa kapılırlar. Böylece Juli'nin tahsilinin önemi de ortaya çıkmış olur. Çünkü, Juli, tahsili sırasında kazandığı "servet-i edebiyesi"² ile bu başarıyı kazanmıştır. Juli'nin annesi kızının başarısını çiçekciliğe, babası ise muallimeliğe bağlayarak tartışırken bu konuda son sözü Juli söyler: "Anacığım! Babacığım! Şükûfe-fürûş dahi olacak olsa kızları yine muallime diplomasına nail etmelidir."³

Madam Polini Döpre, Juli'nin annesidir. Otuz sekiz, otuz dokuz yaşlarında,⁴ inatçı ve hırçın bir kadındır.⁵ Fakat aynı zamanda kahramanca bir metanete de sahiptir.⁶ Polini, zeki bir kadındır⁷ ve

-
- 1 Diplomalı Kız, s. 110, 140
 - 2 Diplomalı Kız, s. 63
 - 3 Diplomalı Kız, s. 227
 - 4 Diplomalı Kız, s. 7
 - 5 Diplomalı Kız, s. 38
 - 6 Diplomalı Kız, s. 47
 - 7 Diplomalı Kız, s. 20

oldukça pratik düşünür. Kızının okutulmasına başından beri karşıdır. Ona göre kızının tahsil yerine bir sanat öğrenmesi daha faydalı olacaktır. Ailenin içine düştüğü sefalet, Polini'yi haklı çıkarırsa da hikâyenin sonunda Polini'nin elde ettiği başarı, bu düşüncenin doğru olmadığını ortaya koyar. Fakat Polini, inatçı bir kadındır ve kocasının "Ben sana demedim mi Polini? Bir gün gelecek ki Juli'ye harc ettiklerimizi Juli maa-ziyadeten ödeyecek demedim mi?"¹ şeklindeki sözlerine şöyle cevap verir: "muallimelik ile değil çiçekcilik ile!"²

Kapıcı Kadın, bütün kapıcı kadınlar gibi gevezelikten hoşlanan³ bir kadındır. Juli'nin başarısını kıskanır⁴ ve ona haset eder.

Eserde yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Bir mağazada muhasebeci muavini olarak bulunan bir kadın, Çiçekçi Kadın, edepsiz ve kıskanç çiçekçi kızlar.

- Erkekler

Mösyö Jan Döpre, Juli'nin babasıdır. Fabrikada demirci olarak çalışmak suretiyle geçimini sağlayan çalışkan bir adamdır. Gençken iyi para kazanmış, fakat yaşlanıp gücü azalınca, aldığı ücret de azalmıştır. Jan, kızı Juli'nin mükemmel bir tahsil görmesi, maarif-i intihaiyeye kadar çıkması arzusuna kapılır⁵ ve karısının muhalefet etmesine rağmen, herşeyini bu emelin gerçekleşmesi için ortaya koyar. Eserin bir kaç yerinde kendisinden feylesof olarak bahsedilen⁶ Jan, kızının tahsilini bitirdikten sonra işsiz kalması karşısında metanetini korur. İçinden karısına hak vermekle birlikte ona karşı kızını müdafaa eder.⁷ İşgüzar bir adam olan kapıcının kızı aleyhindeki iddiaları karşısında

1 Diplomalı Kız, s. 226

2 Diplomalı Kız, s. 227

3 Diplomalı Kız, s. 70

4 Diplomalı Kız, s. 123

5 Diplomalı Kız, s. 28

6 Diplomalı Kız, s. 33, 50, 212

7 Diplomalı Kız, s. 38, 41

onu şiddetle azarlar.¹ Bu noktada, cesur, vekar sahibi kendinden emin bir adamdır. Hikâyenin sonunda kızının elde ettiği başarıyla mutlu olur.

Kapıcı, son derece bencil, menfaatperest bir adamdır. Karısını, Polini'nin kendisinden para istemesi halinde vermemesi için uyarır.² Üstüne vazife olmadığı halde Juli'yi takip eder ve gördüklerinden yanlış sonuçlar çıkararak, bunları Jan'a anlatır. Juli'nin çiçek satarak kazandığı para, ona haset etmesine sebep olur.³

Eserde yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Postane memuru, Kardiliyona Bankası'ndaki Memur, bir kıranta herif, bir komisyoner.

Dolaptan Temâşâ

Letâif-i Rivâyât 20; İstanbul, 1307, 135s.

Dolaptan Temâşâ'da dördü erkek biri kadın olmak üzere toplam beş kahraman yer almaktadır.

Erkekler

Süleymaniyeli Behram Ağa, yağlıkçı esnafından,⁴ epeyce zengin bir adamdır.⁵ Hikâyede, anlatılan olayın şahidi olması bakımından önem arz eden Behram Ağa'nın, davranışlarından, tecrübeli, olgun hak-şinas, sözüne güvenilir bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

1 Diplomalı Kız, s. 200

2 Diplomalı Kız, s. 73

3 Diplomalı Kız, s. 184, 185

4 Dolaptan Temâşâ, s. 114

5 Dolaptan Temâşâ, s. 98

Sûranizâde Ahmet Ağa, kırk yaşının üzerinde bir Paşa Ağa'sıdır.¹ Kendisinden yaşça çok , daha genç olan bir kadınla evlidir. Hikâyede esas olarak, Ahmet Ağa'nın, kendisini aldatan karısını ve karısının belâlisini öldürmesi hikâye edilmektedir. Gece vakti evine gelen Ahmet Ağa, evinde bir yeniçerinin bulunduğunu görür. Bu esnadaki davranışı, karakter yapısını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Görünürde hiç öfkeye kapılmayan ya da öfkesini belli etmeyen Ahmet Ağa, içeri girip sessizce oturur; sonra, yeniçeriye çıkıp gitmesi halinde, kendisinin de karısını boşayıp evi terkedeceğini söyler. Fakat Yeniçerinin bunu kabul etmemesi üzerine, ani bir hamle ile yerinden fırlayıp yeniçeriye öldürür. Bunun akabinde sanki hiçbir şey olmamış gibi sukunet hali içinde karısından bir kahve yapmasını ister. Genç bir yeniçeriye, aşüfte bir kadın yüzünden öldürmüş olmanın içinde uyandırdığı öfkeyle, kahveyi getiren karısını, kafasını keserek öldürür. Korkunç bir çehreyle maktullerin kanlarına bulanmış odada oturmaya devam eden Ahmet Ağa, evin kedisinin yük dolabına gidip sürekli miyavlaması üzerine oraya yönelir ve dolabın içinde bütün olup biteni görmüş olan Behram Ağa'yı bulur. Behram Ağa'nın anlattıklarından onun suçsuz olduğunu anlayınca, gördüklerini kimseye anlrmayacağına dair yemin etmesi şartıyla onu serbest bırakır.

Ahmet Ağa'nın bütün bu davranışları onun, kâmil ve yiğit bir insan olduğunu göstermektedir. Kaba, merhametsiz, menfaat düşkünü biri değildir. Eğer öyle olsaydı, Behram Ağa'yı da öldürmesi gerekirdi; fakat öldürmemiş ve Behram Ağa'yla ömür boyu sürecek sağlam bir dostluk tesis etmiştir.

Zorlu Mustafa, Ahmet Ağa'nın karısı Leyla'nın belâlisi olan yeniçeridir.² Leyla ile olan konuşmalarından, aralarındaki münasebetin Leyla'nın Ahmet Ağa ile evlenmesinden önceye dayandığı anlaşılmaktadır. Zorlu Mustafa, bu münasbeti Leyla

¹ Dolaptan Temâşâ, s. 77

² Dolaptan Temâşâ, s. 61

evlendikten sonra da sürdürmüştür ve Leyla'dan para almaktadır. Baldırıçıplak, terbiyesiz, edepsiz bir kişidir.¹ Ahmet Ağa'nın eve gelmesi üzerine, başka bir odaya geçmeyi kabadayılığına yediremeyen Zorlu Mustafa, yerinden kıpırdamaz. Ahmet Ağa'nın, çıkıp gitmesi yolundaki teklifini de reddeder. Bunun üzerine Ahmet Ağa tarafından öldürülür.

Yahudi Kayıkçı, hikâyede figüratif bir kişi olarak yer almaktadır.

Kadınlar

Hikâyedeki tek kadın kahraman olan Leyla; yirmi iki, yirmi üç yaşlarında,² güzel ve fettan bir kadındır.³ Yolunu kaybetmiş olan ve yorulduğu için evin kapısına yaslanan Behram Ağa'yı, bağırarak bütün mahalleyi başına toplayacağı tehdidiyle zorla evine alır, ona içki ikram eder. Amacı ondan para elde etmektir. Bu durumda Leyla'nın sadece fettan bir kadın değil, aynı zamanda bir fahişe olduğunu söylememiz gerekir. Belâlısı Zorlu Mustafa'nın çıkagelmesi üzerine zor anlar yaşayan Leyla, Behram Ağa'yı dolaba saklar. Fakat kocasının da gelmesi herşeyi alt üst eder. Kocasının Zorlu Mustafa'yı öldürmesinden sonra kendisinden kahve yapmasını istemesi, Leyla'yı affedileceği yolunda umutlandırır. Bu da onun kendinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen duyarsız bir kadın olduğunu göstermektedir. Nitekim kocası bu duruma daha fazla tahammül edemez ve onu feci bir şekilde öldürür.

Müşahedât

İstanbul, 1308, 319s.

Müşahedât'ta toplam otuz bir kahraman yer almaktadır. Bunlardan on dokuzu erkek, on ikisi ise kadındır. Romanda erkek

1 Dolaptan Temâşâ, s. 84

2 Dolaptan Temâşâ, s. 57

3 Dolaptan Temâşâ, s. 48, 49

kahramanların hem sayı hem de mahiyet bakımından hâkim unsuru teşkil ettiğini, buna akarsılık kadın kahramanların sayı bakımından az olmakla birlikte şahsî özellikleri bakımından ön plâna çıktıklarını söyleyebiliriz.

Erkekler

Ahmet Midhat Efendi; bizatihi, roman kahramanları arasında yer almaktadır. Yazarın, hem anlatıcı kişi hem de roman kahramanlarından biri olması Müşahedât'ı son derece ilgi çekici bir roman hâline getirmektedir.

Bir roman kahramanı olarak Ahmet Midhat Efendi, babacan kişiliği ile dikkat çeker. Düşünerek hareket eden, davranışları ölçülü, kamil ve âlim bir zattır. Romanda anlatılan bütün olayların içinde yer alır. Esasen roman onun "müşahedat"ından oluşmaktadır. Olaylar cereyan ederken, Ahmet Midhat bir yandan da bu olayları yazmakla meşguldür. Romandaki diğer kahramanlarla sıkı bir münasebeti vardır. Birinden diğerine koşturur durur. Bu itibarla romandaki en hareketli kişi olan Ahmet Midhat, roman kahramanlarına yol gösterir, yardımcı olur. Örnek olması açısından Refet'e evlilik hakkındaki nasihatlerini,¹ Siranuş'u himayesi altına almasını² ve ona iş bulmasını³ zikredebiliriz. Ahmet Midhat, romandaki bütün kahramanlar tarafından saygı görmektedir. Bir baba gibi kabul edilmektedir. Bunun dışında Ahmet Midhat Efendi'nin bir erkek olarak sahip olduğu özel hayata romanda yer verilmemiştir. Yazar, romanda bilge bir müşahit olarak yer almıştır, diyebiliriz.

Refet Bey, romandaki en önemli erkek kahramandır. Yirmi dört yirmi beş yaşlarında,⁴ yakışıklı bir gençtir.⁵ Bilgi ve düşünce

1 Müşahedât, s. 198

2 Müşahedât, s. 202

3 Müşahedât, s. 250

4 Müşahedât, s. 58

5 Müşahedât, s. 58, 59

bakımından zayıftır. Yazarın ifadesiyle "fikir ve nazarı pek mahdut"tur.¹ Buna karşılık, dirâyet ve fatenet sahibidir.² Dolayısıyla son derece çalışkandır. fakat bu özelliklerle muttasıf olmadan evvel oldukça ibret verici bir hayat yaşamıştır. Zengin bir babanın oğlu olan Refet, babasının ölümüyle birlikte, sefahat içinde yaşayan bir mirasyedi olmuştur.³ Bütün parasını kaybetmiş ve hatasını farkederek çalışmaya başlamıştır; tacir çırağı olarak⁴ gece gündüz çalışmaktadır. Refet'in babasından kalan mirasın boş yere harcanmış olması biraz da bu servetin gayri meşru yollardan kazanılmış olmasıdır; haram paranın hayır etmemesi söz konusudur.⁵

Yazar, eserin bir çok yerinde, Rafet'ten bahsederken, "kahraman çocuk" ifadesini kullanır.⁶ Efendisine bağlılığı,⁷ tevekkül içinde bulunması,⁸ fedakârlığı,⁹ nefsine olan hâkimiyeti onun kelimenin gerçek anlamıyla bir kahraman olduğunu göstermektedir.

Refet'in kadınlarla olan münasebeti karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. Sefahat döneminde tanıdığı, beraber olduğu Agavni isimli bir sevgilisi vardır. Parasız kalınca, para bakımından hiçbir problemi olmayan Agavni'den, bu durumu bir gurur meselesi yaparak ayrılmayı tercih etmiştir. Romanda Agavni ile yeniden görüşmeye başlarlar. Bu arada, Refet'in yanında çalıştığı Seyyid Mehmet Numan'ın kızı Feride, Refet'e âşık olmuştur. Refet, başlangıçta Feride'yle evlenmeyi reddeder.¹⁰ Fakat daha sonra sırf fedakârlık etmiş olmak için bunu kabul eder.¹¹ Agavni'nin ölümüyle birlikte Refet'in iç

1 Müşahedât, s. 67

2 Müşahedât, s. 67

3 Müşahedât, s. 67

4 Müşahedât, s. 56

5 Müşahedât, s. 141

6 Müşahedât, s. 159, 195, 198, 208, 221, 222, 269, 271, 303

7 Müşahedât, s. 159

8 Müşahedât, s. 196

9 Müşahedât, s. 221

10 Müşahedât, s. 197

11 Müşahedât, s. 221

dünyasında gizli olan büyük bir aşk ortaya çıkar. Refet, Agavni'nin arkadaşı Siranuş'a âşiktir. Siranuş'un da aslında çok önceden beri Refet'i seviyor olması söz konusudur. Böylece, Refet ile Siranuş gizlice görüşmeye başlarlar. Fakat aralarında iffete mugayir herhangi bir olay geçmez. Refet'in Agavni'ye olan sevgisi daha ziyade cismanî bir sevgidir, Siranuş'a olan sevgisi ise ruhanî bir nitelik taşır. Sonuç olarak Refet ile Siranuş evlenirler.

Seyyid Muhammed Numan, romanın birinci derecede önemli erkek kahramanları arasında yer alır. Doksan yaşlarında,¹ her türlü ticaretle meşgul olan,² Mısırlı,³ bir tacirdir. Oldukça ihtiyar olmasına rağmen dinç⁴ görünümlü bir kişidir. Genç kalmasının sebebi, hikmet sahibi bir insan olmasıdır.⁵ Davranışları ölçülü, kâmil, insafli⁶ ve iyiliksever bir kişidir. Son derece akıllı ve zekidir; iç dünyasında olup bitenler yüzünün ifadesine yansımaz. Karar vermeden önce etraflıca düşünür. Yazar onu, "ihsâs-ı derûnuna her zaman meram anlatmak yed-i ihtiyarında bulunan pişkin ihtiyar" diye tavsif eder.⁷

Seyyid Mehmet Numan, romanın sonunda kızı Feride'nin kiralık bir katil olarak Agavni'yi öldürtmesi ve bilahare çıldırması üzerine birdenbire çöker; iki hafta zarfında ihtiyarlar.⁸ Her türlü kötülükten uzak bir hayatın sahibi olan, Seyyid Mehmet kızının cinayet gibi büyük bir kötülüğü irtikap etmesine dayanamaz; hayatı alt üst olur. Kızının ölümünden sonra hali daha da perişan olur. O artık bir "pir-i pejmürde"dir.⁹ Bir süre sonra vefat eder.¹⁰

1 Müşahedât, s. 126

2 Müşahedât, s. 127

3 Müşahedât, s. 130

4 Müşahedât, s. 131

5 Müşahedât, s. 139

6 Müşahedât, s. 225

7 Müşahedât, s. 219

8 Müşahedât, s. 252

9 Müşahedât, s. 281

10 Müşahedât, s. 319

Karnik, Agavni'nin üvey kardeşi ve Novart isimli âşüfte bir kadının oğludur. On üç yaşında, annesi vefat edince Seyyid Mehmet Numan'ın yanına sığınır. Seyyid Mehmet Numan, Refet gibi onun da velinimetidir. Fakat Karnik'in karakteri Refet'ten çok farklıdır. Bu iki kahraman arasında tam bir zıtlık vardır. Karnik, menfaatperest, zevk düşkünü, iki yüzlü bir adamdır. Eserde yaptıkları başka kahramanların ağzından aktarılarak anlatılır. Buna göre Karnik, sırf Seyyid Mehmet Numan'ın kızıyla evlenip mirasına konmak için ihtida etmek ister.¹ Zeki bir adam olan Seyyid Mehmet, Karnik'in asıl niyetini bildiği için tedbirli davranır ve Karnik'le açık açık konuşarak onu mahcup eder; fakat fazıl ve cömert bir insan olması dolayısıyla ona yine de yardım etmek ister. Karnik'in muaşaka ettiği Siranuş'la evlenmesi halinde düğün masrafını üstleneceğini ve maaşına da zam yapacağını bildirir. Karnik, nikah günü, Seyyid Mehmet'den aldığı on bin frankla birlikte kaybolur. Evli, şişman ve yaşlı bir kadınla birlikte yurt dışına kaçar. Bu kadın da kocasına ait paraları çalmıştır. Karnik, elindeki parayı ve yanındaki kadının parasını kısa zamanda, kumar ve sefahat alemlerinde harcar. Bundan sonra cinayetler işler, karanlık işlere karışır ve nihayet polis tarafından yakalanır, mahkemede hakkında idam hükmü verilir.²

Anton Kolario, İtalyan milletinden bir maltızdır.³ Novart isimli bir kadınla evlenen Anton Kolario, kısa bir süre sonra karısının kendisini aldattığını ve başka bir adamdan hamile kaldığını anlar. Karısını boşaması mümkün değildir. Ayrıca etrafa karşı rezil olmak da istemez. Bu yüzden karısıyla yaşamaya devam eder, fakat onunla olan bütün münasebetini keser; birbirine tamamen yabancı iki insan olarak yaşamaya başlarlar. Anton Kolario, Maryam isimli dul bir Ermeni kadını metres edinir. Bu beraberlikten doğan Agavni, romanın önemli kadın kahramanlarından biridir. Romanın kendisinden bahsedilen bir

1 Müşahedât, s. 142

2 Müşahedât, s. 259, 262

3 Müşahedât, s. 92

kişi olarak yer alan Anton Kolario, vasiyetinde kızını ihmal etmeyerek bir süre sonra ölür.¹

Tunuslu Ali Osman Topuz, romanın önemli kadın kahramanlarından olan Siranuş'un babasıdır. Tunus Bahriye Zabitanından olan Ali Osman Topuz,² yazarın "insân-ı kâmil" diye tavsif ettiği kahramanlardandır.³ Eserde faziletleri ve büyüklüğü ayrıntılı olarak anlatılır.⁴ Genç yaşta vefat etmiş olan Ali Osman Topuz da Anton Kolario gibi romanda kendisinden bahsedilen bir kahramandır.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: "Erbab-ı namus" bir adam olan⁵ Babuş Ağa, tahminen otuz yaşlarında bir Ermeni olan⁶ Krikor, Rum Hizmetkar, bir bahçıvan, aşçı, Hacı İzzet, Zangoç, Ermeni Patriği, Ahmet Midhat'ın kardeşi Cevdet, bir hamal, Arnavut Bozacı, bir Yahudi, Fransız Papaz Aye Boj, kahveci Abdullah Ağa.

Kadınlar

Romanda yer alan kadın kahramanlar arasında özellikle ön plâna çıkan, bu itibarla en önemli kadın kahraman olan Siranuş Hanım, yirmi yaşlarında, oldukça güzel bir genç kızdır.⁷ Fizikî güzelliğinin yanısıra karakteri bakımından da mükemmel bir insan olarak temayüz edere. Irz ehli, terbiyeli ve zekidir, aynı zamanda "gereği gibi mütazzım" ve mütekebbirdir.⁸ Tekebbür ve azameti gerektiğinde, kendi şahsiyetini ve iffetini müdafaa söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Kendi iç dünyasında oldukça mütevazidir. Nitekim romanın bir yerinde "Ben mütekebbir, müteazzım bir kız

-
- 1 Müşahedât, s. 100, 101
 - 2 Müşahedât, s. 173
 - 3 Müşahedât, s. 284
 - 4 Müşahedât, s. 290
 - 5 Müşahedât, s. 182
 - 6 Müşahedât, s. 23, 24
 - 7 Müşahedât, s. 14, 15
 - 8 Müşahedât, s. 154

değilim"¹ diyerek bunu ifade etmeye çalışır. İçli ve derin düşünceli² bir kadın olan Siranuş, yazar tarafından "feylesof" olarak tavsif edilir.³ Ahmet Midhat, eserlerinde feylesofluğu daha ziyade erkek kahramanlara ait bir hususiyet olarak zikreder. Siranuş'un feylesof olarak tavsif edilmesi, bu itibarla önemlidir ve onun güçlü bir şahsiyete sahip olduğuna, akıl ve muhakeme bakımından da ileri bir seviyede bulunduğu delalet eder. Siranuş'un, hürriyeti hayatının temel gayesi haline getirmesi ve bu yönde gayret göstermesi de bu yönde değerlendirilmesi gereken önemli bir husustur. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan sonuç şudur: Siranuş, Ahmet Midhat'ın eserlerinde güçlü bir şahsiyete sahip olarak karakterize ettiği, erkeklerle adeta aynı seviyeye çıkardığı kadın kahramanlardan biridir. Nitekim romanda yaptıkları da bu kanaati destekler mahiyettedir.

Siranuş, romanın başında, genç bir erkeği sille tokat pataklayan, azametli bir kadın olarak karşımıza çıkar. Bu noktada yazar ondan bahsederken "dehşetli esmer" ifadesini kullanır.⁴ Siranuş, kendisine iftira eden Krikor isimli bir şıkı vapurda karşısında görünce, kendine hâkim olamaz ve onu dövmeye başlar. Romanda Siranuş'un hayatı safha safha anlatılır ve açıklığa kavuşturulur. Buna göre, doğduğunda kiliseye bırakılmış⁵ kimsesiz bir kız olan Siranuş, yetkin hale geldikten sonra yetiştiği pansiyondan ayrılarak bağımsız, hür bir hayat yaşamaya çalışır. Hiç âşık olmamıştır. Karnik isimli bir gençle tanışır ve aslında ona âşık olmadığı halde evliliği bir mecburiyet olarak gördüğü için, onunla evlenmeyi kabul eder. Karnik'ten hoşlanması ve onu zararsız bir insan olarak görmesi bu kararı vermesini sağlamıştır.⁶ Fakat Karnik umduğu gibi değildir ve nikah günü ortadan kaybolur. Siranuş, bu

1 Müşahedât, s. 200

2 Müşahedât, s. 270

3 Müşahedât, s. 308

4 Müşahedât, s. 24

5 Müşahedât, s. 170

6 Müşahedât, s. 189

aldatılmışlıktan doğan bir kırgınlık içindedir. Bu esnada tanıştığı Ahmet Midhat'ı ikinci bir baba olarak kabul eder¹ ve onun yardımlarını görür. Ahmet Midhat ona muallimelik yapabileceği bir iş bulur. Siranuş sevinçle çalışmaya başlar.² Çünkü çalışmak onun gaye edindiği hürriyete kavuşmasını sağlayacaktır. Muallimelikte oldukça başarılı olan Siranuş'un gönül hayatında da bir değişiklik meydana gelir. Agavni'nin ölümünden sonra Refet'le aralarında, daha önce başlayan, fakat gizli kalan bir aşk tezahür eder. Son olarak Siranuş, babasının kim olduğunu öğrenir. Annesi bir Ermeni olan Siranuş, babasının bir Türk olduğunu öğrenip onun kendisi için bıraktığı mektubu okuduktan sonra ihtida etmeye karar verir ve müslüman olur.³ Böylece Siranuş'un bütün arzuları gerçekleşmiş olur. Hürriyete, aşka ve kendi kimliğine kavuşmuş, bahtiyar olmuştur.

Matmazel Agavni, Siranuş'un yakın arkadaşıdır. Romanın başında, son derece güzel⁴ bir kadın olarak Siranuş'la birlikte karşımıza çıkar. Agavni, karakter bakımından Siranuş'tan farklıdır. Siranuş'un ağırbaşlılığına karşılık o, neşeli ve hafif meşreb⁵ bir kadındır. Siranuş'un esmer Agavni'nin ise sarışın olması⁶ dolayısıyla aralarındaki fizikî farklılık, karakterlerindeki farklılıkla birleşir.

Matmazel Agavni, kimsesiz bir kadındır. Anton ile onun metresi Maryam'ın kızı olan Agavni, annesinin ölümüyle⁷ yalnız kalmış bir pansiyonda büyümüştür. Pansiyondan, yetişkin bir kız haline geldikten sonra; hür olmak, istediği gibi yaşamak için ayrılmış⁸ ve sefahat içinde yaşamaya başlamıştır. Sonuç olarak elde ettiği hürriyet onu memnun

1 Müşahedât, s. 203

2 Müşahedât, s. 205

3 Müşahedât, s. 310, 311

4 Müşahedât, s. 16

5 Müşahedât, s. 65

6 Müşahedât, s. 16

7 Müşahedât, s. 104

8 Müşahedât, s. 109

etmez.¹ Agavni, hürriyeti gaye edinmesi bakımından Siranuş ile birleşir, fakat hürriyet gerçekleştirme yolundaki tutumu ile ondan ayrılır. Siranuş'un iffetini muhafaza etmesine karşılık; Agavni, bu konuda da kendini serbest bırakır. Fakat bu durum, onun kötü, sefih bir kadın olduğu anlamına gelmez. Agavni, Siranuş ölçüsünde olmasa da akıllı ve esasta iyi kalpli bir kadındır. Sevdiği adam olan Refet'e sadık kalması bu çerçevede değerlendirilebilir. Agavni, Refet'e büyük bir aşkla bağlıdır. Bunun sonucunda kendisini onunla evlenmeye lâyık görmez. Bu yüzden aralarında evlilikten söz edilmez. Fakat Agavni, Refet'in bir fedakârlık eseri olara, Seyyid Mehmet Numan'ın kızı Feride'yle evlenmek için kendisinden izin istemesi üzerine bunu kesin bir şekilde reddeder. Agavni, bir gün Refet'i kaybedeceğini bilmekte, fakat bunu bir insanın ölümü düşünmesi gibi değerlendirmektedir. Refet'in evlenmesine izin verebilmesi için, evleneceği kızın kendisini hasetten çatlatacak, öldürecek derecede mükemmel olması gerekmektedir; halbuki Feride çirkin, zayıf karakterli, hastalıklı bir kızdır.² Agavni, Refet'in Feride'yle evlenmesine izin vermeyerek kendisinden ziyade Refet'i korumuş olmaktadır.

Agavni, Feride'nin kiraladığı bir katil tarafından vapurdan itilmek suretiyle öldürülür. Fakat bu ölüm bile Agavni'nin güçlü bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Agavni, kendisini denize atmak isteyen Yahudi katile sınıksız yapışmış ve denize onunla birlikte düşerek, katilinin de kendisiyle birlikte boğulmasını sağlamıştır.³

Agavni'nin ölümü romandaki bütün müsbet kahramanları derin bir üzüntüye sevk eder.

1 Müşahedât, s. 111

2 Müşahedât, s. 223, 224

3 Müşahedât, s. 226

Feride, Seyyid Mehmet Numan'ın kızıdır.¹ Çirkin, zayıf ve hastalıklı² bir kız olan Feride, aynı zamanda cahil³ ve safderun⁴dur. Refet'e büyük bir aşkla bağlanır.⁵ Refet'e kavuşamadığı takdirde kendini öldüreceğini söyler. Agavni ile ilgili olarak tehditlerde bulunur.⁶ Feride irade ve düşünce zaafiyetinden doğan bir çaresizlik içindedir. Refet'e olan aşkı çocukcasına bir aşktır.⁷ Refet'le arasında tek engel olarak Agavni'yi görür kiralık bir katil tutarak onu öldürtür; fakat Agavni'nin ölüm haberini alınca teessüründen dolayı hastalanır,⁸ perişan bir vaziyete düşer⁹ ve çok geçmeden vefat eder.¹⁰ Feride'nin içine düştüğü ve sebep olduğu felaket, "cehalet ile aczin, ye'sin ictimandan" meydana gelen bir felakettir.¹¹

Novart, Anton Kolario'nun karısı ve Karnik'in de annesidir. Son derece güzel,¹² fakat sefih bir kadındır. Zengin bir adam olan kocasını aldatır. Karnik onun gayri meşru çocuğudur. Kocasının ölümünden sonra yaşantısı daha da bayaglaşıır.¹³ Elindeki serveti kaybeder. Kumar oynar, fahişelik yapar¹⁴ ve sefalet içinde ölür.¹⁵ Romanda kendisinden bahsedilen bir kahraman olarak yer alan Novart, Ahmet Midhat'ın eserlerindeki menfi kadın tiplerinden biridir.

-
- 1 Müşahedât, s. 142
 - 2 Müşahedât, s. 142
 - 3 Müşahedât, s. 218
 - 4 Müşahedât, s. 210
 - 5 Müşahedât, s. 193, 218
 - 6 Müşahedât, s. 226
 - 7 Müşahedât, s. 224
 - 8 Müşahedât, s. 253
 - 9 Müşahedât, s. 264
 - 10 Müşahedât, s. 279
 - 11 Müşahedât, s. 254
 - 12 Müşahedât, s. 91
 - 13 Müşahedât, s. 119
 - 14 Müşahedât, s. 119, 120
 - 15 Müşahedât, s. 120

Maryam, Anton'un metresi, Agavni'nin de annesidir. Ermeni asıllı, dul bir kadın olan¹ Maryam, iffet sahibi,² iyi huylu bir kadındır. Anton karısında bulamadığı iyi niteliklerin hepsini onda bulur. Maryam da romanın reel zamanında olmayan, kendisinden bahsedilen bir kahramandır.

Tokohi, Novart'ın kızı, Karnik'in de kızkardeşidir. Annesi gibi aşüfte tabiatlı olan Tokohi, besleme olarak bulunduğu evin hanımı, tarafından kovulur. Beyoğlu'ndaki çeşitli evlerde besleme olarak yaşamaya devam ederse de her defasında aynı akibete uğrar. Ya hırsızlık yaptığı için ya da aşüfteliğinden dolayı kovulur. Birkaç defa düşük yapar. Sonunda yine düşük yapmak isterken ölür.³

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: "İyi halli, iyi mütalaalı, edepli" ve yaşlı bir kadın olan⁴ Vorto Dudu, Fransız Edebiyat muallimesi Madam C., Alman müzik muallimesi, Rum ebe, Madam Bayzar, Siranuş'un annesi.

Ahmet Metin ve Şirzad

İstanbul, 1309, 768s.

Ahmet Metin ve Şirzad'da toplam kırk sekiz kahraman yer almaktadır. Erkek kahramanların sayısı kırk iki, kadın kahramanların sayısı ise sadece altıdır. Bu yedi kahramandan da ikisi romanda anlatılan çerçeve hikâye içinde yer almaktadır. Dolayısıyla romanda yer alan kadın kahramanların sayısı aslında beştir. Erkek kahramanlarla kadın kahramanlar arasındaki sayı farkının bu kadar fazla olması, her zaman olduğu gibi, yine romanın bir macera romanı olmasına bağla-

1 Müşahedât, s. 97

2 Müşahedât, s. 98

3 Müşahedât, s.

4 Müşahedât, s. 157

nabilir. Fakat bu açıklama Ahmet Metin ve Şirzad'da yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu romanda ön plâna çıkan tek bir kahraman vardır ve o da erkektir. Ahmet Midhat'ın diğer romanlarında da en önemli kahramanın erkek olduğu çok defa vakidir; fakat Ahmet Metin ve Şirzad'da romanın en önemli erkek kahramanının yanısıra idealize edilen bir kadın kahraman yoktur? Romanın en önemli hususiyetlerinden birinin bu olduğunu söyleyebiliriz. Ahmet Midhat'ın diğer romanlarında ideal erkek kahramanın yanısıra bir de ideal kadın kahraman vardır. Bu romanda ise önemli bir kadın kahraman olmakla birlikte, bu kahraman ideal bir kahraman değildir; pek çok kötü hususiyeti olan bir kişidir. Romanda ideal erkek kahraman bu kadına yol gösterir ve onu irşat eder; saplânp kaldığı kötülükten onu uzaklaştırmaya çalışır. Bu itibarla romanın, erkek kahramanın üstünlüğü üzerine bina edildiğini söylemek mümkündür.

Erkekler

Ahmet Metin, romandaki en önemli erkek kahramandır. Romanda yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, oldukça yakışıklı¹ genç bir adam olarak yer alan Ahmet Metin, sağlam karakterli² "ciddî bir kibarzade"dir.³ İslâm Dragoza isimli bir Boşnak mültezimin oğlu olup, babasını on dört on beş yaşındayken kaybetmiştir.⁴ Yirmi bir yaşına kadar herşeyi tecrübe eden⁵ Ahmet Metin; sefahat, içki ve tütün gibi kötülükleri bizzat yaşayıp tanıdıktan sonra bunlardan istikrah etmiş ve kendini öğrenmeye adanmıştır. Akıllı ve bilgili bir kişi olan Ahmet Metin'in karakterindeki en önemli özellik metin olmasıdır: Hem karakter yapısı hem de fikir bakımından metin,⁶ ismiyle müsemma bir kişidir.⁷ Yazara göre, "iltizam eylediği işlerde hadd-i itidale tâbi

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 8

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 8

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 15

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 22

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 24

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 24

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 22

olamayıp o işte nereye kadar varılmak kabil ise onun öte tarafına bile geçmek derecelerinde uluvv-ı azm sahibi biri adam"dır.¹ Aynı zamanda son derece mert bir kişi olan Ahmet Metin'in hiçbir şeyden korkmayıp sadece kancıklıktan, namertlikten korktuğu, romanda bir kaç yerde belirtilmektedir.² Romanın akışı içinde kendisinden "hikmet-i re's"³ ve "mahlûk-ı fevkaled"⁴ olarak bahsedilen Ahmet Metin, bütün bu müsbet özelliklere sahip olmakla birlikte, bir melek değil bir insandır.⁵ Yazar Metin'in "hem feylesof hem de gayet mü'min"⁶ ve "mülâhazalı bir adam"⁷ olduğunu söylemektedir. Düşünerek hareket eden ve dengeli bir tutum içinde bulunan Ahmet Metin'in davranışları hemen her zaman yerli yerindedir.

Ahmet Metin, bir Selçuklu prensinin hayatını ve maceralarını anlatan Şirzad romanından etkilenir ve plânını yine kendisinin yaptığı bir gemi ile bu romanın kahramanı olan Şirzad'ın gezdiği yerlere seyahat etmek ister, böylece adeta Şirzad romanını yaşamış olacaktır. Ahmet Metin, bu seyahat sırasında düşüncesi, davranışlarındaki olgunluk, başka insanlara iyilikle yardımda bulunması ve bilgisi ile mükemmel bir insan olduğunu gösterir. Şirzad ile Ahmet Metin arasında bu bakımdan tam bir uygunluk vardır.

Ahmet Metin, romanda; gemisinde biri hizmetkar, diğeri ise misafir olarak bulunan iki kadın kahramanla, Vasiliki ve Neofari'yle yüz yüzedir. Fakat bu iki kadına karşı olan muamelesi bir hocanın öğrencilerine olan muamelesini andırır tarzdadır. Cahil ve usul erkan bilmeyen bir kız olan Vasiliki, Ahmet Metin'in alaka ve yardımıyla bilgili, kibar bir kız haline gelir, Fransızca öğrenir ve romanın sonunda sevdiği genç olan Süreyya ile evlenir. Neofari ise Ahmet Metin'in

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 19

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 24, 45, 101

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 46

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 150

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 347, 706, 708

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 91

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 708

iyiliğinden mükemmel şahsiyetinden, bilgi ve düşüncesinden etkilenir; onun, kendisini baştan çıkarma çabaları karşısında mukavemet göstermesi ve doğru olandan başka hiçbir şey yapmaması Neofari'nin yaptığı kötülüklerden pişman olmasını ve iç dünyası bakımından müsbet yönde değişmesini sağlamıştır.

Romanda Ahmet Metin'in âşık olduğu bir kadının bulunmaması daha önce de belirttiğimiz gibi son derece dikkat çekicidir. Ahmet Metin "gönül tahtına oturacak kadını"¹ henüz bulamamıştır.

Süreyya, Ahmet Metin'in gemisinde hesap memuru olarak çalışan,² yirmi altı yirmi yedi yaşlarında genç bir adamdır.³ Güzel, sevimli ve cesurdur,⁴ gayet ağırbaşlıdır.⁵ Ahmet Metin'in hizmetkârı Vasiliki'ye âşık olan Süreyya, Ahmet Metin ile Vasiliki arasındaki yakınlıktan şüphelenerek kıskançlığa kapılır.⁶ Ahmet Metin'e haset eder.⁷ Müsbet bir karaktere sahip olan Süreyya'daki kıskançlık ve haset aşktan ileri gelmektedir. Süreyya kalbindeki duyguları daha fazla zaptedemeyerek Vasiliki'ye açılır.⁸ Ahmet Midhat'ın eserlerinde genellikle ilân-ı aşkıta bulunanların kadın kahramanlar olmasına karşılık Süreyya, bu konuda bir istisna teşkil eder ve aşkıta daha aktif bir tutum sergilemesiyle dikkat çeker. Bu durumun Vasiliki'nin konumundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Eğer Vasiliki Ahmet Metin'in hizmetkârı olmasa ve efendisine bağlılığın bir gereği olarak duygularını ketmetmek zorunda olmasaydı, Vasiliki ilk harekete geçen taraf olabilirdi, diye düşünmek mümkündür. Vasiliki'ye olan aşkı yüzünden büyük acılar çeken Süreyya'nın onu tehdit etmesi ve

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 312

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 73

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 133

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 115, 117, 280

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 132

8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 279

ađlaması¹ duygularının ne kadar yoğun olduğunu göstermektedir. Romanın sonunda, Ahmet Metin'in kendisini Vasiliki'yle evlendirmesi karşısında, Ahmet Metin aleyhindeki düşüncelerinin ne kadar yanlış olduğunu anlayan Süreyya, mahcup olur. Ahmet Metin'e büyük bir saygı ve sevgiyle bağlanır. Yazar tarafından da "kahraman çocuk" diye taltif edilir.²

İsmail Çavuş, Ahmet Metin'in gemisinde lostromo olarak çalışan³ kırk beş yaşında bir adamdır.⁴ Daha önce asker olarak çalışmış,⁵ Hacc'a gitmiş⁶ oldukça tecrübeli⁷ bir kişidir. Romanda özellikle tecrübe sahibi bir adam olarak dikkat çeken İsmail Çavuş aynı zamanda gayet cesur, halim⁸ ve konuşmaktan hoşlanan biridir. Yazar onun "zevzekliğindeki letafeti sadakatindeki ciddiyete mezc ile hakikaten bir merd-i mümtaz"⁹ olduğunu ifade etmektedir.

Akilo, ömrünü sefahatle geçirmiş¹⁰ bir adamdır. Kızı yaşındaki Neofari'yle evlenir. Fakat karısının serbest hayat tarzı, başka erkeklerle birlikte olması onu rahatsız eder, karısını kıskanır¹¹ onunla kavga eder.¹² Karısına söz geçirmeyi başaramayan Akilo, karısını Paris'te bırakıp kızıyla birlikte memlekete döner.

-
- 1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 395, 396
 - 2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 690
 - 3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 73
 - 4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 97
 - 5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 74
 - 6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 74
 - 7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 97, 98, 262
 - 8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98
 - 9 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 702
 - 10 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 168
 - 11 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 175, 176
 - 12 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 171, 172

Nikolso, Bükreşli bir delikanlıdır.¹ Davranışlarıyla adeta bir Fransız² olan Nikolso; yakışıklı,³ fakat kötü karakterli bir kişidir. Tembel ve cahildir. Okuduğu mektepten kovulmuştur.⁴ Romanda, cahil bir kişi olduğu özellikle vurgulanır.⁵ Neofari'nin sevgilisi olan Nikolso, onun parasıyla yaşamaktadır. Neofari'yle alakası sadece menfaate yöneliktir. Neofari'nin Ahmet Metin'le yakınlaşmaya çalışması onu bu yüzden rahatsız eder ve Neofari'yi tehdit etmesine sebep olur.⁶ Hırsızlık yaptığının açığa çıkması üzerine Ahmet Metin'in gemisinden kovulan Nikolso'nun akibeti, bir gazete haberinden öğrenilir. Buna göre bir düello sırasında öldürülmüştür.⁷ Nikolso, Ahmet Midhat'ın eserlerindeki şık tipinin, gayri müslim bir örneğidir.

Şirzad, romandaki çerçeve hikâyenin kahramanıdır. Cesur, mert ve akıllıdır. Bir Selçuklu prensi olan Şirzad feylesof ve insân-ı kâmilidir.⁸ Romanda Ahmet Metin, Şirzad'ın kendisini derinden etkileyen hikâyesini ayrıntılı olarak anlatır.⁹

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Tersanede ustalık yapan¹⁰ Şakir, gayet ciddi bir kibarzâde olan¹¹ Abdalbâkî Efendi, Hasib Efendi, Nedim Bey, Şeyda Bey, Ferruh Efendi, Ahmet Metin'in babası¹² İslâm Dragoz, Ahmet Metin'e kar'ilik eden ihtiyar Fransız Jarj Gosar;¹³ gayet zeki, cesur, kaviyyü'l-bünye bir adam olan ve telif ve

-
- 1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 178
 - 2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 178
 - 3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 178
 - 4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 189
 - 5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 218, 219, 233, 300
 - 6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 235, 236, 250
 - 7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 473, 474
 - 8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 653
 - 9 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 501, 565
 - 10 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 4, 9
 - 11 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 15
 - 12 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 20
 - 13 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 30, 31

tahrir mesleğine süluk etmek iseyen¹Hüseyin Basri, Ünyeli Ömer Kaptan, aşçı Muhammet Usta, tayfa Sait oğlu, tayfa Kulaksız, tayfa Kurt Kurnaz, Paşa, altmış yaşında ihtiyar bir kılavuz olan² Petraki, Avrupa görmüş, nazik bir zat olan³ Mutasarrıf Paşa, Atina Sefiri, Neofari'nin babası Andri Buruslavo, Andri'nin oğlu Stefano, Neofari'nin birinci Kaptanı Yuhano, Sırp tayfa Miloş, Rum tayfa İstavri, Rum tayfa Avrepidi, Sırp tayfa Petro, gün görmüş bir adam olan⁴ ihtiyar liman reisi, Fransız Konsolons, Lanta Mutasarrıfı Gavernoı, İtalyan köy papazı, İtalyan kılavuz, İtalyan gazete direktörü; otel müdürü, Şirzad hikâyesinin kahramanları: Cafer El-Mürted Şovalye Di İprano, Viskonti Karlo; Kulaksız Reis.

Kadınlar

Neofari, romanda yer alan kadın kahramanlar arasında en önemli olanıdır. Yirmi beş, otuz yaşlarında çok güzel bir kadındır. Yazar portresini teferruatlı olarak anlatır.⁵ Fakat Neofari karakter bakımından menfi özellikler taşır.

Çok küçük yaşta iken ailesi tarafından tahsil için Paris'e gönderilen Neofari, bir müddet sonra kendi memleketini zemmetmeye başlar⁶ ve bir Fransız hayranı haline gelir.⁷ Memleketi Romanya'ya döndükten sonra, kendisinden yaşça büyük, fakat bir zamanlar Fransa'da bulunmuş olan Akillo'nun evlenme teklifini kabul eder ve onunla evlenir. Artık Madam Koçagari olan Neofari gayet serbest mizaçlı bir kadın olarak kocasıyla yaşamaya başlar.⁸ Güzel

-
- 1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 47, 48
 - 2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 103
 - 3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 119
 - 4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 337
 - 5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 138
 - 6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 164
 - 7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 166
 - 8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 173

bir kız çocuğu doğurur.¹ Kısa bir süre sonra kocasıyla birlikte Paris'e gider ve çok geçmeden onu aldatmaya başlar; birçok sevgilisi olur. Sonunda hiç kimse hakkında sevdası kalmaz.² Bu arada kocasını da terketmiştir.

Sevgilileri kendisini tatmin etmez olunca deniz yolculuğuna merak salan Neofari, bir gemi yaptırır; en kıdemli sevgilisi Stefano ile birlikte isim değiştirip, kendilerine karı koca süsü vererek yola çıkarlar. Neofari İstanbul'da Ahmet Metin'le tanışır ve onun gerçekleştireceği deniz yolculuğunda ona refakat etmek ister ve bu maksadına da ulaşır.

Roman boyunca vuku bulan hadiseler sırasında, Neofari'nin karakteriyle ilgili muhtelif hususiyetler etrafında verilen birçok hükümle karşılaşırız. buna göre Neofari, heveskâr bir kadındır;³ aşüftedir,⁴ riyakardır.⁵ Ahmet Metin'i elde etmek isteyen, fakat bunu bir türlü başaramayan Neofari, önündeki tek engel olarak gördüğü Vasiliki'yi kıskanır⁶ ve onu öldürmek için plânlar yapar, fakat gemi kılavuzunun bundan haberdar olması herşeyi alt üst eder. Gemi kılavuzunun herşeyi Ahmet Metin'e anlatacağından endişe eden Neofari onu öldürmeyi plânlar ve bu plânı gerçekleştirir; bu itibarla bir ifrit ve canavardır.⁷ Neofari işlediği cinayetten sonra hiç teessür duymaz.⁸ İrtikap ettiği kötülük görünümüne akseder ve yüzü çirkinleşir.⁹

Bütün bu özellikleriyle Neofari, şeytan gibi bir kadındır. Attığı her adım onu biraz daha kötü, biraz daha duyarsız yapar. Fakat romanın

-
- 1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 176
 - 2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 196
 - 3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 301
 - 4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 404
 - 5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 482
 - 6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 353
 - 7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 412, 415
 - 8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 416
 - 9 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 452, 601

sonlarına doğru Neofari'de büyük bir iç değişimin meydana gelmeye başladığını görürüz.

Ahmet Midhat'a göre insanda iki farklı ve birbirine zıt tabiat vardır: Tabiat-ı melekiye ve tabiat-ı şeytaniye. Neofari'nin tabiat-ı melekesi, tabiat-ı şeytaniyesine galebe etmeye başlar.¹ Bunda da en büyük saik, içinde tezahür etmeye başlayan nedamet hissidir. Ahmet Metin'den dinlediği Şirzad'ın hikâyesi, Neofari'nin nedametini daha da artırır.² Bu hikâyede geçen kötü kişilerle kendini mukayese eden ve büyük bir mahcubiyete kapılan Neofari, sonunda, işlediği cinayeti itiraf eder,³ ilk defa olarak ağlar.⁴ Zaman geçtikçe teessürü had safhayı bulur.⁵

Büyük ölçüde Ahmet Metin'in müsbet tesiri dolayısıyla yaşadığı iç değişimden sonra "maîşet-i muntazama" karar veren Neofari⁶ kocasına döner,⁷ fakat ilahî adalet tecelli eder ve tıpkı öldürdüğü adam gibi, boğularak ölür.⁸

Vasiliki, yirmi, yirmi bir yaşlarında,⁹ oldukça güzel bir genç kızdır.¹⁰ Ahmet Metin'in hizmetkârı olan Vasiliki, başlangıçta bilgisiz, tecrübesizdir, fakat zamanla Ahmet Metin'in müsbet tesiri ve kendisiyle ilgilenmesi sonunda değişir, hem bilgisinde hem de görgüsünde önemli gelişmeler meydana gelir.¹¹ Son derece zekidir. Ahmet Metin'in isteğiyle Fransızca öğrenmeye başlaması¹² ve kısa

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 460

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 576

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 704

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 710

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 711, 712

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 460

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 725, 726

8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 727

9 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

10 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

11 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 116

12 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 134

zamanda ilerleme göstermesi zekâsını ortaya koyar. Vasiliki bir kadın olarak, Ahmet Metin ile Süreyya arasında kalır.¹ Ahmet Metin'e velinimeti olması hasabiyle sadakatle bağlıdır. Ayrıca onu mükemmel bir insan olarak görmektedir. İradesini bir bakıma ona teslim etmiştir. Fakat aynı zamanda Süreyya'ya âşık olan Vasiliki, vazifesi ile duyguları arasında bir tercih yapmak zorundadır. Ahmet Metin'e olan bağlılığı onu duygularını ketmetmeye götürür. Vasiliki bu çerçevede ortaya çıkan içten pazarlıklı tutumuyla² Ahmet Midhat'ın kadın kahramanları arasında kendine mahsus bir yere sahiptir. Aşıkane duygularını gizleyen ve aşıkta pasif bir tavır takınan bir kadın kahraman olması itibariyle, Vasiliki, Ahmet Midhat'ın diğer kadın kahramanlarından ayrılır. Fakat neticede duygularını Süreyya'ya açıklaması³ onun bu tutumunun arizî olduğunu ve Ahmet Metin'e bağlılıktan kaynaklandığını göstermektedir. Romanın sonunda sevgilisine kavuşan Vasiliki, Neofari gibi Ahmet Metin'den derinden etkilenen adeta onun tarafından biçimlendirilen bir kadındır. Temelde iyi bir insan olmakla birlikte, sahip olduğu bütün müsbet özellikleri Ahmet Metin sayesinde elde eder. Bu itibarla Vasiliki'nin Ahmet Metin karşısında tamamen pasif bir konumda bulunduğunu belirtmek gerekir.

Katerina, Ahmet Metin'in gemisinde maço olarak çalışan, kırkını mütecaviz⁴ hafif meşrep bir kadındır. İsmail Çavuş'la aralarında şehvî tatmine dayalı bir münasebet vardır.⁵ Gemide kendisinden daha üstün bir konumda bulunmasından dolayı Vasiliki'yi çekemeyen, kıskanan⁶ Katerina, Neofari ile işbirliği eder ve onun suç

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 281

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 317

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 397

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 95

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 262

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 123

ortağı olur. Fakat daha sonra işlediği cinayetten dolayı vicdan azabı duyar.¹

Neofari'nin ağabeyi Stefano'nun karısı; romanda, afife, müdebbir, kanaatkâr olma² özellikleriyle kendisinden bahsedilen bir kadın kahramandır. Bunun dışında, Neofari'yi kıskanması³ da söz konusu edilmektedir.

Senyora Dileroka ve kızı Roza, romanda anlatılan Şirzad'ın hikâyesindeki kadın kahramanlardır.⁴ Bu hikâyede pasif bir konumları vardır.

İki Hüd'akâr

Letâif-i Rivâyât 21; İstanbul, 1311, 93s.

İki Hüd'akâr'da üçü erkek, üçü de kadın olmak üzere toplam altı kahraman yer almaktadır. Hikâyede esas olarak biri erkek, diğeri kadın iki kahraman vardır.

Erkekler

Vikont Dö Blanşmezon, genç ve yakışıklı bir asilzadedir.⁵ Sabır, kanaat, iffet ve safiyet sahibidir.⁶ İçinde bulunduğu kibar âleminin menfaat ilişkilerine dayalı yapısından rahatsız olan Vikont,⁷ kimlik değiştirerek İsviçre'e gider. Amacı fakir bir genç kız bulup onunla evlenmektir. İsviçre'de fakir bir kız olarak tanıdığı Matmazel Sesil Dö

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 417

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 163

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 167

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 552

5 İki Hüd'akâr, s. 5

6 İki Hüd'akâr, s. 6

7 İki Hüd'akâr, s. 10

zıtlık ve çatışma vardır. Bu çatışmanın Osmanlı toplumundakine tamamen ters istikamette olması dikkat çekicidir.

İhtiyar Balo, hikâyede iyi kalpli, yardımsever, fakir bir İsviçreli olarak yer almaktadır. Vikont'u evlât edinmenin dışında hikâyede önemli bir fonksiyonu yoktur.

Kadınlar

Matmazel Sesil Dö Berviyar, Vikont gibi kibar âlemine mensup güzel bir genç kızdır.² Afif, halim, selim bir kişidir.³ Öksüz bir kız olan ve halasıyla birlikte yaşayan Matmazel Sesil, kibar aleminde yaşıyor olmaktan, Vikont'unkine benzer sebeplerle rahatsızdır.⁴ İsmi değiştirip, fakir bir kız kisvesinde İsviçre'ye gider ve orada kendi hâlinde yaşamaya başlar. İsviçre'de fakir ve elinin emeğiyle yaşayan bir delikanlı olarak tanıdığı Vikont'a âşık olur ve onun evlenme teklifini kabul eder. Hikâyenin sonunda kocasının gerçek kimliğini öğrenmesi, Sesil'in mutluluğunu etkilemez. Çünkü o Vikont'un şahsında aradığı erkeği bulmuştur.

Madam Balo, Sesil'in İsviçre'de kaldığı hotelin müdiresidir⁵ Sesil'i biraz kıskanır.⁶

Sesil'in halası, figüratif bir kişidir.

-
- 1 İki Hüd'akâr, s. 7, 9
 - 2 İki Hüd'akâr, s. 2
 - 3 İki Hüd'akâr, s. 22
 - 4 İki Hüd'akâr, s. 29, 30
 - 5 İki Hüd'akâr, s. 45
 - 6 İki Hüd'akâr, s. 80

Emanetçi Sıtkı

Letâif-i Rivâyât 22; İstanbul, 1311, 107s.

Emanetçi Sıtkı'da yedisi erkek, beşi kadın olmak üzere toplam on iki kahraman yer almaktadır.

Erkekler

Hikâyenin en önemli kahramanı olan Sıtkı, hikâyenin başında; kırk yaşında,¹ "vüs'at-ı maişete nail" olmuş² düzenli bir işi ve hayatı olan, fakat bekarlığı ihtiyar etmiş³ bir kişi olarak tanıtılır. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Sıtkı'nın serencamını ayrıntılı olarak öğreniriz. Buna göre öksüz ve yetim olan⁴ Sıtkı, Dimyadzâde Abdulgaffar Efendi tarafından evlat edinilip, büyütülmüştür. Büyüdükten sonra, Dimyadzade'nin kızı Ayşe'ye âşık olan Sıtkı, yine Dimyadzade'nin evlatlığı olan Rıza'nın Ayşe'ye koca olarak tercih edilmesinin ardından kibarca evden kovulur. Ayşe'yi çok seven Sıtkı, bu durum karşısında bedbinliğe kapılır ve intiharı düşünürse de bundan vazgeçer.⁵ Kendini bütünüyle işine verir ve çalışkanlığı sayesinde zengin bir adam haline gelir. Bu arada Ayşe de elinin emeğiyle yaşamak zorunda olan fakir ve dul bir kadın olmuştur. Sıtkı, Dimyadzade'nin konağına ait olan ve satılan bütün eşyalarla birlikte Ayşe ile annesinin el işlemlerini de gizlice satın alıp muhafaza eder. Hikâyenin sonunda da, annesini kaybettikten sonra dadısını bulması için kendisinden yardım isteyen Ayşe ile mektuplaşmaya başlar ve bu suretle yeniden kurulan münasebet evlilikle neticelenir. Böylece Sıtkı muradına kavuşmuş olur.

1 Emanetçi Sıtkı, s. 12

2 Emanetçi Sıtkı, s. 11

3 Emanetçi Sıtkı, s. 16

4 Emanetçi Sıtkı, s. 19

5 Emanetçi Sıtkı, s. 34

Rızka'nın karakterinde ön plâna çıkan hususiyetler, ahlâklı¹ ve çalışkan olmasıdır. Yazarın, "pek afif bir adam"² olarak tavsif ettiği Sıtkı çalışkanlığı ve azmi sayesinde başarılı olur ve bütün güçlükleri, engelleri aşarak muradına ulaşır.

Rıza, Sıtkı'nın tam tersi hususiyetlere sahip bir kahramandır. Sıtkı gibi, Dimyadizade'nin evlatlığı olan Rıza, küçük yaşlardan itibaren arsız, kıskanç, gammaz olmak gibi menfi hususiyetlerle temayüz eder.³ Yetişkin bir insan olduktan sonra bu hususiyetlere, hovardalık, kumarbazlık, dolandırıcılık, yalancılık ve hırsızlık gibi yenileri eklenir.⁴ Yakışıklı, fakat ahlâksız bir adam olan Rıza,⁵ Dimyadizade'nin kızı Ayşe'nin aklını yakışıklılığı sayesinde çeler ve onunla evlenmeyi başarır. Fakat bu evlilik Ayşe için büyük bir felaket olur. Rıza, ahlâksızlığı karısı ile kayınvalidesini döğecek derecelere kadar götürür.⁶ Sonunda bir sefahat aleminde rakıdan çatlayarak ölür. Rıza'nın yaptıkları karakteri ve akıbeti, onunla Sıtkı arasındaki farkı yeterince ortaya koymaktadır. Sıtkı'nın ahlâklı ve çalışkan olmasına mukabil, Rıza ahlâksız ve tembeldir. Sonuç olarak, Sıtkı, taşıdığı meziyetler sayesinde, hiçbir şeyi olmadığı halde herşeye sahip olurken; Rıza, sahip olduğu herşeyi hayatı da dahil olmak üzere kaybeder.

Dimyadizade Abdulgaffar Efendi, tüccarlık yapan⁷ hayırsever, iyi bir insandır. Sıtkı ve Rıza'yı evlat edinerek kendi öz evladı gibi yetiştirmesi hayırseverliğinin ve iyiliğinin açık bir isbatını teşkil eder. Kemal sahibi bir insan olan ve insanları tanıyan Dimyadizade, kendine damat olarak Rıza'yı değil, Sıtkı'yı düşünür. Fakat karısının telkinleri onun kendi tercihi istikametinde hareket etmesine mani olur, Sıtkı'ı kibarca evden kovup Rıza'yı damat edinir ve ailesinin bu suretle

- 1 Emanetçi Sıtkı, s. 14
- 2 Emanetçi Sıtkı, s. 16
- 3 Emanetçi Sıtkı, s. 23
- 4 Emanetçi Sıtkı, s. 33
- 5 Emanetçi Sıtkı, s. 33
- 6 Emanetçi Sıtkı, s. 44
- 7 Emanetçi Sıtkı, s. 19

başına gelecek olan felaketi göremeden vefat eder.¹ Esasta iyi ve kâmil bir insan olan Dimyadizade'nin, kızının evliliği konusunda karısının tesirinde kalması, onun güçlü bir karaktere sahip olmadığını göstermektedir. Dimyadizade aleyhine kaydedilebilecek tek husus budur.

Sarı Mustafa, emakdar bir uşaktır.² Ayşe'nin dadısı Pembegül'ün kocasıdır. Kahvecilik yapan³ Sarı Mustafa, mert ve tecrübe sahibi bir insandır.⁴ Bu itibarla, Ayşe ile Sıtkı'nın birleşmesinde önemli bir rol oynar.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Sıtkı'nın ehibbasından⁵ Selami Efendi, yağlıkçı esnafından Mansur Efendi, Kenan Ağa.

Kadınlar

Ayşe, hikâyenin en önemli kadın kahramanıdır. Dimyadizade'nin kızı olan Ayşe, son derece güzel, fakat tecrübe ve bilgi bakımından nakıs bir genç kızdır. Bu durum, onun evlenirken yanlış bir tercihte bulunmasına ve neticede büyük acılar çekmesine sebep olur. Ayşe, kendisini çok seven Sıtkı'yı görmezlikten gelerek, okuduğu aşk hikâyelerinin etkisiyle⁶ Rıza'ya alâka gösterir. Bunun temel sebebi Rıza'nın Sıtkı'dan daha yakışıklı olmasıdır. Ayşe, Sıtkı'nın batınındaki güzelliği ve Rıza'nın batınındaki çirkinliği göremez. Gördüğü sadece zahirdeki güzelliştir. Zahiri güzellik ise asıl değil, arızî bir hususiyettir. Nitekim Rıza ile evlenen Ayşe, onun ahlâksızlığıyla karşı karşıya gelip

-
- 1 Emanetçi Sıtkı, s. 40
 - 2 Emanetçi Sıtkı, s. 12
 - 3 Emanetçi Sıtkı, s. 63
 - 4 Emanetçi Sıtkı, s. 71
 - 5 Emanetçi Sıtkı, s. 18
 - 6 Emanetçi Sıtkı, s. 39

Kocasının ahlâksızlığı ona sadece acı çektirir, karakterindeki iyiliği ve safiyeti bozamaz. Kocasının ölümünden sonra annesi ile birlikte kimsesiz ve parasız olarak kalan Ayşe, gururu dolayısıyla Sıtkı'nın yardım teklifini reddeder ve annesiyle birlikte çamaşırcılık yaparak⁴ el işi yaparak⁵ geçimini sağlar. Sıtkı ile birleşmesi izzet-i nefsinin zedelemeyecek şekilde gerçekleşir.

Ayşe'nin annesi, Ayşe ile hemen hemen aynı hususiyetleri taşır. Rıza'nın yakışıklı olması onu etkiler ve kızına koca olarak Rıza'yı layık görür ve bu konuda kendisi gibi düşünmeyen kocasına baskı yapar. Dolayısıyla Ayşe'nin annesinin de tıpkı Ayşe gibi zevahire önem veren şeklin aldaticılığına kapılan bir kadın olduğunu göstermektedir. Kocasına sözünü dinletmesi ise onun güçlü bir karaktere sahip olduğunu ifade eder. Son olarak Ayşe'nin annesi, yine Ayşe gibi gururlu ve kibirli bir kadındır.⁶

Hikâyede yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır. Sıtkı'nın konağının baş kalfası ve âkil, müdebbir bir kadın olan Gülfem Kalfa,⁷ Ayşe'nin dadısı Pembegül, kethüda Kâmile Molla.

-
- 1 Emanetçi Sıtkı, s. 45
 - 2 Emanetçi Sıtkı, s. 45
 - 3 Emanetçi Sıtkı, s. 70
 - 4 Emanetçi Sıtkı, s. 50
 - 5 Emanetçi Sıtkı, s. 70
 - 6 Emanetçi Sıtkı, s. 47
 - 7 Emanetçi Sıtkı, s. 93

de, hikâye anlatan kişilerin de anlatılan hikâyelerde bahsedilen kişilerin de karakter özellikleri belirgin bir şekilde verilmemiştir. Bu noktada sadece üçüncü hikâyede yer alan bir ailenin efradından bahsedilebilir. Hikâyenin anlatıcısı olan ihtiyar adam, genç bir talebe iken kaldığı daireye komşu olan bir dairede yaşayan huysuz, geveze ve edepsiz bir karı koca ile kızlarının¹ gürültülerinden rahatsızdır. Bir gün bir deniz hamamında tanıştığı Polin Karakan isimli güzel bir kızla evlenmeye karar verir. Polin'in ailesi görünüş itibariyle gayet mazbut bir ailedir. Mösyö Karakan yüzünden pek muhterem olduğu anlaşılan bir adamdır.² Kahramanımız, Polin'in evindeki papağanın küfürlerini duyunca Polin'in ailesinin aslında, daha önce komşu olduğu aile olduğunu anlar. Böylece bir papağan sayesinde büyük bir tehlikeden kurtulmuş olur.

Bir Acîbe-i Saydiyye

Letâif-i Rivâyât 24; İstanbul, 1311, 120s.

Bir Acîbe-i Saydiyye de Can Kurtaranlar gibi çerçeve hikâyelerden oluşmaktadır. Hikâyelerin ortak özelliği, goriller tarafından kaçırılan ve goril olan insanların anlatılmasıdır. Bu hikâyelerden sonuncusu üç kişi arasında geçer.

¹ Can Kurtaranlar, s. 53

² Can Kurtaranlar, s. 76

Erkekler

Saka, gayet yiğit,¹ kahraman,² fakat medeniyetten uzak vahşi³ bir zencidir. Calu isimli genç kıza âşıktır.

Gambo, Saka'dan medenî olmasıyla ayrılmaktadır. O da Calu'ya âşıktır. Saka ve Calu'nun aynı zamanda ortadan kaybolması, Gambo'nun onların birlikte olduklarına inanmasına sebep olur. Bir buçuk ay sonra tek başına dönen Saka'nın, Calu'dan haberi olmadığına dair söylediklerine inanmayan Gambo; kabile reisinin, Calu'nun goril elinde telef olduğu yolundaki haberine de inanmaz ve Saka'ya kin besler, onu öldürmenin yollarını arar. Av sırasında Saka'yı cesaret göstermesi için teşvik eder ve onun ölümcül bir yara almasına sebep olur. Bu sırada sıkıştırılan bu gorille birlikte bir insan da ortaya çıkar. Bu insan Calu'dan başkası değildir. Gambo Saka'nın bir suçu olmadığını anlar ve yaptığından pişman olur. Saka ise Calu ve Gambo'ya bakarak can verir.

Hikâyede ayrıca Poul De Sillo isimli bir avcı da yer almaktadır.

Kadınlar

Calu, bakire bir kadındır.⁴ Hikâyede karakter özelliklerinden bahsedilmemektedir.

Ana Kız

Letâif-i Rivâyât; İstanbul, 1312, 101s.

Ana Kız'da toplam on kahraman yer almaktadır. Bunlardan yedisi erkek üçü ise kadındır. Hikâyede kadınlar, sayıca erkeklerden

-
- 1 Bir Acıbe-i Saydiyye, s.112
 - 2 Bir Acıbe-i Saydiyye, s.118
 - 3 Bir Acıbe-i Saydiyye, s.97, 98
 - 4 Bir Acıbe-i Saydiyye, s.97

daha az olmakla beraber, en önemli kahramanlar olarak yer almaktadır. Erkek kahramanların hemen hepsi figüratif kişilerdir.

Kadınlar

Jormen Valide, hikâyenin başında altmış yaşını geride bırakmış¹ fakir ve yaşlı² bir kadın olarak karşımıza çıkar. Genç bir kızken köylüsü olan ve bir konakta uşak olarak Mişel Nardik'le evlenip Paris'e gelen Jormen Valide sıkıntılı bir hayat yaşamıştır. Konağın efendisi öldükten sonra kocasıyla birlikte işlerine son verilmesiyle başlayan maddî sıkıntı kocasının ölümüyle artar. Jormen, kızı Anjelik'i binbir güçlük içinde büyütür. Gözü yükseklerde olan Anjelik, küçük kızını da bırakıp evden kaçınca, Jormen, bu defa torununu kurabiye yapıp satarak büyütür. Jormen, bütün sıkıntılara rağmen doğruluktan, dürüstlükten ayrılmaz, elinin emeğiyle torununun yetişmesini sağlar: Hastalanan Luiz (torunu) için var gücüyle çalıştığı bir sırada, yağın yağmurun bütün kurabiyelerini ıslatması üzerine, çaresizlik içinde oturup ağlaması hikâyede oldukça hüznü bir tablo oluşturur. Jormen'in etrafında toplânan insanlar arasında bulunan ve Jormen'i önceden tanıyan iyi kalpli bir baron, Jormen'e yardım eder, onu ve torununu himayesine alır. Torununun iyileştiğini ve emin ellerde olduğunu gördükten sonra huzur içinde ölür.

Anjelik, hikâyenin başında on dokuz yirmi yaşında,³ güzel bir genç kızdır.⁴ Hülyası pek büyük olan⁵ Anjelik; fazilet, ahlâk, namus gibi kavramları hesaba katmadan, sırf zengin olmak ve lüks içinde yaşamak için evlenir. Kocasının ölümünden sonra ise annesini ve kızı Luiz'i terkedip sefahat aleminde yaşamaya başlar ve sefih bir kadın haline gelir; ismini Jıcık olarak değiştirip gayri meşru bir hayat yaşayan

1 Ana Kız, s. 4

2 Ana Kız, s. 5

3 Ana Kız, s. 14

4 Ana Kız, s. 16

5 Ana Kız, s. 15

Anjelik, kurabiyelerinin ıslanması üzerine oturup ağlayan annesini o haliyle görünce hızla uzaklaşıp gider. Uzun yıllar sonra Luiz'in düğününde, hastalıktan suratu tanınmaz hale gelmiş olan fakir ve perişan görünümlü bir ihtiyar kadın Luiz'e yaklaşır. Bu Anjelik'ten başkası değildir. Anjelik, kendisinden haberi bile olmayan kızının karşısında acınacak durumda olan bir anne olarak yer almaktadır. Anjelik'in akıbeti oldukça ibret vericidir.

Luiz, hikâyede Jormen ve Anjelik'e nisbetle daha az yer almaktadır. Anneanesi tarafından büyük meşakkatlerle yetiştirilen Luiz'in terbiye ve tahsili Anjelik'inden daha az, fakat daha hayırlıdır.¹ Jormen'in müsbet karakterini tevarüs eden Luiz, Anjelik'e benzemez. Jormen'le birlikte kendisini himayesine alan Baron'un konağında sevilen biri haline gelir.² Ahlakı ile herkesi kendine hayran bırakır. Baron'un konağında mükemmel bir şekilde yetiştirilen Luiz, bir yüzbaşının evlenme teklifini kabul eder ve şatafatlı bir düğünle evlenir. Anjelik'in para ve lüks için şerefini, namusunu ayaklar altına alması, ailesini dahi terketmesi, perişan bir halde rastladığı annesinden yüz çevirmesi, netice olarak onu felâkete götürmüş, buna karşılık Luiz, fakir olmasına rağmen ahlâkî nitelikleri, iyiliği ve doğruluğu sayesinde annesinin kavuşamadığı şeylerin hepsine kavuşmuştur.

Erkekler

Hikâyedeki erkek kahramanlar önemsiz ya da figüratif kişiler olarak yer almaktadır.

Mişel Nardik, Jormen'in kocasıdır. Hikâyede bizatihi yer almaz. Çünkü hikâyenin reel zamanında vefat etmiştir. Ahlak bakımından sağlam bir kadınla evlenmek isteyen ve bu yüzden de köyüne gelip orada Jormen'le evlenen Mişel Nardik, dürüst ve çalışkan bir insandır.

¹ Ana Kız, s. 47

² Ana Kız, s. 85, 86

Yanında uşak olarak çalıştığı efendisinin ölümünden sonra kurabiye yapıp sokaklarda satarak geçimini sağlar.¹ Bir süre sonra da vefat eder.

Poul Laendre, Anjelic'in kocasıdır. Vereme yakalanarak genç yaşta ölür.²

Jeyms, Anjelic'in sevgilisidir. Amerikalı olduğu³ dışında hakkında bilgi verilmez.

Baron Marsil De Kamiyol, elli altmış yaşlarında⁴ iyilik sever, kemal sahibi bir insandır. Jormen ve Luiz'i himayesine alır. Luiz'in iyileşmesini sağlar. Jormen'in ölümünden sonra da onu kendi kızıyla birlikte yetiştirir.

Emil Nardak, kırk yaşlarında bir yüzbaşısıdır.⁵ Luiz'le evlenir.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Esnaftan bir adam ve Baron'un kapıcısı.

Taaffüf

İstanbul, 1313, 339s.

Taaffüf'te yer alan on yedi kahramandan altısı erkek on biri ise kadındır. Büyük kısmı figüratif olan kadın kahramanların sayıca daha fazla olması, romanda anlatılan olayların mekânının ev olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Daha müessir olmaları sebebiyle önce erkek kahramanlar üzerinde duracağız.

-
- 1 Ana Kız, s. 13, 14
 - 2 Ana Kız, s. 18
 - 3 Ana Kız, s. 38
 - 4 Ana Kız, s. 70
 - 5 Ana Kız, s. 94

Erkekler

Rasih Efendi, romandaki en önemli erkek kahramandır. Yirmi sekiz otuz yaşlarında genç bir adam olan Rasih Efendi, yazar tarafından bir Osmanlı, müslüman centilmeni olarak takdim edilir.¹ Vekar sahibidir;² kötü alışkanlığı yoktur; içki içmez, kumar oynamaz.³ Bir süre "hovardalık" yapmışsa da bundan usanmış ve kendini alıkoymuştur.⁴ Zengin bir babanın oğlu olan Rasih Efendi, babasından intikal eden serveti muhafaza etmeyi başarmıştır.⁵ Akıllı ve zeki olması ön plâna çıkan özelliğidir. Eserde, bir kaç yerde kendisinden "feylesof" olarak bahsedilir.⁶

Rasih Efendi, her bakımdan kendisine uygun bir genç kız olan Saniha Hanım'la evlenir ve Saniha Hanım'ın annesiyle birlikte ikamet ettiği yalıya iç güveyi olarak girer. Karı kocanın birbirine uygun olması, her ikisinin de terbiyeli müteallim, alicenab ve gönül sahibi olması,⁷ evlendikten sonra birbirlerine âşık olmalarını sağlar. Mutlu bir evlilik tesis edilmiştir. Fakat üç yıl sonra karı koca arasında bir soğukluk ortaya çıkar. Mutlulukları her geçen gün azalır. Saniha Hanım'ın davranışları değişir. Rasih Efendi'nin bir âşık olarak kalmayıp bir kocaya dönüşmesi onu sıkır ve isterik bir kadın haline getirir. Bu esnada Rasih Efendi'nin arkadaşı olması hasebiyle eve gelip giden Tosun Bey isimli bir şık fırsattan istifade ederek Saniha Hanım'la münasebet kurmaya çalışır ve ona mektuplar gönderir. Saniha Hanım da namusunu müdafaa gayretiyle bu mektuplara cevap vermeye başlar. Fakat bu cevaplar aslında Saniha Hanım'ın iç sıkıntısından kaynaklanmakta ve kocasından şikayetlerini içermektedir. Romanın

1 Taaffüf, s. 114

2 Taaffüf, s. 116

3 Taaffüf, s. 117

4 Taaffüf, s. 117

5 Taaffüf, s. 123

6 Taaffüf, s. 26, 126, 250

7 Taaffüf, s. 132

başında Rasih Efendi, karısının odasında, Tosun'a hitaben yazılmış, fakat daha sonra yırtılıp ortalığa atılmış bir mektubun parçalarıyla karşılaşır. Mektubun parçalarını bir araya getirip okuyan Rasih Efendi durumun vehametini vakıf olur. Fakat serinkanlılığını korur, hiddete kapılmaz, ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini inceden inceye düşünür.¹ Önce karısıyla Tosun Bey arasında aracılık yapan kahya kadın ile kocasını evden uzaklaştırır. Sonra karısına olan mülazemetini tedrici olarak artırır;² onunla daha fazla ilgilenmeye başlar. Amacı onu kendisine yeniden âşık etmektir. Çabaları kısa sürede sonuç vermeye başlar. Bir gün, karısına salonda bulunan Minerva ve Venüs heykellerinin anlamını uzun uzun izah eder ve sözlerini bir kadının duyguyu temsil eden Venüs'ten ziyade akli temsil edem Minerva'nın etkisi altında kalması gerektiğini belirterek bitirir. Saniha Hanım, kocasını büyük bir hayranlıkla dinler ve "Rasihim ben sana âşıkım"³ der. Rasih Efendi, esrarına vakıf olduğunu kendisine hiç sezdirmeden karısını yeniden kazanmayı başarmıştır. Saniha Hanım, kocasının aslında Tosun'la olan mektuplaşmasını bildiği halde kendisine hiçbir şey söylemediğini öğrenir ve kocasına olan hayranlığı, sevgisi daha da artar.

Rasih Efendi ile Saniha Hanım arasındaki münasebet, kadın ile erkek arasındaki mizaç farklılığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Erkek akıl ve muhakemesiyle güçlü, kadın ise duygusal ciheti itibariyle zayıftır. Bu konuda kadın, erkeğe; erkeğin yol göstermesine, kendisini irşat etmesine muhtaçtır Nitekim Rasih Efendi'nin karısına yaptığı da budur.

1 Taaffüf, s. 216

2 Taaffüf, s. 250

3 Taaffüf, s. 303, 304

Tosun Bey, "pek zeki, pek şuh mizaç pek şen"¹ ve gayet yakışıklı² bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Lâkabi "şık" olan³ Tosun Bey, bir şıkta bulunabilecek menfi hususiyetlerin hepsine sahiptir. İşi gücü eğlenmekten ibarettir.⁴ Kendi zevkinden başka bir şey düşünmez. Evli ve çoluk çocuk sahibi bir adam olmasına rağmen kendisini ailesiyle mukayyet görmez. Başka kadınlarla beraber olur; sefahat içinde yaşar. Kendini hiç bir ahlâki ilkeye bağlı hissetmez. Arkadaşı Rasih Efendi'nin karısını elde etmeye çalışması ahlâken ne kadar bayağı bir kişi olduğunu göstermektedir. Saniha Hanım'ın içinde bulunduğu buhrandan istifade ederek onu elde etmeye çalışan Tosun Bey, Rasih Efendi'nin müdahalesiyle bu emelini gerçekleştiremez. Saniha Hanım da Tosun Bey'in gerçek yüzünü anlar ve bir daha evlerine gelmemesini ihtar eden bir mektup yazıp cariyesi Peyker vasıtasıyla göndermek ister. Peyker mektubu Rasih Efendi'ye verir ve onu Tosun'a bizzat Rasih Efendi götürür. Rasih Efendi'yi karşısında gören ve herşeyi bildiğini farkedenden Tosun Bey, utanca değil, fakat büyük bir korkuya kapılır.⁵ Rasih Efendi, Tosun Bey'e sadece hakaret eder ve gider. Tosun Bey'in bundan sonraki akibeti hakkında romanda bilgi verilmemektedir.

Daniş Bey, Saniha Hanım'ın babasıdır. Romanın reel zamanında yer almayan, kendisinden bahsedilen bir kişidir. Zeki ve fatin bir adam⁶ olan Daniş Bey aslen Giritlidir. Son derece hırslı bir kişidir. Önce ticaretle meşgul olmuş bilahare Mısır'da memuriyete intisap etmiş, uzun yıllar çalıştıktan sonra memuriyetten istifa edip İstanbul'a taşınmıştır. Paşa olma emelini gerçekleştirememenin küskünlüğü

1 Taaffüf, s. 177

2 Taaffüf, s. 177

3 Taaffüf, s. 22

4 Taaffüf, s. 178

5 Taaffüf, s. 330

6. Taaffüf, s. 51

içinde yaşamış olan Daniş Bey, gayet mağrur ve müteazzımdır.¹ Tek çocuğu olan Saniha'yı üzerine titreyerek büyütmiştir.

Doktor Franinberg, Saniha'nın hocasıdır. Hikmet sahibi bir kişidir. Eserde "feylesof doktor" diye zikredilmektedir.² Saniha'yı ana babasından daha fazla seven Doktor Franinberg, onun mükemmel bir şekilde yetişmesini sağlar. Daniş Bey'in ölümünden sonra da Saniha'ya ve annesine elinden gelen bütün yardımı yapar. Saniha, Doktor Franinberg'in ölümüne babasının ölümünden daha fazla üzülür.³

Eserde yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Osman Efendi ve Kahya Hanım'ın kocası Yusuf Efendi.

Kadınlar

Saniha Hanım, romanın en önemli kadın kahramanıdır. Romanın başında, letafet sahibi,⁴ güzel, güzel olduğu kadar da mağrur bir genç kadın olarak⁵ karşımıza çıkar. Saniha Hanım, sahip olduğu bilgi birikimi bakımından, yaşadığı devirde emsali olmayan bir kadındır. Son derece zeki ve çalışkandır.⁶ Bütün ilimlerin yanısıra dini ilimleri de öğrenmiştir. Fakat bir kadının bu derece bilgili olması halk tarafından hoş karşılanmaz. Hakkında türlü dedikodular çıkarılır. "Kız değil, kürsü şeyhi", "üç aylar softası", "malûmat küpü" diye anılır⁷; "şuh, şatır, mağrur, mütekebbir, hoppa, çılgın" olduğu söylenir.⁸ Bu tür söylentiler Saniha Hanım'ın taliplerinin azalmasına sebep olur.⁹ Bu sırada karşılaştığı Fahri Bey'in alakasını çeken Saniha Hanım, onun evlenme teklifini kabul eder. Daha önce de üzerinde

-
- 1 Taaffüf, s. 54
 - 2 Taaffüf, s. 65, 278
 - 3 Taaffüf, s. 94
 - 4 Taaffüf, s. 17
 - 5 Taaffüf, s. 36
 - 6 Taaffüf, s. 78
 - 7 Taaffüf, s. 85, 86
 - 8 Taaffüf, s. 94
 - 9 Taaffüf, s. 95

durduğumuz gibi, karı kocanın birbirine uygun olması sebebiyle gayet mutlu bir şekilde devam eden bu evlilik üç yıl sonra problemlili hale gelir. Saniha Hanım aldığı Batılı eğitimin de tesiriyle, karı kocanın daima âşık ve âşık olarak kalacağını düşünmektedir.¹ Kocasının davranışlarının değişmeye başlaması onu üzer. Sıkıntılı isterik bir kadın haline gelir. Bu esnada, Tosun Bey'le mektuplaşmaya başlar ve mektuplarında kocasından şikayet eder.² Bu durum Saniha Hanım'ı vicdanen rahatsız eder. Tosun Bey'e mektup yazdığı bir gün oğlu Nurullah'ın sesini duyması üzerine yazdığı mektubu yırtıp atar. Kocasının yardımıyla içinde bulunduğu bu sıkıntıdan nasıl kurtulduğunu yukarıda görmüştük. Saniha Hanım, iffetli ve namuslu bir kadındır. Tosun Bey'e yazdığı mektuplarda iffete mugayir herhangi bir husus bulunmamaktadır. Bilâkis, Saniha Hanım bu mektuplarda hep namusunu müdafaa etmeye çalışmıştır.

Seniha Hanımefendi, Saniha Hanım'ın annesidir. Sadece fiziki görünümü ile değil terbiyesi ile de güzel, fetanet ve irfan sahibi bir kadındır.³ Çaişkan, sabırlı, sebatkâr, akıllı ve iradelidir.⁴ Bütün bu özellikleriyle, kocasının vefatından sonra, ondan intikal eden serveti ve evini gayet başarılı bir şekilde idare eder.

Peyker, Saniha Hanım'ın hizmetine mahsus bir cariyedir. Güzel⁵ ve zeki⁶ bir genç kızdır.

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Dilhayat, Dadı Kalfa, üç cariyeye, Madam Miryel, Madam Miryel'in büyük kızı, Madam Miryel'in küçük kızı, Kahya Zahide Hanım.

1 Taaffüf, s. 204

2 Taaffüf, s. 113

3 Taaffüf, s. 53

4 Taaffüf, s. 96, 98

5 Taaffüf, s. 28

6 Taaffüf, s. 39

Gönüllü

Letâif-i Rivâyât 6; İstanbul, 1314, 200s.

Gönüllü'de on sekizi erkek dördü kadın olmak üzere toplam yirmi iki kahraman yer almaktadır. Erkek kahramanların sayıca üstün olması, her zaman olduğu gibi romnün konusundan ileri gelmektedir. Ahmet Midhat'ın eserlerinde genel olarak, erkek kahramanlar kadın kahramanlardan daha fazla sayıda yer almakta, fakat roman ya da hikâyede maceranın daha yoğun olması durumunda erkek kahramanların sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Gönüllü bu durumun tipik örneklerinden biridir. Romanın konusu esas olarak savaş olduğu için, kadın kahramanlar savaşın dışında kalan alanlarda yer verilmiş, dolayısıyla kadın kahramanların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır.

Erkekler

Recep Kusu, romanın en önemli erkek kahramanıdır. Romanın ilk bölümünde; otuz beş, otuz altı yaşlarında¹ genç bir adam olarak tanıdığımız Recep Kusu'nun ikinci bölümde anlatılan ve ayrılıkla neticelenen bir aşk macerasını muhtevi hikâyesi, on dokuz yirmi yaşlarındaki hâlini de ortaya koymaktadır.

Recep Kusu, tahsil terbiye görmüş, mürekkep yalamış afif bir adamdır.² Ahlaklı, sağlam karakterli olmasının yanısıra³ insan güzeli olarak tavsif edilecek derecede yakışıklıdır. Roman boyunca anlatılan davranışları onun ağırbaşlı ve düşünerek hareket eden bir kişi olduğunu göstermektedir. Bütün bunlara ilâve olarak Recep'in duygusal bakımdan güçlü ve cesur olduğunu da belirtmek gerekir. Filomen isimli bir Rum kızına âşık olan ve onu kaçıran Recep, Filomen'in babasının hile ile onu Recep'ten ayırıp bir manastıra

1 Gönüllü, s. 19

2 Gönüllü, s. 23

3 Gönüllü, s. 23

kapatması üzerine, korkusuzca manastıra girip Filomen'in kaldığı odada tam yirmi gün onunla kalmıştır. Bu olay Recep'in hem cesaretini, ataklığını hem de aşka verdiği önemi bir âşık olarak sahip olduğu hissiyatın ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Geri dönüp Filomen'i kaçırmak üzere manastırdan ayrılan Recep, Teselya'nın Yunanlılara bırakıldığı haberinin şayi olması üzerine manastıra dönemez ve Filomen'den ayrılmak zorunda kalır. Annesiyle birlikte memleketinden hicret eden Recep, Filomen'i unutmamış ve onun evlendiğini öğreninceye kadar da evlenmemiştir.

Bilgi ve zekâsının yanısıra cesaretiyle de temayüz eden Recep, romanın reel zamanında, Filomen'le olan macerasından tam on beş yıl sonra tekrar patlak veren savaşa katılır ve casusluk yapmakla görevlendirilir. Görevini başarıyla tamamlayarak muzaffer Osmanlı ordusunun bir neferi olarak, hicret etmek zorunda kaldığı memleketi Yenişehir'e girer ve Filomen'le oğlunu, onları öldürmek üzere olan Andrey'den kurtarır. Böylece Filomen'e yeniden kavuşan Recep, Filomen'in oğlunun aslında kendisinden olma olduğunu öğrenir ve böylece bahtiyarlığı daha da artar.

Ömer Ağa, çok seyahat etmiş, kürek kemiği falına bakmakta mahir bir Arnavut'tur.¹

Sungur Yako Çorbacı, Filomen'in babasıdır. Zengin ve Rumlar arasında gayet muteber bir adam² olan Sungur Yako, kızının Recep'le evlenmesine şiddetle karşıdır. Riyakârlığı ve hilekârlığı sayesinde Recep'le Filomen'in birbirinden ayrılmasını sağlar.

1 Gönüllü, s. 116

2 Gönüllü, s. 142

Petro, manastırda hademelik yapan,¹ tamahkâr ve menfaatperest bir kişidir. Altına tamah ederek² Recep'i manastıra sokar, fakat Teselya'nın Yunanistan' bırakıldığını öğrenince ona düşman olur.³

Andre Kostopolo, Filomen'in kocasıdır. Filomen'le evlenmiş olmakla birlikte ona karşı herhangi bir aşkı, muhabbeti olmayan⁴ Andre, sefih bir hayata sahiptir.⁵ Türklerden nefret eder. Osmanlı askerlerinin Yenişehir'e girmesi sırasında Filomen'i ve onun oğlunu öldürmeye çalışır, fakat başaramaz.

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Kahramanoğlu Muhammed Bey, bir Papaz, hâkim, bakkal, Ethem Paşa, iki meyhaneci Mihalaki, üç Rum ihtiyar, casus, Papaz kıyafetli casus, İstanbullu ve pek terbiyeli bir kahraman olan⁶ Piyade zabiti ve Recep'in Osman Halis ismini verdiği oğlu.

Kadınlar

Filomen, romandaki en önemli kadın kahramandır. Safderun,⁷ sadakat sahibi ve fedakâr bir kadındır. Genç bir kızken âşık olduğu Recep'e on beş yıl boyunca sadık kalır. Babası tarafından hapsedildiği manastıra gizlice girmeyi başaran Recep'le yirmi gün boyunca beraber olan ve daha sonra Recep'ten hamile kaldığını farkedene Filomen, Recep'e sadık kalmak için her türlü sıkıntıya katlanır. Zorla evlendirilir, fakat kocasını yanına yaklaştırmaz ve ondan ayrı yaşar. Recep'ten olan oğlunu ihtimamla yetiştirir. Bütün bunlar Filomen'in büyük bir azim ve güçlü bir iradeye sahip olduğunu göstermektedir. Filomen'in Recep'e olan bağlılık ve sadakatini; Recep'in Filomen'e

1 Gönüllü, s. 142

2 Gönüllü, s. 189

3 Gönüllü, s. 1103

4 Gönüllü, s. 156

5 Gönüllü, s. 197

6 Gönüllü, s. 186

7 Gönüllü, s. 51

olan bağılık ve sadakatinden daha güçlü olduğunu da belirtmek gerekir. Aynı kaldıkları süre içinde Recep evlenip çoluk çocuğa karıştığı hâlde, Filomen Recep'ten başkası ile evlenmeyi düşünmemiş, zorla evlendirildiği kocasına da teslim olmamıştır.

Çelebi Molla, Recep'in annesidir. Kırk yaşını pek az mütecaviz¹ dul bir kadın olan Çelebi Molla, kendi kendini yetiştirmiş bir hâkim,² metin ve zeki bir kadındır.³ Oğluna çok bağlıdır. Oğlu için kederlendiğinden saçları ağarır.⁴ Aynı zamanda kahraman ve vatanperver bir kadın olan Çelebi Molla, oğlunu savaşa gitmesi için teşvik eder.⁵

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Manastırda Filomen'in hizmetkarlığını yapan kocakarı⁶ Despino ve Filomen'in teyzesi ve yegane sırdaşı olan⁷ Katina.

Mesâil-i Muğlaka

İstanbul, 1316, 350s.

Mesail-i Muğlaka'da on üçü erkek, beşi de kadın olmak üzere toplam on sekiz kahraman yer almaktadır.

Erkekler

Abdullah Nahifi, romanın en önemli erkek kahramanıdır. Bilgili, akıllı, aynı zamanda da güçlü kuvvetli, yakışıklı bir genç⁸ olan

1 Gönüllü, s.38

2 Gönüllü, s.38

3Gönüllü, s.117

4 Gönüllü, s.45

5 Gönüllü, s.84

6 Gönüllü, s.80

7 Gönüllü, s.190

8 Mesâil-i Muğlaka, s.70

Abdullah Nahifi, hukuk tahsil etmek için bulunduğu Paris'te¹ büyük bir şöhrete kavuşur. Bu, Abdullah Nahifi'nin şahsî meziyetleri arasında özellikle ön plâna çıkan cesaret ve kahramanlığı sayesinde gerçekleşir: Abdullah Nahifi, soğuk bir kış gecesi, bir genç kıızı kendisine sarkıntılık eden bir tıp talebesinin elinden kurtarır. Abdullah'tan yediği tokatın intikamını almak için hadiseyi tahrif ederek arkadaşlarına anlatan tıp talebesi Mostuk, arkadaşlarıyla birlikte Abdullah'ı bir cafede kıstırır, Abdullah yaralanır. İyileştikten sonra kendisine saldıran altı kişiyle düello eden Abdullah, düelloda galip geldiği hâlde rakiplerinin canını bağışlar. Abdullah'ın cesaret ve kahramanlığın yanısıra âlicenaplığını da gösteren bu olay, onun birdenbire Paris'in en şöhretli ve muteber adamı hâline getirir. O kadar ki Abdullah'ın şöhretinden faydalanmak isteyen bir sahtekâr onun kimliğini kullanarak ortalıkta dolaşmaya başlar.

Onuruna düşkün bir kişi olan ve "Osmanlı kısmı leşine tükürtür de yüzüne tükürtmez."² diyerek bunu ifade eden Abdullah Nahifi, altı kişiye karşı tek başına düello yapıp, sonra da mağlûp ettiği kişileri affetmek suretiyle Osmanlılığı şan ve şerefle temsil etmiştir. Abdullah Nahifi'nin, cesaret, kahramanlığın yanı sıra taşıdığı hususiyetler, tevazu ve mahcubiyet olarak ifade edilebilir. "Kız gibi bir çocuk"³ diye tavsif edilecek derecede saf ve mahcup olan Abdullah, övünmekten hoşlanmaz.⁴ Abdullah Nahifi'nin bir başka hususiyeti de hissiyatı güçlü bir âşık olmasıdır. Mostuk'ın elinden kurtardığı Rozet'e büyük bir aşkla bağlanır⁵ ve onunla evlenir. Yazar, Abdullah Nahifi'yi "her hal-ü şânı mutedil olan feylosof bir delikanlı"⁶ olarak tavsif etmektedir.

1 Mesâil-i Muğlaka, s. 83

2 Mesâil-i Muğlaka, s. 115

3 Mesâil-i Muğlaka, s. 132

4 Mesâil-i Muğlaka, s. 124

5 Mesâil-i Muğlaka, s. 222

6 Mesâil-i Muğlaka, s. 315

Mösyö Boton, fakir bir kişi iken, hilekarlığı sayesinde ve borsacılık yoluyla zengin olmuş sefih bir kişidir.¹ Karısıyla, parasız kişilerle birlikte olduğu için kavga eder.² Mösyö Boton için herşeyin ölçüsü paradır. Karısını, kendisini aldattığı için değil, parasız kişilerle aldattığı için kınaması hayatında paranın dışında geçerli hiçbir ilkenin bulunmadığını göstermektedir.

Mostık, Abdullah Nahifi'nin, Rozet'e sarkıntılık ettiği için tokatladığı tıp talebesidir. Asıl adı Katafoni olan,³ fakat cılız olduğu için bu lakapla anılan Mostık, Abdullah Nahifi'yle aralarında geçenleri arkadaşlarına tahrif ederek anlatır. Bu da onun olumsuz bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Düzme Abdullah Nahifi, Suriyeli bir Maruni olup, dolandırıcılık ve hırsızlıkla meşgul, ahlâksız bir kişidir.

Mösyö Oliviye De Borgar, romanda Batılı olup da müsbet özellikler taşıyan tek kahramandır. Akademi azasından fazıl bir Fransızdır.⁴

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Kapıcı Papa Popon, Rical-i siyasiye-i İrani'den fazıl bir şarklı, Abdullah Nahifi ile düello eden tıbbiye talebeleri: Piyer Marlo, Vensan Şado, Etyen Salşa, Pol Markan ve Lui Veranda.

Kadınlar

Matmazel Rozeti, romandaki en önemli kadın kahramandır. Kimsesiz⁵ ve fakir⁶ bir genç kız olan Rozeti, müsbet özelliklere sahiptir: Latif, sevimli,⁷ namuslu,⁸ zeki ve becerikli⁹dir. Abdullah'a

-
- 1 Mesâil-i Muğlaka, s. 19
 - 2 Mesâil-i Muğlaka, s. 300, 302
 - 3 Mesâil-i Muğlaka, s. 165
 - 4 Mesâil-i Muğlaka, s. 284
 - 5 Mesâil-i Muğlaka, s. 133
 - 6 Mesâil-i Muğlaka, s. 139
 - 7 Mesâil-i Muğlaka, s. 110
 - 8 Mesâil-i Muğlaka, s. 135
 - 9 Mesâil-i Muğlaka, s. 45

büyük bir aşkla bağlıdır; Abdullah yaralandığı zaman ona hastabakıcılık yapar. Rozeti'nin Abdullah'a olan aşkı, Abdullah'inkine nisbetle daha barizdir. Rozeti, Abdullah'a "cılğincasına" âşıktır.¹ Bu yüzden onu şiddetle kıskanır.² Bu kıskançlık romanın olay örgüsünde oldukça önemli bir yere sahiptir. Romanın konusunu teşkil eden olayların vukuunun üzerinden altı yıl sonra, Rozeti, İstanbul'da, Abdullah Nahifi'nin karısıdır.³

Madam Dö Roz Boton, Rozeti'nin tam tersi özelliklere sahip bir kadın kahramandır. Ahmet Midhat'ın eserlerinde genel olarak, birbirine zıt karakterde erkek ve kadın kahramanlar birbiriyle mukayese edilecek şekilde yer almaktadır. Bu romanda ise en önemli erkek kahraman olan Abdullah Nahifi'nin mukayese edilebileceği, onun tersi özelliklere sahip bir kahraman bulunmamakta, buna karşılık Rozeti ile Madam Dö Roz Boton arasında bu tür bir mukayeseyi mümkün kılacak bir zıtlığın bulunduğu görülmektedir. Madam Boton oldukça güzel,⁴ fakat aşüfte tabiatlı bir kadındır. Güzelliğini muhafaza etmekten ve beğendiği erkeklerle beraber omaktan başka bir şey düşünmez. Güzelliğine mani olacağını düşündüğü için çocuk doğurmamıştır.⁵ Kocasından daha fattan ve şeytandır.⁶ Abdullah Nahifi olduğunu zannederek Düzme Abdullah Nahifi ile münasebet kurar ve onunla zina hâlinde basılarak rezil olur. Romanın sonunda, Madam De Roz Boton, kimliğini Julie Marlov olarak değiştirip, İstanbul'da Fransızca muallimliği yaparak yaşadığını⁷ öğreniyoruz.

Misel Valide, Abdullah'ın komşusu olan kimsesiz,yaşlı bir kadındır.⁸

1 Mesâil-i Muğlaka, s. 224

2 Mesâil-i Muğlaka, s. 208, 209

3 Mesâil-i Muğlaka, s. 350

4 Mesâil-i Muğlaka, s. 23

5 Mesâil-i Muğlaka, s. 25

6 Mesâil-i Muğlaka, s. 316

7 Mesâil-i Muğlaka, s. 356

8 Mesâil-i Muğlaka, s. 102, 104

Madam Dö..., ellisini geçmiş, hüsn ü hal sahibi bir kadındır.¹

Romanda yukarıda bahsettiğimiz kadın kahramanların dışında, herhangi bir şahsi özelliğinden ve isminden bahsedilmeyen, sadece Polis Hafiyesi² olarak adı geçen bir kadın kahraman daha yer almaktadır.

Jöntürk

İstanbul, 1326, 128 s.

(İstanbul, 1995, 318 s.)

Ahmet Midhat Efendi'nin son romanı Jöntürk'te toplam otuz altı kahraman yer almaktadır. Bunların yirmi dördü erkek, on ikisi ise kadındır.

Erkekler

Nurullah Bey, romandaki en önemli erkek kahramandır. Bütünüyle mükemmel bir insan olarak nitelendirebileceğimiz Nurullah Bey, Mekte-i Sultanî'de ikmal-i tahsil etmiş,³ bilahare Hukuk mektebinden ikincilikle çıkmış,⁴ dolayısıyla mükemmel bir tahsil görmüş,⁵ bilgili, zeki, çalışkan ve tabiatıyla başarılı bir kişidir. Romanda anlatılan olayların başlangıcında yirmi dört yirmi beş yaşlarındadır.⁶ Nurullah Bey'in karakterinde ve düşünce dünyasında birbirinden farklı unsurlar bir dengeyi temin edecek şekilde bir araya gelmiştir. Alafranga hayat tarzını benimsemiş,⁷ serbest fikirli,⁸ ve

1 Mesâil-i Muğlaka, s. 260, 261

2 Mesâil-i Muğlaka, s. 342

3 Jöntürk, s. 85

4 Jöntürk, s. 30

5 Jöntürk, s. 29

6 Jöntürk, s. 85

7 Jöntürk, s. 29

8 Jöntürk, s. 87, 173

hürriyet taraftarı¹ olmakla birlikte, aynı zamanda ahlâkî ilkelerden taviz vermeyen, dindar² bir kişi olan Nurullah Bey, müfrit bir batıcı değildir. Yazar onun teoride serbest fikirli, fakat pratikte eskiye bağlı olduğunu söylemektedir.³

Nurullah Bey, romanda, istemeden münasebet kurduğu Ceylan Hanım'dan kaçarak, ahlâkı ve hayat tarzı bakımından kendisine uygun bir kız olan Ahdiye Hanım'ı eş olarak seçer. Ceylan'la olan münasebeti, ona doğru yolu göstermeye çalışmaktan ibarettir, hiç bir zaman ona hissi bir alaka göstermez. Buna karşılık, kendisine çılgınca âşık olan Ceylan'ın entrikalarına uğrayan Nurullah Bey, bir çok sıkıntı çeker: Düğün günü tutuklanır, Akka'ya sürülür. Akka'dan da yine Ceylan'ın entrikaları yüzünden Mısır'a kaçmak zorunda kalır. Fakat asla yılmaz. Mısır'da başarılı bir dava vekili olarak, servet ve şöhret kazanır, ailesini yanına getirtir. Meşrutiyet'in ilanından sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a döner. Nurullah bey'in ahlâkı, çalışkanlığı, azim ve iradesi, Ceylan'ın Nurullah'la Ahdiye'nin birleşmesini ve mutlu olmalarını engellemek için yaptığı bütün kötülükleri boşa çıkarmıştır.

Kâşif Efendi, Nurullah Bey'in babasıdır.⁴ Vülat kapı kethüdalığından emekli olmuş, kendi hâlinde yaşamayı tercih eden,⁵ dul bir adamdır.⁶ Safderin⁷ bir kişi olan Kâşif Efendi, evladına oldukça bağlı, fedakâr bir babadır.

Kâzım Bey, Ceylan Hanım'ın babasıdır. Büyük bir dairenin kethüdalığını yapmaktadır.⁸ Alafranga meşreb bir adamdır.⁹ Kâzım Bey

1 Jöntürk, s. 85

2 Jöntürk, s. 86

3 Jöntürk, s. 67

4 Jöntürk, s. 59

5 Jöntürk, s. 83

6 Jöntürk, s. 85

7 Jöntürk, s. 208

8 Jöntürk, s. 87

9 Jöntürk, s. 87

de safderun bir kişi olarak tavsif edilmektedir,¹ fakat onun safderunluğu Kâşif Efendi'ninki gibi müsbet değildir. Kâzım Bey, kötü bir insandır ve içindeki kötülük kızının yaptıklarıyla ortaya çıkar. Romanda aynı zamanda bir hafiye olarak yer almaktadır. Hafiyeliğe istemeyerek başlayan ve bu işten hoşlanmayan Kâzım Bey, kısa zamanda işine alışır ve iyi bir hafiye olur. Tabii ki bu da onun aleyhine kaydedilecek bir husustur. Kâzım Bey, romanın sonunda utanç içinde intihar eder.²

Gazanfer Bey, Ahdiye Hanım'ın babasıdır. Romanın reel zamanından önce vefat etmiştir. Romanda kendisinden bahsedilen bir kişi olarak yer almaktadır. Buna göre Gazanfer Bey, erkân-ı harbiyenin güzide mensuplarından, Plevne'de savaşır esir olmuş kahraman bir askerdir.³ Kolera hastalığına yakalanarak vefat etmiştir.⁴

Yusuf Kenan Bey, Miralay Gazanfer Bey'in babası olup kuzât-ı askeriyeden önemli bir şahıstır. Romanda, konağını eski usûl-i mimarisinden çıkarmış olması hasebiyle⁵ kendisinden bahsedilir.

Hoca Abdullatif Efendi, Ahdiye ve Remziye'nin hocasıdır.⁶ Kemal sahibi bir zattır. Eserde "pîr-i latif" olarak tavsif edilir.⁷

Feyzullah Bey, serhafiye olarak çalışan, riyakar bir kişidir.⁸

Mutasarrıf Paşa, Akka mutasarrıfıdır.⁹ Akka'ya sürgün edilen Nurullah Bey'i hüsn-i kabul ile karşılar, ona yardımcı olur, yakınlık

1 Jöntürk, s. 208

2 Jöntürk, s. 318

3 Jöntürk, s. 12

4 Jöntürk, s. 16

5 Jöntürk, s. 11

6 Jöntürk, s. 21

7 Jöntürk, s. 201

8 Jöntürk, s. 246

9 Jöntürk, s. 26

gösterir, çocuklarına hocalık yapmasını sağlar. "Güzel kalpli bir adam"dır.¹

Mösyö Caen, Messegerie Maritime isimli Fransız kampanyasının acentasıdır. Sosyalistliği anarşistlik derecesine vardırımış bir adamdır.²

Abdulgaffar Sacit Vekilüddeavi, Antep veya Maraşlı bir avukattır.³

Romanda yer alan diğer erkek kahramanlar şunlardır: Dr. İrfan Bey, Nurullah Bey'in hocası,⁴ Ayasofya medresesi müderisi Hafız Mehmet Efendi, Nurullah Bey'in Farsça hocası⁵ Mirza Hüseyin Ali, elli yaşında bir Rum uşak,⁶ Kiryaku, Nurullah Bey'in Mekteb-i Sultanî'den arkadaşı olan⁷ Salih Ziya, Kahveci Ağa, bir Müstantik, iki kâtip, Müdde-i Umumî, Hasan Çavuş, Mısırlı Rıfkı Bey, Hafız Kadri Efendi, Nurullah Bey'in oğlu Ziyauallah.

Kadınlar

Romanda biri müsbet, diğeri menfi iki önemli kadın kahraman vardır. Bunlardan, menfi olan Ceylan Hanım'a; müsbet bir kahraman olan Ahdiye Hanım'a nisbetle çok daha fazla yer verilmiştir. Nurullah Bey'den sonra romandaki en önemli kahramanın Ceylan Hanım olduğunu söylemek mümkündür.

Ceylan Hanım, alafranga bir muhitte yetişmiş, serbest fikirli⁸ "gayet frenk-meşreb" bir kızdır.⁹ Asıl ismi Ayşe olmasına rağmen, ismini, alafrangalık gayretiyle, beğenmeyerek, Ceylan olarak

1 Jöntürk, s. 273

2 Jöntürk, s. 275

3 Jöntürk, s. 297

4 Jöntürk, s. 94

5 Jöntürk, s. 94

6 Jöntürk, s. 116

7 Jöntürk, s. 180

8 Jöntürk, s. 69

9 Jöntürk, s. 72

değiştirmiştir.¹ Müfrit bir batıcı, bir "şık" olan² Ceylan Hanım, karakter itibariyle "çocukcasına ifratperest"³ olduğu için, alafranga hayat ve yeni düşünceler karşısında bütünüyle ölçsüz bir tasvipkârlık içindedir. Nurullah Bey ve Ahdiye Hanım'ın hayatlarında gördüğümüz muvazene onda yoktur. Sosyalist ve özellikle feminist görüşleri benimseyen,⁴ ahlâkî ve dinî değerleri reddeden, "hiçbir dinin semtine uğramamış ve uluhiyetten hiçbir şemme koklamamış" olan⁵ Ceylan Hanım, yazarın ifadesiyle, "çılğincasına bir fikr-i müfrite" duçardır.⁶ Fakat bu sadece Ceylan Hanım'ın suçu değildir; "kabahati içinde bulunduğu muhitte" aramak gerekir.⁷

Ceylan Hanım, Nurullah Bey'e büyük bir tutkuyla âşık olur. Karakterindeki ifrat bu konuda da kendini gösterir. Aşkta son derece aktiftir. Fakat bu aktiflik, Ahmet Midhat'ın diğer eserlerinde yer alan kadın kahramanlarınkinden oldukça farklıdır. Ceylan Hanım aşkı sadece uzviyette görür. Herhangi bir ahlâkî ilke tanımadığı için, Nurullah Bey'e kendisiyle sevişmesi için teklifte bulunmaktan çekinmez.⁸ Nurullah Bey'in buna yanaşmaması üzerine; onu, afyon içirerek tuzağa düşürür, onunla yatar ve gebe kalır. Ceylan Hanım, istediği şeyi her ne pahasına olursa olsun elde etmek azminde olan bir kadındır, dolayısıyla son derece ihtiraslıdır. Beraber olmasını öne sürerek Nurullah Bey'in kendisiyle evlenmesini sağlamaya çalışır, fakat Nurullah'ın oralı olmayıp Ahdiye Hanım'la evlenecek olması Ceylan Hanım'ı çılğına çevirir. Düğün günü, Nurullah Bey'i ihbar ederek yakalatıp sürgüne gönderilmesini sağlayan Ceylan Hanım, Nurullah Bey'in peşini sürgün edildiği Akka'da da bırakmaz.

1 Jöntürk, s. 74

2 Jöntürk, s. 183

3 Jöntürk, s. 72

4 Jöntürk, s. 107, 120

5 Jöntürk, s. 295

6 Jöntürk, s. 157

7 Jöntürk, s. 205

8 Jöntürk, s. 81

Babasının kapıldığı Feyzullah Bey vasıtasıyla telgraflar çekerek Nurullah Bey'i zor duruma düşürür ve onun Mısır'a kaçmasına sebep olur. Bütün bunlar Ceylan Hanım'ın hem metanet sahibi¹ hem de intikam hissi² çok kuvvetli bir kadın olduğunu göstermektedir. Yazar onu "cani bir melun" olarak³ tavsif etmektedir.

Ceylan Hanım, bütün çabalarına rağmen, Nurullah Bey'le Ahdiye Hanım'ın birleşip mutlu olmalarını engelleyemeyince çıldırır ve üzerine petrol dökerek kendini yakmak suretiyle intihar eder.⁴ Öldüğünde henüz on sekiz yaşında bile değildir.⁵

Fatma Ahdiye Hanım, Ceylan Hanım'ın tam tersi bir karaktere sahiptir. Ceylan Hanım'daki kötü niteliklerin hiç biri onda yoktur; buna karşılık, Ceylan Hanım'da bulunmayan bir çok meziyete sahiptir. İçli ve fitraten zeki⁶ bir genç kız olan Fatma Ahdiye Hanım, "yeniye, eskiyi meczederek mükemmel bir talim ve terbiye dahilinde" yetişmiştir.⁷ Bu yüzden Nurullah Bey'de gördüğümüz, eskiye de yeniye de âşık olmakla birlikte ifrat ve tefritten uzak kalarak oluşturulan muvazeneli bir düşünce ve hayat tarzı onda da mevcuttur. Ahdiye Hanım, düğün günü kocasının tutuklanıp sürgüne gönderilmesinden başlayarak büyük bir sabırla ona kavuşacağı günü bekler; kocasına olan güvenini hiç kaybetmez ve sonunda muradına kavuşur.

Dilşinas Hanım, Gazanfer Bey'in hanımı olup, aslen Çerkez bir cariyedir.⁸ Tahsilsiz, "ümme olmakla birlikte gayet güzel terbiye

1 Jöntürk, s. 209, 211

2 Jöntürk, s. 214

3 Jöntürk, s. 236

4 Jöntürk, s. 313

5 Jöntürk, s. 313

6 Jöntürk, s. 21

7 Jöntürk, s. 22

8 Jöntürk, s. 12

görmüş"¹, dindar, geleneklere bağlı muhafazakar bir kadındır. Dilşinas Hanım için yegane ilim, ilmihaldir.² Kızını Darulmuallimat'a göndermeye karşı çıkar.³ Dilşinas Hanım'ın eskiyi temsil eden bir kadın kahraman olduğunu söylemek mümkündür.

Sezayidil Hanım, perendebazlık (rakkase) yapan, kırkını mütecaviz, alafranga bir kadındır.⁴ Yazar onun "pek kakot, pek yosma" olduğunu söyler.⁵

Remziye Hanım, Ahdiye Hanım'ın arkadaşıdır.⁶ Cüretli bir kadın olarak tavsif edilmektedir.⁷

Zeliha Hanım, Nurullah Bey'in ablası olup, kırkını mütecaviz dul bir kadındır.⁸ Romanda, serbestlik hakkında ileri sürdüğü fikirlerle yer alır.⁹

Romanda yer alan diğer kadın kahramanlar şunlardır: Müddeî bir hanım, Fettan Hanım, edepsiz bir kadın, Abdullatif Efendi'nin haremi Zehra Hanım, hizmetçi Despina, çamaşırcılık yapan bir Hıristiyan Arap kadın.

-
- 1 Jöntürk, s. 12
 - 2 Jöntürk, s. 19
 - 3 Jöntürk, s. 19
 - 4 Jöntürk, s. 88
 - 5 Jöntürk, s. 97
 - 6 Jöntürk, s. 18
 - 7 Jöntürk, s. 21
 - 8 Jöntürk, s. 84
 - 9 Jöntürk, s. 204

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde erkek kahramanlar kadın kahramanlardan sayı bakımından daha fazladır. Fakat bu her eser için böyle değildir. Eserin yapısına göre, kadın ve erkeklerin sayı bakımından eşit, hatta kadın kahramanların sayıca daha fazla olduğu eserler de (Esâret, Gençlik, Teehhül, Felsefe-i Zenân, Yeniçeriler, Eyvah, Ölüm Allah'ın Emri, Çerkez Özdenleri, Şeytan Kaya Tılsımı, İki Hüd'akar, Taaffüf) bulunmaktadır. Kadınların sayıca az olduğu eserlerde, kadın kahramanlar, muhteva bakımından önemli konumlarda bulunmakta, bazı eserlerde (*Dünyaya İkinci Geliş'te Nergis, Hüseyin Fellah'ta Şehlevend, Yeryüzünde Bir Melek'te Raziye, Çengi'de Peri, Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım, Diplomalı Kız'da Matmazel Juli Döpre*) erkek kahramanlardan daha önemli kişiler olarak yer almaktadır.

Erkek kahramanlarla kadın kahramanların sayıları arasındaki oran farkı , büyük ölçüde, eserlerin olay örgüsünün özelliğine ve olayların geçtiği mekanların geniş, dar, açık, kapalı olmasına göre gerçekleşmektedir. Maceranın baskın olduğu; mekanın; daha ziyade geniş ve açık mekanlar olduğu eserlerde kadın kahramanların sayısının daha az olduğu görülmektedir. Bu hususta bariz birer örnek olarak *Hasan Mellah* ve *Taaffüf* romanlarını gösterebiliriz. *Hasan Mellah*, bir macera romanıdır ve olaylar çoğunlukla geniş bir coğrafyada ve açık mekanlarda geçer. Buna paralel olarak romanda kadın kahramanlar sayı bakımından azdır. *Taaffüf* 'te ise olaylar bir yalının içinde geçer ve kadın kahramanlar, erkeklerden daha fazladır. Bu konuda son olarak, eserlerde yer alan önemli kahramanlar söz konusu edildiğinde, genellikle, erkek ve kadın kahramanların sayı bakımından birbirine yakın olduğunu belirtelim.

Kadın ve erkek kahramanları birbirleriyle olan münasebetleri bakımından çeşitli gruplara ayırmak ve böylece, sahip oldukları özellikleri toplu olarak değerlendirmek mümkündür. Kadınların

kadınlarla, erkeklerin erkeklerle ve kadınların erkeklerle olan münasebetleri, eserlerin bütününde geniş bir çerçeve oluşturmaktadır.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde, kadınla erkek arasında aşk dolayısıyla söz konusu olan münasebet, en fazla üzerinde durulan münasebet biçimidir. Birbirine aşık olan çok sayıda kadın ve erkek kahraman vardır. Bu kahramanlar, genel olarak, önem bakımından, eserlerde ilk sırada yer almaktadır. Birbirine âşık olan kadın ve erkek kahramanları şöyle sıralayabiliriz:

Kadın	Erkek	Eserin Adı
Polin	Simon	Suizan
Fitnat	Fatin	Esâret
Peyker	Anlatıcı Kişi	Gençlik
Ahfâ	Mazlum Bey	Techhül
Margırit	Pol	Cönül
Goşa	Memduh	Firkat
Şehap	Civelek Hüsni	Yeniçeriler
Sine-i Saf	Sıtkı	Ölüm Allah'ın Emri
Yekta Hanım	Fettan	Açıkbaş
Kuzella	Hasan Mellah	Hasan Mellah
Esmâ	Arslan Bey	Hasan Mellah
Culya	Alonzo	Zeyl-i Hasan Mellah
İnşirah	Numan	Zeyl-i Hasan Mellah
Maşuka	Yezdan	Zeyl-i Hasan Mellah
Nergis	Osman	Dünyaya İkinci Geliş
Şehlevend	Ömer	Hüseyin Fellah
Sâbire	Hüseyin Fellah	Hüseyin Fellah
Raziye	Şefik	Yeryüzünde Bir Melek
Canan	Râkım Efendi	Felâatun Bey ile Rakım Efendi
Rum Kızı	Ali	Bir Gerçek Hikâye
Münevver Hanım	Suad	Fitnekâr
Virjini Alkola	Nasuh Efendi	Paris'te Bir Türk
Mariya Konstanse	Süleyman Musli	Süleyman Musli
Esmâ Can	Yunus Kesehor	Kafkas
Madam Hamparson	Resmi Efendi	Karnaval
Hesna	Resmi Efendi	Karnaval
Miss Haft	Subhi Bey	Acaib-i Alem
Ferdane (Samurkaş)	Necati	Vah
Arslangöz	Samurkaş Bey	Çerkez Özdenleri
Stefani	Andre Gocafo	Cellat

Anser	Mirza İsmail	Hayret
Mihriban Hanım	Mirza İsmail	Hayret
Jozefin	Garguvar Salpet	Cinli Han
Zibâ	Şems Hikmet	Çingene
Latife	Vahdetî	Para
Eftimi	Rüstem	Arnavutlar-Solyotlar
Polini	Alfons Duran	Demir Bey
Ancelino	Andriya Satanya	Haydut Montari
Sirânuş	Refet	Müşâhedat
Agavni	Refet	Müşâhedat
Vasiliki	Süreyya	Ahmet Metin ve Şirzad
Sesil Dö Berviyar	Vikont Blaşmezon	İki Hüdakâr
Filomen	Recep Kusu	Gönüllü
Matmazel Rozeti	Abdullah Nahîfi	Mesâil-i Muğlaka

Bu kahramanların hepsi birbirine güçlü bir aşkla bağlıdır. Kadın kahramanlar, ideal kadın tipini, erkek kahramanlar ise ideal erkek tipini temsil ederler. Karakterlerde; iyilik, sadakat, dürüstlük, iffet, cesaret gibi nitelikler yer alır. Karakter bakımından erkekle kadın arasındaki en belirgin fark, erkekte aklın; kadında ise duygunun ön plana çıkması şeklinde tezahür eder. Bu durumun en açık göstergesi aşta kadın kahramanların daha aktif olmalarıdır. Aşta aktif olmayan kadın kahramanlar (Goşa, Culya, Maşuka, Vasiliki), sayı bakımından son derece azdır ve aşta erkeklerden daha aktif olmamalarının açıklayıcı bir sebebi vardır: Goşa, Memduh kardeşi mesabesinde olduğu için duygularını gizler. Culya, Maşuka ve Vasiliki çok gençtir. Maşuka çocukluktan genç kızlığa geçiş aşamasındadır. Vasiliki, efendisi Ahmet Metin'den çekindiği ve ona karşı sorumluluk hissettiği için Süreyya'ya olan duygularını gizlemektedir.

Kadınların duygularının daha güçlü ve sürekli olması onların daha sadık ve fedakâr olmalarını da sağlamaktadır. Örnek olarak, Kuzella, Esmâ, Raziye, Maviya Konstanse ve Eftimi'yi hatırlayabiliriz.

Erkeklerde duygudan ziyade aklın ön plana çıkması, onların dış dünyada güçlü ve başarılı olan kişiler olarak yer almalarında kendini

gösterir. Kadın kahramanlar, genel olarak kötüler karşısında müdafaa konumunda kalırken, erkek kahramanlar, kötülerle mücadele etmektedir. Yine bu durumun bir göstergesi olarak; kadınlarda iffet, erkeklerde ise cesaret daha baskın niteliklerdir.

Kadınların iç dünyada, erkeklerin ise dış dünyada güçlü olmaları sebebiyle içine düştükleri zorluklar vardır. Kadın, dış dünyada zayıftır, fakat güçlü duyguları zorluklara karşı direnmesini sağlar; onları alt etmek içinse erkeğe muhtaçtır. Buna mukâbil, erkek de iç dünya ile ilgili meselelerde zayıftır ve bu noktada kadının desteğine ihtiyaç duymaktadır. Örnek olarak, Kuzella ile Hasan Mellah'ın Dominiko Padya'nın yakalandığı haberi karşısındaki durumlarını hatırlayabiliriz.¹ Ayrıca intihar hâdiselerinde de kadın sadece "hissiyât-ı âşikâne" sebebiyle intihar etmektedir (Fitnat, Goşa, Ahfâ, Polini, Hiryen). Aşk sebebiyle intihar eden erkek kahramanlar (Fatin, Memduh, Mazlum, Simon, Angoy) sevgililerinin intihar etmelerini istemeleri ya da onların intihar etmiş olması sebebiyle bunu yapmışlardır. Bu gibi durumlarda ilk intihar edenler, hep kadın kahramanlar olmaktadır. Biri intihar eden diğeri ise intihara teşebbüs eden iki erkek kahramanın durumu da konumuz açısından iyi birer örnek olmaları sebebiyle önem arz etmektedir: Şems Hikmet Bey, ailesinin ve etrafındaki kişilerin Ziba'yla evlenmesine karşı çıkması üzerine intihar eder. Nasuh, Polini'nin intihar etmesine sebep olduğu düşüncesiyle kendini öldürmeye karar verir. Fakat tam bu sırada Virjini Alkola, onu bu düşünceden vazgeçirmeyi başarır.

Pek çok eserde erkek kahramanların kadınlara yol göstermesi, onları irşad etmesi, onların akıl cihetinden daha güçlü olmasıyla alakalıdır. Örnek olarak, Hasan Mellah, Nasuh Efendi, Mirza İsmail gibi kahramanları hatırlayabiliriz. Fakat bunun tam tersi durumlar da söz konusudur. Sayı itibarıyla az olmakla beraber, şahsiyetinde aklın ön

¹ bkz. s. 64

plana çıktığı, erkekleri yönlendiren kadın kahramanlar da vardır: Nergis, Şehlevend, Ulviye Hanım.

Birbirini seven kadın ve erkek kahramanlar sonunda birbirine kavuşur ve evlenirler. Birbirlerine kavuşamayan kahramanlar Fitnat-Fatin, Ahfâ-Mazlum Bey, Goşa-Memduh, Şahap-Civelek Hüsnü, Rum Kızı-Ali, Münevver Hanım-Suad, Esmâ Can-Yunus Kesehor, Ziba-Şems Hikmet) sayı bakımından azdır. Sevgililerin birbirlerine kavuşamamalarının sebebi çeşitlidir: Esaret, gelenekler, kötü insanlar vs.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde karşılıksız bir aşkla seven kadın ve erkek kahramanlar da vardır: Firkat'te Hacı Han Memduh'u, Zeyl-i Hasan Mellah'ta Süleyman, Sitti Zeha'yı; Hüseyin Fellaht'a Civelek Mustafa, şehlevend'i; Felatun Bey ile Rakım Efendi'de Can, Rakım'ı; Kafkas'ta Kaplan Bey, Esmâ Can'ı; Dürdane Hanım'da Memduh Bey, Dürdâne Hanım'ı; Paris'te Bir Türk'te polini, Nasuh Efendi'yi; Rikalda'da Rikalda, Miss Consonser'i karşılıksız bir aşkla sever. Bu kahramanların büyük çoğunluğu aşkları yüzünden helâk olurlar: Memduh ile Goşa'nın intiharı üzerine, Hacı Han çıldırır. Sevgilisinin bir Fransız generali ile evlenmesi üzerine intikam almaya karar veren Süleyman General Kaleber'i öldürür ve bu yüzden işkenceler altında can verir. Şehlevend'in kendisiyle evlenmeyeceğini anlayan Civelek Mustafa intihar eder. Rakım Efendi'nin aşkına karşılık vermediğini gören Can, hastalanıp yatalara düşer. Neyse ki iyileşmeyi başarır. Dürdane Hanım'dan ayrı kalmaya dayanamayan Memduh Bey, intihara teşebbüs eder ve daha sonra da çıldırır. Polini, Nasuh'un kendisini sevmeyeceğini anlayınca, intihar eder.

Karşılıksız aşkların yanısıra üçlü aşklar da söz konusudur: Esaret'te Zeynel Bey, Fitnat'ı, Fitnat ise Fatin'i sevmektedir. Zeynel Bey, kendine hakim olmayı başarır ve aradan çekilir. Teehhül'de Sabire Hanım, Mazlum Bey'i, Mazlum Bey ise Ahfa'yı sever. Firkat'te Hacı Han, Memduh'a, Memduh ise Goşa'ya aşiktir. Hüseyin Fellaht'a

Ömer, Mustafa ve Hüseyin Fellah Şehlevend'e aşık olur. Karnaval'da Resmi, Madam Hamparson'la beraber olur, fakat daha sonra onu değil Hesna'yı sevdiğini anlar ve Hesna ile evlenir. Madam Hamparson ise Resmîye samimi duygularla bağlıdır. Müşâhedat'ta Refet ile Agavni birbirini sevmektedir. Agavni'nin öldürülmesinden sonra, Refet ve Siranuş birbirlerini sevdiklerini anlar ve evlenirler.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde ideal erkek ve kadın tiplerinin yanısıra kötü erkek ve kadın tipleri de yer almaktadır. Birer tip olarak tezahür ettiğini düşündüğümüz ve birbirine benzer özellikler taşıyan kötü kadın ve erkek kahramanları şöyle sıralayabiliriz:

Kadın

Mahtaban (Felsefe-i Zenan)
Behice Hanım (Ölüm Allah'ın Emri)
Hesna Hanım (Açıkbaş)
Virjini (Ahz-ı Sar)
Sitti Zehra (Zeyl-i Hasan Mellah)
Çeşm-i Afet (Dünyaya İkinci Geliş)
Arife (Yeryüzünde Bir Melek)
Polini (Felatun Bey ile Rakım Efendi)
Sûdâbe (Fürs-i Kadimde Bir Facia)
Hediye Hanım (Esrâr-ı Cinayat)
Madam Dönrobil (Paris'te Bir Türk)
Lini (Demir Bey)
Leyla (Dolaptan Temaşa)
Novart (Müşâhedat)
Neofari (Ahmet Metin ve Şirzad)
Madam Boton (Mesâil-i Muğlaka)
Ceylan Hanım (Jöntürk)

Erkek

Frederik (Suizan)
Kont Dö Belvil'in Oğlu (Gönül)
Kanlı Mustafa (Yeniçeriler)
Osman Ağa (Yeniçeriler)
Hüsnü Bey (Açıkbaş)
Şehsuvar Bey (Açıkbaş)
Numan (Açıkbaş)
Dominiko Padya (Hasan Mellah)
Trillo (Hasan Mellah)
Piyetro (Hasan Mellah)
Câsim Bey (Zeyl-i Hasan Mellah)
Mesut (Dünyaya İkinci Geliş)
Dayızâde Ahmet (Hüseyin Fellah)
İskelecizâde Bekir (Hüseyin Fellah)
Hurşit (Hüseyin Fellah)
Felatun Bey (Felatun Bey ile Rakım E.)
K. (Bir Gerçek Hikâye)
Alfons Bondi (Süleyman Musli)
Osman Şemsi (Süleyman Musli)
Cemal Ağa (Dürdane Hanım)
Mergup Ağa (Dürdane Hanım)
Behçet Bey (Vah)
Simon Bankar (Cellat)
Halil Sûri (Esrâr-ı Cinayat)
Sarpson (Hayret)
Zeka Bey (Paris'te Bir Türk)
Dö Laroj (Cinli Han)

Feda Efendi (Tövbekâr)
Meylefor (Çifte İntikam)
Senyor Corcino (Haydut Montari)
Kalatosof (Gürcü Kızı)
Nikolso (Ahmet Metin ve Şirzad)
Rıza (Emanetçi Sıdki)
Tosun Bey (Taaffüf)

Bu kahramanların tamamı, kötü niteliklere sahiptir. Kötülüklerinin dereceleri birbirinden farklı olmakla birlikte büyük çoğunluğu; bencillik, hırs, iffetsizlik, sefahat düşkünlüğü, entrikacılık gibi kötü hususiyetlerde birleşmektedir. Kadınlarda iffetsizlik ve hırs erkeklerde ise entrikacılık ön plana çıkmaktadır. Onlar için "ruhani" bir sevgiden söz etmek mümkün değildir. Bencilce bir istekle ve hırsla, beğendikleri kişiyi elde etmeye çalışırlar. Bunu başaramayınca da intikam almak için her türlü kötülüğü yaparlar. Bir çoğunda (Dominiko Padya, Dayızâde Ahmet, Sarpson v.s.) menfaat, iktidar, para elde etmek en önemli şeydir. Bu yüzden, insanlara zarar verir, cinayet de dahil olmak üzere her türlü kötülüğü yaparlar. Başkalarıyla olan münasebetleri menfaat hesapları üzerine kuruludur.

Kötü erkek ve kadın tipleri, yaptıklarının cezasını mutlaka çekerler. Hemen hepsi, korkunç birer âkibete uğrarlar. Kötülüğünü sonuna kadar devam ettirebilen bir kahraman yoktur. Eserler, genel olarak, iyilerin kötüler üzerindeki zaferi ile son bulmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan kadın ve erkek kahramanlar, karı koca olarak da geniş bir gurup oluşturmaktadır. Birbiriyle evli olan kadın ve erkek kahramanların başlıcaları şunlardır:

Kadın	Erkek	Eserin Adı
Mösyö Belvil	Madam Belvil	Suizan
Simon	Polin	Suizan
Mazlum Bey	Sabire Hanım	Teehhül

Sıdkı Bey	Zekiye	Felsefe-i Zenan
Muhsin Paşa	Muhsin Paşa'nın Karısı	Felsefe-i Zenan
Dük Baravel	Madam Baravel	Gönül
Kont Belvil	Kontes Belvil	Gönül
Pol	Margırt	Gönül
Dakik Bey	Kerhaneye satılmış bir genç kız	Mihnetkeşan
Osman Ağa	Ayşe	Yeniçeriler
Hasan Pehlivan	Ayşe	Yeniçeriler
Meftun	Sabire	Eyvah
Meftun	Leyla	Eyvah
Hüsnü Bey	Hesna Hanım	Açıkbaş
Fettan Bey	Yekta Hanım	Açıkbaş
Yezdan	Maşuka	Zeyl-i Hasan Mellah
İlya	Madam İlya	Hasan Mellah
General Menü	Sitti Zehra	Zeyl-i Hasan Mellah
Fas Sultanı'nın Oğlu	Melek	Zeyl-i Hasan Mellah
Osman	Nergis	Dünyaya İkinci Geliş
İsmail	Hesna Hanım	Hüseyin Fellah
Ömer	Şehlevend	Hüseyin Fellah
Hüseyin Fellah	Sabire	Hüseyin Fellah
İskender Bey	Raziye	Yeryüzünde Bir Melek
Şefik	Raziye	Yeryüzünde Bir Melek
Mr. Ziklas	Mrs. Ziklas	Felatun Bey ile Rakım Efendi
Rakım Efendi	Canan	Felatun Bey ile Rakım Efendi
Nasuh	Virjini	Paris'te Bir Türk
Gardiyanski	Karters	Paris'te Bir Türk
Ketrin	Pol	Paris'te Bir Türk
Aleksandır Dilaçan	Madam Dilaçan	Paris'te Bir Türk
Mösyö Hirjin	Madam Hirjin	Paris'te Bir Türk
Ali	Rum Kızı	Bir Gerçek Hikâye
K.	K.'nın Karısı	Bir Gerçek Hikâye
Süleyman Musli	Mariya Konstanse	Süleyman Musli
H. Arslan Gözyan	Madam Hamparson	Karnaval
Resmi	Hesna	Karnaval
Zekai	Şehnaz	Kanval
Rum Uşak	Kalyopi	Henüz On Yedi Yaşında
Suphi Bey	Miss Haft	Acaib-i Alem
Sohbet	Ulviye Hanım	Dürdane Hanım
Talat Bey	Samurkaş Hanım	Vah
Necati	Samurkaş Hanım	Vah
Keykavus	Sudabe	Fürs-i Kadimde Bir Facia
Siyavuş	Ferengis	Fürs-i Kadimde Bir Facia
Felix	Polini	Nasip
Sururi Efendi	Sururi Efendinin karısı	Bekarlık Sultanlık mı Dedin
Daniş Çelebi	Peri (Sümbül)	Çengi
Canberd Bey	Hüveyda Hanım	Çengi
Cemal Bey	Melek Hanım	Çengi

Pol Tonak	Madam Tonak	Cellat
Antre Gocafo	Sitefani	Cellat
Safakok Sanc	Akasof	Hayret
Mirza İsmail	Mihriban Hanım	Hayret
Şinasi Bey	Züleyha	Bahtiyarlık
Sinai Efendi	Nusret Hanım	Bahtiyarlık
Murtaza Bey	Talat Hanım	Bir Tövbekâr
Vahdeti	Latife	Para
Sulhi	Şerife	Para
Rüstem	Eftime	Arnavutlar-Solyotlar
Fotus	Maria	Arnavutlar-Solyotlar
Doktor Bovlay	Julia Bovlay	Amerika Doktorları
Kont Nikola Covanni	Katerina	Haydut Montari
Antria Satanya	Ancelino	Haydut Montari
Faridiçer	Kadagoz	Rikalda
Rikalda	Maryola	Rikalda
Ceyms Ferah	Miss Consonser	Rikalda
Polini Döpre	Jan Döpre	Diplomalı Kız
Kapıcı	Kapıcının Karısı	Diplomalı Kız
Süranizan Ahmet Ağa	Leyla	Dolaptan Temaşa
Rafet	Siranuş	Müşâhedat
Anton Kalario	Novart	Müşâhedat
Akilo	Neofari	Ahmet Metin ve Şirzad
Süreyya	Vasiliki	Ahmet Metin ve Şirzad
Vikont Blanşmezon	Sesil Dö Berviyar	İki Hüdakâr
Abdulgaffar Efendi	Karısı	Emanetçi Sıdkı
Rıza	Ayşe	Emanetçi Sıdkı
Sıdkı	Ayşe	Emanetçi Sıdkı
Mişel Mardik	Jormen Valide	Ana-Kız
Paul Landre	Anjelic	Ana-Kız
Emil Nardak	Luiz	Ana-Kız
Daniş Bey	Seniha Hanım	Taaffüf
Rasih Efendi	Saniha Hanım	Taaffüf
Recep Kusu	Filomen	Gönüllü
Mösyö Boton	Madam Boton	Mesail-i Muğlaka
Abdullah Nahifi	Matmazel Rozeti	Mesail-i Muğlaka
Nurullah Bey	Ahdiye Hanım	Jöntürk

Birbirini seven kadın ve erkek kahramanlar çoğunlukla birbirine kavuşur ve evlenirler (Hasan Mellah-Kuzella, Sıtkı-Sine-i Saf, Ömer-Şehlevend, Şefik-Raziye vs.) sevgi esasına dayanan bu evlilikler sürekli ve mutlu evliliklerdir. Aşkta erkeğin ağırlığı hissedilir. Bunun en bâriz örneği Taaffüf'te görülmektedir: Râsih Efendi, karısı Sâniha Hanım'ın yanlış düşüncelerini düzeltir ve onu irşad eder. İdeal evlilikte karı koca arasında sevginin yanısıra ahlâk, bilgi, görgü gibi nitelikler bakımından da tam bir uygunluk vardır.

Menfaat hesabıyla yapılan evlilikler devam etmemektedir (Senâf-Nusret Hanım, Sulhî-Şerife). Ayrıca, kadının kocasını ya da erkeğin karısını aldatması da evlilikleri yıkmaktadır. Kadının kocasına ihânet etmesi daha sık karşılaştığımız bir vâkıdır: Virjini, Madam İlya, Peri, Leyla, Novart, Madam Boton.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde, evli olan kadın ve erkeklerin yanısıra; zevk için beraber olan, gayri meşru ilişki içinde bulunan kadın ve erkek kahramanlar da vardır:

Kadın	Erkek	Eserin Adı
Virjini	Şovalye Jan	Ahz-ı Sar
Madam İlya	Trillo	Hasan Mellah
Şehâme	Dominiko Padya	Zeyl-i Hasan Mellah
Sartino	Dominiko Padya	Zeyl-i Hasan Mellah
Dona Kamilya	Yezdan	Zeyl-i Hasan Mellah
Cevriye	Arzuhalcı İsmail	Yeryüzünde Bir Melek
Arife	Şehbaz	Yeryüzünde Bir Melek
Cangöz	Seyyidi	Dünyaya İkinci Geliş
Arap Karısı	Tüysüz Mehmet	Dünyaya İkinci Geliş
Polini	Felâtun Bey	Felâtun Bey ile Rakım Efendi
Jozefino	Rakım Efendi	Felâtun Bey ile Rakım Efendi
Batum Kalesi		
Kumandanının Karısı	Selim Kamaro	Kafkas

Elena	Zekâf	Karnaval
Madam Hamparson	Resmî	Karnaval
Serupin Dudu	Petraki	Bekârlık Sultanlık mı Dedin?
Simon Gıras'ın metresi	Simon Gıras	Cellat
Hediye Hanım	Halil Sûri	Esrâr-ı Cinâyât
Hediye Hanım	Mecdüddin Paşa	Esrâr-ı Cinâyât
Madam Garnivel	Nasuh	Paris'te Bir Türk
Margarita	Nikolay Satanya	Haydut Montari
Polini	Jan Döpre	Diplomalı Kız
Leylâ	Zorlu Mustafa	Dolaptan Temâşâ
Maryam	Anton Kolario	Müşahedât
Agavni	Refet	Müşahedât
Katerina	İsmail Çavuş	Ahmet Metin ve Şirzad
Neofari	Nikolso	Ahmet Metin ve Şirzad
Madam Dö Roz Boton	Düzme Abdullah Nahiff	Mesâil-i Muğlaka

Yazar, genel olarak, zevk için münasebet kuran kadın ve erkek kahramanlara menfi bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Batı toplumlarında metres hayatı meşru addedilen bir şey olduğu için Batılı erkek ve kadınların bu tür bir münasebet içinde bulunmaları, tabii bir durum olarak takdim edilmektedir: Simon Gıras ve metresi, Nikolay Satanya ve Margarita, Polini ile Jan Döpre arasındaki münasebet böyledir ve bu kahramanlar müsbet kişilerdir. Polini ile Jan Döpre'nin münasebeti, Batı toplumunda metres hayatının yerini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir. İşçi sınıfından olan Polini ve Jan, bir çocukları oluncaya kadar metres hayatı yaşarlar, sonra evlenirler. Bu, sadece onlara mahsus bir durum değildir. Pek çok kişi aynı şeyi yapmaktadır. Yazarın, Batı toplumlarında tabii olarak var olan bu münasebet biçimini, Batılılar için her zaman normal gördüğünü düşünmek yanlış olur. Kadın ya da erkeğin evli olması durumunda söz konusu olan metres hayatı, ancak menfi kişilerde

görülmektedir: Virjini, Batum Kalesi kumandanının karısı, Neofari evli oldukları halde başka biriyle münasebet kurarlar ve hepsi de menfi kişilerdir. Bunun erkek ve kadın kahramanlar arasında birer istisnası vardır: Madam İlya, aslında iyi ve namuslu bir kadın olduğu halde bir anlık bir zafın neticesi olarak kocasına ihanet eder. Anton Kolario, karısının kendisini aldattığını öğrendikten sonra ondan ayrı yaşamaya başlar ve bir metres tutar. Her iki kahramanın da durumu yukarıda söz konusu ettiğimiz kişilerden çok farklıdır.

Osmanlı toplumunda, erkek ve kadın arasında gayri meşru münasebete ve metres hayatına bütünüyle menfi bir bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Müsbet olan erkek kahramanların evli olmayan, serbest kadınlarla evlilik dışı münasebetleri söz konusu olmakla birlikte, bunlar hiçbir zaman sürekli olmaz, bir süre sonra son bulur ve kahramanlar gerçekten sevdikleri kadınlarla evlenirler: Rakım Efendi, Yezdan, Nasuh, Refet, bu tür kahramanlardır. Evli olan bir kadınla münâsebet kuran tek müsbet kahraman Resmî Efendi'dir. O da bu yüzden büyük sıkıntılar yaşar. Menfi olan kişilerin birbirleriyle olan gayri meşru münasebetleri, ya zevk ya da para elde etme maksadına dayanır (Felatun Bey-Polini, Zekâî-Elena, Serupin Dudu-Petraki, Hediye Hanım-Halil Suri, Hediye Hanım-Mecdüddin Paşa, Leyla-Zorlu Mustafa, Neofari-Nikolso). Metresleri yüzünden servetlerini kaybeden erkek kahramanlara (Felatun Bey, Zekâî) karşılık, dostları yüzünden servetlerini kaybeden ya da zor durumlara düşen kadın kahramanlar da (Arife, Leyla) vardır. Ayrıca metreslerini entrika için kullanan ya da kullanmak isteyen erkek kahramanlara da rastlıyoruz (Dominiko Padya).

Kadın ve erkek kahramanların anne ve baba olarak çocuklarıyla olan münasebetleri, eserlerin yapısında büyük önem taşıyan bir unsur oluşturmaktadır. Yazar, birinci dereceden önemli olan kahramanların anne ve babalarını genellikle esere dahil etmekte ya da en azından onlardan bahsetmektedir. Dolayısıyla anne ve baba olan

kahramanlar genellikle yaşlı kişilerdir ve çocukları da yetişkin insanlardır. Küçük çocuklar ise birinci dereceden önemli kahramanlara aittir:

Anne	Baba	Çocuk	Eserin Adı
Madam Belvil	Mösyö Pol Dö Belvil	Polin	Sûizan
Fatma Harım		Zekiye	Felsefe-i Zenan
Madam Baravel	Dük Baravel	Margırt	Gönül
Ayşe'nin annesi		Ayşe	Yeniçeriler
Osman Ağa'nın annesi		Osman Ağa	Yeniçeriler
Ayşe	Osman Ağa	Civelek Hüsnu	Yeniçeriler
Ayşe	Hasan Pehlivan	Şehap	Yeniçeriler
Fitnat Harım	Rıfat Efendi	Sabire	Eyvah
Rahime Harım		Leyla	Eyvah
	Hüsnu Bey	Yekta Harım	Açıkbaş
	Şehsuvar Bey	Numan	Açıkbaş
	Alfons	Kuzella	Hasan Mellah
Kuzella	Hasan Mellah	Melek	Zeyl-i Hasan Mellah
İnşirah	Numan	Yezdan	Zeyl-i Hasan Mellah
Culya	Alonzo	Maşuka	Zeyl-i Hasan Mellah
Esmâ	Arslan Bey	Timur ve Çelik	Zeyl-i Hasan Mellah
Şehime Harım	Veysel Efendi	Osman	Dünyaya İkinci Geliş
Hesna Harım	İsmail Ağa	Şehlevend	Hüseyn Fellah
	Koca Veli	Ömer	Hüseyn Fellah
Safiye	Mehmet Singapûrî	Şefik	Yeryüzünde Bir Melek
	Mehmet Hulûsî Efendi	Raziye	Yeryüzünde Bir Melek
	Mustafa Merakî Efendi	Felâton, Mihriban	F. Bey ile Rakım Efendi
Mrs. Ziklas	Mr. Ziklas	Can, Margırt	F. Bey ile Rakım Efendi
Rum Kızı	Ali	Manveç	Bir Gerçek Hikâye
	Mümtaz Efendi	Münevver Hanım	Bir Fitnekâr
İngiliz Lordu	Madam Dönrobil	Ketrin	Paris'te Bir Türk
Madam Hiryen	Mösyö Hiryen	Polini	Paris'te Bir Türk
	Land Alaaddin	Hand Rükneddin	Süleyman Musli
Şirin Şah		Kaplan Bey	Kafkas
Madam Barano	Gospodin Barano	Katerina	Kafkas
	Uzletî Efendi	Zekâf	Karnaval
	C. Bahtiyar Paşa	Şehnaz	Karnaval

	Yorgaki	Kalyopi	Henüz On Yedi Yaşında
	Keykavus	Siyavuş	F. Kadimde Bir Facia
Peri	Daniş Çelebi	Cemal Bey	Çengi
Saliha Molla		Daniş Çelebi	Çengi
Hüveyda Hanım	Canberd Bey	Melek	Çengi
	Pol	Polini	Nasip
	Mösyö Arae	Volter	Volter Yirmi Yaşında
Margırt Dönöviye		Matnazel Olemp	Volter Yirmi Yaşında
Madam Tonak	Pol Tonak	Stefani	Cellat
S. Giras'ın metresi	Simon Giras	Andre Gocafo	Cellat
Akasof	Safakok Sanc	Mihriban , Rızavend	Hayret
Y. Musa'nın ilk karısı	Yamalı Musa Ağa	Senâî	Bahtiyarlık
Y. Musa'nın 2.karısı	Yamalı Musa Ağa	Züleyha	Bahtiyarlık
	Semih Efendi	Şinasî	Bahtiyarlık
A. Bey'in Hanımı	Abdulcabbar Bey	Nusret H., Mansur B.	Bahtiyarlık
Ferâzende Hanım		Şems Hikmet	Çingene
Jöneviye Vayse	Baba Lotis	Margırt	Çifte İntikam
Y. İsmail 'in Karısı	Yazıcıoğlu İsmail Ağa	Şerife	Para
Y.İsmail 'in 4. Karısı	Yazıcıoğlu İsmail Ağa	Latife	Para
Eftimi	Rüstem	Mikrime	Arnavutlar-Solyotlar
Hamko		Ali Paşa	Arnavutlar-Solyotlar
Feride Hanım	Demir Bey	Mustafa Kamaruddin	Demir Bey
	Demir Bey	Polini	Demir Bey
Margarita	Nikolay Satanya	Andrey Satanya	Haydut Montari
Katerina	Kont Covanni	Ancelino	Haydut Montari
Prensese Maria		Prensese Eleni	Gürcü Kızı
Kadagoz	Faridiç	Rikalda	Rikalda
Polini Döpre	Jan Döpre	Juli Döpre	Diplomalı Kız
Maryam	Anton Kaloria	Agavni	Müşâhedât
Novart	Anton Kalario	Karnik	Müşâhedât
Ermeni Kadın	Ali Osman Topuz	Siranuş	Müşâhedât
	Seyyid Mehmet Numan	Feride	Müşâhedât
	İslam Dragoz	Ahmet Metin	Ahmet Metin ve Şirzad
	Andri Buruslavo	Neofari	Ahmet Metin ve Şirzad
A. Efendi'nin karısı	Abdulgaffar Efendi	Ayşe	Emanetçi Sıtkı
Jormen Valide	Mişel Nardik	Anjelic	Ana-Kız
Anjelic	Poul Leandre	Luiz	Ana-Kız
Seniha Hanım	Dâniş Bey	Sâniha Harum	Taaffûf
Çelebi Molla		Recep Kusu	Gönüllü

	Sungur Yako Çorbacı	Filomen	Gönüllü
Filomen	Recep Kusu	Osman Halis	Gönüllü
	Kâşif Efendi	Nurullah	Jöntürk
Sezâyıdil Hanım	Kâzım Bey	Ceylan	Jöntürk
Dilşinas Hanım	Gazanfer Bey	F. Ahdiye	Jöntürk
Fatma Ahdiye	Nurullah Bey	Ziyauallah	Jöntürk

Müsbet ya da menfi olsun, anne veya baba konumunda bulunan kahramanlar, çocuklarına sevgiyle bağlıdırlar. Bu insan tabiatının iktiza ettirdiği bir durumdur. Fakat menfi kahramanlar çocuklarına kötü tesirlerde bulunmakta veya onları iyi yetiştirememektedir. Müsbet kahramanlar içinse bu durumun tersi söz konusudur. Genel olarak iyi kahramanların çocukları iyi olmakta, kötü kahramanların çocukları ise kötü olmaktadır.

Ailelerin çocuklarının sayı bakımından az olması dikkat çekici bir husustur. Her ailenin bir ya da iki çocuğu vardır.

Küçük çocuklar, eserlerde sayı itibariyle oldukça azdır ve kişi olarak geri planda kalmaktadır.

Çocuk yaşta olan kahramanlar şunlardır: Felsefe-i Zenan'da Zekiye'nin bir buçuk yaşındaki oğlu, Zeyl-i Hasan Mellah'da Melek, Timur Bey, Maşuka, Çelik Bey; Dünyaya İkinci Geliş'de Güngörmez, Mari, Etyen, Joli, Jul, Virjini'nin kızkardeşi; Acaib-i Âlem'de bir çocuk; Dürdane Hanım'da Dürdane Hanım'ın yeni doğmuş oğlu Abdullah; Arnavutar-Solyotlar'da Mükrim; Ahmet Metin ve Şirzad'da Roza, Taaffüf'de Nurullah; Gönüllü'de Osman Halis.

Bu kahramanlar arasında, sadece ikisi, eserlerde yaptıklarıyla yer alır: Maşuka, babası Alonzo gibi şakacı bir mizaca sahiptir ve yaptığı şakalarla babasını hayatından bezdirir. Güngörmez, doğduğundan beri içinde yaşadığı yer altı mağarasında babasına sorduğu çeşitli sorularla

okuyucuda acıma hissi uyandırır. Diğer çocuklar, eserlerde figüratif kahramanlar olarak yer alırlar.

Erkek ve kadın kahramanlar arasında birbiriyle kardeş olanlar da vardır: Hasan Mellah'da Alonzo-Kuzella; Felatun Bey ile Rakım Efendi'de Can-Margırt, Acaib-i Âlem'de Hicâbi ve Hicâbi'nin birâderi; Fûrs-i Kadim Bir Facia'da Afrasiyap-Gurşivez; Paris'te Bir Türk'de Virjini-Jul-Virjini'nin kız kardeşi; Bahtiyarlık'da Şehnaz-Mansur Bey; Çingene'de Şems Hikmet-Fatma Münevver; Para'da Şerife-Latife; Demir Bey'de Polini (Fatma Nazik)-Mustafa Kamerüddin; Müşâhedat'ta Ahmet Midhat-Cevdet; Ahmet Metin ve Şirzad'da Neofari-Stefano; Jöntürk'de Nurullah Bey-Zeliha Hanım.

Eserlerde, birbiriyle akraba ya da arkadaş olduğu için münasebet içinde bulunan bir çok kahraman yer almaktadır. Bunları üç guruba ayırmak mümkündür: Erkekle erkek; kadınla kadın ve erkekle kadın arasındaki arkadaşlıklar.

— I —

Erkek	Erkek	Eserin Adı
Simon	Anlatıcı kişi	Sûizan
Mösyö Belvil	Mösyö Piyer	Sûizan
Zeynel Bey	Sıtkı Bey	Esâret
Ahmet Midhat	Dakik Bey	Mihnetkeşan
Osman Ağa	Hasan Pehlivan	Yeniçeriler
Kanlı Mustafa Paşa	Sıtkı	Ölüm Allah Emri
Hasan Mellah	Alonzo, İlya, Zerno, Arslan Bey, Numan	H.Mellah, Z. Hasan Mellah
Mesut	Tüysüz Mehmet	Dünyaya İkinci Geliş
Balta Mustafa	Kulaksız Mehmet	Dünyaya İkinci Geliş
Rakım Efendi	Felatun Bey	F. Bey ile Rakım Efendi
Nasuh	Gardiyanski	Paris'te Bir Türk
Şefik	Arzuhalci İsmail	Yeryüzünde Bir Melek

Şefik	İbrahim Bey	Yeryüzünde Bir Melek
Ahmet Efendi	Hulusi Efendi	Henüz On Yedi Yaşında
Suphi Bey	Hicabi Bey	Acaib-i Âlem
Necati	Behçet	Vah
Surûrî Efendi	Rum Doktor	Bekarlık Sultanlık mı Dedin
Resmî	Zekâi	Karnaval
Samurkaş Bey	Timurtaş Bey	Çerkez Özdenleri
Osman Sabri Efendi	Necmi	Esrâr-ı Cinâyât
Şinasi	Senâî	Bahtiyarlık
Şems Hikmet Bey	Rakım Bey (Enişte)	Çingene
Vahdetî	Sulhî	Para
Rüstem	Fotus	Arnavutlar-Solyotlar
Doktor Bovlay	Dr. Dudel	Amerika Doktorları
Corcino	Gargola	Haydut Montari
Ahmet Ağa	Behram Ağa	Dolaptan Temaşa
Ahmet Midhat	Refet Bey	Müşâhedat
Dâniş Bey	Doktor Farininberg	Taaffüf

— I I —

Kadın	Kadın	Eserin Adı
Akile	Zekiye	Felsefe-i Zenan
Margırt	Madam Luiz	Gönüllü
Kontes Belvil	Madam Jan	Gönüllü
Raziye	Nimetullah Hanım	Yeryüzünde Bir Melek
Karabacak	Mansur	Bir Fitnekâr
Kalyopi	Agavni	Henüz On Yedi Yaşında
Miss Haft'ın Halası	Miss Haft	Acaib-i Âlem
Gülbeyaz Kalfa	Dürdane Hanım	Dürdane Hanım
Ulviye Hanım	Dürdane Hanım	Dürdane Hanım
Samurkaş Hanım	Despino	Vah
Ancelino	Blanka (hala)	Haydut Montari
Siranuş	Agavni	Müşâhedat

— III —

Erkek	Kadın	Eserin Adı
Mösyö Şarl (Dayızâde)	Polin	Sûîzan
Anlatıcı kişi	A. Kişi'nin teyzesi	Gençlik
Mustafa	Şehlevend	Hüseyin Fellah
Hüseyin Fellah	Şehlevend	Hüseyin Fellah
Salih Çavuş	Raziye	
Rakım Efendi	Jozefino	Felaşun Bey ile Rakım Efendi
Rakım Efendi	Fedaî (dadı)	Felatun Bey ile Rakım Efendi
Süleyman Musli	Meymûne (dadı)	Süleyman Musli
Resmî	Resmî'nin süt annesi	Karnaval
Nasuh	Karters	Paris'te Bir Türk
Sulhi	Dilaşen	Paris'te Bir Türk
Sulhi	Sulhi'nin halası	Para
Noşamil	Miss Consonser	Rikalda
Ahmet Midhat	Siranuş	Müşâhedat
Ahmet Metin	Neofari	Ahmet Metin ve Şirzad

Bu kahramanlar arasında, müsbet özelliklerine sahip olanlar, ahlâk ve anlayış bakımından birbirine benzeyenler olduğu gibi, birbirine zıt olanlar da vardır. Birbiriyle arkadaş olan müsbet özelliklere sahip kahramanlar (mesela; Ahmet Midhat-Dakik Bey, Hasan Mellah-Arslan Bey, Şefik-Arzuhalci İsmail- Nasuh Gardiyanski; Raziye Nimetullah Hanım, Gülbeyaz Kalfa-Dürdane Hanım, Ulviye Hanım-Dürdane Hanım; Hüseyin Fellah-Şehlevend, Salih Çavuş-Raziye, Rakım Efendi-Jozefino, Nasuh-Karters v.s.) birbirlerini sever ve birbirlerine yardım ederler. Dostlukları sürekli dir. Zıt özelliklere sahip; biri müsbet diğeri menfi kahramanları sürekli dir. Zıt özelliklere sahip; biri müsbet diğeri menfi kahramanların arkadaşlıklarında ise (mesela; Rakım Efendi-Felatun Bey; Necati-Behçet, Resmî-Zekâî, Şinasî - Senâî) müsbet olan kahramanların iyiliğine ve yardımseverliğine

mukabil, menfî olan kahraman arkadaşının kötülüğü için çalışmaktadır; bu tür arkadaşlıklar sürekli değildir. Her ikisi de menfî olan kahramanların (mesela; Corcino-Gargola, Mesut-Tüysüz Mehmet) arkadaşlıkları ise kötülük yapmada işbirliği dolayısıyla söz konusudur.

Son olarak, Ahmet Midhat'ın eserlerinde, yetim ve öksüz çocukları evlat edinip büyüten hayırsever kahramanların varlığından bahsedebiliriz: Felsefe-i Zenan'da Fazıla Hanım, Akile Ve Zekiye'yi; Firkat'de Ata Bey, Memduh'u; Firkat'de Havcir, Goşa ve Memduh'u; Hayret'de Sanço, Anser ve Mirza İsmail'i; Paris'te Bir Türk'de Doktor Hel, Nasuh'u; Emanetçi Sıtkı'da Dimyâdîzâde Abdulgaffar Efendi, Sıtkı ve Rıza'yı evlât edinip yetiştirir.

Ahmet Midhat Efendi, toplumumuzun yeni bir medeniyete, başka bir ifadeyle yeni bir yaşayış şekline geçiş hazırlığını yaşadığı bir dönemde eser vermiştir. Bu bakımdan toplumda sonradan görülen erkek-toplum, kadın-toplum ilişkileri noktasında fazla derinleşmez.

Sosyal hayatta aktif rol üstlenen kadınlar onun eserlerinde yer almaz. Aynı şekilde erkek de sarsıcı toplum olaylarında görülmez. Eserler teker teker incelenirken görüldüğü gibi kadın-erkek-toplum ilişkileri yeni bir boyut kazanmamıştır. İlişkiler sevgi, aile çerçevesini pek aşmaz.

Kadınların erkeğe, erkeklerin kadına hatta yazarın her ikisine bakışı, bu çerçeveyi pek aşmamaktadır.

II. BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
EVLİ VEYA BEKAR OLUŞLARI

Ahmet Midhat'ın hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanları evli ve bekâr olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Bunlardan bir kısmı roman başladığında evlidir, bir kısmı romanın akışı içinde evlenir, bir kısmı romanın sonunda evlenir, bir kısmı da romanın akışı içinde evliliklerine son verir; ayrıca dul kahramanların varlığı söz konusudur. Biz bu bölümde, kahramanları evli, bekâr ve dul oluşlarına göre tesbit etmeye ve bu çerçevede yazarın kahramanlar hakkındaki tavrını belirlemeye çalışacağız. Roman, hikâye ve tiyatrolardaki kahramanların evli, bekâr ve dul oluşlarına göre ayrı bir guruplandırılmasını yapacak ve ilgili bölümlerde, romancımızın ve kahramanların evlilik müessesesine bakışını tesbit etmeye çalışacağız. Bunu yaparken bütün kahramanlardan değil, evli, bekâr ya da dul olması itibarıyla bir takım özelliklere sahip kahramanlar üzerinde duracağız.

Bekâr Kahramanlar

Gençlik'te, aynı zamanda hikâyenin anlatıcı kişisi olan bekâr bir kahraman vardır. Genç bir adam olan bu kahraman, sokak kapısından dışarı bakamayacak derecede, baskıcı bir terbiye altında yetiştirildiği için¹ hırs ve tamahı artmış ve yoldan çıkmıştır.² Bütün vaktini sefahat alanında geçiren ve alisenin kendisini evlendirmek yolundaki bütün çabalarına karşı koyan bu genç, sonunda teyzesinin kendisine oynadığı oyun neticesinde, resmini görerek âşık olduğu bir cariye ile evlenir. Hikâyede, genç olmak hasebiyle sefahate dalan ve evlenmenin aleyhinde bulunan bir kişinin kurtuluşunun bir kadına bağlanması suretiyle mümkün olduğu anlatılmaktadır. Nitekim hikâyenin sonunda anlatıcı kişi, kendi tecrübesinden hareketle şunları söylemektedir: "İşte gençlik böyledir; her genç bâdi-i emirde tehhülün aleyhinde bulunur. Fakat başı bir taşa dokunduğu anda tehhüle

1 Gençlik, s. 106

2 Gençlik, s. 108

kendisi yalvarır. Şu kadar ki bir adam talihli olmalı ki başı benim gibi bir yumuşak taşa değsin."¹

Felsefe-i Zenan'da yer alan kahramanlardan Fazıla Hanım ve Akile Hanım, bekâr olan ve kadın için evliliğin bir felaket olacağı düşüncesinde olmaları sebebiyle bekârlığı ihtiyar edinen kişilerdir. Fazıla Hanım, bütün zamanını ilme ayırmış² bir kadındır. Hayatta, ilim tahsilinden başka bir amaç taşımaz. Evlat edindiği Akile ve Zekiye'yi de bu anlayış doğrultusunda yetiştirir. Onlara evliliğin fenalıklarından bahseder³ ve kocaya varmamalarını vasiyet eder.⁴ Akile, Fazıla Hanım'ın vasiyetine sonuna kadar sadık kalır. Bütün vaktini evinde ilim tahsil ederek geçirir. Hürriyetin bu suretle mümkün olduğu kanaatindedir.⁵ Evliliğin kesinlikle aleyhindedir.⁶ Gerek Fazıla Hanım'ın, gerekse Akile'nin kötümser bir bakış açısına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Akile'ye göre "âlemde saadet denilen şey bir nevi hülyadan ibarettir.⁷ Fazıla Hanım'ın sözünü dinlemeyerek evlenen Zekiye'nin akibeti, bu kötümserliği haklı çıkarmaktadır. Kadın kahramanların kötümser bakış açısına yazarın da katılıp katılmadığını ifade eden bir açıklamaya eserde rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, yazarın, kadınların bekâr kalmalarının kendileri için daha iyi olacağı yolunda bir görüşe sahip olduğunu ileri sürmenin imkânsızlığı aşıkardır. Çünkü diğer bir çok eserde evlenip mutlu olan kadın kahramanlar yer almaktadır. Bu durumda ancak şunu söyleyebiliriz: Mevcut hayat şartları içinde kadınların pasif bir konumda bulunmaları, erkekler kadar muktedir olamamaları, evlendikleri takdirde onların aleyhine sonuçların doğmasına yol açabilmektedir. Bunun her zaman böyle olduğu

1 Gençlik, s. 144

2 Gençlik, s. 197

3 Gençlik, s. 202

4 Gençlik, s. 205

5 Gençlik, s. 229, 230, 239, 240

6 Gençlik, s. 259

7 Gençlik, s. 260

söylenemez. Fakat kadın açısından bir tehlikenin mevcut olduğu açıktır. Meseleye bu açıdan bakıldığında bekârlıktan yana olan kadın kahramanların düşüncesi (felsefe-i zenan), mutlak anlamda değil, fakat arızî olarak haklılık kazanmaktadır.

Gönül'de, hikâyenin sonunda birbiriyle evlenen, biri erkek diğeri kadın iki bekâr kahraman vardır: Pol ve Margırit. Hikâyede bu iki kahramanın bekâr olmaları çerçevesinde ön plâna çıkan, evlenirken yapılan tercihin niteliğidir. Bir dükün kızı olan Margırit, pespaye sınıfından olan Pol'ü sahip olduğu meziyetler dolayısıyla evlenmeye layık bulur. Diğer taraftan, kendisine talip olan Kont Dö Bolvil'in oğlunu ise "meşrebi deni",¹ biçâre ve miskin² olduğu için reddeder.

Mihnetkeşan'da Dakik Bey, zevk ve sefaya pek düşkün³ bekâr bir adam olarak yer almaktadır. Hayata kötümser bir bakış açısıyla bakan Dakik Bey, mutluluğu sadece eğlencede aramakta işinden arta kalan zamanını sefahat âlemlerinde, kârhanelerde geçirmektedir. Bekâr oluşu ona bu imkânı vermekte ve rahat hareket etmesini sağlamaktadır. Fakat, kârhanede çalışan kadınların ashında ne kadar mutsuz olduklarına muttali olunca, "âlemde insaniyete muvafık bir iş görmüş olmak için" kârhaneye yeni düşmüş bir kızı nikâhına alır⁴ ve sefahat âlemlerine veda eder. Gençlik'te olduğu gibi bu hikâyede de bekârlığın son bulmasıyla sefahat de son bulmaktadır.

Hüseyin Fellah'ta, romanın en önemli kötü kişisi olan Dayızade Ahmet, bekâr bir adam oluşuyla dikkat çeker. Kendini etrafa, dünyadan el etek çekmiş, sadece ilimle meşgul olan bir adam olarak tanıtan Dayızade Ahmet, gerçekte sefahat içinde yaşamaktan başka bir şey düşünmeyen acımasız bir katildir. Evlilikten nefret etmekle birlikte⁵

1 Gönül, s. 33

2 Gönül, s. 56

3 Mihnetkeşan, s. 60

4 Mihnetkeşan, s. 90

5 Hüseyin Fellah, s. 92

kadınlara düşkün ve onları bir zevk vasıtası¹ olarak düşünen bir kişidir. Dayızade Ahmet'in kendini bir zahid olarak tanıtmaya mukabil gerçek yaşantısının şehvete dayalı olması, yazara göre, bir insanın, tabiatının gerektirdiği bir şeyi yok saymasının ve ona karşı koymasının imkânsız olduğunu göstermektedir. Bu yüzden kendini melek gibi tanıtan ve kadınlara karşı hiç alaka duymadığını söyleyen insanlara inanmamak gerekmektedir.

Yeryüzünde Bir Melek'te romanın ikinci derecede önemli şahıslarından olan² Arzuhalci İsmail, bekâr bir adamdır ve Cevriye isimli bir metresi vardır. "Kadın kısmına inanılmaz."³ diyerek kadınlara olan güvensizliğini ortaya koyan İsmail, evlenmekten uzak durmakla birlikte, bir kadına ihtiyaç duyması sebebiyle Cevriye ile birlikte yaşar. Bu durum, yazarın yukarıda söz konusu ettiğimiz görüşünü doğrular mahiyettedir.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de, romanın en önemli iki kahramanı bekârdır ve her konuda olduğu gibi bekâr oluşlarında da birbirine zıt tutumlara sahiptirler. Rakım Efendi, çalışkan ve ahlâklı olması sebebiyle, bekâr olmanın kendisini sürükleyebileceği sefahat ve kumar gibi kötülüklerden uzak durur. Kendini işine vermesi, evlenmekten istigna etmesine yol açar,⁴ fakat, yaptığı işlerde kazandığı başarı sonunda müreffeh bir hayata kavuşmasıyla birlikte bu tutumunda bir değişim meydana gelir. Namuslu olması bakımından⁵ kadınlardan uzak duran ve bu bakımdan bir "melek" olarak nitelendirilen⁶ Rakım Efendi, romanın akışı içinde dost oldukları Fransız piyano hocası Madam Jozefino ile sevişir.⁷ Bu münasebet, yazar tarafından olumsuz olarak nitelendirilmez. Karakter sahibi,

1 Hüseyin Fellah, s. 93, 95

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 443

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 449

4 Felatun Bey ile Rakım Efendi, s. 15

5 Felatun Bey ile Rakım Efendi, s. 26, 27

6 Felatun Bey ile Rakım Efendi, s. 34, 36

7 Felatun Bey ile Rakım Efendi, s. 46

tecrübeli bir kadın olan Madam Jozefino, çok sevdiği Rakım'a adeta hocalık etmiştir. Rakım Efendi'nin Madam Jozefino ile olan münasebeti, genç ve bekâr bir erkeğin yaşayabileceği bir tecrübe olarak takdim edilmektedir. Rakım Efendi, cariyesi Canan'ı kardeş gibi değil, aşikane duygularla sevdiğini anlayınca Madam Jozefino ile olan münasebetini keser ve romanın sonunda Canan'la evlenir.

Felâton Bey ise Rakım Efendi'den çok farklı bir tutum içindedir. Onun bekârlığı, belli bir işi olmadığı için, başıboşluk ve sorumsuzluk şeklinde tezahür eder: Sefahat içinde yaşar, kumar oynar, bayağı bir kadını metres edinir. Sonuç olarak elindeki herşeyi kaybederek perişan bir vaziyete düşer.

Paris'te Bir Türk'te Nasuh Efendi ve Zekai Bey, diğer hususların yanısıra, bekârlıklarının mahiyeti bakımından da Felâton Bey ile Rakım Efendi'ye benzeyen kahramanlardır. Nasuh Efendi, çalışkanlığı ve ahlakı sayesinde sefahatten uzak durmayı başarır. Etrafındaki kadınlar karşısında davranışları ölçülü ve aynı zamanda da gayet rahattır. Kadınlarla olan münasebette kendine mahsus bir yol tutar.¹ Buna göre, evli ya da herhangi bir erkekle münasebeti olan kadınlarla sadece arkadaş olması söz konusudur. Fakat herhangi bir bağı olmayan kadınlarla beraber olmasını engelleyecek bir sebep yoktur. Çünkü kendisi de bekâr olması hasebiyle serbesttir. Nitekim, hür bir kadın olan Madam Garnivel'le beraber olmakta bir beis görmez. Bu münasebet tamamen uzviyete dayalı, geçici bir münasebettir. Nasuh romanın sonunda Matmazel Virjini ile evlenir.

Zekai Bey, tıpkı Felâton Bey gibi bütün zamanını zevk peşinde koşarak geçirir. Eğlenceden başka bir şey düşünmez. Kadınlar karşısındaki tutmu belli bir prensibe bağlı değildir. Önüne çıkan her kadına sarkıntılık eder. Kumar borcunu ödeyemediği için kulağı kesilen Zekai Bey perişan bir vaziyette İstanbul'a döner.

¹ Paris'te Bir Türk, s. 237

Nasib'te yer alan kahramanlar evlenecekleri kişiyi tercih etme hususundaki tutumlarıyla dikkat çekmektedir. Polini, bir genç kız olarak kendisine koca olacak kişiyi düşünürken¹ dış görünüşteki güzelliği esas alır ve kendisini çok seven, fakat kambur olan Felix'in değil, yakışıklı olmanın dışında hiç bir meziyeti olmayan Jan'ın kocası olmasını ister. Ne var ki hikâyenin sonunda Felix'in alicenablığına ve fedakârlığına muttali olunca, kanaatinde büyük bir değişim meydana gelir ve Felix'i eş olarak kabul eder. Her ikisi de bekâr olan ve ustalarının kızı Polini'ye alaka gösteren Felix ile Jan arasında, alakalarının mahiyeti bakımından tam bir zıtlığın bulunduğunu söyleyebiliriz. Felix, Polini'yi büyük bir aşkla sevmektedir, kendini değil, Polini'nin mutluluğunu düşündüğünden, onun Jan'la evlenmesini sağlamak için büyük bir fedakarlıkta bulunur. Jan ise Polini ile sadece zengin bir adamın kızı olduğu için ilgilenmektedir. Sonuçta, Felix hak ettiği mutluluğa ulaşır, Jan ise rezil olur. Böylece, insanda asıl olanın dış görünüş değil, karakter yapısı olduğu anlaşılır.

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?'de Sururi Efendi, bekârlığı bir hayat tarzı olarak benimsemiş olan bir kahramandır. "Bekârlık sultanlıktır" sözünü sadece söylemekle yetinmeyip bu sözün gereğini yerine getirme kararlığı içinde hareket eder. Kastamonu'daki on beş senelik memuriyeti sırasında bekâr yaşadktan sonra, orada tanıştığı bir Rum doktorun, "bekârlık aleminde olan sultanlığın derece-i letafetini alafrangalıkla mezc ederek ispat etmesinden"² etkilenir ve memuriyetten el çekerek, biriktirdiği parayla Beyoğlu'nda alafranga bir bekâr hayatı yaşamak üzere İstanbul'a gelir. Beyoğlu'nda bir otelde yaşamaya başlayan Sururi Efendi, başlangıçta pek memnun olduğu bu hayatın gerçek yüzüyle karşı karşıya kalarak büyük sıkıntılar çeker. Oteldeki rahatlığı bir süre sonra bozulunca, sık sık otel değiştirmenin lüzumuna kani olur. Beyoğlu'nda gitmedik otel bırakmaz. Bu arada devam ettiği cafelerde fuzulî masraf yapmaktan rahatsız olur ve bu gibi

¹ Nasib, s. 5

² Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 41, 46

mekanlara daha az gitmeye karar verir. Biriktirdiği paranın iradına göre masrafta bulunmak için ne kadar uğraşsa da bunu başaramaz. Şehvî ihtiyaçlarını karşılamak için gittiği kârhanelerin birinden kapıldığı bir hastalık sebebiyle iki ay hasta yatar. Kârhaneye gitmekten vazgeçip seçtiği bir kadınla düzenli olarak haftada bir gün beraber olmaya karar verir. Fakat bu defa da kadının belalisından dayak yer. Bir ev kiralayıp bir uşak ve bir hizmetçi tutarak yaşamının uygun olacağına karar verir. Hizmetçi ev işlerini yapmasının yanısıra kendisine de bakacaktır. Fakat bu hesap da tutmaz. Hizmetçi, kendisine karşı koyup, uşakla beraber olur ve her ikisi de Sururi Bey'in parasıyla keyfetmeye başlarlar. Sanki evin efendisi onlardır. Hasılı Sururi Bey'in başına bekârlıktan kaynaklanabilecek bütün felaketler birbiri ardınca gelir. Hikâyenin sonunda, yaşadıklarından ders alan Sururi Bey, evlenmeye karar verir ve evlenir. Karısı kayınvalidesi ile birlikte, parasını zayi etmeden rahat ve mutlu bir hayat yaşamaya başlar. Böylece, sultanlığın bekârlıkta değil evlilikte olduğu ortaya konmuş olur.

Karnaval'da, Felâtun Bey ile Rakım Efendi ve Paris'te Bir Türk'te olduğu gibi birbirine zıt tutum içinde bulunan iki bekâr kahraman vardır: Resmi Efendi ile Zekai Bey. Resmi Efendi, yukardaki eserlerde yer alan Rakım Efendi ve Nasuh gibi olumlu özelliklere sahip olmakla birlikte sefahat karşısındaki tavrıyla onlardan ayrılır. Yazarın ifadesiyle "iffet-i mücesseme ve müzahhasa olmak üzere tavsif edilecek adamlardan değildir."¹ Sefahat aleminde tecrübelidir. Fakat bu hususta hiçbir aşırılığa kaçmaz. Resmi Efendi'nin evli bir kadın olan Madam Hamparson'la olan ilişkisini de bekârlığıyla ilgili bir vaka olarak görebiliriz. Resmi Efendi her ne kadar ilk harekete geçen kişi olmasa da Madam Hamparson'la gayri meşru bir ilişki yaşar. Ahmet Midhat'ın diğer müsbet kahramanlarında görülmeyen ve yazar tarafından da tasvip edilmeyen bu ilişki sebebiyle büyük acılar çeken Resmi Efendi, kendisini çok seven cariyesi Hesna ile evlenerek mutluluğa ulaşır.

¹ Karnaval, s. 34

Zekai Bey ise yirmi beş yaşına kadar kapıdan dışarı çıkmamış¹ hayattan kopuk tecrübesiz bir kişi olarak yetişmesinin yanısıra kötü bir tabiata sahip olması sebebiyle genç ve bekâr bir adam olarak büyük yanlışlıklar ve kötülükler yapar.

Henüz On Yedi Yaşında'da, Hulusi Efendi ile Ahmet Efendi bekâr kahramanlardır. Bu iki arkadaş beraber içki içtikten sonra² bir randevu evine giderler.³ Ahmet Efendi, düşünceleri ve tutumu itibariyle Hulusi Efendi'den çok farklıdır; randevu evine onun ısrarıyla ilk defa olarak gider. Randevu evinden ve fuhuştan öğrenen Ahmet,⁴ orada tanıdığı Kalyopi isimli fahişeye yaklaşmak yerine, onunla konuşmayı tercih eder ve onu içinde bulunduğu esaretten kurtarmaya karar verir.

Dürdane Hanım'da, romanın önemli kahramanlarından olan Çerkez Sohbet otuz beş yaşında⁵ bekâr bir adamdır. Çilekeş ve tecrübeli bir adam olan Çerkez Sohbet, davranışlarındaki olgunlukla dikkat çeker. Fuhuştan uzak durur. Fahişeler hakkında menfi düşüncelere sahiptir.⁶ Romanın diğer önemli erkek kahramanı olan Mergup Bey ise bekâr olmanın verdiği serbestlik içinde her türlü fenalığı yapan, mesuliyet hissi taşımayan bir kişidir. Kandırıp iğfal ettiği Dürdane Hanım'ı yüzüstü bırakıp Ulviye Hanım'ı elde etmeye çalışır. Herhangi bir kadına bağlılık hissi yoktur. Şehvetini tatmin etmekten başka bir şey düşünmez.

Vah'ta yaşı otuz beşten fazla olan⁷ Necati, aradığı evsafa bir kadın bulamadığı için bekâr kalmış bir adamdır. Fakat, güzel ahlak sahibi⁸

1 Karnaval, s. 35

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 8

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 24

4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 32, 184

5 Dürdane Hanım, s. 6

6 Dürdane Hanım, s. 19, 20

7 Vah, s. 10

8 Vah, s. 30

namuslu¹ bir insan olması sebebiyle fuhuş ve sefahatten uzak durur. Aradığı evsafıta bir kadın olan Samurkaş Hanım'a platonik bir aşkla bağlanır ve romanın sonunda da dul kalan Samurkaş Hanım'la evlenir. Başlangıçta Necati'nin yakın arkadaşı olan Behçet ise Necati'den çok farklı bir karakter ve tutum sergiler. Yirmi beş yirmi altı yaşlarında² bekâr bir genç olan³ Behçet, şehvet düşkünü bir kişidir. Kadınlara olan düşkünlüğü bu özelliğinden ileri gelir.

Esrar-ı Cinâyât'ta Kalpazan Mustafa, sefahate düşkünlüğü yüzünden elindeki bütün parayı kaybedip, kötü kişilerin eline düşen biridir. Bekâr ve hovardalıyla meşhur olan Kalpazan Mustafa,⁴ kalbini bağladığı Peri isimli cariye sayesinde içine düştüğü durumdan kurtulmak ister; sırf Peri'ye kavuşmak için kalpazanlık yapmayı kabul eder. Fakat kendisine verilen söz tutulmayıp Peri'den ayrılmaya zorlanınca intikam almak için harekete geçer ve elini kana bular. Kalpazan Mustafa'nın hayatındaki olumsuz özellikler (sefahat, gayri meşru işler, cinayet) onun bir aile hayatından uzak oluşuna bağlanabilir.

Cellât'ta, kırk senedir Cellâtlık yapan Simon Giras, hiç evlenmemiş, fakat mesleğini gizlediği bir kadınla yirmi yıl beraber yaşayıp ondan bir oğlu olmuştur. Metresi Cellât olduğunu öğrendikten sonra kendisini terk edince⁵ oğlu ile birlikte yalnız bir hayat yaşamaya başlar. Simon Giras'ın oğlu Leandre Giras, bir celladın oğlu olmaktan duyduğu utançla ikinci bir kimlik edinir ve âşık olduğu genç kızla, Stefani'yle evlenmekten kaçınır.⁶ Fakat, romanın akışı içinde anlatılan olaylar dolayısıyla babasının değerini anlayan ve bir Cellâtın oğlu

1 Vah, s. 3158, 155

2 Vah, s. 326

3 Vah, s. 328

4 *Esrar-ı Cinâyât*, s. 120

5 *Cellat*, s. 62

6 *Cellat*, s. 55

olmaktan utanmayan Leandre, "Cellât-zâde" ile "kont-zâde" insan olarak eşitliğini savunan¹ Stefani ile evlenir.

Hayret'te Mirza İsmail, ilk gençlik döneminde babasının kendisine kalan bütün mirası sefahat aleminde bitirdikten sonra Sanço isimli bir hokkabazın yanına çırak olarak girip onun nasihatlarına uyararak "ıslah-ı nefis" etmiş² bir kişidir. Mirza İsmail'in başıboş bekâr hayatından kurtulmasında başlıca iki amil rol oynamıştır.

1. Bütün parasını kaybettikten sonra etrafındaki herkesin kendisinden yüz çevirmesiyle içine düştüğü utanç ve suçluluk duygusu ile kendine verdiği mesleği.

2. Sanço'nun diğer evlâtlığı olan Anser'e duyduğu safiyane aşk. Mirza İsmail, daha önceki hayatına bir daha asla dönmez. Sadece, Anser'in kaçırılmasından sonra bir süre içki içer.³ Fakat kendini toplayıp onu aramaya başlar. Anser'i bulduktan sonra onu tekrar ve bu defa ebediyen kaybetmesi Mirza İsmail'in bütün hayatını intikam almaya adanmasına sebep olur. Bu esnada tanıştığı ve sahip olduğu özelliklerle kendisine hayran bıraktığı Mihriban'a duyduğu aşk, Anser'in aşkının yerini alır. O kadar ki hayatını adadığı intikamdan neredeyse vazgeçer. Romanın sonunda ise Mirza İsmail ile Mihriban'ın evlendiğini öğreniriz.

Bahtiyarlık'ta Şinasi Bey ile Senai Efendi, karakter ve yaşayış bakımından birbirine tamamen zıt iki bekâr kahraman olarak yer almaktadır. Şinasi Bey, bütün zamanını işine vermek suretiyle kendini bütün kötülüklerden korur ve büyük bir başarı elde eder. Senai Efendi ise bütün zamanını ve parasını gösteriş ve sefahat için sarf eder. Babasından kalan serveti kumar masalarında ve eğlence yerlerinde kaybeder.

1 Cellat, s. 157

2 Hayret, s. 292, 303

3 Hayret, s. 339

Obur'da hikâyenin en önemli kahramanı olan Fil Tahsin, validesi, iki kızkardeşi ve bir biraderi ile birlikte yaşayan¹ bekâr bir adamdır. Dalkavuluğu iş edinmiş olan ve zenginlerin evine gidip gelerek yaşayan Fil Tahsin'in düzenli bir hayatı yoktur. Fil Tahsin'in sık sık yemeğe davet edildiği Necati Efendi'nin konağında yaşayan cariyelerden Çeşm-i Cellad Kalfa, bekâr kalmış bir kadının ruh halini ifade etmesi bakımından önemli bir kahramandır. Kırk yaşın üstünde çirkin bir kadın olan Çeşm-i Cellad, aç bırakılan ve bu yüzden perişan bir durumda bulunan Fil Tahsin'in halini ve sözlerini, onun kendisine duyduğu aşka hamlederek komik bir vaziyete düşer.

Bir Tövbekâr'da evli bir kadını taciz eden bekâr bir adam yer almaktadır. Feda Efendi, yirmi üç, yirmi dört yaşlarında, kadınlara aşırı derecede düşkün bir adamdır. Evli bir kadın olan Talat Hanım'ı elde etmek için zor kullanmak da dahil olmak üzere her yolu denerse de muvaffak olamaz ve gülünç bir duruma düşer.

Para'da, Vahdeti ve Sulhi, yine biri çalışkan diğeri sefahatperest iki bekâr kahraman olarak yer almaktadır. Vahdeti çalışkanlığı sayesinde başarılı olup yükselirken, Sulhi bütün servetini sefahat alemlerinde kaybeder.

Demir Bey'de Mustafa Kameriddin, tahsili sefahate tercih eden bu yüzden de Paris'te düzenli bir hayat süren bekâr bir gençtir.² Yine, romanın önemli kahramanlarından olan ve daha sonra ihtida edip Osman Bahtiyar adını alan Alfons Duran, son derece ahlaklı bir gençtir. Yazar onu "en perhizkâr" delikanlı, diye tavsif eder.³

Müşahadat'ta Refet Bey, sefahate düşkünlüğü sebebiyle babasından kalan bütün mirası kaybeden, fakat daha sonra tövbe ederek, kendini tamamen işine veren ve sefahati bir daha dönmek

1 Obur, s. 15

2 Demir Bey, s. 60, 61

3 Demir Bey, s. 137

üzere bırakan bir kişidir. Bu bakımdan, Hayret'teki Mirza İsmail'e benzer.

Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin, her bakımdan dengeli bir hayat tarzına sahip bir bekârdır. Fakat bu, onun başlangıcından beri böyle olduğu anlamına gelmez. Ahmet Metin yirmi bir aşına kadar bir bekârın yapabileceği hemen herşeyi tecrübe eder. Beyoğlu'nda sefahat âlemlerine katılır. İçki ve sigara içer. Fakat bütün bunlardan istikrah eder.¹ Sefahatin yanlışlığını bizatihi tecrübe ederek anlar ve kendini bütünüyle ilme verir, sadece öğrenmekle yetinmez, aynı zamanda öğrendiklerini hayatına tatbik eder. Böylece kâmil bir insan hâline gelir. Ahmet Metin, Ahmet Midhat'ın diğer eserlerinde yer alan ve müsbet özellikler taşıyan bekâr kahramanların aksine, âşık olmaz, evlenmez. Onun ideal bir bekâr olduğunu söylemek mümkündür.

Emanetçi Sıtkı'da Sıtkı, bekârlığı ihtiyar etmiş,² kırk yaşında³ bir adamdır. Ahlak bakımından emsalsiz,⁴ olan Sıtkı, Ahmet Midhat'ın müsbet özellikler taşıyan diğer bekâr kahramanları gibi kendini bütünüyle işine vermiştir. Bekâr kalmasının sebebi, kırık bir aşk hikâyesidir. Kendisini evlat edinen Dimyadzade Abdulgaffar Efendi'nin kızı Ayşe'ye âşık olmuş, fakat Ayşe'nin, Rıza'yı tercih etmesi üzerine evden kovulmuştur. Çalışkanlığı sayesinde, zengin bir adam haline gelen Sıtkı, hikâyenin sonunda, dul, fakir ve kimsesiz bir kadın haline gelmiş olan Ayşe ile evlenir.

Mesail-i Muğlaka'da Abdullah Nahifi, Paris'te hukuk tahsil eden bekâr bir gençtir.⁵ Bekâr olmasının verdiği serbestlik içinde, yanlış davranışlarda bulunmaz; sefahatten kaçınır.

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 23

2 Emanetçi Sıtkı, s. 12

3 Emanetçi Sıtkı, s. 16

4 Emanetçi Sıtkı, s. 14

5 Mesail-i Muğlaka, s.

Acaib-i Âlem'de Subhi Bey, kimi kimsesi olmayan, tek başına yaşayan ve sadece ilimle meşgul olan bekâr bir adamdır. Yaşayışını, ilimle daha fazla meşgul olmasını sağlayacak şekilde düzenleyen, bir anını bile israf etmeyen Subhi Bey, işrete, sefahate kesinlikle karışır.¹ "Acaib-i Âlem"i bizatihi müsaade edip öğrenmek için kuzey kutbuna doğru arkadaşı Hicabi'yle birlikte seyahate çıkan Subhi Bey, bu seyahat esnasında tanıştığı Miss Haft'a âşık olur. O zamana kadar herhangi bir kadına âşık olmadığı halde Miss Haft'a âşık olmasının sebebi onun karakteri ve yaşantısı itibariyle kendisine çok benzemesinden ileri gelmektedir. Miss Haft, hayatını ilim tahsiline adanmış son derece bilgili bir kadın olup, o da Subhi Bey'le tanışmaya kadar aşkın ne olduğunu tecrübe etmemiştir.² Evlilikten nefret etmeyen, fakat ona rağbeti de olmayan³ Miss Haft, Subhi Bey'in şahsiyetinden ve kendisine olan aşkından etkilenir. Bu etkilenmenin aşka dönüşmesi zaman alır. Miss Haft, Subhi kadar takdire şayan bir erkek bulunamayacağı ve Subhi'nin muhabbeti ondan hiçbir zaman uzaklaşmayacağı için bir gün Subhi'yi seveceğini düşünür⁴ ve öyle de olur. Başlangıçta evliliği bir esaret olarak gören⁵ Miss Haft, romanın sonunda Subhi Bey'e evlenme teklifinde bulunur ve onunla evlenir.

Jöntürk'te birbirine zıt özelliklere sahip iki bekâr kahraman yer almaktadır: Nurullah Bey ve Ceylan Hanım. Yazarın önceki romanlarında iki erkek kahraman arasında gördüğümüz zıtlık, bu eserde bir erkekle bir kadın kahraman arasında yer almaktadır. Nurullah Bey, teoride serbest fikirli, fakat pratikte haneye bağlı bağlı bir kişi⁶dir; dolayısıyla, ahlakî ilkelere bağlı, gayri meşru ilişkilerden kaçınan, mutedil hareket eden bir genç olarak temayüz eder. Ceylan Hanım ise, hem fikir hem de davranış bakımından serbest olan bir

1 Acaib-i Âlem, s. 11

2 Acaib-i Âlem, s. 171

3 Acaib-i Âlem, s. 95

4 Acaib-i Âlem, s. 172

5 Acaib-i Âlem, s. 96, 97

6 Jöntürk, s. 67

genç kızdır. Davranışları ölçüsüzdür. Ahlakî ilkelere riayet etmek gibi bir kaygısı yoktur. Nurullah Bey'e kendisiyle sevişmesi için teklifte bulunmaktan çekinmez.¹ Nurullah Bey'in bunu kabul etmemesi üzerine de onu ilaç içirerek arzusunu gerçekleştirir. Romanın sonunda çıldırır ve intihar eder. Nurullah Bey ise karısı ile birlikte mutlu ve huzurlu bir hayat yaşar.

Evli Olanlar

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında evli olan ya da evlenen kahramanların önemli bir yekûn tuttuğu görülmektedir. Bu, evliliğin hayatın tabîî gereklerinden biri olmasının yanı sıra, yazarın evlilik müessesesine atfettiği önemle de alakalı bir husustur. Ahmet Midhat'ın eserlerindeki ideal kahramanlar ya evlidirler ya da eserin sonunda evlenirler. Eserlerin büyük çoğunluğunda durum böyledir. Buna karşılık menfi özellikler taşıyan kahramanların evlilik müessesesi karşısında da menfi bir tutum takındıkları, ya bekâr kaldıkları ya da evli olmaları durumunda evlilik müessesesini tahrip ettikleri görülmektedir. Biz bu kısımda kahramanların evlilik karşısındaki konumunu iki hususu göz önünde bulundurarak ortaya koymaya çalışacağız:

1. Devam Eden Evlilikler

Ahmet Midhat'ın ilk hikâyesi olan Suizan'da mutlu bir evlilikle karşılaşırız. Birbirini severek evlenen Simon ile Matmazel Polin; mutlu ve uyumlu bir çifttir. Aralarındaki sevgi evlendikten sonra azalmamış, bilâkis artmıştır. Simon, karısını;² Polin ise kocasını³ çok

1 Jöntürk, s. 81

2 Suizan, s. 18

3 Suizan, s. 18

sevmektedir. Evliliklerideki uyumun ve davamlılığın bu sevgiden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Gönül'de birbirini çok seven Pol ile Margırt, aralarındaki sınıf farkına rağmen, hikâyenin sonunda evlenmeyi başarırlar. Evliliklerinin, sevgi esasına dayalı olarak kurulmuş olması, mutluluğun içinde devam edeceğini göstermektedir.

Ölüm Allah'ın Emri'nde birbirini ölümü göze alacak derecede büyük bir aşkla seven Sıtkı Bey ile Sine-i Saf, 'aradaki bütün engellere rağmen hikâyenin sonunda birbirine kavuşurlar. Evlenip mutlu bir yuva kurduklarını söyleyebiliriz.

Açıkbaş'ta problemlili bir evlilikle karşılaşılıyor. Yaşı altmış beşin üstünde olduğu halde on dokuz yaşındaki bir kadınla, Hesna Hanım'la evli olan Hüsnü Bey, karısının, arkadaşı Şehsuvar Bey'in genç ve yakışıklı oğlu Numan Bey'e alâka duyduğunu öğrenince, bunu onur meselesi yapmak bir yana, evliliğini kurtarmak için Açıkbaş isimli büyücüye müracaat eder. Diğer taraftan Hesna Hanım'da Şahsuvar Bey'in, kendi üvey kızı Yekta ile evlenmesi halinde Numan'la daha rahat bir şekilde beraber olabileceğini hesap ederek, bu yolda bir büyü yapması için yine aynı büyücüye gider. Komik olduğu kadar düşündürücü de olan bu tablo çürümüş bir evliliği gözler önüne sermektedir. Bu durumun sebebinin karı ile koca arasındaki yaş farkının büyüklüğü olduğu açıktır. Hesna Hanım'la Hüsnü Bey arasındaki münasebet, sevgiye değil menfaate dayanmaktadır. Hesna, Hüsnü'ye parası için terketmemekte, Hüsnü Bey ise, karısının kendisini aldattığını bizzat müşahade ettiği halde kendi şahsî zevkini kaybetmemek uğruna ondan ayrılmayı göze alamamaktadır.

Fürs-i Kadimde Bir Facia'da da benzer bir tablo söz konusudur. Fakat burada durum, komik değil, trajiktir. İran Şahı Keykavus ile karısı Sudabe arasındaki münasebet pek çok bakımdan Hüsnü ile Hesna arasındaki münasebeti andırmaktadır. Keykavus kendisinden

bir hayli genç olduğunu tahmin ettiğimiz Sudabe'nin kendisini oğlu Siyavuş'la aldatmak istediğini kesin olarak öğrendiği halde karısını cezalandırma iradesini gösteremez, çünkü onu kaybetmek istemektedir. Cezalandırmak bir yana kısa zamanda tekrar karısının etkisi ve nüfusu altına girer ve hiçbir suçu olmayan oğlunu cezalandırmak ister. Oyunda, Sudabe ile Keykavus'un nihai akibeti hakkında bilgi verilmemektedir. Fakat, aralarındaki evliliğin mutlu bir evlilik olmadığı açıktır.

Hasan Mellah'ta romanın önemli kahramanları olan Hasan Mellah'la Kuzella ve Esmâ ile Timur, bir çok meşakkatten sonra, romanın sonunda evlenirler. Her iki evlilik de aşka dayalıdır. Dolayısıyla mutlu bir beraberlik söz konusudur. Nitekim Zeyl-i Hasan Mellah'ta Kuzella ile Hasan'ın ve kendilerinden daha az bahsedilmekle beraber Esmâ ile Timur'un, evliliklerini huzur, mutluluk ve istikrar içinde sürdürdüklerini görürüz. Zeyl-i Hasan Mellah'ta, iki mutlu aile tablosu daha yer alır: Numan ile İnşirah ve Alonzo ile Culya. Numan ile İnşirah birbirine âşık olduktan sonra evlenmişlerdir. Düşmanları Casim Bey'in entrikaları sebebiyle mutlulukları bir ara gölgelense de Hasan'ın yardımıyla tekrar birbirine kavuşur ve mutlu bir hayat sürmeye devam ederler. Alonzo ile Culya arasında romanın başında başlayan aşk, bilahare evlilikle neticelenir; onlar da diğerleri gibi mutlu bir evlilik hayatı yaşarlar. Romanın sonunda bu dört çift (Hasan ile Kuzella, Timur ile Esmâ, Numan ile İnşirah, Alonzo ile Culya) çocukları evlilik çağına gelmiş, yaşlı sayılabilecek kişilerdir. Hayatları mutluluk içinde geçmiştir.

Hüseyin Fellah'ta, romanın sonunda, Şehlevend ile Ömer ve Hüseyin Fellah ile Sabire evlenirler. Her iki evlilik de yine aşka dayalı olarak gerçekleşir.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de, Rakım Efendi, cariyesi Canan'la romanın sonunda evlenir. Bu evlilik, Rakım'ın Canan'ı sevdiğini

anlamamasından sonra gerçekleşir. Canan ise Rakım'ı başından beri sevmektedir. Böylece mutlu bir evlilik yapılmış olur.

Felâton Bey'in kısıkardeşi Mihriban Hanım, bir askerle evlenir ve bu, onda müsbet bir değişimin ortaya çıkmasını sağlar. Eski hoppalığından kurtulur.

Paris'te Bir Türk'te romanın başkişisi olan Nasuh'un gayretleri sonunda iki evlilik gerçekleşir: Aralarındaki sınıf farkı yüzünden gizlice görüşmek zorunda kalan Ketrin ile Pol birbirlerine büyük bir aşkla bağlıdır. Nasuh'un onların hayatından yola çıkarak yazdığı bir tiyatro oyunu sayesinde evlenirler. Her ikisi de olgun ve orta yaşlı olan Gardiyanski ile Kartres, aklın ön plâna çıktığı karakterleriyle birbirine uygun kişilerdir. Aralarında başlayan aşk, yine Nasuh'un aracılığıyla evlilikle noktalanır. Nasuh da romanın sonunda Virjini Alkola ile evlenir.

Karnaval'da pek çok açıdan Rakım Efendi'ye benzeyen Resmî Efendi, evli bir kadınla yaşadığı aşk macerasından sonra, yıllarca gizli bir aşkla kendisini seven ve sonunda bunu açıkca ifade eden¹ cariyesi Hesna ile evlenir. Hesna'nın aşkına mukabil Resmî de Hesna'yı sevdiğini anlamıştır. Evliliklerinin mutlu bir evlilik olarak devam ettiğini tahminen ifade edebiliriz.

Henüz On Yedi Yaşında'da oldukça farklı bir evlilikle karşılaşırız. Romanın en önemli kahramanı olan Ahmet Efendi, bir randevu evinde tanıdığı Kalyopi isimli bir genç kıızı, Rum bir uşakla evlendirmek suretiyle kurtarır. Tahmin edilenin aksine Rum uşak ile Kalyopi arasındaki evlilik uyumlu ve devamlı bir evlilik olur. Kalyopi değişmiş ve tam bir ev kadını olmuştur.²

1 Karnaval, s. 236

2 Henü On Yedi Yaşında, s. 313

Acaib-i Âlem'de her bakımdan birbirine uygun olan, hayata bakışları ve ilim tahsiline karşı iştiaqları aynı olan ve birbirini seven Subhi Bey ile Miss Hafit, romanın sonunda evlenirler. Milliyetleri ve dinleri farklı olmasına rağmen, şahsî özelliklerindeki uygunluk ve aralarındaki sevgi bu evliliğin mutlu bir evlilik olacağını gösterir mahiyettedir.

Subhi'nin arkadaşı olan Hicabi Bey, zaten evli bir adamdır. Karısı ile olan münasebetlerinden, sadece kendini ilimle meşguliye vermesi ve Subhi ile olan samimiyetini artırması üzerine karısının kendisine muhalefet etmesi dolayısıyla bahsedilir. Hicabi'nin karısı onun Subhi ile seyahate çıkmasına karşı çıkar. Fakat kocasının kararlılığı karşısında razı olmak zorunda kalır.

Bahtiyarlık'ta, Şinasi Bey, Yamalı Musa Ağa'nın kızı Züleyha ile evlenir, babasını da Züleyha'nın annesi ile evlendirir. Her ikisi de "bahtiyar" olurlar. Şinasi ile Züleyha arasındaki evlilik, akıl ve faziletten doğan bir sevgiye dayanır. Yazarın ifadesiyle "herşeyin milletine, ciddisine heveskâr olduğu gibi maşukanın dahi o türlüünü tercih eden¹ Şinasi, bu özelliklere sahip olan Züleyha'yı; Züleyha da yakışıklılığının yanısıra² bilgi ve çalışkanlığından etkilendiği Şinasi'yi beğenir.

Para'da, Şinasi Bey'e çok benzeyen Vahdetî ile zengin bir adam olan Yazıcızâde'nin dördüncü karısından olma kızı Latife arasında, yine akıl, bilgi ve faziletin belirleyici olduğu bir aşk sonunda ortaya çıkan bir evlilik söz konusudur. Vahdetî bir zekâ-yı mücesseme âşık olduğu³ düşüncesidir. Latife ise "gelin olmaktan ziyâde bir muallime intisab edeceğini" düşünür.⁴ İkisi arasındaki kanaat birliği mutlu bir evliliğin ortaya çıkmasını sağlar.

1 Bahtiyarlık, s.

2 Bahtiyarlık, s. 154, 155

3 Para, s. 96

4 Para, s. 99

Amerika Doktorları'nda Doktor Bovlay ile Juli Bovlay arasındaki evlilik, çiftler arasındaki yaş farkı ve hayata bakıştaki farklılık sebebiyle problemlili bir evliliğdir. Doktor Bovlay elli beş yaşındadır.¹ Juli Bovlay ise yirmi iki.² Doktor Bovlay'ın ihtiyar ve çirkin olmasının³ yanısıra, sürekli ölümle ve ölülerle meşgul olması, karısının kendisinden iyice soğumasına sebebiyet verir. Juli Bovlay, genç ve yakışıklı Doktor Garibling'e alâka gösterir. Öldü sandığı kocasının bulunduğı odada Doktor Garibling'in ilân-ı aşkını gülererek dinlemesi,⁴ kocasına olan bağlılığının ne derece gevşek olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Doktor Bovlay, içtiğı uyuşturucunun etkisiyle ölü gibi yattığı yerden karısının kendisinden şikayetlerini⁵ ve Doktor Garibling'in ilan-ı aşkını ızdırıp içinde dinler. Roman, okuyucu açısından şaşırtıcı sayılabilecek bir şekilde sonuçlanır: Doktor Bovlay, Narkotik bitkisinin etkisinden kurtulup tamamen kendine geldikten sonra, Doktor Garibling'le karısını, kendisi sağ iken şerefine halel getirmediğleri için affeder. Bu durumu Doktor Bovlay'ın bir Amerikalı olmasına ve yaşlı bir adam olması hasebiyle genç ve güzel karısından ayrılmak istememesine bağlayabiliriz.

İki Hüdakar'da kibar âleminin menfaat ve gösterişe dayalı iki yüzlü yapısından hoşnut olmayan Matmazel Sesil ile Vikont Dö Blanşmazen, birbirinden habersiz olarak ve eşzamanlı olarak, evlenebilecekleri fakir birini bulmak üzere kılık değiştirip İsviçre'ye giderler ve kaldıkları otelde birbiriyle karşılaşp, birbirine âşık olurlar. Bu aşk, evlilikle sonuçlanır; bir kızları olur. Mutlu bir hayatları vardır. Fakat kocasının işi bahane ederek sık sık ortadan kaybolması Sesil'i kuşkuya düşürür. Kocasını takip eden Sesil, onun gerçek kimliğini keşfeder, bu arada kendi kimliği de ortaya çıkar. Bu durum mutluluklarını gölgelemez. Evlilikleri uyum içinde devam eder.

-
- 1 Amerika Doktorları, s. 26
 - 2 Amerika Doktorları, s. 27
 - 3 Amerika Doktorları, s. 30
 - 4 Amerika Doktorları, s. 64
 - 5 Amerika Doktorları, s. 60

Taaffüfte Saniha Hanım'la Rasih Efendi arasında gerçekleşen evlilik romanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Saniha Hanım ile Rasih Efendi her bakımdan birbirine uygun kişilerdir: "İkisi de terbiyeli, müteallim, alicenab ve gönül sahibi"¹dir. Bu yüzden; sadece birbirlerini görmekten ibaret kısa bir tanışmadan sonra yaptıkları evlilik, birbirlerine âşık olmalarını² ve mutlu bir yuva kurmalarını³ sağlar. Karı koca arasındaki aşkın evlilikten önce değil evlilikten sonra ortaya çıkması önemli bir husustur. Yazar bu konuda oldukça uzun açıklamalarda bulunur.⁴ Buna göre, Batıda, evlilikten önce, aşk, erkek ile kadını birbirine bağlarken ve evlilikle sonuçlanırken, "bizde" aşk, evlilikten sonra ortaya çıkar. Bu durum, Batıya nisbetle, bizdeki evliliklerin daha sağlam ve sürekli olmasını temin eder. Çünkü Batılılar, evlilikle birlikte hissettikleri aşkı, "balayı" süresince devam ettirirler, fakat balayından sonra aşk biter. Buna mukabil Osmanlıların aşkları evlilikten sonra başladığı için daha uzun süreli olur ve onlar "balayı" değil "bal seneleri" yaşarlar. Bilahare karı ile koca arasındaki daimi bir arkadaşlık başlar. Saniha Hanım ile Rasih Efendi'nin evlilikleri, "bal seneleriden" sonra ciddi bir bunalıma uğrar. Batılı kültürün büyük ölçüde etkisi altında olan Saniha Hanım, evlendikten üç sene sonra, kocasının artık bir âşık değil koca olduğunu görerek üzülür.⁵ Ona göre karı kocanın daima âşık ve âşık olarak kalması gerekmektedir. Saniha Hanım'ın üzüntüsü ve sıkıntısı her geçen gün artar. Bu sırada, Rasih'in arkadaşı olması sebebiyle konağa gelip giden Tosun Bey, isimli bir "şık", Saniha Hanım'a aşk mektupları yazmaya başar. Namusunu müdafaa kastıyla bu mektuplara cevap veren Saniha Hanım, bu mektuplarda kocasından şikayetlerini dile getirmeye başlar. Fakat vicdanen huzursuzdur. Tosun Bey'e mektup yazdığı bir sırada oğlu Nurullah'ın sesiyle kendine gelen Saniha Hanım, yazdığı

1 Taaffüf, s. 132

2 Taaffüf, s. 132

3 Taaffüf, s. 134

4 Taaffüf, s. 130, 147

5 Taaffüf, s. 204

mektubu yırtıp atar ve odasından çıkar. Rasih Efendi, Saniha Hanım'ın odasına girdiğinde bu yırtılmış mektubun parçalarıyla karşılaşır, parçaları birleştirdikten sonra da mektubu okur ve durumun vehametini farkederek, evliliğini kurtarmak için harekete geçer. Karısıyla daha fazla ilgilenmeye başlar. Tosun Bey'le karısı arasındaki mektuplaşmada aracı olan Harem Kahyası ile onun karısını evden uzaklaştırır. Saniha Hanım'la uzun uzun sohbet eden Rasih Efendi, ona salonda bulunan Venüs ve Minerva heykellerinin anlamını açıklar.¹ Bu açıklama aslında, bir kadının Venüs'ün değil Minerva'nın etkisi altında kalmasının doğru olacağı sonucunu içeren uzun bir derstir. Saniha Hanım, kocasının sözlerini büyük bir ilgi ve hayranlıkla dinler. Memnuniyetini "Rasih'im ben sana âşıkım"² diyerek ifade eder. Böylece Saniha ile Rasih arasındaki soğukluk bütünüyle ortadan kalkmış, aralarındaki aşk yeniden başlamış olur. Saniha Hanım, sadece bilgi ve düşüncesindeki derinlikten değil, bundan daha fazla, onun, kendisiyle Tosun Bey arasındaki mektuplaşmaları bildiği halde bunu kendisine hissettirmeme alicenaplığını göstermesinden etkilenir ve bu hususu da kocasına ifade eder.³ Bu arada, Tosun Bey'in ne kadar bayağı bir adam olduğunu da anlamış olur. Böylece, Saniha Hanım'la Rasih Efendi'nin evliliği daha da güçlenmiş olarak devam eder.

Taaffüf, yazarın evlilik konusundaki kanaatlerini bütünüyle ortaya koyduğu bir eser olarak büyük bir önem taşımaktadır.

Gönüllü'de Recep Kusu, otuz beş otu altı yaşlarında evli bir adamdır. Sevdiği kız olan Filomen'in evlendiğini öğrendikten sonra kendisi de evlenmiş⁴ ve çoluk çocuğa karışmıştır. Recep Kusu'nun bu ilk evliliğinden romanda ayrıntılı olarak bahsedilmemektedir. Recep Kusu, yıllar sonra Filomen'e kavuşur ve onunla da evlenir. Romanın

1 Taaffüf, s. 281, 303

2 Taaffüf, s. 305

3 Taaffüf, s. 338

4 Gönüllü, s. 124

sonunda gerçekleşen bu evlilik, yıllar boyunca devam eden büyük bir aşkın sonucudur.

Mesail-i Muğlaka'da Madam Dö Roz Baton ile Mösyö Baton arasındaki evlilik, evlilikten ziyade ticari bir ortaklığı andıran bir beraberliktir. Karı ile koca birbirlerine sadece menfaatleri dolayısıyla bağlıdır. Madam Baton, güzelliğinden başka bir şey düşünmeyen, güzelliğini bozacağı endişesiyle çocu yapmamış olan¹ bir kadındır; kocasını, genç erkeklerle aldatmaktadır. Mösyö Baton ise para kazanmaktan başka bir şey düşünmemektedir. Karısının ihanetinin farkındadır, fakat ona bu yüzden kızmaz, sadece, parasız kişilerle bir arada olduğu için kızar.² Anlaşılacağı üzere bu tip bir evlilik, Ahmet Midhat'ın eserlerinde gördüğümüz, birbirini seven karı ile kocanın oluşturduğu evlilik tablosuna bütünüyle aykırı düşmektedir. Bu evliliğin devam etmesinin sebebi karı kocanın aynı ölçüde ahlâksız olmasından kaynaklanmaktadır. Romanda, ideal manada bir evlilik, Abdullah Nahifi ve Matmazel Rozati arasında gerçekleşir. Romanın sonunda Abdullah ile Rozeti'nin altı yıldır İstanbul'da ve evli olarak yaşadıklarını öğreniriz.³ Abdullah'ın Rozeti'yi,⁴ Rozeti'nin de Abdullah'ı⁵ büyük bir aşkla sevmesi, birbirlerine sadakatle bağlı olmaları, evliliklerinin mutlu ve devamlı olmasını sağlamıştır.

Jöntürk'te Nurullah Bey, eski ile yeniye birleştirme bakımından kendisine benzeyen, hiçbir aşırılığı olmayan Fatma Ahdiye Hanım'la evlenir. Ceylan Hanım'ı ise Fatma Ahdiye'nin tam tersi bir ahlak ve karakter yapısına sahip olduğu için reddeder. Nurullah Bey ile Fatma Ahdiye Hanım arasındaki evlilik Ceylan Hanım'ın bütün engellemelerine rağmen devam eder. Karı koca birbirlerine olan güvenlerini asla kaybetmezler. Nurullah Bey'in sürgüne gönderilmesi

1 Mesail-i Muğlaka, s. 25

2 Mesail-i Muğlaka, s. 300, 302

3 Mesail-i Muğlaka, s. 350

4 Mesail-i Muğlaka, s. 222

5 Mesail-i Muğlaka, s. 224

ile uzun bir süre birbirlerinden ayrı kalırlarsa da sonunda birbirlerine kavuşurlar ve çoluk çocuk sahibi olup mutlu bir şekilde yaşarlar.

2. Inkıtaa Uğrayan veya Herhangi Bir Sebep ile Biten Evlilikler

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde problemlili olan evlilikler, ya uzun bir süre inkıtaa uğrar, ya da sona erer. Biz bu kısımda bu tür evlilikler ve onların kahramanları üzerinde duracağız.

Felsefe-i Zenan'da Fazıla Hanım'ın vasiyetine Akile'nin de nasihatlerine uymayarak âşık olduğu Sıtkı Efendi ile evlenen Zekiye, bir süre sonra, kocasının kendisini bir cariye ile aldattığını bilmüşahede öğrenir ve büyük bir mutsuzluğa kapılır; üzüntüsünden hastalanıp yataklara düşer ve geride bir buçuk yaşında bir oğlan çocuğu bırakarak vefat eder.¹ Sıtkı Efendi'nin karısını aldatması, mutlu bir evliliği altüst etmiş ve ebediyen sona erdirmiştir.

Esaret'te, birbirini büyük bir aşkla seven Fatin isimli köle ile Fitnat isimli cariye, efendileri Zeynel Bey'in yardımı ile evlenirler; fakat evlilikleri gerdek gecesi son bulur. Çünkü, aslında birbirlerinin öz kardeşi² olduğunu anlayan iki genç intihar ederler. Fitnat ile Fatin'in acı akıbetinin tek sebebi vardır: Esaret.

Teehhül'de Sabire Hanım'la Mazlum Bey arasındaki evlilik, Mazlum Bey'in intiharıyla son bulur. Sabire ile ailesinin isteği ile evlenmek zorunda kalan Mazlum Bey; sevdiği kız olan Ahfa'nın, ailesinin zoruyla evlendirildiği gece intihar etmesinin ardından onun vasiyetine uyarak kendini öldürür. Böylece aslında iki evlilik, Mazlum ile Sabire ve Ahfa ile ismini bilmediğimiz kocası arasındaki evlilik

¹ Felsefe-i Zenan, s. 295

² Emanet, s. 100

daha başlamadan bitmiş olur. Kabahat Mazlum Bey'in ifadesiyle, mevcut adetindir.¹

Firkat'te birbirini seven Memduh Bey ile Goşa, uzun bir ayrılıktan sonra, kaderin yardımıyla evlenirler. Fakat bu evlilikte de daha başlamadan intihar sebebiyle sona erer. Goşa da Memduh da aynı adamın evlatlığıdır. Çerkez geleneklerine göre öz kardeş sayılmaktadırlar. Gelenekere sıkı sıkıya bağlı olan Goşa, Memduh'tan o kadar kaçmasına rağmen, kaderin bir cilvesi olarak Memduh'la evlendirilince, zifaf gecesi zehir içerek intihar eder,² Memduh da sevgilisini takip eder. Goşa'nın Çerkez geleneğine olan katı bağlılığı mutlu bir evlilik yerine acı bir akibete sebep olmuş ve bu evlilik daha başlamadan bitmiştir.

Yeniçeriler'de Osman Ağa ile Ayşe arasında gerçekleşen ve mutlu bir şekilde devam eden evlilik, Osman Ağa'nın karısı hakkındaki yersiz kuşkuları yüzünden son bulur. Evlendikten beş yıl sonra, seferde iken, karısının bir oğlan çocuğu doğurduğunu haber alan Osman Ağa, onun kendisini aldattığına inanarak, onu ve oğlunu yok etmeye karar verir. Arkadaşı Hasan Pehlivan'dan bu işi üstlenmesini ister Hasan Pehlivan suçsuz olduğunu kanaat getirdiği Ayşe'yi öldürmek yerine onunla evlenmeyi tercih eder. Osman Ağa'nın yersiz kuşkuları ve kuşkularının gerçek olup olmadığını tahkik etmeden karısı aleyhine karar vermesi, mutlu bir şekilde devam etmesi muhtemel bir evliliğin son bulmasına, bir ailenin parçalanmasına sebep olmuştur.

Eyvah'ta çok eşlilik sebebiyle parçalanan bir evlilikle karşılaşırız. Meftun Bey, hem Sabire Hanım'la hem de Leyla Hanım'la evlidir. Her iki kadının da birbirinden haberi yoktur. Eserin ilk bölümünde Meftun Bey ile Sabire Hanım'ın mutlu bir aile tablosunu oluşturduğu görülmektedir. Fakat Sabire Hanım'ın, Meftun'un ikinci bir eşi olduğunu öğrenmesiyle her şey altüst olur.

1 Teehhül, s. 192

2 Firkat, s. 160

Sabire o kadar üzüldü ki hastalanıp yataklara düşer; ölüm anında yanına gelen Meftun'dan Leyla'yı talak-ı selâse ile boşamasını ister.¹ Meftun karısının isteğini kabul eder. Sabire ölür. Böylece Meftun Bey'in yaptığı iki evlilik de son bulmuş olur. Oyunun bu şekilde sonuçlanması yazarın çok eşliliğe olumsuz bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir. Ahmet Midhat'ın eserlerinde ideal kahramanlar, çok eşliliği Batılı kahramanlar karşısında savunur ve bunun makul sebeplerini açıklarlar. Fakat bu arizî bir durum olmaktan öte bir önem taşımaz. Yazar, evlilikte tek eşliliği esas addetmektedir. Eyvah'ta mutlu bir aile tablosunun trajik bir biçimde parçalanması yazarın temel yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Hasan Mellah'ta İlya ile Madam İlya arasındaki evlilik, önce, İlya'nın namus uğruna anasını, babasını ve kız kardeşini öldürüp ülkesinden kaçmasıyla, ayrılığa uğrar; sonra da Madam İlya'nın koasına ihanet edip, bundan doğan vicdan azabına dayanamayarak intihar etmesiyle son bulur. Madam İlya kocasını büyük bir aşkla sevmektedir. Nitekim onu bulmak için Hasan Mellah'a ricada bulunması ve onun gemisine binerek bu arayışa bizzat iştirak etmesi, kocasına olan iştiağını gösterir. Fakat kocasının karılaştığı zaman kendisinden yüz çevirmesi sonunda içine düştüğü karamsarlık, o sırada, geminin güverte zabiti olan Trillo'nun iğvasıyla onun kocasına ihanet etmesine sebep olur. Trillo'yla birlikte olan ve ondan hamile kalan Madam İlya, buna dayanamayarak intihar eder.² Madam İlya ile kocası arasındaki evliliğin böyle trajik bir şekilde noktalanmasının bir sebebi kadının zayıflığı ise de bundan daha önemlisi, bu zayıflığı istismar ederek kendi zevkini tatmin etmek isteyen Trillo'nun iğvasıdır. Trillo, birbirine kavuşmak üzere olan karı kocanın arasına girmiş ve onları ebediyyen birbirinden ayırmıştır.

1 Eyvah, s. 98

2 Hasan Mellah, s. 238

Hasan Mellah'ta, romanın reel zamanı içinde söz konusu olmayan, Alfons'un tanıtılması sırasında bahsedilen,¹ geçmişe ait bir hadise, namus sebebiyle son bulan bir evliliği ifade etmektedir. Alfons genç bir adamken karısıyla birlikte mutlu bir hayat yaşamaktadır. Fakat gemici olması sebebiyle evinden uzun süre ayrı kalmaktadır. Karısı onun yolculukta olduğu sırada, kocasını bir tacirle aldatmaya başlar ve ondan bir oğlu olur. Bu durumu öğrenen Pavlos karısını öldürür.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta kısa bir süre inkıtaa uğrayan bir evlilik vardır: Numan İbn Mutahhir ile İnşirah birbirini severek evlenmişler ve mutlu bir hayat yaşamaktadırlar. Fakat, Numan'ın rakibi olan ve daha önce İnşirah'a talip olan Casim Bey, karı kocayı birbirinden ayırmak için, yalancı şahitler tutarak, Numan'ın karısını talâk-ı selâseyle boşadığı yalanını ortaya atar. Karı koca zorla birbirinden ayrılır. Tekrar birleşebilmeleri İnşirah'ın bir hulleci ile nikahlanıp ondan boşanmasıyla mümkündür. İnşirah'ın hanımının isteğiyle bir hülleci bulunur. Numan da İnşirah da bu durmu kabul edemezler. Her ikisi de intihar etmek üzeredir. Fakat bu esnada Hasan Mellah, imdatlarına yetişir. Zor kullanarak, hulleciyi kovar ve karı kocayı birleştirir. Böylece Numan ile İnşirah tekrar birbirine kavuşmuş olur.

Hüseyin Fellah'ta Hüseyin Fellah'ın geçmişi anlatılırken, yaptığı ilk evlilik de hikâye edilir. Hüseyin Fellah, sevdiği bir genç kızla evlenir. Fakat bu genç kız başka bir adamı sevmektedir. Zifaf gecesi, genç kızın sevgilisi, zifaf odasına girer ve Hüseyin Fellah'a açık yüreklilikle herşeyi anlatır. Hüseyin Fellah da karısını boşayıp, onu sevdiği adama bırakır.²

Hüseyin Fellah'ta trajik bir şekilde son bulan bir evliliğin hikâyesi, Hesna Hanım'dan bahsedilirken verilir. Hesna Hanım, genç bir kadinken Sipahi Beyi İsmail Ağa ile evlidir. Karı koca birbirini büyük bir aşkla sevmektedir. Fakat, daha önce Hesna'ya talip olan

¹ Hasan Mellah, s. 18, 19

² Hüseyin Mellah, s. 202

İskelecizâde Bekir Efendi aralarına girer. İsmail Ağa'nın seferde bulunduğu sırada, İsmail Ağa'nın adamlarından Hurşid'i kullanarak, onun savaş sırasında şehit olduğuna dair yalan bir haberin ortaya çıkmasını temin eder. Haberin yayılmasıyla birlikte İsmail Ağa'nın konağı konak halkı tarafından yağmalanmaya başlanır. Bu durumun önlenmesi için, Hesna Hanım, İsmail Ağa'nın dalkavuklarından Safa Efendi ile evlenmek zorunda kalır. Bir süre sonra İsmail Ağa İstanbul'a döner. Olup biteni öğrenince karısını boşar ve sonra da intihar eder.¹ Kötü bir adamın entrikaları, mutlu bir ailenin yok olmasına sebep olmuştur.

Yeryüzünde Bir Melek'te Raziye ile İskender Bey arasındaki evlilik, yine kötü bir kişinin entrikaları sonunda bozulur. Fakat bu defa durum biraz farklıdır. Raziye, evli bir kadın olmasına rağmen, çocukluğundan beri sevdiği Şefik'le gizlice görüşmeye başlar. Şefik'le Raziye arasındaki münasebet, ruhanî bir aşktan ibarettir. Raziye kocasına asla ihanet etmez. Fakat, Şefik'i elde etmek isteyen Arife, bu safiyane aşkı ortadan kaldırmak için harekete geçer ve Şefik'le Raziye'nin bulunduğu evi bastırır. Şefik üç yıl kürek cezasına çarptırılır, Raziye ise ahmak bir adam olan² kocası tarafından boşanıp, beş parasız olduğu halde sokağa atılır. Raziye, uzun yıllar boyunca acı ve sıkıntı içinde kaldıktan sonra Şefik'e kavuşur ve onunla evlenir.

Paris'te Bir Türk'te Madam Dilaşen, zengin ve lüks bir hayat yaşamak için, fakir bir bahçian olan kocasını terkedip babası yaşındaki bir adamla metres hayatı yaşamaya başlamış, adamın vefatıyla onun mirasına konmak suretiyle zengin olmuş, zevk ve sefa içinde yaşamaktan başka bir şey düşünmeyen bir kadındır. Nasuh, Dilaşen'in terkettiği kocasını bulur ve onu kibar bir bey haline getirdikten sonra karısının karşısına çıkarır. Böylece Madam Dilaşen'in lüks bir hayat

¹ Hüseyin Fellah, s. 244

² Yeryüzünde Bir Melek, s. 173

yaşama arzusundan dolayı inkıtaa uğrayan evlilik yeniden tesis edilmiş olur.

Romanda, Madam Döntrobil, kocası tarafından boşanmış bir kadındır. Fakir bir genç kız iken bir İngiliz lorduyla evlenmiş, fakat kocasını aldatmaya başlaması üzerine, onun tarafından boşanmış ve İstanbul'a gidip orada fahişelik yapmaya başlamıştır. Madam Döntrobil'in iffetsizliği evliliğinin bozulmasına sebep olmuştur.

Bir Gerçek Hikâye'de bir memurun işgüzarlığı sebebiyle bozulan bir evlilik vardır. Akdeniz'de ahalisi Rumlardan oluşan bir adada, onbaşı Ali ile bir Rum kızı arasında büyük bir aşk başlar. Rum kızı Ali'yle evlenebilmek için Müslüman olmayı kabul eder ve iki genç evlenir. Ada halkı da buna rıza gösterir. Fakat makam-ı riyasette bulunan K.'nın işgüzarlığı, ada halkının Ali aleyhine kıskırtır. Ali adadan kaçmak zorunda kalır.

Süleyman Musli'de, Süleyman Musli'nin ailesi kötü bir adamın entrikaları sonunda yok olmuştur. Süleyman Musli'nin babasının adamı olan Osman Şemsi, efendisini hile ile öldürür. Süleyman Musli'nin annesi de kocasının kara haberini aldıktan sonra kendisini nehre atarak intihar eder.

Karnaval'da Hamparson Arslan, Gözyan ile Anjelic Hamparson arasındaki evlilik, Madam Hamparson'un kocasına olan ihaneti yüzünden bozulur. Madam Hamparson'la kocası arasındaki yaş farkını¹ bu ihanetin sebeplerinden biri olarak görebiliriz. Madam Hamparson, her bakımdan mükemmel bir erkek olan Resmi Efendi'yle tanışınca ona âşık olmaktan kendini alamaz ve onunla sevişir. Bu münasebeti çekemeyen Zekai'nin çabaları sonunda Resmi Efendi ile Madam Hamparson, Hamparson'a yakalanırlar. Hamparson, karısını boşamaz, evden kovar. Karısından intikam almak için yeni bir evlilik yapan Hamparson, yeni karısının da kendisini aldatması

¹ Karnaval, s. 27

üzerine kahrından ölür.¹ Madam Hamparson ise rahibe olmaya karar verir.²

Romanda sona eren ikinci bir evlilik, Zekai Bey ile Şehnaz Hanım arasındaki evliliğdir. Zekai Bey, babasından kalan bütün serveti kumar ve sefahatte bitirdikten sonra, çirkin ve kötü karakterli bir kız olan Şehnaz Hanım'la sırf parası için evlenir. Karısının elmaslarını çalacak³ derecede alçalan Zekai Bey'in ayrıca Elena isimli bir de metresi vardır. Hırsızlığının ortaya çıkmasıyla birlikte, karısından ayrılmak zorunda kalır.

Romanda trajik bir biçimde son bulan üçüncü bir evlilik daha vardır: Elena'nın dostu olan Nizami, evli⁴ ve sefahatin bedbaht ettiği bir adamdır. Elena'ya para yetiştirmek için zimmetine para geçirir, işinden olur ve teselliye alkolde arar. Sonunda bir cami minaresinden atlayarak intihar eder.⁵ Arkasında karısıyla birlikte iki de çocuk bırakır.

Vah'ta Talat Bey ile Ferdane Hanım arasındaki evlilik, kötü bir adam olan Behçet'in entrikaları sonunda sona erer: Ferdane Hanım'la Talat Bey arasındaki evlilik problemlili bir evliliğdir. Kendisini karısına denk görmeyen ve onu aşırı derecede kıskanan Talat Bey, hem kendini hem de karısını bedbaht etmektedir. Samurkaş Hanım'ı elde etmek isteyen, fakat muvaffak olamayan Behçet, fotomontaj yoluyla Samurkaş Hanım'a ait uygunsuz fotoğraflar yapar. Behçet'in amacı, Samurkaş Hanım'la Necati arasındaki aşka son vermektir. Fakat fotoğraflar Necati'den sonra Talat Bey'in eline geçer. Karısının çıplak fotoğraflarını gören Talat Bey, üzüntüden hastalanır ve vefat eder. Samurkaş Hanım, kocasının ölümünden kendini sorumlu tutar.

1 Karnaval, s. 259

2 Karnaval, s. 263, 264

3 Karnaval, s. 267

4 Karnaval, s. 99

5 Karnaval, s. 257

Büyük bir üzüntü içinde yüzünü yakar. Romanın sonunda Necati'yle Samurkaş (Ferdane) Hanım'ın evlendiklerini öğreniriz.

Bahtiyarlık'ta Senai Efendi, babasından kalan bütün mirası Paris'te kumar ve sefahat âlemlerinde kaybettikten sonra, kendini zengin bir bey olarak tanıtmak suretiyle, zengin bir adamın alafranga terbiye görmüş kızıyla, Nusret Hanım'la evlenir. Fakat çok geçmeden foyası ortaya çıkar ve yalanlara dayalı bir evlilik son bulur.

Dolaptan Temaşa'da bir kadının kocasına ihanet etmesi sebebiyle korkunç bir şekilde son bulan bir evlilik vardır. Suranizen Ahmet Ağa, evine geldiğinde karısını Zorlu Mustafa isimli dostu ile birlikte bulur. Önce Zorlu Mustafa'yı sonra da karısını öldürür. Ahmet Ağa ile karısı Leyla arasında bir hayli yaş farkının bulunması¹ dikkat çekicidir. Fakat Leyla'nın kocasını aldatmasını sadece bu sebebe bağlayamayız. Çünkü Leyla, evlenmeden önce de fettan bir kadındır ve Zorlu Mustafa ile tanışıklıkları çok önceye dayanmaktadır. Bununla birlikte karı ile koca arasındaki yaş farkının, evlilik açısından olumsuz bir faktör olduğu hikâyede hissettirilmektedir: Leyla, Ahmet Ağa ile parası için evlenmiştir. Dolayısıyla onu koca olarak kabul etmesi, bir menfaat hesabına dayanmaktadır. Neticede Ahmet Ağa zor duruma düşmüş ve iki kişinin katili olmuştur.

Emanetçi Sıtkı'da Ayşe, evlenirken yanlış bir tercihte bulunur ve her bakımdan iyi bir insan olan, kendisini de çok seven Sıtkı yerine, dış görünüşüne kapıldığı Rıza ile evlenir. Ahlaksız bir adam olan Rıza, kayınpederinin bütün servetini sefahat âlemlerinde batırır, karısını, kayınvalidesini döver, hasılı, Ayşe'yi büyük bir mutsuzluğa sürükler ve sonunda rakıdan çatlayıp ölür. Böylece bu mutsuz evlilik son bulmuş olur.

Ahmet Metin ve Şirzad'da Neofari ile Akilo Çokagano arasındaki evlilik, kısa bir süre sonra ayrılıkla sonuçlanır. Fransa'da tahsil görmüş

¹ Dolaptan Temaşa, s. 57, 77

ve Fransız hayranı bir kız olan Neofari, aralarındaki büyük yaş farkına rağmen, Akilo'yla, sırf Fransa'da biraz tahsil görmüş olduğu için evlenmeyi kabul eder. Fakat kısa bir süre sonra, kocası ile yetinemez hale gelir. Nikolso isimli bir delikanlıyla ve daha pek çok erkekle beraber olur. Karısının yaptıklarına tahammül edemeyen ve onu kıskanan Akilo, küçük kızlarını da alarak memleketleri olan Romanya'ya döner. Böylece karı koca ayrı yaşamaya başlarlar. Romanın sonunda Neofari, tövbekâr bir kadın olarak kocasına döner, fakat çok geçmeden bir kaza sonunda boğularak ölür.

Dul Olanlar

Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde dul olan kahramanların, daha ziyade kadın olduklarının ön plâna çıktığı görülmektedir.

Teëhhül'de Sabire Hanım, genç yaşta dul kalmış kendi el emeğiyle geçinen dul bir kadındır.¹ Kocasının intiharıyla sonuçlanan evliliğinin acı tecrübesi, Sabire Hanım'ın evlilikten nefret etmesine ve bir daha evlenmemesine sebep olur.

Felsefe-i Zenan'da Zekiye'nin annesi olan Fatma Hanım, kocası Mütekaid Miralay Osman Bey'in vefat etmesiyle dul kalır ve büyük sıkıntılar çeker. Yoksul düştüğü için Muhsin Paşa isimli bir vali mazûlünün konağına sığınır ve kızını Fazıla Hanım'ın terbiyesine verir; bir buçuk yıl sonra da vefat eder.²

Hasan Mellah'ta Alfons, karısını kendisine ihanet ettiği için öldürmüş ve bir daha evlenmemiştir. Alfons hayatındaki boşluğu paraya düşkünlük ve oburlukla doldurur. Zeyl-i Hasan Mellah'ta basit

¹ Teëhhül, s. 148

² Teëhhül, s. 200, 201

bir kız olarak telakki ettiği Culya'ya sarkıntılık eder;¹ fakat amacına ulaşamaz.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta Kontes Dö Padoga, Karbonari cemiyeti tarafından kocası öldürülmüş, kırk yaşının üstünde dul bir kadındır.² Kontes Dö Padoga'nın bütün amacı kocasının intikamını almaktır. Cesur ve dirayetli bir kadın olarak dikkat çeker.³

Dünyaya İkinci Geliş'te Veysel Efendi'nin karısı Şehime Hanım, kocasının yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine dul kalır. Dul kaldığında kırk yaşını geçmemiştir. Genç ve güzel bir kadın olduğu için, kendisinden yaşça oldukça büyük olan kocasının ardından fazla ağlamamış⁴ ve kısa bir zaman sonra kendisinden daha genç bir adamla evlenmiştir. Romanın sonunda, Şehime Hanım, perişan hale düşmüş, fakir ve ihtiyar bir kadın olarak ortaya çıkar ve başına gelenleri anlatır. Buna göre, ikinci evliliği, kocasının tayin olduğu Anadolu'da aniden ölümüyle son bulmuş ve Şehime Hanım, kimsesiz ve beş parasız olduğu halde yeniden dul kalmıştır.

Hüseyin Fellah'ta daha önce, evliliğinin nasıl sona erdiğinden bahsettiğimiz Hesna Hanım, yaşlı ve dul bir kadındır. Hesna Hanım'ın dul bir kadın olarak hayattaki başlıca gaye kızını kurtarmak, onun mutlu olduğunu görmektir. Kızı için kendini hiçe sayacak kadar fedakar bir annedir. Hayatı sıkıntılarla dolu olan, çekmediği sıkıntı kalmayan Hesna Hanım, romanın sonunda kızına ve dolayısıyla huzurlu bir hayata ulaşmayı başarır.

Yeryüzünde Bir Melek'te Arife, genç yaşta dul kalmış güzel bir kadındır. Dul olmasının verdiği serbestlik içinde sefih bir hayat yaşar. Birçok sevgilisi olur. Davranışlarındaki ölçsüzlük neticede kendisini fahişeliğe, dilenciliğe ve nihayet ölüme götürür.

1 Hasan Mellah, s. 652

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 840

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 854

4 Dünyaya İkinci Geliş, s. 73

Paris'te Bir Türk'te dul olmaları itibariyle kendilerinden bahsedebileceğimiz dört kadın kahraman vardır:

1. Madam Döntrobil, kocasına ihanet ettiği için kocası tarafından boşanmış ve bir daha evlenmemiş, kırk yaşının üstünde bir kadındır. Uzun yıllar boyunca fahişelik yapmıştır. Yaşı ilerledikçe ahlaksızlığı ve bayağılığı da artmış olan bir kadındır.

2. Otuz beş yaşında dul bir kadın olarak kendisinden bahsedilen Mada Siryen, gemiyle Paris'e doğru yapılan yolculuk sırasında kalabalığı teşkil eden bir kişi olarak romanda yer alır. Bunun dışında herhangi bir fonksiyonu yoktur. Her bakımdan vasat bir kadın olarak tanıtılır: Ne zengin, ne fakir; ne güzel ne de çirkindir.¹

3. Romanın önemli karakterlerinden Gardiyanski'nin kendi serencamı dolayısıyla bahsettiği Çemsay Hanım, ölen kocasına olan sadakatiyle dikkat çeken bir kahramandır. Güzeliğinin yanısıra; yardımsever, gururlu, ağırbaşlı, akıllı ve duygularına hakim olma özelliklerine sahiptir.²

4. Madam Garnival, kocasından ayrılmış, serbest bir hayat yaşayan bir kadındır. Kocasından hangi sebeple ayrıldığı anlatılmamaktadır. Eğlenceyi seven, sıcak kanlı, gözüne hoş görünen erkeklere sokulmaya çalışan bir kadındır.³

Kafkas'ta, romanın baş kişisi olan Kaplan Bey'in validesi Şirin Şah, ellisine tekarrüb etmiş, dul bir kadındır. Fedakâr bir anne ve son derece cesur bir kadın olarak karakterize edilmektedir.

1 Paris'te Bir Türk, s. 5

2 Paris'te Bir Türk, s. 102

3 Paris'te Bir Türk, s. 132

Çengi'de Saliha Molla, Anadolu'dan İstanbul'a göç etmiş dul bir kadındı. Büyüculükle meşgul olur ve bu sûretle büyük bir servet kazanır, fakat aynı zamanda da bir çok ailenin yıkılmasına sebep olur.¹

Dürdane Hanım'da romanın en önemli kahramanı olan Ulviye Hanım dul bir kadındır.² Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, oldukça güzel bir kadın olan Ulviye Hanım, güçlü bir şahsiyete sahiptir. Serbest mizaçlı³ olmakla birlikte ahlakî ilkelere bağlıdır; gayri meşru bir münasebette bulunmaz. Bu itibarla Yeryüzünde Bir Melek'teki Arife'nin tam tersi bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Volter Yirmi Yaşında'da ihtiraslı bir kadın olan Margırit, kocasıyla iktifa edemediği için onu terketmiştir.⁴ Bundan sonraki hayatında menfaatlerini gerçekleştirmek ve daha güçlü bir kadın olmak için çalışır.

Esrâr-ı Cinâyât'ta Hediye Hanım, otuz beş yaşını geride bırakmış dul bir kadındır.⁵ Güzelliğini ve zekâsını kötülük için kullanır. Fuhuş yapar, cinayetlerin işlenmesine sebep olur. Entrikalarla dolu bir hayatı vardır.

Çingene'de romanın başkişisi olan Şems Hikmet Bey'in annesi Ferazende Hanım, dul bir kadındır. Oğlunun çingene kızı Ziba ile evlenmesine karşı çıkar. Geleneklere bağlı, yerleşik kanaatlere önem veren ve "pek müdebbir bir kadın"⁶ olarak nitelendirilen Ferazende Hanım, oğlunun intihar etmesinden sonra yaptıklarına pişman olur ve gelini olmasını reddettiği Ziba'yı evlat edinir.

1 Çengi, s. 5

2 Dürdane Hanım, s. 48

3 Dürdane Hanım, s. 50

4 Volter Yirmi Yaşında, s. 8

5 Esrâr-ı Cinâyât, s.

6 Çingene, s. 15

Çifte İntikam'da Baba Lotis, karısının ölümünden sonra evlenmez ve kızı Margırıt'ı tek başına büyütür. Onun hem anası hem de babası olur. Hayatının başlıca gayesi kızının yetişmesi ve mutlu olmasıdır; onu üzerine titreyerek büyütür.¹ Kıskanç ve asabi bir adam olan Baba Lotis, kızını iğfal eden Meylefor'u öldürür.²

Arnavutlar, Solyotlar'da Hamko, kocası Veli Bey'in ölümünden sonra, cesaret ve dirayetle, kocasının düşmanlarına karşı mücadeleye girer, bu mücadeleden muzaffer olarak çıkar ve intikamını alır. Oğlunun kocasının yerine vali olmasını sağlar.

Gürcü Kızı'nda dul bir prenses olan Maria, gurur ve şecaatiyle dikkat çeker. Gürcistan Çar Vekili Çiçenof'un kendisine yönelik düşmanca tutumunu ve yaptığı hakareti unutamayan Maria, inzivaya çekilir, çocuklarını intikam duygusu içinde yetiştirir, fakat intikamının alındığını göremeden azap içinde ölür.

Müşahedat'ta Novart, kocasını aldattığı için ondan ayrı yaşar. Kocasının ölümünden sonra ise daha serbest hareket etme imkânına kavuşur ve gayri meşru ilişkilerine kumar tutkusunu da ekler.³ Kocasından kalan bütün serveti bu yolda kaybettikten sonra fahişelik yapmaya başlar ve sefalet içinde ölür.

Ana-Kız'da Ahmet Midhat'ın eserlerindeki müsbet dul kadın tipiyle, menfi dul kadın tipinin her ikisini birden görüyoruz. Bu kadınların bir ana ile onun kızı olması hikâyeyi daha da ilginç kılmaktadır: Jormen, kocası Mişel Nardik'in ölümünden sonra, büyük bir azimle, gece gündüz çalışarak önce kızını sonra da artık ihtiyarlamış olduğu hâlde torununu yetiştirir. Ahlâklı olmaktan, dürüstlükten hiç ayrılmaz, sabır ve sukûnet içinde, kanaatkar bir tavırla çalışır. Jormen'in kızı Anjelik ise kızını ve annesini terkederek, sefahat

1 Çifte İntikam, s. 11, 12

2 Çifte İntikam, s. 78

3 Müşahedat, s. 119

aleminde yaşamaya başlar. Jormen torununu emin ellere teslim etmenin ferahlığı içinde vefat eder. Anjelic ise hikâyenin sonunda, yakalandığı hastalıktan yüzü tanınmaz hâle gelmiş, fakir ve perişan görünümlü ihtiyar bir kadındır.

Taaffüf'te Seniha Hanım, kocası Daniş Bey'in vefatından sonra, konağı ve kocasından kalan malı mülkü; akıllı, sabırlı, sebatlı ve iradeli bir kadın olarak ustalıkla idare eder.¹

Gönüllü'de Çelebi Molla, kırk yaşını pek az aşmış dul bir kadındır.² Zeki ve dirayet sahibidir. Oğlu Recep'e büyük bir sevgiyle bağlıdır. Savaşa gitmesi için oğlunu teşvik etmesi,³ vatanperver ve kahraman bir kadın olduğunu göstermektedir.

Jöntürk'te Dilşinas Hanım, kocası Gazenfer Bey'in kolera hastalığına yakalanıp vefat etmesiyle dul kalmıştır. Dindar, muhafazakar ve cahil bir kadındır. Müsbet bir karaktere sahiptir. Kızı Ahdiye Hanım'a sevgi ve şefkatle bağlıdır.

Romanın baş kişisi olan Nurullah Bey'in babası Kaşif Efendi, karısının vefatından sonra evlenmemiş, kendi hâlinde yaşamış dul bir adamdır.⁴ Evlâdına bağlı fedakâr bir babadır. Her ikisi de dul olan Dilşinas Hanım'la Kaşif Efendi'nin ortak özellikleri "safderun" olmalarıdır.⁵

1 Taaffüf, s. 97, 98

2 Gönüllü, s. 115

3 Gönüllü, s. 125

4 Jöntürk, s. 85

5 Jöntürk, s. 208

Bu bölümde, kırk beş bekâr, yüzdört evli ve yirmi yedi dul kahraman üzerinde durduk.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarındaki kahramanların evli, bekâr ve dul oluşları bakımından taşıdıkları özellikler, yazarın bu konudaki kanaatlerini bir bütün olarak yansıtır mahiyettedir. Yazarın evlilik müessesesiyle ilgili bakış açısının kahramanların özelliklerini belirtmediğini ve böylece insanla evlilik müessesesi arasındaki ilişki çerçevesinde geniş sayılabilecek bir tasavvurun ortaya konduğunu söyleyebiliriz:

Ahmet Midhat Efendi'ye göre son evlilik derece lüzumlu bir müessesedir. Bunu bekâr olan kahramanların durumuna bakarak ortaya koymak mümkündür. Bekâr olan kahramanlar eserin içinde ya da sonunda evlenirler. Evlenmeyen ya da bekâr kalan kişiler kötü kişilerdir. Kötü karaktere sahip kişiler genellikle bekâr kalmakta, iyi kişilerse bir şekilde evlenmektedir. Dolayısıyla, bekârlıkla kötülük; evlilikle, iyilik arasında bir ilişki vardır.

Ahmet Midhat'ın bekâr olmaları bakımından ele aldığı kahramanlar genellikle erkek kahramanlardır. Erkek kahramanların bekâr olarak davranışları iki şekilde tezahür eder: Eğer kötü karakterli ya da iyi eğitim görmemiş kişiler iseler; (Dominiko Padya, Trillo, Felâton Bey, Mergup Bey, Behçet Bey, Zeka Bey, Feda Efendi, Meylofor, Sulhi) kendilerini bütünüyle sefahate verirler, içk içer, kumar oynar, randevu evlerine giderler, başkalarının namusuna göz dikerler. İyi karakter yapısına sahip olanlar ise kendilerini işlerine verip, sefahatten uzak dururlar. Aslında müsbet kişiler oldukları halde bekârlığın verdiği serbestlik içinde kendilerini sefahate kaptırmış olanlar da vardır; bu tür kahramanlar, ya evlenerek ıslah olurlar ya da ıslah olduktan sonra evlenirler (Dakik Bey, Sururi Efendi, Rafet Bey).

İdeal anlamda evlilik, birbirini seven kişilerin evliliğidir. Hikâye ve romanlarda birbirine âşık olan kadın ve erkek kahramanlar

genellikle romanın sonunda evlenmekte ve bu evlilikler mutluluk içinde devam etmektedir. Yazar sevgiyle birlikte eşlerin birbirine uygunluğunu da mutlu bir evlilik için gerekli bir husus olarak görmektedir. Zaten kadın ile erkek arasındaki aşk da bu uygunluğun bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Taaffüfte evlilikten sonra aşkın başlaması ve bu durumun Türkelere has evliliğin bir özelliği olarak takdim edilmesi bu açıdan ayrıca önemlidir. Kadın ile erkek arasında önemli bir takım farkların bulunmasına rağmen devam eden evlilikler problemlidir. Özellikle, kadın ile erkek arasında büyük bir yaş farkının olması evliliği, devam etse bile, ideal manada bir evlilik olmaktan çıkarmaktadır Çünkü bu durumda kadın, kocasını aldatma yoluna gitmektedir.

Evliliğin son bulmasına yol açan sebeplerden en başta geleni kadının kocasını aldatmasıdır (Sen Onör-Virjini, Mösyö İlya-Madam İlya, Hamparson Arslan Gözyan-Madam Hamparson, Surânizen Ahmet Ağa-Leyla, Anton Kalario-Novarst). Bu da çoğunlukla karı ile koca arasındaki yaş farkına bağlıdır. Ahmet Midhat'ın kadının kocasını aldatmasına sık sık yer verirken erkeğin karısını aldatması üzerinde durmaması ilginçtir. Bir diğer sebep, erkeğin karısına yeterince güvenmemesidir. Bu hususta da kadının geri plânda kalması, kocasına güvenmeme hâlimden bahsedilmemesi söz konusudur. Kötü kişilerin karı ile koca arasına girmesi de evliliği sona erdiren önemli bir sebeptir. Karı ile koca arasına giren, entrikalar çevirerek evliliklerin son bulmasına sebep olan kahramanlar genellikle erkektir ve bekârdır.

Kadınların, zengin ve lüks bir hayat yaşamak için fakir olan kocalarını terketmesiyle biten evliliklerin yanısıra; erkeklerin, parası için evlendikleri karılarını, evlendikten sonra ihmal edip, sefahate dalmaları ve karılarına ait serveti sefahat âlemlerinde kaybetmeleri sebebiyle biten evlilikler de eserlerde sıkça yer almaktadır.

Ahmet Midhat Efendi, kahramanların bekâr olmaları hususunda erkekleri ön plâna çıkardığı gibi, kahramanların dul olması konusunda

da kadınları ön plâna çıkarmaktadır. Eserlerinde dul olan erkek kahramanların yok denecek kadar az sayıda olduğu görülmektedir. Dul olan kadın kahramanları iki guruba ayırmak mümkündür. Dürüstlük ve faziletten taviz vermeyen; varsa, çocuklarını büyük bir itina ve fedakarlıkla büyüten, olgun, tecrübeli kadınlar ile sefahat içinde yaşayan, pek çok erkekle beraber olan, entrikalar çeviren; her ne yolla olursa olsun, şahsî menfaatlerini elde etmekten başka bir şey düşünmeyenler. Ahmet Midhat'ın eserlerinde her iki guruptan kahramanlara sıkça rastlamak mümkündür.

III.BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
MİLLİYETLERİ

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanlar, milliyetleri bakımından büyük bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Eserleri mekân bakımından dünyanın hemen hemen tamamını kuşatan yazar, buna paralel olarak; küçük etnik guruplar da dahil olmak üzere bir çok milletten kahramanlara yer vermiştir. Bu bölümde, kahramanlar milliyetlerine göre tasnif edilecek ve kahramanların milliyetleri ile zihniyet ve karakterleri arasındaki münasebet ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Türkler

Esaret'te hikâyenin baş kişisi olan Zeynel Bey ve arkadaşı Sıtkı Bey, Türk'tür. Zeynel Bey, "kemâl-i insâniyete" ulaşmayı hedef edinmiş olan¹ ve bu yolda çaba sarfeden bir kişidir. Hikâyede Sıtkı Bey'in özelliklerinden bahsedilmektedir. Fakat her iki kahramanın da yetişkin Türk erkeği tipini yansıttığı söylenebilir.

Gençlik'te yer alan ve milliyetlerinin Türk olduğu anlaşılan kahramanlar şunlardır: Hikâyenin anlatıcı kişisi, anlatıcı kişinin teyzesi, validesi ve kız kardeşleri ile kendisiyle mektup gönderilen bir adam. Sonuncusu dışında, bu kahramanların, milliyetleri ile şahsiyetleri arasındaki münasebet çerçevesinde, Türk aile yapısının düzen ve istikrara sahip olma özelliğini yansıttığı görülmektedir. Bu hususta kadınların belirleyici bir role sahip olduğu, akıllı ve olgun bir kadın olan Teyze'nin, yoldan çıkan ve evlenmek istemeyen yeğenini ıslah etmekteki başarısıyla ortaya konmaktadır.

Teahhül'de yer alan kahramanların biri dışında hemen hepsi Türk'tür: Sabire Hanım, Mazlum Bey, Ahfa ve Sabire Hanım'ın şakirdi olan genç kız. Genç kız dışında, bu kahramanların ortak özelliği Türk aile yapısında cari olan âdetlerin kurbanı olmalarıdır. Hikâyede,

¹ Esaret, s. 93

kendilerine şahıs olarak yer verilmeyen ebeveynlerin, çocuklarının evliliğinde, onların görüşlerini dikkate almadan hareket etmelerinin sebep olduğu felaket anlatılır. Şahsî hürriyetin taraftarı olan¹ Mazlum Bey, yeni fikirlerin etkisiyle teşekkül etmeye başlayan yeni Türk insanının bir örneğidir.

Felsefe-i Zenan'da Mahtaban isimli cariye dışında bütün kahramanların Türk olduğu anlaşılmaktadır: Fazıla Hanım, Bedreddin Efendi, Hafız-ı Kütüp, Akile, Fatma Hanım, Zekiye, Kamile Hanım, Muhsin Paşa, Muhsin Paşa'nın karısı, Sıtkı Efendi, Sıtkı Paşa'nın kızı, kılavuz tabir edilen bir kadın. Hikâyede, kahramanlarla milliyetleri arasındaki münasebeti ortaya koyabilecek hususların bulunmadığı görülmektedir. Yazarın, kahramanların milliyeti ile ilgili olarak hiç bilgi vermemesi, eserde milliyetle ilgili hususların geri plânda kaldığını göstermektedir.

Mihnetkeşan'da yer alan kahramanların tamamı Türk'tür: Dakik Bey, Ahmet Midhat, Mahalle İmamı, Muhtar, İmamın oğlu, Bekçi ve annesi tarafından kârhaneye satılan genç kız. Bu son zikrettiğimiz kahramanın Türk olduğu hususunda kesin bir hüküm vermek mümkün görünmemektedir. Yazar, genç kızın milliyeti hakkında bilgi vermemektedir. Dakik Bey'in ağzından anlatılan kârhanedeki fahişelerin de ismi ve milliyeti söz konusu edilmemiştir. Fakat o devirde kârhanedeki kadınların gayri müslim olmaları onların da gayri müslim olduğunu gösterir. Bir Türk annenin kızını kârhaneye satması uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Dolayısıyla genç kız dışında kalan kahramanların Türk olduğunu ifade etmek mümkündür. Dakik Bey, hayata kötümser bir bakış açısıyla yaklaşması sebebiyle kendini sefahate vermiş bir insan olmakla birlikte, temelde merhamet sahibi iyi bir insandır. Annesi tarafından kârhaneye satılan genç kızını nikâhına alarak, içine düştüğü bataktan kurtarır. Ahmet Midhat, arkadaşına nasihat eden, yol gösteren kâmil bir insan, İmam,

¹ Teehhül, s. 170

Muhtar ve bekçi ise iyiliksever insanlar olarak yer almaktadır. Kahramanların hemen hepsinin müsbet kişiler olması dikkat çekicidir.

Firkat'te milliyeti Türk olan kahramanlar şunlardır: Memduh Bey, Ata Bey, S. Paşa, Pir Muhammed Efendi ve bir bey.

Memduh Bey, hikâyenin baş kişisidir. Geniş bir bilgi birikimine sahip olan ve tynetinin bedeviliğe yakın olduğunu düşündüren¹ Memduh, Çerkez olmayı merak ettiği için Çerkezce öğrenir.² Hürriyete olan tutkusu sebebiyle beğendiği Çerkezistan'a gider.³ Şapsıh köyünden Havcir'in misafiri ve bilahare evlatlığı olur. Fakat bütün bunlar Memduh Bey'in Türklükten uzaklaştığı anlamına gelmez. Onun "Türk oğlu Türk" olduğu özellikle vurgulanır.⁴ Memduh Bey, daha fazla hür olmak için gittiği Kafkasya'da bir aşkın esiri olur ve Çerkez adetlerinin katılığı sebebiyle sevgilisine kavuşamaz. Her ikisi de Havcir'in evlatlığı olan Memduh ile Goşa, Çerkez ananesine göre öz kardeş sayılmaktadır. Memduh Bey, Çerkezlerin bu adetine uymak niyetinde değildir; fakat Goşa'yı ikna etmesi mümkün olmaz. Neticede evlendikleri gece; önce Goşa, sonra da Memduh intihar eder. Böylece, hürriyeti kendi vatanının ve milliyetinin dışında arayan bir gencin uğradığı hazin akibet anlatılmış olur.

Hikâyede yer alan diğer erkek kahramanlar, Ata Bey, S. Paşa, Pir Mehmet Efendi ve ismi belirtilmeyen bir Bey, olgun, iyiliksever, cömert insanlardır.

Yeniçeriler'de yer alan kahramanların hepsi de Türktür: Osman Ağa, Ayşe, Ayşe'nin ve Osman Ağa'nın valideleri, Hasan Pehlivan, Civelek Hüsnü, Şehab Hanım ve Kanlı Mustafa. Bu kahramanlar arasında Osman Ağa ile Kanlı Mustafa dışındaki kişiler müsbet

1 Firkat, s. 32

2 Firkat, s. 50

3 Firkat, s. 50

4 Firkat, s. 106

kişilerdir. Osman Ağa ile Kanlı Mustafa'nın kötü karaktere sahip olmaları ise önce insan olarak taşıdıkları hususiyette sonra da meslekleri olan Yeniçeriliğe bağlı bir keyfiyettir.

Eyvah'ta kahramanların tamamına yakını Türk'tür: Meftun Bey, Sabire Hanım, Leyla Hanım, Rifat Efendi, Fıtnat Hanım, Rahime Hanım, Ayşe Kadın, Mahalle Bekçisi. Bu kişilerin hepsi de müsbet karaktere sahiptir. Sadece Meftun Bey'in, ilk karısından habersiz olarak ikinci bir kadınla evlenmesi ve biri diğerinden haberi olmayan bu iki kadın arasında kalması itibariyle zayıflıkları olan bir kişi olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Meftun Bey, her iki karısına da sevgiyle bağlıdır ve onlara şefkatle muamele eder. Ne var ki her ikisine de yalan söylemiş olması, sonunda hem kendini hem de Sabire ve Leyla Hanımları kötü bir akibete uğratar. Bu durum Türk toplumunda bir erkeğin öyle kolayca ikinci bir eş edinemediğini göstermektedir.

Ölüm Allah'ın Emri'nde Türk olan ya da Türk olduğunu tahmin ettiğimiz kahramanlar şunlardır: Kanlı Mustafa Paşa, Sıtkı Bey ve Behice Hanım.

Kanlı Mustafa Paşa, Aydın vilayetinden, emekli olmuş bir başıbozuk binbaşısıdır. Zaafları olan bir kişidir. Kanlı Mustafa Paşa'nın yeğeni olan Sıtkı Bey, sert karakterli olan amcasının aksine, edip ve mahcup bir şahsiyete sahiptir, fedakâr bir âşıktır. Behice Hanım, Kanlı Mustafa Paşa'nın kethuda kadınıdır. Milliyeti hakkında bilgi verilmediği için Türk olduğunu tahmin ettiğimiz Behice Hanım, hilekâr, fettan bir kadındır.

Açıkbaş'ta yer alan kahramanlardan Türk olanlar şunlardır: Hüsnü Bey, Hesna Hanım, Yekta Hanım, Sıdıka Hanım, Fettan Efendi, Şehsuvar Bey, Numan Bey, bir kocakarı, bir katip, İmam Efendi ve kapıçuhadarı.

Hüsnü Bey ile karısı Hesna Hanım, Şehsuvar Bey ile oğlu Numan Bey, alafranga bir hayat yaşayan, tefessüh etmiş kişilerdir.

Buna karşılık Hüsnü Bey'in kızı Yekta Hanım ile Fettan Efendi ve Yekta Hanım'ın dert ortağı olan Sıdıka Hanım, ahlâkî ilkelere bağlı, müsbet kişilerdir. Bu iki gurup arasındaki çatışma ve zıtlık, Türk toplumunda Batılılaşma ile birlikte ortaya çıkan bölünmeyi ifade etmektedir. Kapıçuhadarının, Katip'in süslü ve anlaşılmayan dilinden şikayeti de¹ hâlk ile Osmanlı bürokrasisi arasındaki dil farkına işaret eder.

Hasan Mellah'ta yer alan Türk kahramanlar figüratif kişilerdir: Uzlefi Efendi, Osman Çelebi, Hacı Hasan Efendi, Nuri Molla, Arif Molla, Lokmancızâde Rıza Efendi. Bu kişiler, zengin ve kibardan olan, konuşmalarında kemal sahibi oldukları anlaşılan kişilerdir. Bekir Efendi, cimri bir kişidir, kızının yaptıklarına dayanamayarak vefat eder. Bekir Efendi'nin ismi belirtilmeyen kızı evlerinde köle olarak bulunan Timur'u elde etmek için herşeyi göze alan ihtiraslı bir kadındır. Romanda Bekir Efendi'nin kızına benzeyen ve yine ismi belirtilmeyen bir kadın kahraman daha vardır. Erkek kıyafetinde olan Esmâ'yı baştan çıkarmaya uğraşır. Esmâ ondan kurtulabilmek için gerçek kimliğini açıklamak zorunda kalır.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta Türk olarak yer alan iki kahraman vardır. Mehmet Ali Paşa ve Tosun Paşa. Tarihi bir şahsiyet olan Mehmet Ali Paşa, romanda yiğit, mert ve son derece akıllı, zeki bir kişi olarak karakterize edilmiştir. Tosun Paşa, figüratif bir kişidir.

Dünyaya İkinci Geliş'te Türk olan kahramanlar şunlardır: Veysel Efendi, Meddah İsmail Ağa, Anadolu'dan gelmiş olan ve Mesud'un uşağı olarak çalışan Selim, Veysel Efendi-zâde Osman Bey, iki yeniçeri: Kulaksız Mehmet ve Balta Mustafa, Şehime Hanım, bir çavuş, Ağa kapısı civeleklerinden Seyyidi, biçare bir kadın, on dört on beş yaşlarında bir çocuk, ihtiyar bir kadın ve genç kız.

¹ Açıkbaş, s. 97

Bu kahramanlardan iki yeniçeriye saymazsak, hemen hepsinin de müsbet kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Romanda casusluk yaparak İstanbul'da karışıklık çıkaran kahramanlar vardır; fakat bunların hiçbiri Türk değildir.

Hüseyin Fellah'ta Türk olan kahramanların şunlardır: Şehlevend, Hesna Hanım, Ömer, Süleyman Rahmi, Gemi kaptanı, Mustafa, İsmail Ağa, İskelecizâde Bekir Efendi, Hurşit, Safa Efendi, Koca Veli, Bursalı Kuş Ali, Kurdoğlu. Bu kahramanlar arasında müsbet olmayan sadece iki kişi vardır: İskelecizâde Bekir Efendi ile efendisi İsmail Ağa'ya ihanet eden Hurşit. Bunlardan da Hurşid'in Rum'dan dönme olduğu belirtilir.¹

Yeryüzünde Bir Melek'te yer alan kahramanların büyük çoğunluğu Türk'tür: Şefik, Raziye, Muhammed Hulusi Efendi, İskender Bey, Şekerci, Çerçi kadın, Arife, L. Bey, Abdülkerim, Arzuhalci İsmail, Cevriye, Nimetullah Hanım, Salih Çavuş, Müezzîn, Bekçi, Bir Efendi, Tomruk Ağası, Zindancı Ağa, Askeri Tabip, Vidin Valisi, İbrahim Bey, Vali'nin Karısı, Latife Hanım, Şehbaz, Benli Ayşe, Bir Balıkçı, Şefik'in Uşağı.

Romanda kahramanların tamamına yakınının Türk olması, anlatılan olayların mekanının İstanbul olmasına bağlanabilir. Bu kahramanların ekseriyeti müsbet kişilerdir. Müsbet olmayan kötü kişiler toplumun genel yapısının dışında kalan kişilerdir: Arife, L. Bey, Abdülkerim, Şehbaz, Benli Ayşe. Müsbet olmayan kişilerin genel olarak Arife ve onun sevgililerinden oluştuğu görülmektedir. Fakat bu durum, müsbet kişiler olarak tanıdığımız bütün kahramanların mükemmel oldukları anlamına gelmemektedir. Bunlar arasında İskender Bey gibi muhakeme yönünden yoksun saf kişiler olduğu gibi, halkın vasat ve vasatın altında kalan seviyesini yansıtan, Bekçi Müezzîn gibi kişiler de vardır. Bununla birlikte romandaki kahramanların

¹ Hüseyin Fellah, s. 240

neredeyse tamamının Türk olduğu ve bunların da çoğunluğunun müsbet kişiler olduğu açık bir gerçektir.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de milliyeti Türk olan kahramanlar şunlardı: Mustafa Meraki Efendi, Felâton Bey, Felâton Bey'in uşağı Mehmedcik, Mihriban Hanım, Rakım Efendi, Kayıkçı Osman Amca.

Roman, Felâton Bey ile Rakım Efendi arasındaki zıtlık üzerine kuruludur. Bu durum her iki kahramanın da milletleri ile olan münasebetlerine yansır. Felâton Bey, Türk oluşundan utanır. Ciltlettiği kitaplarına ismini Felâton olarak değil de bu ismin Fransızcası olan Platon şeklinde yazdırması bu utancın bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Elinden geldiğince Türk olmamaya özen gösteren ve bir Fransız gibi yaşayan Felâton Bey, Türkleri¹ ve Türk kadınına aşağılar.² Rakım Efendi ise Türk olması dolayısıyla herhangi bir komplekse kapılmaz, bilakis kendinden emin bir tavırla hareket eder. İngiliz Zıklas ailesinin kızlarına Türkçe öğretir, Türk şiirini tanıtır, Fransız Madam Yüzfino'ya Türklerin hayat tarzının güzelliğini anlatır. Türklerin yaşayışını müdafaa eder. Romanın bir yerinde Türklerin yas tutmağa mecbur olmadıklarını söylemesi,³ hem bu müdafaa çabasını hem de milliyetine olan kompleksiz bağlılığını ortaya koyar.

Romandaki diğer Türk kahramanlar Rakım Bey'e yakın oldukları ölçüde müsbet, Felâton Bey'e yaklaştıkları ölçüde de menfi bir konum edinirler. Felâton Bey'in babası olan Mustafa Merakî Efendi, tahsil görmemiş, cahil ve alafranga meşreb bir adam olarak⁴ oğluyla aynı katogoride yer almaktadır. Felâton Bey'in kız kardeşi olan Mihriban Hanım ise alafranga eğitim almış hoppa bir kız olduğu hâlde,

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 72

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 76

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 71

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 3, 4

hoppalıktan kurtulmak suretiyle Rakım Efendi'nin bulunduğu katogoriye dahil olur.

Paris'te Bir Türk'te romanda anlatılan olayların Paris'te geçmesi sebebiyle Türk olan kahramanların sayısı birkaç kişiyi geçmez: Zekâ Bey, Remzi Efendi, Sena Bey ve Nasuh Efendi.

Zekâ Bey, tıpkı Felâton Bey gibi Türk olmaktan utanan bir "şık"tır. Şapka giymediği¹ ve Müslümanlığı müdafaa ettiği² için Nasuh'u suçlaması bu konudaki tutumunu yansıtmaları bakımından önemlidir. Zekâ Bey ve onun dalkavuğu olan Remzi Efendi, romanda Nasuh'la bir mukayese unsuru teşkil etmeleri için kendilerine lütfen yer verilmiş kişilerdir. Roman boyunca, Zekâ Bey, yaptıklarından başkalarının söz ettiği bir kişi olarak yer alır. Kendi millî kimliğinden uzaklaşmış olan bu kahraman, Fransızların kendisiyle alay ettiği, alay edilmediği zamanlarda hakarete uğrayan, bulunduğu cemiyetlerden kovulan bir kişidir. sadece romanın başında karşılaştığımız, on dokuz, yirmi yaşlarında güzel ve zeki bir delikanlı olarak tavsif edilen Sena Bey³ figüratif bir kişidir. Bu durumda, romanda gerçek anlamda yer alan tek Türk kahraman, Nasuh Efendi'dir.

Romanın baş kişisi olan Nasuh Efendi, ahlâkı, zekâsı ve "bütün Avrupa'da nâdirü'l-emsal bir âlim" olmasıyla, Paris'te Türkleri mükemmel bir şekilde temsil eden, Türklerin "mâbihu'l-iftiharı" olan bir kahramandır. Nasuh Efendi'nin romandaki başlıca işlevinin Türkleri hakkında temsil etmek ve savunmak olduğu görülmektedir. Daha romanın başında, Paris'e gitmek üzere bindiği gemide tanıştığı Madam Kartres'e; Batılı seyyah ve ressamların Türkleri, kasıtlı olarak; asılsız beyan ve hayal mahsulü resimlerle yanlış tanıtmaya çabalarını, o sırada gemideki yolcular arasında bulunan Mösyö Otranis'in seyahatnamesinden bölümler okuyarak, Mister Ceyms'in resimlerini

1 Paris'te Bir Türk, s. 366

2 Paris'te Bir Türk, s. 367

3 Paris'te Bir Türk, s. 8

göstererek ortaya koyan Nasuh, terakki etmemiş barbarlar olarak tanıtılmak istenen Türklerin aslında Batılılardan daha köklü bir terakki gösterdiklerini ortaya koyar. Nasuh'un düşünce gücünü ve ikna kabiliyetini göstermesi bakımından olduğu kadar, yüklendiği fonksiyonu ifade etmesi bakımından da önemli olan, bu konuşmadan bir bölümü nakledeyim:

(...) Nasuh: — Öyle ise teslim ediniz ki terakkide, tedennide, medeniyette, bedeviyette elbise ve kıyafetin hiç bir dahli yoktur. İstanbul'un terakkiyatına dair başka deliliniz varsa onu görelim:

Kortres: — Ey sanki siz İstanbul'da hiç terakki yoktur davasında mı bulunacaksınız?

Nasuh: — Ben istediğim ciheti tutabilirim.

Kaligsberg: — Yani avukatlıkta bahs ü cidalde olan maharetinize itimadınız vardır demek.

Nasuh: — Hayır Efendim! Öyle bir benlik davasında da değilim. Bu mesele iki cihete münkasım olur. Bir ciheti Türklerin eski medeniyetlerinden pek çok şeyler kaybetmiş olmalarıdır. Diğer ciheti ise yeniden bazı şeyler kazanmış bulunmalarıdır. İşte ben dahi edeceğim bahsi bu iki cihete bina ederek idare eylerim.

Kartres: — Ey Türklerin zayıtıyla kazançlarını muvazene ederseniz hangisini fazla bulursunuz?

Nasuh: — Elbette kazançlarını.

Kartres: — İşte ben de bu davadayım. Eğer benden bir delil isterlerse ben de sizi irae ederim. Derim ki işte Türkler hiç bir şey kazanamamışlar ise bir Nasuh kazanmışlardır ki bu kazançları her kayıplarından ziyadedir.¹

¹ Paris'te Bir Türk, s. 30, 31

Nasuh Efendi romanının sonuna kadar, Türkleri temsil etme ve Türkeleri, Türklere ait her şeyi savunma görevini başarıyla gerçekleştirir. Fransızlarla tartışır; Kur'an-ı Kerim'i, teaddüt-i Zevcâtı savunur,¹ saltanatı hürriyet ve musavat fikirleriyle uzlaştırarak savunur,² İslamiyetten yana olur.³

Bir Gerçek Hikâye'de yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Hikâyenin anlatıcı kişileri olan H. Efendi, M. Bey, H. Bey, Ali, K., K.'nın uşağı, K.'nın karısı.

Hikâyede Ali, Rumeli halkından, ileri gelen bir ailenin oğlu olmasına rağmen üvey anne yüzünden evinden ayrılıp zaptiye olmuş genç bir adamdır. İffet sahibi, pek kahraman, "pek ziyade sahibi-i hüs ü an" olan bir kişidir.⁴ K. ise Ali'nin zaptiye olarak bulunduğu Rum adasında, makam-ı riyasette olan, cibiliyetsiz, mürüvvetsiz, Rumlara yardıakçılık eden, ahlâksız ve işgüzar bir adamdır.⁵

Fitnekar'da kahramanların tamamına yakını Türk'tür. İsmail Ağa, Zihni Bey, Safa Efendi, Mümtaz Efendi, Münevver Hanım, Mümtaz Bey'in karısı, Suda Bey.

Bu kahramanların hemen hepsi olumlu özellikler taşır. Özellikle bir insan-ı kâmil olarak takdim edilen⁶ Mümtaz Efendi ile sadakat ve feragatiyle temayüz eden ve gençliğinde Mümtaz Efendi'nin uşağı olan İsmail Ağa bu bakımdan ön plâna çıkan kahramanlardır.

Süleyman Musli'de milliyeti Türk olan hiç bir kahraman bulunmamaktadır. Aynı şey, Kafkas için de geçerlidir.

1 Paris'te Bir Türk, s. 150, 161

2 Paris'te Bir Türk, s. 317, 322

3 Paris'te Bir Türk, s. 368

4 Bir Gerçek Hikâye, Sh. 35

5 Bir Gerçek Hikâye, Sh. 30, 35

6 Fitnekar, s. 86

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?'de hikâyenin baş kişisi olan Sururi Efendi, hikâyenin sonunda Sururi Efendi'nin evlenmesinden sonra kendilerinden bahsedilen Sururi'nin hanımı, kayınvalidesi ve uşağı Mehmetcik, Türktür. Hikâyede, Beyoğlu'nda alafranga usulü bekâr hayatı yaşamak isteyen Sururi Efendi'nin, bu yüzden pek çok sıkıntı yaşadktan sonra evlenip huzurlu ve emniyetli bir hayata kavuşması anlatılmaktadır. Sururi Efendi'nin bekâr hayatını yaşadığı sırada çektiği sıkıntılara sebep olanların hep yabancı, gayri Türk olması dikkat çekicidir. Sururi Efendi, rahata ancak bir Türk kadını ile evlendikten sonra erer.

Karnaval'da yer alan kahramanlardan Türk olanlar şunlardır: Uzletî Efendi, Zekâi Bey, Resmi Efendi, Şehnaz Hanım, Hesna Hanım, Saatçi Ali Efendi.

Romanda Resmi Efendi ile Zekâi Bey arasındaki zıtlığın milliyetleriyle ilgili tutumlarına da yansımalarını tahminen söylemek mümkündür. Çünkü bu durum romanda, Felâton Bey ile Rakım Efendi'de olduğu kadar sarîh değildir. Resmi Efendi mükemmel bir insan olarak karakterize edilmiştir. Hesna, Resmi'nin evinde besleme olarak bulunan bir genç kızdır. Milliyeti yazar tarafından belirtilmemiştir. Cariye değil de besleme olarak¹ nitelendirilmesinden hareketle Türk olduğu sonucuna varılabilir. Resmi Efendi ile Zekâi Bey arasındaki zıtlık Hesna ile Şehnaz Hanım arasında da söz konusudur.

Henüz On Yedi Yaşında'da Türk olan kahramanlar şunlardır: Hulusi Efendi, Ahmet Efendi, Cüneyd Bey, Yümni Bey, Said Efendi, Cabir Bey, Zeynel Bey, Rahmi.

Çoğunluğu figüratif kişiler olan bu kahramanlar arasında Ahmet Efendi, sahip olduğu müsbet özelliklerle ön plâna çıkar. Ahmet Efendi, arkadaşı Hulusi Efendi'nin ısrarıyla gittiği randevu evinde tanıdığı

¹ Karnaval, s. 18

Kalyopi'yi içinde bulunduğu bataktan kurtarır. Fuhuşa kesin olarak karşıdır. Kârhanelerin ortaya çıkışının Avrupa medeniyetinin yayılmasıyla gerçekleştiği kanaatindedir.¹ Ahmet Efendi'nin önce Türklükten, sonra İslamlıktan ve son olarak da Osmanlılıktan bahsetmesi milliyet fikrinin niteliğini yansıtması bakımından önemlidir. Buna göre, Türklüğün asli unsur, İslamlık ve Osmanlılığın ise bu asli yapıyı tamamlayan ve genişleten unsurlar olduğunu, başka bir ifadeyle Türklüğün kökü, İslamlığın gövdeyi, Osmanlılığın ise ağacın bütününü ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Acaib-i Alem'de yer alan kahramanlar arasında Türk olanlar şunlardır: Subhi Bey, Hicabi Bey, Hoca Tahsin Efendi, Hicabi Bey'in zevcesi, kızkardeşi ve biraderi.

Romanda Subhi Bey ve Hicabi Bey, içlerindeki ilim aşkıyla kuzey kutbuna doğru seyahate çıkarlar. Bu seyahat esnasında uğradıkları ülkelerde, gerek zekâ ve bilgileri, gerekse ahlâkları itibariyle Türkleri başarıyla temsil ederler, tanıştıkları kişileri kendilerine hayran bırakırlar. Bu hususta, Subhi Bey, arkadaşını gölgede bırakır.

İki arkadaş, Rusya'da buldukları sırada bir Rus prensesinin misafiri olurlar. Prenses sofrada, Millet-i Osmanînin safvet-i kalbinden ve hüsn-i terbiyesinden bahseder, askerî muzıkaya "bir güzel Osmanlı havası" çaldırır.² Bütün bunlar, Subhi ile Hicabi'nin birer Osmanlı olarak yabancılar nezdinde ne derece itibarlı bir mevki edindiğini göstermektedir. Subhi Rus Prensesin, "Bazı kitaplarda haremleri başka surette gördüm. Haremler bir nevi dünya cenneti imişler, oralarda edilen ıyş u işret ve sürülen zevk ü sefa hiç bir millete makis değilmiş" şeklindeki sözleri karşısında, Türkleri müdafaa babında olmak üzere şu sözleri söyler:

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 159

2 Acaib-i Alem, s. 69

Çengi'de yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Daniş Çelebi, Saliha Molla, Engürüzâde. Kahramanların karakteri ve yaptıklarıyla milliyetleri arasında münasebet kurmamızı sağlayacak herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Esrâr-ı Cinâyât'ta Türk kahramanlar şunlardır: Osman Sabri Efendi, Gazeteci, Mecdüdin Efendi, Necmi, Cafer Ağa, Abidin Çavuş, Hacı Sadullah Efendi, Komisyon reisi, Hediye Hanım, Kalpazan Mustafa, Hezarfen Mehmet Çelebi.

Bu kahramanlardan görevini kötüye kullanan bir mutasarrıf olan Mecdüddin Efendi ile Hediye Hanım dışındakiler müsbet kişilerdir. Romanda anlatılan cinayetlerin faili olan Kalpazan Mustafa, etrafındaki insanların ve sefahatin etkisiyle kötü olmuş, fakat temelde vicdan sahibi, iyi bir insandır.

Hayret'te yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Kaymakam Bey, Lütfi, Mirza İsmail.

Romanda Türk kahramanların sayıca az olduğu görülmektedir. Fakat, romanın baş kişinin bir Türk olması ve diğer kahramanları gölgede bırakması bu durumu önemsiz kılmaktadır: Asıl adı İsmail Azmi¹ olan, fakat kendini bir Acem hokkabaz olarak tanıttığı için ismini Mirza İsmail olarak değiştiren romanın baş kişinin Türk olduğu eserde belirtilir.² Mirza İsmail "şayan-ı hürmet" bir kahramandır.³ Zekâsı, cesareti, bilgi ve hüneri ile dikkat çeker. Romanda yer alan diğer Türk kahramanlar da müsbet özellikler taşımaktadır.

1 Hayret, s. 285

2 Hayret, s. 285

3 Hayret, s. 418

Bahtiyarlık'ta yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Senai Efendi, Şinasi Bey, Yamalı Musa Ağa, Musa Ağa'nın ilk karısı, Semih Efendi, Köse Muhtar, Süleyman Efendi, Züleyha.

Bu kahramanlardan bir şık olan Senai Efendi ile Senai Efendi'nin cahil ve zalim bir köy ağası olan babası Yamalı Musa Efendi dışında kalan kahramanlar müsbet özellikler taşımaktadır.

Obur'da yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Neşati, Mehmet, Fil Tahsin, bir Tiryakî, Şekerzâde, Anber Molla, Devaî Efendi,

Bu kahramanların şahsiyetleriyle milliyetleri arasında herhangi bir münasebet (hikâyede dile getirildiği kadarıyla) bulunmamaktadır.

Bir Tövbekâr'da Türk olan kahramanlar şunlardır: Feda Efendi, Suad Efendi, Talat Hanım, Murtaza Bey.

Birer şık olan Feda Efendi ile Suad Efendi menfi, Talat Hanım ile Murtaza Bey ise müsbet kişilerdir.

Çingene'de yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Sıhrî Efendi, Davut Bey, Rakım Bey, Dürriye Hanım.

Bu kahramanlar hikâyede üçüncü dereceden kişilerdir. Hepsi de müsbet özellikler taşır.

Para'da yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Sulhi, Vahdetî, Sulhi'nin halası, Yunus Ağa.

Bir şık olan Sulhi'nin menfi bir karakter sergilemesine karşılık, Vahdeti bütünüyle müsbet özellikler taşır.

Arnavutlar, Solyotlar'da Türk kahraman bulunmamaktadır.

Demir Bey'de yer alan kahramanlardan Türk olanları şunlardır: Feride Hanım, Şaban Ağa, Mehmet Ağa, Mustafa Kameruddin, Fatma Nazik.

Hepsi de müsbet özellikler taşıyan bu kahramanlar arasında romanın beş kişisi olan Mustafa Kameruddin'in ve Fatma Nazik'in şimdiye kadar söz konusu ettiğimiz kahramanlardan oldukça farklı bir konumda bulunduğunu görüyoruz. Mustafa Kameruddin ile Fatma Nazik'in babaları olan Demir Bey, Arnavut bir babanın oğlu olup¹ Fransa'da, Fransız terbiyesi altında bir Fransız olarak yetişmiş, fakat bilahare İstanbul'a gelerek samimiyetle Osmanlı kimliğini benimsemiş bir kişidir. Mustafa Kameruddin'in ana dili Türkçedir ve kendini "biz Osmanlıyız"² diye tanımlamaktadır. Babasının serancamını öğrendiğinde hiçbir rahatsızlık duymaz. Yazarın Osmanlılık ile Türklüğü müteradif kelimeler olarak kullandı hususu üzerinde daha önce durmuştuk. Bu durumda, bir "insan-ı kâmil" olarak tavsif edilen³ Mustafa Kameruddin'i Türk olarak kabul etmek gerekmektedir. Aynı şey, Fatma Nazik için de geçerlidir. Fransa'da Fransız bir anneden doğan, anadili Fransızca ve daha önceki ismi de Polini olan Fatma Nazik, babasının kim olduğunu öğrenince, İstanbul'a yerleşir, ihtida eder ve ismini değiştirir; böylece aslına dönmüş olur. Mustafa Kameruddin'in başlangıçtan beri sahip olduğu kimliğe, Fatma Nazik sonradan kavuşur. Aralarında bunun dışında bir fark yoktur. Fatma Nazik'in, Fransa'da Polini olarak yaşarken bile ahlâken diğer Fransızlardan farklı olmasını, insânî yapısının yanısıra, farkında olmadan taşıdığı aslî kimliğe de bağlayabiliriz. Bu noktada Demir Bey'in niçin bir Türk olarak değerlendirilmediği sorulabilir. Elbette, nihai olarak Demir Bey'in de Türk ve Osmanlı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, etnik kökeninin farklı olması onu daha farklı kılmaktadır.

1 Demir Bey, s. 272

2 Demir Bey, s. 124

3 Demir Bey, s. 204, 238

Gürcü Kızı'nda Türk olan tek kahraman, Şirvan Hakimi Hüseyin Kulihan'dır. Hüseyin Kulihan, dirayetli, heybetli bir kişi olarak tavsif edilmektedir.¹

Dolap'tan Temaşa'da yer alan kahramanların tamamına yakını Türk'tür: Süleymaniyeli Behram Ağa, Leyla, Zorlu Mustafa, Sûrânizen Ahmet Ağa.

Hikâyede kocasını aldatan fethan bir kadın olan Leyla ile bir yeniçeri olan Zorlu Mustafa menfi, diğer iki kahraman ise müsbet özelliklere sahiptir.

Müşahadat'ta Türk olan kahramanlar şunlardır: Ahmet Midhat, Refet Bey, Hacı İzzet, Ahmet Midhat'ın kardeşi Cevdet, Abdullah Ağa, Tunuslu Ali Osman Topuz, Siranuş Hanım.

Bu kahramanların hepsi de müsbet özellikler taşımaktadır. Ali Osman Topuz ile Siranuş Hanım'ın milliyetleri ilgili konuları bakımından diğer kahramanlardan farklı bir konumda bulunduğunu söyleyebiliriz. Romanda kendisinden bahsedilen bir kahraman olarak yer alan Ali Osman Topuz, Ermeni bir kadınla olan kızı Siranuş'un, bir Ermeni olarak yetişmesini sağlar. Bunu sebebi kendisinin bir bahriye zabiti olması, kızının yanında kalamayacak olmasıdır. Ali Topuz, kızının hiç değilse Ermeni terbiyesi altında yetişmesini ister. Fakat kendisi Türk'tür.² Fazilet sahibi bir insan olan³ Ali Topuz, büyüdüğü zaman kendisine verilmek üzere bir mektup yazarak kızına bütün hakikati anlatır. Bu mektubu okuyan ve o güne kadar bir Müslüman Türk'ün kızı olduğunu bilmeyen Siranuş Hanım ihtida etmeye karar verir.⁴ Böylece aslı kimliğine dönmüş olur. Bu noktada milliyet ile din arasındaki münasebetin ne derece önemli olduğu da ortaya

1 Gürcü Kızı, s. 166

2 Müşahadat, s. 283

3 Müşahadat, s. 290

4 Müşahadat, s. 310, 311

çıkılmaktadır. Fatma Nazik'in de, Siranuş'un da, babalarının mensup olduğu milliyete dönmeleri ancak ihtida etmeleriyle mümkün olmaktadır.

Ahmet Metin ve Şirzad'de yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Ahmet Metin, Şakir, Abdülbaki Beyefendi, Hasip Efendi, Nedim Bey, Şeyda Bey, Ferruh Efendi, Hüseyin Basir, Ünyeli Ömer Kaptan, Süreyya, İsmail Çavuş, Mehmet Usta, Saidoğlu, Kulaksız, Kurt Kurnaz, ... Paşa, Mutasarrıf Paşa.

Ahmet Metin, romanın baş kişisidir. İslâm Dragoza isimli bir Boşnak mültezimin oğlu olan Ahmet Metin'i Türk kahraman arasında zikretmemizin sebebi, onun Türklüğü benimsemiş olmasıdır. Türk kavmi hakkındaki müsbet görüşleri,¹ bir Türk şehzadesi olan Şirzad'ın romanından etkilenerek, Şirzad'ı örnek alması, "Osmanlılık hissiyatına" sahip olması² bunu göstermektedir. Yazar romanın baş kısımlarında, "Osmanlılıkta iki şan" bulunduğunu, bunların da İslam ve Türklük olduğunu belirtmektedir.³ Bu durumda yazarın Ahmet Metin'i bir Türk kahraman olarak takdim etmektedir. Kusursuz denecek derecede mükemmel bir insan olan Ahmet Metin'in yapacağı uzun seyahat için yaptırdığı gemide, şahsî hizmetçisi Vasiliki ve maço olarak çalışan Katerina dışında kalan mürettebatın Türklerden meydana gelmesi de dikkat çekicidir. Ayrıca romanda yer alan bütün Türk kahramanların müsbet özellikler taşıdığı görülmektedir.

Emanetçi Sıtkı'da yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Emanetçi Sıtkı, Selami Efendi, Dimyadzâde Abdülgaffar Efendi, Ayşe, Rıza, Kamile Molla, Ayşe'nin annesi, Mansur Efendi, Kenan Ağa.

Hikâyede, ahlâksız bir kişi olan Rıza dışındaki bütün kahramanlar müsbet kişilerdir.

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 83

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 384

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 38, 39

Taaffüfte Türk olan kahramanlar şunlardır: Daniş Bey, Seniha Hanım, Saniha Hanım, Rasih Efendi, Tosun Bey, Osman Efendi, Yusuf Efendi, Kahya Hanım.

Daniş Bey, aslen Girit'li olup, ana dili de Rumca'dır. Fakat, bilahare Türk ve müslüman olmuştur.¹ Yazar, Daniş Bey'den bahsederken, uzun uzun Giritliler hakkında bilgi verir ve Giritlilerin ekseriyetle Daniş Bey gibi olduklarını ifade eder.² Milliyet bakımından Daniş Bey'e benzeyen bir diğer kahraman, romanın baş kişisi olan Rasih Efendi'dir. Belgradlı bir ağanın oğlu olan ve anadili Slavca olan Rasih Efendi, romanda Osmanlı Müslüman centilmeni³ olarak tadim edilmektedir.

Böylece, yazarın milliyet anlayışının, kültürel unsurları esas kabul ettiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Rasih, ana dili Türkçe olmamakla birlikte, Türklüğü kabul etmiştir ve Türkçe konuşmaktadır. Rasih'in oğlu Nurullah'ın ise ana dili Türkçe'dir.

Romanda, bir şık olan Tosun Bey, Tosun Bey'in hesabına çalışan Kahya Hanım ve kocası ile müflis bir tacir olan Osman Efendi menfi özelliklerle, diğer Türk kahramanlar ise müsbet özelliklerle temayüz etmektedir.

Gönüllü'de Türk olan kahramanlar şunlardır: Recep Kusu, Kahramanoğlu Mehmet Bey, Çelebi Molla, Edhem Paşa, Kahraman bir piyade zabiti.

Bu kahramanların hepsi de olumlu özellikler taşımaktadır. Aralarında menfi özellikler taşıyan birisi yoktur.

Mesail-i Muğlaka'da Türk olan tek kahraman, aynı zamanda romanın baş kişisi de olan Abdullah Nahifi'dir.

1 Taaffüf, s. 67

2 Taaffüf, s.

3 Taaffüf, s. 14

Abdullah Nahifi, tıpkı Paris'te Bir Türk'teki Nasuh Efendi gibi Paris'te, Türkleri mükemmel bir surette temsil eden bir kahramandır. Cesareti ve kahramanlığıyla Paris'te büyük bir şöhrete kavuşur. Kavgadan şan arayan bir adam olmamakla beraber,¹ yeri geldiğinde kavga etmekten de kaçınmaz. Osmanlılık şerefini ayaklar altına aldırılmaz. "Osmanlı kısmı leşine tükürtür de yüzüne tükürtmez"² şeklindeki sözleri bu husustaki hassasiyetini gösterir. Abdullah Nahifi, hem cesareti hem de ahlâkının güzelliğiyle temayüz eden bir kahramandır. Altı kişiyle birden düello yapmayı göze alacak kadar cesur, düellodan sonra da hasımlarına acıyıp onları affedecek kadar da âlicenaptır.³

Jöntürk'te yer alan Türk kahramanlar şunlardır: Yusuf Kenan Bey, Gazanfer Bey, Nurullah Bey, Fatma Ahdiye, Remziye Hanım, Hoca Abdullatif Efendi, Doktor İrfan bey, Zehra Hanım, Kâşif Efendi, Zeliha Hanım, Ceylan Hanım, Kâzım Bey, Sezayıdil Hanım, Hafız Mehmet Efendi, Salih Ziya, Kahveci Ağa, Feyzullah Bey, bir müstantik, iki kâtip, müdde-i umumî, Hasan Çavuş, Mutasarrıf Paşa, Abdulgaffar Sâcit.

Bu kahramanların büyük çoğunluğu müsbet kişilerden oluşmaktadır. Menfi özellikler taşıyan Ceylan Hanım ve Sezayıdil Hanım; alafranga, şık; Kâzım Bey, alafranga meşreb bir hafiye, Feyzullah Bey ise ikiyüzlü bir hafiyedir. Daha önceki eserlerde olduğu gibi bu eserde de Türk kahramanların tamamına yakınının müsbet özellikler taşıdığı görülmektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde Türk kahramanlar genel olarak müsbet özelliklerle yer almaktadır. Menfi özelliklere sahip Türkler birer istisna teşkil etmektedir ve bunlar ya milli kimliğinden uzaklaşmış "şık"lar ya da tabiatı itibariyle kötü olan kişilerdir. Türkler

1 Mesail-i Muğlaka, s. 90

2 Mesail-i Muğlaka, s. 115

3 Mesail-i Muğlaka, s. 124

Batılı kahramanlar karşısında Osmanlılığı, Türklüğü temsil eder durumdadırlar. Dürüstlük, çalışkanlık, bilgili ve ahlâklı olmak gibi hususiyetlerle bunu, büyük bir başarıyla gerçekleştirirler. Türk kahramanlar, Batılılardan üstün, onlara yol gösteren, yardım eden, onları aydınlatan kişilerdir. Yazar, Türklüğü ırkî bir yapıdan ziyade kültürel bir yapı olarak görmektedir. Türk ve Osmanlı kelimeleri müteradif kelimeler olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Yazar'ın Türklüğe bakışında bir tür kültür milliyetçiliği söz konusudur.

Türk olan kahramanların, diğer milletlere, Rumlara, Ermenilere ve Batılılara yaklaşımı müsbettir. Onları tahkir eden ya da aşağılayan bir tutuma rastlanmamaktadır.

2. Araplar

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinin çoğunda Arap olan kahramanlara rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı birinci dereceden önemli kahramanlar olmakla birlikte bir çoğu da figüratif kişilerdir.

Gençlik'te Fedai isimli Arap bir dadı vardır. Sadakat, iyi yüreklilik gibi müsbet özellikler taşıyan bu kahraman, figüratif bir kişidir.

Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'ta Arap olan kahramanlar şunlardır: Hasan Mellah, Seyyidi Osman, Molla Seyyidi Muhammed, Yakup el- Dec', Yusuf Nişar, Seyyidî Osman, Akrah, Yakup El-Dec'in kapıcısı, Ziver Ağa, Numan İbn Mutahhir, Casim Bey, Cezayir Kadısı, Cezayir Dadısı, Nakibzâde Nureddin Efendi, Batul, Haşim, Mimâr Efendi, Süleyman, Ebu'l-Hümmam, Cafer, Seyyid Muhammed Kuddusî, Seyyid Ahmed, Şeyh Abdullah El-Gazî, Sitti Zehra, bir şeyh, bir sohta, Urkuk, Şehame, Elfi Bey, Seyyidi İsmail Efendi, Mevlana Salih, Osman Eş-Şarkî

Büyük kısmı figüratif olan bu kahramanlar, genel olarak müsbet kişilerdir. Hasan Mellah, her iki romanın da en önemli kahramanıdır. Her bakımdan mükemmel bir insandır. Yazar onun, Araplık ve Müslümanlık hilkatine, İspanyol terbiysine sahip olduğunu ifade eder.¹ Zeyl-i Hasan Mellah'ın önemli kahramanlar arasında sayabileceğimiz Numan İbn Mutahhir, Numan'ın oğlu Yezdan ve Süleyman da taşıdıkları müsbet özelliklerle dikkat çekerler. Hasan Mellah'ın babası Seyyidî Osman'ın "bendegani" olan Akrah'ın babasının intikamını almak isteyen Hasan Mellah'a yardım ederken kahramanca ölmesi² Araplara mahsus sadakat ve fedakârlığın bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Menfi özellikler taşıyan Arap kahramanlar, her iki romanda da sayıca azdır: Hasan Mellah'ın ailesinin yok olmasına sebep olan Yakup El Dec', nankör ve hain bir kişidir.³ Numan İbn Mutahhir'in düşmanı olan Casim Bey, kini ve ihtirasıyla dikkat çeker; kötü bir tabiatı vardır, bu yüzden her iki romanın da en kötü kişisi olan Pavlos'la arkadaş olur. Padya'nın bir başka arkadaşı olan Urkuk ise Dürzîdir.⁴ Ebu'l-Hümmam, menfaat düşkünü, cimri bir adam, kızı Sitti Zehra ise kocadan başka bir şey düşünmeyen sıradan bir kadın olarak yer almaktadır.

Dünyaya İkinci Geliş'te Arap olan kahraman şunlardır: Mesut, Tüysüz Mehmet, Arap Karısı.

Bu kahramanların üçü de menfi kişilerdir: Romanda Veysel Efendi'nin hizmetkârı olarak yer alan Mesut, hadım edilmiş,⁵ eski bir köledir. İhtirashlı, güç ve iktidar elde etmeye çalışan, entrikacı, vehimli, bencil ve merhametsiz bir kişidir. Casusluk ederek İstanbul'da büyük

1 Hasan Mellah, s. 172

2 Hasan Mellah, s. 157

3 Hasan Mellah, s. 140

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 728, 729

5 Dünyaya İkinci Geliş, s. 11

karışıklıkların çıkmasına sebep olur. Romanda kendisinden "taş yürekli Arap",¹ "merhametsiz Arap"² diye bahsedilir. Tüysüz Mehmet, Mesut'un arkadaşı ve yardımcısıdır. O da Mesut gibi normalin dışında özellikleri olan, fakat karakter bakımından onun tersi özellikler taşıyan bir kahramandır. Yüzünde hiç tüy bulunmayan Tüysüz Mehmet, Mısır'da akağası iken, aslında hadım edilmemiş olduğunun anlaşılması üzerine canını zor kurtararak İstanbul'a kaçmıştır.³ Kadınsı davranışlarıyla dikkat çeker. İlişki içinde bulunduğu "Arap Karı"sının kendisini sille tokat dövmesine ses çıkarmaz.⁴ Yazar ondan "tuhaf bir adam" diye söz eder.⁵ İsmi belirtilmeyen Arap Karısı, Mesut ile Tüysüz Mehmet'in casusluk işlerinde kullandıkları bir kadındır. Aynı zamanda Tüysüz Mehmet'le gayri meşru bir münasebeti vardır. Figuratif olan bu kahramanın da anormal özellikler taşıdığı söylenebilir. Erkeksi tavırları, Tüysüz Mehmet'e dayak atması bu noktada söz konusu edilebilecek hususlardır.

Hüseyin Fellah'ta Arap kahramanlar şunlardır: Dayızâde Ahmet, Kulaksız, Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Gazruf, Hunık, Hamit, Hüseyin Fellah, Muhammed El-Gudra, Cemile, Hanif El-Fellah, Sabire, Sabire'nin babası olan bedevî, Abdussamed.

Hüseyin Fellah, romana ismini veren önemli bir kahramandır. Kusursuz derecede mükemmel bir insandır. Romanda "hâlis Arap" olduğunu ve Arap olduğu için asla yalan söyleyemeyeceğini ifade eder.⁶ Hüseyin Fellah'ın temsil ettiği mükemmelliğin karşı kutbunda Dayızade Ahmet ve adamları (Kulaksız, Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Gazruf, Hunık, Hamit) yer alır. Bu, bir haydutlar çetesidir. Dayızâde

1 Dünyaya İkinci Geliş, s. 10

2 Dünyaya İkinci Geliş, s. 46

3 Dünyaya İkinci Geliş, s. 26

4 Dünyaya İkinci Geliş, s. 27, 28

5 Dünyaya İkinci Geliş, s. 28

6 Hüseyin Fellah, s. 235

Ahmet, iki yüzlü, ahlâksız, cani ve oldukça zeki bir adamdır. Dayızade Ahmet ve adamlarının ortak özelliği acımasız olmalarıdır.

Dayızade Ahmet ve çetenin dışında kalan Arap kahramanlar, müsbet özellikler taşımaktadır. Sabire'nin babası olan bedevi, Araplara mahsus inadı ile dikkat çeker.¹ Sabire, "Arap ahicenaplığına",² "Araplara mahsus misafirperverliğe"³ sahiptir. Ayrıca, yine Araplara mahsus olmak üzere, aşkıta kıskanç olduğu yazar tarafından ifade edilmektedir.⁴

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Arap olan tek kahraman Rakım Efendi'nin dadısı Fedayi'dir. Fedakarlığı ve iyiliği ile⁵ temayüz eden Fedayi, roman boyunca olumlu bir rol üstlenir. Rakım Efendi ile Canan'ın birleşmesi için uğraşır. Bunun romanın sonunda gerçekleşmesi onu mutlu eder.

Süleyman Musli'de yer alan Arap kahramanlar şunlardır: Süleyman Musli, Salman, Sayhut, Şaban, Musul Emiri, bir derviş, Osman Şemsi, Süleyman Musli'nin annesi, Meymûne, Mısırlı kumandan, Melik Salih, üç Arap, Mariya'yı Alamut'a götürmeyen memur Fedayi, Kervancı, Şeyhu'l Cebel, Hand Alaaddin, Şeyhu'l Cebel'in oğlu Hand Rukneddin.

Romanın baş kişisi olan ve cesaretiyle olduğu kadar zekâsıyla da dikkat çeken Süleyman Musli'nin yanısıra bu kahramanların büyük kısmı müsbet kişilerdir. Menfi karakter sergileyen kahramanlar, efendisine ihanet eden Osman Şemsi ile Şeyhu'l Cebel, Şelhu'l Cebel'in adamları ve oğlu Hand Rüknett'in'dir.

1 Hüseyin Fellah, s. 204

2 Hüseyin Fellah, s. 233, 234

3 Hüseyin Fellah, s. 339

4 Hüseyin Fellah, s. 340

5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 20

Karnaval'da yer alan Arap kahramanlar şunlardır: Cezayirli Bahtiyar Paşa, Bahtiyar Paşa'nın kızı Şehnaz ve konağındaki Arap içoğlanları.

Bahtiyar Paşa, "Fransız lisan ve ahlâkını tamamiyle tahsil etmiş gayet alafranga bir adam"¹ olması bakımından menfi bir kahramandır. Bu durum, yetişme tarzından ve hatalarından sorumlu olduğu kızı Şehnaz Hanım için de geçerlidir.

Dürdane Hanım'da milliyeti hakkında bilgi verilmemekle birlikte, Arap olabileceğini tahmin ettiğimiz iki kahraman vardır: Dürdane Hanım'ın dadısı Gülbeyaz Kalfa ve Çerkez Sohbet'in yetiştiği konaktaki ihtiyar bir baş kalfa olan Gülcemal. Her iki kahraman da müsbet kişilerdir.

Esrâr-ı Cinâyât'ta iki Arap kahraman vardır: Halil Suri ve Halil Suri'nin mağazasında katip olarak çalışan İbrahim Şusen. Halil Suri, Hıristiyan bir Araptır.² Romanın kötü kişisidir. Acımasız bir katil, kalpazan,³ hırsız ve yankesicilerin yatağı⁴ ve yazarın tabiriyle "namussuz" bir adamdır.⁵ İbrahim Şusen ise figüratif bir kişidir.

Bahtiyarlık'ta, İskenderiyeli Abdulcabbar Bey'in Arap olduğu memleketinden ve isminden hareketle ifade edilebilir. Yazar, bu kahramanın milliyeti hakkında sarih bir bilgi vermemektedir. Hikâyede geri plânda yer alan kahramanlardan olan Abdulcabbar Bey, alafranga meşreb bir adamdır. Bu itibarla menfi bir kişi olarak yer alır. Aynı şey, annesine "ham Türk!" diye hitap eden⁶ kızı Nusret Hanım için de geçerlidir.

1 Karnaval, s. 44

2 Esrâr-ı Cinâyât, s. 40

3 Esrâr-ı Cinâyât, s. 102

4 Esrâr-ı Cinâyât, s. 125

5 Esrâr-ı Cinâyât, s. 129

6 Bahtiyarlık, s. 118

Müşâhedât'ta Seyyid Mehmet Numan, bir Arap'tır. Romanın önemli kahramanları arasında yer alan Seyyid Mehmet Numan; kemâl sahibi bilge bir insandır.Çalışkanlığı ve ahlâkı sayesinde büyük bir servet kazanmıştır. Memleketi Mısır olmakla birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. Etrafındaki insanlara yardım eden, devletine hizmet eden bir kişidir.

Seyyid Mehmet Numan'la İslâm Dragoz birbirine benzer kahramanlardır. Aralarındaki fark, Seyyid Mehmet Numan'ın daha teferruatlı karakterize edilmesinden ibarettir. Seyyid Mehmet Numan da İslâm Dragoz gibi, bir Osmanlıdır.

Mesâil-i Muğlaka'da romanın baş kişisi olan Abdullah Nahifi'nin şöhretinden istifade etmek için onun kimliğini kullanan Düzme Abdullah Nahifi, Suriyeli bir Maruni,¹ dolayısıyla bir Arap'tır. Romanda önemsiz bir kahraman olarak yer alan Düzme Abdullah Nahifi, dolandırıcı ve hırsızdır.²

Jöntürk'de yer alan Arap kahramanlar figüratif kişilerdir: Mısırlı Rıfki Bey, Hafız Kadri Bey, çamaşırcılık yapan, Hıristiyan bir Arap kadın.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde Arap kahramanlar genel olarak müsbet kişilerdir. Bu durum, yazarın Araplara bakışının müsbet olduğunu göstermektedir. Menfi karaktere sahip Arap kahramanlar diğer Araplardan farklı bir takım özelliklere sahiptir. Bunlar, Hıristiyan, Dürzî, hadım, veya "şık"tır. Kötü tabiata sahip kişiler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bunlar Arapların genelinin dışında kalan ve istisna teşkil edecek derecede az olan kişilerdir.

¹ Mesail-i Muğlaka, s. 309

² Mesail-i Muğlaka, s. 309, 310

Müsbet özelliklere sahip Arap kahramanlar da sadaket, dürüstlük, mertlik, misafirperverlik gibi nitelikler ön plâna çıkmaktadır.

3. Arnavutlar

Hasan Mellah'ta, Kölemen Beyi Murat Bey'in adamlarından Sarı Yakup, Arnavut'tur.¹ Esmâ'ya talip olma konusunda, Murat Bey'in bir başka önemli adamı olan Can Ürkdü'nün rakibi olan Sarı Yakup, bu husustaki gayret ve inatçılığı ile dikkat çekmektedir.

Gönüllü'de romanın ilk bölümünde, Arnavut olduğu belirtilen² bir kahramanla karşılaşılıyor: Ömer Ağa. Çok seyahat etmiş, tecrübeli bir kişi olan Ömer Ağa, kürek kemiği falına bakmakta mahirdir.³ Müsbet özelliklere sahip babacan bir insandır.

Ahmet Midhat'ın, Arnavut kahramanların en fazla yer aldığı eseri Arnavutlar Solyotlar'dır. Bu eserdeki Arnavut kahramanlar şunlardır: Rüstem, Hamko, Haniçe, Tepedelenli Ali Paşa, Veli Paşa, Muhtar Paşa, Haso, Aliş.

Romanın baş kişisi olan Rüstem, müsbet özelliklere sahip bir kahramandır. Kardeş bir kavim olarak gördüğü Solyotlarla Arnavutları barışçı yoldan birleştirmek için büyük çabalar sarfeder. Fakat Solyotların, vahşî ve mutaassıp olmaları,⁴ "terbiye-i fikriyeden bil-küllüye mahrum olmaları"⁵ sebebiyle, Rüstem'in çabaları sonuçsuz kalır. Solyotların vahşetine bizzat maruz kalan Rüstem, Solyotlar tarafından parçalanarak öldürülen kızının intikamını almak için

1 Hasan Mellah, s. 254

2 Gönüllü, s. 16

3 Gönüllü, s. 16

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 156

5 Arnavutlar Solyotlar, s. 138

harekete geçer. Bu noktadan sonra Rüstem, sahip olduğu itidali kaybeder ve intikamını alır.

Romanda yer alan diğer Arnavut kahramanlardan Hamko ve Tepedelenli Ali Paşa dikkat çekici özelliklere sahiptir. Hamko, dirayet sahibi, karşılaştığı güçlükler dolayısıyla yılgınlığa kapılmayan, sonuna kadar mücadele eden bir kadındır. Veli Bey'in haremi ve Koniçe Beyi'nin kızı olan Hamko'nun, kocasının ölümünden sonra onun intikamını almak ve oğlu Ali'yi tekrar onun makamına yerleştirmek için verdiği mücadele, yaptıkları ayrıntılı olarak anlatılır.¹ Hamko'nun oğlu olan Tepedelenli Ali Paşa, sert karakteri ile dikkat çeker. Etkileyici bir görünüme ve keskin bir zekâyâ sahiptir.² Büyük mücadelelerden sonra babasının makamını terar ele geçirir ve nüfuz alanını genişletir. Maksadına ulaşmak için kayın pederini öldürmekten bile çekinmez.³

Yazarın Arnavutlar'la ilgili görüşlerinin, eserleri arasında sadece Arnavutlar Solyotlar'da yansıdığını söyleyebiliriz. Eserde Arnavutlarla Solyotlar arasında bir mukayesenin dolaylı olarak yapıldığı görülmektedir. Buna göre, Solyotlarla aynı kökenden gelen Arnavutlar, kesb ettikleri medeniyet nisbetinde yükselmiş bir kavimdir. Müslüman oluşlarının ve Osmanlı tebası olmalarının sonucu olarak ortaya çıkan bu hususun mücessem örneği Rüstem'dir. Bilgi, düşünce ve ahlâk bakımından mükemmel bir insan olan Rüstem, Arnavutça'nın yanısıra Türkçe, Rumca ve İtalyanca da bilmektedir.⁴ Onun bir Osmanlı olduğunu unutmamak gerekir. Gerçi bu, yazar tarafından açıkca ifade edilmemiştir. Fakat eserin muhtevasından hareketle böyle bir sonuca varmak mümkündür. Elbette her Arnavut Rüstem gibi değildir. Tepedelenli Ali Paşa, zekâsıyla Rüstem'e benzese de, öfkesi ve şiddetiyle Solyotlara yaklaşır.

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 15, 16

2 Arnavutlar Solyotlar, s. 16

3 Arnavutlar Solyotlar, s. 17

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 30

Bu noktada onu tamamlayan ve yanlış davranmasını önleyen Rüstem'dir.

4. Çerkezler

Esaret'te Çerkez olan iki kahraman yer almaktadır: Fatin ve Fıtnat. Zeynel Bey isimli kibar bir zatın konağında biri köle diğeri cariyeye olarak bulunan bu iki kahraman, her bakımdan mükemmel insanlardır. Fakat esir olmaları hayatlarını karartır. Efendileri Zeynel Bey'in evinde beraber büyüyen ve birbirlerine âşık olan Fatin ile Fıtnat, evlenirler ve zifaf gecesi öz kardeş olduklarını anlayınca intihar ederek hayatlarına son verirler.

Gençlik'te hikâyenin baş kişisinin resmine âşık olduğu ve hikâyenin sonunda evlenmek üzere teyzesiden istediği Peyker isimli bir cariyeye yer almaktadır. Güzelliğinin yanı sıra terbiyesi ve ahlâkı ile de dikkat çeken¹ bu kahramanın miliyeti hakkında bilgi verilmemektedir. Fakat Çerkez olması muhtemeldir.

Taahhül'de Mazlum Bey'in cariyesi olan Melek-Sima isimli, "gayet güzel ve edip"² bir cariyeye vardır. Bu cariyenin de kökeni belirtilmemektedir. Peyker gibi o da muhtemelen Çerkez'dir.

Felsefe-i Zenan'da yine Çerkez olması muhtemel bir cariyeye yer almaktadır. Mahtaban isimli bu cariyeye, Zekiye'nin kocası Sıtkı Efendi'ye âşıktır ve onun evlenmesini, artık evli bir adam olmasını dikkate almayarak, Sıtkı Efendi'yi baştan çıkartır. Mahtaban, Peyker ve Melek-Sima'dan farklı olarak, menfi bir karakterle karşımıza çıkmaktadır.

¹ Gençlik, s. 143

² Taahhül, s. 152

Firkat'te yer alan Çerkez kahramanlar şunlardır: Havcir, Hacı Han, Goşa, Aksakal, iki komşu kızı, Molla Mustafa, Hamza Ağa, ihtiyar cerrah.

Bu kahramanlar genel olarak müsbet özellikler taşımaktadır. Yazar eserde Çerkezler hakkında genel bilgiler vermekte, onları bedevî bir toplum olarak nitelendirmektedir. Buna göre Çerkezler, hürriyet içinde, yalın, samimî bir hayat yaşamaktadır.¹ Medeniyet ile bedeviyet arasında bir mukayese de yapan yazar, bedevîlerin hür ve tabii bir hayat yaşamalarına mukabil fikir bakımından gelişmemiş olduklarını da ifade eder.² Yazar eserde, Çerkezler arasında yaygın olan, kaçırma ve esir ticareti gibi adetler hakkında da bilgi vermektedir.³ Kahramanların müsbet özelliklerini gölgeleyen tek şey, gelenekler karşısındaki taassuptur. Hikâyedeki en önemli kadın kahraman olan Goşa, Memduh Bey'in aşkını, kendisi de onu sevmesine rağmen Çerkez ananesi yüzünden reddeder. Çünkü Goşa da Memduh Bey de Havcir tarafından evlat edinilmiştir ve Çerkez ananesine göre bu durumda öz kardeş gibidirler, dolayısıyla evlenmelerine imkân yoktur. Goşa'nın, cariyeye olarak gittiği İstanbul'da tesadüfen Memduh Bey'le evlendirilmesine rağmen Çerkez ananesine olan bağlılığından vazgeçmemesi, hikâyenin trajik bir şekilde, iki kahramanın da intiharıyla sonuçlanmasına sebep olur.

Eyvah'ta, Leyla Hanım'ın cariyesi ve yaşlı bir kadın olan Gül Damlası, Çerkez'dir.⁴ Figüratif bir kahramandır. Feyyaz Paşa'nın cariyesi olan, altmış yaşındaki Gonca'nın milliyeti belirtilmemektedir. Çerkez olması muhtemel olan bu kahraman da figüratiftir.

Ölüm Allah'ın Emri'nde hikâyenin en önemli kadın kahramanı olan Sine-i Saf, bir cariyedir. Milliyeti belirtilmemekle birlikte, onun

1 Firkat, s. 42, 48

2 Firkat, s. 78

3 Firkat, s. 86, 89

4 Eyvah, s. 29, 30

durumunda olan kahramanların Çerkez olmasından hareket ederek Çerkez olduğunu söyleyebiliriz. Sine-i Saf, "hüsn-i ahlâk sahibi"dir.¹ Dirayetli, kendinden emin bir kadındır. Müsbet özelliklere sahiptir.

Dünyaya İkinci Geliş'te, kökeni belirtilmeyen, fakat Çerkez olduğunu tahmin ettiğimiz Nergis ve Çeşm-i Afet isimli iki cariye ile fakir bir dellal olduğu belirlenen ve kendisinden "bir ihtiyar Çerkez" olarak bahsedilen figüratif bir kahraman yer almaktadır.

Nergis, romanın bir bakıma en önemli kahramanıdır. Güzelliğinin yanısıra, ahlâkı, zekâsı ve cesaretiyle kendini göstermektedir. Her bakımdan mükemmel bir insandır. Çeşm-i Afet ise kıskanç, kindar ve entrikacı bir kadındır. Osman'ın kendisini değil de Nergis'i tercih etmesini kabul edemez. İntikam için, Nergis'e iftira eder ve onun konaktan ayrılmasına sebep olur.

Hasan Mellah'ta yer alan Çerkez kahramanlar şunlardır: Kölemen Beyi Murad Bey, Murad Bey'in adamlarından olan Can Ürkü, Esmâ ve Timur.

Bu kahramanların hepsinin de müsbet özellikler taşıdığı görülmektedir. Tarihi bir şahsiyet olan² Murat Bey, dirayetli, sert tabiatlı bir kişidir. Bu onun bir bey olmasıyla ilgili kılınabilir. Romanda menfi bir kişi olarak yer almamaktadır. Can Ürkü, romanda sadece Esmâ'ya olan ilgisi ve onu müsabaka sonunda kazanabilmek için gösterdiği çaba ile yer alır. Güçlü, kuvvetli, yakışıklı bir adamdır.³ Esmâ ve Timur ise romanın önemli kahramanları arasında yer alır. Her ikisi de fedakâr, sadık, ahlâklı, hasılı mükemmel insanlardır. Yazar, Esmâ'dan bahsederken onun milliyetinin Çeçen olduğunu belirtir. Esmâ ile Timur aynı memlekettendir. Dolayısıyla, Timurtaş isimli bir beyin oğlu olan Timur da Çeçen'dir.

1 Eyvah, s. 46

2 Hasan Mellah, s. 242

3 Hasan Mellah, s. 254

Zeyl-i Hasan Mellah'ta bu kahramanlara ilave olarak, Çerkez bir kahraman daha yer alır. İnşirah. Romanın önemli kahramanlarından Numan İbn Mutahir'in karısı olan İnşirah, evlenmeden önce, Zülfikarzâde Kaplan Bey isimli bir zatın konağında bulunan Çerkez bir cariyedir.¹ Görünümünün yanısıra ahlâkıyla da kusursuz bir kadın olan İnşirah, Numan'la mutlu bir hayat yaşar.

Yeryüzünde Bir Melek'te romanın en önemli erkek kahramanı olan Şefik'in annesi Safiye Hanım, aslen Çerkez bir cariyedir. Yazarın ifadesiyle, "fevkalade hüsne malik", "hüsn-i hulk, safvet-i kalb ashabından"² olan bir kadındır. Romanda ayrıca, Çerkez olduğu belirtilen ve figüratif olan bir ihiyar cariye yer almaktadır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de romanın baş kişisi olan Rakım'ın cariyesi Canan, Çerkez'dir. Yazarın eserlerinde yer alan diğer Çerkez cariyeler gibi Canan da muhteşem bir güzelliğe sahiptir.³ Güzelliğinin dışındaki özelliklerini ise yazar şöyle sıralamaktadır: Kadın, edip, terbiyeli, nazik, fatin, ...⁴ Canan, bütünüyle müsbet özelliklere sahip bir kahramandır.

Paris'te Bir Türk'te romanın önemli kahramanlarından olan Gardiyanski'nin kendi serencamını anlatırken bahsettiği iki Çeçen kahraman yer almaktadır: Çemsay Hanım ile oğlu Ahmet Şamil. Dul bir kadın olan Çemsay Hanım, kocasına hâlâ sadık,⁵ yardımsever, ağır başlı, gururlu bir kadındır. Oğlu Ahmet Şamil ise herşeyi kısa zamanda öğrenebilen, çok zeki bir çocuktur.⁶

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 599

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 83

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 16

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 85

5 Paris'te Bir Türk, s. 107

6 Paris'te Bir Türk, s. 106

Kafkas'ta yer alan kahramanların çoğunluğu ve en önemlileri Çerkez'dir: Kaplan Bey, Sait Giray, Selim Kamaro, Esmâ Can, Samurkaş Bey, Arslan Koç Bey, Takü, Canberd Bey, Şirin Şah, Goşamaf, Seher, Yunus Kesehor.

Özellikle şecaat ve mertlikleriyle ön plâna çıkan bu kahramanların hepsi de müsbet özelliklere sahiptir. Yazar, romanda Kafkaslıların çeşitli hususiyetlerinden bahsetmektedir. Kafkaslıların ata olan düşkünlüğü,¹ Kafkasyada musikinin özellikleri ve yeterince gelişmediği² hakkında bilgiler vermektedir. Fakat Kafkaslılarla ilgili olarak en fazla üzerinde durduğu ve çok canlı bir şekilde anlattığı husus, Kafkaslılardaki vatan sevdasıdır.³ Kafkaslılar savaşı hayatlarının bir parçası hâline getirmişlerdir ve savaşa "gelin olmaya gider gibi gitmektedirler."⁴

Dürdane Hanım'da romanın en önemli erkek kahramanı olan Çerkez Sohbet, adında da anlaşılacağı üzere Çerkez'dir. Bir paşa konağında büyümüş eski bir köle olan Çerkez Sohbet, tecrübeli, akıllı, olgun bir adam olarak temayüz etmektedir.

Çerkez Özdenler'de kahramanların tamamına yakını Çerkez'dir: Timurtaş, Nefise, Arslangöz, Canfes, Ziba, Fejdet, Samurkaş, Canbolat Bey.

Bu kahramanların hepsi de olumlu özellikler taşımaktadır. Çerkezlerin savaş ve kahramanlıkla ilgili hissiyatları bu eserde de yer almaktadır. Fakat bu defa söz konusu olan, çok güçlü olan bu hissiyatın sebep olduğu trajik bir olaydır: Vakar, azamet sahibi bir genç kız olan Arslangöz, nişanlısı Samurkaş Bey'in savaş sırasında korkaklık ettiğine dair uydurulan asılsız dedikodulara inanır. Bir korkakla evlenmek-

1 Kafkas, s. 223, 224

2 Kafkas, s. 225

3 Kafkas, s. 230, 231

4 Kafkas, s h. 236

tense ölmeyi tercih edeceğini söyleyen¹ ve Samurkaş Bey'le evlenmemek için kendini bir esir tüccarına cariye olarak satan² Arslangöz'ün tutumu, onun saadeti için kendini feda etmeye karar veren Samurkaş Bey'in, beynine kurşun sıkarak intihar etmesine sebep olur. Olay trajik olmakla birlikte, Çerkezlerin kahramanlığa ve cesarete verdikleri önemi ortaya koymasından önemlidir.

Esrâr-ı Cinâyât'ta, "maktul kız" Peri, milliyeti yazar tarafından belirtilmemekle birlikte, Çerkez olması muhtemel olan bir cariye. "Adeta bir melek"³ olarak tavsif edilen Peri, olumlu özelliklere sahip olmakla beraber, kötülere karşı müdafaasız bir kahramandır. Romanda figüratif bir kahraman olarak yer alan Nazik isimli bir cariye daha vardır.⁴

Obur'da kırk yaşın üstünde, çirkin ve evde kalmış bir cariye yer almaktadır. İsmi Çeşm-i Cellad olan bu kahramanın milliyeti hakkında bilgi verilmemektedir. Çerkez olduğu tahminen söylenebilir. Hikâyede kendisine âşık olduğunu zannettiği, fakat gerçekte yemek yemekten başka bir şey düşünmeyen Fil Tahsin karşısındaki komik tutumuyla yer alır.

Demir Bey'de Mehtap ve Afitap isimli, "şuh-meşrep" iki cariye yer almaktadır.⁵ Milliyetleri belirtilmeyen bu kahramanların Çerkez olma ihtimali yüksektir.

Emanetçi Sıtkı'da romandaki en önemli kadın kahramanın dadısı olan⁶ Pembegül, Çerkez'dir.⁷ Olumlu özellikler taşıyan Pembegül, Sıtkı ile Ayşe'nin birleşmesinde pay sahibidir.

1 Çerkez Özdenler, s. 203

2 Çerkez Özdenler, s. 276

3 Esrâr-ı Cinâyât, s. 122

4 Esrâr-ı Cinâyât, s. 153

5 Demir Bey, s. 40, 41

6 Emanetçi Sıtkı, s. 61

7 Emanetçi Sıtkı, s. 61

Jöntürk'de, Gazanfer Bey'in hanımı, Ahdiye'nin de annesi olan Dilşinas Hanım, Çerkez bir cariyedir. dindar, geleneklere bağlı "gayet güzel terbiye görmüş"¹ bir kahramandır. Dilşinas Hanım'ın karakterinde Çerkezlere mahsus inatçılık görülmektedir. Dilşinas Hanım'ı inadından döndürmek mümkün değildir. Çünkü bir Çerkezi inadından döndürmek, bir müslümanı inadından öndürmek kadar güçtür.

Ahmet Midhat Efendi, bir çok eserinde Çerkez kahramanlara yer vermiştir. Bu kahramanları Osmanlı sınırları içinde olanlar ve Kafkasya 'da olanlar olarak ikiye ayırabiliriz. Osmanlı ülkesinde yaşayan Çerkezler çoğunlukla cariyeye ya da kölelerden oluşmaktadır. Bu noktada cariyelerin çok daha fazla sayıda yer aldığı görülmektedir. Çerkez cariyeler, karakter itibariyle ikiye ayrılmaktadır: Müsbet karaktere sahip olanların yanısıra fettan, entrikacı cariyelerin varlığı da söz konusudur. Kafkasya'da yaşayan Çerkezler ise, mert, kahraman, ağırbaşlı, vekarlı olmak gibi müsbet özelliklere sahiptir; fakat "bedevî" bir toplum olmaları hasebiyle gelenekleri katı ve dardır, zihniyetleri yeterince gelişmemiştir.

Yazarın genel olarak Çerkez kahramanlara olumlu bir bakış açısıyla yaklaştığını söyleyebiliriz.

5. Lazlar

Laz diye bir ırk olmadığını biliyoruz. Yalnız o dönemin anlayışını göstermek bakımından böyle bir başlık açtık. Yazarın münhasıran "Laz" diye nitelendirdiklerini burada göstereceğiz.

Hüseyin Fellah'ta, esir tüccarı Mehmet Ali Ağa'nın Laz olduğu ifade edilir.² Mehmet Ali Ağa, ikiyüzlü, yalancı bir adamdır. Gidecek yerleri olmayan Şehlevend'le annesine kendini iyiliksever bir kişi olarak tanıtmak suretiyle yaklaşır. Fakat asıl amacı Şehlevend'i cariyeye olarak satın almaktır. İki çaresiz kadına yardım etmenin karşılığında

1 Jöntürk, s. 12

2 Hüseyin Fellah, s. 30

onların birinin hürriyetini isteyen Mehmet Ali'nin bu davranışından hareketle, aynı zamanda acımasız ve fırsatçı olduğunu da söyleyebiliriz. Eserde, Mehmet Ali'nin karısı da yer almaktadır. Onun da Laz olması muhtemeldir.

Hasan Mellah'ta, Laz esircilerden bahsedilmekte,¹ fakat müşahhas bir kahraman yer almamaktadır.

Dünyaya İkinci Geliş'te, dilsiz, sağır bir Laz kayıkçı,² figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır

Obur'da Laz olduğu belirtilen bir kayıkçı vardır.

Para'da, Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa, Trabzonlu³ bir Laz'dır.⁴ Çok zengin, fakat aynı zamanda da cimri bir adamdır. Yazarın "ham ervah"⁵ olarak nitelendirdiği İsmail Ağa'ya göre, "insanın ölçüsü liradır"⁶ Paradan başka bir şey düşünmez. Cimriliğinden dolayı perişan bir yaşantısı vardır.⁷

6. Farslar

Dürdane Hanım'da romanın en önemli kahraman olan Ulviye Hanım, yazarın verdiği bilgiye göre "İranlı ya da Hintli"⁸dir.⁸ Kahramanın milliyeti ile ilgili bu ikililik, yazarın İranlılarla, Hintlileri birbirine yakın gördüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, Ulviye Hanım'ın İranlı olduğu, erkek kılığına girdiği zaman kullandığı müstear isimden anlaşılmaktadır: Acemoğlu Ali Bey.

1 Hasan Mellah, s. 359

2 Dünyaya İkinci Geliş, s. 56

3 Para, s. 44

4 Para, s. 143

5 Para, s. 45

6 Para, s. 160

7 Para, s. 46

8 Dürdane Hanım, 48

Ulviye Hanım, Ahmet Midhat'ın kusursuz sayılacak ölçüde mükemmel kahramanlardan biridir. Müsbet özellikler taşır. Zeki, bilgili, teriyeli ve nazik¹ olmasının yanısıra, bir erkekten daha kuvvetlidir. Bu özellikleriyle romanda en önemli ve ilginç kahraman olarak yer alır.

Fürs-i Kadim'de Bir Facia'da yer alan İranlı kahramanlar şunlardır: Siyavuş, Keykavus, Sudabe.

Siyavuş, oyunun baş kişisidir. Yüce hislerle dolu, mert, cesur, âlicenap bir kahramandır. Siyavuş'un müsbet özellikler taşımasına mukabil Keykavus ve Sudabe menfi özellikler temayüz ederler. Keykavus, zaafı olan, bencil ve silik bir kişidir. Sudabe ise bencilliğin yanısıra kindar ve ihtirash olma özelliklerine sahiptir.

Çerkez Özdenler'de esir ticareti yapan bir Acem² figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Jöntürk'te Nurullah Bey'in Farsça hocası Mirza Hüseyin Ali, isminden anlaşıldığına göre İranlıdır. Figüratif bir kahramandır.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde İranlı kahramanların sayı bakımından oldukça az olduğu görülmektedir. Eserlerinde yer alan geniş coğrafyaya İran dahil değildir. Az sayıda kahraman arasında müsbet özellikler taşıyan Ulviye Hanım, Mirza Hüseyin Osmanlı tabiiyetindedir; Siyavuş ise İran'ın kadim zamanlarına ait bir kahramandır. Dolayısıyla yazarın İralılara Osmalı olmaları durumunda olumlu bir bakış açısıyla yaklaştığı ileri sürülebilir. Fakat bu, İranlılara menfi bir bakış açısıyla yaklaşıldığı anlamına da gelmemektedir. Esir ticareti yapan bir Acem'in olması, Hayret'te Türk olmakla birlikte hokkabazlık mesleğinde yükseldikten sonra kendini bir İranlı olarak tanıtan ve ismini Mirza İsmail olarak değiştiren bir

¹ Dürdane Hanım, 53

² Çerkez Özdenler, s.

kahramanın varlığı dolayısıyla İranlı olmakla hokkabazlık mesleği arasında bir alakanın varlığının ihsas ettirilmesi, yazarın İranlılara yaklaşımının müsbet olmadığı şeklinde yorumlanmasına yol açabilir. Bu yorumun belli bir ölçüde doğru olduğu açıktır. Fakat sadece iki örnekten hareketle ve yazarın bir kaç kahramana yönelik bakış açısını bütün İranlılara teşmil etmek pek sağlıklı görünmemektedir. Bununla birlikte, yazarın İranlı kahramanlara oldukça az yer vermesinin anlamlı olduğunu düşünebilir, bunu Osmanlı Devleti ile İran arasında tarih boyunca devam eden siyasi çekişmelerden kaynaklanan bir ihtiyat olarak görebiliriz.

7. Hintliler

Ahmet Midhat Efendi sadece iki eserinde Hintli kahramanlara yer vermiştir.

Yeryüzünde Bir Melek'te, bir tek Hintli kahraman bulunmaktadır: Hacı Hafız Muhammed Singapurî. Romanın en önemli kahramanı olan Raziye'nin hocası ve babasının arkadaşı olan bu kahraman, yazarın ifadesiyle "fezail ve mekarim-i ahlâk" sahibi¹dir. Anadili olan Ordu ve Farisi lisanlarından başka İngilizce ve Arapça'da bilen, ilim tahsilinde hırslı, bir çok ülkeyi gezip görmüş, tecrübe sahibi bir alimdir.² Kimsesi olmayan fakir bir adamdır. Raziye'nin babasının himayesinde yaşar. Romanda bilge bir kişi olduğunu gösteren bir olay, Raziye'den bahsedilirken anlatılır. Raziye doğduğunda, Hafız Muhammed Singapurî, onun eşsiz bir güzel olacağını söylemiş orada bulunanların hayretle karşıladığı ve kabul etmediği bu görüşünü, Raziye'nin başlangıçta çirkin sayılabilecek bir görünüme sahip olmasına rağmen değiştirmemiş ve neticede zaman onu haklı çıkarmıştır.

1 Yeryüzünde Bir Melek, sh 71

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 72, 73

Hayret'te yer alan Hintli kahramanlar şunlardır: Safakok Sanç, Mihriban, Fasharoş, Rızavend, Akasof, Gandazip, Rahibe bir kız, Belsah.

Bu kahramanların hepsinin de müsbet özellikler taşıdığını söyleyebiliriz: Safakok Sanç, Hindistan'ın en büyük zengin nevvaplarından¹. Çingeneye benzeyen ihtiyar bir adamdır.² Samimi bir Hindu olduğu anlaşılan Safakok Sanç'ın bu özelliği saf bir insan olduğu ihsas ettirilecek şekilde verilir. Fakat yazar, onun "erbâb-ı saffet"ten olduğunu fakat, "erbâb-ı belahat"ten olmadığını ifade etmektedir.³ Kızının İsmail'i beğenmesini tasvib etmesi hak-şinas bir insan olduğunu gösterir. Bununla birlikte, Safakok Sanç, kızının İsmail'le olan münasebetinin ileri boyutlara varmasını istemez; onun Hintli olmayan biriyle evlenmesine tasvip etmeyecek kadar kendi milliyetine bağlı bir kişidir. Mihriban, romandaki en önemli kadın kahramandır. Bütünüyle müsbet özelliklere sahiptir. Yazar onu "tepeden tırnağa rûh-ı mücessem" diyerek tavsif eder.⁴ Okumuş, terbiye görmüş, zeki bir genç kız olan Mihriban Hanım, babası kadar olmasa da saf kalplidir. Romanın kötü kişisi olan Sarpson'un iğvasına kolayca kapılması bunu gösterir. Romanın sonunda İslamiyeti kabul eder ve İsmail'le evlenir. Mihriban'ın annesi olan Akasof, "melek-sîret" bir kadındır.⁵ Gandazip, bir Brahman'dır. Zeki ve fatin bir adamdır.⁶ Savunduğu inançların aslının olmadığını farkındadır. Brahma ile ilgili olarak yalan söyler⁷ ve menfaati gereği bu yalanı sürdürür. Safakok Sanç'ın adamı olan Fasharoş, bilgili, çalışkan bir kişidir. Belsah, familyanın "en sadık, en kadim" uşağıdır.⁸

1 Hayret, s. 5

2 Hayret, s. 5

3 Hayret, s. 211

4 Hayret, s. 424

5 Hayret, s. 163

6 Hayret, s. 372

7 Hayret, s. 63

8 Hayret, s. 24

Çingene'de Şems Hikmet Bey'in hocası Selimcan bir Hintlidir. Âlim ve fazilet sahibi bir kişidir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hintlilere bakışı genel olarak müsbettir. Hintlilerin öne çıkan özellikleri zeki olmalarıdır.

8. Boşnaklar

Ahmet Metin ve Şirzad'da romanın en önemli kahramanı olan Ahmet Metin'in babası İslam Dragoz, Boşnak'tır.¹ Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde Boşnak olduğu bildirilen başka bir kahraman yoktur. İslam Dragoz da romanın reel zamanında yaşamayan, Ahmet Metin dolayısıyla kendisinden bahsedilen bir kahramandır. Müsbet özelliklere sahiptir. "din ve devletin menfaatini kendi menfaatinden ziyade düşündüğünü" söyler.² Yazarın onu bir Osmanlı olarak değerlendirdiği açıktır.

9. Kürtler

Süleyman Musli'de Mahmut Şemun, göçebe olarak yaşayan bir Kürt aşiretinin reisi olarak yer almaktadır. Romanda biri olumlu diğeri olumsuz iki özellikte yer alır. Bunlar misafirperverlik³ ve mala mülke tamahtır.⁴ Romanda ayrıca ismi ve sayısı belli olmayan Kürtler vardır. Süleyman Musli onların yardımıyla Alamut Kalesini ele geçirir.

Ahmet Midhat Efendi'nin diğere eserlerinde Kürt olduğu belirtilen başka bir kahramana rastlanmamaktadır.

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 20

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 20

3 Süleyman Musli, s. 55

4 Süleyman Musli, s. 219

10. Çingeneleler

Hayret'te Çingene oldukları bildirilen üç kahraman yer almaktadır: Sümüklü Sülüş, Sepetçi Pifo ve Maymuncu Haşim. Romanda figüratif kişiler olarak bulunan bu kahramanların üçü de hayduttur.¹

Çingene'de birçok Çingene kahraman yer almaktadır. Ziba Kız, Mehtap, Şabkacıoğlu Sülüş, Nazlı, üç Çingene kadın. Bu kahramanlar arasında ön plâna çıkan Ziba Kız, henüz on altı yaşına varmamış,² fiziki güzelliğinin³ yanısıra müstesna bir ses güzelliğine ve musiki istidadına sahip,⁴ zeki⁵ bir genç kızdır. Bu özellikleriyle mesire yerinde, Şems Hikmet Bey'in dikkatini çeken ve onun çabalarıyla kız kardeşi ve eniştesinden ayrılıp Dürriye Hanım'ın konağında yaşamaya başlayan ve bu suretle terbiye gören Ziba, büyük bir değışim geçirir ve Çingenelelere mahsus menfi özelliklerden kurtulur. Hikâyenin başında, "Çingeneliğe mahsus arsızlıkla sırtırken"⁶ hikâyenin sonunda zarif bir genç kız hâline gelmiştir. Kendisine âşık olan Şems Hikmet Bey'in ailesinin ve toplumun baskıları sebebiyle intihar etmesinden sonra, Şems için büyük bir üzüntüyle ağlaması ve onun hatırasını yaşatmak için ömrü boyunca evlenmemesi ruhen sahip olduğu asaleti göstermektedir.

Hikâyede yer alan diğer Çingene kahramanlar, kaba ve edebe aykırı davranışlarıyla dikkat çekerler. Ziba'nın ablası Nazlı ve eniştesi Şapkacıoğlu Sülüş, Şems Hikmet Bey'in Ziba'yı hizmetine almak için izin istemesi sırasında aç gözlülükleriyle de temayüz ederler.

1 Hayret, s. 51

2 Çingene, s. 92

3 Çingene, s. 31

4 Çingene, s. 35

5 Çingene, s. 35

6 Çingene, s. 108

Acaib-i Alem'de Hicabi Bey'le Subhi Bey'in İstanbul'dan ayrılırken bindikleri gemide Çingene olduğu belirtilen bir delil¹ yer almaktadır. İsmi belli olmayan bu kahraman figüratif bir kişidir.

Ahmet Midhat Efendi, Çingenelere menfi bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu Çingenelerin sahip oldukları, cehâlet, kabalık gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Fakat, bu durum Çingenelerin mutlak anlamda kötü oldukları ve değişemeyecekleri anlamına gelmemektedir. Çingeneler toplumsal yapıları ve yetişme tarzları sebebiyle menfi bir konumda bulunmaktadır. Aldıkları terbiye değiştiği takdirde menfi özellikleri de değişecektir. Nitekim Ziba Kız'daki değişim bu görüşün doğruluğunun müşahhas bir örneğidir.

11. Rumlar

Ahmet Midhat Efendi'nin bir çok eserinde Rum kahramanlara yer verildiği görülmektedir.

Gençlik'te, Arabacı Hırsto, figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.² Rum olduğunu isminden anlıyoruz.

Paris'te Bir Türk'te yine figüratif bir Rum kahraman vardır: Yorgidis. Ticaretle meşgul bir Rum olarak tanıtılan bu kahraman, romanın sadece ilk kısmında yer almaktadır.

Bir Gerçek Hikâye'de Rum olan kahramanlar şunlardır: Genç gelin, Genç gelinin anne ve babası, iki nefer, Hıristiyan zabtiye. Hikâyede anlatılan olaylar Akdeniz'de Rumlarla meskun bir adada geçer. İsmi bilmediğimiz Genç Gelin, adada bulunan bir Türk askeri olan Ali'ye âşık olmuş, onun dinine girmeyi kabul etmiş ve onunla evlenmiştir. Fakat kocasından ayırdır. Çünkü adadaki Rumlar,

1 Çingene, s. 55

2 Gençlik, s. 119

makam-ı riyasette bulunan K.'nin kışkırtmaları sonunda Ali ile Rum kızının evlenmesinden rahatsız olarak harekete geçmişler ve Ali adayı terketmek zorunda kalmıştır. Genç gelinin anne ve babasının da davranışları bu yöndedir. Kızlarını hapsederek Ali ile görüşmesini men ederler. Genç gelinin Ali'de olan oğlunun bir Rum ismi (Manveç) taşıması dikkat çekicidir. Bu, anne babanın ve ada halkının taassup ve baskıları neticesinde gerçekleşmiş olmalıdır.

Süleyman Musli'deki Rum kahramanlar şunlardır: Mariya Konstanse, Leon Konstanse, Alfons Bondi, Dilakonda, bir papaz, Bizans İmparatoriçesi Margırt, Pol, Leon Dibar Geniyon, Teodor, Rozali, Bizans İmparatoru.

Bu kahramanların büyük çoğunluğu menfi özellikler taşımaktadır.

Mariya Konstanse, romandaki en önemli kadın kahramandır. Bütünüyle müsbet özellikler taşır. Yufka yürekli, iffetli ve mert bir kızdır. Süleyman Musli'ye âşık olur ve onun uğruna her türlü fedakârlığa katlanır. Bu yüzden akrabaları ve köylüleri tarafından korkunç bir şekilde cezalandırılmak istenir. Boğazına kadar toprağa gömülerek ölüme terkedilir. Mariya bu sırada yılgınlığa kapılmaz. Başından daha birçok macera geçer. Alamut kalesine kaçırılır, burada iffetini muhafaza etmeyi başarır ve sonunda Süleyman Musli'ye kavuşur. Mariya Konstanse, romanda bütünüyle müsbet özellikler taşıyan tek Rum kahramandır.

Mariya'nın amcası olan Leon Konstanse mutaassıp bir kişidir. Mariya aleyhinde şahitlik etmekten çekinmez.¹ Mariya'nın köyündeki diğer Rumlarında Leon gibi mutaassıp ve acımasız oldukları görülmektedir.

¹ Süleyman Musli, s. 32

Alfons Bondi, bir şovalyedir. Alfons bir Rum ismi olmadığından, Rum olmama ihtimali vardır. Yalancı, iki yüzlü bir kişidir.

Alfons Bondi'nin sevgilisi olan Dilakonda, Mariya leyhinde şahitlik etmesiyle doğru sözlü bir kadın olduğunu gösterir.¹

Bizans İmparatoriçesi Margırit, pek çok erkekle beraber olmuş bir kadındır.²

Bizans'ta bulunan Şovalye Leon Dibor Geniyon, zalim bir kişidir.³ Sarayın serkatibi Teodor, görünüşündeki zarafete arşılık, masum bir kızı entrikasına kurban edecek derecede⁴ katı yüreklidir.

Bizans İmparatoru karısını seven merhametli bir adamdır.⁵ Fakat karısını Rozali isimli sevgilisiyle aldatmaktan çekinmez.

Bizans'ta subay olan Pol ve İmparatorun sevgilisi Rozali figüratif kişilerdir.

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?'de iki Rum kahraman vardır. İsmi belirtilmeyen Rum doktor, hikâyenin baş kişisi olan Sururi Efendi'yi bekâr yaşama konusunda teşvik eder. "Bekârlık aleminde olan sultanlığın derece-i letafetini alafrangalıkla mez ederek" ispatlar.⁶ Rum doktorun sözleri etkili olur ve Sururi Efendi bu yüzden büyük sıkıntılar çeker.

İkinci kahraman, Rum uşak Petraki'dir.⁷ Petraki, efendisi Sururi Efendi'ye sadık değildir. Ermeni hizmetçi Sarupin Dudu ile iş birliği yaparak onu aldatır.

1 Süleyman Musli, s. 30

2 Süleyman Musli, s. 154

3 Süleyman Musli, s. 188

4 Süleyman Musli, s. 187

5 Süleyman Musli, s. 159, 160

6 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 41, 46

7 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 75

Karnaval'da yer alan Rum kahramanlar şunlardır: Mariya Noku, Nikolaki, Angeleko, Palikarya Andonaki.

Mariya Noku, romandaki önemli kahramanlardan olan Madam Hamparson'un hizmetçisidir. Hırslı, tamahkâr bir kadındır. Hanımına ihanet etmesi için kendisine teklif edilen paraları görünce sapsarı kesilir ve paraya mağlûp olarak, Madam Hamparson'a ihanet eder.¹

Nikolaki, Mariya Noku'nun sevgilisidir. Dürüst bir insandır. Namusuyla fakir kalmayı tercih eder.²

Palikarya Andonaki, yazarın ifadesiyle "pezevenk"tir.³

Nikolaki'nin kızkardeşi olan Angeleko⁴ ise figüratif bir kahramandır.

Henüz On Yedi Yaşında'daki Rum kahramanlar şunlardır: Kalyopi, Vasili, Filomen, Limisaki, Ligor, Nikoladis, bir Rum uşak, Yunanlı hekim, Maryola, Yorgaki, Amalya.

Bu kahramanlardan Kalyopi, Limisaki ve Filomen bir randevu evinde fahişelik yapan kadınlardır. Aralarında ön plâna çıkan kahraman Kalyopi'dir. "İyi yaratılışlı bir kız"⁵ olan Kalyopi, fahişe olmaktan dolayı büyük bir ıztırap duymakta, kendini kirli hissetmektedir.⁶ Fahişeliğe başlaması kendi isteğiyle değil, ailesiyle birlikte sefalet ve çaresizlik içinde yaşarken ablası ve Amalya isimli bir Rum kadının tertibiyle gerçeklemiştir. Aslında Kalyopi'nin fahişe olmasının sorumlusu bütün Rumlardır. Romanın ilerleyen bölümlerinde geçmişini anlatan Kalyopi'nin hikâyesi bunu bariz bir

1 Karnaval, s. 203, 205

2 Karnaval, s. 207, 208

3 Karnaval, s. 97

4 Karnaval, s. 210

5 Henüz On Yedi Yaşında, s. 124

6 Henüz On Yedi Yaşında, s. 94

şekilde ifade etmektedir. Kalyopi henüz çocuk sayılabilecek bir yaştaiken, babasının meyhanesine gelip giden Yümni Bey isimli bir müslümanın alakasını celb etmiş ve neticede kendisini kaçırıp nikâhına alan Yümnü Bey'in karısı olmuştur. Fakat Rum ahâlinin taassubu, Kalyopi'nin müslüman olduğu ve bir müslümanla evlendiği yolundaki dedikodularla harekete geçmiş, Rumlar Kalyopi'nin babasına Yümni Bey'i dava edip kızını geri alması için baskıda bulunmuşlardır.¹ Kalyopi'nin babası aslında kızının evliliğinden rahatsız olmamasına rağmen baskılara dayanamayarak ve kendilerine yardım edileceği, kızına daha iyi bir koca bulunacağı yolundaki vaadlere aldanarak, Yümni Bey'i mahkemeye verip, hiçbir şeyden haberi olmayan kızını da mahkemede istediği yönde ifade vermesi için kandırmış ve sonuç olarak Kalyopi Yümnü Bey'den zorla ayrılmıştır. Bundan sonra Rum ahâlinin vaadlerinin hiçbiri gerçekleşmez ve buldukları mahalleden taşınmak zorunda kalan Kalyopi'nin ailesi sefaletе düşer. Henüz çocuk yaştaiki Kalyopi, ablasının ve Amalya'nın tertibiyle güya işe girmek için evden ayrılır ve o günden sonra fahişelik yapmaya başlar. Bütün bunlar, Rumlar aleyhine kaydedilecek hususlardır. Kalyopi'nin fahişe olması, Rumların taassubundan, sözlerinde durmamalarından ve yardımsever olmamalarından dolaydır. Yazar meseleyi bu suretle ortaya koymakla, Kalyopi'nin fahişe olmasında Türklerin sorumluluğu olmadığını da ifade etmiş olmaktadır. Samimi duygularla kendini seven ve hevesini gayri meşru yoldan gidermeyi asla düşünmeyip kendisiyle evlenen Yümni Bey'den zorla koparılan ve fahişe olmaya zorlanan Kalyopi, fahişelikten yine bir Türkün yardımıyla kurtulur. Romanın en önemli erkek kahramanı olan Ahmet Efendi, Kalyopi'yi randevu evinden kurtarıp bir Rum uşakla evlendirir. Kalyopi değişir ve iyi bir ev hanımı olur.²

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 216

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 313

Kalyopi'nin müsbet özellikler taşımasına karşılık, diğer Rum kahramanların genel olarak menfi özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Romanın reel zamanda yer almayan Maryola, Kalyopi'nin kız kardeşidir Ligor isimli bir bakkal tarafından, kedisine teslim olmadığı için öldürülmüştür.¹ Bu bilgi bize Maryola'yı namuslu ve mazlum bir ge kız olarak tanıtır. Fakat daha sonra, hakkında söylenenler, Maryola'nın Şahsiyetiyle ilgili olarak farklı bir kanaatin doğmasına sebep olur. Maryola, Kalyopi'den Yümni Bey'in Nikoladis vasıtasıyla kendisine para göndermesinden ve Nikoladis'in, Yümni Bey'e yakın olur onun kendisini sevmesine izin verirse daha böyle çok para ve hediye vereceğini söylenmesinden haberdar olduğu vakit, kız kardeşini teşvik eder ve Yümni Bey'in kendisini pmesinden bir Şey olmayacağını söyler.² Maryola, Yümni Bey'le kız kardeşinin buluşmalarına nezaret eder, Yümni Bey'in niyetinin ciddi olduğunu öğrenir, fakat onun Kalyopi ile evlenmek için izin istediğini babasına söylemek için söz verdiği hlde bu sözün gereğini yerine getirmez. Yümni Bey bu yüzden Kalyopi'yi kaırtmıştır. Daha sonra, kız kardeşini fahişeliğe itenlerden biri de odur. Kalyopi'ye sefaletten kurtulmak için birinin fedakrlıkta bulunması gerektiğini, eğer nişanlı olmasa bunu kendisinin yapacağını söyler ve bunu kendisinin Amalya ile birlikte kararlaştırdığını itiraf eder.³ Bütün bunlardan, Maryola'nın, namus anlayışı biraz geşiş, para düşkünü, bencil bir kız olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Fakat bu sonuç, kendisine sahip olmak isteyen bakkal Ligor'a ölüm pahasına teslim olmamasıyla çelişmektedir. Maryola, nişanlı olduğu için, Ligor'u reddeder ve bu yüzden öldürülür. Bu durumda Maryola'nın yukarıda söz konusu ettiğimiz niteliklerini başka türlü yorumlamak gerekmektedir. Bu niteliklerin, Maryola'nın Őahs olarak kötü olmasından değil, Rum olmasından kaynaklandığını

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 144, 145

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 203

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 255

düşünmek; söz konusu nitelikle, kahramanca ölümü arasındaki zıtlığı gidermek için bir çözüm yolu olarak görünmektedir.

Kalyopi'nin babası Yorgaki, zayıf karakterli vurdu duymaz bir kişidir. Kalyopi'yi Yümni Bey'den ayırması için yapılan baskılara karşı direnmemesi karakterindeki zaafı, Kalyopi'yi kurtarma çabasında olan ve bu yüzden kendisini ziyaret eden Ahmet Efendi karşısında kızının durumunu bilmezden gelip,¹ ilgisiz bir tavır takınması da vurdu duymazlığını ortaya koymaktadır.

Rum bir uşak olan Nikoladis, menfaatperest, ahlâksız bir kişidir. Yümni Bey'le Kalyopi arasında aracılık yapar ve bu arada Kalyopi'yi kandırmaya uğraşır. Niyeti Kalyopi'nin Yümni Bey'den yüklü miktarda para koparmasını sağlayıp, sonra da Kalyopi ile evlenerek bu paralara sahip olmaktır. Yümni Bey'in Kalyopi'ye iffetini zedeleyecek hiç bir davranışta bulunmamasına karşılık Nikoladis, fırsat buldukça henüz bir çocuk olan ve olup bitenlerin ne manaya geldiğini bilmeyen Kalyopi'ye sarkıntılık eder, onu öper.² Burada, dolaylı olarak, bir Türkle bir Rumun davranışları mukayese edilmektedir. Yümni Bey'in mahcup ve efendi tavrı ile Nikoladis'in edepsizliği tam bir zıtlık oluşturmaktadır.

Ligor, romanda kendisinden bahsedilen bir kahraman olarak ve ahlâki yapısıyla, Nikoladis ile aynı paralelde yer alır. Maryola'ya sarkıntılık eder ve onu kendisine teslim olmadığı için öldürür.

Amalya, fahişelik yapan bir kadındır. Kalyopi'yi baştan çıkarır ve fahişe olmasına sebep olur.³

1 Henüz On Yedi Yaşında, s. 264

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 199, 120

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 244

Yunanlı hekim ve Kalyopi ile evlenmeyi kabul eden Rum uşak romanda figüratif kişiler olarak yer almakta, şahsiyetlerinden bahsedilmemektedir.

Vah'ta Rum olan iki kahraman yer almaktadır: Despino ve Petraki. Despino, mesleği bohçacılık olan, namuslu ve istikamet sahibi,¹ fakat cahil bir kadındır. Bu yüzden, romanda, büyük felaketlerin yaşanmasına sebep olur.² Petraki, Despino'nun kardeşidir. Behçet Bey'in yanında seyis olarak çalışmaktadır.³ Zeki ve hüner sahibidir.⁴

Dürdane Hanım'da yer alan tek Rum kahraman, yankesici ve hırsız olan Papazoğlu Andon'dur.⁵

Esrâr-ı Cinâyât'ta yer alan kahramanlar arasında Rum olanlar şunlardır: Hizmetkar Rum kızı, uşak Artin, Doktor Aksındaki. Bu kahramanların hepsi de figüratif kişilerdir.

Hayret'te Rum olduğu belirtilen bir postacı, "cüreti hayasına galip" bir kişi olarak tavsif edilmektedir.⁶

Çingene'de Şems Hikmet Bey'in kilercisi ve vekilharcı olan Nikoli, "bir Rum delikanlı"⁷dir. Hizmetçilikte maharet sahibi olan Nikoli,⁸ yazarın ifadesiyle, "Rumlar için bir cibilliyet-i mahsusa olan ifşa-yı sır"⁹ özelliğine sahiptir.

1 Vah, s. 34, 36

2 Vah, s. 150

3 Vah, s. 28

4 Vah, s. 33

5 Dürdane Hanım, s. 8

6 Hayret, s. 69

7 Çingene, s. 22

8 Çingene, s. 25

9 Çingene, s. 154

Arnavutlar Solyotlar'da ismi belirtilmeyen bir Rum dadı yer almaktadır. Yazar, kör olan bu kahramanın portresini vermekle yetinir.¹

Müşahadat'ta yer alan Rum kahramanlar figüratiftir: Rum hizmetkar, Rum ebe.

Ahmet Metin ve Şirzad'da yer alan Rum kahramanlar şunlardır: Vasiliki, altmış yaşında bir adam olan kılavuzluk yapan Petraki² ve Rum tayfaları: İstavri ile Avrepi'dir.³

Vasiliki, romanın önemli kahramanları arasında yer alır. Ahmet Metin'in özel hizmetkârıdır. Başlangıçta saf, cahil bir kızdır. Ahmet Metin'in ilgisi ve yardımı ile değişir ve bilgili, tecrübeli bir genç kız hâline gelir.⁴ Ahmet Metin'in Vasiliki'ye olan yardımı bu kadarla da kalmaz, onu romanın sonunda sevdiği genç olan Süreyya ile evlendirir. Burada, yine, bir Türk'ün bir Rum kızını kurtarması söz konusudur.

1897 Türk-Yunan savaşı sebebiyle yazılmış olan Gönüllü'de yer alan Rum kahramanlar şunlardır: Zengin ve Rumlar arasında gayet muteber bir adam olan⁵ Sungur Yako Çorbacı, Filomen, bir Papaz, Manastır'da Filomen'in hizmetkarlığını yapan ve yaşlı bir kadın olan⁶ Despino, Despino'nun oğlu Petro, Andre Kastopolo, bakkal ve meyhaneci Mihalaki,⁷ üç Rum ihtiyar, Filomen'in teyzesi Katina.

Bu kahramanlar arasında müsbet özelliklerle ön plâna çıkan sadece iki kahraman vardır: Filomen ve teyzesi Katina. Safderun bir

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 104

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 103

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 294

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 116

5 Gönüllü, s. 42

6 Gönüllü, s. 80

7 Gönüllü, s. 90

kız olan Filomen, Recep Kusu'ya büyük bir aşkla bağlıdır. Fakat Rumların her zamanki taassubu burada da karşımıza çıkar ve Filomen'le Recep'in evlenmesini önler. Filomen'in babası Sungur Yako, hile ile, kızını kandırarak onun Müslüman olmasını önler ve onu bir manastıra kapatır, sonra da onu Andre Kastopolo isimli bir Yunan yüzbaşıyla evlendirir. Manastırdayken oraya gizlice giren Recep'le beraber olan ve ondan bir çocuğu olan Filomen, on beş sene boyunca kocasını kendisine yaklaştırmaz ve Recep'e sadık kalır. Romanın sonunda Osmanlı ordusunun Yenişehir'e girişi sırasında, Filomen ve oğlu, kendilerini öldürmek üzere olan Andre Kastopolo'nun elinden Recep tarafından kurtarılır. Böylece, bir Rum kızının bir Türk tarafından kurtarılması vakası bu eserde de tekrarlanmış olur.

Sungur Yako Çorbacı, hilekar, iki yüzlü ve mutaassıp bir kişidir.

Andre Kastopolo, Filomen'le, ona karşı bir muhabbeti olmadığı hâlde sırf Rumluk gayreti yüzünden evlenen,¹ yaşantısı sefih,² karakteri kötü bir kişidir.

Manastırda hademe olarak çalışan Petro, altına, paraya olan tamahkarlığıyla³ dikkat çeker. Manastıra girmeye çalışan Recep'e altına olan tamahı yüzünden yardım eder. Fakat Teselya'nın Yunanistan'a geçmesi üzerine Recep'e düşman olur.⁴

Filomen'in teyzesi Katina, Filomen'in yegane sırdaşı ve dostudur.⁵ Temelde iyi bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Rumlara mahsus taassup ve Türkler hakkındaki önyargı onda da

1 Gönüllü, s. 56

2 Gönüllü, s. 197

3 Gönüllü, s. 89

4 Gönüllü, s. 103

5 Gönüllü, s. 190

Rumların çalıştığı meslekler çoğunlukla uşaklık ve hizmetçiliktir. Eserlerde az sayıda Rum doktora da rastlanmaktadır.

12. Ermeniler

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde Rumlardan sonra Ermenilerin de yoğun olarak yer aldığını görüyoruz.

Gençlik'te Terzi Kaspar, isminden anlaşılacağı üzere bir Ermenidir. Hikâyede figüratif bir kişi olarak yer alır.

Eyvah'ta büyücülük yapan bir Ermeni kadından bahsedilmektedir.³ Bu kahraman, eserde bizzat yer almamaktadır.

1 Gönüllü, s. 188

2 Jöntürk, s.

3 Eyvah, s. 48, 49

Açıkbaş'ta Elena Dudu, bohçacılık yapan bir Ermeni kadındır.¹ Figüratif bir kişidir.

Dünyaya İkinci Geliş'te iki Ermeni kahraman yer almaktadır: Cangöz ve Çilingir Ermeni.

Cangöz, oyacılık yapan bir Ermeni kadındır.² Fakat tek işi bu değildir. Mesut, onu casusluk işlerinde kullanır. Müslüman olup Hatice ismini alan Cangöz'ün ihtidası samimî değildir; Mesud'un yönlendirmesiyle, Süleymaniye'de oturabilmek için ihtida etmiştir. Ağa kapısı civeleklerinden biriyle ilişkisi vardır ve Süleymaniye'de oturmak suretiyle onunla daha rahat görüşebilecek ve ondan aldığı bilgileri, evde Arap cariye Fedayi kisvesinde bulunan Mesut'a ulaştıracaktır.³ Güzel bir kadın olduğu belirtilen Cangöz, Mesut'un basit bir kuklası durumundadır.

Çilingir Ermeni ise figüratif bir kahramandır. Kendisinden "bunak diye bahsedilmektedir."⁴

Zeyl-i Hasan Mellah'ta bir handa odabaşı ve kahya olarak çalışan ihtiyar bir Ermeni,⁵ figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de yazarın "Ermeni milletinden G. Bey"⁶ diye tanıttığı figüratif bir kahraman vardır. Rakım'ın evrak işlerini tanzim ettiği G. Bey, Rakım'a olan nezaketli tavrı yüzünden "Osmanlı" olarak nitelendirilir.⁷

1 Açıkbaş, s.

2 Dünyaya İkinci Geliş, s. 67

3 Dünyaya İkinci Geliş, s. 68

4 Dünyaya İkinci Geliş, s. 106

5 Zeyl-i Hasan Mellah, 554

6 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 17

7 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 18

Fitnekâr'da "Mümtaz Bey'in muamele-i sarrafiyetini icra eden bir Ermeni"¹ figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?'de Sururi Efendi'nin hizmetçi ve aşçı olarak işe aldığı Serupin Dudu, menfi özelliklere sahip bir Ermeni'dir. Sururi Efendi'nin kendisine yaklaşmasına izin vermeyen ve güya iffetini koruyan Serupin Dudu, Rum uşak Petraki'yle beraber olur. "Şebek herif! Bana sataşmak istiyor. Ben senin nene mayil olayım. Petrakiciğim dururken senin hangi yüzüne bakayım"² der. Dahası, efendisinin malını har vurup harman savurmaya başlar, yemeklerin ve içkilerin en iyisini kendisi Petraki'yle yeyip içerken, efendisine sulandırılmış şarap ve yemek artıkları götürür.

Karnaval'da yer alan Ermeni kahramanlar şunlardır: Hamparson Arslan Gözyan, Madam Hamparson, Madam Küpeliyan.

Hamparson Arslan Gözyan, gençliği sefahat içinde geçmiş, elli yaşını aştıktan sonra kendisinden yaşça çok küçük bir kızla evlenmiş, evinin düzeni alafranga olan çok zengin bir adamdır.³ Karısının kendisine ihanet ettiğini öğrendikten sonra, karısını sokağa atar ve onu boşamadığı hâlde başka bir genç kızla evlenir. Fakat ikinci karısı da kendisini aldatır ve bu yüzden Arslan Gözyan, kahrından ölür.⁴ Arslan Gözyan'ın, bencil, zevk düşkünü, kindar ve gururlu bir adam olduğunu söyleyebiliriz.

İsmi Anjelik olan Madam Hamparson, romanın önemli kahramanları arasında yer alır. Son derece güzel⁵ ve "dava-yı hiddetle mağrur" bir kadındır.⁶ Fakat, romanın en önemli kahramanı olan

1 Fitnekâr, s. 40

2 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 76

3 Karnaval, s. 22

4 Karnaval, s. 259

5 Karnaval, s. 29

6 Karnaval, s. 131

Resmi Efendi'ye duyduğu aşk onu kocasına ihanet etmeye zorlar; Resmi ile beraber olur. Durumdan haberdar olan kocasının kendisini evden kovmasıyla sadakaya muhtaç duruma düşer ve büyük acılar çeker. Madam Hamparson'un vicdan azabı çektiği, maddi açılardan daha büyüktür. Romanın sonunda, bu yüzden rahibe olmaya karar verir. Madam Hamparson, tanıdığı nitelikler itibariyle iyi bir insandır, fakat aşktan dolayı da olsa kocasını aldatması aleyhine kaydedilecek bir husustur.

Madam Küpeliyan, Madam Hamparson'un yakın arkadaşıdır. Nazik, melih ve fakir bir insandır.¹

Henüz On Yedi Yaşında'da yer alan Ermeni kahramanlar şunlardır: Agavni, Ahu, Maryonkodudu.

Agavni ile Ahu randevu evinde çalışan fahişelerdir. Maryonkodudu ise randevu evinin sahibi olan ihtiyar bir kadındır. Agavni, kendini beğenen bir kadın olarak tavsif edilmekte,² pervasızlığı ve işini benimsemiş olmasıyla dikkat çekmektedir. Ahmet Efendi'ye göre, Kalyopi ile Agavni arasındaki fark, kadın utangaçlığı ve masumluluğu ile kadın rezilliği ve fahişeliği arasındaki farktır.³ Agavni sesiyle, şakraklığıyla "mükemmel bir kaltak"tır.⁴

Dürdane Hanım'da Ermeni olarak iki figüratif kahraman yer almaktadır: Şirket-i Hayriye vapurunda kömürcü olarak çalışan ve sarhoş olduğu anlaşılan⁵ Muşlu bir Ermeni ve Bakkal Beduş Ağa.

1 Karnaval, s. 52

2 Henüz On Yedi Yaşında, s. 179

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 87

4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 87

5 Dürdane Hanım, s. 6

Vah'ta yine figüratif olan iki Ermeni kahraman vardır: Veresiye-den şikayet eden bir bakkal olan Usta Bodus¹ ve memleketi Van olan Ermeni Vekilharç.²

Esrâr-ı Cinâyât'ta yer alan Ermeni kahramanlar şunlardır: Hizmetkarlık yapan bir Ermeni kadın, Aşçı Kaspar ve Ermeni Avukat. Bu kahramanların her üçü de figüratiftir.

Hayret'te Mirza İsmail'in "Hokkabaz takımı" içinde yer alan Kuşkonmazyan bir Ermeni'dir.³ Figüratif bir kahramandır.

Çingene'de Şems Hikmet Bey'in arkadaşları arasında yer alan Artin Alvanyan, bir Ermeni'dir.⁴ nakkaş ve ressamdır. Yağlı boya resim yapar, mandolina çalar. Ahlakı "zararsız" bir kişidir.⁵

Gürcü Kızı'nda yer alan Ermeni kahramanlar şunlardır: Tigran, Hayikof, Siranuşi, Mihran Baron.

Demir Bey'de Posta nezaretinde bulunmuş "ricâl-i Ermeniden meşhur"⁶ Agaton kendisinden bahsedilen figüratif bir kahraman olarak yer alır.

Tigran, bir Gürcü Ermenisidir, Moskof Ermenisi bir papazın tahtı terbiyesinde yetişmiştir.⁷ Menfi özelliklere sahiptir. Çar Vekili Çiçenof'un yaveri iken, Çiçenof tarafından tutuklanan Prens Gadilla'ya içinde bulunduğu güç durumu fırsat bilerek tokat atmasının bedelini oldukça ağır bir surette öder. Prens Gadilla ve onun ölümünden sonra da Prens Gadilla'nın oğlu Danyal'dan kırk yıl boyunca sabah akşam dayak yer.⁸

Hayikof, Kırım Ermenilerinden zengin bir tacirdir. Ailesi Avrupai bir hayat yaşamaktadır.⁹

1 Vah, s. 15, 16

2 Vah, s. 28

3 Hayret,s. 282

4 Çingene, s. 19

5 Çingene, s. 19, 20

6 Demir Bey, s.58

7 Çingene, s. 46, 47

8 Gürcü Kızı, s. 35

9 Gürcü Kızı, s. 140

Hayikof'un kızı olan Siranuşı güzel ve mağrur bir kızıdır.¹

Mihran Baron ise "funun-ı cedide"yi tahsil etmiş Ermeni bir tercümandır.²

Müşâhedat'ta yer alan Ermeni kahramanlar şunlardır: Siranuş Hanım, Vurto Dudu, Maryam, Babuş Ağa, Siranuş'un annesi, Krikor.

Bu kahramanlar, Krikor hariç olmak üzere, müsbet kişilerdir.

Siranuş Hanım'dan daha önce, Türk kahramanları ele aldığımız bölümde söz etmiştik. Burada Ermeni kahramanlar arasında yeniden, Siranuş Hanım'a yer vermemizin sebebi, Ermeni bir anneden doğmuş, Ermeni terbiyesi almış olması ve romanın sonuna kadar bir Ermeni olarak yer almasıdır. Siranuş Hanım romanın sonunda Türk bir babanın kızı olduğunu öğrenir ve ihtida eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi Siranuş Hanım, bütünüyle müsbet özelliklere sahiptir. Ermeni terbiyesi almış bir kişi olarak yetişmesine rağmen müsbet özelliklere sahip olması yazarın Ermeniler hakkında olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Ali Osman Topuz'un kızını Ermenilere emanet etmesi de bu kanaati destekler mahiyettedir.

Varto Dudu, yazarın ifadesiyle "iyi hâlli, iyi mütalaalı, edebli"³ ve yaşlı⁴ bir kadındır.

Varto Dudu'nun kocası olan Babuş Ağa, "erbab-ı namus"⁵ bir adamdır.

Maryam, romanda Anton Kolario'nun metresi ve romanın önemli kadın kahramanlarından olan Agavni'nin annesidir. İffet

1 Gürcü Kızı, s. 141, 174

2 Gürcü Kızı, s. 14

3 Müşâhedat, s. 12

4 Müşâhedat, s. 157

5 Müşâhedat, s. 98

sahibi bir kadındır. Anton karısı Novart'ın ihanetine mukabil ondan sadakat ve iyilik görür.

Siranuş'un annesi de Maryam gibi iyi bir insandır. Tunuslu Ali Topuz'a sevgi ve sadakatle bağlıdır. Onun için ağlar.¹

Romanda menfi bir kişi olarak yer alan tek Ermeni kahraman, Krikor, bir şıktır.² Ahlaksız bir adamdır. Siranuş Hanım'ı elde etmek ister, bunu başaramayınca da ona itfira eder.³

Ahmet Midhat Efendi'nin Ermenilere, Rumlara nispetle daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Bu özellikle Müşahedat'ta belirgindir. Tüklerle Ermeniler arasında bir zıtlık ve çatışmadan bahsedilmemektedir. Bununla birlikte, menfi özellikler taşıyan Ermenilerin de eserlerde sıkça yer aldığı görülmektedir. Bir başka husus Ermenilerin meslek bakımından, Rumlara nispetle çeşitlilik arz etmeleridir. Tüccarlık, bakkallık, aşçılık, vekilharçlık, ressamlık, avukatlık, sarraflık.

Ermeni kahramanlar romanlarda genellikle figüratif kişiler olarak yer almaktadır. Birinci dereceden önemli kahramanlar sayıca azdır.

13. Yahudiler

Hasan Mellah'ta Yahudi olarak, iki figüratif kahraman yer almaktadır: "Pavlos'un evrak mukayyetliği hizmetinde bulunan"⁴ Samuel ve Şam'da tercümanlık yapan,⁵ ismi belli olmayan bir Yahudi.

1 Müşahedat, s. 180

2 Müşahedat, s. 23

3 Müşahedat, s. 189

4 Hasan Mellah, s. 305

5 Hasan Mellah, s. 418

Zeyl-i Hasan Mellah'ta da ismi belli olmayan, "Şam ahâlisinden"¹ bir Yahudi, figüratif bir kahraman olarak bulunmaktadır.

Dünyaya İkinci Geliş'te Yahudi Nesim, sarraflık yapan² roman kahramanlarının (Veysel Efendi, Mesut, Osman) para ile ilgili işlerini yürüten bir kişidir.

Henüz On Yedi Yaşında'da Yahudi olduğu anlaşılan Sarraf Ohannes, figüratif bir kahramandır.

Hayret'te İsmail Azmi'nin hokkabaz takımı içinde iki Prusya Yahudisi bulunmaktadır. Mösyö Rasko ve Madam Rasko.

Çingene'de mesire yerinde hokkabazlık yapan Yahudilerden bahsedilmektedir.³ Hiç birinin ismi belli değildir.

Arnavutlar Solyotlar'da Preveze'de ticaret eden⁴ bir Yahudi kahraman yer almaktadır.

Dolap'tan Temaşa'da, hikâyenin başında, cinaslı konuşmasıyla dikkat çeken⁵ Yahudi bir kayıkçı bulunmaktadır.

Müşahedat'ta Feride'nin Agavni'yi öldürmesi için anlaştığı kiralık katil, bir Yahudidir.⁶ İsmi belli olmayan bu kahraman, Agavni'yi öldürmek için vapurdan denize atmaya çalışırken, Agavni'nin mukavemeti sebebiyle kendisi de denize düşer ve boğularak ölür.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan Yahudi kahramanların tamamı figüratiftir. Çoğunluğu sarraf olan bu

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 883

2 Dünyaya İkinci Geliş, s. 107

3 Çingene, s. 28

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 102

5 Dolaptan Temaşa, s. 18

6 Müşahedat, s. 236

kahramanların para ve menfaat düşkünü, zeki, hilekâr kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden, yazarın Yahudilere bakışının olumsuz olduğunu ifade edebiliriz.

14. Fransızlar

Ahmet Midhat Efendi'nin ilk hikâyesi olan Suizan'da yer alan kahramanların hepsi de Fransız'dır: Simon, Matmazel Polin, Mösyö Pol Dö Belvil, Madam Belvil, Mösyö Piyer, Frederik, Mösyö Şarl. Frederik dışında bu kahramanların hepsi müsbet özellikler taşımaktadır. Simon'un, karısı Polin'i evlerinde misafir olarak bulunan Mösyö Şarl'dan kıskanma-ması,¹ kadın ve erkeler arasındaki serbestlik, Fransızlara özgü bir hususiyet olarak dikkat çekmektedir.

Gönül'de yer alan kahramanların tamamı Fransızdır: Pol, Dük Baravel, Madam Baravel, Margırit, Dont Dö Belvil, Kont'un oğlu, Kontes Belvil, Madam Luiz, Madam Jan, Baba Etyen, bir asilzâde. Kont ailesi ve asilzâde dışındaki kahramanların müsbet özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Yazar bu hikâyedede de Fransızlara mahsus bir başka özellik üzerinde durur; sınıf farkı. Pespaye sınıfından bir bahçıvan olan Pol ile dük Baravel'in kızı Margırit arasındaki aşk, sınıf farkı yüzünden engellemelere uğrar. Fakat aşk galip gelir ve kahramanlarımız evlenmeyi başarırlar.

Ahz-ı Sar'da yer alan kahramanların Fransız olduğu anlaşılmaktadır: Sen Onör, Virjini, Madam Mandör, Ana, Nikola, Şovalye Jan, Piyer, iki müsellaah adam, bir kaç köylü.

Oyunda, bir derebeyi olan Sen Onör, namuslu, zekî ve casur bir köylü kızı olan Ana ve Ana'nın kardeşi, samimî bir âşık olan Nikola müsbet, iffetsiz oluşlarıyla dikkat çeken Virjini, Madam Mandör,

¹ Suizan, s. 27

acımasız bir katil olan Şövalye Jan ve adamları ise menfi kişilerdir. Oyunda derebeylik ve sınıf farkı dolaylı olarak ele alınmıştır.

Hasan Mellah'ta yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Korsika liman zabıtası, Korsika Liman Reisi, Korsika Valisi, Korsika Valisinin karısı, Madam Fulya, Serkatibin karısı, Mösyö İlya, Mişle.

Bu kahramanlardan Korsika Valisi, karısıve serkatibin karısı, namus ve iffete mugayir tutumlarıyla dikkat çeker. İhtiyar bir Fransız olan Mişle de aynı paralelde değerlendirilebilir. Aşkın bir aldanış olduğuna inanan, zevk düşkünü bir kişidir.¹ Mösyö İlya, Madam İlya ve Madam Fulya ise güçlü bir namus anlayışına sahiptirler. Mösyö İlya, namus uğruna anasını, babasını ve kız kardeşini öldürmüştür. Madam İlya ise namusunu kaybettiği için intihar eder.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: General Keleber, General Menü.

General Keleber, tarihi bir şahsiyettir. Mısır Valisi ve Şark orduları komutanıdır. Romanda, suikaste uğraması dolayısıyla kendisine yer verilir. Aslen Strazburglu olmasından hareketle Alman kurdu ve Fransız tilkisi olduğu² belirtilir. General Menü, bir mütegalibedir. Süleyman'ı nefy etmesi³ zorbalığının, Sitti Zebra ile evlenebilmek için müslüman olması da samimiyetsizliğinin göstergesidir. Bu durum, ayrıca, Fransızların Mısır'ı ele geçirdikten sonra, hakimiyetlerini sürdürebilmek için İslam'a ve mülümanlara yakın görünme politikasının iç yüzüne de işaret etmektedir.

Yeryüzünde Bir Melek'te yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Beyoğlu'nda o zamanın en meşhur etibbasından⁴ Mösyö ... ve Şefik'in, romancı olan Fransız dostu.⁵ Her iki kahraman da figüratiftir.

1 Hasan Mellah, s. 206, 207

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 677

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 690

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 124

Paris'te Bir Türk'te yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Madam Siryen, Matmazel Kartres, Madam Döntrobil, Mister Habs, Mösyö Dijer, Anjelin, Yüze, Joli, Gabriel, Mösyö Ötranis, Ketrin, Madam Maparçin (Dilaşen), Mösyö Hirjen, Madam Hiryen, Alfred Savamun, Madam Savamun, Roz, Madam Garnivel, Polini, Ketrin'in kaldığı otelin kapıcısı, Miralay Kuzmar, bir zevzek,¹ en müstehzi bir kadın,² bir ihtiyar efendi,³ Mösyö Dilaşen (Aleksandır), Mösyö Melanje, Jorie Melanje, Madam Melanj, Madam İfon, Mösyö İfon, Simon Angoy, bir efendi,⁴ bir kadın,⁵ Hemşire En, Pol, Mösyö Dö Bolarber, bir Madam,⁶ tuhaf bir adam,⁷ Andre Dö Laroj, Jon, birisi,⁸ bir kaç kadın,⁹ Adolfin, bir kaç kişi,¹⁰ Filip, Kiristin, birisi, bir kadın, Madam Rujper, Mösyö Rujper, ahmak bir adam¹¹ Matmazel VirjiniAlkola, Jul, Virjini'nin kız kardeşi, bir delikanlı,¹² İspanya Yasemeni, İspanya Yasemini Dükası, Floransa Bülbülü, Floransa Bülbülü'nün Lordu, Prenses Panc, Mösyö Panc, Viyeyil Venüs, Jon Jüpiter, Zenibar, Kelebek, Prens ve Prenses.

Romanda Fransız kahramanlar ekseriyeti oluşturmaktadır. Bu kahramanlar arasında Kartres, Virjini gibi müsbet özellikler taşıyanlar

sonra da onun mirasına konup, ismini değiştirmiş, zevk ve eğlence için yaşayan bir kadındır. Mösyö Ötranis, İstanbul'la ilgili olarak yazdığı seyahatnamede kasıtlı olarak gerçekleri çarpıtan, yalan ve iftiralara yer veren bir Türk düşmanıdır. Ketrin, asılzade sınıfından bir kız olduğu için, aşağı sınıfa mensup olan sevgilisiyle evlenemez ve onunla gizli bir aşk hayatı yaşar. Ketrin'in annesi Madam Döntrobil, kocasını terkedip uzun yıllar fahişelik yapmış bir kadındır. Romanın sonunda, bir maskeli baloda yer alan kişilerin (İspanya Yasemeni vs.) "rezilane çılgınlıkları"¹ yazar tarafından uzun'uzun anlatılır. Menfi konumda bulunan bütün bu kahramanların orta özelliği, zevk ve sefahat içinde yaşamaları ve ahlâken tefssüh etmiş olmalarıdır. Buna karşılık müsbet kahramanlar olan, Matmazel Kartres, Polini ve Virjini "namuslu"² olma hususunda birleşirler. Virjini'nin, saraya mensup bir adam olan babasının, aleyhine tertip edilen entrikalar sonucu ölmesi,³ Fransız toplumuna ait bir özelliği daha ortaya koymaktadır.

Ahmet Midhat Efendi, Paris'te Bir Türk'te Fransız toplumunun genel yapısını gösterir bir tablo ortaya koymuştur. Bu tablo genel olarak menfi bir görünümü yansıtmaktadır. Paris'te bulunan iki Türk kahramandan nasuh, Fransızların hayranlığını kazanır; Zekâ Bey ise bulunduğu meclislerde Fransızların alaylarına maruz kalır.

Nasip'teki kahramanların tamamı Fransız'dır: Pol, Polini, Felix, Jan, yedi sekiz nefer kalfa, sekiz on nefer dost.

Hikâyede Jan dışındaki kahramanlar müsbet özellikler taşımaktadır. Polini, görünüşteki çirkinliğinden dolayı Felix'ten yüz çevirip, Jan'la evenmek için; Jan'la birlikte, Felix'in yaptığı kemancı çalması sebebiyle menfi bir konumda yer alırsa da hikâyenin sonunda hatasının farkına varır ve böylece menfi konumda kalmaktan

1 Paris'te Bir Türk, s. 472

2 Paris'te Bir Türk, s. 443

3 Paris'te Bir Türk, s. 446

kurtulur. Felix ile Jan arasında tam bir zıtlık vardır: Felix, iyi kalpli, fedakâr, çalışkan, Jan ise bencil ve temeldir.

Karnaval'da yer alan Fransızlar şunlardır: Viktor Hag, Madam Mersak, Madam Gabat, Sofi, Elena, Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın konağındaki Fransız aşçılar.¹

Bu kahramanlardan, şahsiyetinden bahsedilenlerin hepsi de menfi özellikler taşımaktadır: Victor Hag, Bahtiyar Paşa'nın konağında Arabacı olarak çalışmaktadır. "Bir kaç defa servet kazanarak sefahatle batırmış"² paraya âşık³ maceraperest bir kişidir. Madam Mersak, Şehnaz'ın mürebbiyesidir. Hal ve tavrını altmış yaşındaki kadınların hâl ve tavrına benzetmeye çalışan,⁴ otuz yedi, otuz sekiz yaşındaki⁵ bu mürebbiye Şehnaz'ı prensesler gibi büyütmek için ona Avrupa zâdeganından sık sık bahseder.⁶ Yazar onun "Paris'in hakiki bir yosması"⁷ olduğunu ifade etmektedir. Madam Gabat, Şehnaz'ın mızıka ve raks muallimesidir. Gençliği Paris'in en meşhur tiyatrolarında geçmiş, kırk yaşının üstünde, bol makyaj yapan, süslü ve şuh bir kadındır.⁸ Şehnaz'ın oda hizmetçisi olan Sofi'nin sadece çok güzel olduğu belirtilmektedir.⁹ Zekâi Bey'in metresi olan Elena ise "bir yosma"¹⁰ ve "İstanbul'un Paris taklidi bir uydurması"¹¹ olarak nitelendirilmektedir. Bütün bu kahramanlar romandaki Türk kahramanları olumsuz yönde etkilerler: Viktor Hag, efendisine ihanet eder. Madam Mersak ve Madam Gabat, Şehnaz'ın hoppa bir kız

1 Karnaval, s. 44

2 Karnaval, s. 44

3 Karnaval, s. 168

4 Karnaval, s. 45

5 Karnaval, s. 45

6 Karnaval, s. 160

7 Karnaval, s. 137

8 Karnaval, s. 45

9 Karnaval, s. 45

10 Karnaval, s. 96

11 Karnaval, s. 137

eder. Madam Mirsak ve Madam Gabat, Şehnaz'ın hoppa bir kız olmasından sorumludur. Elena ise Zekâi'nin iflas etmesinin bütün servetini kumar ve sefahat aleminde kaybetmesinin, dostu Nizami'nin de intihar etmesinin müsebbibidir.

Volter Yirmi Yaşında'da yer alan kahramanların hepsi Fransızdır. Volter, Margırt, Mösyö Dönöviye, Matmazel Olemp, Lefzur, Möjyö Satanof, Lizbet, Mösyö Aroe, Cizvit Turnemin, Mösyö Aline, Mösyö Tiyerov, Mösyö Benas, Madam La Markiz Dumimor, Baron Dö Vinter.

Kahramanların özellikleri, genel olarak, zevk ve sefahat düşkünlüğü, bencillik, hırs ve menfaatperestlik şeklinde tezahür etmektedir. Eserde Volter'in gençlik çağında yaşadığı ve kısa zamanda sona eren bir aşk hikâye edilmektedir. Volter'in babası fakir bir kız olan Olemp'le, oğlunun münasebet kurmasını hoş karşılamaz ve bunu engellemeye çalışır. Olemp'in annesi olan Margırt, hayatını menfaat hesapları üzerine kurmuş bir kadındır ve o da kızının, babasıyla arası kötü olan Volter'le beraber olmasını istemez. Hikâyenin sonunda Volter'in de Olemp'in de yeni sevgilileri vardır ve birbirlerini unutmuşlardır.

Cellat'ta yer alan kahramanların tamamı Fransızdır: Madam Tonak, Simon Bankar, Stefani, Leon, Leandre Gıras (Andre Gocafo), Pol Tonak, Piyer Tolkaş, Napolyon, Simon Gıras, Simon Gıras'ın metresi, Emanuel Marki Dö Gravuş, Baromon, Polis memuru, bir delikanlı, üç efendi.

Romanda yer alan kahramanları müsbet ve menfi olmak üzere iki guruba ayırmak mümkündür. Menfi kahramanlar, başta Simon Bankar olmak üzere entrikacılıklarıyla ön plâna çıkmaktadır. Müsbet kahramanlar ise ya bu entrikalardan zarar gören ya da onlarla mücadee eden kişilerdir. Romanın baş kişisi olan Andre Gocafo güçlü şahsiyeti, zekâsı ve çalışkanlığı ile Simon Bankar'ın tam karşısında yer

almaktadır. Romanda Fransız toplumundaki iç karışıklık, Napolyon döneminin Waterloo yenilgisiyle sona ermesi bu çerçevede ele alınmaktadır.

Hayret'te yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Fransa kibarından Mösyö Dö Tervafas, Mösyö Şarl Lanko, Etyen, Edgar Longman, Mösyö Maya, Anser, Madam Şaflan Dibertar, Hapishane müdürü.

Anser dışarıda, bu kahramanların hepsi de önemsiz ya da figüratif kişilerdir. Anser ise saflık, masûmiyet gibi müsbet özelliklere sahip bir kahramandır.

Bahtiyarlık'ta milliyeti Fransız olan tek kahraman, Nusret Hanım'ın ve Mansur Bey'in mürebbiyesi Madam Terniye'dir.¹ Güler yüzlü, tatlı dilli bir kadın olan ve çocuklara kendini sevdimesini bilen² Madam Terniye, onlara Hıristiyanlık propagandası yapar. Nusret Hanım'ın, annesine "Ham Türk"³ diye hitap edecek derecede kendi milliyetine düşman hâle gelmesi Madam Terniye'nin terbiye tarzına bağlanabilir.

Cinli Han'da yer alan kahramanlar Fransız'dır: Garguvar salpet, Jozefin, Etyen Salpet, Delaroş, Papa Parsıl, Piyer Sangar, Delaroş'un adamları, sekiz haydut ve reisleri, karakol kıyafetleri bir adam.

Hikâyedeki kahramanların büyük çoğunluğu menfi kişilerdir. Gorguvar Salpet ve Jozef'in, birbirine âşık iki gençtir. Ahlaki özellikleriyle yaşlılarından ayrılırlar.⁴ Evlenmeden önce birbirlerine yaklaşmazlar. Onların lehine kaydedilecek olan bu durum Fransız gençlerin geneli için menfi bir hükmü gerektirmektedir. Salpet ve Jozefin dışındaki kahramanlardan Deloraç, Papa Parasıl ve onların

1 Bahtiyarlık, s. 106

2 Bahtiyarlık, s. 110

3 Bahtiyarlık, s. 118

4 Cinli Han, s. 15

adamları bir haydut çetesinin elemanlarıdır. Gorguvar Salpet, Deloroç ve adamları tarafından kaçırılmış olan Jozefin'i bulmak için bütün gözüyle çalışır ve hikâyenin sonunda sevgilisini haydutların elinden kurtarmış olur.

Çifte İntikam'da yer alan kahramanlar Fransızdır: Baba Lotis, Kont Dö Vilay, Jöneviye Vayse, Margırıt, Laroş, Meylefor.

Hikâyede, Margırıt'ı aldatıp iğfal eden Meylefor dışındaki kahramanlar mert, namuslu, iyi insanlardır.

Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar'da yer alan kahramanlar Fransızdır: Dük Oktav Dö Parizi, Kiliyom Dö Menberon, Jozef, Madam Dö Revili, Madam Dö Rajikor.

Hikâyede, safderun bir adam olan Kiliyom'un, metresi Madam Dö Revili sandığı, Madam Dö Rajikor'la beraber olması anlatılmaktadır. Oktav Dö Parizi de "hevaperest" bir kişi ve asrının Don Juan'ı olarak nitelendirilmektedir.¹ Yazarın, Fransız toplumunun ahlâken ne kadar tefessüh ettiğine dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır.

Demir Bey'de yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Papaz Lazaris, Narton, Pastör, Elsalzi Rudar, Polini, Kont Duran, Kontes Duran, Lini, Alfons Duran, Mösyö Kamilyon, Fransız Papaz.

Romanın önemli kahramanlarından olan Polini aslında Türk'tür; bu romanın sonunda ortaya çıkar. Ona Fransız kahramanlar arasında da yer verişimizin sebebi, roman boyunca bir Fransız olarak yer alması ve bu noktada yazarın dikkat çekmek istediği bir husustur. Okuyucu, romanın sonunda Polini'nin aslında bir Osmanlı'nın kızı olduğunu öğrendiğinde şaşırmaz. Çünkü Polini ahlâki itibarıyla Fransızlara hiç benzemeyen bir genç kızdır. Son derece iffetlidir.² Bu, Polini ile Lini mukayese edildiğinde daha net olarak ortaya çıkar.

¹ Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar, sh 4, 5

² Demir Bey, s. 129

Polini'nin yanında işçibaşı olarak çalışan Lini, kıskanç ve hasud olmasının¹ yanısıra ahlâken de menfi bir konumdadır. Mustafa Kameruddin'e birlikte yaşamayı teklif etmekten çekinmez.² Polini ise, iffetli ve çalışkan bir genç kızdır. Lini'ye hep iyilikle muamele eder.

Ahlakî zaaf Fransızların ortak bir özelliği olarak görünmektedir. Romanda Lini gibi menfi karaktere sahip olmayan kahramanlarda da bu husus öne çıkmaktadır. Mesela, "hüsn-i ahlâk sahibi" bir kişi olan³ Elzazlı Pudar, Polini'ye sarkıntılık eder.⁴ Ahlâken Fransızlara benzemeyen ve "en perhizkar delikanlı"⁵ olarak nitelendirilen Alfons Duran ise romanın sonunda ihtida eder ve Osman Bahtiyar adını alır; bir Osmanlı olur. İsminin sembolik bir anlamı taşıdığı açıktır: Osman ve Bahtiyar!

Rikalda'da Juan Muson isimli Fransız olduğu belirtilen figüratif bir kahraman vardır.

Diplomalı Kız'da yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Matmazel Juli Döpre, Madam Döpre, Mösyö Döpre, Kapıcı Kadın, Kapıcı kadının kocası, Postane memuru, Muhasebeci muavini olan bir kadın, karadiliyona bankasındaki memur, bir kıranta herif, çiçekçi kadın, bir komisyoner, çiçekçi kızlar.

Bu kahramanlardan Döpre ailesi dışındakiler genel olarak menfi özelliklere sahiptir: Postane memuru Juli'ye güzel olmadığı için iş vermez. Kapıcı kadın, kapıcı kadının kocası, çiçekçi kadın ve çiçekçi kızlar Juli'nin çiçek satmadaki başarısını kıskanır ve ona haset ederler.

1 Demir Bey, s. 105, 166, 167, 122

2 Demir Bey, s. 168, 169

3 Demir Bey, s. 62

4 Demir Bey, s. 171

5 Demir Bey, s. 137

Müşahedat'ta yer alan Fransız kahraman şunlardır: Fransız Edebiyat muallimesi, Fransız Papaz Aye Boj. Bu kahramanların her ikisi de figüratiftir.

Ahmet Metin ve Şirzad'da yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Jarj Gosar, Fransız Konsolos.

Jorj Gosar, bir bakıma Ahmet Metin'in hocasıdır; ona kârilik eder.¹ İhtiyar, tecrübeli, büyük bir bilgi birikimine sahip bir kişidir. Fransız Konsolos ise figüratif bir kahramandır.

İki Hüdakâr'da yer alan kahramanlar Fransızdır: Vikont De Blanş Mezon, Kont Aleksandır Blanşmazen, Matmazel Sesil Dö Berviyar, Sesil'in halası, Madam Balo, İhtiyar Balo.

Hikâyede, Vikont ile Sesil sıradışı kahramanlardır. Fransa'daki kibar aleminin² gösterişe dayalı samimiyetsiz apısından rahatsız olurlar ve birbirinden habersiz olarak, fakir birer insan kılığına girerek İsviçre'ye giderler, orada tanışıp evlenirler. Kahramanların sıradışı olduğunu ifade etmemiz tutumlarının diğer Fransız kahramanlara hiç benzememesinden dolayıdır. Kont Aleksandır'ın oğlunun iffetinden rahatsız olması ve ona kadınlarla, birlikte olması için ona nasihat etmesi,³ Vikont'un emsali gençlerden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir.

Can Kurtaranlar'da yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Asil Batko, Mösyö Banko, ev sahibi, gayet ihtiyar bir adam, Polin Karakan, Mösyö Karakan. Karakan ailesi, geçimsiz, huysuz, sürekli kavga eden kişilerden oluşmaktadır.

Hikâyede Marsilya'da bir mecliste bulunan kişiler başlarından geçen hikâyeleri anlatırlar.

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 31

2 İki Hüdakâr, s. 29

3 İki Hüdakâr, s. 7, 9

Ana Kız'da yer alan kahramanlar Fransız'dır. Jormen Valide, Luiz, Anjelik, Mişel Mardik, Poul Landre, esnaftan bir adam, Baron, Marsil Dö Karniyol, Baron'un kapıcısı, Baron'un ailesi.

Hikâyede yer alan kahramanlar arasında olumsuz özellikler tek kahraman, Anjelik'tir. Kocasının ölümünden sonra annesini ve kızını terk edip hayatına atılan¹ Anjelik'in "hevaperveran-ı nisvenden"² olduğu belirtilmektedir.

Mesail-i Muğlaka'da yer alan Fransız kahramanlar şunlardır: Madam Dö Roz Boton, Mösyö Boton, Matmazel Rozeti, Mostık (Katafani), Kapıcı Papa Papon, Mişel Valide, Piyer Marlo, Venson Şado, Etyen Salşa, Pol Markan, Öjen Katafali, Lui Veranda, Madam De ..., Mösyö Oliviye Dö Borgar.

Romanda, Madam Dö Roz Boton ve Mösyö Boton ile talebeler (Mostık, Piyer Marlo vs.), menfi özelliklere sahiptir. Madam Boton, fattan, zevk düşkünü bir kadındır. Paris'te büyük bir şöhret edinen Abdullah Nahifi ile beraber olduğunu zannederek bir sahtekarın metresi olur. Mösyö Boton, para düşkünü bir kişidir. Karısına kendisini aldattığı için değil, parasız kişilerle birlikte olduğu için kızar.³ Karı koca arasındaki münasebetin maliyeti, Fransız aile yapısını bir yönüyle göstermesi bakımından önemlidir. Talebe Mostık, Matmazel Rozeti'ye sarkıntılık eder ve bu yüzden Abdullah Nahifi'den dayak yer, sonra da bunu olduğundan farklı bir şekilde nakleder. Mostık'ın arkadaşı olan altı talebe Abdullah Nahifi'yle hep birlikte düello ederler. Bu hiç de mertçe bir davranış değildir.

Matmazel Rozeti, çapkın olmayan, iffetli⁴ bir genç kızdır. Çok sevdiği Abdullah Nahifi'yle evlenip İstanbul'a gider. Misel Valide,

1 Ana Kız,s. 41

2 Ana Kız, s. 30

3 Mesail-i Muğlaka, s. 300, 302

4 Mesail-i Muğlaka, s. 139

kimsesiz bir kadındır.¹ Madam ... ellisini geçmiş "hüsn ü hâl sahibi"² bir kadındır. Romanda müsbet özelliklere sahip genç kadın kahramanın sadece Rozeti olması ve onun da Fransa'yı terketmesi dikkat çekicidir.

Mösyö Oliviye Dö Borgar, Akademya azasından fazıl bir ihtiyar olarak takdim edilen³ bir kahramandır. Müsbet özelliklere sahip tek erkek kahramanın Akademya mensubu bir bilgin olması yazarın bilinçli bir tercihinin sonucudur.

Jöntürk'de yer alan tek Fransız kahraman olan Mösyö Caen, menfi bir kişidir. Sosyalistliği anarşistlik derecesine vardırmuş bir kişi olarak tanıtılmaktadır.⁴

Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde Türklerden sonra en fazla Fransızlara yer vermiştir. Eserlerin bir kısmında Türklerle Fransızlar bir arada yer almaktadır, bir kısmında ise sadece Fransız kahramanlar yer almaktadır.

Türklerin de bulunduğu eserlerde Fransızlar, çoğunlukla menfi bir konumda bulunmaktadır. Bu durum İstanbul'da yaşayan Fransızlar söz konusu olduğunda daha da belirgin hâle gelmektedir.

Çoğunluğu Fransızlardan oluşan ya da sadece Fransızlardan oluşan kahramanların yer aldığı eserlerde müsbet ve menfi kahramanlar eşit sayılabilecek oranda yer almakla birlikte ekseriyeti menfi kahramanların oluşturduğu görülmektedir.

Yazarın Fransızlara bakış açısı menfidir. Fransızların karakterinde ve hayatında menfaatperestlik, entrika ve gayri meşru kadın erkek ilişkileri, sefahat ön plâna çıkmaktadır.

1 Mesail-i Muğlaka, s. 104

2 Mesail-i Muğlaka, s. 261

3 Mesail-i Muğlaka, s. 284

4 Jöntürk, s. 275

İffet sahibi kadın ve erkekler, bilginler müsbet kişilerdir. Fakat bunların sayısı azdır.

15. İngilizler

Firka'te, Ceride-i Havadis'in sahibi Mister Çörçil, İngiliz'dir. Gerçek bir kişi olması sebebiyle yazar, milliyetini belirtme ihtiyacı duymamıştır. Hikâyede serbest fikirli şen bir adam olarak nitelen-
dirilen¹ Mister Çörçil, önemsiz bir kahramandır.

Hasan Mellah'ta Destris isimli bir İngiliz,² figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de yer alan İngiliz kahramanlar şunlardır: Mister Ziklas, Miters Ziklas, Can, Margırit.

Mister Ziklas ve Miters Ziklas, "kibar"dan³ bir İngiliz ailenin fertleridir. Her ikisi de İngiliz geleneklerine bağlıdır. Karı koca olarak mazbut bir aile yapısını oluştururlar. Mister Ziklas, kızı Can'ın Rakım Efendi'yle evlenmesine karşı çıkar, fakat Can'ın hastalanıp yataklara düşmesi üzerine yumuşar. Kızının müslüman olmasını ve Rakım'la evlenmesini kabul edeceğini söyler.⁴ Miters Ziklas ise bu konuda kocasından daha katıdır. Can'ın Rakım'a, bir Türk'e verilmesine karşı çıkar.⁵

Can ve Margırit, bütünüyle müsbet özellikler taşıyan kahra-
manlardır. Ahlaklı, öğrenmeye düşkün bu iki genç kız, Rakım'dan Türkçe dersi alırlar ve onun sayesinde Türk şiirini tanırlar. Bu tanıma

1 Firka't, s. 22

2 Hasan Mellah, s. 206

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 20

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 126

5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 123

hayranlıkla sonuçlanır.¹ Can ve Margırıt, Türk şiirine olduğu kadar, Türklere de hayrandırlar. Bu hayranlık Rakım Efendi'nin şahsında ifadesini bulur. Her ikisi de ona âşık olur. Romanda Margırıt'a nisbetle daha önemli bir kahraman olan Can, aşkından yataklara düşer. Bu, ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Can, iyileşebilmesi için kendisiyle evlenmeyi kabul eden Rakım'ın evlenme teklifini kabul etmez. Bu vesileyle yazar onun zeki, anlayışlı ve fedakâr oluşundan övgüyle söz eder.²

Ziklas ailesi romanın sonunda memleketlerine dönerler.

Paris'te Bir Türk'te Mister Ces, İngiliz bir kahramandır.³ Filozof ve ressam görünümlü olmakla birlikte, bu niteliklere gerçek anlamda sahip olmayan gülünç bir adamdır. Kendini beğenmiş⁴ bir kişi olan Mister Ces, aynı zamanda bir tür "deli"dir.⁵ Yazar, Mister Ces'in karakterinden hareketle İngilizlerin bir hususiyetini ifade eder: "İngilizler bir kere inandıkları bir şeyden vazgeçmez"⁶ Mister Ces, Türkleri mübalağalı ve yanlış bir şekilde, hayalinde canlandırdığı ve inandığı gibi resmeder.⁷ Bu tutumundan hiç vazgeçmez.

Yazar, Mister Ces'in şahsında Türkiye'yi asılsız bir şekilde tanıtmak azmindeki Batılıları gülünç duruma düşürmektedir.

Karnaval'da Cezayirli Bahtiyar Paşanın konağında daire müdürü⁸ olan Kutsoş, bir İngiliz'dir. Figuratif bir kahramandır.

1 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 60, 61

2 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 131, 132

3 Paris'te Bir Türk, s. 7

4 Paris'te Bir Türk, s.

5 Paris'te Bir Türk, s. 72

6 Paris'te Bir Türk, s. 24

7 Paris'te Bir Türk, s. 23, 24

8 Karnaval, s. 44

Acab-i Alem'de yer alan İngiliz kahramanlar şunlardır: Miss Hafit, Miss Hafit'in Halası, Birinci Kaptan.

Miss Haft, romandaki en önemli kadın kahramandır. Bütünüyle müsbet özelliklere sahiptir. İlim aşığı, ahlâklı, iffetli bir genç kızdır. Yazar onun "cismen olduğu gibi kalben de bir bâkir-i afif" olduğunu ifade eder.¹ Türkler hakkında hiçbir ön yargıya sahip olmayan, İstanbul'u gezip gördükten sonra Batlıların Türkler hakkında iddia etikleri şeylerin ne kadar asılsız olduğunu aynel yakın öğrenen Miss Haft, Hicabi Bey'i ve özellikle Subhi Bey'i tanıdıktan sonra, Türkleri daha da yakından tanır. Türklerin aile hayatıyla ilgili eksik ve yanlış bilgilerin Subhi Bey'den öğrendikleri sayesinde tashih eder ve tamamlar. Her bakımdan mükemmel bir insan olan Subhi Bey'e aşık olan Miss Hafit, romanın sonunda onunla evlenir.

Miss Haft'ın halası, "hüsn ü terbiye" sahibi,² olgun bir kadın olmakla birlikte, yeğenin aksine Türklere karşı ön yargılı bir tavırla yaklaşır. Ona göre "Türk behâyimden farksız"dır.³ Miss Haft'ın Subhi Bey'le evlenmesine şiddetle karşı çıkar. Fakat onun kararlılığını görünce mecburen razı olur.

Roman kahramanlarının İngiltere'ye gitmek üzere bindikleri geminin birinci kaptanı; genç, yakışıklı ve zarif bir İngiliz'dir.⁴

Dürdane Hanım'da bir İngiliz tabip,⁵ figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Cellat'ta da Culya Kafer isimli bir İngiliz kahraman⁶ figüratif bir kahramandır.

1 Acaib-i Alem, s. 274

2 Acab-i Alem, s.283

3 Acab-i Alem, s. 284

4 Acaib-i Alem, s. 268

5 Dürdane Hanım, s. 55

6 Cellat, s. 99

Rikalda'da Miss Consonser, Mister Consonser, Ceyms Ferah ve Kalarington İngiliz kahramanlar olarak yer alır. Hepsi de müsbet özelliklere sahiptir. Romanın en önemli kadın kahramanı olan Miss Consonser aklı, iradesi ve metanetiyle dikkat çeker.

Ahmet Midhat Efendi'nin İngilizlere genel olarak, müsbet bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Eserlerinde, Fransızlar gibi zevk ve sefahat düşkünü olan İngilizlere rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, Türklere karşı düşmanlık besleyen, Türkleri olduğundan farklı gösteren İngiliz kahramanların varlığı da söz konusudur. Fakat, Türklere dostça yaklaşan İngilizler (Cen, Margırt, Miss Haft) ağır basmaktadır.

16. Almanlar

Hasan Mellah'ta Alman olduğu belirtilen¹ Farbah isimli figüratif bir kahraman yer almaktadır.

Paris'te Bir Türk'te yer alan Alman Kahramanlar şunlardır: Her Kaligsberg, Frederik, Kilyo.

Her Kaligsberg, nahif bir adamdır.² Romanda müsbet bir kişi olarak yer alır. Nasuh'un Türklerin Batılılardan daha köklü bir terakkiye sahip oldukları yönündeki fikirlerini destekler³. İngilizleri hakir görür.⁴

1 Hasan Mellah, s. 206

2 Paris'te Bir Türk, s. 6

3 Paris'te Bir Türk, s.30-31

4 Paris'te Bir Türk, s. 75

Figüratif kahramanlar olan Frederik ve Kilyo, Paris'te talebe olarak bulunan, Bavyeralı iki kardeştir.¹ Yazar onlardan bahsederken Almanların "İngilizler kadar bile sıcak" olmadıklarını belirtir.²

Vah'ta isim verilmeden Alman birahane kadınlarından bahsedilmektedir.³

Demir Bey'de bir "Alman karısı"⁴ figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Gürcü Kızı'ndaki Alman kahramanlar şunlardır: Kalatosof, Kalatosof'un oğlu, Gühen, Flaht, Karl Perstic ve Kervansaray Müdürü.

Kalatosof, romanın kötü kişisidir. Prenses Maria'nın adamı olduğu hâlde, Çar Vekili Çiçenof'a casusluk eder; Çiçenof'u Prenses aleyhine, asılsız haberlerle kışkırtır.⁵ "Irz ve mal düşmanı"dır.⁶ Zengin bir kadınla, parası için evlenir, sonra onu öldürerek mirasına konar.⁷ Esir tüccarlığı yapar. Hasılı, bütünüyle olumsuz özelliklere sahip bir kişidir.

Kalatosof'un oğlu, kırk yaşlarında bir adamdır. Miskin, kuvvetsiz,⁸ tembel ve sefih bir mirasyedir.⁹

Gühen, bir Alman çiftçidir. Geveze mizaç¹⁰ ve "haylice müstebid"¹¹ bir kişidir.

Kervansaray Müdürü, kendi milletinden olanları himaye eden bir kişidir."Ahmâkâne bir kabalığa" sahiptir.¹²

1 Paris'te Bir Türk, s. 126

2 Paris'te Bir Türk, s. 127

3 Vah, s. 67

4 Demir Bey, s. 221

5 Gürcü Kızı, s. 51, 52

6 Gürcü Kızı, s. 96

7 Gürcü Kızı, s. 98

8 Gürcü Kızı, s. 93

9 Gürcü Kızı, s. 105

10 Gürcü Kızı, s. 90, 92

11 Gürcü Kızı, s. 113

12 Gürcü Kızı, s. 98

Bir Alman delikanlı olan¹ Flaht ile Alman tercüman² Karl Perstic bütünüyle figüratif kişilerdir.

Müşâhedât'ta bir Alman muzıka muallimesi³ figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Ahmet Mihdat'ın eserlerinde yer alan Alman kahramanlar genel olarak figüratif kişilerdir. Belli bir şahsiyet özelliğiyle kendisine yer verilen kahramanlar, Paris'te Bir Türk'teki Her Kaligsberg müstesna tutulursa, olumsuz özelliklere sahiptir.

17. İspanyollar

Ahmet Midhat Efendi, Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'ta çok sayıda İspanyol kahraman yer vermiştir. Bu kahramanlar şunlardır: Kuzella, Domaniko Padya, Alfons, Sipro, Mari, Duşan, Ancelino, Piyetro, Zerno, Alonzo, Birinci Pavlos, Covanni, Madam Covanni, Mariya, Pedro, Rozalin, Culya, Dona Kamelya.

Bu kahramanların bir kısmı müsbet bir kısmı da menfi karaktere sahiptir. Müsbet kahramanlardan Kuzella ve Alonzo müslüman olurlar. Birinci Pavlos ve Covanni Hasan Mellah'ın vefakar baba dostları olmaları itibarıyla ön plâna çıkarlar. Menfi kahramanlardan Dominiko Padya, Ahmet Midhat'ın eserlerinde görülen kötü insan tipinin önemli örneklerinden biridir. Şeytani zekâsı ile romandaki kahramanlara zarar vermesinin yanı sıra, Osmanlı sınırları içindeki topraklarda kılıktan kılığa girerek fitne ve fesat çıkarır. Ahâlisi Rumlardan oluşan adalarda Yordan Yani adıyla dolaşan,⁴ hancılık yapan Padya, Mısır'da Şeyh Abdulkadir ismini taşıyarak çeşitli

1 Gürcü Kızı, s. 90

2 Gürcü Kızı, s. 88

3 Müşâhedat, s. 105

4 Zey-i Hasan Mellah, s. 548

komplolar kurar.¹ Şam'da müslüman alim sıfatıyla camide vaaz eder,² kendini Abbasi soyundan bir prens olarak tanıtır. Yazarın, Dominiko Padya'nın çevirdiği entrikalardan bahsederek, Osmanlı Devleti'ndeki iç karışıklarda yabancıların, özellikle Batılıların ne kadar müessir olduğuna dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır. Dominiko Padya'dan sonra, İspanyol akışıyla önem arz eden ikinci bir kahraman, Kuzella'nın babası Alfons'tur. Paraya düşkün ve obur oluşuyla dikkat çeken Alfons, kızını Padya ile evlenmesi için zorlar. Müslümanlara karşı ön yargılı bir tutum takınır. Hasan Mellah'ın sonunda kızı ile Hasan'ın evlenmesine zoraki olarak razı olur. Zeyl-i Hasan Mellah'ta Padya'nın yakalanmış olması onu üzer.³ Bütün bunlar Alfons'un İspanyol azabetine bağlı olduğunu göstermektedir. Bir başka menfi kahraman olan Piyetro, sadece kötü olan ve kötülükte gayet samimi ve ısrarlı olan bir kahramandır.

Kuzella'nın hocası ve mürebbiyesi olan Sipro ile Mari isimli rahibeler, bir kaç dil bilen, bilgili kişilerdir.⁴ Müslümanlara karşı ön yargılıdır. Zeyl-i Hasan Mellah'ta Hasan ve arkadaşlarının çocuklarına mürebbiyelik eden Dona Kamelya, temelde müsbet bir kişi olmakla birlikte, İspanyol olması hasebiyle iffete taalluk eden hususlarda serbest davranır. Yazar ondan bahsederken "İspanyol mürebbiyeleğinin hususiyeti üzerinde durur.⁵ Buna göre İspanyol mürebbiyeler çocukları her bakımdan eğitmektedir. Nitekim Dona Kamelya da Yezdan'ı cinsiyet bakımından, kadın erkek münasebeti bakımından eğitir.

Hayret'te hokkabazlıkta Mirza İsmail'in üstadı ve Anser'in de babalığı olan Mösyö Sanço bir İspanyol'dur.⁶ Yazar onu "en güzel

1 Zey-i Hasan Mellah, s. 708

2 Hasan Mellah, s. 400

3 Zey-i Hasan Mellah, s. 632

4 Hasan Mellah, s. 9, 10

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 708

6 Hayret, s. 395

adamlardan" diyerek tavsif eder.¹ Dürüst, yardım sever bir insandır. Mirza İsmail ile Anser'i öz evlatlarıymış gibi yetiştirir. Karakterindeki en belirgin özellik, cesarettir.²

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan İspanyol kahramanlar çeşitlilik arz etmektedir. Müsbet özelliklere sahip olanların yanısıra menfi özelliklere sahip olanlar da vardır. Cesaretin bütün kahramanlarda görülen ortak bir özellik olduğu söylenebilir.

18. Portekizliler

Ahmet Midhat'ın eserlerinde Portekizli olarak, sadece Hasan Mellah'ta Avrancak isimli figüratif bir kahraman yer almaktadır.

19. İtalyanlar

Hasan Mellah'ta yer alan tek İtalyan kahraman³ Trillo'dur. Romanın önemli kahramanları arasında sayabileceğimiz Trillo, menfi bir karaktere sahiptir. Serbest düşünceli, namus mefhumuna itibar etmeyen, "şeytan" olarak nitelenen bir kişidir.⁴

Zeyl-i Hasan Mellah'ta yer alan İtalyan kahramanlar şunlardır: Kontes Dö Padoga, Cozaf, Sartino, Karbonari cemiyetinin nikablı hatibi, bir sandalcı, Arap kılığına girmiş bir Karbonari azası.

Kontes Padega dışındaki bütün kahramanlar Karbonari cemiyetine mensuptur. Romanın kötü kişisi Padya'nın da üye olduğu bu gizli cemiyet, güçlü bir örgütlenme yapısına sahip, nüfuz ve iktidarın devamı ve menfaatlerini korumak için, üyelerine her türlü

1 Hayret, s. 293

2 Hayret, s. 405

3 Hasan Mellah, s. 198

4 Hasan Mellah, s. 200, 201

kötülüğü yaptırabilen bir cemiyettir. Dolayısıyla Cemiyet üyesi olan kahramanların hepsinin de olumsuz özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Kontes Padoga ise Karbonari cemiyetinin zulmüne uğramış bir kişidir. Kocasını Karbonari cemiyeti tarafından öldürülmüştür ve Kontes kocasının intikamını almak istemektedir. Mert ve cesur bir kadındır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de İtalyan bir kahraman olarak, Çirano isimli figüratif bir kişi yer almaktadır.¹

Esâr-ı Cinâyât'ta, "erbâb-ı dikkat ve fetanetten"² olduğu belirtilen bir İtalyan doktor vardır.

Bahtiyarlık'ta İtalyan bir eşkiya reisi, Ancelino isimli bir arabacı, bankacı ve polis, figüratif kişiler olarak yer almaktadır.

Arnavutlar Solyotlar'da Fransız tahrikâtına hizmet eden iki kahramandan söz edilmektedir.³

Demir Bey'de yer alan tek İtalyan kahrama olan Matmazel Rozali, artist mütekaidi, hâli hazırda pansiyonculuk yapan ihtiyar bir kadındır.⁴ Bilgi ve görgü sahibidir.⁵

Haydut Montari'de yer alan kahramanların tamamı İtalyan'dır. Ancelino Del Kastilnora, Senyor Corcino, Ancelino'nun halası Blanka, Mamazel Margarita, Senyor Gargola, Kont Karlo Delastilnora, Kont Nikola Covanni, Kont Nikola'nın karısı Katerina, Nikolay Satanya, Andriya Satanya, Gabriyel, Yako, Jandarma kumandanı, Müstantık Efendi, bir arabacı, bir Yüzbaşı ve altı jandarma, Monsenyor Söperiyori, Mösyö Polinari.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 131

2 Esâr-ı Cinâyât, s. 57

3 Arnavutlar Solyotlar, s. 102

4 Demir Bey, s. 128

5 Demir Bey, s. 164

Romanda, Senyor Corcino ile Senyor Gargola, menfi; diğer kahramanlar ise müsbet kişilerdir.

şeytan Kaya Tılsımı'nda yer alan İtalyan kahramanlar şunlardır; Ancelino, Pedro Barbadino, Sastima, Mariya Dukarona, Karlo.

Bu kahramanlardan Ancelino, cesaret ve kurnazlığıyla;¹ Pedro, cehâleti ve saflığıyla, Mariya, Ancelino'nun ölümünü isteyecek derecede kıskanç,² fakat aynı zamanda da terbiyeli ve edip oluşuyla³ Karlo, avcılıktan hoşlanan hercaı bir asilzade oluşuyla⁴ n plâna çıkar. Bütünüyle olumsuz özelliklere sahip tek kahraman, bir sahtekar olan büyücü Sastima'dır.

Hikâyede anlatılan olay İtalya'nın güneyinde Apenin dağlarının yer aldığı Kalabre vilayetinde geçmektedir. Yazar bu vilayetin özelliklerinden uzun uzun bahseder.⁵ En önemli özelliği cehâlet, taassup ve vahşetin hüküm sürdüğü bir yer olmasıdır. Pek çok hakim ve şairin yetiştiği bu bölgede; Yunan ve Roma medeniyetlerinin inkırazından sonra, orta çağda bütün Avrupa'yı kaplayan cehâlet ve taassup, daha koyu bir şekilde yerleşmiştir. İnsanlar arasında batıl inançlar yaygındır. Hikâyede, Pedro'nun, Büyücü Sastima'nın şeytan Kaya'da bulunan tılsımı elde edebilmesi için çok güzel ve çok iffetli bir kızın diri diri kalbini çıkarıp yemekle mümkün olacağı yolundaki sözlerine kanarak Ancelino'yu bağlayıp, bunu tatlık etmek istemesi cehâlet ve taasubun boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Müşahadat'ta yer alan İtalyan kahramanlar şunlardır: Anton Kolario, Anton'un karısı Novart, Karnik, Tokohi ve Agavni.

1 şeytan Kaya Tılsımı, s. 11

2 şeytan Kaya Tılsımı, s. 28

3 şeytan Kaya Tılsımı, s. 51

4 şeytan Kaya Tılsımı, s. 53

5 şeytan Kaya Tılsımı, s. 12, 18

Bu kahramanlardan Katerina dışındakiler figüratiftir. Katerina, Ahmet Metin'in gemisinde maço olarak bulunmaktadır. İsmail Çavuş'la olan münasebeti,² iffetli bir kadın olmadığını göstermektedir. Vasiliki'yi çekemeyen³ Katerina, Neofari ile iş birliği yapar ve işlediği cinayette Neofari'ye yardım eder, onun suç ortağı olur. Fakat cinayetten sonra vicdan azabı duyar.⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan İtalyan kahramanlar arasında müsbet özellikler taşıyanlar bulunmakla birlikte çoğunluğun menfi kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum özellikle, İtalyanların diğer milletlerden kahramanlarla birlikte bulunduğu eserlerde (Zeyl-i Hasan Mellah, Ahmet Metin ve Şirzad, Müşâhedât)belirgindir. Kadın kahramanların çoğunluğunun gayri meşru ilişkiler içinde olduğu dikkat çekmektedir.

¹ Müşâhedat, s. 90

² Ahmet Metin ve Şirzad, s. 262

³ Ahmet Metin ve Şirzad, s. 123

⁴ Ahmet Metin ve Şirzad, s. 417

20. Ruslar

Firkat'te "mürüvvetsiz" olarak tavsiz edilen¹ bir Moskof hancı, figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Yeryüzünde Bir Melek'te Rusya Balyosu² yine figüratif bir kahramandır.

Paris'te Bir Türk'te, iki Rus talebe, Petroviç ve Yuvanof, figüratif kahramanlardır. Yazar onlardan bahsederken, Moskofların Avrupa'nın en çelebi milleti olduğunu söyler.³

Kafkas'da yer alan Rus kahramanlar şunlardır: Gospodin Brano, Katerina Dö Branoviç, Madam Brano, Pisanof, Batum kalesi kumandanının karısı, Kırım despotu Gospodin Sentiyanus, Kale Binbaşısı Pitriç, Kazak Reisi Hartaba, Nikola, Katerina'nın dayesi olan Özden, Batum Kalesi Kumandanı.

Bu kahramanların bir çoğu, insan olarak müsbet özellikler taşımakla birlikte Kafkasyalılar karşısında mutaasıp tavırlara sahiptir: Gaspodin Brano, gayet gözü açık, cesur, ahlâkî muamelesi doğru olan bir kişidir; fakat Kafkaslıların insan sûretinde hayvan olduklarını söyler.⁴ Madam Brano, kocasının reyinden ayrılmayan kadınlardan⁵ dır, kızları Katerina ise kendinden başka hiçbir şey düşünmeyen bir kızıdır. Katerina'nın dayesi olan Özden, mutaassıp bir kadındır.⁶ Batum kalesi kumandanının karısı "işvebaz" bir kadındır.⁷ Başka bir açıdan o da Ketrin'e benzer. Ülkesinin içinde bulunduğu durum onun da

1 Firkat, s. 131

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 805

3 Paris'te Bir Türk, s. 127

4 Kafkas, s. 5

5 Kafkas, s. 42

6 Kafkas, s. 16

7 Kafkas, s. 50

umurunda değildir. Kırım Despotu Gospodin Sentianus, "adeta insan-ı kâmiller mertebesine varmış" devlet ve milletine bağlı bir kişidir.¹ Bir müslümanın Rusya'ya dost olamayacağı kanaatindedir.²

Rus kahramanların hemen hepsinde Kafkaslılara karşı taassup derecesinde bir düşmanlık olduğu görülmektedir. Bu kahramanlar müsbet bazı özelliklere sahiptirler, fakat eserde yer alan Kafkasyalı kahramanlarla mukayese edildiğinde bu özellikler silikleşmektedir.

Acâib-i Âlem'de yer alan Rus kahramanlar şunlardır: Prenses, üç nefer arabacı, bir süvari yüzbaşı, bir jandarma binbaşı, bir Rus, simendifer memuru, saray-ı imparatorî mihmandarlarından biri, bir yüzbaşı, edip terbiyeli bir Rus, Kontes Katina, üç mösyö, iki kadın, otelde hizmetçi kadın, Baron Mihal, Rus sandalacı.

Bu kahramanların çoğu figüratif kişilerdir. Kendisine en fazla yer verilen Prenses, Rusya'nın en kadim hanedanından olması itibariyle³ kibar, Osmanlılara karşı (Subhi Bey ve Hicab Bey) gayet mültefit olmakla birlikte, genel olarak menfi özelliklere sahiptir. Yazarın ifadesiyle "yılışık bir karı"dır. Hicabi ve Subhi'ye âşık olur, onları baştan çıkarmaya çalışır. Bu yüzden Miss Haft'a haset eder. "Kadınlığın mertebe-i kemaline ve biraz da daha öte tarafına varmış ve Rus prensesi olmak için Katerina'dan mevrus olan etvâra kuvvet-i tâmme vermiş olduğundan"⁴ yüzü kızarmaz. Kontes Katina, işvebazlığı ve hafif meşrepliği bakımından Prenses'e benzeyen bir kadındır. Subhi'yi baştan çıkarmaya çalışır.⁵ Romanda Moskova, Kremlin Sarayı ve Rus sosyotesine çok geniş yer verilmektedir.

1 Kafkas, s. 53

2 Kafkas, s. 54

3 Acaib-i Alem, s. 82

4 Acaib-i Alem, s. 151

5 Acaib-i Alem, s. 179

Yazar, üç nefer arabacıdan bahsederken onları "barbar" diye tavsif eder.¹ Müze memuru olan edip, terbiyeli bir Rus'tan bahsederken de onun İngilizlerin aksine yabancılarla hemen ahbab olmasına dikkat çeker.²

Hayret'te Kontes Petrapoloviç isimli bir Rus kahraman³ figüratif bir kişi olarak yer almaktadır.

Arnavutlar Solyotlar'da iki Rus kahraman yer alır: Rus Popu ve bir Rus Yüzbaşı.

Rus Popu, Solyotlar arasında fesat çıkarır. Solyotları Fatus ve Rüstem aleyhine kışkırtır.⁴ Romanda meydana gelen trajik olaylar büyük ölçüde onun marifetiyle gerçekleşir.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan Rus kahramanlar olumsuz özelliklere sahiptir. Taassup ve müslümanlara karşı düşmanlık en belirgin özellikleridir Kadınları işvebazdır. Türk ya da Kafkaslı erkeklere âşık olur, onlarla sevişirler. Halktan kişiler, barbar denecek ölçüde iptidaîdir. Müsbet özelliklere sahip bir Rus kahraman, yazarın eserlerinde hiç yer almamaktadır. Bu da yazarın Ruslara son derece menfi bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir.

21. Gürcüler

Ahmet Midhat'ın eserleri arasında Gürcü kahramanların yer aldığı tek eser Gürcü Kızı'dır. Bu eserde yer alan Gürcü kahramanlar şunlardır: Danyal Bey, Prenses Danyal, Prens Gadilla, Prenses Maria, Prens Çiçenof, General Lazarof, İlyas, Prenses Eleni, Yusuf.

1 Acaib-i Alem, s. 90

2 Acaib-i Alem, s. 157

3 Hayret, s. 91

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 160, 161, 195

Bu kahramanlardan Prens Çiçenof ile General Lazarof dışındakiler müsbet özelliklere sahip kişilerdir. Romanın başında, anlatıcı kişi olan Kilyom Sayh, "şu asil ve safi cemaat" diye nitelendirdiği Gürcülerle Avrupalıları mukayese eder ve Gürcülerin Avrupalılardan tabii ve saf olmaları bakımından üstün olduklarını ifade eder.¹ Bu mukayese daha sonra Prens Danyal'dan bahsedilirken, Prens ile Avrupalı kadının mukayese şekline tekrarlanır.² Prens Danyal güzelliğinin yanısıra, vekarı ve iffetiyle Avrupalı kadından çok üstündür.

Romanda müsbet özellikler taşıyan Gürcü kahramanlarda, vekar, sadakat, tabiiyet, misafirperverlik gibi özellikler ön plâna çıkmaktadır. Bu özelliklere ilave olarak, sert bir tabiata ve güçlü ve sarsılmaz bir intikam tasavvuruna sahip olduklarını da ifade etmek gerekir. Romandaki bütün önemli Gürcü kahramanlarda, Prens Gadilla, Prens Danyal, Prens Maria de çok güçlü bir intikam hissinin var olduğu görülmektedir.

Menfi özelliklere sahip olan kahramanlardan Prens Çiçenof, Rusperest bir Gürcü'dür.³ General Lazarof ise, kendisini reddeden Prens Maria'ya, eline fırsat geçtiğinde, intikam almak için gaddarca muamele eder.⁴

Romanda, saf ve tabii bir hayat yaşayan ve geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan Gürcülerin Çerkezlerle aynı düzlemde yer alan bir millet olarak ele alındığını ifade edebiliriz. Yazar Çerkezlere olduğu gibi Hıristiyan olmalarına rağmen Gürcülere de müsbet bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır.

1 Gürcü Kızı, s. 84, 85

2 Gürcü Kızı, s. 42, 43

3 Gürcü Kızı, s. 51

4 Gürcü Kızı, s. 63

22. Lehler

Leh kahramanlar, Ahmet Midhat Efendi'nin eserleri arasında, Paris'te Bir Türk'te yer almaktadır. Bu kahramanlar şunlardır: Gardiyanski, Varonski.

Gardiyanski, romanın önemli kahramanları arasında yer alır. Bütünüyle müsbet özelliklere sahiptir. Cesur bir asker, samimî bir âşık ve arkadaşlığın kıymetini bilen vefalı bir dosttur. Romanın baş kişisi olan Nasuh Efendi'nin en yakın arkadaşıdır. Nasuh onu, "doğru sözlü, açık yürekli, akl-ı pirâne sahibi"¹ diyerek över.

Figuratif bir kahraman olan Varonski'nin de Nasuh'u müdafaa etmesi² sebebiyle müsbet bir kişi olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın, eserlerinde fazla yer vermemekle birlikte, Lehlere müsbet bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir.

23. Amerikalılar

Hayret'te romanın önemli kahramanlarından ve bütünüyle menfi bir karaktere sahip olan Sarpson, bir Amerikalıdır.³ Her türlü kötülüğün (haydutluk, cinâyet, genç kızları iffal etme vs.) kendisinde toplandığı bir kişi olan Sarpson, sayısız kişinin katilidir.

Amerika Doktorları'nda yer alan Amerikalı kahramanlar şunlardır: Doktor Garibling, Doktor Bovlay, Juli Bovlay, Doktor Dudel, Doktor Jeymiş, Doktor Bovlay'ın uşağı ve bekçiler.

1 Paris'te Bir Türk, s. 39

2 Paris'te Bir Türk, s. 368

3 Hayret, s. 86

Yazar, eserin başında Amerikayla ilgili olarak uzun sayılabilecek izahlarda bulunur; Amerikalıların özellikleri hakkında bilgiler verir.¹ Buna göre Amerikalıların en belirgin özellikleri ifrat ile tefrit arasında gidip gelmeleridir. Merak duygusu Amerikalılarda yoğun olarak bulunmaktadır.² Eserde yer alan Amerikalı doktorların tamamında bu özellikler görülmektedir. Doktor Garibling'in akli fikri sadece metal kaplama tekniğiyle meşguldür; Doktor Bovlay ise sürekli ölümlerle ve ölümlerle uğraşır, ölümün sırrını çözmeye çalışır. Her iki doktorun ve arkadaşlarının ifrat derecesindeki davranışları, onları komik duruma düşürecek derecededir.

Yazar Amerika'nın terakkisini, Amerikalıların uğraştıkları alanlarla ilgili çalışmalarına "ifrat" ölçüsünde bağlı olmalarıyla açıklamaktadır.

Ana-Kız'da Ceyms isimli bir Amerikalı kahraman yer almaktadır. Anjelik ya da takma adıyla Jjik'in sevgilisi olan³ Ceyms, hikâyede önemsiz bir kahramandır.

24. Avusturyalılar

Yeryüzünde Bir Melek'te, Avusturyalı kahramanlar olarak, Avusturya Balyosu, Avusturya Balyo'sunun karısı ve Avusturya Balyosu'nun kız kardeşi Madam İli yer almaktadır.

Yazar, Avusturya Balyosu'nu "erbab-ı fazl-u kemâlden" "zinet-i insaniyye ile müzeyyen"⁴ bir kişi olarak tanıtmaktadır.

1 Amerika Doktorları, s. 1, 11

2 Amerika Doktorları, s. 29

3 Amerika Doktorları, s. 38

4 Paris'te Bir Türk, s. 806, 808

25. Buğdanlılar

Buğdanlı kahramanlar, yazarın eserleri arasında sadece Ahmet Metin ve Şirzad'da yer almaktadır: Andri Buruslavo, Neofari, Stefeno, Akilo, Roza, Nikolso.

Andri Buruslavo, ailenin otuz otuz beş sene evvelki reisi¹ olması itibariyle kendisinden bahsedilen bir kişidir. Eski Buğdanlı² olan Andri Buruslavo, yenilikleri beğenmez.³ Andri'nin oğlu olan Stefeno ise Yeni Buğdanlı'dır. Yeniliklerden yanadır. Baba ile oğul arasında zihniyet bakımından bir zıtlık vardır. Bu zıtlık, Andri Buruslavo'nun kızı Neofari'nin şahsında menfi bir şekilde ifadesini bulur. On beş yaşında tahsil için Fransa'ya gönderilen Neofari, bir süre sonra kendi memleketini küçümsemeye başlar.⁴ Fransa'da eğitim görmüş olduğu için evlendiği kocasını genç âşıklarıyla aldatır. Aşıklarından Nikalso ile birlikte, Mösyö ve Madam Çokayago-kimliğiyle bir Fransız karı koca gibi yaşar. Cinayet de dahil olmak üzere bir çok kötülük işler. Romanın sonunda yaptıklarından pişman olup kocasına döner, fakat bir süre sonra kazaen boğularak ölür. Neofari, kendi kimliğini kaybetmiş ve bu yüzden bir çok kötülüğü irtikap etmiş bir kişidir.

Neofari'nin kocası Akilo, az çok Fransa'da tahsil görmüş olmakla birlikte,⁵ zihniyet itibariyle Buğdanlı olma hususiyetini kaybetmemiştir. Karısını kıskanmasından bunu anlıyoruz.⁶

Neofari'nin sevgilisi olan Nikalso ise tıpkı Neofari gibi, kendi milli kimliğini kaybetmiş bir kişidir. Adeta bir Fransız'dır.⁷ Neofari'den farkı, son derece cahil olmasıdır. Bir çok kötülükler yapan

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 157

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 157

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 158

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 164

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 164

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 175, 176

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 178

Nikalso, hırsızlık yaptığı anlaşılınca Ahmet Metin'in gemisinden kovulur.¹ Bir süre sonra bir düello sırasında öldürüldüğü haberi gazetelerde yer alır. Nikalso'nun bir Osmanlı olduğu söz konusu haberde ifade edilmektedir. Fakat Nikalso'nun bir Türk ve Osmanlı olamayacağı romanın en önemli kahramanı olan Ahmet Metin tarafından kesin bir dille ifade edilir.²

Ahmet Midhat Efendi'nin Buğdanlılara, Batılılaşmanın doğurduğu çatışma ve ikilik dolayısıyla yer verdiği görülmektedir.

26. Solyotlar

Solyat kahramanlar, yazarın Arnavutlar Solyotlar isimli eserde yer almaktadır: Eftimi, Samuel, Lambro Çavellas, Fotus, Mosho, Yorgo Boçaris, Maryola, Dimo, Terandefil, Aleksandır, Tahtacı Dimitri'nin karısı, Mandıracı Poli'nin karısı, Zervas, Hırsto Dandora, Despiyot.

Eftimi başta olmak üzere bu kahramanların çoğu insan olarak müsbet özellikler taşır. Mert, dürüst, samimî ve cesur kişilerdir. Fakat cehâlet, taassup ve vahşet³ bütün Solyotların ortak özelliğidir. Yazar, Solyotların "terbiye-i fikriyeden bil-külliye mahrum" olduklarını belirtmektedir.⁴

Romandaki Solyot kahramanlar, Arnavutlarla Solyotlar arasında kan dökülmeden ittifaka gidilmesini sağlamak isteyen ve bu yüzden Solyotların içine gire Rüstem'in taraftarları ve Rüstem'e karşı olanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Menfi özellikler Rüstem'in aleyhinde olanlarda daha belirgindir. Fakat her iki gurup da taassupta birleşirler. Rüstem'in bir Solyot kızı olan Eftimi'yle gizlice evlendiğinin ve bir

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 443

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 475

3 Arnavutlar Solyotlar, s. 156

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 138

kızları olduğunun ortaya çıkması üzerine, buna Solyotların tamamına yakını tepki gösterirler. Rüstem'in taraftarı olan Yorgo Boçarıs, Rüstem ile Eftimi'nin kızları olan Mükrim'e'nin katlini "ez dil ü can tasvib eder"¹ Bu durum Solyotlarda taassubun derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Solyotlarla dost olan Rüstem, kızının onlar tarafından vahşice parçalanarak öldürülmesi üzerine intikam almak üzere harekete geçer. Taassubun bu derecesi, onun Solyotlara karşı beslediği bütün sıcak duyguları yok etmiştir.

Sonuç olarak, Solyotların yazar tarafından ilkel ve vahşi bir Avrupa milleti olarak ele alındığını söyleyebiliriz.

27. Sırp lar

Ahmet Metin ve Şirzad'da Neofari'nin gemisinde çalışan tayfalardan Miloş ve Petro, Sırp'tır.² Her ikisi de figüratif olan bu kişiler geminin yanması sırasında ölürler.

28. Hırvatlar

Hayret'te Piço isimli Hırvat haydut³ yer almaktadır. Figüratif bir kahramandır.

29. Samoyedler

Acaib-i Âlem'de, Samoyed kahramanlara figüratif kişiler olarak yer verilmiştir. Samoyed hizmetçi kadın, Samoyed Papazı, bir Samoyed, Avcıbaşı olan Samoyed.

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 197

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 294

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 50

Yazar, Samoyedler hakkında geniş bilgiler verir.¹ İlkel bir topluluk olan Samoyedler avcılıkla geçimlerini sağlamaktadır. Aralarında güçlü bir asabiyet vardır. Hristiyan olmakla birlikte, din onlar için geri plânda kalmaktadır. Samoyed Papaz, "Samoyed olmaklığımız bize kafidir"² diyerek bunu ifade eder.

30. Aztekler

Ahmet Midhat Efendi Rikalda yahut Amerikada Vahşet Alemi isimli eserinde Amerikanın yerli ahâlisinden Azteklerle yer vermektedir. Yazar eserin başında Amerika ile ilgili geniş bilgiler aktarır ve Azteklerden bahseder. Buna göre, Amerika'nın kadim bir medeniyetini teşkil eden Aztekler medeniyetleri inkıraza uğradıktan sonra, vahşi kabileler hâlinde yaşamaya başlarlar. Romanda işte bu dönemde yaşayan bir Aztek kabilesine mensup kahramanlar yer almaktadır. Fardiç, Moradangal, Kadagoz, Rikalda, İralda, Muşamal, Patariç.

Bu kahramanların ortak özelliği vahşi olmalarıdır. Puta taparlar. Mabutlarına insan kurban ederler. Ev yapımından, tarımdan habersizdirler. Hayat tarzları hayvanlarınkine yakındır. Kadına değer vermezler vs. Bu kahramanlar batılı bir genç kız olan Miss Consonser sayesinde medeni hayatın icaplarını öğrenmeye başlarlar. Muşamol, daha önce beyazlar arasında yaşamış, Hristiyanlığı kabul etmiş, bir bakıma medeni olmuştur. Miss Consonser'e "Kızılgünlerden ziyade size yakınım"³ der. Romanın en önemli erkek kahramanı olan Rikalda, âşık olduğu Miss Consonser'le birlikte gider ve iki yıl içinde medeni bir adam hâline gelir. Hristiyan olmuş ve adını Alfons olarak değiştirmiştir. Romanın sonunda Muşamol ile Rikalda efendilerinin

1 Acaib-i Âlem, s.243,245

2 Acaib-i Âlem, s.246

3 Rikalda, s.206

Azteklerin olumsuz özellikleri vahşi olmalarından kaynaklanmaktadır. Medeniyet bu olumsuz özellikleri ortadan kaldıracaktır.

Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde yirmi sekiz farklı milliyete veya etnik guruba yer vermiştir. Hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanların 333'ü Türk, 85'i Arap, 10'u Arnavut, 67'si Çerkez, 6'sı Laz, 6'sı Fars, 10'u Hintli, 1'i Boşnak, 1'i Kürt, 11'i Çingene, 65'i Rum, 35'i Ermeni, 10'u Yahudi, 258'i Fransız, 16'sı İngiliz, 12'si Alman, 19'u İspanyol, 2'si Portekizli, 53'ü İtalyan, 38'i Rus, 9'u Gürcü, 2'si Leh, 9'u Amerikalı, 4'ü Avusturyalı, 6'sı Buğdanlı, 15'i Solyot, 2'si Sırp, 1'i Hırvat, 4'ü Samoyed, 7'si Aztektir.

Ahmet Midhat Efendi'nin en fazla yer verdiği milletler, Türkler ile Fransızlardır. Yazar, Türk ve Osmanlı kelimelerini eş anlamlı olarak kullanmakta ve Türklüğü kültür milliyetçiliği çerçevesinde değerlendirmektedir. Türklerin etrafında yer alan ve Osmanlı tebası olan kavimler arasında Arap, Arnavut ve Çerkezler Türklere daha yakın konumdadır; Ermeni ve Rumlar ise biraz daha geri planda kalmaktadır. Yazarın genel olarak Ermenileri müsbet, Rumları ise menfi bir bakış açısıyla değerlendirdiği görülmektedir. Türklerin, Osmanlı tebasını oluşturan bütün kavimlerle olan münasebetleri, müsbettir. Sadece Rumlarla olan münasebet problem arz eder. Bu da Rumlardan, onların taassubundan kaynaklanmaktadır.

Batılı milletler arasında en fazla Fransızlara yer verilmesi, Osmanlı Devletinde Batılılaşmanın, Fransa esas alınarak başlaması ve devam etmesiyle alakalıdır. Yazar, Fransızları sahip oldukları bilgi birikimi dolayısıyla müsbet, sefahate düşkün olmaları bakımından ise menfi olarak değerlendirmektedir. Bu noktada İngilizleri, Fransızlara nisbetle daha müsbet bir bakış açısıyla ele alması oldukça ilgi çekicidir.

Türklerle Batılı milletlere mensup kahramanlar arasında münasebetin olduğu eserlerde ideal Türk kahramanların hem bilgi hem de ahlâk bakımından Batılıları kendilerine hayran bırakacak derecede üstün bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Bu hayranlık daha ziyade Batılı kadın kahramanlarda söz konusudur. Bir çok Batılı kadın kahraman Türk kahramanlara âşık olmakta ve onlarla evlenmektedir.

Ahmet Midhat Efendi, hikâye, roman ve tiyatrolarındaki belli başlı bütün milletlere yer vermiştir. Kendisinin Türk olması, tabîi olarak, Türklerin eserlerde merkezî bir konumda bulunmalarını sağlamıştır. Fakat eserleri arasında, kahramanları sadece Fransızlardan ya da İtalyanlardan oluşanlar da vardır (Cellat, Haydut Montari vs.). Bu durum, onun insana, millî özelliklerini göstermekle birlikte, insan olarak taşıdığı özellikleri e hesaba katarak yaklaştığını, dolayısıyla Cihansümül bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

IV.BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
DİNLERİ

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan kahramanlar, dinleri itibarıyla da çeşitlilik arz etmektedir. Yazar, semavî dinler olan İslâmiyet, Hristiyanlık ve Yahudiliğin yanısıra, Hinduizm, Mecusîlik gibi dinlere mensup kahramanlara da yer vermiştir. Bu bölümde kahramanları mensup oldukları dinlere göre guruplandırarak, kahramanların dinî hayatlarının olup olmadığını, dine bakışlarının ne olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Kahramanların, mensup oldukları dinleriyle ilgili olarak belirgin bir özelliğe sahip olmamaları ya da bu hususta sahip oldukları özelliklerin eserlerde açık olarak belirtilmemesi durumunda, dinlerinin ne olduğuna işaret edip geçeceğiz. Dinle ilgili belirgin bir zihniyete ve tutuma sahip kahramanları ise bu özellikleriyle ortaya koymaya çalışacağız.

1. Müslümanlar

Esaret'te yer alan dört kahraman; Zeynel Bey, Sıtkı Bey, Fitnat ve Fatim, Müslümandır. Kahramanların dinî hayatları hakkında bilgi verilmemektedir.

Gençlik'te yer alan on iki kahramandan onu Müslümandır: Anlatıcı kişi, kocakarı, postacı, fedai, bir uşak, bir ihtiyar kadın, teyze, valide, Peyker.

Tevehhül'de yer alan kahramanların hepsi Müslümandır: Sabire Hanım, Mazlum Bey, Melek Sima, Ahfa, Siyah Cariye, Sabire Hanım'ın şakirdi olan genç kız.

Felsefe-i Zenan'da yer alan on beş kahramanın tamamı Müslümandır: Fazıla Hanım, Bedreddin Efendi, Hâfız-ı Kütüp, Âkile, Fatma Hanım, Zekiye, Kılavuz Kadın, Muhsin Paşa'nın adamı, Kâmile Hanım, Muhsin Paşa, Muhsin Paşa'nın karısı, Sıtkı Efendi, Zekiye'nin oğlu, Paşa'nın kızı, Mahtâban.

Mihnetkeşan'da yer alan sekiz kahramandan yedisi Müslümandır: Dakik Bey, Ahmet Midhat Efendi, Mahalle İmamı, Muhtar, İmamın oğlu, bekçi. Hikâyenin başkişisi olan Dakik Bey, kârhaneye yeni düşmüş bir genç kızı, "insaniyete muvafık bir iş görmüş olmak için"¹ nikâhına almak ister. Ahmet Midhat Efendi, nikâhın kıyılabilmesi için mahalle imamına müracaat eder. Ona durumu anlatır ve "buna tavassutun büyük sevap olduğunu" söyler.² İmam da "dur bari bir sevaba girelim"³ diyerek, oğlunu, bekçiyi ve muhtarı çağırıp nikâhı kıyar. Dakik Bey'in "kemâl-i insaniyet"i imamın ise "sevabı" düşünerek hareket etmesi dikkat çekmektedir.

Firkat'te yer alan on dokuz kahramandan on yedisi Müslümandır: Memduh Bey, Ata Bey, Havcir, Hacı Han, Goşa, Aksakal, iki komşu kızı, Molla Mustafa, Hamza Ağa, İhtiyar Cerrah, ihtiyar bir Nogay, ihtiyar Nogay'ın gelini, S. Paşa, bir bey, Pir Mehmet Efendi, Yenge kadın.

Yeniçeriler'de yer alan sekiz kahramanın tamamı Müslümandır: Osman Ağa, Ayşe, Ayşe'nin validesi, Osman Ağa'nın validesi, Hasan Pehlivan, Civelek Hüsnu, Şehab Hanım, Kanlı Mustafa.

Eyvah'ta yer alan on iki kişiden on biri Müslümandır: Meftun Bey, Sabire Hanım, Leyla Hanım, Rifat Efendi, Fitnat Hanım, Rahime Hanım, Ayşe Kadın, Gül Damlası, Mahalle Bekçisi, Gonca, Şamlı Hoca. Hikâyede çok eşliliğin sebep olduğu bir aile faciası anlatılmaktadır. Fakat bu, kahramanlar nezdinde dinî yönüyle söz konusu edilmemektedir. Mesela, hikâyenin baş kişisi olan Meftun Bey, teaddüd-i zevcatın dinen mübah olduğunu öne sürerek kendini savunmamaktadır. Eserde Meftun Bey'in iki kadınla evli olması, insanî bir zaafın eseri olarak takdim edilmektedir.

1 Mihnetkeşan, s. 91

2 Mihnetkeşan, s. 93

3 Mihnetkeşan, s. 93

Ölüm Allah'ın Emri'nde yer alan beş kahramanın tamamı Müslümandır: Sıtkı Bey, Behice Hanım, Kanlı Mustafa Paşa, Sîne-i Saf, Pervaz Kalfa.

Açıkbaş'ta yer alan on altı kişiden on beşi Müslümandır: Hüsnü Bey, Hesna Hanım, Yekta Hanım, Sıdıka Hanım, Fettan Efendi, Şehsuvar Bey, Numan Bey, uşak, cariye, imam, bir gazeteci, kocakarı, katip, kapıçuhadarı. Oyunda yer alan kahramanlardan Hüsnü Bey, Hesna Hanım ve Şehsuvar Bey, gayri ahlâkî bir yaşantı içindedirler. Dini yaşantılarına ait bir kayıt yoktur. Buna karşılık batıl inançlara sahiptirler. Büyüye ve büyücüye inanırlar.

Hasan Mellah'ta yer alan yetmiş bir kahramandan yirmi yedisi Müslümandır: Hasan Mellah, Seyyidi Osman, Molla Seyyidi Muhammed, Yakup El-Dec, Yusuf Nişar, Seyyidi Hamdan, Akırah, Yakup El-Dec'in kapıcısı, Murat Bey, Murat Bey'in uşağı, Can Ürküdü, Sarı Yakup, Yunus Berke Bey, Esmâ, Can Polat, Ziver Ağa, Şeyh Zekaidin, Timur, Uzlefi Bey, Osman Çelebi, Hacı Hasan Efendi, Nuri Molla, Arif Molla Efendi, Lokmanczâde Rıza Efendi, Bekir Efendi, bir hanım, aşçı kadın.

Romanın baş kişisi olan Hasan Mellah'ın şahsiyetinde ve hayatında dinî inançlarının büyük bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. "Müslümanlık hilkatî"ne sahip¹ olan Hasan Mellah, mükemmel bir ahlâka sahiptir. Ahiretin öneminden ve sabırdan bahseder.² Karşılaştığı sıkıntılara, inancının gücü sayesinde göğüs gerer. Sık sık Allah'ın adını anar.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta yer alan altmış beş kahraman da Müslümandır: Alanzo, Culya, Numan İbn Mutahhir, Hasan Mellah, Zülfikarzâde Kaplan Bey, İnşirah, İnşirah'ın hanımı, Câsim Bey, Kadı, Cezayir Dadısı, Nakibzâde Nureddin Efendi, Gemi Hocası, Gemi Reisi,

1 Hasan Mellah, s. 172

2 Hasan Mellah, s. 419

Kuzella, Esmâ, Batul, Haşim, Mimar Efendi, Süleyman, Ebu'l-Hümmam, Cafer, Sitti Zehra, General Menü, bir Şeyh, bir Sahta, Murad Bey, Mehmet Ali Paşa, Urkuk, Şehâme, Mehmet Ali Paşa'nın Harem Ağası, Elfi Bey, Tosun Paşa, Yezdan, Numan'ın kızı, Melek, Timur Bey, Maşuka, Seyyidi Molla Süleyman Şah, Seyyidi İsmail Efendi, Mevlana Salih Osman eş-Şarkî, Çelik Bey, Arslan Bey.

Hasan Mellah'ın dindarlığı Zeyl-i Hasan Mellah'ta daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Hasan Mellah, romanın başında, Numan İbn Mutahhir'in intihar etmesine mani olurken ona "fayda ve zararın Allah'tan geldiğine iman etmeye" davet eder,¹ ahlâki öğütler verir. Hasan Mellah'ın güçlü bir imana sahip olduğunu ve dinin hayatındaki yerini göstermesi bakımından önemli olan sözlerinden bir kısmını nakledeyim:

"Evet! Hem de Allah'ın sevgili kullarından olduğumu itirafla iftihar ederim. Zira bu âlemde cilve-i Rabbânî olarak çektiğim felâketlerle beraber gördüğüm lutf-ı ilahiye de nihayet yoktur. Hatta madem ki sen dahi böyle canına kasedecek kadar dūçâr-ı felâket olmuşsun, işte daha hâlini sormadan öğrenmeden sana tebşîr ederim ki lutf-ı ilâhînin senin hakkında dahî zuhuru pek karîbdir. Zira Hazreti Allah lutfu mutlaka bir mihnet, bir felâket mükafatı olarak ahz ider. (...) Eşhedü billah! Vahdehu lâ şerike lehu ve hüve alâ külli şeyin kadîr. Ben Müslümanım kardeşim! Sen de Müslümansın. Binaenaleyh seni kaza ve kader ve fayda ve zarar hiçbir kimse tarafından gelmeyip ve gelmeğe ihtimal dahi olmayıp Cânib-i Cenâb-ı Mevlâdan geldiğine iman etmeğe davet eylerim. Madem ki felâket ve musîbetin takdîr-i ilahiyle isabet eylediğine iman edeceksin. Öyle ise Cenâb-ı Hakk'ın seni dūçâr-ı felâket etmesinde ne fayda ve lezzet bulacağını hükmedebilirsin. İstiade ve telezzüz bir ihtiyaçtır. Cenâb-ı Hakk ise kâffe-i ihtiyaçtan müstağni bir zât-ı ganiy-yi ale'l-ıtlaktır. Sana felâket takdir etmekte bir faidesi olmadıktan sonra lutfetmek dahi borcu değildir. Lutuf onun

¹ Zeyl-i Hasan Mellah, s. 595

fazl u ihsânından ibarettir. Bu kadar fazl u ihsanı olan bir ecelü's-sıfat efendinin şu gibi cilveler göstermesine tahammül edemeyecek olur isen vazîfe-i ubûdiyete hâlel getirmiş olursun(...)"¹

Hasan Mellah, Numan İbn Mutahhir'in uğradığı haksızlığı ortadan kaldırmak için Cezayir'in ileri gelenlerini ve Cezayir halkını karşısına almaktan çekinmez. Cezayir Dayısı, Cezayir Kadısı, Nakibzâde Nureddin Efendi, Numan İbn Mutahhir'in karısını talak-ı selâse ile boşadığına inandıklarından onun karısıyla beraber olmasına karşı çıkarlar. Fakat Numan'ın bir iftiraya uğradığından haberleri yoktur. Hasan sayesinde bunun bir yalan olduğu ortaya çıkar. Cezayir'in ileri gelen şahıslarının dinin hükümlerinin gereğini yerine getirme hususunda gösterdikleri titizlik önemlidir.

Romanda ihtida etmiş olan kahramanların varlığı konumuz açısından dikkat çekici bir husustur. Hasan Mellah'ın önemli kahramanlarından olan Kuzella ile Alanzo ve Zeyl'de tanıdığımız Culya Hristiyanlığı bırakıp Müslüman olurlar. Kuzella'nın ihtidasının daha önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yazar, Kuzella'nın Müslümanlığı kabul etmiş olmasından bahsederken onun tesettüre riayet ettiğini belirtir:

"Erbâb-ı mütâlaanın bu hikâyede en ziyade itiraz edecekleri bir şey var ise o dahi Müslümanlığı kabul etmiş olduğu şimdi burada anladıkları Kuzella'nın tesettür hususuna pek de ihtimam edememesinden ibarettir. Zira kendisinin bir kaç defa erkekler meclisinde isbât-ı vücûd eylediğini haber vermişizdir. Lâkin bundan dolayı Kuzella'yı muâhaze etmemelidir. Zirâ Kuzella mestûr idi. Araplar, Kürtler, Türkmenler, Çerkezler, Arnavutlar nasıl mestûr idiyse, Kuzella dahi hatta onlardan ziyâde mestûr idi. Hele İstanbul hanımlarından pek çok ziyade kapalı idi ya! Şu kadar var ki erkekler

¹ Zeyl-i Hasan Mellah, s. 595

meclisinde biraz daha serberstçe bulunur bu da İspanyollar serbestliğine hamledilmek mümkün olabilir."¹

Yazar, Alanzo ile Culya'nın Müslüman oluşunu şöyle anlatmaktadır:

"(...) en ziyade memnun olacak cihet şu ki özü Müslüman olan o koca Alanzo sözü dahi Müslümanca kabule razı olmuştu. Alanzo ne ise ne! Culya'nın dahi bunu kabul edişine ne dersiniz? Daha Kuzella teklif eder etmez "Ya! Müslüman dedikleri siz misiniz? Öyle ise ben Müslüman yani sizden olmağı isterim. Ben ise Müslümanları başka türlü zannederdim."

Müslümanlara karşı menfi ön yargılarla yetiştirilmiş olan Culya, Müslümanlarla ilgili kanaatlerinin yanlış olduğunu, Hasan Mellah'ı ve onun konağındaki Müslümanları tanıyınca farkederek. Hasan Mellah'ın konağındaki "serbesti ve saadet" onu etkiler. Diğer taraftan, "Hristiyan kalmış olan" Alfons'un kendisine olan "muamele-i bî-edebane"sini düşünür ve hem Müslümanlığı hem de Müslüman olan Alanzo'nun nikâhına girmeyi kabul eder.²

Romanda, ihtida etmiş bir kahraman daha vardır: General Menü. Fakat bu kahramanın ihtidası samimî bir ihtida değildir. General Menü'nün Müslüman olmayı kabul etmesinin görünürdeki sebebi Ebu'l-Hümam'ın genç ve güzel kızı Sitti Zehra ile evlenebilmektir;³ asıl sebep ise Mısır'ı ele geçirebilmek ve elde tutabilmek için Mısırlılara hoş görünmeyi esas alan Fransız politikasıdır.

Romanda, Dominiko Padya'nın arkadaşı olarak tanıtılan Urkuk'un Dürzi olduğu belirtilir.⁴ Özellikle belirtilmemekle birlikte,

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 658

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 658

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 728, 729

Urkuk'un kızı olan Şehime'nin de Dürzi olduğunu söyleyebiliriz. Yazar Dürzilikle ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamaktadır.

Dünyaya İkinci Geliş'te yer alan yirmi yedi kahramandan yirmi beşi Müslümandır: Veysel Efendi, Mesut, Meddah İsmail Ağa, Selim, İhtiyar bir Çerkez, altı adam, Nergis, Osman Bey, Kayıkçı Kulaksız Mehmet, Çeşm-i Afet, Şehime Hanım, Hoca Hanım, Şehime'nin yeni kocası, Tüysüz Muhammet, Arap karısı, koca karı, Çavuş, Balta Mustafa, Laz Kayıkçı, Güngörmez, Cangöz, Seyyidi, bir kadın, on dört on beş yaşında bir çocuk, ihtiyar bir kadın ve genç kız.

Bu kahramanlardan Cangöz, ihtida etmiş bir Ermeni kadındır. Fakat ihtidası, şahsî bir menfaatten kaynaklanır: Müslüman olunca Süleymaniye'de ikamet edebilecek, böylece Ağa Kapısı civeleklerinden Seyyidi ile daha rahat görüşebilecektir.¹

Hüseyin Fellah'ta yer alan otuz dört kahramanın tamamı Müslümandır: Şehlevend, Mehmet Ali Ağa, Hesna Hanım, Mehmet Ali'nin zevcesi, Kayıkçı ve Tersaneli, Ömer, Süleyman Rahmi, Gemi kaptanı, Dayızâde Ahmet, Arap Cariye, Boşnak Köle, Kulaksız, Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Bazruf, Hunık, Mustafa, Hüseyin Fellah, Muhammed El-Gudra, Cemile, Hanif El-Fellah, Hüseyin Fellah'ın karısı, Sabire, Sabire'nin babası, İskelecizâde Bekir Efendi, İsmail Ağa, Koca Veli, Abdussamed, Bursalı Kuş Ali, Kurdoğlu.

Hesna Hanım, bir kazaskerin kızı² olması hasebiyle İslâm'ın kurallarını iyi bilmekte ve uygulamaktadır. İmanı güçlü bir kadındır. Allah'ın adaletine olan inancı³ tamdır. Karşılaştığı büyük sıkıntılara bu sayede katlanır.

1 Dünyaya İkinci Geliş, s. 68

2 Hüseyin Fellah, s. 238

3 Hüseyin Fellah, s. 66

Hesna Hanım'ın kızı Şehlevend imanının güçlü olması bakımından annesiyle birleşir. Romanda hiç yalan söylemeyen ve iffetini muhafaza eden bir genç kız olarak yer alan Şehlevend, bir haydut çetesi olan Dayızade Ahmet ve arkadaşlarına, Allah'ın Muntakîm olduğunu onları yakalatarak gösterir ve bunu onlara söyler.¹

Romanda örnek ve kâmil bir ahlâka sahip bir kahraman olarak yer alan Hüseyin Fellah, romanın sonunda, Şehlevend'le görüşmek için harem tarafına girmeye çalışan Civelek Mustafa'ya engel olur ve ona şöyle der: "Elhamdülillah, cümlemizin Müslüman ve şeriat-ı Ahmediye ahkâmına tabi olduğumuzu hatıra getirmiyon musun?"² Bu söz , Civelek Mustafa'yı engeller.

Yeryüzünde Bir Melek'te yer alan kırk beş kahramandan otuz yedisi Müslüman'dır: Şefik, Raziye, Hacı Hafız Muhammed Singapurî, Muhammed Hulusî Efendi, Safiye, İskender Bey, Şekerci, Bohçacı kadın, bir ayvaz, Şakir Ağa, Bir ayvaz, bir kethüda kadın, bir Habeş cariye, Arife, L. Bey, ihtiyar Çerkez cariye, Abdülkerim, Arzuhalci İsmail, Cevriye, Neşe, Nimetullah Hanım, Salih Çavuş, Müezzîn, Bekçi, bir efendi, Tomruk Ağası, Zindancı Ağa, Askerî Tabip, Vali Paşa, İbrahim Bey, Vali'nin Karısı, Latife Hanım, Benli Ayşe, Tilki, Şehbaz, Şefik'in uşağı.

Romanın en önemli kahramanı olan Şefik, romanın sonunda, "intikam bizim gibi kulların ikdidarı haricindedir (...) İntikam yalnız Cenab-ı Hakk'ın yed-i iktidarındadır."³ diyerek inançlı bir insan olduğunu ortaya koyar.

1 Hüseyin Fellah, s. 331

2 Hüseyin Fellah, s. 320

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1145

Raziye, her türlü kötülükten uzak bir kahramandır. Bu yüzden "yeryüzünde bir melek"¹ gibidir. Haksızlığa, iftiralara uğrayıp büyük sıkıntılar çektikten sonra, romanın sonunda kendisini mahvetmeye çalışmış olan Arife'yi mahvolmuş görünce Allah'a hamd eder:

"(...) Daha ilk defasında tanıdım. O zamandan beri Cenab-ı Hakk'a şükretmekteyim. Hakk Teâla hazretlerinin bundan büyük başka hangi lutfunu aramalı ki beni mahvetmeğe çalışan zâlimin kendisi mahvolmuş bulunduğu halde işte hâl-i zillet ve sefaleti nazargâh-ı intikamımdadır. Şefik'imın babası bunu pek hakimane şerh ederdi. Dünyada bir kimseye fenalık edip de o fenalığın aynı bir beliyeye dıçar olmamak adâlet-i ilahiyeye muvafık olamayacağını söylerdi."²

Arife, Şefik'le Raziye'den intikam almak için, onların bulunduğu evi bastırmak ister. Arife'nin adamı Şakir mahalle kahvesine girerek orada bulunanları evi basmaları için kışkırtır. Koğuşhanede bulunanlardan Salih Çavuş buna karşı çıkar; nasihatte bulunur. Bu sırada, Salih Çavuş ile Bekçi arasında geçen bir bölümü nakledeyim:

"Salih — Haberi yalnız şu adam getirdi değil mi? Fakat şimdi siz keyfiyeti konuya komşuya, kadınlara kızlara, çoluklara çocuklara kadar ilan edeceksiniz. Doğrusu güzel bir ders. Kızı anasına "bu gürültü nedir? diye soracak. Anası da işte şöyle bir kadın şöyle bir herifi evine almış da basıyorlar diyecek. O kız daha bu genç yaşında fuhuş ne olduğunu öğrenecek. İşte bir aşüfte karı ile bir çapkın herifin gizlice bir hezeyan etmelerini kabul etmediğimiz halde mazarratı kendi nefislerinden başka bir kimseye dokunmayacak olan bu rezaletin mazarratı hepinizin evlat ve ıyâline dokunacak ve cümlesine sui misal olacak kadar meydana çıkarılmasını kabul edeceksiniz. Öyle mi?"

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 278

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1134, 1135

Bekçi — Haydi haydi ey cemaat kol ağası sizi bekliyor. Bu adam Bektaşî midir, nedir? Böyle ağzına gelen şeyleri söylüyor.

Salih Çavuş — Bektaşî sensin köpek! Ben Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattenim! Sen bu işin müktezâ-yı şer'isini bilir misin bakayım? Senin İmam Efendi olsun bilir mi? Her cinâyet için iki şahit kâfi olduğu halde isbât-ı zina için dört şahit lazım olduğunu ve bu dört şahidin öyle bir adamı bir haneye girer iken görmesi kifayet etmeyip zinayı ta'bir-i şer'isi veçhile muhakkaku'l vuku olmak üzere görmeleri lazım geldiğini ve o halde dahi şâhitlere hadd-i şerî urulduğu ve hadden mâdâ ma'nen dahi bir azim günah kazandıklarını bilir misiniz? Ey cemaat durunuz sizi gûnahtan rezaletten muhafaza ederim. Şu yaptığınız hareket namuslu adamların hareketi olmadığı gibi dinini diyanetini güzel bilir Müslümanların da hareketi değildir. Bu hareket esâfil-i nâsın hareketidir! (...)"¹

Salih Çavuş'un sözleri sadece bir kişiyi etkiler. "Bir efendi" ona hak verir.² Kalabalık harekete geçer. Yazar, bu noktada şunları söyler: Cehalet, taassup, terbiyesizlik bir yerde içtima eder de onun içine bir de fesat ve fikr-i intikam girerse artık adâb-ı insaniye ve levazım-ı diniyeye dair söylenen sözler tesir mi eder?"³

Baskın yapmak üzere harekete geçenlerin amacı, bir rezaleti seyrederek eğlenmekten başka bir şey değildir.⁴ Hiçbir suçu olmayan Raziye ile Şefik'in rezil edilmesine sebebiyet veren hâdise, cehalet, taassup ve bayağılığın, bencilliğin bir sonucu olarak gerçekleşir. Yazar bu vesileyle, uzun açıklamalarda bulunur.⁵ Amacı, "ahlâk-ı umumiye ve menafi-i insaniye ve medeniyeyi" muhafaza etmektedir.⁶

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 675, 677

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 678

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 678

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 686

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 682, 698

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 682, 683

Yazarın, kalabalığın Şefik ve Raziye'nin bulunduğu evi basması hadisesinin dinden değil, bilâkis dinin cahili olmaktan kaynaklandığını ve bunun dine aykırı olduğunu ortaya koyması önemlidir. Ahmet Midhat kalabalığı teşkil eden kişileri cehalet, taassup ve bayağılıkları sebebiyle suçlamakta, fakat İslâmiyeti savunmaktadır. Salih Çavuş, yazarı, yazarın görüşlerini temsil eden bir kahraman olarak yer almaktadır.

Felâtun Bey ile Rakım Efendi'de yeralan yirmi üç kahramandan yedisi Müslümandır. Mustafa Meraki Efendi, Felâtun Bey, Mehmedcik, Mihriban Hanım, Rakım Efendi, Fedayi, Canan. Müslümanların sayısının bu romanda gayri müslimlerden daha az olması; eserin, başka hususiyetlerinin yanısıra Osmanlılarla Batılılar arasında bir mukayeseyi ortaya koyma amacına yönelik olmasına bağlanabilir.

Alafranga hayat ile alaturka hayatı mezc etmiş bir kahraman olan Rakım Efendi'nin inançlı bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Bu, hayatına hamd edici oluşuyla yansır.¹

Paris'te Bir Türk'te yer alan kırk beş kahramandan sekizi Müslümandır: Zekâ Bey, Remzi Efendi, Nasûh Efendi, Sena Bey, bir balıkçı Müslüman, Çemsay Hanım, Ahmet Şamil, Matmazel Virjini, Alkola.

Zekâ Bey, aslı Müslüman olmakla birlikte, alafrangalık uğruna dininden de olmuş bir kişidir. Nasuh'u Müslümanlığı müdafaa ettiği için suçlayan Zeka Bey'in² dinsiz olduğu anlaşılmaktadır. Zeka Bey'e göre medeni olmak için insan dinini terk etmeli yahut tahkir etmelidir.³

1 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 18, 30, 141

2 Paris'te Bir Türk, s. 367

3 Paris'te Bir Türk, s. 367

Nasuh Efendi, İslâmiyet'e samimiyetle bağlıdır. Paris'te, Fransızlara karşı İslâmiyet'i, Kur'an-ı Kerim'i, Teaddüd-i Zevcât'ı müdafaa eder.¹ Nasuh'un İslâmiyet'i müdafaa etmesi bir taassubun eseri değildir. "O mahzâ insaniyet ve medeniyet ve uhuvvet-i umumiye nokta-i nazarından bakarak İslâmiyet'i ona göre müdafaa" etmektedir.² Nasuh'un düşünce yapısında dinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Meselâ; iktidarı, "kudreti Allah'tan bir cüz"³ olarak tanımlamaktadır. Nasuh, Matmazel Virjini Alkola'nın kendisiyle birlikte İstanbul'a gelmesinin, evlilikle mümkün olabileceğini, bunun ise onun İslâmiyet'i kabul etmesiyle gerçekleşebileceği düşüncesindedir. Bu hususta, Nasuh ile Virjini arasında bir konuşma cereyan eder. Bu konuşmanın önemli bir bölümünü, hem Nasuh'un dindar kişiliğini ortaya koyması, hem de Matmazel Virjini'nin nasıl ihtida ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekici bulduğumuz için naklediyoruz:

"Nasuh — Öylesi değil kuzum. Aynı ayrı iki dine tâbi olanlar, ne kadar olsa birbirinin ecnebisi olurlar. Ben isterim ki bence mukaddes olan sence de mukaddes olsun. Buna mukabil sence mukaddes olan bence de mukaddes olmak şartına hacet yoktur. Zira zaten mukaddestir.

Virjini — Ne? Siz Hazreti Yesu'u takdis eder misiniz?

Nasuh — Hay hay! Takdis eylediğim Şeriat-ı İslâmiye'nin emri mucibince eğer Hazreti Yesu aleyhissalatü ve's-aelâm'ın bir kelime-i Rabbaniye olarak bî-peder Hazret-i Meryem-i Azrâ'dan tevellüd eylediğini ve Ruhullah olduğunu ikrar ve kendisini takdis etmezsem dinim ahkâmınca küfretmiş olurum. O yalnız Hazret-i Yesu'u takdis ederim. Ondan başka bir şeyi tanımam. Zira Hristiyanlık tarihini bî-

1 Paris'te Bir Türk, s. 150, 161

2 Paris'te Bir Türk, s. 368

3 Paris'te Bir Türk, s. 298

tarafâne mütaalaa eden Hristiyanlar bile tanımazlar ve tanımamak lazım gelir.

Virjini — İşte ben de öyle her papazın içtihadını tanımayan Hristiyanlardanım. Ben de yalnız İsa ile iktifa edenlerdenim.

Nasuh — Şu halde benimle dünyada ukbada refakat etmek ister isen Hazreti Muhammed'i de peygamber tanıyıp şer'ini kabul etmelisin.

Virjini — Onun şer'i seni bu kadar terbiye eden ve gerçekten insan-ı kâmil mertebesine îsâl eyleyen Muhammedî değil mi?

Nasuh — Evet! Cenâb-ı Hakk'ın vahyi ile ümmetin terbiyesi irşadı için her ne söylemiş ise doğrudur.

Virjini — Ben onun söylediklerinden hiçbirisini bilmem. Fakat benim için terbiye-i İslâmiye'nin senden büyük numûnesi olamaz. Senden her ne gördümse cümlesi müstahsendir. Cümlesini kabul eyledim.

Nasuh — Vâkıa İslâm olmak için bu da kâfi ise de sâir bir takım merâsim dahi vardır ki onları yerine getirmelidir. Maa hâzâ sana bir daha teklif edeyim. Yüz şu kadar bin frank paraya helalinden sahip olarak Paris'te kalmak hâlâ senin elindedir.

Virjini — Teklifi tekrara hâcet yok dostum. Şu Müslüman olmak için icab eden merasim her ne ise telkin et bakayım.

Nasuh — Pekala! Şu sözleri tekrar etmelisin! Ben inandım ki Allah'tan başka Allah yoktur. Allah'ın melekerine ve bi'l-cümle kitaplarına ve peygamberlerine ve bu dünyadan sonra âhirete kaza ve kadere yani hayır ve şer herşeyin Cenâb-ı Hakk'tan geldiğine ve ba'de'l-vefât âhirette dirileceğimize ve Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna iman ettim. Bu sözleri hem dilimle ikrar ve hem de kalbim ile tastik ederim.

Virjini — Ben inandım ki Allah'tan başka Allah yoktur. Allah'ın meleklerine ve bi'l-cümle kitaplarına ve peygamberlerine ve bu dünyadan sonra âhirete kaza ve kadere yani hayır ve şer herşeyin Cenâb-ı Hakk'tan geldiğine ve ba'de'l-vefât âhirette dirileceğimize ve Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna iman ettim. Bu sözleri hem dilimle ikrar ve hem de kalbim ile tastik ederim.

Nasuh — İşte bu kadar. Bu suretle Müslüman oldun. Seni Müslümanlıkla tebrik ederim. (...)"¹

Matmazel Virjini Alkola, Nasuh'un mükemmel şahsiyetine bakarak İslâmiyet hakkında müsbet bir kanaate ulaşmış ve Müslüman olmuştur. Dolayısıyla, Nasuh'taki bütün müsbet özellikler, onun bir "insan-ı kâmil" olması, İslâmiyet'e bağlıdır. Bu durumda Nasuh'un örnek bir Müslüman olduğunu ifade etmek gerekir.

Bir Gerçek Hikâye'de yer alan on üç kişiden sekizi Müslümandır: H. Efendi, Ali, M. Bey, H. Bey, K., K.'nın uşağı, K.'nın karısı, genç gelin.

Ali'nin karısı olan genç gelin, kendi isteğiyle İslâmiyet'e girmeyi kabul etmiştir.² İhtida etmesinin temel saiki Ali'ye olan şiddetli aşkıdır. Fakat Makam-ı Riyaset'te bulunan K., bunu tastik etmez. Genç gelinin ihtidasında sabit olup olmadığı eserde açık değildir.

Bir Fitnekâr'da yer alan on yedi kahramandan on altısı Müslümandır: İsmail Ağa, üç genç, Zihni Bey, Cenab Efendi, Cenab Efendi'nin zevcesi, Safa Efendi, Mümtaz Efendi, Münevver Hanım, Mümtaz Bey'in karısı, Suada Bey.

Bu kahramanlardan Cenab Efendi, yahut daha önceki adıyla Mansur, hikâyenin kötü kişisidir ve aslen Yezidî'dir.³

1 Paris'te Bir Türk, s. 552, 553

2 Bir Gerçek Hikâye, s. 35

3 Fitnekar, s. 89

Süleyman Musli'de yer alan otuz dört kahramandan yirmi ikisi Müslümandır: Selman, Sayhut, Şaban, Şemun, Musul Emiri, bir derviş, Osman Şemsi, Süleyman Musli, Süleyman Musli'nin annesi, Meymune, üç serseri, Mısırlı kumandan, Melik Salih, iki Arap, Mariya'yı Alamut'a götürmekle görevli Fedai, Hand Alaaddin, Kervancı, Nasır Tusi, Hand Rükneddin.

Romanda Alamut Kalesi şeyhi, Şeyhu'l Cebel ve adamları dini itikatları ile değil yaptıklarıyla yer almaktadır. Alamut Kalesi mensuplarının İsmailî olduğu bilinmektedir. Fakat yazar bu husus üzerinde durmamaktadır. Şeyhül Cebel'in Alamut Kalesindeki sahte cennetine romanda geniş yer verilmiştir. Şeyhül Cebel bir kâfir ve bir zâlim olarak nitelendirilmektedir.

Kafkas'ta yer alan yirmi üç kahramandan on üçü Müslümandır: Kaplan Bey, Sait Giray, Pisanof, Selim Kamara, Esmâ Can, bir Abaza, Samurkaş Bey, Arslan Koç Bey, Takü, Canberd Bey, Şirin Şah, Seher, Yunus Kesehor.

Savaşla iç içe olan Kafkaslıların hayatında dinin ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu gösteren bir tablo romanda şu şekilde yer alır: Yunus Kesehor, Kazaklarla vuruşurken yaralanır. Sevdiği kız olan Esmâ'ya ölmeden önce şunları söyler: "(...) İşte Allah'ın emri bu imiş! Ben ölüyorum Allah'ın emriyle ölüyorum. Benim için hiç ağlama! Madem ki sen itikadı bütün bir kızsın Allah'ın emrine razı ol! Fakat kendi yüreğinle olacak işe gelince ben yüreğin bu vaadi verdiği zaman safvetinin kefaletine itimat ettim (...)”¹

Yunus Kesehor, Esmâ baş ucunda Kur'an okuduğu halde vefat eder.²

1 Kafkas, s. 168

2 Kafkas, s. 171

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?'de yer alan sekiz kahramandan beşi Müslümandır: Sururi Efendi, Sururi Efendi'nin hanımı ve kayın validesi, Mehmetcik, Fedayi.

Karnaval'da yer alan yirmi yedi kahramandan on ikisi Müslümandır: Uzleti Efendi, Zekai Bey, Resmi Efendi, Hesna, Cezayirli Bahtiyar Paşa, Şehnaz Hanım, Saatçi Ali Efendi, bir efendi, bir kadın, Nizami, Resmi'nin süt validesi.

Henüz On Yedi Yaşında'da yer alan yirmi dört kahramandan sekizi Müslümandır: Hulusi Efendi, Ahmet Efendi, Cüneyd Bey, Yümnü Bey, Said Efendi, Cabir Bey, Zeynel Bey, Rahmi.

Acaib-i Alem'de yer alan elli bir kahramandan altısı Müslümandır: Subhi Bey, Hicabi Bey, Hoca Tahsin Efendi, Hicabi Bey'in karısı, kızkardeşi ve biraderi.

Romanda, Hicabi ve Subhi Bey'ler hayatlarını ilim tahsiline adanmış kişilerdir. Her ikisine göre de ilimin amacı Allah'ı "maşuk-ı hakikiyi" tanımaktır.¹ "Aleme gelmekten bir maksat var ise ben zannediyorum ki o maksat dahi tedkikât-ı tabiiye ile Cenâb-ı Halık-ı mutlak ve Sâni-i azam hazretlerinin kudret ve maharetine hayran olmaktır. Zevk de bundan ibarettir."²

İki arkadaş bu amaca yönelik olarak kuzey kutbuna doğru, uzun bir seyahate çıkarlar ve seyahatleri esnasında yabancıları kendilerine hayran bırakırlar.

Dürdane Hanım'da yer alan yirmi üç kahramandan on sekizi Müslümandır: Çerkez Sohbet, Ulviye Hanım, Ayşe Ebe, Gülbeyaz Kalfa, Dürdane Hanım, Ataullah, Halveti Efendi, Gülcemal, Çerkez Sohbet'in efendisi olan Paşa, Cemal Ağa, Latife Hanım, Mansur Ağa,

1 Acaib-i Alem, s. 13

2 Acaib-i Alem, s. 17

bir uşak, Ulviye Hanım'ın uşağı, Hameleci Mehmet Ağa, iki cariye, Memduh Bey.

Çerkez Sohbet, esasta iyi bir insan olmakla birlikte, cinayet de dahil olmak üzere pek çok günah işlemiş bir kişidir. Yazarın "dünya görmüş bir adam" olarak nitelendirdiği Çerkez Sohbet, Acemoğlu Ali Bey kimliğindeki Ulviye Hanım'ın, ikametgahında kendini bulamadığı bir Cuma gününün akşamı, o gün nerede olduğunu sorması üzerine "Tophane'de camideydim" cevabını verir. Ulviye Hanım şaşkınlığını "Camide mi? Amma yaptın ha! Sandalcı Sohbet'e cami yakışır mı?" diyerek ifade eder. Çerkez Sohbet şu cevabı verir:

"Hayır efendim! Ters söylediniz. Eğer "Sandalcı Sohbet camiye yakışır ya?" deseydiniz daha doğru olurdu. Zira hiç bir şeye yakışığı olmayan benim! Fakat cami-i şerif asıl benim gibi günahkârlara yakışır. Orası Cenab-ı Allah'ın merhamet hanesidir. O haneye merhamete en ziyade ihtiyacı olanlar baş vurur ve vurmalıdır. İşte bunun için derim ki cami-i şerif en ziyade bana yakışır.¹

Çerkez Sohbet, daha sonra o gün camideki hâlini etraflıca anlatır:

"Bazı bazı benim aklıma gelirdi efendim. Gelirdi, ama aklıma gelen ş eyi icra dahi edebilmek imkânını bulamayınca meyus olurdum. Bugün Cuma olmak hasebiyle "Bari bir Cuma namazı kılayım" diye Kılıç Ali Paşa Cami-i Şerifine gittim. Cami-i şerifin ruhaniyeti ve namazın kutsiyeti bana o kadar tesir eyledi ki halk camiden çıktıkları halde ben çıkamadım. Bir direk altına oturup boynumu bükerek tatlı tatlı bir ağlayış ile hâlime ağladım. Ta ikinci vakti oldu. Çıktım bir abdest tazeleyip ikindiye dahi kılarak buraya geldim."²

Çerkez Sohbet bundan sonra yaşantısı itibariyle de iyi bir insan olarak yaşayacaktır.

1 Dürdane Hanım, s. 114

2 Dürdane Hanım, s.

Vah'ta yer alan on bir kahramandan yedisi Müslümandır: Behçet, Necati, Ferdane Hanım, Talat Bey, Hapishanedeki Yüzbaşı, Arzuhalci Hacı Halil Efendi, Mahkeme Reisi.

Çengi'de yer alan yirmi bir kahramanın tamamı Müslümandır: Daniş Çelebi, Saliha Molla, Bekçi, bir âşüfte, Mustafa Efendi, Engürüsizâde Nafiz, Peri, Dilferah, Canberd Bey, Hesna, Hüveyda Hanım, Melek, Safa Bey, Cemal Bey, Koç Ali, iki zat, Arife, Nazlı, Sandalcı kıyafetli bir adam, kahyeci, ekmekçi.

Çerkez Özdenler'de yer alan on bir kahramanın tamamı Müslümandır: Timurtaş, Nefise, Arslangöz, Canfes, Ziba, Fejidet, Samurkaş Bey, Canbolat Bey, Sefer Bey, Zan Bey, bir Acem.

Esrar-ı Cinâyât'da yer alan yirmi dört kahramandan on üçü Müslümandır: Osman Sabri Efendi, Peri, bir gazeteci, Mecdüddin Paşa, Necmi, Cafer Ağa, Abidin Çavuş, Hacı Sadullah Efendi, Komisyon reisi, Hediye Hanım, Kalpazan Mustafa, Hezarfen Muhammed Çelebi, Nazik.

Hayret'de yer alan kırk altı kahramandan on üçü Müslümandır: Mihriban, Nefes Kuli, Kaymakam Bey, Ömer Onbaşı, Sümüklü Sülüş, Sepetçi Pifa, Maymuncu Hâşim, Arap Rıdvan, Dağıstanlı Yahşi, Mirza İsmail, Naime, Lütfi.

Mihriban Hatun, roman boyunca bir Hindudur. Fakat romanın sonunda İslâmiyet'i kabul ettiği ve Mirza İsmail'le evlendiği bildirilir. Yazar, Mihriban Hatun'un ihtidası hakkında detaylı bir bilgi vermektedir. Mirza İsmail'le evlenebilmesinin yanısıra, zeki bir genç kız olan Mihriban Hatun'un, kendi dininin batıl İslâm'ın ise hak bir din olduğunu anlamış olmasının da bu ihtidada müessir olduğunu tahmin edebiliriz.

Bahtiyarlık'ta yer alan on altı kahramandan on üçü Müslümandır: Senai Efendi, Şinasi Bey, Yamalı Musa Ağa, Musa

Ağa'nın ilk karısı, Semih Efendi, Köse Muhtar, Süleyman Efendi, Abdülcabbar Bey, Mansur Bey, Nusret Hanım, Türkçe ve Arapça Hocası, Abdülcabbar Bey'in Hanımı, Züleyha.

Obur'da yer alan sekiz kahramanın tamamı Müslümandır: Necati, Muhammed, bir tiryaki, Fil Tahsin, Çeşm-i Cellad, Kalfa, Şekerzâde, Anber Molla, Hekimbaşı Devâi Efendi, bir kayıkçı.

Bir Tövbekâr'da yer alan dört kişinin tamamı Müslümandır: Feda Efendi, Suad Efendi, Talat Hanım, Murtaza Bey.

Çingene'de yer alan yirmi altı kahramandan yirmi dördü Müslümandır: Şems Hikmet Bey, Selim Can, Sıhrî Efendi, Davud Bey, Rakım Bey, Ferazende Hanım, Fatma Münevver, Kahveci, Mehtap, üç Çingene kadın, Ziba Kız, Sülüş, Nazlı, Dürriye Hanım, iki hâfide, altı kürekçi

Para'da yer alan sekiz kahramandan yedisi Müslümandır: Sulhi, Vahdetî, Sulhi'nin Halası, Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa, Şerife, Latife, Yunus Ağa.

Arnavutlar Solyotlar'da yer alan otuz bir kahramandan sekizi Müslümandır: Rüstem, Hamko, Haniçe, Ali Paşa, Veli Paşa, Muhtar Paşa, Hüseyin, Aliş.

Demir Bey'deki yirmi iki kahramandan on biri Müslümandır: Demir Bey, Feride Hanım, Şaban Ağa, Mehmet Ağa, Selim Nişa, Mustafa Kameruddin, Mehtap, Afitap, Mısırlı âlim, Alfons, Duran.

Feride Hanım, "gayet dindar"¹ bir kadındır. Kocasını Demir Bey'in hastalanıp Fransızca sayıklamaya başlaması üzerine, dilini saklayan dinini de saklar diye düşünür ve yüreği ondan "buz gibi" soğur.²

Romanda Hristiyanken Müslüman olan iki kahraman vardır: Polini ve Alfons.

Polini, Müslüman bir babanın oğlu olduğunu öğrenince, İslâmiyeti kabul eder ve Fatma Nazik adını alır. Fakat bu, hemen gerçekleşmez. Polini'ye İslâmiyet ve İslâmî hayat tarzı babası, kardeşi

¹ Demir Bey, s.21

² Demir Bey, s. 11

ve üvey annesi tarafından tanıtılır. Polini İstanbul'un Müslümanların yaşadığı semtlerini gezer. İslâmi hayat tarzını beğenir ve içtenlikle kabul eder.¹

Polini'ye âşık olan Alfons onun peşinden İstanbul'un gelir. Polini'nin aralarındaki din farkını evlenmelerine mani bir husus olarak öne sürünce, İslâmiyeti kabul eder ve Osman Bahtiyar adını alır. Fakat Alfons'un İslâmiyeti kabul etmesi, sadece Polini ile evlenebilmek için söz konusu olan bir şey değildir. Alfons ulaştığı anlayış bakımından buna hazır bir kişidir. Polini'ye söyledikleri ihtida etmedeki samimiyetini gösterir niteliktedir:

"Anladığıma kalırsa şu anda aramızda mani-i izdivaç olan şey yalnız benim Nasraniyetimden ibarettir. Halbuki ben fünûn-ı tabiiye ve hikemiye ile tezyîn-i fikr ve tenvîr-i nazar eylemiş bulunan Avrupa hukemasının zamirlerinde can-gîr olmuş bulunan vahdaniyet-i ilahiyeye çoktan kanaat getirmişim. Bunu şimdi dil ile ikrar ve kalb ile tasdik eyleyecek olursam ben dahi sizin gibi Müslüman olacağımı Mustafa Kameruddin'in verdiği izahattan anlamışımdır."²

Gürcü Kızı'nda yer alan yirmi üç kahramandan üçü Müslümandır: Ali Han, İlyas, Hüseyin Kulihan.

Dolaptan Temaşa'da yer alan beş kahramandan dördü Müslümandır: Süleymaniyeli Behram Ağa, Leyla, Zorlu Mustafa, Şûranizen Ahmet Ağa.

Müşahadat'ta yer alan otuz iki kahramandan on ikisi Müslümandır: Ahmet Midhat, Seyyid Muhammed Numan, Refet Bey, bir bahçıvan, Hacı İzzet, Feride, Siranuş Hanım, Tunuslu Ali Osman Topuz, Cevdet, hammal, bozacı, Abdullah Ağa.

1 Demir Bey, s.

2 Demir Bey, s. 292, 293

Romanın önemli kahramanlarından olan Siranuş Hanım, Müslüman ve Türk bir babanın kızı olduğunu öğrendikten ve babası Ali Osman Topuz'un vasiyetnamesi okunduktan sonra Müslüman olmaya karar verir.

Romanın reel zamanında çoktan vefat etmiş olan Ali Osman Topuz'un dindar bir kişi olduğu, kızına hitaben, büyüdüğünde okuması için yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Yazarın İslâmiyet'le ilgili görüşlerini ihtiva etmesi bakımından da dikkat çeken bu mektubun büyük bir kısmını nakledelim:

"Vacid ü Samed olan vâliyyet ve mevlûdiyetten münezzeht bulunup hiçbir ahad kendisine küfû olamayan Hakk Subhanehu ve Taala Hazretlerine hamd ü senadan ve dinî din-i İbrahim olarak, madası Zebur ve Tevrat ve İncil ile musaddak bulunan Hatemü'n-Nebiyîne salat ve selamdan ve her hangisine iktida edilse mûcib-i ihtida olan âl ü ashâb-ı kiramına tarziye tehâyâdan sonra ben Ali bin Osman bin Topuz derim ki:

Mahmiyye-i Konstantiniyye'de Beyoğlu'nda sâhibe-i dâr olmak hasebiyle mahallesi gayri muayyen ve Ermeni taifesinden Takohi binti Kazer nâm Nasraniye'nin tevlit ettiği ve merasim-i kenîsâyesini Sirânuş namına icra ettirdiği kız benim sulb-i sahîh-i mevlûdumdur. Buna benim tarafından muteber Seyyid Muhammed Numan bin Ali ile yine tâcir-i muteber Abdulkadir İsmail bin Muhammed Hortümî şâhid-i ikame edilmişlerdir. (...)

Dünyada evlâd ü âile itlakına şâyân kimsem olmadığından ve çoğunun selâmetini vâdesi nezdinde bulunarak ona tabi olmasında gördüğümünden ol vecihle büyümesine rızâ-yı pederânemi ızhar eylemiştir. (...)

Bu vesâyâ kızım Siranuş'a tebliğ olunduğu zaman kendisi yirmi bir yaşını ikmâl etmiş bir reşide-i kâmile bulunacaktır. Diğer vesâyama ittiba kılınmış ise kızım zulmet-i cehl ile nur u başarı münhasif bir

nâdân olmayıp dimağı ve kalbi nûr-ı marifetle münevver bir sâhib-i kemâl bulunacaktır. İmdi bu sulb-i sahih kızıma bade's-selâm ve't-tehâyâ derim ki:

Ey can-pâre! Senin pederin bir dine tabidir ki Cenâb-ı Yesu aleyhisselâmın Meryem-i Azrâ'dan bilâ-peder ve Ruhullah olarak tevellüt eylediğine o din-i mübîn hasebiyle mü'mindir. İhtilâfât-ı Nasâradan kat-ı nazar olunursa hakikat-i Nasraniye dahi budur. Amma vâliden bir dine tabidir ki Hâtemü'l-enbiya Efendimiz hazretlerinin bisetleri o dince müselleme değildir. Ey mahsül-i fuâdım! Eğer vâliden dininde kalırsan pederinden li'l-ebed cüdâlîğa rızâ göstermiş olacaksın. Eğer din-i pederi kabul eylersen vâlidenin dinindeki hakikat-i asliye ve esasiyeyi de hıfz eylemiş olacaksın. Bu halde vâlidenle pederini süveydâ-yı kalbinde cem eyleyeceksin.

Ulûm-ı Nasranîye dairesinde perver-i şeyyâb olduğun için şu vesâyâ sana garip görünür. Bâdi-i emrde tab'ın bundan tevahhuş eder. Amma hâzım-ı müteennî ol. Biraz da hakâyık-ı İslâmiye ile tevaggul et. O zaman anlarsın ki İslâm'da ikrâh ve icbâr yoktur. Kemâl-i şevk u garâm seni kabul-i vesâyaya teşvik ve tahrîs edeceği zamana kadar teenî et. Eğer hidayet-i Rabbanîye imdada yetişirse işte şûsen-i rüşd-i kâmile kadar seni unutmamış ve pederlik vazifesini ifâda istitâatı kadar kusur etmemiş bulunan peder-i muhibbinin rûhunu şâd etmiş olacaksın. Aksi halinde seni öksüz bırakmamağa alâ, kaderi'l-istitâa çalışmış bulunan bir pederi müşfik-i sen öksüz bırakmış olacaksın (...)

(...) Eğer manevî olan müşahebetimiz dahi ümit eylediğim mertebe-i kemâlde ise sen bu satırları okurken sûretini resimde gördüğün cism ü cesedi artık hâkister olmuş bulunacağı der-kâr olan pederi yeniden ihyâ derecesinde bir vazife-i mevlüdiyet ifa eylemiş olmak için vesâyamı kabul edersin.

Etmediğin sûrette dahi sakın zannetme ki seni tir-i lânete hedef ederek cezalandıracağım? Hâşâ! Çiğerparemi dinime dahil olmuş diye

tasavvur ve tahayyülden memnu olacaksam bari arada bu ihtiyarımla melun tasavvur etmemek bahtiyarlığı olsun bende kalmalıdır. (...)"¹

Ali Osman Topuz'un kızının Ermeni terbiyesiyle yetişmesini sağlaması, bir Müslümanın Hristiyanlığa ve Hristiyanlara ne kadar hoşgörü ile yaklaştığını göstermektedir. Ali Osman Topuz, kızını kendi terbiyesinde yetiştirme imkanına sahip olduğu halde annesinin terbiyesinde yetişmesine razı olmuştur. Fakat kızının Müslüman olmasını çok arzu ettiği de mektuptan anlaşılmaktadır. Ali Osman Topuz'un vasiyeti aslında sadece bu arzuyu dile getirmektedir. Ali Osman Topuz'un Hristiyanlığı Müslümanlığa geçişte bir basamak olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Çünkü İslâmiyet Hristiyanlığı aslı itibariyle içermektedir. Bu husus vasiyetnamede ifade edilmiştir. Ali Osman Topuz, kızının Müslümanlığı kabul etmesi yönündeki arzusunu son derece içli ve etkileyici bir dille telkin ederken, onun bunu yapmak zorunda olmadığını da belirtmektedir. Çünkü İslâm'da zorlama yoktur.

Siranuş Hanım, babasının vasiyetinin etkisiyle Müslümanlığı kabul eder. Fakat bu, sadece babasının arzusunu yerine getirmek için yaptığı bir şey değildir. Siranuş Hanım, Müslümanlara zaten hayrandır.² Müslümanlığı samimiyetle, kabul etmektedir. Baba kabul ettiği Ahmet Midhat'ın, "(...) demek oluyor ki pederinizin vasiyetnâmesi meydana çıkmamış olsa bir de zevciniz Refet olmasa sizce ihtida arzu olunmayacak?" şeklindeki sözlerine şu cevabı verir:

"Bu babda sizi temin için sizce kabulü zarurî burhan iradından aczim yoktur. Dinleyiniz efendim! İhtidama sebep pederimin vasiyetnamesi olamaz. Zira ne kadar kâmil bir adam olduğu işte sözlerinden anlaşılıp duran pederim ihtidayı bana bir mecburiyet-i katiye olmak üzere tarh etmiyor. Validemin mezhebinde kaldığım

1 Müşahedat, s. 292, 294

2 Müşahedat, s. 310

halde de izzetime dua ederek beni takdîs eyliyor. Refet ile izdivacım dahi ihtidaya sebep tutulamaz. Çünkü Refet'in şu hâl-i Nasraniyetim ile tezevvücüne cevaz vardır. Bu halde ben ihtida eylersem mahzâ şevk-i mahsusumla ihtida eyliyorum. Hem siz bu meseleye dair bana söylediğiniz sözleri unuttunuz mu? İhtida bir başkası tarafından bende îka edilecek bir hal değildir. İhtida doğrudan doğruya bende vuku bulacak olan ve hatta vukua da gelmiş olan bir haldir. Sizler yalnız bu hale şahadet edeceksiniz. Bana usul ü erkânı talimde bulunacaksınız. Pederimin vasiyetnamesinden bu hükmü de ifaya gördüğüm lüzum ve ihtiyaç kendimi levâzım-ı dîniyece cehaletten kurtarmış olmak içindir. Yoksa insan Müslüman edilmez, Müslüman olur."¹

Bu sözler Ahmet Midhat Efendi'de, Siranuş'u ihtidada samimî olduğuna dair "kanaat-i kâmile" meydana getirir. Ahmet Midhat, Siranuş'un mazhar olduğu hidayeti tebrik eder.²

Ahmet Metin ve Şirzad'da yer alan kırk dokuz kahramandan yirmi ikisi Müslümandır: Ahmet Metin, Şakir, Abdalbaki Efendi, Hasib Efendi, Nedim Bey, Seyda Bey, Ferruh Efendi, İslâm Dragoz, Hüseyin Basri, Ünyeli Ömer Kaptan, Süreyya, İsmail Çavuş, Muhammed Usta, Saitoğlu, Kulaksız, Kurt Kurnaz, ... Paşa, Mutasarrıf Paşa, Atina Sefiri, Cafer El-Mürted, Şirzad, Kulaksız Reis.

Romanın en önemli kahramanı olan Ahmet Metin, "hem feylesof hem de gayet mümin"³ bir kişidir. Seyahat için yaptırdığı gemide ilk olarak, mevlit okutur, namaz kılar.⁴

Emanetçi Sıtkı'da yer alan on iki kahramandan tamamı Müslümandır: Emanetçi Sıtkı, Selami Efendi, Dimyadizâde Abdulgaf-

1 Müşahedat, s. 311

2 Müşahedat, s. 311

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 91

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 91

far Efendi, Ayşe, Rıza, Kamile Manla, Ayşe'nin annesi, Mansur Efendi, Kenan Ağa, Pembegül, Sarı Mustafa, Gülfem Kalfa.

Hikâyenin en önemli kahramanı olan Emanetçi Sıtkı, ahlâk bakımından emsalsiz olmasının yanısıra, "namazına daim" bir kişidir.¹

Taaffüfte yer alan on yedi kahramandan on ikisi Müslümandır: Daniş Bey, Saniha Hanım, Tosun Bey, Rasih Efendi, Seniha Hanım, Peyker, Dilhayat, Dadı Kalfa, üç cariyeye, Nurullah.

Gönüllü'de yer alan yirmi iki kahramandan onu Müslümandır: Kahramanoğlu Mehmet Bey, Ömer Ağa, Recep Kuzu, Çelebi Molla, Edhem Paşa, iki casus, Papaz Kıyafetli casus, Piyade zabiti, Osman Halis.

Mesail-i Muğlaka'da yer alan on sekiz kahramandan sadece biri Müslümandır: Abdullah Nahifi.

Jöntürk'te yer alan otuz beş kahramandan otuz biri Müslümandır: Yusuf Kenan Bey, Gazanfer Bey, Dilşinas Hanım, Fatma Ahdiye Hanım, Remziye Hanım, Hoca Abdullatif Efendi, Nurullah Bey, Müddei bir hanım, Fettan Hanım, Doktor İrfan Bey, bir kadın, Zehra Hanım, Kâşif Efendi, Zeliha Hanım, Ceylan Hanım, Kazım Bey, Sezayidil Hanım, Hafız Mehmet Efendi, Mirza Hüseyin Ali, Sali Ziya, Kahveci Ağa, Feyzullah Bey, bir müstartik, iki katip, müddei umûmi, Hasan Çavuş, Mutasarrıf Paşa, Mısırlı Rıfat Bey, Hafız Kadri Efendi, Ziyaullah, Abdulgaffar Sacit.

Ceylan Hanım, Müslüman bir ailede doğması ve aslı itibariyle Müslüman olması sebebiyle Müslüman kahramanlar arasında kendisine yer verdiğimiz, gerçekte Müslüman olmayan dinsiz bir kişidir. "Hiçbir dinin semtine uğramamış ve uluhiyetten hiçbir şemme almamıştır."²

¹ Emanetçi Sıtkı, s. 14, 16

² Jöntürk, s. 295

Nurullah Bey, dindar bir kişidir; dinî bir yaşantıya sahiptir.¹
Namaz kılar.²

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yeralan Müslüman kahramanların sayısı 608'dir. Bu, kahramanların toplam sayısının yaklaşık yarısını Müslümanların oluşturduğu anlamına gelmektedir.

Olayların Osmanlı sınırları içinde geçtiği eserlerde genel olarak Müslüman kahramanlar çoğunluğu oluşturmakta ve çoğunlukla müsbet¹ kişiler olarak tezahür etmektedir. Olayların Batı ülkelerinde, özellikle Fransa'da geçtiği eserlerde ise Müslüman kahramanlar ya hiç bulunmamakta ya da az sayıda bulunmaktadır. Müslüman kahramanların yer aldığı ve olayların Batı ülkelerinde geçtiği eserlerde, Müslüman kahramanlar, dinlerine bağlılıkları ve güçlü şahsiyetleriyle üstün bir konumda bulunmaktadır. Bunun istisnasını "şık"lar oluşturmaktadır. Şıklar dinî bir yaşantıya sahip değildir ve buldukları her yerde aşağı bir konumda yer alırlar.

Eserde Müslüman kahramanların karakterlerinin müsbet olup olmamasıyla, dinî yaşantıları arasında bir paralellik bulunmaktadır. Müsbet kahramanlar, genellikle İslâm'a bağlı, dinî bir yaşantıya sahip kahramanlardır. Kahramanların dine olan bağlılıkları, daha ziyade, Allah'a tevekkül, sabır gibi ahlâkî niteliklerle temayüz etmektedir. Bununla birlikte, namaz gibi ibadetleri yerine getirdiği belirtilen kahramanlar da vardır. Ayrıca kahramanların konuşmalarında İslâmi kavramların ağırlıklı olarak yer aldığı dinî bir dil kullandıkları görülmektedir.

1 Jöntürk, s. 86

2 Jöntürk, s.

2. Hristiyanlar

Suizan'da yer alan yedi kahramanın tamamı Hristiyandır: Simon, Matmazel Polin, Mösyö Pol Dö Belvil, Madam Belvil, Mösyö Piyer, Frederik, Mösyö Şarl.

Gençlik'te iki Hristiyan kahraman vardır: Terzi Kaspar, Arabacı Hristo.

Gönül'de yer alan on bir kahramanın tamamı Hristiyandır: Pol, bir asilzâde, Dük Baravel, Madam Baravel, Kont Dö Belvil, Kont Belvil'in oğlu, Kontes Belvil, Margırit, Madam Luiz, Madam Jan, Baba Etyen.

Mihnetkeşan'da annesi tarafından kârhaneye satılmış olan bir genç kız vardır. Bu genç kızın milliyeti ve dinî hakkında bilgi verilmemektedir. Hristiyan olması kuvvetle muhtemeldir.

Firkat'te iki Hristiyan kahraman yer almaktadır: Mister Çörçii ve Moskof Hancı.

Eyvah'ta büyücülük yapması itibariyle kendisinden bahsedilen Ermeni, dolayısıyla da Hristiyan bir kahraman yer almaktadır.

Açıkbaş'ta Elena Dudu isimli bir Hristiyan kahraman vardır.

Ahız-ı Sarı'da yer alan dokuz kahramanın tamamı Hristiyandır: Sen Onör, Virjini, Madam Mandor, Ana, Nikola, Şovalye Jan, Jan Fiyer, Piyer, Jul, Pol.

Hasan Mellah'ta kırk bir Hristiyan kahraman yer almaktadır: Alfons, Kuzella, Sipros, Mari, Pavlos, Duşan, Ancelino, Piyetro, Zerno, Alanzo, Yüzbaşı, onbaşı, üç haydut, Kartacna Mutasarrıfı, Polis Zabiti, Birinci Pavlos, Covanni, Mariya, Madam Covanni, Pedro, Rozalin, Culya, Kursika Liman Zabıtası, Korsika Liman Reisi, Korsika Valisi, Hasan Mellah'ın birinci kaptanı, Korsika Valisi'nin karısı, Madam İlya,

Bülbülü'nün Lordu, Floransa Bülbülü, Prens Ponce, Mösyö Panç, Viyegil Venüs, Jan Jüpiter, Zenibor, Kelebek, Prens ve Prens, Andne, bir senyör, Lokantacı.

Gardiyanski, romanda inançları güçlü dindar bir insan olarak dikkat çekmektedir. Başından geçen felâketleri anlatırken söylediği sözler onun bu yönünü açığa çıkarır mahiyettedir:

"Bunca fenalıklar içinde aralıkta bir kere Cenab-ı Hakk'ın adlini, zulmunü, merhametini, şiddetini de muhakemeye de vakit bulabilirdim. Derdim ki: "Ey Allah! Şu zavallı lehistan sana ne fenalık etti ki o güzel memleketi bunca belalara uğrattın. Bahusus bizler sana ne fenalık ettik ki böyle rüamda bile görmediğim yaban yerlerde beni zelil ve sergerden süründürüyorsun? Azimet-i ilahiyeni bu suretle mi tecrübe ediyorsun? Sen kavîsin, Azîmsin ezeli ve ebedîsin! Bunu bî-din addeylediğimiz vahşîler bile teslim etmektedirler. Artık senin tecrübe-i azamete ne ihtiyacın olabilir? Yoksa bu icraatın abes midir? Halbuki sen Alîmsin, Hakîmsin! Abesle iştigal sana gerekmez. Yoksa sen bizim hülyâmızdan ibaret bir manasında seni biz mi tahayyül ediyoruz? Aman! Acaba seni inkar eden felasife-i bî-din şimdi benim nazarımda isbât-ı müddeâ mı edeceklerdir?.. Yok! Yok! Haşa! Sümme Haşa! Ben şu halde soğuşun şiddetiyle ayağımın parmaklarından dökülmekte olan tırnakların ve açlık tesirâtıyla sızlamakta bulunan midemin ıztırabı gibi maddî ve tabîre sığmaz manevî nice bin acılara tahammül edemeyecek kadar zaafa dūçar olduğum için bu tarîk-i küfr ü inkâra ayak atmaktayım. Rücu ettim ya Rab! Pişman oldum. Senin şu hâl-i felâket içinde dahi özümde hiçbir zaman eksik olmayan cenâb-ı himayen beni ne kadar belalardan muhafaza etmiş olduğunu şimdi gözümün önüne getirdim. Himaye-i Rabaniyen olmasaydı ben buraya kadar dahi gelebilir miydim? Yolumun daha ilerisi için senin lutfundan başka hangi melceim var ki?" diye târb ve müstağfir olurum.¹

¹ Paris'te Bir Türk, s. 103

Gardiyanski, çektiği büyük acılar karşısında önce isyan, hatta inkar noktasına gelmekte, fakat Allah'ın o zamana kadarki lutuflarını hatırlayarak tekrar ona yönelmekte tövbe etmektedir. Bu onun Allah'a gerçekten büyük bir imanla bağlı olduğunu gösterir. Gardiyanski'nin Allah'a olan niyazında dikkati çeken bir başka husus, kullandığı dilin bir Müslümanın diline yakın oluşu, bir Müslüman gibi Allah'a hitap etmesidir. Bu Ahmet Midhat'ın diğer Hristiyan kahramanlarında da görülen bir özelliktir. Allah'a iman ve ona niyaz noktasında Müslümanlık ile Hristiyanlık arasındaki fark adeta ortadan kalkmaktadır.

Bir Gerçek Hikâye'de dört Hristiyan kahraman yer almaktadır: Genç gelinin anne ve babası, iki nefer Hristiyan zabtiye.

Süleyman Musli'de on iki Hristiyan kahraman yer almaktadır: Mariya Konstanse, Leon Konstanse, Alfons Bondi, Dilakonda, bir papaz, bir köylü kadın, Marırit, Pol, Leon Dibar Geniyon, Teodor, Rozali, Bizans İmparatoru.

Romanın en önemli kadın kahramanı olan Mariya samimî bir Hristiyandır, "Cenab-ı Hakk'a tevekkül" eder.¹ Alfons Bondi isimli Şovalye, Süleyman Musli'ye âşık olan Mariya'nın Hristiyanlığa ihanet ettiği için beline kadar toprağa gömülüp taşlanarak öldürülmesini talep eder.² Köy halkı, Mariya'nın akrabaları da dahil olmak üzere Şovalye Bondi'nin bu teklifine uyarlar. Mariya beline kadar toprağa gömülür, fakat taşlanmak yerine açlık ve susuzluk içinde acı çekerek ölmesi tercih edilir. Bu tablo Hristiyanlardaki taassubu göstermesi bakımından önemlidir.

Kafkas'ta dokuz Hristiyan kahraman yer almaktadır: Gospodin Brano, Katerina Braoviç, Özden, Madam Brano, Pisanof, Madam, Gospodin Sentinyanus, Pitriç, Hartaba.

1 Süleyman Musli, s. 173

2 Süleyman Musli, s. 27

Nasip'te yer alan dört kahramanın tamamı Hristiyandır: Pol, Polini, Felix, Jan.

Karnaval'da on üç Hristiyan kahraman yer almaktadır: Hamparson Arslan Kuzyan, Madam Hamparson, Mariya Noku, Konsuş, Sarafen, Viktor Hag, Madam Mersak, Madam Gabat, Sofi, Madam Küpeliyan, Elena, Palikarya Andonaki, Nikolaki, Angeleko.

Bekarlık Sultanlık mı Dedin?'de  c Hristiyan kahraman yer almaktadır: Rum doktor, Petraki, Serupin Dudu.

Henüz On Yedi Yaşında'da on beş Hristiyan kahraman yer almaktadır: Maryonkodudu, Kalyopi, Vasili, Agavni, Ahu, Filomen, Limisaki, Madam ..., Ligor, Maryola, Yorgaki, Nikoladis, Rum uşak, Amalya, Yunanlı hekim.

Ac ib-i  lem'de kırk iki Hristiyan kahraman yer almaktadır: Birinci Kaptan, Birinci Kaptanın karısı, İkinci Kaptan, İkinci Kaptanın karısı, bir İngiliz, İngiliz'in karısı, Sandalcı, D menci, Neb t t mektebi müdür ve hocalarından biri, Rus arabacı, bir bin başı, bir Kazak süvarisi, bir  ocuk, Prenses, Miss Haft,  c nefer arabacı, bir süvari yüzbaşı, bir jandarma binbaşı, bir Rum, Şimendifer memuru, saray-ı imparatori mihmandarlarından biri, bir Yüzbaşı, bir Rus, Katina Karanof,  c m sy , iki kadın, otelde hizmetçi kadın, Baron Mihal, Rus sandalcı, bir zabıt, bir balıkçı, Samoyet hizmetçi kadın, Rus simsar, Samoyet Papazı, bir Samoyet, avcıbaşı olan Samoyet, bir botanik doktoru, bir ilm-i heyet  limi, birinci kaptan, Miss Haft'ın halası.

Dürdane Hanım'da dört Hristiyan kahraman yer almaktadır. Muşlu bir Ermeni, Papazoğlu Andon, İngiliz tabip, Bakkal Beduş Ağa.

Vah'ta dört Hristiyan kahraman yer almaktadır: Usta Bodus, Petraki, Ermeni vekilharç, Despino.

Volter Yirmi Yaşında'da on dört Hristiyan kahraman yer almaktadır: Volter, Margirit, Mösyö Dönöviye, Matmazel Olemp, Lefevr, Mösyö Satanof, Lizbet, Mösyö Aroe, Cizvit Turnemin, Mösyö Aline, Mösyö Tiyerov, Mösyö Benas, Madam La Martiz Dumimor, Baron Dö Vinter.

Esrâr-ı Cinâyât'ta on bir Hristiyan kahraman yer almaktadır: Madam Lahi, Halil Suri, Rum kızı, Ermeni karısı, Aşçı Kaspar, Uşak Artin, İbrahim Şusen, Doktor Aksindeki, İtalyan Doktor, Kiralık katil, Ermeni avukat.

Cellat'ta yer alan yirmi kahramanın tamamı Hristiyandır: Madam Tonak, Simon Bonkar, bir muhasebeci, Stefani, Leon, Andre Bocafo (Leandre Gıras), Pol Tonak, Piyer Tolkaş, bir delikanlı, üç efendi, Napolyon, Simon Gıras, Simon Gıras'ın metresi, Culya Kafer, Emanuel Marki Dö Gravuş, Boromon, polis memuru, tabipler.

Hayret'te yirmi iki Hristiyan kahraman vardır: Mösyö Gıraş, Topaç Peter, Piço, Rum Postacı, sarpson, Mösyö Dö Tervofas, Don Pedro Dö La Maripotan, Kontes Patropoloviç, Mösyö Şarl Lanko, Veşnegiton, Etyen, Peni, Karlos Melkan, Edgar Longman, Hapishane Müdürü, Mösyö Maya, Kuşkonmazyan, Mösyö Sanço, Anser, Jeyms, bir Amerikalı kadın, Madam Şoflan Dibertar.

Sarpson, Hristiyan asıllı olmakla birlikte, "dinsiz" bir kişidir.¹

Bahtiyarlık'ta beş Hristiyan kahraman yer almaktadır: İtalyan eşkiya reisi, bankacı, İtalyan Polis Ancelino, Madam Terniye.

Madam Terniye, Abdulcabbar Bey'in çocuklarının mürebbiyesidir; onlara Hristiyanlık propagandası yapar.²

1 Hayret, s. 447

2 Bahtiyarlık, s. 110

Cinli Han'da yer alan yirmi kahramanın tamamı Hristiyandır: Gorguvar Salget, Piyer Sangar, Delaroş'un üç adamı, karakol kıyafetli bir adam, sekiz haydut ve reisleri, Etyen Salpet, bir kocakarı, Jozefin, Delaroş, Papa Parasıl.

Çingene'de iki Hristiyan kahraman yer almaktadır: Artin Alvanyon, Nikoli.

Çifte İntikam'da yer alan altı kahramanın tamamı Hristiyandır: Baba Lotis, Kont Dö Viloy, Jöneviye Vayse, Margırt, Laroş, Meylefor.

Para'da bir Hristiyan kahraman vardır: Eczacı Ekşidisi Efendi.

Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar'da yer alan beş kahramanın tamamı Hristiyandır: Oktav Dük Dö Parizi, Kilyom Dö Malberon, Jozef, Madam Dö Revili, Madam Dö Rajikar.

Arnavutlar Solyotlar'da yirmi kahraman Hristiyandır: Eftimi, Samyel, Lambro, Gavellas, Fatus, Mosho, Yorgo Boçaris, Maryola, Eleni, Rus Papa Dima, Rus Yüzbaşı, Rum çoban, Terandefil, Rum dadı, Aleksi, Tahtacı Dimitri'nin karısı, Mandıracı Poli'nin karısı, Zervas, Hırsto, Andora, Despiyot.

Demir Bey'de on iki Hristiyan kahraman vardır: Fıransız Papaz Lazaris, Agatan, Nartan, Pastör, El sazlı Pudar, Kont Duran, Lini, Madam Duran, Matmazel Rozali, Mösyö Kamilyon, bir Alman kadın, Teofil.

Amerika Doktorları'nda yer alan altı kahramanın tamamı Hristiyandır: Doktor Garibling, Doktor Bovlay, Juli Bovlay, Doktor Budal, Bovlay'ın uşağı, Doktor Jeyms.

Haydut Montari'de yer alan yirmi dört kahramanın tamamı Hristiyandır: Ancelino Dölkastilnara, Senyor Corcino, Arabacı, Blanka, Matmazel Margarita, Senyor Gargola, bir yüzbaşı, altı jandarma, Kont Karlo Dölkastilnara, Kont Covanni, Katerina, Genç Marki, Nikolay

Prenses Mariya, Çar vekili Çiçenof tarafından kendisine yapılan hakareten sonra büyük bir teessüre kapılarak kendini ibadete verir.¹

Romadaki en kötü kişi olan Kalafosof, dinin aleyhinde biridir.² Canını kurtarmak için ateşperestlerin ibadethanesine sığınır ve ateşperest olmak istediğini söyler.³

Şeytan Kaya Tılsımı'nda yer alan beş kahramanın tamamı Hristiyandır: Ancelino, Petro Barbadino, Sastima, Mariya Dukarona, Karlo.

Rikalda'da on bir Hristiyan kahraman yer almaktadır: Rikalda (Alfons), Muşamil (Adriyan), Miss Conconser, Juan Muson, Mister Conconser, Ceyms Ferah, Kalarington, dört tayfa.

Bu kahramanlardan Rikalda ve Moşamil Amerika yerlisidir ve Avrupalılar tarafından vaftiz edilip Hristiyanlaştırılırlar.

Diplomalı Kız'da yer alan on bir kahramanın tamamı Hristiyandır: Matmazel Juli Döpre, Madam Polini Döpre, Mösyö Döpre, Kapıcı kadın, Kapıcı kadının kocası, Postane memuru, muhasebeci muavini olan bir kadın, banka memuru, bir kıranta herif, çiçekci kadın, bir komisyoner.

Mösyö Jan Döpre ile karısı Polini, evlenip çocuk sahibi olduktan sonra, başka yerlerde para harcamamak için, eğlenmek maksadıyla kiliseye gitmeye başlarlar.⁴ Cahil bir adam olan Jan, papazları sevmez, buna mukabil Volter mezhebine zâhib olanlar sever; dinin de dinsizliğin de ne olduğunu bilmediği halde dinsiz olduğunu iddia

1 Gürcü Kızı, s. 124

2 Gürcü Kızı, s. 104

3 Gürcü Kızı, s. 108

4 Diplomalı Kız, s. 27

Mösyö Jan Döpre ile karısı Polini, evlenip çocuk sahibi olduktan sonra, başka yerlerde para harcamamak için, eğlenmek maksadıyla kiliseye gitmeye başlarlar.¹ Cahil bir adam olan Jan, papazları sevmez, buna mukabil Volter mezhebine zâhib olanlar sever; dinin de dinsizliğin de ne olduğunu bilmediği halde dinsiz olduğunu iddia eder.² Fakat Jan'ın kızı Matmazel Juli Döpre, çok iyi bir eğitim almıştır ve dinsiz değildir; imanlı bir genç kızdır.³

Müşâhedât'ta on sekiz Hristiyan kahraman yer almaktadır: Varto Dudu, Babuş Ağa, Matmazel Agavni, Krikor, Rum hizmetkâr, Anton Kolario, Novart, Maryam, Madam C., Alman muzika muallimesi, Zangoç, Rum ebe, Madam Bayzar, Karnik, Takohi, Siranuş'un annesi, Ermeni Patriği, Age Boj.

Ahmet Metin ve Şirzad'da yirmi altı Hristiyan kahraman yer almaktadır: Jorj Gasar, Vasiliki, Katerina, Petraki, Neofari, Andri Buruslavo, Stefeno, Stefeno'nun karısı, Akilo, Roza, Nikolso, Yuhano, Milo, İstavri, Avrepidi, Petro, ihtiyar liman reisi, Fransız Konsolos, Gubernur, İtalyan Köy Papazı, İtalyan Kılavuz, gazete direktörü, otel müdürü, Senyora Dilleroka, Şovalye Dö İprano, Viskonti Karlo.

İki Hüdakâr'da yer alan altı kahramanın tamamı Hristiyandır: Vikont Dö Blanşmezon, Kont Aleksandır Dö Blanşmezon, Matmazel Sesil dö Berviyar, Sesil'in halası, Madam Balo, İhtiyar Balo.

Can Kurtaranlar'da yer alan yedi kahramanın tamamı Hristiyandır: Aşil Batko, Mösyö Banko, ev sahibi, gayet ihtiyar bir adam, Mösyö Karakan, Madam Karakan, Polin Karakan.

Bir Acibe-i Seydiyye'de bir Hristiyan kahraman yer almaktadır: Paul De Silla.

1 Diplomalı Kız, s. 27

2 Diplomalı Kız, s. 33

3 Diplomalı Kız, s. 120

Ana Kız'da yer alan on kahramanın tamamı Hristiyandır: Jormen Valide, Luiz, Anjelik, Mişel Nardik, Poul Landre, Jeyms, esnaftan bir adam, Baron Marsil Dö Karniyol, Baron'un kapıcısı, Emil Nardak.

Taaffüfte dört Hristiyan kahraman yer almaktadır: Doktor Franinberg, Madam Miryel, Madam Miryel'in büyük kızı, Madam Miryel'in küçük kızı.

Gönüllü'de on bir Hristiyan kahraman yer almaktadır: Sungur Yako Çorbacı, Filomen, bir papaz, bir koca karı (Despino), Petro, Andre Kostopolo, Nihalaki, üç Rum ihtiyar, Katina.

Mesail-i Muğlaka'da on beş Hristiyan kahraman vardır: Madam Dö Roz Boton, Mösyö Boton, Matmazel Rozeti, Mostık, Papa Popon, Mişel Valide, Piyer Marlo, Vensan Şada, Etyen Salşa, Pol Morkan, Lui Veranda, Madam ..., Düzme Abdulah Nahifi, Mösyö Oliviye Dö Borgar, Polis hafiyesi bir kadın.

Jöntürk'de dört Hristiyan karaman vardır: Kiryaklı, Despina, bir Hristiyan Arap kadın, Mösyö Caen.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında toplam 629 Hristiyan kahraman yer almaktadır. Hristiyan kahramanlarla Müslüman kahramanların sayı bakımından birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Ahmet Midhat'ın eserlerinde Müslümanların ve Hristiyanların kemmiyet bakımından birbirine eşit olduğunu ifade etmek mümkündür. Keyfiyet bakımından ise Müslümanların daha ağırlıklı bir konumda bulunduğu açıktır.

Hristiyanlık, Hristiyan kahramanların hayatına yeterli ölçüde yansımamaktadır. Yazar, Hristiyanların ibadetlerinden bahsetmemektedir. Müsbet özelliklere sahip kahramanlar inançlı birer Hristiyandır. Bu onların hayatına doğruluk, iyilik severlik gibi ahlâkî niteliklerle yansır, kullandıkları dilin dinî bir muhtevası vardır; mesela sık sık

Allah'ın adını anarlar. Menfi özellikler taşıyan kahramanlar, Hristiyanlıktan uzak ve çoğunlukla dinsizdirler.

3. Yahudiler

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerine toplam on Yahudi kahraman bulunmaktadır: Hasan Mellah'ta Samuel ve tercümanlık yapan bir Yahudi; Zeyl-i Hasan Mellah'ta Şam ahalisinden bir Yahudi; Dünyaya İkinci Geliş'te Yahudi Nesim; Henüz On Yedi Yaşında'da Sarraf Ohanes; Çingene'de kaç kişi olduklarını bilemediğimiz hokkabaz Yahudiler; Arnavutlar Solyotlar'da Preveze'de ticaret yapan bir Yahudi; Hayret'te Mirza İsmail'in hokkabaz takımı içinde yer alan Mösyö ve Madam Rosko, Dolaptan Temaşa'da Yahudi bir kayıkçı; Müşâhedât'ta kiralık katil olan bir Yahudi. Çoğunun ismi belli olmayan bu kahramanların tamamı figuratiftir. Yazar, Yahudilerin dinî inançları ve yaşayışları üzerinde hiç durmamaktadır.

4. Hindular

Hindu dinine mensup kahramanlar sadece Hayret'te yer almaktadır: Fasharoş, Safakok Sanç, Rızavend, Akasof, Gandazib, Belsah, Payadır (Rahibe) bir kız. Bu yedi kahramandan zengin bir nevvab olan Safakok Sanç ile bir Brahman olan Gandazip Hindu dini ile ilgili konuları itibariyle dikkat çekerler.

Safakok Sanç, romanın başında, İstanbul'da, uyuduğu otel odasında uyanır uyanmaz Brahma'ya dua ederken karşımıza çıkar:

"(...) Derece-i şeyhûhetine göre bayağı çeviklik addolunabilecek bir kudretle yatağı içinde kalkıp oturarak bir kadeh su içti. Badehu saate baktı. Nihayet tekrar etmezden evvel başı ucundaki resme secde ederek bir şeyler mırıldandı ise de karilerimiz bunu sem'ul-üzneyn işitmiş

olsalar bile bir şey anlayamazlardı. Halbuki okuduğu duanın tercümesi budur:

"Ey kâinât hâbîde iken bîdâr bulunan Brahma! Ey nevmin hâlıkı olmakla nevme hiç ihtiyacı olmayan ma'bud-ı azam! İhtiyar ve irademden tecerrüd etmiş olduğum âlem-i hâbda cismâniyetimi de ruhâniyetimi de sana tevdi eyledim. Beni ervâh-ı habîse ile üşerâ-yı insâniyeden sen muhafaza et. Amin!"¹

Saf bir insan olan Safakok Sanç dinine samimiyetle bağlıdır. Dnün saflığıyla dini arasında bir irtibat vardır. Yazar sanki böyle bir dine ancak böyle saf bir insan inanabilir mesajını vermektedir.

Hindu din adamı, yani Brahman olan Gandazip, Safakok Sanç'ın aksine zeki, fatin bir kişidir.² Hindu dinine samimiyetle bağlı olduğunu söyleyemeyiz. Gandazip bir din adamından çok bir sahtekardır.

Hırsızların Safakok Sanç'ın bulunduğu otele girmesi ve Brahmanın resmini çalmaları sonunda hastalanan Safakok Sanç, Gandazip'in verdiği müjde ile kendine gelir:

"Ey Sâhip! Size büyük bir beşaret getiriyorum. Mabud-ı azamımız Brahma kusurlarımızı affetmiş. Buradan kalkıp gönülleri seyrandan sonra gelmiş benim odama teşrif eylemiş.

Bu söz hasta ihtiyara sanki yeniden derman verdi. Hemen kalkıp yatağı içinde oturarak dedi ki:

— Gerçek mi söylüyorsun ey fazıl? Sakın beni aldatma! Zira hastalığıma sebep Brahmanın bizi terki olmuştu. Eğer...

1 Hayret, s. 6-7

2 Hayret, s.372

— Pek gerçek söylüyorum ey sahip! Brahmanın yeniden verdiği dermanla kalkıp bir secde-i şükran ederseniz derhal ifakat bulursunuz!

Bu sözler üzerine gerek Prens ve gerek sâir familye halkı tekrar Brahma'ya secde etmeye koştular. Ve cümlesi yüzleriyle yerleri süpürürcesine arz-ı ubudiyyet ile Brahman'ın avdetini alkışladılar.¹

Brahman'ın resmini hırsızların birkaçının yakalanması ve onların üzerinden çıkması üzerine Kaymekem Bey getirip Gandazip'e vermiştir. Gandazip de onları terkeden Brahman'ın yeniden teşrif ettiği yalanını ustalıkla söylemiştir. Bu fabla Hindülerin inançlarının ne kadar basit ve komik olduğunu göstermektedir.

Hindular, Brahma'nın resmini "ayn-ı ma'but" yani "zat-ı ma'but" olarak ittihaz etmektedir.² Yazar, Hinduların "Brahmaya ait hususata" âmiyane bir şekilde inandıklarını belirtmektedir.³ Dolayısıyla; Gandazip'in, Brahman'ın gökleri seyran eyleyip geri döndüğü şeklindeki yalanını hemen kabul etmekte bunun doğru olup olmadığını inceleme ihtiyacı duymamaktadır.

Yazarın Hindu dinini bâtil bir din olarak gördüğü açıktır.

5. Mecusîler

Gürcü Kızı'nda romanın kötü kişisi olan Kolatosof bir Ateşgede'ye sığınır ve Ateşperest olmak ister. Bu vesileyle yazar Ateşperestlikten ve Ateşperestlerden bahseder. Önce bu din hakkında bilgi verir:

Malumdur ki İran'ın din-i kadîm'i olan Ateşperestlik diyânet-i Celîle-yi İslâmiye'nin İran taraflarına intişarı üzerine külliye

1 Hayret, s. 63

2 Hayret, s.62

3 Hayret, s. 63

mahvedilip bu itikâd-ı kadîmlerinde sebat ısrarında bulunan ateşperestlerin bir takımları Hindistan taraflarına hicret eylemişlerdir ve bir takımları da menâat-ı mevkiyeden dolayı İskender-i Kebir zamanından beri hiç bir cihangirin pâ-yı istilâyı basamadıkları Kafkas civarlarına gelip yerleşmişlerdir. Bu taraflarda nefit denilen petrol madenlerinin kesreti havâli-i mezkûreyi ateşperestler nazarında takdis ettirmeye sebep olmuştur. Zira menbi-i mezkûreden nebân eyleyen petroller bazı kereler kendi kendilerine ateş alarak yine bir kuvve-i tabiiye ile kendi kendilerine muntefi oluncaya kadar haftalarca, aylarca hatta bazı vakit yıllarca yanarlar.

(.....) İşte Bakü taraflarının bu acıbe-i ateşnâkinden dolayı İrandan oraya iltica eylemiş olan kadîm parsîler oralarda ateşgedeler vücuda getirerek petrol yakmaktadırlar ki yaktıkları ateşin yaz kış gece gündüz hiç bir vakit sönmediği maruftur. Sonraları İslâmiyet ve Nasraniyet oralara ferre-yâb-ı duhul olarak putperest bulunan ahali-i kadîmesinin ağılebi bu dinler ile tedeyyün eylemiş olmaları üzerine de ateşperestlere ilişilmemesi bunların rabt ve yâbis-i umûr-ı dünyeviyeye kat'an müdahale etmeyerek kendi halleriyle iştigal eder halim ve selîm adamlar neşet eylemiştir.¹

Romanda müşahhas bir ateşperest kahraman bulunmamaktadır. Yazar onlardan bahsederken "Ateşperestler" ifadesini kullanmakta ve bu kelime ile ifade edilenlerin kaç kişi oldukları bilinmemektedir. Ateşperestler, Hristiyanlıktan hiç bir hayr ve menfaat görmediğini açıklayarak onlara katılmak istediğini söyleyen Kalafosof'a şu cevabı verirler.

"— Bizim dinimizin hangi hakikatine vakıf oldun ki dehalet arzusunda bulunuyorsun? Nasraniyetten hayır görmedim diye şikayet etme! Hiç bir din yoktur ki kendi erbabını şerre sevk eylesin. Dinlerin füzûyât-ı maneviyesinden feyz almak istidâdı kendilerinde

¹ Gürcü Kızı, s. 107-108

bulunmayanlar kendi kendilerini fezâyıha dūçar eyleyerek fezâyıh-ı mezkûrenin neticesinde nıkbetlerini de din hakkındaki iftiralarına zammeylerler. Buraya ilticadan maksadın bir lokma ekmeğe nailiyet ise köpeklerden bile dirîğ etmediğimiz o lokma-i nânı senden esirgeyecek değiliz a? Otur. Hak Teala'nın bize ihsan eylediğinden sen de doyersin. Bu nimetin şükürünü gerek Hristiyanca gerek ateşperestce nece edersen et Hak Teâlâ hazretlerinin mazhar-ı kabûlü olacaksa yine olur."¹

Yazarın "nasihat-i mürşidâne" olarak nitelendirdiği² bucevapla kalafosof, Ateşperestliğe değil sadece Ateşgede'ye kabul edilir. Ateşperestler Kalafosof'un tembelliğinden rahatsız olmazlar:

"(.....) Bu acıib adamlar her şeyde bir hiss-i garîb bir itikâd-ı acîb sahibi olarak ezcümle çalışkanlı bir nimet-i ilahiyye ve tenbelliği bir nıkmət-i semaviyye add ile kendi çalışkanlıklarından nâşî Hak Teâlâ hazretlerine müteşekkir kaldıkları gibi başkalarının tenbelliklerini görünce kendilerinin bu nıkmetten masumiyetlerinden dolayı yine Hak Teâlâ hazretlerine müteşekkir kalırlar."³

Ateşperestler, kendilerinin "hüsn-ü ahlâk" ve "tabiat-ı halimâne"lerinden hiç etkilenmeyen Kalafosof'tan şikayet etmezler. Kalafosof'un ateşe petrol ilave etmek isterken kazayla yanması üzerine onu tedavi etmeye çalışırlar. Bu noktada yazar onlar için "şefkatli ateşperestler" ifadesini kullanmaktadır.⁴ Kalafosof'un feci şekilde ölmesi, Ateşgede'de misafir olarak bulunan Almanlardan daha fazla Ateşperestleri üzer.⁵

1 Gürcü Kızı, s. 108-109

2 Gürcü Kızı, s. 109

3 Gürcü Kızı, s. 109

4 Gürcü Kızı, s. 110

5 Gürcü Kızı, s. 111

durumdur. Yazar Hindulara yaklaşırken dinin dayandığı temellerin zayıflığını, Mecusilere yaklaşırken de dinin insan üzerindeki müsbet etkisini n plna çıkarmaktadır. Mecusinin de Hindunun da taptığı aslında Alah'tan başkası değildir.

6. Putperestler

Rikalda'da Amerika yerlileri olan, beş putperest kahraman yer almaktadır: Faridiç, Maradangal, Kadagoz, İralda, Potari. Aynı kabileye mensup olan Muşamil ve Rikalda, Hristiyanlığı kabul ettiği için bu gruba dahil edilmemiştir.

Romanın başında Faridiçer kabilesine mensup, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz kahramanlar, Potarier kabilesinin reisi olan Potari'i mabudlarına kurban ederler. Romanda bu insan kurbanı töreni uzun uzun anlatılmaktadır. Faridierler ve diğer kabileler,

1 Gürcü Kızı, s. 109

Hiyiçilopuştili isimli mabutlarına tapmakta ve yakaladıkları esirleri ona kurban etmektedirler.

Kabilenin din ulusu olan Maradangal, cahil bir kişidir.¹ ve kabile halkını, Hiyiçilopuştili'nin mesajlarını, sözgelimi bir kuşun ötüşünden hareketle güya aktararak kandırmaktadır. Din ulusu olarak görevi bundan ibarettir.

Romanın sonunda kabilenin bütün erkekleri kolları bağlanıp esir haline getirildikten sonra, Miss Consonser'le Maradangal arasında şöyle bir konuşma geçer:

"— Ey faziletli zak! Kurtlardan kuşlardan bazıları şu günlerde hiç bir vızıltı cıvıltı peydasıyla Faridiçerlerin başına gelecek olan felâketi Hiyiçilopuştili tarafından ihbar etmediler mi? (.....)

— Canım siz de mi Muşamil gibi bizim zavallı itikad-ı vahşiyânemizle istihzâ ediyorsunuz? şu alem-i vahşette bizim de muktedir olabildiğımız diyanet ve hikmet bundan ibarettir.

— Ben de başka bir muhalif söz söylemedim ya. En mutekıt bir Faridiçer gibi soruyorum. şu felâketi gerçek semt-i semâdan haber almadınız mıydı?

— Canım o haberi bize kim verecek?

— Kargalar! Saksaganlar! Cırcır Böcekleri! Çok.

— Onların hiç bir haber verecekleri yoktur.

— Öyle ise kabilenin itikadını bozmağaya gelmez. Siz yine kırlan-gıçtan mı olur, çaylaktan mı olur kimden ise bu haberi almış olunuz. Çünkü zavallıların kâffesi Hiyiçilapuştili'ye kurban edileceklerinden....."²

1 Rikalda, s.19

2 Rikalda, s.226

Miss Consonser, Kabile mensubu olan erkekleri Hiyiçilopuştili'ye kurban edeceğini söylerken elbette ciddî değildir. Amacı onlara ders vermektir. Nitekim kabile mensuplarına, sunağın bulunduğu yerde, onları kurban edeceğini söylediği vakitte, bunun yerine uzun bir konuşma yaparak bu dersi verir:

— Faridiçerler! Benim dinim mucibince kurban edilmeği arzu ettiniz. Sizce bu mezbuhiyet adeta halâs-ı ebedî addolunulurdu. Değil mi? Bizce halâs-ı ebedî fedâ-yı canla değil, fedâ-ı kin ve intikamdır! (...) Halâs-ı ebedî isterseniz ne kendinizi kurban ettiriniz ne de kimseyi zebh eyleyiniz. Bunun ikisi de sizler için halâs değil ukûbettir. (...) Muktedâ-yı dininiz Zak Maradangal bu akâid-i vahşiyenin ne kadar boş bir hayal olduğunu benden daha âlâ bilir. Onu size de öğretecektir. Eğer öğretmez de sizi o kadîm hüner-rizliğinizle ibkâya çalışırsa şu bedduanın hükmüne dıçar olması için derim ki o da Hak Teâlâ'nın seyf-i intikamıyla mezbûh olsun (...)"¹

Miss Consonser böylece vahşilere bir medeniyet dersi vermiş olmaktadır.

Faridiçerlerin dinlerindeki şiddet, vahşi olmalarından kaynaklanmaktadır. Vahşet medeniyete dönüştükçe dinlerindeki, insan kurban etme gibi menfi özellikler ortadan kalkacaktır.

Bir Aceba-i Seydiyye'de de Afrikalı putperestler yer almaktadır: Calu, Saka, Gombo, Sâhib-i fetiş, bir zenci. Hikâyede kahramanların dinleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

¹ Rikalda, s.244

Ahmet Midhat Efendi dünyanın bütün büyük dinlerine mensup kahramanlara eserlerinde yer vermiştir. Kahramanların 608'i Müslüman, 629'u Hristiyan, 10'u Yahudi, 7'si Hindu, 10'u Putperesttir. Hristiyan kahramanlarla Müslüman kahramanların sayıca birbirine yakın olduğu görülmektedir. Fakat birinci dereceden önemli kahramanlar söz konusu edildiğinde Müslüman kahramanların daha fazla olduğu görülür.

Bir dine mensup kahramanlar, inançları ve yaşantıları itibariyle mensup oldukları dine bağlılıklarını devam ettiriyorlarsa müsbet, aksi takdirde ise menfi kişiler olarak ortaya çıkmaktadır. Eserlerde yer alan kötü kişiler ya dinsizdir ya da dinin, anlayış ve hayatlarında herhangi bir tezahürü yoktur.

Yazar din ile medeniyet arasında da bir münasebet kurmaktadır. Buna göre medeniyetin eriştiği seviye ile din arasında bir irtibat vardır. İlkel toplumların dinleri de ilkel olmaktadır.

V.BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
EĞİTİMLERİ

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde kahramanların şahsiyetiyle ve hayatıyla eğitim durumları arasında münasebet kurulduğu görülmektedir. Yazar insanın şahsiyetinin teşekkülünde eğitimin ya da eğitimsizliğin önemli bir rol oynadığı görüşündedir. Dolayısıyla kahramanların eğitimlerine göre ele alınması ve diğer özellikleriyle bu husus arasındaki münasebetin ortaya konması gerekmektedir.

Bu bölümde eğitimle ilgili özellikleri vurgulanan kahramanlar üzerinde duracağız. Böylece kahramanların bir bütün olarak taşıdıkları özelliklerle eğitimleri arasındaki münasebet ortaya çıkmış olacaktır. Kahramanları eğitim görmüş olanlar ve eğitim görmemiş olanlar şeklinde iki gruba ayıracağız. Her iki grupta da yazarın eğitim durumları üzerinde özellikle durduğu kahramanlar yer alacaktır.

1. Eğitim Görmüş Olan Kahramanlar

Felsefe-i Zenan'da yer alan üç kahraman; Fazıla hanım, Akile ve Zekiye iyi eğitim almış; eğitimi, öğrenimi hayat tarzı haline getirmiş olan kişilerdir. Fazıla Hanım'ın hocası babasıdır;¹ ilim tahsiline onunla başlar ve sonra kendi başına devam eder. Bütün zamanını ilim tahsiline ayırır.² Akile ve Zekiye'nin hocası ise Fazıl Hanım'dır. Fazıla Hanım, onları kendi anlayışı doğrultusunda yetiştirir. Her üç kahraman da münzevi bir hayat sürer. Hayat onlar için ilim tahsilinden ibarettir. Fakat Fazıla Hanım'ın vefatından sonra Akile ile Zekiye arasında önemli bir görüş farklılığı ortaya çıkar. Akile, Fazıla Hanım'ın yolundan gitmekte ve evinde kitap okuyarak yaşamaya devam etmede kararlıdır. Zekiye ise ilim tahsilinin kitap okumaktan başka yolları olduğunu; seyahat etmenin, insanlarla bir arada olmanın getirdiği tecrübelerin de gerekli olduğunu düşünmeye başlar. Fakat bu

1 Felsefe-i Zenan, sh. 196

2 Felsefe-i Zenan, sh. 157

düşüncenin tatbiki Zekiye için bir felâket olur. Âşık olup evlendiği kocasının kendisini bir cariyeye ile aldatmasına tahammül edemeyerek hastalanır ve vefat eder. Daha önce, kahramanları cinsiyetlerine göre ayırdığımız bölümde bu olay üzerinde durmuş ve dış dünyanın kadınlar açısından olumsuz şartları içermesinin, Fazıla Hanım ile Akile'yi haklı çıkardığını ve Zekiye'nin felâketine sebep olduğunu belirtmiştik. Burada bir hususa daha dikkat etmek gerekir: Zekiye'nin felakete uğraması aynı zamanda tecrübesiz oluşuyla ilgilidir. Zekiye, evinde kitap okuyarak büyümüş, hayatla ilgili hiçbir tecrübî bilgiye sahip olmayan bir genç kızdır. Evinden dışarı, heyecanla ve iyimser bir bakış açısıyla, hayaller kurarak çıkar, âşık olması, evlenmesi çok hızlı bir şekilde gerçekleşir ve Zekiye yediği ilk darbede yıkılır. Sahip olduğu geniş bilgi birikimi; onu hayat karşısında ayakta tutmakta yeterli olmamıştır.

Firkat'te hikâyenin en önemli kahramanı olan Memduh Bey, zekâsı ve aldığı iyi derecede eğitim ile dikkat çeker. Küçük yaşta yetim ve öksüz kalan Memduh, zengin ve hayırsever bir zat olan Ata Bey tarafından evlât edinilir; mahalle mektebine gönderilir ve mektebin "aliyyü'l-âlâ şakirdi" olur.¹ Mekteb-i İrfan'a öğrenci seçimi için yapılan imtihanda birinci olur: "Memduh kadar dürüst Kur'an okur ve onun gibi güzel yazı yazar ve tecvid üzerine sorulan sorulara cevap vermiş ve Dürr-i Yekta ile diyânet üzerine onun kadar malûmat peyda eylemiş bir çocuk daha yoktur."² Mekte-i İrfan'a devam eden Memduh, mektebin " en şer-firâzı ve âdeta serâmed bir talebesi olmak istihkakını bihakkın kazanır"³ Okuldaki dersleri akşam Ata Bey'e tekrar eden ve her dersi (sarf, nahiv, mantık, meâni, fıkıh, farisi v.b.) başarıyla öğrenen Memduh Bey, ayrıca Ata Bey'den Mesnevi okur ve Mesnevi'yi bu suretle hatmeder. Dahası, Mesnevi ve Hafız Divanı'nı

1 Firkat, sh. 16

2 Firkat, sh. 17

3 Firkat, sh. 18

ezberler.¹ Dört sene sonra, henüz on dört yaşındayken mektebi bitirip Bâbiâli Mazbata Odası'na cırak olan Memduh, bir yandan da tahsilini şahsî olarak sürdürür. Fransızca öğrenir, Ceride-i Havadis'e devam eder.² Çerkez olmayı merak ettiği için Çerkezce öğrenir.³ Bundan sonra, tıynetinin bedeviyete yakın olması ve daha hür yaşayabileceğini düşündüğü için Kafkasya'ya seyahat eden Memduh, orada bir çok tecrübe kazandıktan ve acılar çektikten sonra İstanbul'a döner.

Hasan Mellah'ta romanın en önemli kahramanı olan Hasan Mellah, iyi eğitim görmüş, bilgili bir insandır. İspanya'da Bahriye mektebinde okumuştur.⁴ Hasan Mellah'ın başarılı bir denizci olması, giriştiği işlerde başarı göstermesi sahip olduğu bilgi birimiyle alakalıdır.

Romanda Hasan'ın rakibi ve düşmanı olan, onunla zıt kutuplarda bulunan Dominiko Padya da Hasan gibi zeki⁵ ve iyi eğitim görmüş bir kişidir.⁶ Cizvit mektebinde tahsil görmüş olan⁷ ve bir çok dil bilen⁸ Dominiko Padya, Hasan Mellah'ta da Zeyl'de de bir çok entrikalar çevirir, kötülükler irtikap eder. Kılıktan kılığa girer. Son derece zengindir. Bütün bunları bilgi birikimi ve zekası sayesinde yapabilmektedir.

Romandaki en önemli kadın kahraman olan Kuzella, rahibeler tarafından büyütülmüş ve iyi bir eğitim görmüş bir kahramandır.⁹ Yazrın ifadesiyle "ilm-i edyan ve felsefede derece-i lüzûmun bile

1 Firkat, sh. 19

2 Firkat, sh. 23, 24

3 Firkat, sh. 28

4 Hasan Mellah, sh.

5 Hasan Mellah, sh. 33

6 Hasan Mellah, sh. 34

7 Hasan Mellah, sh. 35

8 Hasan Mellah, sh. 34

9 Hasan Mellah, sh. 9

fevkine çıkmıştır"¹ Bu, onun şahsiyetindeki mükemmelliği tamamlayan bir unsurdur.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta, Hasan Mellah'ın kızı Melek, Arslan Bey oğlu Timur Bey, Alonzo'nun kızı Maşuka ve Numan'ın oğlu Yezdan, Hasan Mellah'ın konağında eğitim görürler. Çocukların hem bir mürebbiyesi (Dona Kamelya) hem de bir hocası (Seyyidî İsmail Efendi) vardır. Yezdan, ayrıca denizcilik tahsili için Madrid'e gönderilir.²

Yeryüzünde Bir Melek'te romanın önemli iki kahramanı olan Raziye ile Şefik, Raziye'nin babası Muhammed. Hulusi Efendi'nin dostu olan ve onun evinde kalan Hacı Hafız Muhammed Singapûrî'nin eğitim ve öğretiminden geçerler. Singapûrî, onlarla sabahtan akşama ve akşamdan gece yarısına kadar meşgul olur.³ Bu sayede arzu edilenin üstünde zekâya sahip olan bu iki gencin bilmedikleri bahis kalmaz. "Mükemmel bir terbiye ve tahsil dairesinde" büyümüş olurlar. Raziye'ye aşık olan Şefik, tıp tahsil edip doktor olmak için Paris'e gider. Raziye'nin aşkı ile ilim aşkından birini tercih etmek gerektiğinde ilmi tercih eder:

"(...) O sene imtihanlarında Parisce tahsil nedir, ilim ne derecelere varmıştır, başkaları nasıl çalışır? Buralarını ayn'el-yakîn görünce "Eyvah! İnsan ikmâl-i tahsil etmedikten sonra insanlığını da ikmal etmemiş sayılır. Evvela insanlığımızı ikmâl edelim de aşk ile sonra uğraşalım. Raziye'yi sonra düşünelim!" diye ilme olan aşkını Raziye'ye olan aşkına galip bularak artık mektub falanı da kesmiştir.⁴ Şefik, Paris'teki tahsilini başarıyla tamamladıktan sonra İstanbul'a döner.

1 Hasan Mellah, sh. 10

2 Zeyl-i Hasan Mellah, sh. 729

3 Yeryüzünde Bir Melek, sh. 107

4 Yeryüzünde Bir Melek, sh. 148

Şefik'in de Raziye'nin de eğitimleri ve sahip oldukları bilgi birikimi, şahsî mükemmelliklerinin önemli bir unsurudur.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de alafranga bir tip olarak yer alan Felâton Bey'in eğitimi ile ilgili olarak yazar şu bilgileri vermektedir:

"Çocuk Mekteb-i Rüştîye'ye verilmiş olduğundan her gün çantası elinde gider, gelirdi. Bundan başka bir de Fransız hocası vardı ki haftada iki defa gelir giderdi. Lâkin Mustafa Merakî Efendi öyle tahsil görmüş bir adam olmadığı gibi çocuğunun tahsiline nezarete dahi vakti olmadığından oğlunun mektebe gidip gelmesini ve Fransız hocasının dahi eve gelip gitmesini bir çocuğun terbiyesi için kâfi görürdü."¹

Felâton Bey, düzenli olarak okula gitmiş olmasına ve Fransız hocadan ders almasına rağmen eğitimi yetersizdir. Çünkü, eğitim sadece okula gitmekle, ders almakla kazanılacak olan bir şey değildir. Felâton Bey'in eğitiminin yetersiz kalmasında babasının cehaletinin büyük payı vardır. Bu, Felâton Bey'in kız kardeşi olan Mihriban Hanım için de geçerlidir. Yazar yukardaki sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Oğlunun gördüğü terbiye bu yolda olduktan sonra kızının terbiyesi ne halde kaldığını da istihrac edebilirsiniz."²

Felâton Bey ile Mihriban Hanım'ın eğitimleri muhteva bakımından yetersiz olmakla birlikte, şekil bakımından mükemmeldir. Giyimleri kuşamları yerindedir. Modayı takip ederler.³ Böylesi bir eğitimin sonucu olarak, Felâton Bey bir züppe; Mihriban Hanım ise hoppa bir kız haline gelir.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, sh. 4

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, sh. 4

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, sh. 4

ve Tefsir'de oldukça behre kazandı. Fıkhı dahi gozden geçirdi. Farisî'den Gülistan ve Baharistan ve Bostan ve Pend-i Attar ve Hâfız ve Saib'i tekmil etmekten kat-ı nazar en müntehab parçalarını ezber dahi eyledi. Fransızcaya gelince: Bir kere lisanda rüsûh peyda eyledi. Bade Galata'daki dostundan hikmeti tabiiye, kimya, teşrih, menafiu'l-azâyı oldukça tahsil edip Beyoğlu'ndaki Ermeni dostunun kütüphanesinde dahi Coğrafya, tarih, hukuk ve muâhidât-ı düveliyeye dair luzûm derecesinin fevkinde dahi malumat topladı. Hele okuduğu Fransız romanlarının ve tiyatro nâmelerinin ve eşâr ve edebiyatının âdetâ nihayeti yok gibiydi. İki gece kendisinde kalmak üzere bir kitabı hanesine getirmek için müsaade alabilecek olsa onu yalnız okumakla iktifa etmeyerek, en güzel parçalarını istinsah dahi ederdi. İşte Rakım Efendi'nin evâil-i hâli bundan ibaretti."³

1 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 11

2 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 11, 12

3 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 12, 13

Görüldüğü gibi Rakım Efendi'nin tahsili çok yönlü ve muhteva bakımından son derece zengindir. Yetim ve fakir bir genç olan Rakım Efendi'nin büyük bir dirayet ve çalışkanlıkla elde ettiği bilgi birikimi hayatta büyük başarılar kazanmasını sağlar.

Rakım'ın cariyesi ve romanın sonunda da karısı olan Canan, iyi eğitim görmüş bir genç kızdır. Rakım onun hocası olur. Türkçe, Arapça ve Farsça bilen Canan, Fransızca da öğrenir.¹ Terbiyeli, nazik ve fatindir.²

İngiliz Ziklas ailesinin kızları olan Cen ile Margırt, iyi eğitim görmüş, zekî genç kızlardır. Rakım'dan Türkçe dersi alırlar, yine Rakım sayesinde tanıdıkları Türk şiirine hayran olurlar.³

Paris'te Bir Türkte romanın en önemli kahramanı olan Nasuh Efendi, iyi eğitim görmüş bir kişidir. İlk hocası babasıdır. Babası ona Fransızca, Arapça ve Farsça'yı bir anda öğrenmeye başlar. Rumca'ya da bu dillerle birlikte başlatamadığına esef eder.⁴ Nasuh ayrıca babasının dostu olan Doktor Hel'in evine Fransızca dersi için haftada üç gün gitmekte ve ev halkıyla Fransızca mukâleme etmektedir. Nasuh, on on üç yaşındayken babası vefat eder. ölüm döşğinde, Nasuh'u Doktor Hel'e emanet etmiş ve onun terbiyesini kendi bildiği gibi tamamlamasını rica etmiştir.⁵ Herşeyi kendinde cem etmiş, kemâl sahibi bir insan olan Doktor Hel bildiği herşeyi Nasuh'a öğretir. Nasuh, Doktor Hel'den ders alırken aynı zamanda aklâm-ı devlete devam eder. Fakat sadece bir kalemde çalışmaz. Sırasıyla bir çok kaleme devam eder. Çünkü Nasuh'un babası gibi Doktor Hel de "zihni mevcûdatla muhâf etmeyerek belki mevcudâtı muhîf etmek için herşeyi az çok görmek

1 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 43, 44

2 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 85

3 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 60, 61

4 Paris'te Bir Türk, sh. 110

5 Paris'te Bir Türk, sh. 110

lazım geldiği"¹ davasındadır. Nasuh, bu anlayışa hep bağlı kalır. Yirmi yaşındayken, Doktor Hel'in vefatıyla yalnız kaldıktan sonra, yazar olmaya karar veren Nasuh, herşeyi öğrenmek için adeta çırpınır:

"(...) Ondan sonra artık keşkülü elinde vukûf-ı malûmat dilencisi gibi kapı kapı dolaşmağa başladım. Zira takdir eylemişim ki vukûf ve malûmatın bende olan derecesi bir adamı bayağılıktan çıkarabilse de teferrüd derecesine vardiiramaz. Artık medrese kapısı dedim açtım. Tekke kapısı dedim açtım. Kim ne bilirşe ondan tedrise başladım. (...) Amma vukûf-ı malûmatı yalnız yukarda saydığım mukaddes kapılardan dilendim zannetmeyiniz. Meyhane kapılarına, kârhane kapılarına da baş urdum. Gizli hovardalık âlemlerinde ölümleri gözüme kestirmek derecelerini buldum. Tulumbacılar ile de görüştüm. Kağıthane zendostlarıyla da refik oldum. Fakat şu sözümü de sahîh olarak kabul etmelisiniz ki bu âlemleri cevelânım fesâd-ı hâle esîr olmak mecbûriyetinden değildi. Dünyayı görmek ve âlemin her türlü gavâmızına vukuf peyda eylemekti (...)"²

Öğrenilebilecek herşeyi öğrenmeye çalışan Nasuh, İstanbul'da "ikmal-i tahsile" imkân bulamaz hâle gelir. Çünkü "her çiçeğin balını almış bitirmiştir."³ Avrupa ile ilgili kitaplar okumağa başlar; fakat bu ona kâfi gelmez. Avrupa'ya seyahat etmek ister. Bu arzusu her geçen gün artar. Avrupa'nın "kemalât-ı ilmiyye"sine aşık olmuştur.⁴ Sonunda bir yolunu bularak Paris'e gitmek üzere yola çıkar. Nasuh, Paris'te de vaktini boşa harcamaz. Bir yandan Paris'teki hayatı tecrübe ederken, diğer taraftan da aradaki kütüphanelere giderek, her gün düzenli olarak saatlerce kitap okur. Kitaplara aşıktır.⁵ O artık "bütün Avrupa'da nâdiru'l-emsâl bir âlim"dir.⁶

1 Paris'te Bir Türk, sh. 111

2 Paris'te Bir Türk, sh. 113

3 Paris'te Bir Türk, sh. 114

4 Paris'te Bir Türk, sh. 114

5 Paris'te Bir Türk, sh. 149

6 Paris'te Bir Türk, sh. 432

Nasuh'un eğitimiyle ilgili olarak iki husus özellikle ön plâna çıkmaktadır: Bunlardan birincisi Nasuh'un eğitiminin çok yönlü olmasıdır. O, bir şeyi değil bir çok şeyi bilmektedir. İkincisi ise bu eğitimde tecrübesinin önemli bir yere sahip olmasıdır. Nasuh, sadece teorik bilgiyle iktifa etmemekte, teorik olarak öğrendiklerini bizzat yaşamak istemektedir.

Kafkas'ta Kaplan Bey, Rusya'da tahsil görmüş¹ bir kahraman olarak yer alır. Mükemmel bir adam olarak nitelendirilen² Kaplan Bey, Rusya medeniyetinin zarafetini iktibas etmiştir.³ Konuşması, kılığı kıyafeti ile bir Rus gibidir. Fakat bu onun kendi kimliğini reddetti anlamına gelmemektedir. Bilakis, bu sayede düşmanlarını yani Rusları aldamaktadır.

Karnaval'da Resmi, fakir bir ailenin çocuğu olmasına, üstelik yetim kalmasına rağmen kendi çabasıyla, kendi kendini yetiştirerek mükemmel bir tahsil elde etmiş bir kahramandır. Yazar, Resmi'nin eğitimiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

"Bu çocukta öyle bir zekâ var idi ki eğer ismi Viktor Hugo olsa ve Fransa'da terbiye göreydi on üç yaşındayken ortaya koyacağı eser elbette Viktor Hügo'dan âli olarak "Tıfl-ı âli!" unvanını buna verirlerdi. Lâkin Resmi, İstanbul'da doğmuştur.

İstanbul'da doğmak ve bi'n-nisbe fakr içinde büyümekle beraber Resmi camcâhil, ham halat dahi kalmamıştır. Bizce malûm olan tahsilde akrabalarına tefevvük bile eyledikten maada sokakta işitmekten başlayarak alâ Rumca öğrendiği gibi kendi komşuları olan ve mekteb-i tıbbiyyeye devam eden bir efendinin hânesine gece vâlidesiyle beraber oturmağa gittiklerinde öyle kadınların masallarını dinlemeyip diğer odada derslerine çalışan efendinin yanına gider ve o ezbere çalışıkça

1 Kafkas, sh. 14

2 Kafkas, sh. 14

3 Kafkas, sh. 15

Resmi kemâl-i dikkatle dinlerdi. Böylelikle kulaklarını "Fransızca ekmeğe ne derler?" gibi suallerden başlayarak heman bir muntazam ders haline yaklaştırdığı mücâvebeleriyle Resmi, Fransızca'da dahi büyük bir terakkî hasıl eylemiştir."¹

Yirmi iki yaşına geldiğinde; Alman, İngiliz, Moskof lisanlarını da öğrenen² Resmi, ayrıca hikmet-i tıb ve kimya da tahsil eder.³ Mahir bir sanatkâr ve bir mucit olan Resmi, kendi gayretleriyle kazandığı bu tahsil sayesinde büyük başarılar elde eder.

Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım, iyi eğitim görmüş genç bir kadındır. Yazar, Ulviye Hanım'ın eğitiminin nasıl gerçekleştiği hakkında ayrıntılı bilgi vermez. Sadece yaratılıştan kaynaklanmayan bir çok bakımdan kesbi olan bir nezaket ve terbiyeye sahip olduğunu belirtir. Babasının, "talim ve terbiyesine pek ziyade ehemmiyet vermesi" sayesinde Arapça ve Farsça'dan başka İngilizce'yi de öğrenmiş olduğunu ifade eder.⁴ Edebiyata meraklı bir kadın olan⁵ Ulviye Hanım, pek çok roman okumuştur. Fakat "okuduğu romanlarla iktifa etmeyerek sahihu'l-vaki bir romanın sûret-i güzerânımı temaşadan lezzet almak merakına düşer"⁶ ve komşu yalıda ikamet eden Dürdane Hanım'ı takip etmeye başlar. Böylece romanın konusunu teşkil eden olaylar ortaya çıkar. Burada yine teorik bilgi ile ihtifa etmeyip öğrendiklerini tecrübe etmek isteyen bir kahramanın varlığı söz konusudur. Ulviye Hanım'ın romandaki başarısı, erkekleri alt eden onlardan üstün bir kadın olarak temayüz etmesi, bir yönüyle sahip olduğu bilgi birikimine bağlıdır.

1 Kafkas, sh. 17

2 Kafkas, sh. 19

3 Kafkas, sh. 20

4 Dürdane Hanım, sh. 48

5 Dürdane Hanım, sh. 49

6 Dürdane Hanım, sh. 50

Vah'ta bir şık olan Behçet ile ideal bir kişi olan Necâti'nin eğitilmiş kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, her iki kahramanın da eğitimi hakkında bilgi vermemektedir. Behçet, zeki, becerikli, kumar oynamak yerine kitap okumayı tercih eden¹ bir kişidir; fakat kötü bir karaktere sahiptir. Maliye nezaretinde memur olan Necati ise muntazam bir mesleği olmamakla birlikte merakı, tecrübesi sayesinde geniş bir bilgi birikimine ulaşmış, etraflıca düşünebilen, romanda bir filozof olarak yer alan bir kahramandır.² Behçet, bilgisini kendi zevkini tatmin etmek, kötülük yapmak için kullanır. Necati ise hayatında "hikmeti" tatbik etmeye çalışır. Romandaki en önemli kadın kahraman olan Samurkaş Hanım, iyi eğitim görmüş³ "edip" bir kadındır.⁴

Acâib-i Âlem'de eğitimleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmemekle birlikte Subhi Bey'in ve Hicabi Bey'in iyi eğitim görmüş kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Subhi Bey daha ziyade tabiatla ilgili ilimleri, Hicabi Bey ise İslâmiyetle ilgili ilimleri tahsil etmiştir. Romandaki en önemli kadın kahraman olan Miss Haft da iyi eğitim görmüş bir kahramandır. İlm-i heyet ve tarih-i tabiiye tahsil etmiştir.⁵

Bahtiyarlık'ta Senai Efendi ile Şinasi Bey, romanın başında Mekteb-i Sultani'de okuyan iki arkadaş olarak karşımıza çıkar.⁶ Dolayısıyla her ikisinin de iyi bir eğitim gördüğünü söyleyebiliriz. Fakat okulu bitirdikten sonra bu iki arkadaşın hayatı birbirine tamamen ters istikametlerde seylan eder. Senai bir şık olur. Babasından kalan bütün serveti sefahat alemlerinde kaybeder. Şinasi ise okulda öğrendiği bilgileri, daha da geliştirerek köy hayatına tatbik eder ve kısa zamanda büyük bir başarıya ulaşarak zengin olur.

Çingene'de bir çingene olan ve dolayısıyla hiç eğitim görmemiş olan Ziba, Şems Hikmet Bey sayesinde hem âdâb-ı muâşeretle ilgili olarak hem de son derece yetenekli olduğu musikî konusunda eğitim görür. Mükemmel bir genç kız haline gelmiştir.

Para'da Sulhi ile Vahdeti, Mekteb-i Tıbbiye'de okuyan iki arkadaşdır.⁷ Son derece tembel olan Sulhi, iki sene üst üste sınıfta kaldığı

1 . Vah, sh. 27

2 . Vah, sh. 31

3 . Vah, s. 61

4 . Vah, s. 69

5 . Acâib-i Âlem, s.95

6 . Bahtiyarlık, sh. 4

7 . Para, sh. 2

için okuldan atılır ve tahsili yarım kalır. Saadetin para ile olacağına inanan, aynı anda da bir şık olan Sulhi, önce halasından kalan mirası, sonra da zengin bir adam olan kayınpederinin servetini batırır. Vahdeti ise Tıbbiye'yi başarıyla bitirir ve mesleğinde hızla yükselmeye başlar.

Demir Bey'de Mustafa Kameruddin, ressamlık tahsili için Paris'te bulunan bir talebedir. Çalışkan, ahlâklı bir genç olan Mustafa Kameruddin, Paris'te sefahatten uzak durur, tahsili sefahate tercih eder.¹

Haydut Montari'de Nikolay Satanya iyi eğitim görmüş bir gençtir. Kont Delkastilnora'nın şatosunda sekiz on yaşına kadar terbiye edildikten sonra Napoli'de bir mektebe verilmiştir.² Nikolay'ın romanda üç ayrı kişinin kılığına girmesi, babasının ve kontun intikamını alması ve bunları büyük bir ustalıkla gerçekleştirmesi ile eğitimi arasında bir paralellik kurmak mümkündür. Çünkü bütün bunları eğitimsiz, cahil bir insanın başarması imkansızdır.

Diplomalı Kız'da Juli Dopre, eğitim ve öğretimin değerini, insanın hayatta başarı kazanabilmesindeki rolünü yaptıklarıyla, gösterdiği başarıyla ispatlayan bir kahraman olarak yer almaktadır. Juli, fakir bir ailenin kızı olmasına rağmen, babasının bu konudaki ısrarı ve fedakârlığı sayesinde tahsilini tamamlar ve muallimelik şahadetnamesi alır. Fakat bu diploma hiçbir işe yaramamaktadır. Çünkü Juli gibi muallime olmak için bekleyen yüzlerce diplomalı kız vardır. Herşeyini Juli'nin tahsili için harcamuş olan aile sefalet içindedir; yiyecek ekmek bile bulamaz hale gelmiştir. Başından beri Juli'nin tahsil yapmasına karşı olan annesi Polini, onun tahsilinden şikayet etmekte³ ve okula gitmek yerine bir sanat öğrenmiş olsa bu hale düşmeyeceklerini söylemektedir. Açlıktan dolayı yüzü çirkinleştiği için tezgahçılık gibi başka işlere de alınmayan Juli ve ailesi çaresizlik içindedir. Sonunda Juli, bir çıkış yolu bulur: Bir cenaze arabasından düşen bir buket çiçeği alır ve küçük buketlere ayırır, sonra da bunları tiyatro önünde şiir okuyarak satmaya başlar. Ailesinden bunu gizleyen ve bir mağazada işe başladığı yalanını uyduran Juli, ilk geceden başlayarak büyük bir başarı kazanır. Kısa zamanda ünü her tarafa yayılır, kendisiyle ilgili olarak gazetelerde haberler çıkar. Bu arada çiçek satma işini iyice geliştirmiştir.

1 Demir Bey, sh. 60, 61

2 Haydut Montari, sh. 58

3 Diplomalı Kız, sh. 8, 9, 29, 37

Artık her bukete, üstüne bir şiir yazılmış olan kağıtlar ilave etmektedir. Geniş bir servet-i edebiyeye sahip olan¹ Juli'nin yazdığı şiirler birbirinden farklıdır. Juli, o kadar büyük bir başarı elde eder ki sonunda, önünde çiçek sattığı tiyatronun yetkilileri kendisiyle yüklü bir ücret karşılığında senenin belli zamanlarında tiyatrodaki şiir okuması ve tiyatro oyuncularına ders vermesi için bir anlaşma yaparlar. Juli, böylece ailesini sefaletten kurtarıp refaha ulaştırmış ve elindeki diplomanın ne kadar lüzumlu ve faydalı olduğunu ispatlamış olur.

Yazar, eserin sonunda şunları söylemektedir:

"Evet! Juli bu meseleyi pekâlâ halleyledi. Şükûfe-furûş dahi olacak olsa kızları terbiye ve ta'lim etmelidir. Yalnız çiçek satmakla şu saadete nail olmak mümkün olsaydı her şükûfe-furûş kızlar nâil olabilirdi. Terbiye ve ta'lim-i nisvan için memâlik-i sâirenin de Fransa'dan farkı yoktur. Bir kız her ne olacak olursa olmalı talim ve terbiyesini ikmal etmiş bulunmalı. "Bizde kızların talim ve terbiyesine lüzum yoktur" demek için "Bizde erkeklerin de talim ve terbiyesine lüzum yoktur" diyebilmek cesaretini peyda etmelidir. Amma kızların terbiyesine o kadar lüzum olmadığı dava edilebilecekmiş. Terbiye ve talimin o kadarı bu kadarı olamaz. Nisvan dahi cemiyet içinde yaşadıkları medeniyte-i insaniyenin azasından tanındıkça erkeklerin talim ve terbiyeye ne kadar ihtiyaçları varsa kadınların da o kadar ihtiyaçları vardır. Bunu şimdiki zamanlarda inkara cesaret edecek olanları müstakbel mutlaka tekzib edecektir. Kadınlardan dahi tabîbeler, eczacılar, cerrahlar, kâbileler, muharrirler, feylesoflar, muallimeler, falânlar filânlar çoğalıp meydan aldıkları zaman o tekzib-i maddi vukûa gelecektir.

Amma o zaman ne zamandır? Daha çok uzakta mıdır? Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez."²

¹ Diplomalı Kız, sh. 63

² Diplomalı Kız, sh. 226, 227

Ahmet Midhat Efendi, kadınların eğitiminin zaruretinden bahsederek, bunun aksini savunanların gelecekte gerçekleşecek olan gelişmelerle yalanlanacağını belirtmek suretiyle bir ileri görüşlülük örneği sergilemektedir.

Müşâhedât'da Siranuş Hanım ve Agevni aynı pansiyonda eğitim görmüş¹ iki arkadaştır. Agevni, annesinin vefatından sonra on altı yaşına kadar Rahibeler Mektebinde kalmış, sonra da bazı kibar ecnebi familyaları kızlarına edebiyat dersi veren Fransız muallime Madam C.'nin yanına pansiyoner olarak verilir.² Agevni Madam C.'nin pansiyonunda beş seneden fazla bir zaman kalan Agevni, Rahibeler Mektebindeki masumiyetini burada sürdürmez; diğer pansiyoner kızlardan ve gizlice okuduğu romanlardan öğrendikleri onu etkiler ve hür olmak, hayatını yaşamak için pansiyondan ayrılır³ ve kendini sefahat aleminde bulur.

Siranuş Hanım ise annesinin vefatından yedi sekiz ay önce verildiği Leylî Kız Mektebi'nde on dört yaşına kadar kalır. Siranuş Hanım, bu mektepte başarılı bir öğrencidir.

"Siranuş'un gerek sunûf-ı ibtidaiyede ve gerek sunûf-ı tâliye ve âliyede derslerince gayet parlak imtihanlar vermesinden maada ahlâk ciheti de muallime ve mürebbiyelerinin daima tahsinlerine, âferinlerine mazhar olurdu. Hangi sınıfta bulunsa ders ve ahlâk cihetiyle sınıfının birincisi addolunmaktan maada âdeta mürebbiyelerinin muallimelerinin rüfekasındanmış gibi mümtaz addolunurdu."⁴

1 Müşahedat, sh. 158

2 Müşahedat, sh. 104

3 Müşahedat, sh. 110

4 Müşahedat, sh. 170

Siranuş, Leyli Kız Mektebi'nden sonra "Ermeni Patrikhânesi'nin delâletiyle yalnız Fransız lisan ve edebiyatında tekemmül için"¹ Madam C.'nin pansiyonuna verilir. Agavni ile bu pansiyonda tanışan Siranuş, onun düştüğü hataya düşmez. Kendisini diğer kızların menfi etkilerinden muhafaza eder. Yazar, Siranuş ile Agavni arasındaki fark üzerinde özellikle durmaktadır:

"Vakıa o zamanlar Agavni adeta bir kadın hem de hukûk-ı tabiiye-i nısvâniyesinden kemâl-i rüşd ve muhtariyetle istifadeye can atarcasına hazır ve muntazır bir kadın olduğu halde Siranuş henüz niesvaniyet sıfatını belki de ihraz etmemiş sayılacak çocuklardan idiye de Agavni'nin hafif meşrebine mukabil Siranuş'un mîzâc-ı vakûrânesi asıl kadınlığı Siranuş'ta gösterdiği gibi tahsilce dahi kendisinin büyük ablası olabilen Agavni'ye kat kat tefevvukunu herkese hatta Agavni'nin kendisine de teslim ettiriyordu."²

Siranuş ile Agavni arasındaki karakter farkı, tahsildeki durumlarına da yansımaktadır. Yazar, Siranuş'un tahsildeki başarısı üzerinde ayrıntılı olarak dururken Agavni ile ilgili olarak bu hususa sadece temas edip geçmektedir. Agavni pansiyondan olumsuz yönden etkilenir, Siranuş ise daha önceki başarısını burada da tekrarlar:

"Siranuş, bu mektepte üç sene kaldı. Ba'dehu mekteb-i mezkûrun gerek fûnûn, gerek edebiyat derslerinde ve muzıka ve el işlerinde şimdiye kadar bir misli daha görülmemiş ekmel-i şakirdânî olmak mertebesinde imtihan vererek oradan çıktı."³

Siranuş, pansiyondan ayrıldıktan sonra yine Patrikhane'nin tensibi ile Verto Dudu ile kocası Babuş Ağa'nın evine yerleştirilir ve burada da mazbut yaşantısını sürdürür. Romanın sonunda başarılı bir muallime ve sevdiği adamla evlenmiş mutlu bir kadındır.

1 Müşahedat, sh. 170

2 Müşahedat, sh. 181

3 Müşahedat, sh. 182

Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin, iyi eğitim görmüş genç bir adamdır. Ahmet Metin'in babası İslam Dragoz, cahil bir adam olmakla birlikte "aklıyla ilmin kadrini iyi öğrenmiş" olduğundan¹ oğlunun iyi bir eğitim görmesini ister. Ahmet Metin, ilk eğitimini konağa gelen özel hocalardan alır. Bu hocalar arasında İtalyanca dersi veren bir lisan hocası da vardır. Böylece Ahmet Metin, küçük yaşlardan itibaren hem İtalyanca hem de konaktaki Rum hizmetçilerden, babasının Rum yazıcılarından kendi çabasıyla Rumca öğrenir.² Ahmet Metin, haşarı bir çocuk olmasına rağmen üstün zekası sayesinde derslerde başarı gösterir. Babasının vefatından sonra, Mektebi Sultanî'nin leyli öğrencileri arasına giren Ahmet Metin, derslerine çalışmamasına rağmen, zekâsıyla yine büyük bir başarı elde eder. Fransızcada daima birinci çıkar.³

Ahmet Metin'in çocukluğundaki haşarılık gençlik döneminde de bütün hızıyla devam eder. Beyoğlu'nda sefahat âlemine girer.⁴ Fakat kendini kısa zamanda bundan kurtarır. Yirmi bir yaşına kadar herşeyi tecrübe etmiş olan⁵ Ahmet Metin, Paris'e gidip bir süre orada kalır. Frenklerin para israfını şan saymaktan başka bir şeyle meşgul olmadıklarını düşünen ve sıkılan Ahmet Metin, bu defa, Karadeniz'de yunus balığı avcılığı yapmaya merak sarar ve bunun için İstanbul'a geri döner. Bu işte, büyük bir başarı gösterdikten sonra deniz yolcuğu merakına kapılan Ahmet Metin, "gemi inşasından başlayarak kullanmaya kadar bu işin ait olduğu fünün ve sanayide tettebbua girişir"⁶ Bu esnada, kışı İstanbul'da geçirmek üzere Fransa'dan gelen Jorj Gasar, yunus avcılığındaki şöhreti Avrupa kulüplerince bilinen Ahmet Metin'i ziyaret eder. Ahmet Metin, ona mihmanlık teklif eder;

1 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 21

2 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 21

3 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 22

4 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 23

5 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 24

6 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 30

Jorj Gasar bunu kendi masrafını kendisi karşılamak şartıyla kabul eder. Bunun üzerine Ahmet Metin, kendisine "karılık" etmesini teklif eder. Jorj Gasar bunu olumlu karşılar. Böylece Ahmet Metin, bir hoca bulmuş olur. Onun için, yeni bir eğitim dönemi başlamıştır. Jorj Gasar'ın kendisine açtığı ufuktan sonra Batılılar hakkında daha önce verdiği hükmün yanlış olduğunu farkedenden Ahmet Metin, asıl eğitim ve öğretime bundan sonra başlayacaktır.

(...) İnsan bir mektepte ikmal-i tahsil eylediği zaman işte âlim ve fâzıl oluvermiş sayılmaz. Bir kaç lisanı pek güzel öğrendiği zaman bile böyle addolunamaz. Ondan sonra malûmât-ı beşeriyeyi tetkik ve tettebbu için iktidar ve hak kazanmış olur. Ahmet Metin ise henüz bu aleme girmemişti. Bu tettebbu ve tetkik alimi dahi kendisi için yeniden yeniden ve başkaca bir alem-i meçhul olmak üzere münkesif oluvermişti"¹

Jorj Gosar, bütün bir kış mevsimi boyunca, getirttiği yedi sekiz yüz kadar kitabın "Muhteviyat-ı ilmiyye ve edebiyeye ve hikemiyyesini Ahmet'e tamamiyle yutturur."² Ayrıca denizcilik konusunda da öğrenmesi gereken herşeyi Ahmet Metin'e öğretir. Ahmet Metin, "bahriye inşâiye mühendisi"³ olma vasfını taşıyacak derecede büyük bir bilgi birikimine sahip olur.

Ahmet Metin'in eğitiminde bilgi ile tecrübenin birleşmesi söz konusudur. Babasının konağında ve Mekteb-i Sultanî'de gördüğü eğitimden sonra, sefahat alemine girmesi, hemen herşeyi tecrübe etmesi, fakat bunların menfi etkilerine kapılmayıp kendini kurtarması bu hususa ilk aşamayı oluşturur. İkinci aşamada ise, Jorj Gasar'la olan beraberliğinin ve çeşitli konularda yüzlerce kitap okumasının ardından, projesini kendisinin çizdiği bir gemi yaptırıp, etkisinde kaldığı Şirzad romanındaki mekânları görmek, Şirzad'ın romandaki

1 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 31

2 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 32

3 Ahmet Metin ve Şirzad, sh. 38

çıkması yer alır. Romanın konusunu teşkil eden olaylar da bu seyahat esnasında meydana gelir. Ahmet Metin, roman boyunca tecrübe ve bilgisini tatbik eder ve gösterir. O, her bakımdan kâmil bir insandır.

Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin, hizmetçisi Vasiliki'yi eğitir. Ona Fransızca öğretmeye çalışır. Vasiliki bu suretle müsbet yönde bir değişime uğrar. Romanın önemli kahramanlarından olan Neofari, iyi eğitim görmüş bir kadındır. Küçük yaşta lisan öğrenmeye başlamış, daha sonra tahsil için Pare'e gönderilmiştir.¹ Neofari'nin tahsili karakterini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü bu tahsil, onu kendi kültüründen koparmıştır. Neofari'nin sevgilisi Nikolso tembel olduğu için mektepten kovulmuş, dolayısıyla tahsili yarım kalmış cahil bir kişidir.

İki Hüdakâr'da Wikont Dö Blanşmezon, Cizvit papazları tarafından eğitilmiştir.² Matmazel Sesil Dö Berviyar. Önce manastırda eğitim görmüş, sonra eğitimine özel hocalarla devam ettirmiştir.

Ana-Kız'da Anjelic, anne ve babası tarafından büyük fedakarlıklarla, yatılı okulda tahsil görmesi sağlanmış bir kadındır. Fakat bu eğitim onun hayatını müsbet yönde etkiler. Lüks bir hayat yaşamak için annesini ve çocuğunu terk ederek sefahet hayatına adanır.

Taaffüfte romanın iki önemli kahramanı Saniha Hanım ve Rasih Efendi, iyi eğitim görmüş kişilerdir. Yazar, Saniha Hanım'ın eğitimi hakkında ayrıntılı olarak bilgi vermektedir.³ Buna göre Saniha Hanım, beş yaşındayken babasının yalısında özel hocalardan ders alarak öğrenime başlamıştır. Türkçe için bir hocadan ders almakta, diğer taraftan babasının dostu Doktor Franingberg'den de Fransızca dersi almaktadır. Saniha'nın eğitiminde Fransızca, Türkçe'ye nisbetle daha baskındır. On iki yaşında, o yaştaki bir Fransız kızından daha mükemmel Fransızca bilmektedir.⁴ Türkçesi, Fransızcası derecesinde değildir. Farisî ve Arabî'yi ise biraz görmüştür. Daniş Bey'in vefat etmesiyle birlikte Saniha Hanım'ın eğitimi kısa bir inkıtaa uğrar. Ailenin işleriyle uğraşan Doktor Franinberg onunla meşgul olamaz. Saniha Hanım, bir yıl kadar Türkçe, Arapça ve Farsça hocalarının elinde kalır.

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s.161-162

2 İki Hüdakâr, s.6

3 Taaffüf, sh.

4 Taaffüf, sh. 71

Bu dönemde Türkçesi biraz daha ilerler. Doktor Franinberg, Saniha Hanım'ın öğreniminin lisan öğreniminden ibaret kalmaması ve malumat noksanlığının ortadan kalkması için Saniha Hanım'a hendese, coğrafya, ilm-i heyet, kozmografya, hikmet-i tabirye, kimya, tarih gibi dersler de verir. Saniha Hanım, on beş yaşına geldiğinde mükemmel bir eğitim almış bir genç kızdır. Avrupa kızlarına bile müyesser olmayacak derecede olan, Osmanlı ülkesinde ise o zamanlarda rastlanması mümkün olmayan bu eğitim, Saniha Hanım hakkında ileri geri konuşulmasına sebep olur. Onu tanıyan bazı kadınların hakkındaki sözleri şöyledir:

"Canım, onun nesine kız demeli? Hekimlik onda, mühendislik onda, müneccimlik onda, o bambaşka bir şey. Adeta bir erkek. Maazallah, maazallah! Daha neler göreceğiz?"¹

Doktor Franinberg, Saniha Hanım'ın dini bilgilerini de ikmal ettirmiştir. Bir müderris efendi haftada iki gün ders vermeye gelir ve Doktor'un da hazır bulunduğu bu derslerde ilmihalden başlayarak "hakâyık-ı diniyye" Saniha'ya takrir ve tefhim olunur.² Saniha Hanım'ın dini tahsili aleyhine söylenen sözleri daha da çeşitlendirir: "Kız değil kürsü şeyhi!", "üç aylar sahtası!", "malumat küpü!", "söz ebesi"³

Saniha Hanım, mükemmel bir eğitim görmüş olmakla birlikte tecrübesiz olmak gibi bir eksiği vardır. Bu eksiği kendisi gibi iyi yetişmiş bir insan olan kocası Rasih Efendi tamamlar.

Belgradlı bir Ağa'nın oğlu olan Rasih Efendi, küçük yaşta babası sayesinde, "Nemçe lisanını" tahsil etmiş, aile dostları Mösyö Miryel'in "Fransız lisanının âlem-i medeniyette lisan-ı umumi olduğunu babasına anlatması üzerine Paris'e gönderilmiş, orada önce tıp sonra da hukuk tahsiline başlamış, fakat bunları yarım bırakmış, felsefe ve edebiyat tahsilini tamamlamaya muvaffak olmuştur.⁴ Rasih, geniş bilgi biriminin yanısıra tecrübe sahibi bir kişidir. Sefahat alemlerinde bulunmuş, fakat kendini kurtarmasını bilmiştir. Kendini tanıtırken,

1 Taaffüf, sh. 83, 84

2 Taaffüf, sh. 84

3 Taaffüf, sh. 86

4 Taaffüf, sh. 122

içki içmediğini, kumar oynamadığını, hovardalıktan bıkip usandığını söyler.¹

Gönüllü'de Recep Kusu, tahsil terbiye görmüş, mürekkep yalamış, kültürlü, gazeteleri takip eden bir kişidir.²

Jöntürk'te Nurullah Bey, mükemmel tahsil görmüş³ bir kişi olarak yer almaktadır.⁴ "Mekteb-i Sultanî'de ikmal-i tahsil etmiş."⁵ Hukuk mektebinden ikincilikle mezun olmuştur.⁶ Zeki, çalışkan ve başarılı bir insandır.

Ceylan Hanım, alafranga terbiye ile yetiştirilmiş bir genç kızdır. Bu, onu yaşantı ve düşünce bakımından olumsuz özelliklere sahip omasına yol açar.

Fatma Ahdiye Hanım, Ceylan Hanım'ın tersine "yeniye eskiyi mezcederek mükemmel bir t alim ve terbiye dahilinde" yetişir.⁷

Ahmet Midhat Efendi'ye göre eğitim insan için; erkek olsun, kadın olsun, son derece önemlidir. Bu kahramanların hayatında eğitimin önemli yerine bakılarak varılabilecek bir sonuçtur.

Diğer insanlardan üstün olan ve önemli işler başaran kahramanlar, iyi eğitim almış, bilgili insanlardır (*Firkat'te Memduh, Yeryüzünde Bir Melek'te Şefik, Felâatun Bey ile Rakım Efendi'de Rakım, Paris'te Bir Türk'te Nasuh, Karnaval'da Resmi, Para'da Vahdeti vs.*). Bu durum, kahramanların iyi ya da kötü olmasına göre değişmemektedir. Kötü karakterli kahramanlar da eğer kimsenin yapamayacağı işler yapıyorlarsa, mutlaka eğitim görmüş zeki kimseler olarak bunu başarmaktadırlar (*Hasan Mellah'ta Dominiko Padya, Vah'ta Behçet*).

1 Taaffüf, sh. 117

2 Gönüllü, sh. 19, 23, 24

3 Jöntürk, sh. 29

4 Jöntürk, sh. 29

5 Jöntürk, sh. 85

6 Jöntürk, sh. 30

7 Jöntürk, sh. 22

Ahmet Midhat Efendi'ye göre ideal bir eğitimin iki önemli boyutu vardır: Bunlardan birincisi bilgi, ikincisi ise tecrübedir. İdeal kahramanların hemen hepsinde bu iki özelliğin bir arada yer aldığı, yani kahramanların hem tecrübe sahibi, deneyimli hem de bilgili oldukları görülmektedir.

Eğitimin, mükemmelliğinin bir diğer ölçüsü; şekilde bulmayıp öze inmesiyle ilgilidir. Şık olarak nitelendirilen menfi kahramanların eğitimi, en iyi hocalardan veya en iyi okullarda eğitim almış bile olsalar şekilde kalmaktadır. Fransızca konuşmayı ve giyinmeyi, alafranga adabı muâsereti iyi bilen fakat bilgi bakımından yetersiz olan bu tür kahramanlar başarılı olamamakta, sahip oldukları herşeyi kaybetmektedir.

Yazara göre ideal manada bir eğitimin bilgi ile tecrübeyi, şekille özü birleştirmesinin yanısıra sahip olduğu bir diğer özellik, çok yönlü olmasıdır. İdeal kahramanların bir konuda değil bir çok konuda tahsil görmesi, hemen herşeyi bilmesi bu hususu desteklemektedir.

Eğitim gören kahramanların önemli bir kısmı, özel hocalardan ders alarak yetişmişlerdir (Fazıla Hanım, Kuzella, Nasuh). Fakat, okullarda eğitim gören kahramanlar (Hasan Mellah, Şefik, Rakım Efendi, Kaplan Bey, Vahdeti, Nikolay Satonya, Jüli Döpre, Ahmet Metin) daha fazla ön plâna çıkmaktadır. Bununla birlikte okullarda eğitim gören kahramanların bir çoğu aynı zamanda özel hocalardan da ders almışlardır.

Yazar eğitimde maddî-manevî ayırım yapmamaktadır. Müsbet bilimleri tahsil eden kahramanların (Şefik, Vahdetî, Ahmet Metin) dinî bilgilerinin de sağlam olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada en açık örnek *Taaffüf* 'te görülür: Sâniha Hanım bütün bilimlerle ilgili tahsilini tamamlarken, hocası Doktor Franinberg onun dinî bilgileri de öğrenmesi için özel bir hoca tutar.

2. Eğitim Görmemiş Olan Kahramanlar

Hasan Mellah'ın ve Zeyl-i Hasan Mellah'ın önemli kahramanlarından olan Alonzo, ümmi, cahil, fakat "uluvv-ı fikr sahibi" bir kahramandır.¹ Gayri meşru bir çocuk olarak dünyaya gelen ve türlü sıkıntılarla büyüyen, köle olarak satılan Alonzo'nun eğitim görmemiş olması içinde bulunduğu şartlardan kaynaklanır, fakat bu durum onun için bir noksanlık teşkil etmez. Çünkü Alonzo, son derece zeki, akıllı bir kişidir. Yaşadığı tecrübelerle daha da keskinleşen zekası sayesinde içine düştüğü zorluklardan kurtulmayı başarır. Hasan Mellah'ın en yakın adamı ve yardımcısıdır.

Zeyl-i Hasan Mellah'ta Alonzo'nun âşık olup evlendiği Culya, kimsesiz² ve bu yüzden de eğitimsiz bir genç kızdır. Culya'nın eğitimsizliği sadece bilgi bakımından değil, aynı zamanda tecrübe bakımından da söz konusudur. Tecrübesiz, görgüsüz bir genç kız olan Culya, Alonzo ile birlikte Malta'dan ayrılıp, Hasan Mellah'ın konağında yaşamaya başladıktan sonra değişir; "vahşiliği" azalır³ ve âdâb-ı muâşereti bilen bir genç kız hâline gelir.

Hüseyin Fellah'ta Mustafa, cahil bir gençtir.⁴ Fakat aynı zamanda iyi kalpli, saf bir insandır. Babasından özlü sözler naklederek konuşur. Babasının bir feylesof olduğunu söyleyenlere, babasının feylesof değil, dini bütün Müslüman olduğunu ifade ederek cevap verir.⁵ Mustafa, feylesof yerine koncolos kelimesini kullanmakta bu da onun cehaletinin bir göstergesi olmaktadır.⁶ Oldukça güçlü bir hissiyata sahip olan Mustafa, duygularını dile getirememekten ve okumamış

1 Zeyl-i Hasan Mellah, sh. 900

2 Zeyl-i Hasan Mellah, sh. 486

3 Zeyl-i Hasan Mellah, sh. 641

4 Hüseyin Fellah, sh. 146

5 Hüseyin Fellah, sh. 148

6 Hüseyin Fellah, sh. 146

olmaktan şikayet eder.¹ Romanda, kendisinden bir filozof olarak bahsedilen² Mustafa; yazara göre, J. J. Russo, Litre, Diyojen gibi filozoflardaki "fikir-i âzâdeyi"ye sahiptir. Bu durumda, onun eğitim görmemiş olması kendisi için menfi bir özellik sayılmaz.

Felâtun Bey ile Rakım Efendi'de Mustafa Meraki Efendi, tahsil görmemiş, cahil bir adam olarak yer almaktadır.³ Alafranga meşreb bir kişi olan⁴ Mustafa Meraki Efendi'nin cahil oluşunun menfi tesiri en fazla, çocukları Felâtun Bey ve Mihriban Hatun'un eğitimlerinin sadece şekilden ibaret muhtevadan yoksun bir eğitim olarak gerçekleşmesinde kendini gösterir. Bunun sonunda da Felâtun Bey hem kendisi hem de toplum için zararlı bir kişi haline gelir.

Vah'ta Despino, okuma yazma bile bilmeyen, cahil bir kadındır.⁵ İyi kalpli olmasına rağmen, cehaleti sebebiyle büyük hatalar yapar. Romandaki bütün felaketlerin sebebi odur.⁶

Romanda cahil olarak nitelendirebileceğimiz bir kahraman daha vardır: Samurkaş (Ferdane) Hanım'ın kocası Talat Bey. Yakalandığı bir hastalık sebebiyle eğitimi yarım kalan Talat Beyi, kendini mükemmel bir eğitim görmüş olan karısına denk görmemekte, bunun ızdırabını çekmektedir. Karısını kıskanmasının sebeplerinden biri de budur.

Bahtiyarlık'ta Yamalı Musa Ağa, okuma yazma bilmeyen, cahil bir adam olarak yer alır.⁷ Oğlu Senai'yi iyi yetiştiremez. Onu Mekteb-i Sultanî'ye istemeyerek verir. ⁸ Fakat oğlunu İstanbul'a gönderirken,

1 Hüseyin Fellah, sh. 158

2 Hüseyin Fellah, sh. 28, 300

3 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 4

4 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, sh. 3

5 Vah, sh. 146

6 Vah, sh. 150

7 Bahtiyarlık, sh. 56

8 Bahtiyarlık, sh. 14

ona okuyup büyük adam olması yönünde nasihat verir.¹ Senai'nin "vird-i zebani" olan "Ben paşa olacağım"² sözü bu nasihattan kaynaklanır. Senai, sonunda "Paşa" değil, bir "şık" olur.

Para'da Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa, paradan başka bir şey düşünmeyen, "ham ervah" bir kişidir.³ Kızlarının alafranga eğitim aldığından haberi bile olmaz.⁴

Demir Bey'de Feride Hanım, cahil bir kadındır, fakat son derece zekidir.⁵ Oğlunun Frenkçe öğrenmesine karşı çıkar.⁶ Bu, geleneklere bağlı, muhafazakâr bir kadın olmasından dolayıdır.

Diplomalı Kız'da Jan Döpre ile Polini Döpre, amele sınıfından olmaları hasebiyle eğitim görmemiş kişilerdir. Jan Döpre, kızının da kendisi gibi cahil olmaması için ve müreffeh bir hayata kavuşacağını düşünerek, mükemmel bir tahsil görmesini sağlar. Bütün hayatını buna vakfeder. Hürriyet taraftarı olan ve Volter mezhebine sahip olanları seven Jan Döpre, dinsiz olduğunu söylemekte, fakat dinin de dinsizliğin de ne olduğunu bilmemektedir.⁷ Tahsil gören kızından istifade ederek, bir takım bilgileri öğrenince "Aman ya Rab! Biz ne eşek imişiz! Dünyada ne kadar malumat varmış da haberimiz yokmuş"⁸ der. Madam Döpre de kocası gibi, eğitim görmemiştir. Onu kendisi gibi olan kızlarından ayıran özelliği akıllı ve zeki olmasıdır.⁹

1 Bahtiyarlık, sh. 6

2 Bahtiyarlık, sh. 15

3 Bahtiyarlık, sh. 49

4 Bahtiyarlık, sh. 48

5 Bahtiyarlık, sh. 30

6 Bahtiyarlık, sh. 57

7 Diplomalı Kız, sh. 33

8 Diplomalı Kız, sh. 36

9 Diplomalı Kız, sh. 20

Müşâhedât'ta Refet Bey, iyi eğitim görmemiş bir kişidir. Fikir ve nazarı pek mahdutu olmakla birlikte "dirayet ve fetanet" sahibidir.¹ Ayrıca geniş bir hayat tecrübesi vardır. Sefahat aleminde yaşayan bir mirasyedi iken tövbekar olmuş ve Seyyid Muhammed Numan'ın yanında tacir çırağı olarak çalışmaya başlamıştır. Zeka, tecrübe ve çalışkanlık Refet'in bilgisizliğini izale etmektedir. Fakat romanda, okumaya merak sarması,² bu konudaki eksikliğini ortadan kaldıracağını göstermektedir.

Seyyid Muhammed Numan'ın kızı Feride, bünyesi zayıf ve hastalıklı olması sebebiyle iyi eğitim görememiş, cahil bir genç kızdır.³ Fransızca harflerle Osmanlıca mektup yazması⁴ eğitiminin en kada yetersiz olduğunu göstermektedir. Feride, Refet Bey'e delicesine aşık olarak ve onunla evlenmesine varlığını engel olarak gördüğü Agavni'yi kiralık katil tutarak öldürtür. Fakat Agavni'nin ölüm haberini alınca, vicdan azabından dolayı hastalanır, adeta aklını kaybeder ve sonunda ölür.⁵ Bu, yazara göre "cehalet ile ye'sin içtimandan meydana gelen"⁶ bir felâkettir.

Jöntürk'te Fatma Ahdiye Hanım'ın annesi Dilşinas Hanım, ümmi bir kadındır.⁷ Yazar, onun tahsilsiz, fakat gayet güzel terbiye görmüş olduğunu belirtmektedir.⁸ Dilşinas için yegane ilim, ilmihaldir.⁹ Kızının Darulmuallimât'a gönderilmesine karşı çıkar.¹⁰ Bu onun muhafazakar bir kadın olduğunu gösterir.

1 Müşâhedat, sh. 67

2 Müşâhedat, sh. 227

3 Müşâhedat, sh. 218

4 Müşâhedat, sh. 210, 219

5 Müşâhedat, sh. 279

6 Müşâhedat, sh. 254

7 Jöntürk, sh. 12

8 Jöntürk, sh. 12

9 Jöntürk, sh. 19

10 Jöntürk, sh. 19

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde eğitim görmemiş olduğu belirtilen kahramanların, eğitim gördüğü belirtilen kahramanlardan sayıca daha az olduğunu görüyoruz. Bu elbette, eğitim görmüş kahramanların daha fazla olduğu anlamına gelmemektedir. Yazar; eğitimsiz, cahil olduğunu tahmin edebileceğimiz pek çok kahramanın bu özelliğini belirtme ihtiyacı duymamış, buna karşılık eğitim görmüş olan kahramanların bu özeliği üzerinde daha geniş olarak durmuştur. Bu, yazarın eğitime verdiği önemden kaynaklanmaktadır.

Eğitim görmemiş kahramanları genel olarak iki guruba ayırmak mümkündür. Birinci gurupta, bilgi bakımından olduğu gibi tecrübe ve zeka bakımından da yetersiz olan kişiler yer almaktadır (*Felâtn Bey ile Rakım Efendi*'de Mustafa Merâki Efendi, *Vah'ta* Dospino, *Bahtiyarlık'ta* Yamalı Musa Ağa, *Müşâhedât'ta* Feride). Bunlar isteyerek veya istemeyerek bir çok fenalıklara sebep olurlar. İkinci grupta ise tahsilsiz, cahil olmakla birlikte, tecrübe sahibi, zeki kişiler yer almaktadır (*Hasan Mellah'ta* Alonzo, *Müşâhedât'ta* Rafet Bey). Bunların tecrübe ve zekaları bilgisizliklerini telafi etmektedir. Fakat yine de bu kahramanların mükemmel oldukları söylenemez.

VI.BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
MESLEKLERİ

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında çok geniş bir meslek yelpazesi vardır. Fakat kahramanlarla meslekleri arasındaki münasebetin her zaman ele alındığını ifade etmek mümkün değildir. Pek çok kahramanın önemli bir mevki işgal etmesine rağmen, mesleğinin işlenmediği ya da kahramanla mesleği arasındaki irtibatın yeterince ortaya konmadığı, meslekle ilgili hususların geri planda kaldığı görülmektedir. Bazı mesleklere mensup kahramanlar ise mesleklerin özelliği gereği, çoğunlukla figüratif kişiler olarak yer almaktadır.

Bu bölümde kahramanları mesleklerine göre guruplandıracağız. Her bir mesleğe mensup kahramanları ele alırken, meslekleriyle ilgili özelliklere sahip kahramanların bu özelliklerine yer verecek, fakat böyle olmayan kahramanları, en sonda ismen zikretmekle yetineceğiz.

1. Devlet Adamları, Memurlar

Esaret'de Zeynel Bey, on yedi sene memur olarak çalışır ve milletine bu kadar hizmeti kafi görerek, evinde rahatına bakmak için istifa eder.¹

Gençlik'te hikâyenin anlatıcı kişisi, kalemde çırak olarak çalışan bir memurdur.

Eyvah'da Memduh Bey, Bâb-ı Seraskerî'de memur olarak² çalışan bir kahramandır. Her gün düzenli olarak işine giden Memduh Bey'in işine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Hasan Mellah'ta Hasan Mellah'ın babası olan Seyyidi Osman, Fas hükümdarı Molla Seyyidi Muhammed'in müsteşarıdır. Vatanını seven, ileri görüşlü, dürüst bir devlet adamı olan Seyyidi Osman, Fas'ta ıslahat hareketlerine girişir. Avrupa kanunlarını tercüme ettirerek

1 Esaret, s. 54

2 Eyvah, s. 27

uygular.¹ Halkın, yenilikleri gavur icadıdır, bidat-ı seyyiedir, diye reddederek isyan etmesi neticesinde ailesi ile birlikte şehit olur.²

Molla Seyyidi Muhammed, Fas'ta Avrupa medeniyeti gibi bir medeniyet çıkarmağa çalışıp bunda muvaffak olmuş bir hükümdardır.³

Zeyl-i Hasan Mellah'ta Mehmet Ali Paşa; dirayetli, tedbirli⁴ bir devlet adamı olarak yer alır.

Yeryüzünde Bir Melek'te Vali Paşa olarak yer alan Vidin Valisi, "terbiye ve tahsili noksan olmakla birlikte "merdane yüreği olan",⁵ ve "hasâil-i hamîde-i tabiiyeye malik"⁶ bir adam olarak tavsif edilmektedir. Şefik'e yakınlık gösteren ve oğlunun ondan Fransızca öğrenmesini sağlayan Vali Paşa, Şefik Vidin'den ayrılırken ona "Ben seni evladım gibi severim Şefik Efendi" der.⁷ Bütün bu olumlu özelliklerden hareketle Vali Paşa'nın işinin ehli, dürüst ve iyi bir vali olduğunu ifade edebiliriz.

Vali muavini olan İbrahim Bey de Vali Paşa gibi olumlu özelliklere sahiptir. Mert⁸ ve cömert⁹ bir insandır. Şefik'e dost olur ve ona elinden gelen yardımı yapar.

L. Bey mazbata odasındaki çalıştığı, ayrıca, sefahat düşkünü ve mirasyedi olduğu bildirilen¹⁰ bir kahramandır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de romandaki iki önemli kahraman olan Felâton Bey ve Rakım Efendi, Hariciye kaleminde memur olarak çalışmaktadır. Fakat bu iki kahramanın çalışma tarzları

-
- 1 Hasan Mellah, s. 135
 - 2 Hasan Mellah, s. 136
 - 3 Hasan Mellah, s. 132
 - 4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 744
 - 5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 750
 - 6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 830
 - 7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 830
 - 8 Yeryüzünde Bir Melek, s. 768
 - 9 Yeryüzünde Bir Melek, s. 824
 - 10 Yeryüzünde Bir Melek, s. 243-245

birbirinden çok farklıdır: Felâtun Bey, son derece tembeldir. Kalem'e haftada ancak üç saat gelmekte onu da "nakl-i hikâyât"la geçirmektedir.¹ Dolayısıyla işiyle ilgili bilgileri öğrenmesi de mümkün olmamaktadır. Bütün zamanını eğlence ve gezintilerle geçiren Felâtun Bey çalışma fikrine karşıdır.² Tembellik ve cehalet biri diğerinin sonucu olan iki nitelik olarak onun şahsında birleşir. Neticede, Felâtun Bey, bütün servetini kumarda, sefahat alemlerinde kaybederek perişan bir vaziyete düşer³ ve Cezayir'de bir adada mutasarrıflık yapmak üzere İstanbul'dan ayrılır.

Rakım Efendi ise kalemdeki işine düzenli olarak devam edip görevini titizlikle yerine getirmekle bile yetinmeyecek derecede çalışkan bir insandır.⁴ Gece gündüz çalışır, okur. Zamanla mütercimlik, muharrirlik gibi ek işler yapmaya başlar. Muharrirlikten daha fazla para kazanmaya başladığını görünce memuriyeti bırakır. Yazar, buna teessüf eder.⁵ Rakım Efendi, çalışkanlığının bir sonucu olarak hem zengin bir adam haline gelir, hem de mutlu olur.

Felâtun Bey'in memur olarak kalması, buna karşılık Rakım Efendi'nin memuriyetten ayrılarak, bilgi ve çalışkanlığı sayesinde büyük başarılar elde etmesi dikkat çekici bir husustur.

Bir Gerçek Hikâye'de, Akdeniz'de ahali Rumlardan oluşan bir adada "makam-ı riyaset"te bulunan K., görevini suistimal eden ve bu yüzden görevinden azledilen bir kişidir. Şahsında bulunan şehvetpe-restlik,⁶ kıskançlık gibi olumsuz özellikler, K.'nın işini de olumsuz yönde etkiler. Ali isimli genç bir Türk askeri ile bir Rum kızının birleşmesini üstüne hiç vazife değilken, sırf kıskançlık sebebiyle engeller.

-
- 1 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 5
 - 2 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 72
 - 3 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 134, 135
 - 4 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 11, 18
 - 5 Felâtun Bey ile Rakım Efendi, s. 14, 15
 - 6 Bir Gerçek Hikâye, s. 35

Rumlara "yardakçılık" eder,¹ Rum kızının ifadesini değiştirir,² Rumları Ali aleyhine kışkırtır. Eserin sonunda onun görevinden azledildiğini öğreniriz.

Kafkas'da Kırım despotu Gaspodin Sentiyanus, devlet ve milletine (Rusya ve Ruslar) bağlı³ bir kişidir.

Bekarlık Sultanlık mı Dedin?'de Sururi Efendi, kırk iki, kırk üç yaşına kadar memur olarak⁴ Anadolu'da görev yapmış olan bir kahramandır. Daha sonra memuriyetten el çeker.⁵

Karnaval'da Nizami, sandık emini olarak çalışan bir memurdur.⁶ Metresine para yetiştirebilmek için zimmetine para geçirir. Sefih bir kişidir.

Henüz On Yedi Yaşında'da Cüneyt Bey, "başkatip" olduğu bildirilen⁷ ve romandaki randevu evinin müdavimlerinden olması hasebiyle sefahat düşkünü olduğunu söyleyebileceğimiz bir kahramandır.

Acaib-i Alem'de Hicabi Bey, memur olarak çalışan bir kahramandır.⁸ Sadece ilim ile meşgul olmak istediği ve memuriyeti tahsile mani gördüğü için memuriyetten istifa eder.⁹

Vah'da romanın önemli kahramanlarından olan Necati, mâliye nezaretinde memurdur.¹⁰ İşine düzenli olarak devam eden, çalışan, dürüst bir insandır.

1 Bir Gerçek Hikâye, s. 34

2 Bir Gerçek Hikâye, s. 40

3 Kafkas, s. 53

4 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 51

5 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 52

6 Karnaval, s. 99

7 Henüz On Yedi Yaşında, s. 109

8 Acaib-i Alem, s. 20

9 Acaib-i Alem, s. 22

10 Vah, s. 29

Fürs-i Kadimde Bir Facia'da İran Şahı Keykavus; zayıf karakteri, Efrasiyab ise (Turan hükümdarı) vehmi sebebiyle yanlış kararlar veren kişilerdir. Efrasiyab'ın veziri Piran; akıllı, mert, kadirşinas bir vezirdir. Efrasiyab'ın hata işlemesine mani olmak ister, fakat muvaffak olamaz.

Esrar-ı Cinâyât'da işine sadakatle bağlı çalışkan memurlar ile vazifesini kötüye kullanan bir devlet adamı yer almaktadır:

Osman Sabri Efendi, merkez müstantıklarından¹ zeki, karakter sahibi bir kişidir.² Geniş bir bilgi birikimine sahip olan, Fransızca bilen,³ işini titizlikle yapan Osman Sabri Efendi, romanda, birbiriyle ilgili olarak işlenmiş cinayetleri aydınlatır. Cinayetlerle ilgili olan Hediye Hanım'ı Beyoğlu Mutasarrıfının korumak istemesi ve bu yüzden Osman Sabri Efendi'yi tehdit etmesi, işten kovması ve nihayet hapse attırması, onu yıldırılmaz. Osman Sabri Efendi çalışmaya devam eder ve suçlu olan Hediye Hanım'ın mahkemeye çıkmasını söyler. Vazifesine bağlı ve bu hususta cesaret ve fedakarlık sahibi bir kişi olan Osman Sabri Efendi, kanunların gereğini yerine getirme hususunda hiçbir zaaf alâmeti göstermez. Cinâyetleri işleyen kişi olan ve serencamı okuyucuda acıma hissi uyandıran, cinayet işlemesi pek çok kişi tarafından haklı ve mazur görülebilecek olan Mustafa'nın idamını arzu etmesi,⁴ işine şahsi duygularını karıştırmayan bir kanun adamı olduğunu göstermektedir.

Osman Sabri Efendi'nin yardımcısı ve arkadaşı olan Necmi, bir polis hafiyesidir.⁵ İşini ustalıkla yapan bir kişidir. İşten atılmasına ve hapsedilmesine rağmen Osman Sabri Efendi'ye olan bağlılığını sürdürür ve onun direktifleri doğrultusunda hareket eder.

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 6

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 9, 10

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 55

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 219

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 27

İsmi belirtilmeyen, Komisyon Reisi, kanuna riayet eden, işinde ehliyet sahibi¹ bir kişidir. Yazar onun "kanun ve nizam mutaassıbı" olduğunu² belirtmektedir.

Beyoğlu mutasarrıfı Mevdüddin Paşa, vazifesini kötüye kullanan bir kişidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, cinayetlerle ilgisi olan ve kendisinin gayri meşru ilişki içinde bulunduğu³ Hediye Hanım'ı korumak için Osman Sabri Efendi'yi önce tehdit eder,⁴ tehditleri kâr etmeyince de işten kovdurur, hapse attırır. Bütün bunlara rağmen soruşturmanın devam etmesini ve hakikatin ortaya çıkmasını engellemez. Bunda Osman Sabri Efendi'nin olduğu kadar, Mustafa'nın itiraflarını yayımlayan bir gazetecinin de payı olduğunu belirtelim. Herşeyin ortaya çıkması karşısında Mevdüddin Paşa, firar etmek zorunda kalır.⁵

Cellat'da Fransa İmparatoru Napolyon, ehemmiyet verdiği işi sonuna kadar götüren,⁶ yüksek ahlak sahibi⁷ bir kişi olarak yer almaktadır.

Romanın kötü kişisi olan Simon Bankar vazifesi mümeyyizlik olan bir memurdur. İşini kötüye kullanır ve bu suretle zengin olur.

Hayret'de, İstanbul'da Safakok Sanc'ın kaldığı otele giren haydutların peşine düşen Kaymakam Bey, cesareti⁸ ve gayreti⁹ ile temayüz eden bir kahramandır. Son derece dürüştür. Kendisine verilmek istenen bahşisi reddeder.¹⁰

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 108

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 108

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 109

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 73, 74

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 211

6 Cellat, s. 92

7 Cellat, s. 101

8 Hayret, s. 40

9 Hayret, s. 55

10 Hayret, s. 64

Bahtiyarlık'da Semih Efendi, "ilmiyeden yetişmiş Mülkiye'ye tahvil-i memuriyet etmiş"¹ bir kişidir. Son derece çalışkan olduğu ve vazifesini titizlikle yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Fakat memuriyetten memnun değildir. Semih Efendi'ye göre, "memur olan adam maaşı mukabilinde bütün ömrünü ve kuva-yı ömrünü devletine milletine satmıştır. Bu adam umur-ı memuriyetten ve devlet ve milletin hizmetinden maada hiçbir şeye zihin ve zamanını sarf etmemelidir. Sarf ederse bunu dahi bir ihtilas kabul etmelidir."² "bir sanat veya ticarete fetanet ve gayret semeresi olarak milyonlar kazanmak mümkündür. Memuriyette ise iffet ve sadakat ve istikamet feda edilmedikten sonra böyle bir servet kazanmak mümkün olamaz."³ Dürüst ve çalışkan bir memur olan Semir Efendi, ne zengin ne de bahtiyar olabilmıştır. Bu yüzden oğlunun bir sanat ya da ticaretle uğraşmasını tavsiye eder.

Arnavutlar Solyotlar'da Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa, zeki, dirâyetli,⁴ fakat aynı zamanda şiddet sahibi, müstebid⁵ bir kişi olarak yer almaktadır.

Haydut Montari'de ismi belirtilmeyen Müstantik Efendi, işini dürüstçe ve titizlikle yapan bir kişidir. Corcino'nun rüşvetini reddeder.⁶ "Memuriyete âşık gayet namuslu"⁷ bir insandır.

Gürcü Kızı'nda, Çar Vekili Prens Çiçenof; vehimli, muhteris olmak gibi olumsuz özelliklere sahip, Ruslara yaranmaya çalışan⁸ ehliyetsiz bir kişidir.

1 Bahtiyarlık, s. 16

2 Bahtiyarlık, s. 17

3 Bahtiyarlık, s. 17, 18

4 Arnavutlar Solyotlar, s. 16

5 Arnavutlar Solyotlar, s. 16

6 Haydut Montari, s. 116

7 Haydut Montari, s. 230

8 Gürcü Kızı, s. 51

Taaffüfde Daniş Bey, iş hayatına ticaretle başlamış, fakat daha sonra Mısır'da memuriyete intisap etmiş, zeki, muhteris ve başarılı bir insandır. Paşa olamadığı için memuriyetten istifa etmiştir.¹

Romanın önemli kahramanlarından olan Tosun Bey, bir kalemde memur olarak çalışmaktadır. Fakat sefahat düşkünü bir adam olduğu için, çalıştığı kaleme düzenli olarak devam etmemektedir. Yazar bunu, "zira böyle safa tüccarı olan adamların umur-ı memûrelerine devamsızlıkları dahi cümle mahsûsât-ı seyyielerindendir"² diyerek ifade etmektedir.

Jöntürk'te ismi belirtilmeyen bir Müdde-i Umumî, "umûr-ı memûresinde kusur etmemek gayretinde olan bir zat"³ olarak tanıtılmaktadır. Nurullah Bey'in babası Kâşif Efendi bir katiptir.⁴

Romanda kendisinden Mutasarrıf Paşa diye bahsedilen Akka Mutasarrıfı, "güzel kalpli bir adam"dır.⁵ Nurullah Bey'i hüsn-i kabul ile karşılar.⁶

Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde yer alan ve devlet memuru olan diğer kahramanlar şunlardır:

Felsefe-i Zenan'da bir Hafız-ı Kütüp, Halep Valisi Muhsin Paşa, Muhsin Paşa'nın Divan Efendisi Sıtkı; Mihnetkeşan'da mahalle muhtarı, mahalle bekçisi; Firkat'te Rumeli Beylerbeyliğinden emekli S. Paşa; Açıkbaş'ta bir katip; Hasan Mellah'ta Kartacna Mutasarrıfı, bir polis zabiti, Korsika Liman Zabıtası, Korsika Liman Reisi, Korsika Valisi, Kölemen Beyi Murat Bey; Zeyl-i Hasan Mellah'da, Cezayir Kadısı, Cezayir Dayısı, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa, Fas

-
- 1 Taaffüf, s. 53
 - 2 Taaffüf, s. 327
 - 3 Jöntürk, s. 250
 - 4 Jöntürk, s. 84
 - 5 Jöntürk, s. 273
 - 6 Jöntürk, s. 262

Sultanı Seyyidi Molla Süleyman Şah; Dünyaya İkinci Geliş'te Şehime Hanım'ın Şeyhülislam Kapısında zabıt katibi olan ikinci kocası; Yeryüzünde Bir Melek'de mahalle bekçisi, Tomruk Ağası, Zindancı Ağa, Rusya Balyosu, Avusturya Balyosu; Bir Gerçek Hikaye'de, hikâyenin anlatıcı kişileri olan H. Efendi, M. Bey; Süleyman Musli'de Musul Emiri, Musul Emiri'nin Hâcibi Osman Şemsi, Bizans İmparatoru, Bizans Sarayı'nın serkâtibi Teodor; Acaib-i Alem'de, Şimendifer memuru, müze memuru; Vah'da mahkeme reisi; Volter Yirmi Yaşında'da Müdde-i Umumi Mösyö Aline; Bahtiyarlık'da köy muhtarı; Arnavutlar Solyotlar'da Muhtar Paşa, Veli Paşa; Haydut Montari'de noter Mösyö Polinari; Diplomalı Kız'da Postane memuru, Kardiliyona Bankası'ndaki memur; Ahmet Metin ve Şirzad'da, Şeyda Bey, ... Paşa, Mutasarrıf Paşa, Atina Sefiri, Fransız Konsolos, Lanta Mutasarrıfı; Gönüllü'de bir hâkim, Jöntürk'de bir Müstantik, iki katip

Devletin çeşitli kademelerinde çalışan ve "memur" olarak nitelendirebileceğimiz kahramanların sayısı toplam, seksendir.

Bu kahramanları genel olarak, vazifesine sadık olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırabiliriz. Birinci grupta yer alan kahramanlar (Rakım Efendi, Necati, Osman Sabri Efendi, v.s.) son derece çalışkan ve insan olarak da olumlu özelliklere sahip kişilerdir. İkinci grupta yer alanlar ise (Felâtun Bey, K., Mecdüddin Paşa, Tosun Bey, vs.) sefahat düşkünü, işlerine düzenli olarak devam etmeyen, tembel kişilerdir.

Kahramanlar arasında memuriyetten ayrılanların varlığı (Zeynel Bey, Rakım Efendi, Hicabi Bey, Sururi Efendi, Daniş Bey) dikkat çekicidir. Bu kahramanların memuriyetten ayrılma sebepleri farklıdır: Rakım Efendi daha fazla para kazandıran muharrirlik mesleğine başladığı için, Hicabi Bey, memuriyeti ilim tahsiline engel olarak gördüğünden; Sururi Efendi, memuriyet hayatı boyunca kazanıp biriktirdiği paralarla keyifli bir bekarlık yaşama maksadıyla, Daniş Bey ise paşa olamadığından memuriyetten ayrılırlar. Rakım Efendi'nin

memuriyetten ayrıldıktan sonra gösterdiği başarı, zengin ve bahtiyar olamadığı için memuriyetten şikâyet eden ve oğlunun memur olmasını istemeyen Semih Bey'in görüşleri, yazarın memuriyeti ideal bir meslek olarak görmediği şeklinde bir yorumu mümkün kılmaktadır. Bundan hareketle yazarın, en azından, çalışkan insanlar için memuriyetin tek yol olmadığını, başka alanlarda da başarılı olabileceklerini ibraz etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Ayrıca Ahmet Midhat Efendi'nin kahramanlarına dayanarak ideal bir memur tipi çıkaramadığımızı ifade edelim.

2. Ticaretle Uğraşanlar

Hasan Mellah'da Akdeniz'de ticaret yapan büyük bir kumpanyanın ortağı olan kahramanlar yer almaktadır. Kumpanyanın kurucusu Pavlos'tur ve diğer ortaklar da onun adını kullanmaktadır. Romanın önemli kahramanları olan Hasan Mellah ile Dominiko Padya bu kumpanyanın ortakları olarak Pavlos imzasını kullanmaktadır. Kumpanyanın kurucusu ve en yaşlı üyesi olan Birinci Pavlos, kâmil, ahde vefa gösteren¹ bir ihtiyardır. Ortakların zenginliği kumpanyanın oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.

Zeyl-i Hasan Mellah'da Numan İbn Mutahhir, "tuhâf" ve "tefarik" satan bir tüccardır.² İş hayatı hakkında ayrıntılı bilgi verilmemekle birlikte, işinde başarılı bir insan olduğunu söyleyebiliriz.

Batul, bakkallık nevinden bir iş yapan³ dürüst, mert bir insandır.

Kafkas'da Gaspodin Brano, Sahum'un en ünlü taciridir.⁴ Ticaretteki başarısı ile ahlakî muâmelesindeki doğruluk⁵ arasında bir münasebet olduğu söylenebilir.

1 Hasan Mellah, s. 197

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 599

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 668

4 Kafkas, s. 11

5 Kafkas. s. 16

Vah'da bakkallık yapan¹ usta Bodus, veresiyeden şikâyet eder.²

Cellat'da Pol Tonak; bakkallıktan, "erzâk-ı askeriye müteahhidliğine"³ yükselmiş bir kişidir. Napolyon'un iktidardan çekilmesi sonrasında Simon Bankar'ın oynadığı bir oyun sebebiyle iflas eder.⁴ Napolyon'un yeniden imparator olmasıyla da "tecdid-i servet" eder.⁵

Haydut Montari'de Kont Karlo Delkastilnora, diğer asilzadelere farklı olarak, siyaset ve askerlikle değil, ticaretle ilgilenir. Ona göre, "kuru kuruya unvân-ı asalet fayda vermez. Ticaret ise aslâ mûcib-i istikrâh mesâlikten değildir"⁶ İngilizlerin ve Cenovalıların Venediklilerin ticaret yoluyla dünyayı istila etmiş olmalarını hatırlatan Kont Karlo, olanca mesaisini ticarete hasreder.⁷ Dünyanın bir çok ülkesine mermer ve kereste satarak büyük bir servet edinir.

Kont Karlo'nun oğlu olan Kont Nikola Covanni, son derece çalışkan bir kişidir. Pederinden kalan serveti bir kaç kat daha artırır.⁸

Kont Nikola'nın işe alıp yetiştirdiği ve itimat ettiği⁹ Senyor Corcino, zeki bir insan olduğu için meslekte hızla ilerler. Fakat kötü bir kişi olması sebebiyle yolsuzluklar yapar, cinayetler işler. Kont'u öldürüp bütün servetini ele geçirir.

1 Vah, s. 15

2 Vah, s. 16

3 Cellat, s. 17

4 Cellat, s. 26

5 Cellat, s. 47

6 Haydut Montari, s. 50

7 Haydut Montari, s. 50, 51

8 Haydut Montari, s. 51

9 Haydut Montari, s. 66

Gürcü Kızı'nda Matmazel Juli Döpre, iyi bir tahsil görmüş ve muallimelik şehâdetnâmesi olmuş olduğu halde iş bulamayınca, tiyatro önünde şiir okuyarak çiçek satmaya başlar ve çok başarılı olur.¹ Bir süre sonra, her çiçek buketinin içine üzerine şiir yazılmış küçük kağıtlar koyarak satış yapmaya başlar. Kısa zamanda büyük miktarda para kazanır ve ailesini sefaletten kurtarır.

Dolaptan Temaşa'da hikâyenin önemli kahramanlarından olan Süleymaniyeli Behram Ağa, epeyce zengin bir "yağlıkçı esnafı"dır.²

Müşâhedat'da Seyyit Muhammed Numan, büyük bir tâcirdir. Bir nevi ticaretle değil, her nevi ticaretle meşguldür.³ Dünyanın çeşitli ülkelerine çeşitli mallar satmaktadır. Bir nevi acentadır. Her tür malı toptan alıp, toptan satmaktadır. Yazar, kâmil bir insan olan ve büyük başarılar elde eden Seyyid Muhammed Numan'ı över ve ticareti ve tâcirleri hafife almanın yanlış olduğunu belirtir. Bu meyanda ifade ettikleri, kişileri ticarete teşvik eder mahiyettedir.

"Umûr-ı ticariyeye vâkıf olanlar için Seyyid Muhammed Numan'ın büyüklüğünü takdir hususunda tarifin şu derecesini kâfi görebilirim. Fakat ticaret ne olduğunu bilmeyenler için acaba takdirin bu derecesi, cidden kifâyet edebilir mi?

Yoksa fıkramızdaki "büyüklük" tabiri de mi kârilerimizin nazar-ı istiğrablarını celb eyledi? "Hiç bir tacirde ne büyüklük olabilir? Tâcirler meyanında da büyük adam bulacak isek cihanda küçük adam kalmamış olmaz mı?" derler.

Osmanlılar meyanında ticaret vâ esefâki en ziyâde meçhûlâtan bulunduğu için şöyle bir zehab ve hitaba müstaid pek çok kimseler bulunabileceğini muhakkıkan hükmedebiliriz. Lakin ne bâtil zehâb?

1 Diplomalı Kız, s. 126

2 Dolaptan Temaşa, s. 98, 114

3 Müşâhedat, s. 127

Ne manasız hitab? Büyük adam her meslekte bulunabilir. Yani insanın kendi mesleğinin büyük adamlarından addolunması için emsaline nisbetle muttasıf olması lazım gelen evsâf-ı bergüzideye nâiliyeti o adamı büyük adamlardan addettirebilir. Fakat büyüklük denen şeyin mesalik-i saireden ziyade ticaret erbabı meyanında bulunabileceğini, bulunduğunu, bulunmak lâ-büd ve lâ-cerem olduğunu inkâra mecal olamaz."¹

Seyyid Muhammed Numan genç yaşta ticaretle uğraşmaya başlamış, her bakımdan kendini yetiştirmiş son derece çalışkan bir kişidir. Mısır'dayken bir beyin çiftliklerinden elde edilen mahsûlatı Avrupalı tacirlere teslim etmekle görevlidir. Bu sırada otuz otuz beş yaşında olan Seyyid Muhammed, "daima ticaretle düşe kalka ticaret-i umumiye hakkında büyük bir fikir büyük bir behre peyda eylemiştir"² İstanbul'a geldiği zaman kendisine kaymakamlıkların, hatta üçüncü derecede mutasarrıflıkların mukabili olarak bir müdürlük teklif edilir,³ fakat o bunu kabul etmez. Seyyid Muhammed Numan'ın memuriyeti niçin reddettiğini izah etmek üzere söyledikleri, yazara göre "bir kitab-ı hikmetin en mühim babını" teşkil etmektedir:⁴

"Azizim! Devlet memuriyetini doyumluk diye müekkel diye telakki etmemelidir. O bir kesb ü kar değildir. Bir şereften ibarettir. (...)

Hikmet-i hükümet ve hakâyık-ı siyaset dahi bir memleket kibârının mevârid-i servet ve sâ mânla iştigalde bulunmasını iktiza eder. Çiftçilikte çobanlıkta imalatta ahz u itada yalnız aceze-i mesâkin bulunacak olup da kibar ahali bunlardan baîd kalacak olursa o mevârid-i servet ve sâ mân yavaş yavaş gürleyip gitmez mi?

1 Müşâhedat, s. 128

2 Müşâhedat, s. 130

3 Müşâhedat, s. 130

4 Müşâhedat, s. 132

(...) Hasılı azizim bir memleketin mevârid-i servet ve sâ mânî kibarî elinde bulunmalıdır. O kibar kendine mensup olan sugârî da himaye eder. Teşvik eyler. Bu kibardan mesânîd-i hükümette bulunanlar ahval-i memlekete ve ahval-i tebaya doğrudan doğruya vukufîları hasebiyle umûr-ı memurularınca daha muhkem ve muhakkak muvaffakiyelere mazhar olurlar.

Ihtlât eylediğim Avrupalılardan aldığım malumata göre Avrupaca dahi hakayık-ı siyasiye bu sûrette nümâyân imiş (...)

Halbuki bizim İstanbulumuz'da bu fikirler henüz uyanmamıştır. Kibardan hiçbir kimse kesb ü kâra heves etmiyor. Aba ve ecdaddan kalmış bazı çiftlikâtâ malik olanlar bunları yalnız tenezzüh mahalli olarak telakki ediyorlar. Herkesin gözü devlet memuriyetine dikilmiş. Ondan başka medar-ı maişet bilinmiyor. Halbuki hazine-i devlet yalnız geçinmeleri için oraya göz dikenleri ne ile doyuracak? Vâridâtla değil mi? O vâridâtı ziraat ve sanayi ve çobanlık ve ticaret hâsıl etmeyecek mi? Bunlar zuafâ ve mesâkinin ellerinde bulundukça hazineye getirecekleri vâridat dahi zaîfane mikinâne bir sûretten ayırlamaz."¹

Ahmet Midhat Efendi, Osmanlı devletinde ticaretin geri planda kalan ve yüksek zümreden kişilerin itibar etmediği bir meslek olarak yer almasının ne kadar yanlış olduğunu, kamil bir insan ve büyük bir tacir olan Seyyid Muhammed Numan'ın sözleriyle ifade etmektedir. Seyyid Muhammed Numan'ın ticarete ulaştığı başarı ve insan olarak sahip olduğu kemal herkes için örnek oluşturacak niteliktedir.

Seyyid Muhammed Numan'ın yanında çalışan iki kahraman vardır: Refet Bey ve Karnik.

Refet Bey, babasından kalan serveti sefahat alemlerinde harcadıktan sonra Seyyid Muhammed'in yanında tacir çırağı olarak çalışmaya başlar. Son derece çalışkan olan ve gece gündüz demeden

¹ Müşâhedat, s. 132

işini büyük bir ciddiyetle yapan¹ Refet Bey, efendisine saygı ve sevgiyle bağlıdır² ve onu örnek almaktadır.

Refet'te bulunan çalışkanlık ve dirayet Karnik'te yoktur. Karnik, zahmet çekmeden para kazanmak isteyen tembel bir kişidir. Efendisinin kızıyla evlenip mirasa konmak için ihtida etmek istediğini söyleyen,³ fakat Seyyid Muhammed'i kandıramayan Karnik, onun Siranuş'la evlenmesi için verdiği paralarla kaçır gider.

Emanetçi Sıtkı'da Sıtkı, emanetçilik ve kabzımallık yapan bir kahraman olarak yer almaktadır. Yazar, Sıtkı'nın işi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir:

(...) İşte bizim Emanetçi Sıtkı'nın dükkanı dahi şimdiki tabirlere göre "yazihane" denilebilecek bir şey olup dükkanın ön tarafı güzel bir camekan ile mahfuz ve derunu güzel seccadeler, kilimler, şilteler, yastıklar ile mefrûş idi. Bir köşede sadepli bir çekmecenin yanında temiz ve nazif bir yazıcı oturduğu gibi bir bölme ile ayrılmış olan tarafta dahi bir iki uşak efendinin emirlerine muntazır bulunurlardı. Efendi ise bir muayyen iş olsun olmasın her gün dükkana müdâvim olup içeriye girerken mutad olan duasını eder, badehu köşeye oturur ve kendisini arayan gerek ahab-ı mesâlih ve gerek ahab mutlaka kendisini dükkanda bulurdu (...)

Bizim Emanetçi Sıtkı, İzmir ve Antalya ve Halep ve İskenderiye ve Tunus ile emanetçilik edip öyle karadan muamelesi olan yerlerle iş görmeği pek külfetli bulurdu. Bu saydığımız yerlere İstanbul'dan kaç gemi gider ve oralardan İstanbul'a kaç gemi gelirse derunlarında Emanetçi Sıtkı'nın mutlaka birer adamı bulunurdu. Halbuki doğrudan doğruya emanetçilikten mâada Sıtkı'nın bir nevi kabzımallık işi dahi vardı. Mesela, Tunus'ta bir kaç bin çift fes ve Mısır'da bir kaç bin kuzu

1 Müşâhedat, s. 67

2 Müşâhedat, s. 159

3 Müşâhedat

pirinci falanı olanlar bunları İstanbul'da Emanetçi Sıtkı namına gönderirler ve onun tarafından satılıp kuruşta iki para kabzımallığı alındıktan sonra kendilerine gönderilen paraya hile karışmamış olduğuna tamamiyle emin bulunurlardı. Anlaşılır ya! Emanetçi Sıtkı'nun emniyeti bir mesel-i sâir hükmüne girmiş olduğundan taşralarda kendisini hiç tanımayan bile mücerred şöhret-i emanetine mebnî doğrudan doğruya onun namına mallarını gönderirlerdi.¹

Emanetçi Sıtkı, kimsesiz, fakir bir adam olduğu halde, çalışkanlığı ve dürüstlüğü sayesinde işinde büyük bir başarı elde etmiş ve çok zengin bir adam haline gelmiştir.

Sıtkı'yı evlatlık olarak alıp büyüten Dimyadzâde Abdulgaffar Efendi de bir tüccardır.²

Ana-Kız'da Mişal Mardik ve karısı Jormen Valide, hizmetkâr olarak çalıştıkları evden kovulunca kurabiye yapıp sokaklarda satarak geçimlerini sağlarlar.³ Jormen Valide, kocasının vefatından sonra bu işi tek başına yapmaya başlar ve torunu bu suretle büyütür.

Mesâil-i Muğlaka'da Mösyö Boton, borsacılık yaparak ve çeşitli entrikalarla büyük bir servet edinmiş bir banker olarak yer almaktadır.⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan ve ticaretle uğraşan diğer kahramanlar şunlardır: Dünyaya İkinci Geliş'te, sarraf Nesim; Hüseyin Fellah'ta esir tüccarı Mehmet Ali Ağa, Hüseyin Fellah'ın İstanbul'daki ortağı Abdussamed; Paris'te Bir Türk'de Mösyö Dijer, Yorgidis, sarraf Ohannes; Henüz On Yedi Yaşında'da Sarraf Ohannes, Bakkal Ligor, tütün tüccarı ve meyhaneci Yorgaki; Çerkez Özdenleri'nde esir ticareti yapan bir Acem; Esrar-ı Cinâyât'ta, mağaza sahibi ve madistoracı Madam Lahi, kuyumcu ve sarraf Halil Suri,

1 Emanetçi Sıtkı, s. 11, 12

2 Emanetçi Sıtkı, s. 40

3 Ana-Kız, s. 13

4 Mesail-i Muğlaka, s. 19

Yağlıkçı esnafından Hacı Sadullah Efendi; Hayret'te bir ticaret kumpanyası reisi olan Karlos Melkan; Arnavutlar Solyotlar'da Preveze'de ticaret eden bir Yahudi sarraf; Gürcü Kızı'nda romanın anlatıcı kişisi olan ve bir kumpanyanın hizmetinde çalışan Kilyom Sayh; Diplomalı Kız'da bir çiçekçi kadın; Jöntürk'de Messagerie Maritime isimli Fransız kumpanyasının acentası olan Mösyö Caen.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde ticaretle uğraşan, otuz sekiz kahraman yer almaktadır. Bu kahramanlar genel olarak çalışan ve başarılı kişilerdir. Böyle olmayan kahramanlar istisna kabilinden yer almaktadır: Müşahedat'ta Karnik, tembel ve sefahat düşkünü olduğu için, Seyyid Muhammed Numan'ın yanında çalışmaya devam edemez. Mesail-i Muğlaka'da Mösyö Boton başarılı olmakla birlikte dürüst değildir.

Yazar, fakir olduğu halde ticaret sayesinde durumunu düzelten, zengin olan (Diplomalı Kız'da Matmazel Juli Döpre, Emanetçi Sıtkı'da Sıtkı) ya da büyük çapta ticaret yapan kahramanları (Haydut Montari'de Kont Karlo Delkastilnora, Müşahedat'ta Seyyid Muhammed Numan) ön plana çıkarmaktadır.

Seyyid Muhammed Numan, ideal bir tacir tipi olarak yer almakta ve bu bakımdan büyük bir önem taşımaktadır. Yazar, gerek bu tip ve gerekse ticaretle meşgul olan diğer kahramanları kullanarak ticaretin önemini vurgulamakta ve adeta okuyucu ticarete teşvik etmektedir.

3. Askerler

Yeniçeriler'de Osman Ağa, Hasan Pehlivan, Civelek Hüsnü ve Kanlı Mustafa isimli kahramanlar Yeniçeridir. Bu kahramanlardan Hasan Pehlivan ve Civelek Hüsnü müsbet, Osman Ağa ile Kanlı Mustafa ise menfi kişilerdir. Fakat, hepsi de Nizam-ı Cedit'e karşı aynı gurupta yer alırlar. Hikâyede, Nizam-ı Cedit taraftarı Yeniçerilerle,

Nizam-ı Cedid'e muhalif Yeniçeriler, aralarındaki meseleyi halletmek üzere kavga edeceklerdir. Kahramanlarımız muhalif gurup içinde yer alırlar. Hikâyede genel olarak, Yeniçeriler aleyhinde bir kanaat ortaya konulmaktadır. Hikâye, Ayşe'nin Yeniçerileri suçlayan ve onlara beddua ve laneti içeren sözleriyle son bulur.

Ölüm Allah'ın Emri'nde Kanlı Mustafa Paşa, Aydın vilayetinden, bir başıbozuk binbaşısıdır.¹ Emekli olmuş ve İstanbul'a gelmiştir.

Ahz-ı Sar'da Şovalye Jan, acımasız bir kâtil olarak yer almaktadır.

Dünya'ya İkinci Geliş'de Kayıkçı Mehmet ve Balta Mustafa, zevk ve sefahat düşkünü zorba iki Yeniçeri olarak yer almaktadır.

Hüseyin Fellah'da İsmail Ağa cesur, mert² bir Sipahi Beyi'dir.

Yeryüzünde Bir Melek'de Salih Çavuş, emekli olmuş bir zaptiye çavuşudur. Mert, dürüst, iyiliksever bir insandır.

Paris'te Bir Türk'de Gardiyanski, vatanını müdafa etmek için cesurca savaşmış, esir olmuş, büyük sıkıntılar çekmiş,³ Lehistanlı bir generaldir.⁴

Bir Gerçek Hikâye'de Ali, Akdeniz'de bir adada zaptiye olarak görev yapmış bir gençtir. "Pek kahraman, pek ziyade sâhib-i hüsn ü ân" olan⁵ Ali, bir Rum kıızıyla muşaka eder ve evlenmek ister. Fakat K.'nın işgüzarlığı ve ada halkının taassubu sebebiyle adadan ayrılmak zorunda kalmıştır.

1 Ölüm Allah'ın Emri, s. 39

2 Hüseyin Fellah, s. 238, 239

3 Paris'te Bir Türk, s. 98

4 Paris'te Bir Türk, s. 295

5 Bir Gerçek Hikâye, s. 35

Süleyman Musli'de Süleyman Musli, Mısır için asker toplamakta olduğunu haber alınca, "tabiatında olan cevher-i şecaat iktizasınca", "askerliğe olan meyli her şeyden fazla" olduğu için, nefer olarak askere yazılmaya karar verir ve askerlikte büyük başarılar elde eder. Cesaretinin yanısıra zekası ile de temayüz eden Süleyman Musli, Hıristiyanlara büyük kayıplar verdirir; Alamut Kalesi'ni ele geçirir.

Şovalye Alfons Bondi, menfi özelliklere sahip bir kişidir. Yalancı, ikiyüzlü ve korkaktır.¹

Şovalye Leon Dibar Geniyon, acımasız, zâlim bir adamdır.²

Kafkas'da Salim Kamara, Batum Kalesi Kumandanı'nın "yâver-i harbi" olan³ Abaza bir zabittir. Rusya'da tahsil görmüştür⁴ ve görünürde Rus askeri olarak görev yapmaktadır. Fakat o, aslında Abaza Beyi Kaplan Bey'le gizlice münasebet halinde bulunan ve Kafkasya'nın bağımsızlığı için mücadele eden bir kişidir.

Cellat'da Napolyon'un emrindeki kumandanlar olan Emanuel Marki De Gravuş ve Baroman, Vaterlo'daki mağlubiyetin müsebbibi olan ve Napolyon'a hıyanet eden kişiler olarak yer alır.⁵

Cinli Han'da Gorguvar Salpet, dirayetli ve çalışkan bir gençtir.⁶ Askerlik vazifesini yapmak üzere köyünden ayrılır. Askerliği beğenen⁷ Garguvar, köye döndüğünde nişanlısı Jozefin'in kaybolduğunu öğrenince, onu daha rahat arayabilmek için sıra çavuşu olur. Hikâyede,

-
- 1 Süleyman Musli, s. 29
 - 2 Süleyman Musli, s. 188
 - 3 Kafkas, s. 42
 - 4 Kafkas, s. 43
 - 5 Cellat, s. 118, 119
 - 6 Cinli Han, s. 25
 - 7 Cinli Han, s. 26

cesur ve kahraman olduğu belirtilen¹ Garguvar, Jozefin'i haydutların elinden kurtarmayı başarır.

Haydut Montari'de Jandarma Kumandanı, namulu dürüst bir asker olarak yer almaktadır. Senyor Corcino'nun kurtulmak için kendisine teklif ettiği rüşveti reddeder.²

Gürcü Kızı'nda General Lazarof, yetkilerini şahsî duyularını tatmin etmek için kullanan bir kişidir. Aşkına karşılık vermemiş olan Prenses Maria'yı tutuklaması istendiğinde intikam alma fırsatı doğduğu için sevinir ve Prenses'e kötü muamele eder; bunun üzerine prenses tarafından öldürülür.³

Dolaptan Temaşa'da Zorlu Mustafa, "terbiyesiz, edepsiz"⁴ bir yeniçeri olarak yer almaktadır.

Müşâhedat'da Ali Osman Topuz, Tunus'ta bahriye zabitidir.⁵ Faziletli, kâmil bir insandır.⁶

Gönüllü'de Recep Kusu, gönüllü olarak Osmanlı ordusuna katılır ve askerlikten çok hoşlanır.⁷ Müşir Paşa onu casuslukla görevlendirir.⁸ Recep, görevini başarıyla tamamlar. Osmanlı ordusunun bir mensubu olarak, Yenişehir'e girer. O, kahraman⁹ bir askerdir.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde, asker olan diğer kahramanlar şunlardır:

-
- 1 Cinli Han, s. 54
 - 2 Haydut Montari, s. 209, 210
 - 3 Gürcü Kızı, s. 63
 - 4 Dolaptan Temaşa, s. 84
 - 5 Müşâhedat, s. 173
 - 6 Müşâhedat, s. 284, 290
 - 7 Gönüllü, s. 137
 - 8 Gönüllü, s. 139
 - 9 Gönüllü, s. 173

Hasan Mellah'ta, bir yüzbaşı, bir onbaşı; Zeyl-i Hasan Mellah'ta General Kaleber, General Menü; Dünya'ya İkinci Geliş'te bir çavuş, ağa kapısı civeleklerinden Seyyidi; Yeryüzünde Bir Melek'te Kudat-ı Askeriye'den Mehmet Hulusi Efendi; Paris'te Bir Türk'te Miralay Kuzmar; Bir Gerçek Hikâye'de, iki nefer Hıristiyan zaptiye; Süleyman Musli'de Mısırlı kumandan, Bizans Sarayı'nda subay olarak bulunan Pol; Kafkas'ta Batum Kalesi Kumandanı, kale binbaşı; Acaib-i Alem'de bir binbaşı, bir süvari yüzbaşı, bir Jandarma binbaşı, bir yüzbaşı, bir başçavuş, İstambot'un kumandanı; Dürdane Hanım'da bir yüzbaşı; Bahtiyarlık'ta süvari kolağalığından mütekaid Süleyan Efendi; Arnavutlar Solyotlar'da Rus yüzbaşı, Arnavut çavuş Haso, Veli Paşa, Muhtar Paşa; Haydut Montari'de bir yüzbaşı, altı jandarma; Gürcü Kızı'nda binbaşı Yusuf; Ana-Kız'da yüzbaşı Emil Nardak; Gönüllü'de Ethem Paşa, kahraman bir piyade zabiti; Jöntürk'de Yunan yüzbaşı Andre Kastopolo, Kudat-ı Askeriye'den Yusuf Kenan Bey, "erkan-ı harbiyenin en güzidelerinden" Gazanfer Bey.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde, asker olarak toplam altmış dört kahraman yer almaktadır.

Bu kahramanların genel olarak olumlu özellikler taşıdığı görülmektedir. Fakat Yeniçeriler, şovalyeler ve Osmanlı ordusuna ya da müslümanlara karşı savaşan askerler menfi özelliklere sahip kişiler olarak yer almaktadır.

4. Muharrirler, Şairler

Teehhül'de, Mazlum Bey, genç bir muharrir olarak yer almaktadır.¹ Bilgi bakımından yaşlılarından üstün olan ve yeni fikirlere sahip olan Mazlum Bey, memlekette henüz şahsî hürriyetin elde edilmediğinden şikayet eder.²

1 Teehhül, s. 151

2 Teehhül, s. 170

Ölüm Allah'ın Emri'nde Sıtkı Bey, "edip ve mahcup"¹ bir şairdir.²

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Rakım Efendi, memuriyeti bırakıp, hayatını muharrir ve muallim olarak kazanmaya başlar ve büyük bir başarı elde eder.³ Başarısında, geniş bilgi birikimi ve çalışkanlığı etkili olmuştur.

Paris'te Bir Türk'de Nasuh Efendi, çok yönlü bir muharrirdir. Bütün meslekler hakkında bilgi sahibi olduktan sonra kendisine meslek olarak muharrirliği seçer.

"Başlı başıma kaldıktan sonra bir kere kendimi yokladım. Sanatların ve memuriyetlerin cümlesini tanıdığım cihetle hangi sanata gireceğimi düşündüm. Mümkün değil hiçbirisini gönlüm istemedi. Yüreğim derdi ki: "Hangi sanata girsen kâinat gibi ebât-ı nâ-mütenâhiden kendini kasr edip yalnız o sanatın hudûd-ı muzîkası içine hapsedmiş olursun" Bir sanat arardım ki herşeye karışabileyim. Gönüllerde uçayım, kırlarda dolaşayım, denizlerin dibine dalıp çıkayım. Lâkin bu sanat ne olduğunu birdenbire kestiremezdim. Derken bu sanatın ne olduğunu hatırıma geldi. Bu sanat telif sanatı olduğunu anladım. Lâkin bir memleketteyim ki bu sanat henüz rahm-ı icaddan doğmamış. Müellif olsam bir hatibe benzeyeceğim ki muhatabı yoktur."⁴

Tecessüsü son derece geniş olan ve bir mesleğin dar alanı içinde sıkışmak istemeyen, bu yüzden de yazarlık mesleğini seçmeyi arzu eden Nasuh Efendi, memleketinde yazarlığın bir meslek olarak teşekkül etmemiş olmasından dolayı sıkıntı hisseder. Fakat bu durum onu yazar olmaktan alıkoymaz. Yazdıkları basılmasa, okunmasa da o

1 Ölüm Allah'ın Emri, s. 43

2 Ölüm Allah'ın Emri, s. 6

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 14, 15

4 Paris'te Bir Türk, s. 112

yazacaktır. Çünkü memleket hep böyle kalmayacak bir gün, yazdıkları elbette basılacaktır.¹

Bilgisini geliştirmek için her yolu deneyen ve sürekli çalışan Nasuh, bir yandan da öğrendiklerini yazmaktadır. Üç sene sonra şöhret sahibi bir yazar haline gelir.² Fakat, bununla yetinmek istemez. Kendinde şöhretine mütenasip kuvvet olmadığını düşünür ve daha çok öğrenebilmek için bir yolunu bulup Paris'e gider.

Nasuh, Paris'e mahsus hayatın bütün renklerine bizzat yaşayarak vâkıf olur. Ayrıca, okumayı da büyük bir iştihakla sürdürmektedir. Nasuh'un bu durumu, bir yazarın bilgiye hem teorik hem de pratik bakımdan sahip olması ve yaşanan hayata nüfuz etmesi gerektiğini ihsâs ettirmektedir.

Nasuh, Paris'te bir tiyatro oyunu yazar ve bu oyun, büyük bir yankı uyandırır. Oyunun kahramanları ve oyunda anlatılan olaylar tümüyle gerçektir. Nasuh, romanın önemli kahramanlarından olan Ketrin'in hayatını tiyatroya tatbik etmiştir. Oyunun kazandığı başarı; Ketrin'in sevgilisine kavuşmasını da sağlar. Böylece bir yazarın sahip olduğu kudret ortaya konmuş olmaktadır.

Romanda ayrıca, bir Şark seyahatnamesi yazmakta olan, fakat Türkiye'yi ve Türkleri kasıtlı olarak yanlış tanıtan, hayalinde tasavvur ettiği şeyleri gerçekmiş gibi yazan³ Mösyö Otranis ve bir şair olduğu belirtilen⁴ Jorje Melanje yer almaktadır.

Cellat'da Andre Gocafo (Leandre Gıras) asıl mesleği avukatlık olmakla birlikte geçinmek için "müellitlik mesleğini" tercih eder.⁵ Andre'nin yazarlığı avukatlıktan gelen tecrübeyle beslenir. Simon

1 Paris'te Bir Türk, s. 113

2 Paris'te Bir Türk, s. 114

3 Paris'te Bir Türk, s. 29

4 Paris'te Bir Türk, s. 186

5 Cellat, s. 62

Bankar'ı öldürmeye teşebbüs ettiği için idama mahkum edilen Piyer'i kurtarmak maksadıyla, Simon Barkar'ın iç yüzünü ve entrikalarını açıklayan bir risale kaleme alır¹ ve böylece Piyer idamdan kurtulur. Andre, ayrıca üç gece içinde kendi serencâmını anlatan, Bir Bahtsız Çocuk isimli bir roman yazar.²

Hayret'te Madam Şoflan Dibertar'ın bir medyum ve bir muharrir olduğu belirtilmektedir.³

Çingene'de Sıhrî Efendi, "İstanbul'un nâdir yetiştirdiği udebâdan"⁴ ve "şâir sıfatına bihakkın seza"⁵ bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

Müşahedât'ta Ahmet Midhat Efendi; roman kahramanları arasında yer alır. Daha önce, Mihnetkeşan'da Dakik Bey'in arkadaşı olarak bulunan Ahmet Midhat, Müşahedât'ın önemli kahramanlarından. Romanın başında kendini şöyle tanıtır:

"Malum a bu muharrir-i âciz Beykozludur. Yaz kış, akşam sabah Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider.

Kendimizi size bu suretle tanıttırmaya başlar başlamaz bizi de Şirket-i Hayriyye'nin en büyük müstekîlerinden diye mi telakki eylediniz? Vâkıa sanatımızın bir ciheti de gazetecilik olduğundan Şirket-i Hayriyye hakkında bir çok şikayetler bizim de kalemimizden çıkmıştır. Amma yalnız gazetecilik sıfatıyla muttasıf olup kalsaydık, belki bizde dahi hiç insaf aranmamak lazım gelirdi. Lakin bizde sıfat bundan ibaret değildir. Kâh romancılık, kâh feylosofluk gibi tecelliyatla

1 Cellat, s.96-97

2 Cellat, s.152

3 Hayret, s.376

4 Çingene, s.17

5 Çingene, s.18

muttasıf olduğunuzdan Şirket-i Hayriyye'den müşteki olduğumuz zamanlardan ziyade müteşekkir kaldığımız zamanlar da vardır."¹

Ahmet Midhat, bir sohbet edasıyla sözlerini sürdürür ve vapuru bir tahrirhâne olarak ittihaz ettiğinden bahseder. O vapurda geçen bir çeyrek saati bile boş geçirmeyecek kadar çalışkan bir yazardır. Fakat sözlerinin devamında okuyucuda uyanabilecek olan bu izlenimi reddeder:

"Çalışkanlığımızı âdeta mertebe-i ifratta gösterdik. Böyle vapurlarda bile yazıdan baş kaldıramayacak kadar çalışkanlık bizde her gün vaki olsaydı telifatımızın adedi binlere varırdı. Bilakis bizim de Köprü'den Beykoz'a kadar veyahut Beykoz'dan Köprü'ye değin yapacak başka iş bulamayarak sigara sigara üzerine ağzımızı zehirleyip laf laf üzerine çenemizi yorduğumuz günler pek çoktur."²

Bu açıklama bir tevazu ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Ahmet Midhat Efendi, çalışkanlığını yeterli görmeyerek, aslında ne kadar çalışkan olduğunu ortaya koymaktadır.

Ahmet Midhat, "tabii" bir roman yazmak ister ve vapurdaki "müşâhedâtından" başlayarak amacını gerçekleştirir. Roman boyunca hadiselerin içindedir. Gördüklerini yazmakta, dahası yazdıklarını romanın kahramanlarına okumaktadır. Romanın kahramanlarına nasihat eden³, yol gösteren bilge bir kişi konumundadır.

Taaffüf'te Rasih Efendi, Paris'te edebiyat ve felsefe tahsili yapmış, bir yazardır.⁴ Yazarlığı sırf zevk için yapmaktadır.⁵ Sâmiha Hanım'ın, Rasih Efendi'nin evlenme teklifini kabul etmesinde onun yazarlığı etkili olmuştur. Saniha Hanım, Rasih'in "sahâyıf-ı matbuâtta birçok

1 Müşâhedât, s.7

2 Müşâhedât, s.8

3 Müşâhedât, s.198

4 Taaffüf, s. 126

5 Taaffüf, s. 123

makâlâtını, mebâhisâtını okumuş ve genç felleşofun nazariyat-ı hikemiyesini kendi zevkine pek muvafık" bulmuştur.¹ Bundan da anlaşılacağı üzere Rasih Efendi'nin yazıları daha ziyade düşünceye taalluk eden yazılardır.

Mesleği yazarlık olan kahramanların sayısı on ikidir. Bu kahramanlar, genel olarak olumlu özelliklere sahip, bilgili çalışkan kişilerdir. Yazar, yazarlık mesleği için çalışkanlığın yanısıra hayat tecrübesini de önemli ve gerekli bir nitelik olarak görmektedir.

5. Gazeteciler

Firkat'ta Ceride-i Havadis'in sahibi Mister Çörçil; "serbest fikirli, şen bir adam"² olarak yer alır.

Açıkbaş'ta Fettan Efendi bir gazetecidir. Oyunda zekası ile ön plana çıkmaktadır. Oyunda ayrıca fettan Efendi'nin arkadaşı olan bir gazeteci daha yer almaktadır.

Esrâr-ı Cinâyât'ta ismi belirtilmeyen bir gazeteci yer alır.

Roman, bir gazetede yer alan bir cinâyet haberiyle başlar.³ Esâsen, romanın ortaya çıkmasında, gazetecinin, "bu cinâyet-i acibeyi muhit olan esrarın keşfini cümleye karşı deruhde" etmesinin büyük payı vardır.⁴

Yazar bu noktada, gazetecilerin önemli bir özelliği üzerinde durmaktadır:

1 Taaffüf, s. 126

2 Firkat, s.22

3 Esrâr-ı Cinâyât, s. 4

4 Esrâr-ı Cinâyât, s. 8

"Gazeteci kısmı bir şeyin tahkuk ve tetkikini cidden merak ederlerse o şeyi etrafıyla öğrenmemeleri tasavvur olunamaz. Zira her tarafta dostları ve her dostlarının nezdinde nüfuzları olup bahusus bu dostlar gazeteciye yanlış mâlûmat verip de eksik ziyâde bir şey yazılmasına sebep olurlar ise bilahare bir çok taraflardan tekzibi davet etmiş olacaklarını da bildiklerinden gazeteci tarafından talep olunan malûmatı mümkün mertebe en doğru olarak verirler."¹

Söz konusu gazeteci, cinayetlerle ilgili malumat alabilmek için müstantık Osman Sabri Efendi'ye müracaat eder. Romanın akışı içinde onunla işbirliği yapar. Osman sabri efendinin işten kovulması ve hapse atılması, onu yılgınlığa uğratmaz. Ayrıca, Kalpazan Mustafa'nın kendisine gönderdiği mektupları gazetede yayınlarak cinâyetlerin aydınlatılmasında önemli bir rol oynar. "Hakşinâs"², "serbest fikirli ve doğru sözlü"³ olan Gazeteci, gezetede söz konusu cinayetle ilgili hiçbir haberin yayınlanmadığı bir gün, dostlarından birinin, "Taze havadis yok ise bile yine cinâyât-ı müdhîşeye dair mütalaanızı olsun yazsaydınız da halkı meyus bırakmasaydınız"⁴ şeklindeki sözlerine şu cevabı verir:

"Affedersiniz efendim! Temcid pilavı gibi bir şeyi tekrar tekrar yazmak bizim gazetenin kârı değildir. Havâdis-i Sahiha ne zaman gelirse onu yazarız. Mütalâta gelince bu misillu işlerde beyân-ı mütâlâa etmek mahkemenin zihnini karıştırır. Biz yalnız havadis vermeye mecburuz. Mahkeme ne mütalaada ise hükmü verdiği zaman anlaşılacağından onu da o zaman yazarız."⁵

Bu sözler, ideal bir gazetecinin sahip olması gereken anlayışı ortaya koymaktadır. Gazeteci doğru haber vermek ve mahkemeyi

1 Esrâr-ı Cinâyât, s. 8

2 Esrâr-ı Cinâyât, s. 12

3 Esrâr-ı Cinâyât, s. 208

4 Esrâr-ı Cinâyât, s. 111

5 Esrâr-ı Cinâyât, s. 111

etkileyecek yorumlardan kaçınmak zorundadır. Gazetecinin görevi, budur.

Esrâr-ı Cinâyât'taki gazeteci, güçlü olanın değil, doğru olanın yanında yer almak, doğru haber yazmak, mahkemenin kararını etkileyecek yorumlardan kaçınmak gibi özelliklere sahip olduğu için ideal bir gazeteci tipi olarak değerlendirilebilir.

Hayret'te Mösyö Şarl Lanko, Figaro gazetesine "muhabirlik" eden ve "mizah suretinde büyük bir kaleme malik bir kişi"¹ olarak yer alır.

Çingene'de Rakım Bey, bir gazete muhabiridir. Yazar, onun nasıl bir gazete muharriri olduğunu şöyle anlatır:

"Rakım Bey eğerki bir gazete muharriri ise de öyle elinde yalnız bir kalemi bulunarak onunla ne yazacağını bile bilemeyen bidâasızlardan olmayıp Arabîden mezûn Fârisîde yekta olduğu gibi fûnûna da mensup lisân - âşına bir zattır ki bu bidâa-i mükemmelesini bazı emsâlinde gördüğümüz vecihle âlemin taharri-i meâyibi yolunda kullanmak dahi kendisinden baîd bir ayıptır. Medhini de zemmini de bihakkin icra eyler ve ekseriya zemmolunacak şeylerden ise medh olunacak şeylerle kalemini itâb eder. Teşvik denilen şey bu zâtın cümleden ziyâde mağlûbu olduğu bir gayret olduğundan dostu değil, düşmanı bile olsa onu da hayra ve mesâîye teşvikten geri durmaz."²

Rakım Bey, geniş bilgi birikimine sahip iyi bir gazete yazarı olmakla birlikte, hikâyenin baş kişisi olan Şems Hikmet Bey ölçüsünde ileri görüşlü değildir. Zaman ve mekanın şartları ile mukayyet dar bir bakış açısına sahiptir. Çingene kızı Ziba'nın terbiye edilmesi ve zevce olarak seçilmesi konusunda Şems Hikmet'e muhalefet eder. Yazar, okuyucuda bir gazete muharririnin böyle düşünmesi karşısında

1 Hayret, s. 92

2 Çingene, s. 20

kapılabileceği şaşkınlığı ortadan kaldırmak için şu açıklamayı yapma ihtiyacı duyar:

"Kendisi gazeteci olarak dünya ve ahvâl-i dünyayı anlamış olduğu halde Rakım Bey'in bu hareket-i acûlânesini şâyân-ı istiğrab mı buluyorsunuz? Hiç istiğrab etmeyiniz. Gazeteci olmakla insanın herşeyi doğru görür doğru düşünür olması lâzım gelmez. Keç-bîn ve keç-endişler her sanatta bulunduğu gibi gazeteciler meyanında da bulunur. Belki de en çok onlar meyanında bulunur."¹

Yazar, "keç-bîn" ve "keç-endiş" kişilerin niçin en fazla gazeteciler arasında bulunduğu hususuna açıklık getirmemektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan gazetecilerin sayısı altıdır. Bu sayıya, daha önce muharrirler bahsinde üzerinde durduğumuz, Rakım Efendi, Nasuh Efendi ve Ahmet Midhat da dahil edilebilir. Çünkü bu kahramanlar da aynı zamanda gazete muharriridir.

Gazeteciler genel olarak müsbet özelliklere sahip kahramanlar olarak yer almaktadır. İdeal bir gazeteci tipi, Esrar-ı Cinâyat'ta ortaya konur. İyi bir gazetecinin özellikleri; bilgili, dürüst olmak ve doğru haber vermek şeklinde özetlenebilir.

6. Öğretmenler

Hasan Mellah'da Sipro ve Mari isimli rahibeler Kuzella'nın hocasıdır. Her ikisi de geniş bir bilgi birikimine sahip, iyi yetişmiş kişilerdir.

Zeyl-i Hasan Mellah'da Hasan Mellah'ın kızı Melek, Arslan Bey'in oğlu Timur Bey ve Alanzo'nun kızı Mavşûka'ya hocalık yapan

¹ Çingene, s. 170

Seyyidî İsmail Efendi, seksenini geçmiş "melek gibi halim, Felâton gibi âlim bir zât-ı şerif"tir.¹

Yeryüzünde Bir Melek'de Hacı Hafız Muhammed Singapûri, büyük bir âlimdir. "Fezâil ve mekârim-i ahlâk sahibi, anadili olan Ordu ve Farii lisanlarından başka İngilizce ve Arapça bilen, ilim tahsilinde hırslı, dünyanın bir çok ülkesini gezmiş, hasılı, büyük bilgi ve tecrübe birikimine sahip bir kişidir. Fakir bir adam olan Singapûri, Muhammed Hulusi Efendi'nin evinde daimi bir misafir olarak kalır ve onun kızı olan Raziye ile kendi oğlu Şefik'e hocalık yapar.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Rakım, Ziklas ailesinin kızları olan Can ile Margirit'a Türkçe dersleri vermek suretiyle öğretmenlik yapar. Her konuda olduğu gibi bu işte de başarısı âşikardır. Madam Jozefino, piyano hocalığı yapan bir Fransızdır. Rakım'ın cariyesi olan Canan'a onun dostluğu mukâbilinde özel ders vermeyi kabul eder.²

Paris'te Bir Türk'de Mösyö Hiryen, tarih-i umumî hocasıdır.³

Karnaval'da Madam Gabat, muzıka ve raks muallimesidir. Gençliği Paris'in en meşhur tiyatrolarında geçmiş, süslü ve şuh bir kadındır.⁴ Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın konağında ders verir.

Bahtiyarlık'da İskenderiyeli Abdulcabbar Bey'in konağında, onun kızı Nusret Hanım'a ders veren bir Türkçe ve Arapça hocası yer almaktadır. Elinde değnekle ders anlatan, çok sert⁵ bir kişidir.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 799

2 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 28, 29

3 Paris'te Bir Türk, s. 125

4 Karnaval, s. 45

5 Bahtiyarlık, s. 106, 107

Çingene'de Şems Hikmet Bey'in hocası olan¹ Selim Can, "Mısır ve Avrupa'da bulunmuş, gâyet âlim ve hakîm" bir adamdır,² karakteri itibariyle "halîm, selîm"dir.³

Davut Bey, Şems Hikmet Bey'in ve Fatma'nın musiki hocasıdır. Enderun-ı Hümayun'da yetişmiş, nota bilen ney, keman ve piyano çalan bir kişidir.⁴

Müşâhedat'da, Madam C. edebiyat muallimesidir.⁵ Bir de Alman olduğu belirtilen bir muzıka muallimesi vardır.⁶ Her iki kahraman da Madam Bayzar'ın bir mektep hükmündeki pansiyonunda ders vermektedir.

Ahmet Metin ve Şirzad'da Jorj Gosar isimli ihtiyar bir Fransız, Ahmet Metin'e bir nevi hocalık eder.⁷ Son derece geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Çeşitli konularda yazılmış çok sayıda kitap getirterek Ahmet Metin'e okutur ve böylece onun gerçek mânâda yetişmesini sağlar.

Taaffüf'de Doktor Franinberg, Saniha Hanım'ın hocasıdır. Onu her bakımdan mükemmel bir şekilde yetiştirir. Bütün bilimleri öğretir. Dini bilgilerinin eksik kalmaması için başka bir hoca tutarak din dersleri almasını da sağlar. "Sahib-i hikmet" ve "mekârim-i ahlâkla mütahallik"⁸ bir zattır.

1 Çingene, s. 12

2 Çingene, s. 16

3 Çingene, s. 17

4 Çingene, s. 18

5 Müşâhedat, s. 104

6 Müşâhedat, s. 105

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 30, 31

8 Taaffüf, s. 73

Jöntürk'de, Hoca Abdullah Efendi, Ahdiye ve Remziye'nin hocasıdır.¹ "Pir-i latif"² olarak nitelendirilen kâmil bir insandır.

Ayasofya Medresesi'nde müderris olan Hafız Mehmet Efendi, Nurullah Bey'in hocasıdır.³

Mirza Hüseyin Ali Nurullah Bey'in Farsça hocasıdır.⁴

Mesleği öğretmenlik olan toplam on altı kahraman vardır. İdeal öğretmen tipini temsil eden kahramanlar (Seyyidi İsmail Efendi, Hacı Hafız Muhammed Singapûri, Rakım Efendi, Selim Can, Jorj Gosar, Doktor Franinberg, Hoca Abdullatif Efendi) mükemmel ahlâka ve aynı zamanda zengin bir bilgi birikimine sahip kişilerdir.

Öğretmen olan kahramanların tamamı eserlerde özel hoca olarak yer alırlar.

7. Mürebbiyeler

Tanzimat döneminde Avrupa'dan, özellikle Fransa'dan gelen ehliyetsiz kadınların, İstanbul'da mürebbiye olarak yaygın bir kabul gördüklerini biliyoruz.⁵ Ahlâken menfi özelliklere sahip olan bu mürebbiyelerin çocuklar üzerindeki zararlı etkisi, Ahmet Midhat tarafından mesleği mürebbiyelik olan kahramanlara yer verilmek suretiyle ele alınmıştır.

Zeyl-i Hasan Mellah'da Dona Kamelya, Melek, Timur ve Maşuka'nın mürebbiyesidir. Asil, fakat fakir bir kadın olan⁶ Dona Kamelya'nın nasıl bir mürebbiye olduğu hususunda yazarın ifade ettikleri, bu mesleğe bakışını yansıtır mahiyette olduğu için önemlidir.

1 Jöntürk, s. 21

2 Jöntürk, s. 201

3 Jöntürk, s. 94

4 Jöntürk, s. 94

5 bkz. Kazım Yetiş, "Bir Mektup Münasebetiyle" Kubbealtı Akademi Mecmuası, yıl.8, nr.2, Nisan 1979, s. 64-73.

6 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 799

"Dona Kamelya kırkına tecavüz ve kırk beşine tekarrüp eylemiş olduğu halde âvân-ı nev-civânîsinde oldukça fevkalade addolunmakta bulunan hüsünün bakiyyesini muhafaza edebilmiş gayet tatlı dilli, güler yüzlü, terbiyeli, nâzik, zarîf, hâl-şinâs!! bir kadın olup çocuk terbiyesi için büyük konaklara giren bu kabîl kadınların ise yalnız çocukları değil Yezdan gibi on sekiz, on dokuz, yirmi yaşında bulunan delikanlıları da insana alıştırmak ve bir kadın meclisinde redd-i cevab ve arz-ı hitâba muktedir etmek yolunda terbiyeye himmet edecekleri derkârdır!

Amma siz şimdi şu üç!!! edât-ı istiğrâbın ne demek olduğunu bizden sual edermişsiniz. Hatta Dona Kamelya'nın Yezdan gibi delikanlılara vereceği terbiyenin nasıl bir terbiye olabileceğini sorarmışsınız. Biz ise bu sualinize izâhât-ı lâzimesiyle itâ-yı cevaptan izhâr-ı acz ederiz. Eğer Avrupa'da terbiye almış veya İstanbul'da bir Avrupalı mürebbiye elinde terbiye görmüş veyahut oğlunuzu terbiye ettirmişseniz Dona Kamelya gibi mürebbiyelerin verecekleri son terbiyenin farkına varmışsınızdır. (...) Zira bu mürebbiye bahisleri alel husus İspanyol mürebbiyelerinin son terbiyeyi alacak olan bir çocuğa terbiyeyi itâ edişleri öyle bir şeydir ki matbuât-ı Osmaniye bu gibi şeylerden bahsetmek derecesinde henüz terakkî etmemiştir."¹

Yazar, yabancı mürebbiyelerin, genç çocukların ahlâkını olumsuz yönde etkilediğini dolaylı olarak ifade etmektedir. Bu durumda Hasan Mellah gibi ideal bir kahramanın çocuklarına böyle bir mürebbiye tutmasının sebebi sorulabilir. Hasan Mellah'ın konağında çocuklar sadece Dona Kamelya'nın ellerine emânet edilmiş değildir. Aynı zamanda Seyyidi İsmail Efendi gibi kâmil bir zâttan ders almaktadırlar. Böylece bir denge sağlanmış olmaktadır.

Karnaval'da Madam Mersak, Şehnaz Hanım'ı hem mürebbiyesi hem de muallimesidir. Yazar, onu şöyle tanıtır:

"(...) Madam Mersak, hakikaten "edip" ıtlakına sezâ bir kadın olup Fransızca meşâhir-i üdebâsının külliyât-ı âsârını kütüphanesine mahzâ bir zînet olmak üzere koymuştur. Zirâ âsâr-ı mezkûre kâmilen

¹ Zeyl-i Hasan Mellah, s. 808

ezberinde olup kendi kalemi dahi Fransı meşahir-i nisvânından Jorj San ve Madam Emil Dö Jirarden gibi ediplerden aşağıda kalmaz."¹

Bu açıklamadan Madam Mersak'ın iyi yetişmiş, bilgili bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Fakat onun bütün özellikleri böyle müsbet değildir. Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın kızı Şehnaz Hanım'a yedi sekiz yıl boyunca muallimelik ve mürebbiyelik eden Madam Mersak, onun ahlâkını olumsuz yönde etkiler:

"Şehnaz'ın muallimesi Mersak, zâten Avrupaca dahi zâdeganlığa perestij eder bir kadın olup taht-ı terbiyesinde bulunan kızı gerçekten bir Prenses tavrında büyütmek için Avrupa Prenses ve Düşes ve konteslerinin ne tavırda olduklarına dair daima uzun uzadıya sözler açar ve hatta bunların alaka ve muâşakalarından dahi bahsederek en hafî sırlarına yalnız muallimeleri vâkıf olduğunu anlatırdı. Mersak, bu sûretle Şehnaz'ın mahremiyetini kazanır ise konak içindeki memuriyetinin devamını bir kat daha temin etmiş olacağı gibi Şehnaz'ın her hoppalığına meydan açar ve kibr ü gurûrunun her iktizâsına tevîk-i muâmele ederse Hanımefendi'ye daha ziyâde yaranmış olacağını da hesap ederdi."²

Madam Mersak, kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen ve Şehnaz'ın terbiyesinden ziyâde konakta daha fazla kalabilmekle ilgilenen ve davranışlarıyla, sözleriyle Şehnaz'ın ahlâkını bozan bir mürebbiyedir. Romanın daha sonraki sayfalarında, onun bir balodaki vaziyeti anlatılır. Konaktaki vekar ve ciddiyetini konaktaki elbisesiyle birlikte çıkarmış, dekolte kıyafetli, teklifsiz konuşan, "açık sözler ve hatta bundan ziyadelerini söyleyen"³ bir kadın haline gelmiştir. Yazar, onunla Benli Elena arasında hiçbir fark olmadığını söyler ve sözlerini şöyle sürdürür: "Eğer bir fark varsa elbette Mersak'ın daha açık ve daha ziyâde muhrik-i havâss bir hâlde olmasından ibarettir. Zira

1 Karnaval, s. 44, 45

2 Karnaval, s. 100

3 Karnaval, s. 137

Mersak, Paris'in hakikî bir yosması ve Elena ise İstanbul'un Paris taklidi bir uydurmasıdır."¹

Bahtiyarlık'ta Madam Terniye, Abdulcabbar Bey'in çocukları için Fransa'dan getirttiği bir mürebbiyedir.² Yedi buçuk yaşındaki Mansur Bey'e ve beş buçuk yaşındaki Nusret Hanım'a³ mürebbiyelik ve muallimelik yapmaya başlayan Madam Terniye, işini çok iyi bilen ve yapan bir kişidir. Türkçe ve Arapça hocasının "düşman üzerine kılıç sallarcasına değnek sallayarak" çocukları korkutarak ders anlatmasına ve onları kendisinden soğutmasına mukabil, Madam Terniye, tatlı dili ve güler yüzüyle onlara kendini sevdirebilir.⁴ Çocuklarla kesintisiz bir şekilde ilgilenir ve onların kısa zamanda Fransızca öğrenmelerini sağlar. Fakat Hoca Efendi, bütünüyle başarısızdır. Bir buçuk sene geçmesine rağmen çocuklara henüz hatm-i şerif ettirememiştir.⁵

Madam Terniye'nin başarısı çocukların müsbet değil menfi bir şekilde yetişmelerine sebep olur. Çünkü Madam Terniye onları bir Fransız çocuğu gibi yetiştirmekte, hatta onlara Hristiyanlık propagandası yapmaktadır:

"Bu mini mini malumatçıklar meyanında Madam Terniye'nin çocuklara bir de Hakk Teâlâ Hazretleri olduğu ve onun da mini mini bir oğulcuğu bulunduğu ve bu oğulcuğun bir de anası olup insanlar uğrunda oğlunun canını feda eylediği ve binaenaleyh onu minnettârâne bir sûrette sevmek iktiza edeceği hakkında verdiği derslere ve "işte baba, oğul, vâlîde şunlardır" diye kitaplardan resimlerini dahi göstermesine burada ilişmeyelim. Çünkü çocukların babası Abdulcabbar Beyefendi dahi bunları görmüyordu bile! Çocukların mini mini malumatçıklarını büyülte büyülte işte o

1 Karnaval, s. 137

2 Bahtiyarlık, s. 106

3 Bahtiyarlık, s. 107

4 Bahtiyarlık, s. 107, 108

5 Bahtiyarlık, s. 109

minnetterâne bir sûrette söylemesi lâzım gelen ibnullâhı Yahudiler asmuş öldürmüş olduklarından bahisle onlar hakkında bir husûmet lazım olduğu derecesine kadar vardığı gibi bir aralık kırâat kitaplarında muhârebât-ı salbîyeye dair görülen fıkralar üzerine Müslümanların dahi Hıristiyanlara nasıl seyf-i zulümle muâmele etmiş olduklarını takrîre başlayarak işte bu misullu ilkâatla genç çocukları kendisine celb ettikçe etmekte bulunmuştu."¹

Yazar, Madam Terniye'yi suçlamamakta, onun taasuptan dolayı değil, elindeki programı uygulamak için dersleri bu yolda verdiğini ve görevini yaptığını ifade etmektedir.² Fakat çocukları yabancı mürebbiyeler elinde yetiştirmenin yanlış olduğu açıktır. Çünkü, bu çocukların kendi milliyetlerinden kopuk olarak yetişmelerine sebep olmaktadır. Mansur Bey ile Nusret Hanım'ın, üç sene sonraki vaziyetleri bunu âşikâr olarak ortaya koymaktadır:

"El-hâsıl tedrîse başladıklarından üç sene sonra Mansur Bey ile Nusret Hanım, Fransızca cihetinde âdetâ bir Fransız çocuğu kadar behremend oldukları halde maarif-i milliyemizce henüz Risâle-i Ahlâk'ı okuyup anlayamamak menzilesinde kaldığından ve hele Madam Terniye bunların zihinlerini kendi istediği yola güzelce sevk etmiş olduğundan çocuklar risâle-i ahlâkı ellerine alarak "Bu ne? Dahi sirkat bir kimsenin eşyasını çalmak demektir. Ne demek?" diye istihzâlara da başlamışlardı. Büyüğü on buçuk küçüğü sekiz buçuk yaşında olan çocukların şu terakkilerine âferin değil mi?"³

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan mürebbiyeler, sayı itibariyle az olmakla birlikte, eserlerindeki etkileri bakımından kendilerine yeteri kadar yer verilmiş kahramanlardır. Yazarın, mürebbiyelere menfi bir bakış açısıyla yaklaştığı açıktır. Üç mürebbiyeden ikisi (Dona Kamelya, Madam Mersak) ahlâken, üçüncüsü ise (Madam

1 Bahtiyarlık, s. 111

2 Bahtiyarlık, s. 111

3 Bahtiyarlık, s. 113, 114

Terniye) bilgi bakımından, bakımını üstlendikleri çocuklara zarar vermekte ve onları ifsât etmektedir. Nitekim sonraları Halit Ziya, Aşk-ı Memnu'da iyi bir mürebbiye bulamamanın zorluğundan bahsedecek, Hüseyin Rahmi, Mürebbiye romanını kaleme alacaktır.

8. Din Adamları

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan ve mesleği din adamlığı olan kahramanlar şunlardır:

Mihnetkeşan'da bir imam, Açıkbaz'da bir imam, Hasan Mellah'ta Sipro ve Mari isimli rahibeler, Zeyl-i Hasan Mellah'da bir cizvit papazı, Hüseyin Fellah'ta Süleyman Rahmi isimli imam, Paris'de Bir Türk'te bir rahibe olan Hemşire En, Süleyman Musli'de bir papaz, Hayret'te bir brehmen olan Gandazip ve bir Hindu rahibe (Payadır Kız), Acaib-i Alem'de Samoyed Papazı, Arnavutlar Solyotlar'da Solyot Papaz Samuel, Rus Popu, Demir Bey'de Fransız Papaz Lazaris, Rikalda'da, Aztek din ulusu Maradangal, Fransız Papaz Teofil, Müşâhedat'ta Ermeni Patriği, Fransız Papaz Aye Boj, Ahmet Metin ve Şirzad'da İtalyan Köy Papazı, Gönüllü'de bir papaz.

Din adamlarının toplam sayısı yirmidir. Bunlardan üçü imam, on biri Hıristiyan papazı, biri Hindu din adamı, biri putperest din adamı, üçü Hıristiyan rahibe ve biri Hindu rahibedir.

Bu kahramanların tamamı önemsiz ya da figuratif kişilerdir. Genel olarak olumlu özelliklere sahiptirler. İmamların üçü de müsbet kişiler olarak yer alır. Özellikle Hüseyin Fellah'da Süleyman Rahmi iyi yürekliliği, yardımseverliliği ile ideal bir kişi olarak karakterize edilir. Hıristiyan papazları arasında siyasetle uğraşan, entrikalar çeviren kişiler (Zeyl-i Hasan Melah'ta Cizvit Papazı, Arnavutlar Solyotlar'da Rus Papazı) vardır. Yazarın ruhbanlığa menfi bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Üç Hıristiyan rahibeden ikisinin rahibe olmasının sebebi tamamen dünyevîdir: Hasan Mellah'ta Sipro

başından acı bir aşk macerası geçtiği için,¹ Paris'te Bir Türk'de ise Hemşire En, parasız kaldığı için² terk-i dünya etmiştir. Hemşire En, Nasuh'un kumarda kazandığı parayı kendisine vermesi üzerine hiç vakit kaybetmeden rahibeliği bırakır ve sefahat içinde yaşamaya başlar. Hindu din adamı Gandazip ile Aztek din adamı Maradangal, dinlerinin bâtil olması hasebiyle, insanları aldatan, bile bile onlara yalan söyleyen kişiler olarak yer almaktadır. Ayrıca, medeni olmayan toplumların din adamlarında (Samoyed Papaz ve Solyot Papazı) asabiyet ve taassubun ön plana çıktığı görülmektedir.

9. Ulemâ

Ahmet Midhat'ın eserlerinde ulemâdan olduğu belirtilen kahramanlar şunlardır: Zeyl-i Hasan Mellah'da, Mısır'da Fransızlar tarafından suçsuz yere idam edilen³ Seyyid Muhammed Kuddusî, Seyyid Ahmed, Şeyh Abdullah El-Gazî; Hüseyin Fellah'ta İskelecizâde Bekir Efendi; Acaib-i Alem'de Hoca Tahsin Efendi; Demir Bey'de Mısırlı bir alim, Jöntürk'de Ayasofya Medresesi Müderrisi Hâfız Mehmet Efendi.

Bu yedi kahraman arasında olumsuz özelliklere sahip olan tek kişi İskelecizâde Bekir Efendi'dir. Diğer kahramanlar olumlu özelliklere sahiptir.

10. Batılı Bilim Adamları

Yazar, eserlerinde Batılı bilim adamlarına da yer vermiştir:

-
1. Hasan Mellah, s. 9
 2. Paris'te Bir Türk, s. 276
 3. Zeyl-i Hasan Mellah, s. 276

Acaib-i Alem'de bir botanik doktoru, bir ilm-i heyet âlimi; Amerika Doktorları'nda Doktor Garibling, Doktor Bovlay, Doktor Dudel, Doktor Ceyms; Mesâil-i Muğlaka'da Akedemya azasından Mösyö Oliviye De Borgar.

Bu yedi kahraman arasında Amerika Doktorları, bütün hayatlarını uğraştıkları ilim dalına adanmış, başka hiçbir şey düşünmeyen kişiler olarak karakterize edilmişlerdir.

11. Doktorlar

Mesleği doktorluk olan kahramanlar şunlardır: Yeryüzünde Bir Melek'de Şefik, bir askerî tabip; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Mösyö Z.; Paris'te Bir Türk'te Doktor Hel, Bekarlık Sultanlık mı Dedin?'de Rum doktor; Esrar-ı Cinâyat'da Doktor Aksındaki, İtalyan Doktor; Cellat'da sayısı belirtilmeyen doktorlar; Henüz On Yedi Yaşında'da Yunanlı bir hekim; Dürdane Hanım'da İngiliz tabip, doktor binbaşı Memduh Bey; Obur'da Hekimbaşı Devâî Efendi; Para'da Vahdetî; Taaffüf'te Doktor Franinberg; Jöntürk'de Doktor İrfan Bey.

Doktor olan kahramanların sayısı on dördtür. Bekarlık Sultanlık mı Dedin?'de yer alan Rum doktor dışında hepsi de olumlu özellikler taşır. Yeryüzünde Bir Melek'de Şefik ve Para'da Vahdeti, ideal doktor tipini temsil eden kahramanlardır. Tıp tahsilini Paris'te yapan Şefik, mesleğini titizlikle yerine getiren, çalışkan bir kişidir. Doktor olarak İstanbul'da haklı bir şöhret edinir. Vahdetî ise Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olan bir askerî doktordur. Mesleğinde hızla yükselir. Son derece çalışkandır. Tıp kitapları yazar.¹ Kısa zamanda Miralay rütbesine erişir.²

1 Para, s. 121

2 Para, s. 157

Yukarıda, olumsuz özelliklere sahip tek doktorun Bekârlık Sultanlık mı Dedin'deki Rum doktor olduğunu söylemiştik. Bu doktor, alafranga zihniyete sahiptir.¹ Menfi bir kişi olması bu özelliğiyle ilgilidir. Mesleki durumunu bilmiyoruz.

Obur'da yer alan Hekimbaşı Devaî Efendi "tıbb-ı kadim erbabından" olması² bakımından diğer kahramanlardan ayrılır. Yazar, onu bir doktor olarak kabul etmemektedir:

"Hekimbaşı Devaî Efendi ise öyle şimdiki tabipler gibi bir mektepten yetişmiş diploma almış, funûn-ı şettâda mahâret peyda eylemiş etibbâdan olmayıp tıbb-ı kâdim erbabındandır ki senenin dört mevsimine göre envâ-ı baharattan sefûflar, macunlar tertibiyle kibâra arz-ı hizmet eyler ve hizmet-i vâkıa hazâkat-ı tıbbiyeden ziyâde tuhaflık sûretinde görünür bir adamdır."³

Yazar, "tıbb-ı kadim"i reddetmekte ve doktorların tıp mekteplerinde yeni usullere göre yetişmeleri gerektiğini belirtmektedir.

12. Avukatlar

Ahmet Midhat'ın eserlerinde avukat olan beş kahraman vardır: Henüz On Yedi Yaşında'da Ahmet Efendi; Esrar-ı Cinâyât'da Ermeni bir avukat; Cellat'da Andre Gocafo; Jöntürk'de Nurullah Bey ve Abdurrahman Sâcit.

Bu kahramanlar arasında kendisine en fazl yer verilen, Ahmet Efendi ile Nurullah Bey'dir. Her ikisinin de son derece çalışkan insanlar olduğunu ifade edebiliriz. Ahmet Efendi, *Henüz On Yedi*

1 Bekarlık Sultanlık mı Dedin?, s. 41, 46

2 Obur, s. 26

3 Obur, s. 26

Yaşında'da mesleği ile olan münasebetinden ziyade düşünceleri ve bu düşünceleri uygulaması ile yer alır. Ayrıca, avukatlıktan başka işleri de vardır.¹ Fuhşa karşı çıkması ve hürriyetten yana olması² hukukçu kişiliği ile örtüşmektedir.

Nurullah Bey, Hukuk Mektebinden ikincilikle mezun olmuş.³ Çalışkan ve başarılı bir avukattır. Onun ideal bir avukat tipini temsil ettiği söylenebilir.

13. Zanaatkârlar

Belli bir sanatı ya da zanaatı olan kahramanlar şunlardır:

Mihnetkeşan'da Dakik Bey (hakkak), Hasan Mellah'ta Timur (hattat), Yeryüzünde Bir Melek'te Arzuhalci İsmail (hakkak ve hattat), Nasip'te Pol, Felix ve Jan (keman imalatçısı), Karnaval'da Resmi Efendi (saatçi, kalemtraşçı, marangoz, hakkak, nakkaş, ressam), Saatçi ali Efendi, Demir Bey'de Demir Bey (demirci, tüfenkçi), Çiçekçi Polini (çiçek desenleri yapıyor); Mustafa Kamerüddin.

Bu on kahraman arasında ideal bir tip olarak Resmi Efendi'nin üzerinde durulabilir. Karnaval'ın başkışisi olan Resmi Efendi, "sanatta mahir bir kişidir" fakat belli bir sanatı yoktur. Hemen her iş elinden gelmektedir. Saatçi, kalemtraşçı, marangoz, hakkak, ressam⁴, antikacı⁵ ve hatta bir mucittir. Mektup açacak bir makina icat eder⁶.Resmi Efendi'nin en önemli özelliği, çok çalışkan olmasıdır. Bu özellik, onun elini attığı her işte başarılı olmasını sağlar. Onu sıradan bir zanaatkâr

1 Henüz On Yedi Yaşında, s.6

2 Henüz On Yedi Yaşında, s.11, 303

3 Jöntürk, s.30

4 Karnaval, s.20

5 Karnaval, s.61

6 Karnaval, s.110

olarak görmemek gerekir. Resmi Efendi'nin bir mühendis olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Demir Bey'de yer alan Mustafa Kamerüddin'i bu guruba dahil etmiş olmamızın sebebi Paris'te hem mühendislik hem de ressamlık tahsili görmüş olmasıdır. Çok çalışkan olan ve bir anını bile boş geçirmeyen Mustafa Kamerüddin de ideal bir tiptir.

Keman imalatçısı Pol'ün yanında çıkar olarak çalışan Felix ve Jan üzerinde de durabiliriz. Nasip'te yer alan bu iki kahramandan Felix çalışkan, Jan ise tembeldir. Felix'in çok başarılı olmasına karşılık¹ Jan başarısızdır².

14. Ressamlar

Ressam olduğu belirtilen kahramanlar şunlardır: Paris'te Bir Türk'te Mister Ces, Simon Angoy, Pol; Acâib-i Âlem'de Subhi Bey; Esrâr-ı Cinâyât'ta Kalpazan Mustafa; Çingene'de Artin Alvanyan; Çifte İntikam'da Meylefor; Demir Bey'de Mustafa Kamerüddin, Elszazli Pudar, Mösyö Kamilyon.

Bu on kahramandan ikisi, Mister Ces ve Meylefor menf kişilerdir. Mister Ces, Türkleri mübalağalı ve yanlış bir şekilde, hayalinde canlandırdığı gibi resmeden³ bir ressamdır. Meylefor ise genç kızları kandırıp iğfal eden⁴ ahlâksız bir kişidir.

İdeal kahramanlar olan Subhi Bey ile Mustafa Kamerüddin içinse ressamlık ikinci planda kalan bir iştir. Kendini bilime adanmış bir kişi olan Subhi Bey, bitki resimleri yapar ve oluşturduğu koleksiyonu

1 Nasip, s.13

2 Nasip, s.12

3 Paris'te Bir Türk, s.23-24

4 Çifte İntikam, s.68

satarak, aldığı parayla seyahate çıkar. Ressamlıkta mahirdir¹; fakat bu onun asıl işi değildir. Mustafa Kamerüddin kendine meslek olarak mühendisliği seçer, fakat babasının tercihini de yerine getirmek için Paris'te mühendisliğin yanısıra ressamlık da tahsil eder ve usta bir ressam olur. Yaptığı tabloları satarak para bile kazanır.²

Subhi Bey ile Mustafa Kamerüddin'i saymazsak kahramanlar arasında hiç Türk kahraman kalmamaktadır. Bu durum yazarın, ressamlığı fazla önemsemediğini gösterebilir, fakat resme karşı olduğu anlamına gelmez. Nitekim, Taaffüf'te Rasih Efendi'nin resimle ilgili olumlu yaklaşımı³ yazarın bu konudaki görüşlerini yansıtır mahiyettedir.

15. Denizciler - Gemi Kaptanları

Denizci, gemi kaptanı olan kahramanlar şunlardır: Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'ta Hasan Mellah, Alfon, Kuzella'nın çektirisinin reisi olan Duşan, Hasan Mellah'ın birinci ve ikinci kaptanları, bir kaptan; Hüseyin Fellah'ta bir gemi kaptanı; Paris'te Bir Türk'te bir ikinci kaptan, Acâib-i Âlem'de 1. Kaptan, 2. Kaptan, bir dümenci, 1. Kaptan; Hayret'te kürekçilik yapan Barbasava, Topaç Peter; Haydut Montari'de Senyor Corcino, Senyor Gorgola; Ahmet Metin ve Şirzad'da Ünyeli Ömer Kaptan, "bahriye inşâiye mühendisi" Süreyya, İsmail Çavuş, Saitoğlu (tayfa), Kulaksız (tayfa), Kurt Kurnaz (tayfa), Katerina (maço), Petraki (kılavuz), 1. Kaptan, Miloş (tayfa), İstavri (tayfa), Avrepidi (tayfa), Petro (tayfa), İtalyan kılavuz.

Denizci olan kahramanların sayısı otuzdur. Bu kahramanlar arasında Hasan Mellah ve Ünyeli Ömer kaptan denizcilik konusunda tahsil yapmışlardır. Süreyya bir gemi mühendisidir.

1 Acâib-i Âlem, s.6
2 Demir Bey, s.223
3 Taaffüf, s.262 - 270

Denizcilerin (gemi kaptanı, tayfa, postroma vs.) büyük çoğunluğu figüratif kişilerdir. Önem arzeden kahramanların ise (Hasan Mellah, Senyör Gorgola) meslekleriyle olan irtibatları ele alınmamıştır.

16. Sandalcı ve Kayıkçılar

Mesleği, sandalcılık ve kayıkçılık olan kahramanlar şunlardır: Yeniçeriler'de Civelek Hüsnü; Zeyl-i Hasan Mellah'ta bir sandalcı; Dünyeye İkinci Geliş'te Kulaksız Mehmet, dilsiz ve sağır bir kayıkçı; Hüseyin Fellah'ta bir kayıkçı; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de kayıkçı Osman Amca; Acâib-i Âlem'de bir sandalcı; Dürdâne Hanım'da Çerkez Sohbet (mauna kürekçisi); Obur'da bir kayıkçı; Çingene'de bir kürekçi, Dolaptan Temaşa'da Yahudi kayıkçı.

17. Çiftçiler

Çiftçilik yapan kahramanlar şunlardır: Hüseyin Fellah'ta Hüseyin Fellah; Bahtiyarlık'ta Yamalı Musa Ağa, Şinasi Bey; Gürcü Kızı'nda Gühen; Ahmet Metin ve Şirzad'da Andri Buruslava, Stefano.

Bu kahramanlardan Hüseyin Fellah, çiftçiliğinin yanısıra, elde ettiği ürünleri başka ülkelere satması itibarıyla tacirlik de yapan, çalışkan ve başarılı bir kişidir. Eserde, Hüseyin Fellah'ın mesleği geri planda kalır ve buna hemen hemen hiç değinilmez.

Yamalı Musa Ağa bir köy ağasıdır. Köylülere zulmettiğinden, geniş arazilere ahip olduğundan bahsedilir.

Şinasi Bey, aslen şehirli olmakla birlikte, köy hayatını ve çiftçiliği tercih eder. Tahsil görmüş bir kişi olarak yeni usülleri çiftçiliğe uygular. Bu köylülerde şaşkınlık yaratır. Kısa zamanda, bilgisi ve çalışkanlığı

sayesinde büyük başarılar elde eden Şinasi, Yamalı Musa Ağa'nın sahip olduğu bütün arazileri satın alabilecek kadar zenginleşir.

18. Bahçıvan

Bahçıvan olan kahramanlar şunlardır: Gönül'de Pol; Zeyl-i Hasan Mellah'ta Culya; Dünyaya İkinci Geliş'te Tüysüz Mehmet; Paris'te Bir Türk'te Mösyö ve Madam Dilaşen; Demir Bey'de Selim Nişo; Müşahedât'ta bir bahçıvan.

Sayıları yedi olan bu kahramanlar arasında Pol işindeki başarısı bakımından önem arz eder. Fakir bir delikanlı olan Pol, son derece çalışkandır. Bu yüzden, bahçıvanlıkta büyük bir maharet sahibidir. Bir dükün kızı olan Margırit, çalışkanlığı sebebiyle ona hayran olur.

Diğer kahramanların yaptıkları işe karşı olan ilgilerinden bahsedilmemiştir.

19. Arabacılar

Mesleği arabacılık olan kahramanlar şunlardır: Gençlik'te Arabacı Hırısto; Felâtun Bey ve Rakım Efendi'de Fransız Arabacı; Karnaval'da Viktor Hag; Acâib-i Âlem'de Rus arabacı, üç nefer arabacı; Haydut Montari'de bir arabacı.

20. Kethüda, Vekilharç, kâhya ve Dâire Müdürleri

Meslekleri kethüda, vekilharç, kâhya ve dâire müdürlüğü olan kahramanlar şunlardır:

Açıkbaş'ta Sıdıka Hanım, Ölüm Allah'ın Emri'nde Behice Hanım (kethüda), Pezvaz Kalfa; Zeyl-i Hasan Mellah'ta handa odacıbaşı ve kahya olan bir ihtiyar Ermeni; Dünyaya İkinci Geliş'te Mesut (kethüda ve vekilharç); Karnaval'da Kutsuş (daire müdürü); Dürdane Hanım'da Cemal ağa (kethüda); Vah'ta Ermeni bir vekilharç; Para'da Yunus Ağa; Demir Bey'de mehmet Ağa; Emanetçi Sıtkı'da Kâmile Molla (kahya); Taaffüf'te Osman Efendi (daire müdürü), Yusuf Efendi ve karısı (kahya).

Bu kahramanların meslekleriyle ilgili ayrıntıya girilmez. Bazıları çeşitli entrikalar çeviren kötü kişilerdir: Behice Hanım, Mesut, Cemal Ağa. Taaffüf'te Osman Efendi, müflis bir tacirdir, Seniha Hanım tarafından daire müdürü olarak işe alınır, fakat dürüst olmadığı için işten kovulur. Seniha Hanım'ın yalısında kahya olarak bulunan Yusuf Efendi ile karısı, Seniha Hanım'la Tosun Bey arasındaki gizli mektuplaşmalarda aracılık yaparlar ve bu yüzden Rasih Efendi tarafından evden uzaklaştırılırlar.

21. Uşak ve Hizmetçiler

Uşak ve hizmetçi olarak çalışan kahramanlar şunlardır: Gençlik'te bir uşak; Açıkbaş'ta bir uşak; Hasan Mellah'ta Kuzella'nın hizmetçisi Ancelino, Murat Bey'in uşağı; Zeyl-i Hasan Mellah'ta Culya'nın hizmetkârı; Dünyaya İkinci Geliş'te Mesut'un uşağı Selim; Yeryüzünde Bir Melek'te Arife'nin uşağı Şakir Ağa; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Mr. Ziklas'ın uşağı, Mehmetçik; Paris'te Bir Türk'te Mister Habs; Bir Gerçek Hikaye'de K.'nın uşağı, Kafkas'ta Sait Giray; Bir Fitnekâr'da Karabacak; Bekarlık Sultanlık mı Dedin?'de Surûri Efendi'nin uşağı ve hizmetkârı Petraki ve Serupin Dudu; Karnaval'da Madam hamparson'un hizmetçisi Mariya Noku, Şehnaz'ın hizmetçisi Sofi; Henüz On Yedi Yaşında'da bir uşak, Vasili, Nikoladis, Rum uşak; Acâib-i Âlem'de otelde hizmetçilik yapan bir kadın, Dürdane

Hanım'da bir uşak, Ulviye hanım'ın uşağı; Vah'ta Petraki; Hayret'te belsah; Obur'da Neşâti Efendi'nin uşağı Mehmet; çingene'de Nikoli; Amerika doktorları'nda Dr. Bovloy'un uşağı; Haydut Montari'de Yako; Volter Yirmi Yaşında'da Volter'in uşağı Lefeur, Olemp'in hizmetçisi Lizbet; Esrâr-ı Cinâyât'ta Rum kızı, Ermeni karısı, uşak Artin; Müşâhedât'ta Rum hizmetkâr; Ahmet metin ve Şirzad'da Vasiliki; Emanetçi Sıtkı'da Sarı Mustafa; Gönüllü'de Despina, Petra; Jöntürk'te Kiryoku, Despina.

Uşak ve hizmetçilerin toplam sayısı kırk üçtür. Bu kahramanların tamamı önemsiz ya da figüratif kişilerdir.

22. Aşçılar

Mesleği Aşçılık olan kahramanlar şunlardır: Hasan Mellah'ta zenci Aşçı Kadın; Yeryüzünd Bir Melek'te Şefik'in aşçısı Neşe; Felâton Bey ile rakım Efendi'de Mr. Ziklas'ın aşçı yamağı; Paris'te Bir Türk'te Roz; Karnaval'da Fransız aşçılar; Esrâr-ı Cinâyât'ta Aşçı Kaspar; demir Bey'de Şaban Ağa; Müşâhedât'ta Hacı İzzet; ahmet metin ve Şirzad'da Mehmet Usta.

Sayıları sekiz olan bu kahramanların tamamı figüratif kişilerdir.

23. Hokkabazlar

Mesleği hokkabazlık olan kahramanlar şunlardır: Hayret'te Mirza İsmail, Sanço, Veşnegiton, Mösyö Rasko, Madam Rasko, Nâime, Mösyö Maya, Kuşkonmazyan, Lütfi, Ceyms; Çingene'de hokkabazlık yapan yahudiler.

Toplam sayısı on olan bu kahramanlar arasında Mirza İsmail, önemli bir kahramandır. Sefahat hayatında babasından kendisine

kalan bütün mirasını kaybettikten sonra bir hokkabaz olan Sanço'nun yanına çırak olarak giren ve onunla birlikte pek çok ülkeyi dolaşan Mirza İsmail, çalışkanlığı ve azmi sayesinde usta bir hokkabaz haline gelir. Geniş bir bilgi birikimine sahiptir. İşini yaparken gelişen teknolojiye rahatlıkla faydalanır. Sarpson'dan intikam alması büyük ölçüde işindeki beceri ve ustalığı sayesinde gerçekleşir (!), Anser'in ruhuna (!) Sarpson'la ilgili hakikatleri anlatır ve bu suretle Sarpson'un yakalanmasını sağlar. Mirza İsmail, çalışkan bir insanın, mesleği hokkabazlık bile olsa büyük işler başarabileceğini gösteren bir örnek olması itibariyle önemlidir.

24. Büyücüler

Mesleği büyücülük olan kahramanlar şunlardır: Eyvah'ta Şamlı Hoca, Ermeni kadını; Çengi'de Saliha Molla; Şeytan Kaya Tılsımı'nda büyücü Sastima.

Bu dört kahramandan ilk ikisi figüratif kişilerdir. Saliha Molla, Anadolu'dan İstanbul'a göç etmiş, büyücülük yapmak suretiyle büyük bir servet kazanmış olan bir kahramandır. Bunu yaparken pek çok kişiye zarar vermiş, pek çok yuvanın yıkılmasına sebep olmuştur. Sastima, bir büyücünün ne kadar olumsuz bir kişiliğe sahip olduğunu daha bariz olarak görmemizi sağlayan bir kahramandır. Çoban Pedro'yu Şeytan kaya'daki tılsımın bozulup hazinenin ortaya çıkması için iffetli bir genç kızın diri diri kalbinin çıkarılması gerektiğini söyleyerek kandırır. Pedro, kendisi gibi çoban olan Ancelino'yu bir ağaca bağlayarak büyücünün sözünü yerine getirmek ister, fakat Ancelino'nun güzelliğine kapılarak bundan vazgeçer.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde büyücüler menfi kişiler olarak yer almaktadır.

25. İşçiler

İşçilik yapan kahramanlar şunlardır: Hüseyin Fellah'ta Ömer (halatçı); Dürdane Hanım'da Muşlu bir Ermeni (Şirket-i Hayriye vapurunda kömürcü); Demir Bey'de Polini'nin atölyesinde işçibaşılık yapan Lini; Diplomalı Kız'da Jan Döpre, Polini Döpre.

Jan Döpre, Fransa'da işçilerin durumunu gösteren bir kahraman olması itibariyle önemlidir. Bir fabrikada işçi olarak çalışan Jan, genç ve kuvvetli iken geçimini sağlayacak kadar para kazanırken, ihtiyar ve hasta bir adam haline geldiğinde aldığı ücret, ekmek almasına bile yetmeyecek kadar azalır ve Döpre ailesi sefalete düşer.

26. Kapıcılar

Mesleği kapıcılık olan kahramanlar şunlardır: Hesan Mellah'ta Yakup el-Dec'in kapıcısı; Paris'te Bir Türk'te Ketrin'in kaldığı otelin kapıcısı; Henüz On Yedi Yaşında'da randevu evinin kapıcısı olan Maryonko Dudu; Diplomalı Kız'da kapıcı kadın ve kocası; Mesâil-i Muğlaka'da Papa Popon (Pol Pon).

27. Artistler, Aktristler, Şarkıcılar, Çengiler

Aktris, şarkıcı ve çengi olan kahramanlar şunlardır: Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Polini; Paris'te Bir Türk'te Gabriel; Çengi'de Peri (çengi), Arife (çengi), Nazlı (çengi); Hayret'te Etyen, Anser; Bahtiyarlık'ta Rizet (şarkıcı), Jöntürk'te Sezâyıdil Hanım (rakkase).

Bu kahramanlar çoğunlukla olumsuz özelliklere sahiptir. Ortak özellikleri iffetsiz olmalarıdır. Saf, masum bir genç kız olan Anser'in Sorpson tarafından iffal edildikten sonra Amerika'da sahne sanatçısı olmasıyla birlikte, safiyetini tamamen yitirerek değişmesi, iffetsiz olma

özelliğinin yapılan işle irtibatını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yine de Anser ve iyiliksever bir kadın olan Rizet müsbet kahramanlardır. Diğer kahramanlar ise böyle değildir. Aktrist tipinin en çarpıcı örneği olarak Polini'yi gösterebiliriz. Polini, Felâtun Bey'in metresi olur ve onun bütün parasını kaybetmesine sebep olur.

28. Fahişeler

Fahişelik yapan kahramanlar şunlardır: Mihnetkeşan'da anası tarafından kârhaneye satılan bir genç kız; Yeryüzünde Bir Melek'te Arife, Cevriye, Benli Ayşe; Paris'te Bir Türk'te Madam Döntrobil; Karnaval'da Elena; Esrâr-ı Cinâyât'ta Hediye Hanım; Henüz On Yedi Yaşında'da Kalyopi, Agavni, Aha, Filomen, Limisaki, Amalya; Ana Kız'da Anjelic.

Mihnetkeşan'daki genç kız ve Henüz On Yedi Yaşında'da Kalyopi fakirlik sebebiyle kârhâneye düşmüş, masum kızlardır. Genç kız fahişeliğe başlamadan, Dakik Bey sayesinde, Kalyopi ise Ahmet Efendi'nin yardımıyla fahişelikten kurtulurlar. Yazar, bu vesileyle, her iki eserde de fahişeliğin ne kadar menfur bir iş olduğundan ve fahişelerin içinde buldukları olumsuz şartlardan bahseder.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz iki kahraman dışında kalan diğer kahramanlardan şahsiyet özelliği arzedenler iffetsiz, kötü kişilerdir. Bunlar arasında sadece Cevriye'yi ayrı tutabiliriz. Çünkü o da fakirlik sebebiyle fahişe olmuştur.

29. Bohçacı Kadın

Bohçacılık yapan kadınlar şunlardır: Açıkbâş'ta Elena Dudu; Yeryüzünde Bir Melek'te bir bohçacı kadın, Vah'ta Despino.

Bohçacı kadınlar bohçalarında bulunan malları satmanın yanısıra, aracılık yapma, birileri adına laf götürüp getirme gibi işler de yapmaktadır.

30. El İşi Yapan Kadınlar

Teehhül'de Sabire Hanım; Dünyaya İkinci Geliş'te Cangöz; Emanetçi Sıtkı'da Ayşe ve annesi el işi yaparak geçimini sağlayan kahramanlardır. Bu kahramanlardan sadece Cangöz, olumsuz özelliklere sahiptir. Onun elişi, oyalık yapması göstermelik bir iştir. Gerçekte Mesut'un, Paşa kapısı civeleklerinden Seyyidî'den bilgi alabilmek için kullandığı ve Seyyidî'nin sevgilisi olan basit bir kadındır.

31. Terziler

Terzi olan kahramanlar şunlardır: Gençlik'te Kaspar, cinli Han'da Jozefin, Mesâil-i Muğlaka'da matmazel rozeti.

32. Pansiyoncu Kadınlar

Demir Bey'de Matmazel Dozali, Müşâhedât'da Madam Boyzar pansiyonculu yapan kadınlardır.

Her iki kahramanında pansiyonu genç kızların eğitim gördüğü bir okul hükmündedir.

33. Otel Müdürleri

Ahmet Metin ve Şirzad'da bir otel müdürü, İki Hüdakâr'da madam Bala otel idare eden kahramanlar olarak yer almaktadır.

34. Ebeler

Dürdane Hanım'da Ayşe isimli bir ebe, Müşâhedât'ta ebelik yapan figüratif bir kahraman vardır.

35. Balıkçılar

Paris'te Bir Türk'te bir balıkçı Müslüman ile Acâib-i Âlem'de bir balıkçı figüratif kişiler olarak yer almaktadır.

36. Çobanlar

Arnavutlar Solyotlar'da figüratif bir kahramanın ve Şeytan Kaya Tılsımı'nda Pedro ile Ancelino'nun meslekleri çobanlıktır.

37. Tercümanlar

Hasan Mellah'ta bir Yahudi; Gürcü Kızı'nda Sürügin ve Karl Perstic isimli kahramanlar tercümanlık yapmaktadır.

38. Eczacı

Para'da Ekşidisi Efendi isimli bir eczacı, figüratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

39. Cellat

Cellat'ta Simon Giras, yaşlı ve işinin ehli bir cellattır. insanların nefret ettiği bir mesleğe sahip olmaktan dolayı acı çeker.

40. Kunduracı

Paris'te Bir Türk'te Andre isimli bir kunduracı yer almaktadır.

41. Tulumbacılar

Yeryüzünde Bir Melek'te Arife'nin dostu olan Şehbaz'ın mesleği tulumbacıdır. Kaba, sert ve menfaatperest bir insan olan Şahbaz, Arife'nin bütün servetini harcar. Çengi'de de tulumbacılar kaba insanlar olarak bahsedilmektedir.

42. Kahveciler

Çengi, Müşâhedât ve Jöntürk'te kahveci olarak takdim edilen birer kahraman vardır.

43. Ekmekçi

Çengi'de bir ekmekçi yer almaktadır.

44. İmâmecî

Çengi'de Peri (Sümbül)'nin dostu, Koç Ali'nin bir imâmecî olduğu belirtilir.

45. Dellal

Dünyaya İkinci Geliş'te ihtiyar bir Çerkez bir dellal olarak yer almaktadır.

46. Hammal

Müşâhedât'ta bir hammal yer alır.

47. Bozacı

Müşâhedât'ta bir bozacı yer alır.

48. Çilingir

Dünyaya İkinci Geliş'te Ermeni bir çilingir yer almaktadır.

49. Postacı

Hayret'te bir postacı yer alır.

50. Lokantacı

Paris'te Bir Türk'te Virjini'nin patronu bir lokantacıdır.

Ahmet Midhat Efendi; hikâye, roman ve tiyatrolarında elli kadar mesleğe yer vermiştir. Bunlar arasında, devlet adamları, memurlar, tüccarlar, doktorlar, avukatlar, yazarlar ve öğretmenler ön plana çıkmaktadır. Hangi mesleğe mensup olursa olsun, çalışkan olan kahraman büyük bir başarı elde edebilmektedir (Felatun Bey ile Rakım Efendi'de Rakım Efendi; Yeryüzünde Bir Melek'te Şefik; Paris'te Bir Türk'te Nasuh; Karnaval'da Resmi; Bahtiyarlık'ta Şinasi; Para'da Vahdetî; Müşâhedât'ta Seyyid Muhammed Numan vs.). Tembel olan kahramanların hayatta başarı göstermesi mümkün olmamakta, bilakis büyük sıkıntılara uğramaktadırlar. Yazarın, mürebbiyelik, aktristlik ve fahişelik gibi mesleklere bakışı tabiatıyla olumsuzdur. Buna karşılık; ticaret, yazarlık gibi şahsî gayretin ön plana çıktığı meslekleri daha fazla önemseydiği görülmektedir.

VII.BÖLÜM

İYİLER
VE
KÖTÜLER

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan kahramanların taşıdığı bütün özellikler, iki temel nitelik olan iyilik ve kötülük eksenlerinde birleşir ve buna göre kahramanlar, iyiler ve kötüler olmak üzere iki guruba ayrılır. Bu iki gurup arasında çoğunlukla iyilerin lehine sonuçlanan bir çatışma, bir savaş vardır.

Bu bölümde, kahramanları iyi ya da kötü olma niteliklerine göre ele alacağız. İyileri iyi, kötülerini kötü olarak nitelendirmemize yol açan özelliklerin neler olduğunu tesbit etmeye çalışacağız.

1. İyiler

Suizan'da yer alan üç kahramanların tamamına yakını iyilerden oluşmaktadır. Simon ile Pdlini birbirini seven, birbirine sadakatle bağlı bir çifttir. Mösyö Belvil, görünüşe değil, kişinin insan olarak taşıdığı özelliklere (namus, iffet, çalışkanlık vs.) önem veren ve bu yüzden kızı Polini'nin pespaye sınıfından olan Simon'la evlenmesini onaylayan bir kişidir. Hikayede yer alan diğer kahramanların da biri dışında, iyi insanlar olduğu anlaşılmaktadır.

Esaret'te Zeynel Bey, esasta iyi bir insandır. Fakat, cariyesi Fitnat karşısındaki tutumu, onu bu noktada sıkıntıya sokar. Zeynel Bey, Fitnat'a aşiktir, Fitnat ise Fatin'i sevmektedir. Fitnat'ın da Fatin'in de efendisi olan ve her ikisi üzerinde de tasarruf yetkisi bulunan Zeynel Bey, kendi nefsinin gözetip Fitnat'a sahip olmakla, feragatta bulunup iki sevgiliyi birleştirmek arasında bir tercih yapmak zorundadır. "Kemâl-i İnsâniyete ulaşmak için kendini hesaba çeken ve nefsiyle çatışan¹ Zeynel Bey, sonunda Fitnat'la Fatin'i evlendirmeye karar verir. Zeynel Bey'in şahsındaki çatışma, iyilik ile kötülük arasındaki çatışmadır. İyiliğin galip gelmesi, Zeynel Bey'in iyi bir insan olduğunu göstermektedir.

¹ Esaret, s-93

Efendisi Zeynel Bey'e sadakatle bağlı olan Fatin ve Fatin'i büyük bir aşkla seven Fitnat, hem suretleri hem de sretleri bakımından mkemmelenen iki gençtir. Efendilerinin himmetiyle evlenirler ve gerdek gecesi birbirlerinin öz kardeşi olduklarını farkederek intihar ederler. Zeynel Bey'in nefsindeki kötülüğü yenmesi iki sevgilinin mutlu olmasını sağlayamamış ve hikaye trajik bir biçimde son bulmuştur.Fatin ile Fitnat'ın felaketinin sebebi toplumsal bir kötülük olan esarettir.

Gençlik'te yer alan kahramanların tamamının iyi insanlar olduğunu söyleyebiliriz. Hikayede, baskıcı bir terbiye altında yetiştirildikten sonra, gençlik döneminde sefahat alemine dalmış, yoldan çıkmış bir gencin ıslah edilmesi anlatılır. Hikeyenin anlatıcı kişiisi olan gencin ıslah olması, Peyker isimli cariyeye aşık olmasıyla gerçekleşir.

Teehhül'de yer alan kahramanların tamamı iyi insanlardır. Hikayede anne ve babanın arzusuyla gerçekleşen bir evliliğin sebep olduğu felaket anlatılır. Felaketin sebebi kötü bir insan değil kötü bir dettir.

Felsefe-i Zenan'da yer alan kahramanların tamamına yakını iyi insanlardan oluşmaktadır. Bu hikayede de trajik bir şekilde sonuçlanan bir evlilik vardır: Zekiye, Fazıla Hanım'ın vasiyetine ve arkadaşı kile'nin nasihatlarına uymayıp, aşık olduğu Sıtkı Efendiyle evlenir. Fakat kocasının kendisini aldattığını öğrendiğinde üzüntüsünden hastalanıp ölür. Zekiye'nin ölümünün sebebi görünürde Sıtkı Efendi'dir; fakat görünür olmayan bir başka sebep daha vardır ve bu da toplum hayatının kadınların aleyhine şakillenmiş olmasıdır.

Gönül'de yer alan kahramanların çoğunluğu iyi insanlar olarak nitelendirilebilir. n plana çıkan iki kahraman olan Pol ile Margırıt'ın şahsında iyiliğin de daha belirgin olarak yer aldığını görüyoruz.

Pespaye sınıfından olan Pol, afif, edip, cesur¹ ve çalışkandır. Bir dükün kızı olan Margırıt'ı onun isteğiyle kaçıran ve onunla iki ay bir arada olan Pol, iffete mugayir hiç bir davranışta bulunmaz. Bu büyük bir kahramanlıktır.² Margırıt ise Pol'ün şahsiyetindeki müsbet özellikleri takdir eden, onu samimiyetle ve büyük bir aşkla seven bir genç kızdır.

Mihnetkeşan'da yer alan kahramanların hepsi iyi insanlardır. Dakik Bey, kerhaneye yeni düşmüş bir genç kıızı oradan kurtarır ve onunla evlenir. Hikayedeki diğer kahramanlar da bu konuda ona yardımcı olurlar. Dakik Bey, hayata kötümser bir bakış açısıyla yaklaşan ve işi dışındaki zamanını sefahatle geçiren bir kişiyken, kârhanenin iç yüzüne vakıf olup, saadet zannettiği şeyin sefalet olduğunu anlar³ ve artık o hayata dönmeyeceğine dair söz verir. Şahsiyetinde ön plana çıkan özellik merhamettir.

Firkat'te yer alan kahramanların tamamına yakını genel olarak iyi insanlardan meydana gelmektedir. Hikâyenin önemli kahramanları olan Memduh ile Goşa, intihar eder, Hacı Han cinnet geçirerek ölür. Sebep yine kötü bir âdettir.

Yeniçeriler'deki kahramanların çoğunluğu iyi insanlardan oluşmaktadır. Ayşe, sadâkati ve mertliği ile, Hasan Pehlivan, akli ve adâlet duygusu ile ve Civelek Hüsnu ise saflığı ile ön plana çıkmaktadır.

Eyvah'da yer alan kahramanların tamamı iyi insanlardan meydana gelmektedir. Trajik bir biçimde son bulan bu hikayede de kötü insanların değil, olumsuz sonuçlar doğuran bir uygulamanın, teaddüt-i Zevcatın etkisi söz konusudur.

1 Gönül, s.5-7

2 Gönül, s.57

3 Gönül, s.91

Ölüm Allah'ın Emri'nde iyi kahramanlar olarak yer alan Sıdık ile Sîne-i Saf, birbirini herşeyden çok seven iki aşıktır. Aşkları uğrunda ölümü bile göze alırlar. Onları ayırmaya çalışan Behice Hanım'a boyun eğmezler. Bunun bir sonucu olarak da hem Behice Hanım'ı mağlubiete uğratırlar ve hem de birbirlerine kavuşurlar.

Açıkbaş'ta figüratif kişileri saymazsak, kötü kahramanların çoğunluğu oluşturduğunu görürüz. Dolayısıyla iyilerin sayısı azdır: Yekta Hanım, ahlak sahibi, mert bir genç kızdır. Sıdık Hanım Yekta Hanım'ın dert ortağıdır. Fattan Efendi, Yekta Hanım'ı sevmektedir ve zekasıyla temayüz eden bir kişidir. Oyunda kötülerin mağlûbiyeti Yekta Bey'in zekası sayesinde gerçekleşir.

Ahz-ı Sar'da da iyi kahramanların sayıca az olduğu görülmektedir. Ana, akli ve cesareti sayesinde, kötülerden intikamını alan ve onları mağlubiyete uğratan bir genç kızdır.

Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'ta iyilikle temayüz eden kahramanlar şunlardır: Hasan Mellah, Kuzella, Alanzo, İlya, Madam İlya, Esmâ, Timur (Aslan Bey), Zerno, Culya, Numan İbn Mutahhir, Süleyman, Yezdan, Maşuka.

Bu kahramanların şahsında, sevgi, sadakat, cesaret, iyilikseverlik, iffetli olmak gibi iyi nitelikler yer almaktadır. Fakat şahsiyetlerindeki değişimler bakımından bazı kahramanların durumu biraz farklıdır. Hasan Mellah, Kuzella gibi kahramanların şahsiyetinde herhangi bir değişim söz konusu değildir. Onlar hep iyidir ve iyi kalırlar. Hasan Mellah, bütün iyi nitelikleri kendinde toplayan bir kişidir. Diğerlerinde ise iyilikler taksim edilmiş gibidir. Her biri bir nitelikde ön plana çıkar. Söz gelimi, Kuzella, Esmâ ve İnsirah'ta sevgi ve sadakat, Alanzo'da akıllılık, İlya'da iffet duygusu, Timur'da ve Numan'da ağırbaşlılık, kahramanlık daha belirgindir. Fakat bu onlarda diğer iyi niteliklerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Hasan Mellah, iyilerin ve iyiliğin merkezinde yer almaktadır. Nitekim bütün bu kahramanlar, bir

şekilde onun etrafında sıralanır ve romanın sonunda biraraya gelirler. Romanın sonunda Hasan Mellah'ın etrafında birleşen bu kahramanlar (Kuzella, Alanzo, Esmâ, Arslan Bey, Numan, İlyâ, Culya) yukarıda da belirttiğimiz gibi iyi olmak bakımından hayatlarında iniş çıkış olmayan kahramanlardır. Bununla birlikte bir de iyiyken kötü olan, kötüyken iyi olan kahramanlar vardır: Madam İlyâ, bir zaaf anında kendisine yaklaşan kötü bir adam tarafından (Trillo) iğva edilir ve iffetini kaybeder. İffet sahibi bir kadın, bir anda değişmiş, iffetsiz bir kadın haline gelmiştir. Fakat bu, ârizî bir durumdur. Hatasını farkederek Madam İlyâ, içine düştüğü utanca ve vicdan azabına dayanamayarak intihar eder.¹ Bu, onun sahip olduğu asli niteliğin değişmediğini göstermektedir. İyi bir insan olan Madam İlyâ, kötü olmaya ve kötü kalmaya dayanamamıştır. Zerno, kötüyken iyi olan ve halini düzelterek bir kahramandır. Madam İlyâ için olduğu gibi Zerno için de kötülük arızî bir niteliktir. Romanın başında, bir korsan gemisinin iki ortağından biri² olarak karşımıza çıkan Zerno, Alanzo'nun iyi yöndeki telkinlerine kulak vermekte ve ortağı Piyetro'nun fenalıklarına mani olmaktadır. Daha sonra, gemi Hasan Mellah tarafından ele geçirilince, içindeki iyilik açığa çıkar. Fakirlikten dolayı korsanlık yaptığını söyleyen³ Zerno, haydutluğundan dolayı pişman olur.⁴ O, artık iyi bir insan ve Hasan Mellah'ın da yardımcılarından dostlarından biridir. Zerno'nun şahsında iyiliğin asli bir nitelik olduğu ve onun Hasan Mellah'tan canını kurtarmak için değil, bu yüzden daha önceki hayatından vazgeçtiği Zeyl-i Hasan Mellah'ta geçen bir olayla âşikâr hâle gelir: Dominiko Padya'nın yakalanıp gemiyle, Hasan Mellah'ın bulunduğu Cezayir'e götürülmesi sırasında, Dominiko Padya, eski bir korsan olması sebebiyle Zerno'yu para karşılığında kendi tarafına çekebileceğini düşünür. Zerno'dan yardım ister. Arkadaşını öldürüp gemiyi ele geçirerek kendisini kurtarması karşılığında büyük bir servet

1 Hasan Mellah, s. 222

2 Hasan Mellah, s. 55

3 Hasan Mellah, s. 293

4 Hasan Mellah, s. 295

vaat eder. Zerno, Padya'nın teklifini kabul etmiş görünür. Fakat amacı sadece onu konuşturmak ve sakladığı paraları ortaya çıkarmaktır.¹

Dünya'ya İkinci Geliş'te iyilikleriyle ön plana çıkan iki kahraman vardır: Osman Bey ve Nergis. Osman Bey, saflığı, Nergis ise akıyla belirgindir. Her iki kahraman da sevgi ve sadakatle birbirine bağlıdır. Osman Bey, Nergis'in de tesiriyle, romanın sonunda, Mesut'un ettiği kötülüklerde zarar görmüş, mağdur olmuş kişilere cömertçe yardım eder.² İyiliğin temsilcisi olan Osman ile Nergis, kötülüğün müessesem bir örneği olan Mesut'u alt etmiş ve onun sebep olduğu fenalıkları mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmışlardır. Romanda iyiliğin kötülük karşısında kesin bir zaferi vardır.

Hüseyin Fellah'ta iyi olma niteliğine sahip kahramanlar şunlardır: Şehlevend, Hesna Hanım, Ömer, Süleyman Rahmi, Mustafa, Hüseyin Fellah, Sabire.

Şehlevend; güçlü muhakemesi, akı; Hesna Hanım, sabsrı ve tevekkülü, Ömer, kahramanlık ve şecaati; Süleyman Rahmi, yardımseverliği; Mustafa saflığı; Hüseyin Fellah, üstün ahlâkı ve olgunluğu; Sabire ise Hüseyin Fellah'a olan aşkı ile yer alırlar. Romanın en önemli kahramanı olan Şehlevend, bütün bu kahramanların merkezindedir. Akıllı olmanın yanısıra fedakarlık ve iffet sahibi olma özellikleriyle de dikkat çeken Şehlevend, kötülük ve kötülerle amansız bir mücadele içindedir. Bir haydut çetesi olan Dayızâde Ahmet ve arkadaşlarının kötülüklerine mani olmaya çalışır ve romanın sonunda onları yakalatmayı başarır.³ Hüseyin Fellah ve Mustafa bu noktada onun yardımcısıdır.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 583

2 Dünya'ya İkinci Geliş, s. 112

3 Hüseyin Fellah, s. 331

Yeryüzünde Bir Melek'te iyi kahramanlar şunlardır: Şefik, Raziye, Hacı Hafız Muhammed Singapuri, Muhammed Hulusi Efendi, Safiye, Arzuhalci İsmail, Nimetullah Hanım, Salih Çavuş.

Raziye, içinde hiçbir kötülük olmayan, mükemmel bir ahlâka sahip bir kahramandır. Bu itibarla "dest-i hilkatın en mükemmel mahluku"¹ ve "yeryüzüne inmiş bir melek"² olarak nitelendirilmeyi hak etmektedir. Şefik'i büyük bir aşkla seven Raziye, bu yüzden başına gelen felaketslere sabırla katlanır. Sefalet'e düşer fakat iffetini muhafaza etme hususundaki azminden hiçbir şey kaybetmez.³ Raziye'nin, kötülüğün mücessem bir örneği olan Arife karşısındaki mücadelesi pasif bir mücadeledir. Arife'nin entrikaları ve iftiraları sebebiyle başına gelen felaketslere sabır ve tevekkülle katlanır. Herkesin ettiğini bulacağına inancı tamdır.⁴ Nitekim öyle de olur. Hakikat ortaya çıkar, uğradığı iftiralarından aklanır ve Şefik'e kavuşur.

Şefik, üstün bir ahlâka sahiptir.⁵ Güçlü bir muhakemesi vardır. Ayrıca merhametlidir. Arife'ye önce acır, hatta bir fedakarlık eseri olarak onunla evlenmeyi bile düşünür.⁶ Arife'nin şantajlarına boyun eğmeyen ve onu kovan Şefik, büyük acılar çeker. İyilikten ayrılmaz. Romanın sonunda Raziye'nin suçsuz olduğunu ortaya çıkarır. Raziye ile olan düğünleri sırasında karşılaştığı Arife'ye nezaketle muamele eder. İntikam almayı düşünmez. Ona göre intikam, "yalnız Cenab-ı Hakk'ın yed-i iktidarındadır."⁷

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 97

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 278

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 906

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1135

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 88

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 405, 407

7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1145

Şefik'in arkadaşı olan Arzuhalci İsmail, "haris olmayan",¹ "yüreği doğru ve temiz"² bir kişidir.

Nimetullah Hanım ve Salih Çavuş, yardım sever ve fedakar kişilerdir. Raziye'nin en büyük desdekçisi ve yardımcısıdır.

Cevriye, roman boyunca olumsuz özelliklerle yer alır. Sûret bakımından Raziye'ye çok benzediği için Arife ona Raziye'ye iftira etmek maksadıyla kullanır. Cevriye, fahişelik yapmakta ve herkes onu Raziye olarak tanımaktadır. Arife'nin basit bir âleti ve bir fahişe olan Cevriye'yi iyi kahramanlar arasında saymamızın sebebi, "fakirlikten dolayı kötü yola düşmüş olması"³ ve yaptıklarından pişman olmasıdır.⁴ Cevriye'yi kötü yapan içinde bulunduğu şartlardır. Romanın sonunda "sefalet derecelerinin son derecesine inmiş"⁵ olan Cevriye, Arzuhalci İsmail'in kendisini kurtarmak için yaptığı evlenme teklifini reddeder.⁶ Fakat, artık tövbekar olmuş, namuslu bir hayat yaşamaya karar vermiştir.

Felâton Bey ile Rakım Efendi 'de yer alan iyi kahramanlar şunlardır: Rakım Efendi, Fedayi, Canan, Mr. Ziklas, Mrs. Ziklas, Can, Margırit, Jozefino, Mihriban Hanım.

Rakım Efendi, bilgili, çalışkan, insanları seven,⁷ merhametli, fedakar bir insandır. Üstün bir ahlaka sahiptir.

Fedayi ve Canan sevgi ve sadakatle Rakım Efendi'ye bağlıdır. Fedayi bir anne gibi Canan ise bir sevgili olarak Rakım'ı sevmektedir.

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 444

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 448

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 528

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1031, 1032

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1036

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1078

7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 23

Ziklas ailesinin fertleri ve Madam Jozefino insan olarak olumlu özelliklere sahiptir. Bu, Felâton Bey'in değil Rakım'ın yanında olmaları ve onu takdir etmeleriyle ifade bulur.

Mihriban Hanım, aldığı alafanga eğitim sebebiyle "hoppa" bir kızdır. Fakat evlendikten sonra hoppalıktan kurtulur.¹

Paris'te Bir Türk'te iyi olan kahramanlar şunlardır: Nasuh Efendi, Madam Kartres, Gardiyanski, Ketrin, Polini, Simon Angoy, Virjini Alkala.

Nasuh Efendi; bilgili, çalışkan, yardımsever, cesur bir insandır ve mükemmel bir insandır. Romanda, etrafındaki insanlara yardım eder, onları içinde buldukları sıkıntılardan kurtarır.

Gardiyanski ve Madam Katres, akıllı ve olgun oluşlarıyla dikkat çekerler. Nasuh'un yakın dostları olmaları, karakterlerindeki iyiliğin bir göstergesidir.

Ketrin, roman boyunca; hırçın, kibirli, kendini beğenmiş bir genç kızdır. Fakat, Nasuh'un kendisine yardım etmesi ve sevgilisine kavuşmasını sağlamasıyla kibir ve gururu kırılır, onun ayaklarına kapanır.²

Polini ve Simon Angoy, kendi canlarına kıyacak derecede büyük bir sevgiye sahip kahramanlardır. Polini Nasuh'u sevdiği için, Simon ise Polini'yi sevdiği için intihar eder.

Virjini Alkala, namuslu, zeki ve iyiliksever bir kızdır. Nasuh'u intihardan vazgeçirmek için, ondan sonra canına kıyacağını söyler.³ Sözlerinde son derece samimidir. Böylece Nasuh intihardan vazgeçer.

1 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s h. 103

2 Paris'te Bir Türk, s. 284

3 Paris'te Bir Türk, s.542

Romanda bir çok kişiye yardım eden Nasuh'u Virjini kurtarır ve Müslüman olmayı kabul ederek onunla evlenir.

Bir Gerçek Hikaye'de "makâm-ı riyâsette" bulunan kötü bir adam yüzünden birbirinden ayrılmış olan Ali isimli askerle karısı olan Rum Kızı iyi insanlardır. Ali, "pek kahraman, pek ziyade sahib-i hüsn ü ân"¹ bir gençtir. Rum Kızı ise Ali'yi cünûn derecesinde"² bir sevgiyle sevmektedir.

Fitnekar'da yer alan iyi kahramanlar ise şunlardır: Mümtaz Efendi, Münevver Hanım, Karabacak, Mümtaz Bey'in karısı, Suadâ Bey.

Karabacak (İsmail Ağa), çevirdiği entrikalarla Mümtaz Bey'in ailesinin yok olmasına sebep olan Mansur'dan intikam almak için; dilenerek topladığı paraları, ölüm döşeginde yatan Mansur'a vermektedir. Kötülüğe iyilikle mukabelede bulunmak, kötü için bir ceza yerine geçmektedir.

Süleyman Musli'de iyi nitelikleriyle ön plana çıkan kahramanlar şunlardır: Süleyman Musli, Mariya Konstanse, Süleyman Musli'nin annesi, Meymune, Nasır Tûsi.

Süleyman Musli, son derece cesur, kahraman bir askerdir. Çok genç omasına rağmen büyük işler başarır. Başarıları kötülere karşı giriştiği mücadelelerle ilgilidir. Nüfuz sahibi bir insan olan Osman Şemsi'yi öldürerek babasının intikamını alan, haçlı askerlerini birbirine düşürerek onlara büyük kayıplar verdiren Süleyman Musli, romanın sonunda bir kötülük yuvası olan Alamut Kalesini ele geçirir ve Şeyhü'l-Cebel'i öldürür.

Mariya Konstanse, "yufka yürekliliği" ve Süleyman Musli'ye olan aşkı, Süleyman Musli'nin annesi iffet sahibi ve ölüm haberini

1 Bir Gerçek Hikaye, s. 35

2 Bir Gerçek Hikaye, s. 21, 23

alınca canına kıyacak derecede kocasını seven bir kadın olması; Meymune, sadakati ve cami kapılarında dilenerek Süleyman Musli'ye bakacak kadar fedakar oluşu¹ ile romanda yer almaktadır.

Kafkas'ta yer alan iyi kahramanlar şunlardır: Kaplan Bey, Sait Giray, Selim Kamaro, Esmâ Can, Samurkaş Bey, Arslan Koç Bey, Canberd Bey, Gaşamaş, Yunus Kesehor.

Bu kahramanların hepsi de vatanperverlik noktasında birleşir.

Çengi'de yer alan iyi kahramanlar şunlardır: Daniş Çelebi, Dilferah, Canberd Bey, Hesna, Hüveyda Hanım, Melek, Cemal Bey.

Daniş Çelebi ile Canberd Bey zararsız iki delidir. Bin Bir Gece Masalları'nın dünyasında yaşayan Daniş Çelebi, kendini iyilerin safhında görür. Canberd Bey ise uzlet içinde yaşayan kızını normalin dışında bir sevgiyle sever. Deliliği bu konudaki aşırılıktan kaynaklanmaktadır.

Hesna, efendisine sadakatle bağlı bir cariye, Hüveyda Hanım, "iyi huylu"² bir kızdır.

Daniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey ile Canberd Bey'in kızı Melek, hayatın gerçeklerinden habersiz, saf, masum iki sevgilidir. Romanda, ömrünü sefahat içinde geçirmiş bir çengi ve kötü bir kadın olan Peri'nin, oğlu Cemal'e onu iyiliğe yöneltmek için bir hayat dersi vermesi ve Cemal'le Melek'i birleştirmesi ilginçtir.

Nasip'te iyi olan kahramanlar şunlardır: Pol, Felix, Polini.

Pol, son derece çalışkan bir adamdır. Felix, çirkin görünüşüne karşılık içi iyilikle dolu, Polini'ye büyük bir aşkla bağlı, feragat sahibi, üstelik işinde başarılı ve çalışkan bir gençtir. Polini ise esasta iyi bir kı

1 Süleyman Musli, s. 70

2 Çengi, s. 31

olmakla birlikte, Felix'in görünüşteki çirkinliğine, Jan'ın ise görünüşteki güzelliğine kapılarak Felix ile evlenmemek için bir hile tertip eder. Fakat Felix'in fedakarlığı bu hileyi boşa çıkarınca mahcup olur ve Felix'in alicenablığını takdir eder;¹ onu kocalığa kabul eder.

Karnaval'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Resmi Efendi, Hesna, Madam Hamparson, Resmi'nin süt validesi, Nikolaki.

Resmi, iyi bir insanda bulunabilecek bütün özelliklere sahip bir kahramandır: "Ağırbaşlı, terbiyeli, akıllı",² çalışkan, dürüst bir kişidir. Resmi Efendi'nin yanlış olarak nitelendirilebilecek tek davranışı, evli bir kadın olan Madam Hamparson'la olan gayri meşru münasebetidir. Resmi Efendi bu hatasının bedelini aylarca hasta yatıp ölümle pençeleşerek öder. Gerçek bir aşkla sevdiğini farketmediği Hesna ile evlenmesi söz konusu hatayı telafi eder. Resmi Efendi'nin, kendisini mahvetmekten başka düşüncesi olmayan Zekai'nin içine düştüğü kötü akibeti öğrenince üzülmesi³ ne kadar alicenap bir insan olduğunu göstermektedir.

Hesna, "yüce ahlâklı"⁴ ve Resmi'ye büyük bir aşkla bağlı olan bir genç kızdır.

Madam Hamparson, esasta iyi bir insan olmakla birlikte, gayri meşru bir münasebette bulunarak, iffetini kaybeder. Bu konudaki mazereti, kalbinin sesini dinlemiş olmak olan Madam Hamparson, vicdanniın kendisini fuhuş ile itham etmediğın söyler,⁵ fakat "iffetini ebediyyen kaybetmiş olmaktan"⁶ dolayı muztarıptır. Bu yüzden rahibe olmaya karar verir.⁷ Bütün bunlar Madam Hamparson'un kocasına

1 Nasip, s. 36

2 Kanaval, s. 145

3 Kanaval, s. 268

4 Kanaval, s. 18

5 Kanaval, s. 228, 240

6 Kanaval, s. 221

7 Kanaval, s. 263, 264

ihânet gibi bir suç işlemiş olsa da iyi bir insan olduğunu göstermektedir. Aksi takdirde suçluluk hissetmesi mümkün olmazdı.

Resmî'nin sût validesi, resmî'yi annesi gibi seven, onunla Hesna'yı birleştirmeye çalışan¹ iyi kalpli bir kadındır.

Nikolaki ise "namusuyla fakir kalmayı tercih eden"² dürüst bir gençtir.

Henüz On Yedi Yaşında'da iyi olarak temayüz eden kahramanlar şunlardır: Ahmet Efendi, Kalyopi, Yümna Bey.

Ahmet Efendi, kâmil bir insandır.³ İyiliksever bir kişi olarak, düşüncelerini tatbik eder. Arkadaşıyla beraber, onun zorlamasıyla gittiği kârhanede tanıdığı Kalyopi'yi içinde bulunduğu bataktan kurtarıp evlendirir. Bu sırada ondan hiçbir şekilde istifade etmeye teşebbüs etmeyen Ahmet Efendi, büyük bir kötülük olarak addettiği fuhuştan masum bir kızı kurtarmak suretiyle büyük bir iyilik yapmış olur.

Kalyopi, "iyi yaradılışlı" bir kızdır,⁴ bu yüzden fakirlik sebebiyle içine düştüğü fahişelik, ondaki iyiliği ortadan kaldıramaz. Kalyopi, yaptığı işten nefret etmekte, kendini kirlenmiş bir kişi olarak⁵ hissetmektedir. Ahmet Efendi'nin yardımıyla kârhaneden kurtulup evlenir ve iyi bir ev kadını olur.

Yümni Bey, Kalyopi'yi samimi duygularla seven, başkalarının aksine, ondan faydalanmak gibi bir düşüncesi olmayan, iyi niyetli genç bir adamdır.

1 Kanaval, s. 230

2 Kanaval, s. 208

3 Henüz On Yedi Yaşında, s. 9

4 Henüz On Yedi Yaşında, s. 124

5 Henüz On Yedi Yaşında, s. 94

Acaib-i Alem'de iyi olarak ön plana çıkan kahramanlar şunlardır: Subhi Bey, Hicabi Bey, Miss Haft. Her üç kahramanda geniş bir bilgi birikimine sahip, ilme aşık, ahlâklı, ağırbaşlı kişilerdir.

Dürdane Hanım'da iyi kahramanlar şunlardır: Ulviye Hanım, Çerkez Sohbet, Gülbeyaz Kalfa, Dürdane Hanım, Memduh Bey.

Ulviye Hanım'ın şahsında iyilik, hem bir kötüyle mücadele, hem de kötülüğe uğramış bir genç kıza yardım etme şeklinde tecelli eder. Ulviye Hanım, Mergup Bey isimli bir şık tarafından iffal edilip yüz üstü bırakılmış olan Dürdane Hanım'a yardım eder. Bir ebeyi gece yarısı zorla konağına getirip gizlice doğum yapmasını sağlar, doğurduğu çocuğa bakar. Yine onun arzusuyla, Mergup Bey'i zorla Dürdane Hanım'ın yanına getirir. Ulviye Hanım, Mergup Bey'den kadın suretinde intikam almak için, önce onunla mektuplaşır, sözde muşaka etmeye başlar, sonra onu evine davet edip alçaklığını yüzüne vurur ve Dürdane Hanım'la evlenmediği takdirde onu öldüreceğini söyler. Dürdane Hanım'ın Mergup Bey'n önünde zehir içerek intihar etmesinden sonra, Ulviye Hanım, Mergup Bey'i Dürdane Hanım'ın ruhunu taciz etmekten çekindiği için öldürmekten vazgeçer.

Çerkez Sohbet, kötü bir insanın zulmüne uğradığı için cinayet gibi bir kötülüğü irtikap etmiş, fakat özü itibariyle iyi olan tecrübeli, çilekeş bir insandır. Romanda Ulviye Hanım'ı yardımcısıdır.

Dürdane Hanım, tecrübesiz, hayatı tanımayan, masum bir genç kızdır. Mergup Bey'i samimi duygularla sever.

Gülbeyaz Kalfa, nasihatleriyle Dürdane Hanım'ı yanlış davranışlardan kurtarmaya çalışan iyi yürekli bir kadındır.

Memduh Bey, Dürdane Hanım'a olan karşılıksız aşkı yüzünden mecnun olmuş¹ bir gençtir.

¹ Dürdane Hanım, s. 108

Vah'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Necati, Ferdane (Samurkaş) Hanım, Despino, Talat Bey.

Necati ile Samurkaş Hanım, ideal anlamda iyi olan kişilerdir. Necati, geniş bir bilgi birikimine sahip, güzel olarak sahibi¹ kamil bir insandır. Samurkaş Hanım'a sarkıntılık eden şıklarla kavga eder.² Arkadaşı Behçet'in iç yüzüne ve kötülüklerine vakıf olunca onun yakalanıp kanun tarafından cezalandırılmasını sağlar. Necati kötülerle ve kötülükle mücadele eden gerçek bir kahramandır.

Samurkaş Hanım, tahsilli, görgülü, herkes tarafından sevilen ve son derece namuslu bir kadındır. Kocasının kıskançlık sebebiyle kendisine yönelttiği hakaretlere sabırla katlanır. Kocasının kötülüğüne kötülükle değil, iyilikle karşılık verir. Kendisi için değil kocası için üzülür, ağlar.³ Kendisini elde etmek isteyen, bunun için şantaj yapan Behçet'e boyun eğmez. Kocasının ölümünden sonra meydana gelen felaketlerin sorumluluğunu üstlenir, herşeye güzelliğinin sebep olduğunu düşünerek yüzünü yakar.⁴ Kötülük karşısında Necati'nin aktif tavrına karşılık, Samurkaş Hanım, pasif bir tavır sergiler ve müdafada kalır.

Despino, "safvet-i kalp"⁵ sahibi bir kadın olması bakımından iyi bir insan olarak nitelendirilebilir, fakat cehaleti sebebiyle, iyilik yapmak istediği Samurkaş Hanım'a fenalık eder.

Talat Bey, esasta iyi bir insandır. Fakat, geçirdiği hastalık sebebiyle yüzü çirkinleşmiş ve eğitimi yarım kalmış bir kişi olarak, kendini her bakımdan mükemmel bir kadın olan karısına denk görememesi, onu kıskanç bir adam haline getirir ve bu yüzden de Talat Bey, karısına

1 Vah, s.30

2 Vah, s.47-50

3 Vah, s.77

4 Vah, s.172

5 Vah, s. 75

kötülük eder. Fakat onun bu kötülüğü insanda bir nefret hissi değil bir acıma hissi oluşturur. Nitekim Samurkaş Hanım da kocasına acır.

Fürs-i Kadim'de Bir Facia'da ideal anlamda iyi olan kahramanlar; Siyavuş, Piran, Cerire ve Ferangis.

Siyavuş, cesur, kötülüğe asla boyun eğmeyen, kusursuz bir kahramandır. Piran, akli ile ön plana çıkar ve kötülöklere mani olmaya çalışır, fakat çabaları sonuçsuz kalır. Cerire ve Ferangis geri planda kalan kahramanlardır. Her ikisi de Siyavuş'a hayrandır. Cerire de ayrıca canını ortaya koyacak derecede büyük bir feragat hissi de mevcuttur.

Çerkez Özdenler'de yer alan kahramanların tamamına yakınının iyi insanlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Oyun, trajik bir şekilde son bulur. Bunun sebebi kötü kişiler değil, kötü huylardır. Kibir ve gurur sahibi bir genç kız¹ olan Arslangöz, nişanlısı Samurkaş Bey hakkında savaşta korkakça davrandığı yolunda dedikoduların çıkması ve bunun bir şarkıyla yaygınlaşması üzerine, bir korkakla asla evlenmeyeceğini söyleyerek kendini esir tüccarına satmaya karar verir. Samurkaş Bey ise hem hakkındaki iftiranın asılsızlığını ispatlamak hem de Arslangöz'ün saadeti için kafasına kurşun sıkarak intihar eder. Arslangöz, Samurkaş Bey'in naşı karşısında kendini suçlar ve esire olarak uzak diyarlara gitme kararından vazgeçmeyeceğini belirtir ve şunları söyler: "Elveda Samurkaş, elveda! Sen bana hayatını feda ettin. Ben de sana yalnız hürriyetimi feda edebiliyorum. Elveda! Bütün müddet-i ömrümü sana ettiğim gadrin cezası olarak felakette geçireceğim."² Arslangöz'ün hatası, söz konusu dedikodunun doğru olup olmadığını hiç araştırmadan karar vermesi olmuştur.

Esrâr-ı Cinâyât'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Osman Sabri Efendi, Peri, Necmi, Kalpazan Mustafa.

¹ Çerkez Özdenler, s. 292

² Çerkez Özdenler, s. 306

kötülük eder. Fakat onun bu kötülüğü insanda bir nefret hissi değil bir acıma hissi oluşturur. Nitekim Samurkaş Hanım da kocasına acır.

Fürs-i Kadim'de Bir Facia'da ideal anlamda iyi olan kahramanlar; Siyavuş, Piran, Cerire ve Ferangis.

Siyavuş, cesur, kötülüğe asla boyun eğmeyen, kusursuz bir kahramandır. Piran, aklı ile ön plana çıkar ve kötülöklere mani olmaya çalışır, fakat çabaları sonuçsuz kalır. Cerire ve Ferangis geri planda kalan kahramanlardır. Her ikisi de Siyavuş'a hayrandır. Cerire de ayrıca canı ortaya koyacak derecede büyük bir feragat hissi de mevcuttur.

Çerkez Özdenler'de yer alan kahramanların tamamına yakınının iyi insanlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Oyun, trajik bir şekilde son bulur. Bunun sebebi kötü kişiler değil, kötü huylardır. Kibir ve gurur sahibi bir genç kız¹ olan Arslangöz, nişanlısı Samurkaş Bey hakkında savaşta korkakça davrandığı yolunda dedikoduların çıkması ve bunun bir şarkıyla yaygınlaşması üzerine, bir korkakla asla evlenmeyeceğini söyleyerek kendini esir tüccarına satmaya karar verir. Samurkaş Bey ise hem hakkındaki iftiranın asılsızlığını ispatlamak hem de Arslangöz'ün saadeti için kafasına kurşun sıkarak intihar eder. Arslangöz, Samurkaş Bey'in naşı karşısında kendini suçlar ve esire olarak uzak diyarlara gitme kararından vazgeçmeyeceğini belirtir ve şunları söyler: "Elveda Samurkaş, elveda! Sen bana hayatını feda ettin. Ben de sana yalnız hürriyetimi feda edebiliyorum. Elveda! Bütün müddet-i ömrümü sana ettiğim gadrin cezası olarak felakette geçireceğim."² Arslangöz'ün hatası, söz konusu dedikodunun doğru olup olmadığını hiç araştırmadan karar vermesi olmuştur.

Esrâr-ı Cinâyât'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Osman Sabri Efendi, Peri, Necmi, Kalpazan Mustafa.

1 Çerkez Özdenler, s. 292

2 Çerkez Özdenler, s. 306

Osman Sabri Efendi, işine sadakatle bağlı, cesaret ve fedakarlık sahibi¹ bir mustantık. İşini ciddiyet ve dürüstlük içinde yapar. Karşılaştığı cinayetlerin izini sürerken, Beyoğlu mutasarrıfı Mecüddin Paşa'nın bundan rahatsız olması karşısında geri adım atmaz. İşinden kovulması, bilahare tutuklanması onu engellemez. Cinayetleri her bakımdan aydınlatıncaya kadar çalışmalarına devam eder ve suçluların adalet önüne çıkartılıp cezalandırılmasını sağlar.

Kalpazan Mustafa, aslında iyi bir insan olmakla birlikte kötü olmuş bir kahramandır. Sefahat aleminde herşeyini kaybettikten sonra, Hediye Hanım'ın konağında bir sığıntı gibi yaşamaya başlar. Hediye Hanım'ın Peri isimli cariyesine aşık olan Kalpazan Mustafa, sağlığın ve masumiyetin sembolü olarak gördüğü Peri sayesinde içinde bulunduğu hayattan kurtulacağını düşünmektedir. Kötü insanlar olan Hediye Hanım ve Halil Suri, iyi bir ressam olan Mustafa'ya sahte para yapması karşılığında Peri'yi vaad ederler. Böylece kalpazanlığa başlayan Mustafa, istenilen miktarda parayı yaptıktan sonra, Peri'nin kendisine verilmemesi ve konaktan kovulması üzerine intikam almaya karar verir. Gece âlem yapmak üzere Peri'yi Hediye Hanım'dan alan Halil Suri ve adamlarına baskın yapar. Bu sırada Peri'yi öldürüp kaçmayı başaran Halil Suri'yi öldürür ve İstanbul'dan kaçır. Yazarın "cani ve kahraman"² olarak nitelendirdiği Kalpazan Mustafa, işlediği cinayetlerden dolayı vicdan azabına yakalanır ve gazeteye gönderdiği mektuplarla suçunu itiraf ederek İstanbul'a dönmek üzere yola çıkar. Fakat dönüşte, kazaren boğularak ölür. Bu bir "kısas-ı Rabbani"³dir. Yazarın kötü bir insan olan Halil Suri'nin şahsî bir intikam hissiyle öldürülmesini tavsip etmemesi önemli bir husustur.

Cellat'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Andre Gocafo (Leandre Gıras), Stefani, Simon Gıras, Madam Tonak, Pol, Tonak.

1 Esrâr-ı Cinâyât, s. 205

2 Esrâr-ı Cinâyât, s. 210

3 Esrâr-ı Cinâyât, s. 223

Pol Tonak ise "gönlü güzel, yüreği sağlam"¹ bir kişi olarak tavsif edilmektedir.

Hayret'te iyi olarak ön plana çıkan kahramanlar şunlardır: İsmail Azmi, Mihriban, Mösyö Sanço, Anser.

Romanda esas olarak, iyiliğin temsilcisi olan Mirza İsmail ile kötülüğün temsilcisi olan Sarpson arasındaki çatışma ve mücadele anlatılır. İsmail Azmi, babasından kalan serveti sefahat aleminde kaybettikten sonra, Sanço isimli bir hokkabazın yanına çırak olarak girmiş ve "ıslah-ı nefis" etmiş bir kahramandır.² Zeki, çalışkan, bir insandır. Sevgilisi Anser'in Sarpson tarafından öldürülmesinden sonra hayatını ondan intikam almaya adanmış olan İsmail Azmi, Sarpson'un tuzağına düşmek üzere olan Mihriban Hatun'u kurtarır. Sarpson'un tutuklanmasını sağlar ve Mihriban Hatun'a hem kendi serencamını hem de Sarpson'un Mihriban'ı hapisanede kendi lehine ve İsmail Azmi aleyhine etkilemesi karşısında, Mihriban'a aşık olan İsmail Azmi, Sarpson'u kurtarıp kendi canını feda etmeyi teklif eder.³ Sarpson'a hakikati itiraf ettirip bu itirafı kaydederek Mihriban'a dinlettirerek, Mihriban'ın güvenini yeniden kazanmayı başarır ve bu sûretle Sarpson'u altetmiş olur.

Mihriban ile Anser, iyi niyetli, saf, masum kahramanlar olarak yer almaktadır.

Mösyö Sanço, mert, namuslu⁴ ve cesur⁵ bir adamdır. Mirza İsmail'i ve Anser'i bir baba sevgisiyle yetiştirir. Romanda "en güzel adamlardan" diye tavsif edilmektedir.⁶

1 Cellat, s. 17

2 Hayret, s. 303

3 Hayret, s. 500

4 Hayret, s. 320

5 Hayret, s. 405

6 Hayret, s. 293

Bahtiyarlık'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Şinasi Beş, Semih Efendi, Rizet, Süleyman Efendi, Züleyha.

Eser iyi bir insan olan şinasi ile kötü bir insan olan Senai arasındaki zıtlık üzerine kuruludur. Dolayısıyla eserde iyiliğin temsilcisi olarak ön plana çıkan kahraman Şinasi'dir. Şinasi'nin karakterinde belirgin olan özellikler çalışkanlık ve dürüstlüktür. Bu nitelikler, onun elini attığı her işte başarılı olmasını sağlar. Bu itibarla Şinasi "bahtiyar" bir kişidir.

Semih Efendi, oğlu Şinasi'nin iyi bir insan olarak yetişmesini sağlayan, onu köy hayatına yönlendiren¹ bir kişidir.

Rizet bir ses sanatkarıdır. Çok parasız olduğu halde parasızdır. Çünkü sadaka vermeye düşkündür.² Romanda, "yüzünden maada her şeyi güzel"³ bir insan olarak nitelendirilmektedir.

Süleyman Efendi, "gün görmüş kamil bir ihtiyar"dır. Köy hayatında, Şinasi'ye yardımcı olur.

Züleyha; zeki, temiz kalpli bir genç kızdır.

Cinli Han'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Golyuvar Salpet, Josefin.

Goryuvar Salpet; "safderun"⁴ ve "cesur"⁵ bir gençtir. Aynı zamanda iffet sahibi⁶ ve çalışkandır.⁷ Askerden döndükten sonra sevgilisi Josefin'in ortadan kaybolmuş olduğunu öğrenmesi üzerine,

1 Bahtiyarlık, s. 6

2 Bahtiyarlık, s. 29

3 Bahtiyarlık, s. 30

4 Cinli Han, s. 91

5 Cinli Han, s. 94

6 Cinli Han, s. 15

7 Cinli Han, s. 25

sıra çavuşu olur ve bir haydut olan Delaroş'un kaçırdığı Jozefin'i haydutların elinden kurtarmayı başarır.

Jozefin de Gorguvar Salpet gibi iffetli ve çalışkan¹ bir insandır. Kendisini kaçıran Delaruş'un tacizlerine karşı direnir² ve namusunu muhafaza etmeyi başarır.

Bir Tövbekâr'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Talat Hanım, Murtaza Bey.

Talat Hanım, kocasına sadık, son derece namuslu bir kadındır. Kendisine musallat olan Feda isimli bir "şık"ın teklifini reddeder. Feda'nın kocasının olmadığı bir zamanda eve girip silah zoruyla kendisine sahip olmak istemesi karşısında asla boyun eğmez ve ölümü göze alarak namusunu müdafaa eder. O sırada kocasının eve gelmesi kendisini bir felaketten kurtarır.

Murtaza Bey, eserde bir "insan-ı kâmil"³ olarak tanıtılmaktadır. Sigarası, içkisi olmayan, "evine bağlı",⁴ "ağırbaşlı", "kahraman tavırlı bir babayiğit"⁵ tir.

Çingene'de yer alan kahramanlar genel olarak iyi insanlardan oluşmaktadır. Fakat bu eserde, iyilik—kötülük çerçevesinde oldukça ilginç bir mesele ele alınmaktadır: İyi bir insan kötü, kötü bir insan iyi olabilir mi? Bu, bir çingenenin terbiye edilip edilemeyeceği meselesi etrafında ele alınmaktadır.

1 Cinli Han, s. 21

2 Cinli Han, s. 149

3 Bir Tövbekâr, s. 25

4 Bir Tövbekâr, s. 28, 29

5 Bir Tövbekâr, s. 39

Eserin baş kişisi olan Şems Hikmet Bey, iyi eğitim görmüş,¹ "ahlâkı güzel",² "her hali mutedil"³ iyi bir insandır. Mesire yerinde tanıdığı ve hayran kaldığı Ziba isimli çingene kızını himayesine alıp terbiye etmek ister. Şems Hikmet Bey'e göre bir çingeneyi terbiye etmek mümkündür. Çingenenin terbiyesizliği bu imkana sahip olmamasından ileri gelmektedir.⁴ Şems Hikmet'le, onun tam tersi istikamette düşünen eniştesi Rakım arasında uzun bir tartışma geçer.⁵ Rakım'a göre, "asıl terbiye insanın kendi cibilliyetinde olmalıdır. Bu terbiye-i mecbûle ki buna uluvv-ı cenab, asalet, hasep, nesep gibi bin türlü ad takmışlardır. Elbette bir çingenede bulunamaz. Her şeyin bir yabanisi bir ehlişi olduğu gibi insanların yabanisi de Çingenelerdir."⁶ "Çingeneye ne yapsan yine çingene kalır."⁷ Şems Hikmet Bey, eniştesinin bu görüşlerine hiç katılmamaktadır. Yazar Şems Hikmet Bey'in görüşünün, zamanına göre ileri bir görüş olduğunu ifade etmektedir:

"(...) Vakıa bizce Rakım Efendi'yi haklı bulmak daha doğrudur. Ancak biçare Şems Hikmet eniştesini haklı bulamamıştı:

(...) Eski zamanın Odise, İlyad romanları gibi bizim bu romanımız dahi bir kaç bin sene sonra okunsa hiç şüphe edilemez ki o zamanın kari ve karieleri umumiyetle Şems Hikmet'i takdir ve tasvib ederek Rakım Efendi'yi fikir darlığı, keçbinlik, mutaassıplık ile mahkum ederler. Zira o zamanlar benî beşer kâffeten yeknesak bir medeniyete tabi olarak, insanlar meyanında ne kavmiyetçe ne medeniyetçe hiçbir fark kalmayacak kadar medeniyet taammüm edecektir. Dünya bir insan memleketi ve insanlar dahi bir medeni familyadan ibaret sayılacaktır!

1 Çingene, s. 16

2 Çingene, s. 16

3 Çingene, s. 101

4 Çingene, s. 126

5 Çingene, s. 174, 187

6 Çingene, s. 177

7 Çingene, s. 176

İşte Şems Hikmet bir çingene kızın bi't-terbiye hanım etmeği kafasına koyduğu zaman kendisini böyle bir kaç bin sene sonra gelmiş bir adam farzıyla bu niyete düşmüştür (...)"¹

Şems Hikmet Bey içinde yaşadığı toplumun ilerisinde olan düşüncelerinden vazgeçmez. Ziba'ya aşık olan Şems Hikmet ailesinin karşı koymasına ve artan dedikodulara daha fazla dayanamayarak intihar eder.²

Ziba, bir yıl süren terbiyenin sonunda mükemmel bir genç hanım haline gelmiştir. Bu sonuç Şems Hikmet Bey'in haklı olduğunu ispatlamaktadır. Şems Hikmet'in intiharı üzerine büyük bir üzüntüye kapılan ve ağlayan Ziba;³ Şems'in annesi Ferazende Hanım'la beraber yaşamaya başlar ve ömrü boyunca evlenmez.⁴

Çifte İntikam'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Baba Lotis, Jöneviye Vayse, Margırıt, Laroş.

Baba Lotis, kızını sevgi ve ihtimamla büyüten fedakar bir babadır. Karısı Jöneviye Vayse Margırıt'ı doğururken ölmüştür. Margırıt, cesur, iffetli⁵ bir genç kızdır. "Köylülük haline mahsus" bir safderunluğa⁶ sahiptir. Bu yüzden Meylefos isimli kötü niyetli bir adam tarafından kandırılıp iffal edilir. Baba Lotis, Meylefos'u, Margırıt'ın nişanlısı Laroş ise Margırıt'ı öldürür.

Para'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Vahdeti, Latife.

1 Çingene, s. 189

2 Çingene, s. 201

3 Çingene, s. 205

4 Çingene, s. 208

5 Çifte İntikam, s. 29, 30

6 Çifte İntikam, s. 70

Vahdeti; çalışkan¹, fedakar² ve mutluluğu hürriyette arayan³ bir kahramandır. Aşık olduğu Latife ile evlenir ve mutlu bir hayat yaşar.

Latife, güzel ve zeki bir genç kızdır.⁴

Arnavutlar Solyotlar'da kahramanlar genel olarak iyi insanlardan oluşmaktadır. İyi olma özelliğiyle ön plana çıkan kahramanlar şunlardır: Rüstem, Eftimi, Lambro Çavellas, Fotus, Maryola. Bu kahramanlarda, dürüstlük, mertlik, sevgi gibi nitelikler ortak bir özellik olarak yer almaktadır. Tepedelenli Ali Paşa'da müstebid olma, Solyot kahramanlarda ise (Yorgo Boçaris, Dimo, Terandefil, Despiyot) taassup onları bütünüyle iyi kişiler olarak görmemizi engeller. Romanda kötülüğün temsilcisi olan müşahhas bir kahraman yoktur. Fakat taassup kötü bir nitelik olarak büyük felaketlere sebep olur. Dolayısıyla taassup sahibi olmayan kahramanları iyi kişiler olarak değerlendirmemiz gerekir. Bunlarda Rüstem, Eftimi, Fotus, Maryola gibi kahramanlardır. Rüstem ile Eftimi'nin kızı Mükrim'e'yi mutaassıp Solyotlardan kurtarmak isterken öldürülen⁵ Tahtacı Dimitri'nin karısı ile Mandıracı Poli'nin karısı da bu kahramanlar arasında yer alır.

Demir Bey'de kahramanlar genel olarak iyi insanlardan oluşmaktadır. Bunlar arasında özellikle, Demir Bey, Feride Hanım, Mustafa Kameruddin, Polini (Fatma Nasib) ve Alfons Duran sayılabilir.

Haydut Montari'de iyi olan kahramanlar şunlardır: Ancelino Delkastilnora, Blanka, Matmazel Margarita, Kont Nikola Covanni, Katerina, Nikolay Satanya, Andriya.

1 Para, s. 9

2 Para, s. 19

3 Para, s. 38

4 Para, s. 89

5 Arnavutlar Solyotlar, s. 169, 170

Bu kahramanlar, kötü bir kişi olan Senyor Corcino karşısındaki durumlarına göre üç gruba ayrılabilir: Kont Nikola Covanni ile Nikola Satanya, Corcino tarafından öldürülür. Her ikisi de kötülüğe maruz kalmış kişilerdir. Kontun karısı Katerina ile kızı Ancelino ise Corcino'nun tacizlerine maruz kalırlar. Covanni'yi "domuz" diyerek kovan¹ Katerina üzüntüden hastalanıp vefat eder. Dolayısıyla onu da Kont ile Nikolay Satanya'nın dahil olduğu gruba dahil edebiliriz. Ancelino ise, asalet ünvanı elde etmek için kendisiyle evlenmek isteyen Corcino'yu reddeder ve azarlar.² Nikolay Satanya'nın oğlu olan Andriya, Corcino'dan intikam almak ve onun cezalandırılmasını sağlamak için mücadele eder. İki ayrı kimliğe (Düşkün Yordan ve Haydut Montari) girerek Corcino'ya zor anlar yaşatan Andriya, onun işlediği cinayetleri açığa çıkarır ve idam edilerek cezalandırılmasını sağlar.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz üç grubun dışında kalan Blanka, "saf",³ "her hal ü şanı güzel" bir kadın olmakla birlikte serveti fazla düşünmek gibi bir kusuru vardır.⁴

Andriya'nın annesi olan Matmazel Margarita ise gençliğinde gazinolarda şarkı söylemiş⁵ bir kadın olmasına rağmen karakteri itibarıyla iyi bir insandır. Yetimhanede beraber büyüdüğü ve kardeşi olarak bildiği (gerçekten kardeş olup olmadıkları şüphelidir.)⁶ Corcino'nun kötülükleriyle bir ilgisi yoktur. Oğluna büyük bir şefkat ve sevgiyle bağlıdır.⁷ Corcino'dan kendisine intikal eden serveti, asıl

1 Haydut Montari, s. 79

2 Haydut Montari, s. 9

3 Haydut Montari, s. 86

4 Haydut Montari, s. 255

5 Haydut Montari, s. 13

6 Haydut Montari, s. 272, 273

7 Haydut Montari, s. 222

sahibi olan Kont'un ailesine iade eder.¹ "Melek tıynet, melek sîret"² bir kadındır.

Gürcü Kızı'nda iyi olan kahramanlar şunlardır: Danyal Bey, Prenses Danyal, Prens Gadilla, Prenses Maria, Prenses Eleni.

Bu kahramanların hepsinde vekar, ağırbaşlılık ortak bir özellik olarak yer alır. Ayrıca gururlarına düşkündürler. Kendilerine yapılan kötülüğün intikamını mutlaka alırlar: Prens Gadilla, kendisine Prens Çiçenof tarafından tutuklatıldığı zaman, tokat atma cüretini gösteren Tigran'a sabah akşam dayak atar ve bu yıllarca devam eder. Vefat edeceği zaman oğlu Danyal'a Tigran'ı aynı şekilde dövmesini vasiyet eder. Prens Danyal da babasının vasiyetini yerine getirir. Tigran, ihtiyar bir adam olduğu halde hâlâ her sabah ve her akşam dayak yemeye devam etmektedir.

Prenses Maria, kendisine hakaret eden Prens Çiçenof'un kötülüklerinden o kadar etkilenir ki inzivaya çekilir ve çocuklarını güçlü bir intikam tasavvuru içinde yetiştirir. Maria'nın kızı Eleni; annesinin intikamını alır.

Rikalda'da yer alan kahramanların iyi ya da kötü olmaları medeni olup olmamalarına bağlıdır. Beyazlar ve beyazların dinini ve medeniyetini kabul etmiş yerliler iyi kişiler olarak yer almaktadır. Romanda yer alan "beyazgün"lerin hepsi iyi insanlardır: Miss Consonser, Juan Muson, Mister Consonser, Ceyms Ferah, Kalarington. Bunlar arasında Miss Consonser, bilgili, akıllı, metanetli ve iyilikseverliliğiyle ön plana çıkmaktadır. "Kızılgünler" arasında ise başlangıçta sadece beyazların terbiyesinden geçmiş, vaftiz edilmiş bir kişi olan Moşamil ile hırçın tabiatlı olmayan³ İralda iyi kişiler olarak yer alır. İralda'nın kocası Rikalda tarafından öldürülmesi onu aynı

1 Haydut Montari, s. 266

2 Haydut Montari, s. 273

3 Rikalda, s. 23

zamanda kötülüğe maruz kalan bir kahraman haline getirir. Esasen İralda, iyi bir insan olmaktan ziyade bu özelliğiyle önem arz etmektedir. İyilik ile medeniyet arasındaki münasebeti en açık surette ortaya koyan kahraman Rikalda'dır. Rikalda, vahşi iken karısını ve çocuklarını gözünü kırpmadan öldüren ve vicdan azabına yakalanmak bir yana, cesetleri evin dışına atıp horul horul uyuyan¹ bir canavardır. Romanın sonunda ise bambaşka bir Rikalda karşımıza çıkar. Beyazların arasında yaşayan, vaftiz olup Alfons ismini almış ve ehlileşmiş bir insan olan² Rikalda artık iyi bir kişidir.

Dolaptan Temaşa'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Süleymaniyeli Behram Ağa, Ahmet Ağa.

Behram Ağa, iffet sahibi, sır saklamasını bilen kâmil bir insan olarak yer alır. Yolunu kaybettiği sırada, fettan bir kadın olan Ayşe'nin evine istemeyerek, kadının istediğini yapmadığı takdirde rezalet çıkaracağı tehdidinden dolayı girer. Leyla'nın evinde sakladığı dolabın içinden; Ahmet Ağa'nın, karısı Leyla'yı ve Leyla'nın dostu Zorlu Mustafa'yı nasıl öldürdüğüne şahit olan Behram Ağa, gördüklerini ömrü boyunca bir sır olarak saklamaya söz verir ve sözünü tutar, Ahmet Ağa'nın en yakın dostu olur.

Ahmet Ağa, mert ve kamil bir insandır. Evine geldiği zaman karısını bir başka erkekle beraber bulduğunda, öfkesine hakim olur. Zorlu Mustafa'ya evinden gitmesini söyler. Fakat Zorlu Mustafa bunu kabadayılığına yediremez. Bunun üzerine önce onu, sonra da bu cinayete sebep olan karısını öldürür.

Müşahedat'ta iyi olan kahramanlar şunlardır: Ahmet Midhat, Siranuş Hanım, Matmazel Agavni, Varto Dudu, Babuş Ağa, Seyyid Muhammed Numan, Refet Bey, Maryam, Anton Kolario, Tunuslu Ali Osman Topuz, Siranuş'un annesi.

1 Rikalda, s. 140

2 Rikalda, s. 241

Ahmet Midhat, Seyyid Muhammed Numan ve Ali Osman Topuz, her bakımdan kâmil insanlar olarak yer almaktadır.

Refet Bey, sefahat âleminde bütün servetini kaybettikten sonra, hatasını farkedip çalışmaya başlayan ve böylece halini düzeltmeyi başaran son derece çalışkan ve dürüst bir insandır.

Siranuş Hanım, her bakımdan mükemmel (ırz ehli, terbiyeli, zeki)¹ bir genç kızdır. Siranuş'un arkadaşı olan Agavni, iyi kalpli bir insandır. Refet'i samimi duygularla sever. Fakat sefahat âleminde yaşamış olması² ve "hafif meşrepliği" sebebiyle Siranuş'taki mükemmeliyete sahip değildir.

Yukarıda ismini zikrettiğimiz diğer kahramanlar (Babuş Ağa, Varta Dudu, Maryam, Anton Kolario, Siranuş'un annesi) kimseye bir fenalığı olmayan, iyi halli kişilerdir.

Ahmet Metin ve Şirzad'da iyi olarak temayüz eden kahramanlar şunlardır: Ahmet Metin, İslam Dragoz, Jorj Gosar, Süreyya, İsmail Çavuş, Vasiliki, Şirzad.

Ahmet Metin, her bakımdan mükemmel, kamil bir insandır. Örnek bir şahsiyete sahiptir. İyiliği ve cömertliğiyle etrafındaki insanlara yardım eder. Cahil bir kız olan hizmetkarı Vasiliki'yi yetiştirir ve onu Süreyya ile evlendirir. Kötü bir kadın olan Neofari'nin kendisini baştan çıkarmasına izin vermez, iffetini muhafaza eder. Buna karşılık, şahsiyeti ve iyiliği ile Neofari'yi etkiler ve onun yaptığı kötülüklerden nâdim olmasına sebep olur.

Ahmet Metin'in örnek aldığı bir roman kahramanı olan Şirzad, kötü bir kişi olan Cafer El-Mürted'le mücadele eden ve onun idam edilmesini sağlayan bir kahramandır.

1 Müşahedat, s. 151

2 Müşahedat, s. 116

Jorj Gosar, ilim ve irfanıyla; ön plana çıkan bir kişidir. İslam Dragoz, din ve devletin menfaatini kendi menfaatinden fazla düşünmesinden¹ hareketle iyi olarak nitelendirilebilecek bir kahramandır. Süreyya, sevimli, cesur² ve gayet ağırbaşlı³ bir gençtir. İsmail Çavuş, tecrübeli,⁴ cesur⁵ ve hâlim⁶ bir insan, yazarın ifadesiyle bir "merd-i mümtaz"⁷dır.

Emanetçi Sıtkı'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Emanetçi Sıtkı, Dimyadîzâde Abdulgaffar Efendi, Ayşe, Ayşe'nin annesi, Mansur Efendi, Pembegül, Sarı Mustafa, Gülfem Kalfa.

Emanetçi Sıtkı, "ahlak bakımından emsalsiz"⁸ ve "pek afif"⁹ bir kişidir. Kendisini evlat edinmiş olan Dimyadîzâde Abdulgaffar Efendi'nin kızı Ayşe'ye aşık olan, fakat Ayşe'nin kendisini değil Rıza'yı tercih etmesi üzerine evden kovulan Sıtkı, bu duruma intiharı düşünecek derecede üzülür,¹⁰ fakat intikam almayı düşünmez, Rıza yüzünden sahip oldukları herşeyi elden çıkarmak zorunda kalan Ayşe ile annesinin eşyalarını ve geçinmek için işledikleri el işlerini satın alarak saklar. Ayşe'nin annesinin vefatından sonra onun kendisinden dadısını bulması için yardım istemesine olumlu karşılık verir. Bilahare Ayşe'yle evlenir.

Ayşe ile annesi iyi insanlar olmakla birlikte her ikisi de kibir ve gurur sahibidir.¹¹ Bunun bedelini ağır bir şekilde öderler. Sıtkı yerine

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 20

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 70

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 133

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 97, 98, 262

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 98

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 702

8 Emanetçi Sıtkı, s. 14

9 Emanetçi Sıtkı, s. 16

10 Emanetçi Sıtkı, s. 34

11 Emanetçi Sıtkı, s. 47, 70

Rıza'yı tercih etmeleri onlar için bir felaket olur. Çamaşırcılık yapmak, el işi işlemek zorunda kalırlar. Gururları Sıtkı'dan yardım istemelerine mani olur.

Dimyadzade Abdulgaffar Efendi, Sıtkı ve Rıza'yı evlat edinmiş olmasından da anlaşılacağı üzere iyiliksever bir insandır.

Mansur Efendi; insaf sahibi¹ bir esnaf; Ayşe'nin dadısı olan Pembegül; iyi kalpli, Pembegül'ün kocası mert ve tecrübeli,² Gülfem Kalfa ise "âkıl ve müdebbirdir."³

Ana-Kız'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Jormen Valide, Luiz, Mişel Nardik, Baron Marsil De Karniyol.

Jormen Valide ile Mişel Nardik kızlarını en iyi şekilde yetiştirmeye çalışan fedakar bir anne ile babadır. Fakir olmalarına rağmen kızlarının iyi bir tahsil görmesini sağlarlar. Dürüstlükten ayrılmazlar. Jormen Valide, kocasının vefatından sonra ailesinin geçimini tek başına üstlenir. Kızı Anjelik'in evi terkedip kaçmasının ardından büyük bir azimle torunu Luiz'e bakar.

Luiz, iyi huylu bir genç kızdır. Anneannesine ve kendisine yardım eden Baron'un konağında kısa zamanda, sevilen biri haline gelir.⁴

Baron Marsil De Karniyol, merhamet sahibi iyiliksever bir insandır. Hasta olan Luiz'e bakmak için yaptığı kurabiyeleri satmak için çaresizlik içinde çaba sarfeden Jormen'e yardım eder; onu ve torununu kendi çiftliğine gönderir, Luiz'in bakımını üstlenir.

1 Emanetçi Sıtkı, s. 53

2 Emanetçi Sıtkı, s. 71

3 Emanetçi Sıtkı, s. 93

4 Ana-Kız, s. 85, 86

Taaffüf'de iyi olan kahramanlar şunlardır: Daniş Bey, Saniha Hanım, Doktor Franinber, Rasih Efendi, Seniha Hanım.

Bu kahramanlar arasında her bakımdan mükemmel bir insan olarak yer alan Rasih Efendi ön plana çıkmaktadır. Rasih Efendi, geniş bir bilgi birikiminin yanısıra, güzel ahlaka sahip, davranışları ölçülü, doğru düşünebilen bir insandır.

Daniş Bey, zekası, işindeki başarısı ve kızı Saniha'ya olan sevgisi; Doktor Franinberg irfanı ve yüksek ahlakı, Seniha Hanım, çalışkanlığı, sabrı ve iradesi¹ ile yer almaktadır.

Gönüllü'de iyi olan kahramanlar şunlardır: Recep Kusu, Çelebi Molla, Filomen, kahraman bir piyade zabiti.

Recep Kusu, ahlâkı, karakteri ve hayat tarzı itibarıyla² mükemmel bir insandır.

Çelebi Molla, hakîm³ ve metîn⁴ bir kadındır. Oğlu Recep'e annelere mahsus bir şefkat ve sevgiyle bağlıdır.⁵

Filomen, sevgi ve sadakatle ön plana çıkan bir kahramandır. Receb'e olan sevgisinden asla vazgeçmez. Zorla evlendirilmiş olmasına rağmen, Receb'e sadık kalmaya devam eder. On beş yıl boyunca kocasını yanına yaklaştırmaz.⁶

İsmi belli olmayan kahraman piyade zabiti, "İstanbullu ve pek terbiyeli"⁷ bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

1 Taaffüf, s. 100

2 Gönüllü, s. 23

3 Gönüllü, s. 38

4 Gönüllü, s. 115

5 Gönüllü, s. 116, 117

6 Gönüllü, s. 196

7 Gönüllü, s. 186

Mesail-i Muğlaka'da iyi olan kahramanlar şunlardır: Abdullah Nahifi, Matmazel Rozeti.

Abdullah Nahifi, güzel ahlak sahibi ve cesur bir kişidir. Yazar ondan bahsederken "her hal ve şanı mutedil olan bu feylesof delikanlı"¹ ifadesini kullanmaktadır. Abdullah Nahifi, kendisine kötülük yapan kişilere iyilikle karşılık verir. Altı kişiyle birden düello yapar ve düelloda yendiği hasımlarına acıyıp onları affeder.²

Matmezil Rozeti, "latif", "sevimli",³ iffetli⁴ bir genç kızdır. Abdullah Nahifi'ye büyük bir evgiyle bağlıdır.

Jöntürk'te iyi olan kahramanlar şunlardır: Dilşinas Hanım, Fatma Ahdiye, Nurullah Bey, Kâşif Efendi.

Nurullah Bey ile Fatma Ahdiye Hanım her bakımdan mükemmel iki gençtir. Mükemmeliyetleri hayatlarında eski ile yeni birleştirmeleri ile ilgilidir. Sabır, güzel ahlak, çalışkanlık gibi şahsi nitelikler bu husus etrafında birleşir ve onları mutedil insanlar gösterir.

Fatma Ahdiye'nin annesi olan Dilşinas Hanım, dindar, geleneklere bağlı bir kadındır.

Nurullah Bey'in babası Kâşif Efend ise romanda "safderun" bir kişi⁵ ve evladına bağlı fedakâr bir baba olarak yer alır.

Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerindeki kahramanlar, sahip oldukları bir takım nitelikler ve bu niteliklerin hayatlarına yansımaları çerçevesinde iyi kişiler olarak karakterize edilmektedir. Bu nitelikler; akıl, bilgi, sevgi, edep, iffet, cesaret, yardımseverlik, çalışkanlık gibi

1 Mesail-i Muğlaka, s. 124

2 Mesail-i Muğlaka, s. 124

3 Mesail-i Muğlaka, s. 110

4 Mesail-i Muğlaka, s. 139

5 Jöntürk, s. 208

niteliklerdir. Bunlar, ideal kahramanlarda bir bütün olarak, diğer iyi kahramanlarda ise kısmi olarak bulunur. Hasan Mellah'ta Hasan Mellah, Kuzella; Hüseyin Fellah'ta Hüseyin Fellah, Şehlevend; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Rakım, Canan; Paris'te Bir Türk'te Nasuh, Virjini Alkola; Süleyman Musli'de Süleyman Musli, Karnaval'da Resmi Efendi, Hesna; Henüz On Yedi Yaşında'da Ahmet Efendi; Acaibi Alem'de Subhi Bey, Miss Haft; Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım; Vah'ta Necati, Samurkaş Hanım, Esrâr-ı Cinâyât'da Osman Sabri Efendi; Cellat'ta Andre Gocafo, Stefani, Hayret'te İsmail Azmi, Bahtiyarlık'ta Şinasi; Çingene'de Şems Hikmet Bey; Para'da, Vahdeti; Arnavutlar, Solyotlar'da Rüstem; Demir Bey'de Mustafa Kameruddin, Polini; Haydut Montari'de Andriya Sotonya, Ancelino; Müşahedat'ta Siranuş, Seyyid Muhammed Numan; Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin; Taaffüf'te Rasih Efendi; Gönüllü'de Recep Kusu; Mesail-i Muğlaka'da Abdullah Nahifi; Jöntürk'te Nurullah Bey, Fatma Ahdiye Hanım; iyi niteliklerin kendilerinde bütün olarak yer aldığı kahramanlardır. Bu kahramanların bazılarında (mesela Süleyman Musli'de, Süleyman Musli, Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım, Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin) bazı nitelikler daha belirgin olarak görülür. Bununla birlikte, ideal kahramanların tamamında iyi niteliklerin mükemmel bir terkip halinde bulunduğu oldukça açıktır. Bu kahramanlarda iyilik, sürekli bir nitelik olarak yer almaktadır. Etraflarındaki insanlara yardım eden ve kötülükle mücadele eden bu kahramanların tavırlarında erkek veya kadın olmalarına göre bazı farkların bulunduğu görülmektedir. Kadın kahramanlar, kötülük ve kötülere karşı pasif bir tavır sergilemekte ve daha çok müdafaa konumunda kalırlar. Erkek kahramanlar ise kötüler karşısında aktiftir; kadın kahramanlara yardım eder, onları kurtarırlar. Bunun böyle olmadığı eserler de vardır. Mesela, Dünya'ya İkinci Geliş'te Nergis ve Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım, kötülere karşı aktif olan kadın kahramanlardır. İdeal olan kahramanların hemen hepsinde sevgi ön plana çıkan bir niteliktir. Bu hüküm daha da genişleterek iyi kahramanların hepsinde sevginin çok güçlü bir şekilde yer aldığını

söyleyebiliriz. Bu, kadın-erkek arasındaki sevgiden (mesela, Hasan Mellah ile Kuzella; Yeryüzünde Bir Melek'te Şefik ile Raziye; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Rakım ile Can vs.) anne babanın çocuklarına olan sevgisine (mesela; Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Ziklas ailesinin Can'a; Cellat'ta Simon Gıras'ın Andre'ye, Çifte İntikam'da Baba Lotis'in Margırıt'a, Bahtiyarlık'ta Semih Efendi'nin Şinasi'ye, Arnavutlar Solyotlar'da Rüstem ile Eftimi'nin Mükrim'e; Haydut Montari'de Matmazel Margarita'nın Andriya'ya; Müşahadat'ta, Seyyid Muhammed Numan'ın Feride'ye; Ana-Kız'da Jormen Valide'nin Anjelik ve Luiz'e olan sevgisi), ya da dadı, kalfa gibi konumlarda bulunan kahramanların sevgisine (mesela, Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Fedai'nin Rakım ile Canan'a; Yeryüzünde Bir Melek'te Nimetullah Hanım'ın Raziye'ye; Süleyman Musli'de Meymune'nin Süleyman Musli'ye; Karnaval'da Resmî'nin süt validesinin Resmî'ye, Dürdane Hanım'da Gülbeyaz Kalfa'nın Dürdane Hanım'a olan sevgisi) varıncaya kadar oldukça geniş bir çerçevede yer alır. İyi olarak nitelendirdiğimiz her kahramanda sevginin var olduğunu söylersek mübalağa etmiş olmayız. Karşılıksız bir aşkla seven kahramanlar (Felsefe-i Zenan'da Zekiye, Zeyl-i Hasan Mellah'ta Süleyman, Hüseyin Fellah'ta Mustafa, Felâton Bey ile Rakım Efendi'de Can, Paris'te Bir Türk'te Polini, Simon Angoy) sevgilerinin şiddeti yüzünden helâk olurlar. Ya intihar ederler, ya hastalanıp ölürler. Aralarında hayatta kalmayı başaran tek kahraman Felâton Bey ile Rakım Efendi'deki Can'dır. Bu kahramanların akibeti okuyucuda acıma hissi uyandırır.

Sevginin yanısıra, kahramanlarda başka iyi niteliklerde tezahür eder: Mihnetkeşan'da Dakik Bey, Dünya'ya İkinci Geliş'de Osman, Yeryüzünde Bir Melek'te Nimetullah Hanım, Salih Çavuş, Hüseyin Fellah'ta Süleyman Rahmi, Henüz On Yedi Yaşında'da Ahmet Efendi, Bahtiyarlık'ta Rizet, iyiliğin, yardımseverliğin; Yeniçeriler'de Ayşe, Süleyman Musli'de Margırıt, Cinli Han'da Jozefin, Gönüllü'de Filomen, Sadakati; Yeniçeriler'de Hasan Pehlivan, Ahz-i Sar'da Ana, Felsefe-i Zenan'da Akile, Dünyaya İkinci Geliş'de Nergis, Hüseyin

Fellah'ta Şehlevend, Paris'te Bir Türk'te Gardiyanski, Kartres, Dürdane Hanım'da Ulviye, Furs-i Kadim'de Bir Facia'da Piran, akıllığın Yeniçeriler'de Civelek Hüsnü, Hasan Mellah'ta Civelek Mustafa, Dünyaya İkinci Gelişte Osman, Dürdane Hanım'da Dürdane Hanım, Esrar-ı Cinâyât'ta Peri, Hayret'te Anser, safiyetin; Hasan Mellah'ta Mösyö İlya, Hüseyin Fellah'da Ömer, Süleyman Musli'de Süleyman Musli, Mesail-i Muğlaka'da Abdullah Nahifi, cesaret ve kahramanlığın; Hüseyin Fellah'ta Hesna Hanım, Yeryüzünde Bir Melek'te Raziye, Vah'ta Samurkaş Hanım, Gönüllü'de Filomen sabır ve tevekkülün ön plana çıktığı kişilerdir. Hasan Mellah, Ahmet Metin gibi ideal kahramanlarda bütün bu özelliklerin mezc edilmiş olarak bulunduğunu bir kez daha hatırlatalım.

İyi kahramanlar arasında bazı kusurlara sahip olanların varlığı da söz konusudur. Mesela, Paris'te Bir Türk'te Ketrin, Nasip'te Polini, Çerkez Özdenleri'nde Arslangöz, Hayret'te Mihriban, Emanetçi Sıdkı'da Ayşe, Taaffüf'te Saniha Hanım böyledir. Bu kahramanların hepsinin de ortak özelliği gururlu ve kibirli olmalarıdır. Bu özellik onların yanlış davranışlarda bulunmalarına, yanlış kararlar vermelerine sebep olur.

Aslen iyi olan bir kişinin bütünüyle kötü bir insan haline gelmesi ya da kötü kalması mümkün değildir. Bir takım yanlışlıkları irtikap eden kahramanlar pişman olmakta gecikmezler: Hasan Mellah'ta Madam İlya, kocasına ihanet etmiş olmaktan dolayı duyduğu pişmanlık ve vicdan azabına dayanamayarak intihar eder. Karnaval'da Madam Hamparson aynı sebeple rahibe olmaya karar verir. Madam İlya ile Madam Hamparson'un kocalarına ihanet etmelerinin sebepleri çok farklıdır. Fakat bu, onlar açısından yapılan kötü olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Dürdane Hanım'da Çerkez Sohbet, daha önce yaptığı kötülüklerden dolayı kendini suçlayan ve tövbekar olan bir kahramandır. Esrar-ı Cinayat'ta Kalpazan Mustafa işlediği cinayetlerden dolayı pişman olur ve cezasını çekmek ister. Hasan Mellah'ta

fakirlikten dolayı korsan olmuş olan Zerno, tövbe eder ve iyi bir insan haline gelir. Henüz On Yedi Yaşında'da fakirlik yüzünden fahişe olmuş olan Kalyopi, kârhaneden kurtulduktan sonra iyi bir ev kadını olur. Bütün bu örnekler, aslı itibarıyla iyi olan bir insanda kötülüğün arizî olduğunu göstermektedir.

2. Kötüler

Gönül'de kendisinden bahsedilen bir kişi olarak yer alan Kont De Belvil'in oğlu, "meşrebi deni, tab'ı alçak ve ahmak"¹ bir kişidir.

Firkat'te "mürüvetsiz" olarak nitelendirilen² Moskof Hancı, figuratif bir kahraman olarak yer almaktadır.

Yeniçeriler'de kötü olarak nitelendirebileceğimiz iki kahraman vardır: Osman Ağa ve Kanlı Mustafa. Osman Ağa'nın şahsındaki kötülük, hikâyenin akışı içinde ortaya çıkar. Karısından haksız yere şüphe eden Osman Ağa, onun kendisini aldattığına inanır ve bunun gerçek olup olmadığını araştırma ihtiyacı duymadan, karısını dinlemeden onun ve oğlunun öldürülmesine karar³ verir. Bu, onun kendi vehim ve kuruntularının esiri, düşüncesiz ve merhametsiz bir insan olduğunu ortaya koyar. Hikâyenin sonunda yeniden karşılaştığımız Osman Ağa, bir cinsî sapıktır.⁴ Yazar onun "denî"⁵ bir adam olduğunu ifade etmektedir. Kanlı Mustafa; kindar, acımasız ve hain bir kişidir. Yeniçerilerin devam ettiği bir meyhanede Civelek Hüsni'yle tartışan Kanlı Mustafa, ertesi gün Yeniçerilerin kendi

-
- 1 Gönül, s. 33
 - 2 Firkat, s. 131
 - 3 Yeniçeriler, s. 23
 - 4 Yeniçeriler, s. 94
 - 5 Yeniçeriler, s. 97

aralarındaki kavga sırasında Civelek Hüsnu'nün kendisini ölümden kurtarmasına onu arkadan bıçaklayarak karşılık verir.¹

Ölüm Allah'ın Emri'nde Behice Hanım kötü bir kahraman olarak yer almaktadır. Bencil, muhteris, hasetçi² ve hilekâr³ bir kadın olan Behice Hanım, kurduğu entrikalarla birbirini seven Sıdkı ile Sine-i Safı birbirinden ayırmaya çalışır, fakat buna muvaffak olamaz.

Açıkbaş'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Hüsnu Bey, Hesna Hanım, Şehsuvar Bey, Numan Bey. Bu kahramanların hepsinin de ortak özelliği, zevk düşkünü ve bencil olmalarıdır.

Ahz-ı Sar'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Virjini, Madam Mandor, Şovalye Jan, Piyer.

Virjini, iffetsiz ve merhametsiz bir kadındır. Bir derebeyi olan kocasını aldatır. Kendisine aşık, saf bir köylü olan Nikola'yı sırrını ifşa edeceği korkusuyla öldürtür. Madam Mandor, karakter itibariyle Virjini'ye benzer, iffetsiz bir kadındır. Şovalye Jan, acımasız bir katildir. Şovalye Jan'ın arkadaşı olan Piyer, figuratif bir kahramandır.

Oyun kötülerin hezimetini ve cezalandırılmasıyla son bulur. Şovaye Jan'ın başı kesilir. Virjini, kocası Sen Onör'un zoruyla kendini öldürmek zorunda kalır.

Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Dominiko Padya (Pavlos), Piyetro, Yakup El Dec, Trillo, Câsim Bey, Ebu'l-Hümmam, Sitti Zehra, Urkuk, General Memi, Alfons, Karbonari Cemiyeti mensupları (Padya'nın konağına gelen adam, Cozef, Sartino, cemiyetin nikablı hatibi, sandalacı, Arap kıyafetinde bir adam)

1 Yeniçeriler, s. 83

2 Ölüm Allah'ın Emri, s. 83

3 Ölüm Allah'ın Emri, s. 36

Dominiko Padya, kötülükte emsalsiz bir kahramandır. Bu itibarla, Ahmet Midhat'ın kötü kahramanları arasında özel bir yeri vardır. Son derece zeki ve bilgili olan¹ Padya, şeytanî bir çehreye sahiptir.² Sadece çehresiyle değil, yaptıklarıyla da şeytana benzer. Kılıktan kılığa girer, entrikalar çevirir. Cinayetler işler, sayısız insana zarar verir. Bütün amacı servet ve iktidar sahibi olmaktır. Bu konudaki ihtirası o kadar büyüktür ki Mısır'ı ele geçirmeye çalışır; fakat muvaffak olamaz. Yalnız kendinin dostu olan³ Padya hiç kimseyi sevmez. Başka insanlara, sadece onları kullanmak için ihtiyaç duyar. Kötülüğünde tam bir istikrar ve süreklilik vardır. Yaptıklarından dolayı, pişman olması, vicdan azabı çekmesi söz konusu değildir. Romanın sonunda Şam halkı tarafından linç edilerek öldürülür.⁴

Piyetro, bir korsan gemisinin reisidir. Kötülükteki kusursuzluğu bakımından Dominiko Padya'ya benzer. Cani ruhlu, acımasız bir adam olan Piyetro'nun bu özelliği, ele geçirdiği bir geminin mürettebatını diri diri yaktırmasında⁵ açık bir şekilde ifadesini bulur. Piyetro; öfkeli, hırçın ve muhteristir. Kendisini fakir yarattığı için Tanrı'yı suçlar.⁶ İnsanın namuslu ve dürüst olamayacağını, namuslu dürüst olanların, hırsızlık yapmayanların sadece korkak olduklarını söyler.⁷ Yaptıklarından dolayı pişman değildir. Hasan Mellah'ın kendisini ıslah etmek için söylediği sözler onu hiç etkilemez. Böylece Kendi hakkında idam kararını yine kendisi verir. Kendisini idam etmekle görevlendirilen Zerno'nun arzusu üzerine gemiden atlayarak idam işini de kendisi yapmış olur.

1 Hasan Mellah, s. 33, 34

2 Hasan Mellah, s. 44

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 715

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 896

5 Hasan Mellah, s. 276

6 Hasan Mellah, s. 140

7 Hasan Mellah, s. 158

Yakup El-Dec', nankör¹ ve hain bir adamdır. Hasan Mellah'ın babası Seyyidi Osman'ın soytarıdır. Efendisine ihanet eder, onun öldürülmesini sağlar ve servetine sahip olur. Hasan Mellah tarafından öldürülür.²

Trillo, namus kahramanı reddeden, ahlaksız bir kişidir. Romanda "şeytan"³ olarak nitelendirilir. Çünkü hem kötü hem de son derece zekidir. Madam İlya'yı baştan çıkararak onun intihar etmesine sebep olur. Hasan Mellah'ın sonunda bir hapisanede perişan bir halde⁴ bulunan Trillo, Zeyl-i Hasan Mellah'ın başında; Alanzo, İlya ve Zerno tarafından hapisaneden kaçırlır. Karısının intikamını almak isteyen İlya, onunla düello eder, fakat Trillo İlya'yı yaralar. Zerno müdahale eder ve Trillo'yu öldürür.⁵

Casim Bey, kötü karakterli bir adamdır. Kindar ve entrikacıdır. İnşirah'ın kendisine değil de Numan'a verilmesi onu harekete geçirir. Numan ile İnşirah'ı birbirinden ayırmak için bir komplo tertip eder. Fakat bu komplo Hasan Mellah'ın sayesinde sonuçsuz kalır. Casim Bey, Hasan Mellah'tan intikam almak için Dominiko Padya ile işbirliği yapar.⁶ Nihai akibeti hakkında bilgi verilmemektedir.

Ebu'l Hümam, korkak,⁷ tamahkâr⁸ bir kişidir. Vatanını işgal etmiş olan Fransızlarla işbirliği yapar. Kızına aşık olan Süleyman'ı evinden kovar ve kızını General Menü'ye verir.

Sitti Zehra, Süleyman'ın aşkına olan vefasızlığı sebebiyle kötü bir kahraman haline gelmektedir. Koca bulmaktan başka bir şey

1 Hasan Mellah, s. 140

2 Hasan Mellah, s. 158

3 Hasan Mellah, s. 201

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 523

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s.523

6 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 660

7 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 691

8 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

düşünmeyen bayağı bir kızdır. Süleyman'ı kısa zamanda unutup, General Menü'yü kocalığa kabul eder.

Alfons, paraya düşkün olmak,¹ oburluk,² bencillik gibi kötü niteliklere sahip bir adamdır. Mutlak anlamda kötü olduğu söylenemez. Fakat romanda hep olumsuz özelliklerle yer almaktadır.

Urkuk, Dürzi ve Padya'nın arkadaşı olması dışında³ hakkında bir şey bilmediğimiz önemsiz bir kahramandır.

General Menü; zevk düşkünü, bencil ve zalim bir Fransız generaldir. Genç ve güzel Sitti Zehra ile evlenebilmek için müslüman olur,⁴ Süleyman'ı nefyeder.⁵

Karbonari Cemiyeti'nin mensupları, cemiyetin emirlerine kayıtsız şartsız itaat eden kişiler olarak yer almaktadır. Bu cemiyetin, nüfuz ve iktidar elde etmek için kurulmuş gayri kanuni bir cemiyet olması, mensuplarının cinayet de dahil olmak üzere her ne gerekiyorsa yapması, Dominiko Padya'nın bir zamanlar bu cemiyete üye olmuş olması, cemiyet üyelerinden Sartino'nun cemiyet istediği takdirde babasını bile öldüreceğini⁶ söylemesi gibi hususlar dolayısıyla romanda cemiyet üyeleri olarak yer alan, fakat yeterince üzerinde durulmayan kahramanların kötü kişiler oldukları sonucuna varmak mümkündür.

Dünya'ya İkinci Geliş'te kötü olan kahramanlar şunlardır: Mesut, Tüysüz Mehmet, Kayıkçı Kulaksız Mehmet, Balta Mustafa, bir Arap kadın, bir kocakarı.

1 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 728, 729

2 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

3 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 728

4 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 694

5 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 690

6 Zeyl-i Hasan Mellah, s. 847

Bu kahramanlar arasında kötülüğü ile ön plana çıkan Mesut'dur. Servet elde etmek için, İstanbul'da entrikalar çeviren, cinayetler işleyen Mesut, vehimli¹ ve merhametsiz² bir kişidir. Herşeyden önce kendi menfaatini düşünür. Romanın sonunda başını duvara vura vura kendini öldürür.³

Tüysüz Mehmet, Arap kadın ve kocakarı Musut'un yardımcılaridir.

Kulaksız Mehmet ile Balta Mustafa ise zevk düşkünü, zorba iki yeniçeridir. İkisi de Mesut tarafından öldürülür.

Hüseyin Fellah'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Mehmet Ali Ağa, Dayızâde Ahmet, Kulaksız, Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Hamit, Gazruf, Hanık, İskelecizâde Bekir Ağa, Hurşit.

Mehmet Ali Ağa, bir esir tüccarıdır. İyiliksever görünen⁴ fakat gerçekte son derece menfaatçi, bencil bir adamdır.

Dayızâde Ahmet, bir haydut çetesinin reisidir. Görünüşte; ilimle uğraşan, dünyayla bir alakası olmayan zahid bir kişidir. Fakat iç yüzü bu görünüşten çok farklıdır. Dayızade Ahmet, zevk düşkünü,⁵ acımasız bir katilden⁶ başka bir şey değildir. Zekası sayesinde gerçek yüzünü saklamayı büyük bir ustalıkla başarmaktadır. Fakat, evine dilsiz bir cariye sanarak aldığı Şehlevend, onun bütün düzenini bozar. Mustafa ve Hüseyin Fellah'ın da yardımıyla Dayızâde Ahmet ve adamlarının kötülüklerine mani olan ve Dayızâde Ahmet'in kabuslar

1 Dünya'ya İkinci Geliş, s. 13

2 Dünya'ya İkinci Geliş, s. 10, 48

3 Dünya'ya İkinci Geliş, s. 126

4 Hüseyin Fellah, s. 30

5 Hüseyin Fellah, s. 93, 95

6 Hüseyin Fellah, s. 132

içinde kalmasını, cinnet getirecek ölçüde sıkılmasını¹ sağlayan Şehlevend, romanın sonunda bütün çeteyi tuzağa düşürerek yakalattır.²

Hemen her şeye itiraz etmesiyle dikkat çeken³ Kulaksız, şüpheli bir kişi olan⁴ Kanduri Ağa, Veysel, Aziz, Hamit, Gazraf ve Hunik, Dayızade Ahmet'in adamları olan haydutlardır.

İskelecizâde Bekir Efendi, kiskanç, kindar ve entrikacı bir kişidir. Hesna Hanım'ın kendisiyle değil de İsmail Ağa ile evlenmesini hazmedemez ve intikam almak için fırsat kollar. İsmail Ağa'nın cepheye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılması ona aradığı fırsatı verir. İsmail Ağa'nın adamı olan Hurşit'i kendi tarafına çeken Bekir Efendi, onun da yardımıyla, tertip ettiği entrikayı uyular. Böylece, İsmail Ağa'nın konağı yağmalanır, seferden döndüğünde karısını evlenmiş bulan İsmail Ağa intihar eder; Hesna Hanım'la kızı herşeylerini kaybetmiş olarak ortada kalır. Bekir Efendi'nin kininin sınırı yoktur. İsmail Ağa'nın sadık adamı Koca Veli'nin ve Veli'nin oğlu Mustafa'nın Hesna ile Şehlevend'e yardım etmesine bile tahammül edemez. Koca Veli ölür. Ömer de kendisini yardımdan vazgeçirmeye çalışan Hurşit'i yaraladığı için kürek cezasına çarptırılır ve Hesna ile Şehlevend sokakta kalır. Bekir Efendi'nin zafri geçicidir. Romanın sonunda Hesna ile Şehlevend yeniden mutlu ve huzurlu bir hayata kavuşurken; Bekir Efendi; konağının ve bütün mülkünün yanması üzerine çıldırır.⁵

Hurşit, efendisi İsmail Ağa'ya ihanet ederek, İskelecizâde Bekir Efendi ile işbirliği yapan hain bir adamdır. Hesna ve Şehlevend'e yardım etmekten vazgeçmesini teklif ettiği Ömer tarafından bıçaklanır ve sakat kalır.

1 Hüseyin Fellah, s. 173

2 Hüseyin Fellah, s. 331

3 Hüseyin Fellah, s. 103

4 Hüseyin Fellah, s. 97

5 Hüseyin Fellah, s. 268, 269

Yeryüzünde Bir Melek'de kötü olan kişiler şunlardır: Arife, Şakir Ağa, Şehbaz.

Arife, ideal anlamda kötü, yani kötülük bakımından kusursuz bir kahramandır. İffetsiz bir kadın olan Arife, pek çok erkekle beraber olmuştur. Fakat onun kötülüğü bundan ibaret değildir. Son derece ihtiraslıdır. Arzusunu gerçekleştiremediği zaman her türlü kötülüğü yapabilecek bir kadındır. Asabi¹ ve hırçın² bir karaktere sahiptir. Aynı zamanda da kiskançtır.³ Şefik'in üç yıl küreğe mahkum olmasına, Raziye'nin kocası tarafından evden kovulup sefalet içinde yaşamasına sebep olur. Fakat bu, onun için kâfi değildir. Raziye'nin de kendisi gibi iffetsiz bir kadın haline gelmesini ister.⁴ Bunu başaramayınca, yüzü Raziye'ye benzeyen Cevriye isimli bir fahişeyi kullanarak, ona iftira eder. Böylece, herkes Raziye'yi düşmüş bir kadın olarak tanır.

Arife, yaptığı bütün kötülüklerin sonuçsuz kalması ve suçsuz olduğu ispatlanan Raziye ile Şefik'in evlenmesi karşısında büyük bir üzüntüye kapılır. Geçen zaman içinde herşeyini kaybetmiş bir sermaye olmuştur.⁵ Çingene kadın kıyafetinde Raziye ile Şefik'in düğünlerine giden Arife, yaptığı kötülüklerden asla pişman olmadığını söyler⁶ ve kendisine iyilikle muamele etmek isteyen Şefik'in yardım teklifini reddeder.⁷ Şefik ve Raziye'yi mutlu görmenin verdiği üzüntüyle intihar ederek kendini öldürür.⁸

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 234, 239

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1151

3 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1131, 1133

4 Yeryüzünde Bir Melek, s. 764, 765

5 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1030

6 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1147

7 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1152

8 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1155

Şakir Ağa, Arife'nin uşağıdır.¹ Arife, kötülük yaparken onu kullanır.

Şehbaz, Arife'nin sevgilisidir. Karakterinde para hırsının ön plana çıktığı² kaba saba bir adamdır.

Felâton Bey ile Rakım Efendi'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Felâton Bey, Polini.

Felâton Bey; kibirli³ korkak,⁴ kötü niyetli,⁵ tembel⁶ ve cahil⁷ bir kişidir. Olumlu hiç bir özelliğe sahip değildir. En büyük zararı kendine verir. Yaşadığı sefahat hayatı bütün servetini kaybetmesine sebep olur.

Polini, aktristlik yapan bir kadındır. Romanda fahişe olarak nitelendirilir. Felâton Bey'in servetini kaybetmesinde büyük rolü vardır.

Paris'te Bir Türk'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Zeka Bey, Remzi Efendi, Madam Döntrobil.

Zeka Bey, ahlâki yapısı itibariyle bütünüyle olumsuz özelliklere sahip bir kişidir. Karşısına çıkan her kadına sarkıntılık eden, ahlaksız,⁸ kıskanç,⁹ zevk ve sefahat düşkünü bir kişidir. Bütün servetini kumarda kaybeder. Dahası kumar borcunu ödeyemediği için kulağının biri kesilmiş olarak İstanbul'a döner. Fakat başına gelenlerden herhangi bir ders almış değildir.

1 Yeryüzünde Bir Melek, s. 350

2 Yeryüzünde Bir Melek, s. 1028, 1029

3 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 7

4 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 36

5 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 37, 38

6 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 72

7 Felâton Bey ile Rakım Efendi, s. 25, 48, 74

8 Paris'te Bir Türk, s. 64

9 Paris'te Bir Türk, s. 366

Remzi Efendi, Zeka Bey'in arkadaşı,¹ daha doğrusu dalkavuştur. Onunla aşağı yukarı aynı özelliklere sahiptir. "Evzâ-ı bî-edebanesi"² ile dikkat çeker.

Bir Gerçek Hikâye'de K., "cibilliyetsiz, mürüvvetsiz",³ "şehvet-perest",⁴ "zatında fışk u fücurun tam"⁵ olduğu bir kişidir. Kıskançlığı ve işgüzarlığı yüzünden iki sevgilinin birbirinden ayrılmasına sebep olur.

Fitnekâr'da Mansur; zeki, yakışıklı, fakat içi kötülüklerle dolu bir kişidir. Zekasını fesat tertip etmek için kullanır. Kendisini çok seven ve kâmil bir insan olan efendisine ihanet eder. Efendisi Mümtaz Bey'in konağının yanmasına, Mümtaz Bey'in kızı Münevver Hanım'ın çıldırmasına, arkadaşı Karabacak'ın hapse düşmesine sebep olur. Amacı, efendisinin servetine sahip olmaktır. Fakat bu servet ona hayır getirmemiştir. Yıllar sonra, fakir, hasta bir ihtiyar adam olarak, yiyecek ekmeğe muhtaç bir halde yatmaktadır.⁶

Süleyman Musli'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Alfons Bondi, Osman Şemsi, Hand Alaaddin, Şovalye Leon, Dibor Geniyon, Hand Rükneddin.

Alfons Bondi; yalancı, iki yüzlü⁷ ve kindar bir şovalyedir.

Osman Şemsi, Süleyman Musli'nin babası olan efendisine ihanet etmiş ve onu hile ile öldürmüştür.⁸ Amacı efendisinin hanımını ve

1 Paris'te Bir Türk, s. 6

2 Paris'te Bir Türk, s. 69

3 Bir Gerçek Hikâye, s. 33

4 Bir Gerçek Hikâye, s. 35

5 Bir Gerçek Hikâye, s. 55

6 Fitnekar, s. 67

7 Süleyman Musli, s. 29

8 Süleyman Musli, s. 68

servetini ele geçirmektir. Süleyman musli, babasının ve annesinin intikamını almak için Osman Şemsi'yi öldürür.

Arnavut Kalesi'nin şeyhi olan Hand Alaaddin ve Şovalye Leon Dibor Geniyon zâlim kişilerdir.

Hand Alaaddin'in oğlu olan Hand Rükneddin ise, babasına ihanet eder ve onun yerine geçmek için Süleyman Musli ile işbirliği yapar.

Çengi'de Peri (Sümbül), kötü bir kadındır. Yazarın ifadesiyle "mayası afacanlık ve aşüftelikle yoğrulmuş bir âfet-i cihan"¹ olan Peri, zevk ve sefahat içinde yaşayan, iffetsiz bir adındır. Romanın ilk bölümünde, kocası Daniş Çelebi'yi istismar eden, gizlice eve erkekler sokup eğlenceler tertip eden; yatağına, ilaç içirerek bayılttığı Dilferah'ı yatırarak kocasının kendisi yerine onu öldürmesini sağladıktan sonra evden kaçan Peri, romanın ikinci bölümünde profesyonel bir çengi olarak karşımıza çıkar. Bu bölümde oğluna ders verip onu islah etmek isteyen bir anne konumunda bulunan Peri, görünüşte kötü, fakat söz konusu maksada matuf olduğu için gerçekte iyi şeyler yapar. Oğluna gereken dersi vermiş ve iyi bir genç kızla evlendirmiş olur. Bu iyilik, anne olmasından ileri gelmektedir. Cemal Bey'e asıl kimliğini açıklayıp, annesi olduğunu belli ettikten sonra oğlun ve geliniyle beraber yaşamak istemez. Bu takdirde hayat tarzını değiştirmek zorunda kalacaktır. Halbuki o yaşantısından memnundur.² Bu yüzden bir çengi olarak yaşamaya devam eder. Güzelliği kaybolup, mesleğini icra edemez hale gelince de intihar ederek kendini öldürür.³

Peri'nin, kötü olduğunu bildiği halde hayat tarzından vazgeçmemesi, tövbekar olmayı kabul etmemesi önemli bir husustur.

1 Süleyman Musli, s. 26

2 Çengi, s. 158

3 Çengi, s. 159

Bu onda kötülüğün, ya da kötü addedilen bir hayat tarzının şuurlu bir tercih ve sürekli bir nitelik olduğunu göstermektedir.

Nasip'de kötü olarak nitelendirebileceğimiz bir kahraman vardır: Jan. Jan'ın karakterindeki en önemli özellik tembel olmasıdır. Ayrıca, Felix'in yaptığı kemani Polini ile birlikte çalışarak sahiplenmeye razı olması da kötü bir insan olduğunu göstermektedir. Hikâyenin sonunda herşeyin ortaya çıkmasıyla mahcubiyet içinde uzaklaşmak zorunda kalır.

Karnaval'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Zekai Bey, Şehnaz Hanım, Mariya Noku, Viktor Hag, Madam Mirsak, Madam Gabat, Elena, Palikarya Andonaki, Nizami, Çatal Sakallı.

Zekai Bey, hemen her türlü kötü niteliğin karakterinde toplandığı bir kahramandır. Kibirli,¹ riyakar² ve kıskanç bir kişidir. Madam Hamparson'u elde edememesi, üstelik Resmi ile Madam Hamparson'un beraber olması onun kin ve kıskançlık içinde hareket etmesine sebep olur. Onları ayırmak için elinden gelen herşeyi yapar. Madam Hamparson'u mektupla kocasına şikayet eder.³ Zekai'deki kötülüğü ortaya koyan bir başka özellik, hırsız olmasıdır. Önce babasının paralarını çalmaya başlar.⁴ Babasının ölümünden sonra, ondan kalan mirası, Paris'te sefahat alemlerinde ve kumarda kaybettikten sonra da karısının elmaslarını çalar.⁵ Yazarı ifadesiyle "denaati tab'u erbabından"⁶ olan Zekai, bütün kötü kahramanlar gibi büyük bir hüsrana uğrar. Bütün servetini, karısını, itibarını kaybeder.

1 Karnaval, s. 16

2 Karnaval, s. 49

3 Karnaval, s. 147

4 Karnaval, s. 250

5 Karnaval, s. 267

6 Karnaval, s. 267

Şehnaz Hanım, "hoppa", "hiddetli", "kıskanç"¹ ve "kibirli"² bir genç kızdır. Yazar, yüzünün çirkinliğiyle huyunun çirkinliği arasında münasebet kurmaktadır.

Mariya Noku, tamahkâr bir kadındır. Madam Hamparson'a para karşılığında ihanet eder. Viktor Hag, sefahat düşkününü,³ paraya aşık⁴ bir kişidir. İnsanlar arasındaki aşkı küçümser. Aşık olanların hayvan olduklarını söyler.⁵ Madam Mirsak ve Madam Gabat, gençken Paris'te sefahat içinde yaşamış kadınlardır. Elena, "İstanbul'un Paris taklidi bir uydurması"⁶ olan bir yosma; Palikarya Andonaki, bir pezevenk;⁷ Nizami, sefahatle hayatını berbat etmiş bir kişi, Çatal Sakal ise bir haydut⁸tur.

Dürdane Hanım'da kötü olan kişiler şunlardır: Mergup Bey, Cemal Ağa, Papaz oğlu Andon.

Mergup Bey; bencil, zevk-düşkününü bir kişidir. Romanda, "gayet zeki bir habis"⁹ olarak nitelendirilir.

Genç ve masum bir kız olan Dürdane Hanım'ı iğfal edip yüzüstü bırakan Mergup Bey, mesuliyet hissine hiçbir şekilde sahip olmayan, merhametsiz, zâlim bir kişidir. Hamil olan Dürdane Hanım'ı yüzüstü bıraktıktan sonra, Dürdane Hanım'ın komşusu olan Ulviye Hanım'la muaşaka etmek istemesi ne kadar duyarsız bir kişi olduğunu göstermektedir. Romanın sonunda Mergup Bey'in evlendiğini, fakat

1 Karnaval, s. 47

2 Karnaval, s. 48

3 Karnaval, s. 44

4 Karnaval, s. 168

5 Karnaval, s. 168

6 Karnaval, s. 137

7 Karnaval, s. 97

8 Karnaval, s. 185

9 Dürdane Hanım, s. 75

evlendikten on beş gün sonra, "aldığı kızın eski sevdiği bir aşkın yed-i intikamıyla mecrûhen vefat etmiş"¹ olduğunu öğreniyoruz.

Cemal Ağa, romanın önemli kahramanlarından Çerkez Sohbet'in genç bir köleyken tanıdığı, efendisinin konağında kethüda ve vekilharç olarak bulunan bir kişidir. Ahlâksız bir adam olan Cemal Ağa, Sohbet'e sarkıntılık eder.² Sohbet'in karşı koyması üzerine, Sohbet'ten intikam almak için, ona iftira eder. Efendisine ait paraları çalar ve suçu Sohbet'in üstüne atar. Küçüklüğünden beri para biriktiren Sohbet'in odasındaki paralar onu suçlu durumuna düşürür. Bütün kötü kahramanlarda olduğu gibi Cemal Ağa'nın akibeti de kötüdür: Çerkez Sohbet tarafından öldürülür.

Papazoğlu Andon, romanın başında yer alan bir "yankesici ve hırsız"dır.³

Vah'da Behçet, kötü bir insan olarak yer almaktadır, "kadınlara düşkün"⁴ olan Behçet, Samurkaş Hanım'ı bütün çabalarına rağmen elde edememesi ve onun Necati'yle'safiyane bir aşk" yaşaması karşısında her türlü kötülüğü irtikap eden bir kişi haline gelir. Samurkaş Hanım'la Necati arasındaki münasebetin safiyetine ihtimal vermeyen Behçet, Necati'yi kıskanır ve Samurkaş Hanım'ı herşeye rağmen arzusuna ram etme konusundaki kararlılığını sürdürür. Kin ve gazap içindedir.⁵ Samurkaş Hanım'ın, fotomontaj yoluyla uygunsuz fotoğraflarını yaparak, bunlarla ona şantaj yapan, fakat bir sonuç alamayan Behçet, bunun üzerine elindeki fotoğrafları Necati'ye gönderir. Necati'nin ağır bir dille yazdığı mektupla birlikte fotoğrafları Samurkaş Hanım'a göndermesi, fakat mektup ve fotoğrafların Talat Bey'in eline geçmesi sonuç olarak Talat Bey'in vefat etmesine,

1 Dürdane Hanım, s. 125

2 Dürdane Hanım, s. 86

3 Dürdane Hanım, s. 125

4 Vah, s. 28

5 Vah, s. 128

Samurkaş Hanım'ın da kendini suçlayarak yüzünü yakmasına sebep olur.

Behçet, amacına ulaşmak için herşeyi yapabilen, bu konuda hiçbir sınır tanımayan içi kötülüklerle dolu bir kişidir. Romanın sonunda Necati'nin çabalarıyla tutuklanır. Behçet'in kötülüklerini gazetelerden okuyan İstanbul halkı ona lanetler okur ve mahkemeye götürülürken onu linç etmeye teşebbüs ederler. Behçet, yedi sene pranga cezasına çarptırılır.¹

Fürs-i Kadim'de Bir Facia'da Sûdabe; ihtirash, bencil ve hilekar bir kadın olarak yer almaktadır. Kendi arzusuna boyun eğmeyen Siyavuş'u öldürtmek için çaba sarfeder ve amacına ulaşır. Sınırsız bir kine sahiptir. Oyunda nihai âkibeti hakkında bilgi verilmemektedir.

Gerçivez, Sûdabe gibi muhteris ve hilekar bir kişidir. Siyavuş'a düşmanlık noktasında onunla işbirliği yapar. Ağabeyi Afrasiyap'ı, Siyavuş'un kendisini öldürüp tahta geçerek istediğini söyleyerek kandırır. Afrasiyap da Siyavuş'u idam ettirir. Afrasiyap'tan sonra tahta geçmek isteyen ve bu yüzden Siyavuş'a iftira eden Gerçivez, Siyavuş'un idamından sonra çıldırır.

Esrar-ı Cinâyât'ta kötü olan kahramanlar şunlardır: Hediye Hanım, Halil Suri, Mecdüddin Paşa, bir kiralık katil.

Hediye Hanım; güzel,² şeytana külah giydirecek kadar zeki,³ fakat kötü bir insandır. Evi haydutların yatağı halindedir. Fuhuş ile iştigal etmekte⁴ ve Halil Suri'yle birlikte kanunsuz işler çevirmektedir. İki bin beş yüz lira için bir adam öldürtmesi⁵ ne kadar acımasız olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kendi menfaatini sağlamak için her

1 Vah, s. 172

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 94, 110

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 94

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 127

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 152

türlü kötülüğü yapabilen ve muhteris bir kadın olara nitelendirilebilecek olan Hediye Hanım, Osman Sabri Efendi'nin çabalarıyla mahkemeye çıkarılır ve üç sene küreğe mahkum edilir, fakat ilahi cezaya da muhatap olur. Romanın sonunda kör bir dilenci haline geldiği¹ anlatılır.

Halil Suri, kötülükte Hediye Hanım'ın eşi sayılabilecek bir kişidir. Nitekim onun hem sevgilisi hem de iş ortağıdır. Halil ile Hediye'nin birleşmesi her ikisinin de gücünü artırmış ve daha fazla kötülük yapabilmelerine yol açmıştır. Görünüştaki işi sarraflık olan Halil Suri'nin işinde olmadığı gayri kanuni hiçbir iş yoktur. Hırsız ve yan kesicilerin yatağıdır.² Para kazanmak için karısını bile kullanmak isteyecek kadar namussuzdur.³ Hediye Hanım'la birlikte Kalpazan Mustafa'yı kullanarak kalpazanlık da yapar.⁴ Hediye Hanım'la birlikte, para resmi yapması karşılığında Mustafa'ya Peri'yi vaadeder, fakat sözlerinde durmazlar. Halil Suri'nin amacı Peri'yi de kötü maksatları için kullanmaktır. Kalpazan Mustafa, Peri'yi Hediye Hanım'dan alıp götürdüğü gece Halil Suri'ye ve adamlarına baskın yapar. Halil Suri bu sırada Peri'yi öldürerek⁵ son bir alçaklık daha yapar. Kalpazan Mustafa, Halil Suri'yi evinde öldürerek⁶ intikamını alır.

Beyoğlu mutasarrıfı olan Mecdüddin Paşa, Hediye Hanım'la gayri meşru münasebeti bulunan⁷ bir kişidir. Müstantik Osman Sabri Efendi'nin cinayetleri soruştururken meselenin Hediye Hanım'la ilgili olduğunu açığa çıkarması Mecdüddin Paşa'yı rahatsız eder. Hediye Hanım'ı korumaya çalışır⁸ ve soruşturmayı engellemek için Osman

1 Esrar-ı Cinâyât, s. 224

2 Esrar-ı Cinâyât, s. 125

3 Esrar-ı Cinâyât, s. 129

4 Esrar-ı Cinâyât, s. 102, 103

5 Esrar-ı Cinâyât, s. 166

6 Esrar-ı Cinâyât, s. 176, 177

7 Esrar-ı Cinâyât, s. 109

8 Esrar-ı Cinâyât, s. 24

Sabri Efendi'yi tehdit eder; işinden kovar, nihayet hapsedirir. Fakat bütün bunlar hakikatin ortaya çıkmasını engelleyemez ve sonuç olarak Mecdüddin Paşa, firar etmek zorunda kalır.

Cellat'da kötü olan kişiler şunlardır: Simon Bankar, Leon.

Simon Bankar, elli yaşını türlü türlü entrikalarla geçirmiş¹ bir kişidir. Son olarak çevirdiği entrikayla Pol Tonak'ın iflas etmesine sebep olmuştur. Pol Tonak'ın kızı Stefani ile evlenmek isteyen ve bunun için ona para teklif eden Simon Bankar, çevirdiği dolapları ortaya çıkaran ve Stefani'yle ilgili ümitlerini tümüyle ortadan kaldıran Andre Gocafo'dan intikam almak için Leon'u onu öldürmesi yönünde kışkırtır.² Leon'un Andre'yi yaralamasından sonra onu ihbar eder ve kendisine gönderdiği şekerlerle hapisanede ölmesine sebebiyet verir.³ Simon Bankar, herşeyde kendini haklı ve mazur görmektedir.⁴ Bütün kötü kahramanlar gibi o da kötü bir akibete uğrar. Andre'nin babası Cellat Simon Gıras onu korkunç işkencelerle öldürür.⁵

Hayret'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Sarpson, Necef Kuli, Ciyani, Mösyö Gıraş, Piço, Sümüklü Sülüş, Pifo, Maymuncu Haşim, Arap Rıdan, Dağistanlı Yahşi.

Bu kahramanlar arasında şahsiyeti ile ön plana çıkan, romanın önemli kahramanları arasında yer alan Sarpson'dur. Diğer kahramanlar haydut oldukları belirtilen figüratif kişilerdir.

Sarpson, Ahmet Midhat'ın kusursuz kötü tiplerindedir. Son derece zeki ve bilgili olan⁶ Sarpson, bu özelliklerini kötülük yapmak

1 Cellat, s. 21

2 Cellat, s. 164

3 Cellat, s. 179

4 Cellat, s. 171

5 Cellat, s. 187

6 Hayret, s. 443

için kullanır. Servet sahibi olmak için sayısız cinayetler işler.¹ Kendini olduğundan farklı gösterme hususunda oldukça başarılıdır. Bu suretle insanları kandırır. Başka insanlarla olan ilişkisi, sadece menfaat elde etme amacından kaynaklanır. Anser'i şehvetini tatmin etmek, Mihriban'ı ise servetine sahip olmak için kandırmağa çalışır. Sarpson'un kabul ettiği herhangi bir ahlaki nitelik yoktur. Aynı zamanda dinsiz olan² Sarpson'un yaptığı kötülüklerden dolayı pişman olması, vicdan azabı çekmesi söz konusu değildir. İsmail Azmi'nin çabalarıyla iç yüzünün ortaya çıkması ve tutuklanarak hapse atılması sonrasında bile kötülüğe devam etmek ister ve Mihriban'ı İsmail Azmi aleyhine çevirmeye çalışır ve bunda bir dereceye kadar başarılı olur.³ Fakat İsmail Azmi ondan daha ikna edicidir. İsmail Azmi'nin teklifini kabul ederek suçlarını itiraf eder⁴ ve onun verdiği zehiri içerek ölür.⁵

Bahtiyarlık'ta kötü olan kahramanlar şunlardır: Senai Efendi, Yamalı Musa Ağa, İtalyan Eşkiya Reisi, Nusret Hanım.

Senai Efendi, mağrur,⁶ kendini herkesten akıllı zanneden,⁷ sefahat düşkünü bir kişidir. Babasından kalan bütün serveti sefahat alanında, kumarda kaybeder. Kendini zengin bir adam olarak tanıtarak⁸ Nusret Hanım'la evlenir; fakat bir sahtekar olduğu çok geçmeden anlaşılır.

1 Hayret, s. 464

2 Hayret, s. 447

3 Hayret, s. 482

4 Hayret, s. 503

5 Hayret, s. 505

6 Bahtiyarlık, s. 33

7 Bahtiyarlık, s. 95

8 Bahtiyarlık, s. 10

Yamalı Musa Ağa, köylülere zulmeden¹ zengin ve cahil bir köy ağasıdır.

Nusret Hanım, "hiddetli ve gazaplı bir tabiata sahip",² annesine "ham Türk" diye hitap edecek derecede terbiyesiz³ bir genç kızdır.

İtalyan eşkiya reisi figuratif bir kahramandır.

Cinli Han'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Dö Laroş, Papa Parasıl.

Bir Tövbekâr'da iki kötü kahraman yer almaktadır: Feda Efendi, Suad Efendi.

Feda Efendi, oldukça zeki,⁴ fakat ahlaken kötü niteliklere sahip bir gençtir. Gururlu ve kendini beğenmiş⁵ olan Feda Efendi, kadınlara son derece düşkündür.⁶ Evli bir kadın olan Talat Hanım'ı elde etmek için gösterdiği çabalar sonuç vermeyince, evine girerek ona silah zoruyla sahip olmak ister. Yazarın "cemiyet için bir afet"⁷ olarak nitelendirdiği Feda Efendi, Talat Hanım'ın kocası Murtaza Bey'in eve gelmesiyle önce tavan arasına kaçır ve sonra da bahçeye atlayarak canını kurtarır. Böylece ne kadar korkak olduğu da⁸ anlaşılan kahramanımızın bu sırada içine düştüğü hâl, son derece gülünçtür.⁹

Suad Efendi, karakteri itibariyle Feda'ya benzeyen¹⁰ bir gençtir.

1 Bahtiyarlık, s. 10

2 Bahtiyarlık, s. 119

3 Bahtiyarlık, s. 118

4 Bir Tövbekâr, s. 3

5 Bir Tövbekâr, s. 8, 9

6 Bir Tövbekâr, s. 8

7 Bir Tövbekâr, s. 72

8 Bir Tövbekâr, s. 72

9 Bir Tövbekâr, s. 81

10 Bir Tövbekâr, s. 12

Çifte İntikam'da Meylefor, genç kızları baştan çıkarıp iğfal eden¹ ve sonra da yüz üstü bırakan ahlaksız bir kişidir. Yazarın ifadesiyle "nefret ve lanete müstehak" olan² Meylefor, Margırit isimli genç kızı iğfal ettiği için, Margırit'in babası Baba Lotus tarafından öldürülür.³

Para'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Sulhi, Yazıcıoğlu İsmail Ağa.

Sulhi, oldukça tembel,⁴ zevk ve sefahat düşkünü bir kişidir. Saadetin para ile olacağına kanidir. Çünkü yapmak istediklerini yapmak ancak para ile mümkündür. Yazarın "hiyanetperest ve sefahatperest"⁵ olarak nitelendirdiği Sulhi, önce halasından kalan mirası sonra da kayınpederinin servetini bu yolda harcayarak kaybeder.

Yazıcıoğlu İsmail Ağa, zengin olduğu ölçüde cimri⁶ bir adamdır. Paradan başka bir değer tanımaz. Ona göre "insanların ölçüsü liradır."⁷

Yazıcıoğlu İsmail Ağa ile damadı Sulhi paraya verdikleri önem dolayısıyla birleşirler. Fakat para ile ilgili tutumları birbirinden çok farklıdır. Sulhi, parayı harcamak için, İsmail Ağa ise biriktirmek için ister.

Arnavutlar Solyotlar'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Rus Popu, Hırısto Dandoro.

Rus Popu, Solyotlar arasında fesat çıkaran, onları Rüstem ve Eftimi aleyhine kışkırtan⁸ bir kişidir.

1 Çifte İntikam, s. 68

2 Çifte İntikam, s. 73

3 Çifte İntikam, s. 78

4 Para, s. 9

5 Para, s. 46

6 Para, s. 46

7 Para, s. 100

8 Para, s. 160, 161, 195

Solyot Reisi Hırsto Dandoro ise, Rüstem ile Eftimi'nin kızı Mükrim'e'nin parçalanarak katledilmesinde büyük payı olan bir kişidir. Bu yüzden Eftimi tarafından öldürülür.¹

Eserde genel olarak, Solyotların mutaassıp olmaları sebebiyle kötü oldukları söylenebilir.

Demir Bey'de Lini, kıskanç ve "hasud"² bir genç kız olarak yer almaktadır. Kendisine hep iyilikle muamele eden arkadaşı Polini'yi kıskanır ve onun aleyhinde bulunur.³ Mustafa Kameruddin'e birlikte yaşamayı teklif etmesi⁴ aynı zamanda iffetsiz olduğunu da göstermektedir. Kötü ahlâkı sebebiyle işten ve pansiyondan kovulunca, intikam almak için Polini'nin aşığı Vikont Alfons Duran'a yalanlarla dolu bir mektup yazar,⁵ fakat Polini aleyhindeki çabaları hiçbir zaman sonuç vermez.

Haydut Montari'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Senyor Corcino, Senyor Gargola.

Senyor Corcino, Ahmet Midhat'ın eserlerinde yer alan kötülükte kusursuz tiplerdendir.

Zeki, gururlu ve hırslı⁶ olan Corcino, kimsesiz ve fakir bir çocukların kendisine iş veren ve yükselmesini sağlayan Kont Nikola Covanni'yi adamlarıyla birlikte haince öldürür ve onun servetine sahip olur.⁷

1 Arnavutlar Solyotlar, s. 216

2 Demir Bey, s. 122

3 Demir Bey, s. 166, 167

4 Demir Bey, s. 168, 169

5 Demir Bey, s. 194

6 Haydut Montari, s. 64

7 Haydut Montari, s. 75

Corcino'nun bütün amacı güç ve iktidar sahibi olmaktır. Bunun da iki yolu vardır: Paraya ve asalet ünvanına sahip olmak. Efendisine ihanet edip onu öldürerek paraya sahip olur. Asalet ünvanını elde etmek için de öldürdüğü adamın kızı olan Ancelino ile evlenmek ister. Andriya Satanya'nın çabalarıyla gerçek yüzü ortaya çıkar ve tutuklanan Covanni, idam edilir.¹

Senyor Gargola, Corcino'nun haydutlukta üstadı² olan ihtiyar bir adamdır. Fakat Corcino gibi zeki ve dirayetli değildir. Son derece korkak bir kişiliğe sahiptir.³ Romanın sonunda, Corcino idama mahkum edilirken, o da müebbed küreğe mahkum olur.⁴

Gürcü Kızı'nda kötü olan kahramanlar şunlardır: Tigran, Prens Çiçenof, General Lazarof, Kalafosof, Kalafosof'un oğlu.

Tigran, kötü karakterli bir insandır. Tutuklanan Prens Gadilla'nın zayıf bir durumda bulunmasını fırsat bilerek, onu tokatlar.⁵ Bu hareketinin cezası olarak, ömür boyu gece gündüz dayak yer.⁶

Prens Çiçenof, vehimli, bencil bir kişidir. Rusperest⁷ bir çar vekilidir. Eski Gürcistan kralının karısı Prenses Maria'nın kendi yerine geçmek istediğini vehmederek ona zulmeder. Prenses Maria'yı tutuklatması ve sürgüne göndermesi Prenses Maria için büyük bir hakarettir. Prenses Maria'nın intikam tasavvuru içinde büyüyen kızı Eleni, Çiçenof'u öldürerek annesinin intikamını alır.⁸

1 Haydut Montari, s. 265

2 Haydut Montari, s. 18

3 Haydut Montari, s. 29

4 Haydut Montari, s. 263

5 Gürcü Kızı, s.35

6 Gürcü Kızı, s.35

7 Gürcü Kızı, s.51

8 Gürcü Kızı, s.195

General Lazarof, Tigran gibi, düşmanının içinde bulunduğu durumdan istifade etme istidadında olan kötü karakterli bir adamdır. Aşık olduğu, fakat karşılık bulamadığı Prenses Maria'yı tutuklamak için Çiçenof'tan emir aldığı zaman sevinir ve Prenses'ten intikam almak için ona gaddarca muamele eder; onu zorla sürükleyerek götürmeye kalkar.¹ Bu hakaret karşısında Prenses, haçeriyle General'i öldürür.²

Kalatosof, romandaki en kötü kişidir. Kötülüğün mücessem temsilcisi olan bir tiptir. Hasetçi, kıskanç³, entrikacı⁴, ırz ve mal düşmanı⁵ bir adam olan Kalatosof, parası için evlendiği karısını öldürür⁶, esir tüccarlığı yapar.⁷ Bütün bunlardan sonra, geci şekilde yanarak acılar içinde ölür.⁸

Kalatosof'un oğlu; miskin, kuvvetsiz⁹, tembel, sefih bir mirasyedi¹⁰ olarak tanıtılmaktadır.

Şeytan Kaya Tılsımı'nda Sastima isimli büyücü bir kadın¹¹ kötü bir kahraman olarak yer almaktadır. Tılsım aldatmacasıyla Petra Barbanido'yu Ancelino'yu öldürmesi için kandıran Sastima'nın kötü niyetli, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen bir sahtekar olduğu söylenebilir.

-
- 1 Gürcü Kızı, s.63
 - 2 Gürcü Kızı, s.63
 - 3 Gürcü Kızı, s.96
 - 4 Gürcü Kızı, s.51-52
 - 5 Gürcü Kızı, s.96
 - 6 Gürcü Kızı, s.98
 - 7 Gürcü Kızı, s.98
 - 8 Gürcü Kızı, s.111
 - 9 Gürcü Kızı, s.93
 - 10 Gürcü Kızı, s.105
 - 11 Şeytan Kaya Tılsımı, s.19

Rikalda'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Faridiç, Maradangol, Kadagoz.

Faridiç, bir zorba¹; Maradangal, sahtekar bir din adamı²; Kadagoz ise sert, hırçın ve kıskanç³

Diplomalı Kız'da kapıcı kadın ve kocası, bencil⁴, kıskanç ve hasetçi⁵, kişiler olarak yer almaktadır.

Dolaptan Temaşa'da Leyla ve Zorlu Mustafa kötü kişilerdir. Leyla kocasını aldeten fethan bir kadın⁶, Leyla'nın belalı olan Zorlu Mustafa ise terbiyesiz, Edepsiz⁷ bir adamdır. Her ikisi de Ahmet Ağa tarafından öldürülür.

Müşâhedât'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Krikor, Novart, Kornik, Tokohi.

Bir şık olan Krikor, ahlaksız bir kişidir. Siranuş'u elde edemeyince ona iftira atar.⁸ Bu davranışının cezasını , Siranuş'tan, vapurda, herkesin içinde dayak yiyerek⁹ öder.

Tokahi, iffetsiz bir kadındır. Kocasını Anton Kalario'yu aldetir ve başka bir adamdan hamile kalır.¹⁰ Kocasını bunun üzerine onu terkeder, fakat geçemez. Gayri meşru ilişkilerine devam eden Novart, kocasının ölümünden sonra, bütünüyle sefahat içinde yaşamaya başlar ve bütün

-
- 1 Rikalda, s.19
 - 2 Rikalda, s.228
 - 3 Rikalda, s.23, 219, 241
 - 4 Diplomalı Kız, s. 135
 - 5 Diplomalı Kız, s. 123, 184-185
 - 6 Dolaptan Temaşa, s.48-49
 - 7 Dolaptan Temaşa, s.84
 - 8 Müşâhedat, s.189
 - 9 Müşâhedat, s.24
 - 10 Müşâhedat, s.91

servetini sefahat alemlarinde, kumarda kaybeder.¹ Fahişelik yapar ve sefalet içinde ölür.²

Karnik, bencil, zevk düşkünü, tembel bir bir kişi olarak yer alan bir kahramandır. Zahmet çekmeden, kolay yoldan zengin olmak ister. Yanında çalıştığı Seyyid Muhammed Numan'ın kızı Feride ile evlenip onun mirasına konmak için ihtida etmeye karar verir.³ Seyyid Muhammed Numan'ın gerçek niyetini farketmesi bu tasarını gerçekleştirmesini önler. Seyyid Muhammed Numan'ın kendisine Siranuş'la evlenebilmesi için verdiği parayla birlikte ve yanında, kocasının parasını çalarak ordan kaçan ve yaşlı bir kadın olduğu halde ortadan kaybolan Karnik, bütün parasını sefahat alemlerinde harcadıktan sonra karanlık işlere karışır. Cinayetler işler. Sonunda tutuklanıp yargılanaak idama mahkum edilir.

Tokohi, iffetsiz bir genç kızdır. Besleme olarak bulunduğu evlerde, erkekleri baştan çıkartır. Bu yüzden pek çok evden kovulur. Hamile kalır ve düşük yapmak isterken ölür.⁴

Ahmet Metin ve Şirzad'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Neofari, Katerina, Nikolso,

Neofari; iffetsiz, "aşüfte"⁵ bir kadındır. Bilgi, zeka ve güzellik gibi olumlu özelliklerin yanısıra kötü bir karaktere sahiptir. Evli olduğu halde bir çok erkekle münasebet kurar. Kocasını terkedip, kocası olarak tanıttığı genç bir adamla (Nikolsa) beraber seyhate çıkar. Bu sırada tanıştığı Ahmet Metin'i baştan çıkarmaya çalışır. Muvaffak olamayınca, önünde bir engel olarak gördüğü ve kıskandığı⁶ Vasiliki'yi

1 Müşahedat, s.119

2 Müşahedat, s.120

3 Müşahedat, s.142

4 Müşahedat, s.121

5 Müşahedat, s.404

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 353

öldürmek ister. Bu konuda Katerina'yla yaptığı konuşmayı işiten kılavuzu öldürür.¹ Böylece kötülükte had safhaya varmış olur.

Neofari, Ahmet Midhat'ın diğer kötü kahramanlarından farklı olarak, yaptıklarına pişman olmak suretiyle söz konusu kahramanlar arasında kendine mahsus bir yer edinir. Ahmet Metin'in örnek şahsiyeti ve ondan dinlediği Şirzad hikâyesinin tesiriyle, yaptıklarına pişman olur ve suçlarını itiraf eder.² Bu, yazara göre Neofari'nin "tabiat-ı melekiyesinin tabiat-ı şeytaniyesine galebe etmesiyle"³ mümkün olmuştur.

Tövbekâr olup kocasına dönmeye karar veren Neofari, kötülere mahsus akibetten kurtulamaz. Kazayla, boğularak ölür.⁴

Katerina, iffetsiz ve kıskanç bir kadındır. İsmail Çavuş'la gayri meşru münasebet kurar.⁵ Ahmet Metin'e yakınlığı ve gemideki konumu sebebiyle Vasiliki'yi kıskanır.⁶ Bu kıskançlık onu Neofari'yle işbirliği yapmaya götürür. Kılavuzun öldürülmesi sırasında ona yardım eder ve onun suç ortağı olur. Fakat cinayetten sonra vicdan azabı duymaya başlar.⁷ Katerina'nın kötülüğü Neofari'ninki kadar değildir.

Nikolso, cahil, sefahate düşkün, çıkarıcı bir kişidir. Romanda özellikle cehaleti üzerine durulur.⁸ Neofari'nin sevgilisi olan Nikolso, onun Ahmet Metin'le yakınlaşmasından rahatsız olur. Neofari'yi kaybettiği takdirde onun paralarından da mahrum kalacaktır. Neofari'nin paralarını çalar, fakat hırsızlık yaptığı kısa zamanda

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 414-415

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 703

3 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 460

4 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 726, 729

5 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 262

6 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 123

7 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 417

8 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 141, 218, 219, 233, 300

anlaşılır ve gemiden kovulur.¹ Bundan sonra gittiği yerlerde kirli işlere bulaşan Nikolso, bir düello sırasında öldürülür.²

Emanetçi Sıtkı'da, Rıza, kötü bir kahraman olarak yer almaktadır. Dimyadizâde Abdulgaffar Efendi'nin evlatlığı olan Rıza, her türlü kötü niteliğe sahiptir. Küçük yaşlardan itibaren, "arsız, kıskanç ve gammaz"³dır. Büyüdükçe, ahlakı daha da kötü hale gelir. Hovardalık, kumarbazlık, dolandırıcılık, yalancılık ve hırsızlık başlıca hususiyetleridir.⁴ Dimyadizâde'nin kızı Ayşe ile evlenir. Kısa sürede kayınpederinin servetini batırır. Para bulamaz hale gelince de karısını ve kayın validesini dövmeye başlar.⁵ Rakıdan çatlayarak ölür.⁶

Ana-Kız'da Anjelik (Jıjık), lüks bir hayat yaşamak için annesini ve kızını terkedip sefahat hayatına atılan,⁷ iffetsiz bir kadındır. Annesini ve kızını bir daha hiç aramayan Anjelik, bir gün, yağın yağmur satmaya çalıştığı kurabiyelerini mahvettiği için sokak ortasında oturup ağlayan ve etrafına insanların toplandığı annesine rastlar. Fakat annesini tanır tanımaz oradan uzaklaşır. Anjelik yıllar sonra, hastalıktan yüzü perişan hale gelmiş, fakir yaşlı bir kadındır.⁸

Taaffüf'de Tosun Bey, sefahat düşkünü, namus düşmanı bir kişidir. "Pek zeki, pek şuh-mizaç, pek şen"⁹ bir adam olarak nitelendirilen Tosun Bey'in işi gücü eğlenmekten ibarettir.¹⁰ Hayatla ilgili tutumu şu sözünde ifadesini bulur: "Adam bu dünyanın neye

1 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 445

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s. 473, 474

3 Emanetçi Sıtkı, s. 23

4 Emanetçi Sıtkı, s. 33

5 Emanetçi Sıtkı, s. 44

6 Emanetçi Sıtkı, s. 44

7 Ana-Kız, s. 19, 20

8 Emanetçi Sıtkı, s. 100

9 Taaffüf, s. 177

10 Taaffüf, s. 177

tahammülü var? İnsan zevkine bakmalıdır."¹ Tosun Bey, kendi şahsî zevkini tatmin etmekten başka bir şey düşünmez Sık sık evin gittiği arkadaşı Rasih Efendi'nin karısı Saniha Hanım'ı elde etmeye çalışacak derecede bayağı bir insandır. Romanın sonunda çalıştığı daireye gelen Rasih Efendi'yi karşısında görünce korkudan sapsarı kesilir.² Böylece aynı zamanda korkak bir insan olduğu da ortaya çıkar.

Gönüllü'de kötü olan kahramanlar şunlardır: Sungur Yako Çorbacı, Andre Kostopolo, Petro.

Sungur Yako Çorbacı; zengin ve Rumlar arasında gayet muteber bir adam olmakla birlikte,³ kızı Filomen'in Recep'le evlenmesini engellemek için elinden gelen bütün hilekarlığı yapan, taassup sahibi, hilekar bir adam olarak yer almaktadır.

Andre Kostopolo, Filomen'le, ona karşı bir sevgisi olmadığı halde, sırf Recep'le evlenmesini engellemek için evlenmiş olan,⁴ sefih bir yaşantıya sahip⁵ bir kişidir.

Petro ise, tamahkâr ve zayıf karakterli bir kişidir. Recep'i altın karşılığında, gizlice manastıra sokar.⁶ Teselya'nın Yunanlıların elinde geçtiğini öğrenince de birdenbire ona düşman olur.⁷

Mesail-i Muğlaka'da kötü olan kahramanlar şunlardır: Mösyö Boton, Madam Boton, Mostık (Katafani), Düzme Abdullah Nahifi.

Mösyö Boton, fakir bir kişiyken hilekarlık yoluyla zengin olmuş,⁸ paradan başka hiçbir şeye ehemmiyet vermeyen "sefih" bir adamdır.⁹

1 Taaffüf, s. 178

2 Taaffüf, s. 327

3 Gönüllü, s. 42

4 Gönüllü, s. 56

5 Gönüllü, s. 56

6 Gönüllü, s. 89

7 Gönüllü, s. 103

8 Mesail-i Muğlaka, s. 19

Madam Boton, zevk ve sefahat düşkünü, iffetsiz bir kadındır. Yazar onun kocasından daha "fettan ve şeytan" olduğunu ifade eder.¹

Jöntürk'te kötü olan kahramanlar şunlardır: Ceylan Hanım, Kazım Bey, Sezayidil Hanım.

Ceylan Hanım, son derece hırslı ve bencil bir genç kızdır. Müfrit ve batıcı olması itibarıyla ahlâk kaidelerine önem vermez. İffetsizdir. Nurullah Bey'e hiç çekinmeden, kendisiyle sevişmesini teklif eder;² onu baştan çıkaramayınca da ilaç içirip uyutarak amacını gerçekleştirir. İsteddiği şeyi elde etme konusunda hiçbir sınır tanımayan Ceylan, kendisiyle evlenmeyi kabul etmeyen ve başka bir kızla evlenmeyen Nurullah Bey'den intikam almak için her türlü kötülüğü yapar. Yazar onu "cani bir melun" diye nitelendirmektedir.³ Ceylan Hanım'ın karakterindeki en önemli özellik, "ifratperest"⁴ olmasıdır. Bu özelliğin kötülükte ifadesini bulması "içinde bulunduğu muhit"⁵ kaynaklanır. Ceylan Hanım, romanın sonunda, yaptığı kötülüklerin sonuçsuz kalması üzerine çıldırır ve üzerine petrol döküp yakarak intihar eder.⁶

Kazım Bey, "safderun"⁷ bir adam olarak nitelendirilmekle birlikte romanda kötü karaktere sahip bir kişi olarak yer alır. Kötülüğü zaman içinde, olayların akışıyla ortaya çıkar. Başlangıçta hoşlanmadığı hafiyeliğe kısa sürede alışır.⁸ Yine de onun kızı Ceylan Hanım ölçüsünde kötü bir insan olduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte

9 Mesail-i Muğlaka, s. 19

1 Mesail-i Muğlaka, s. 316

2 Jöntürk, s. 81

3 Jöntürk, s. 236

4 Jöntürk, s. 72, 157

5 Jöntürk, s. 205

6 Jöntürk, s. 313

7 Jöntürk, s. 208

8 Jöntürk, s. 247

Ceylan Hanım'ın kötü oluşunda onun büyük payı vardır. Kazım Bey, romanın sonunda intihar ederek hayatına son verir.¹

Sezayidil Hanım, rakkaselik yapan, "pek kokat, pek yosma" bir kadındır.

Kötü olan kahramanlarda; iffetsizlik, hilekârlık, hıyânet, menfaatperestlik, cinayet gibi kötü özellikler ön plana çıkmaktadır. Bazı kahramanlarda bu özellikler mütakamil manada bulunmaktadır (Hasan Mellah'ta Dominiko Padya; Dünyaya İkinci Geliş'te Mésut; Hüseyin Fellah'ta Dayızade Ahmet; Yeryüzünde Bir Melek'te Arife; Vah'ta Behçet; Hayret'te Sarpson; Haydut Montari'de Corcia vs.). Bu kahramanlar, son derece güçlü bir zekaya sahiptirler ve zekalarını kötülük yapmak için kullanırlar.

Kötülüğün temsilcisi olan kahramanların şahıslarında kötülük, sürekli bir nitelik olarak yer alır. Yaptıklarından aslâ pişman olmayan bu kahramanların hemen hepsi kötü bir akıbeta uğrarlar.

¹ Jöntürk, s. 318

VIII.BÖLÜM

KAHRAMANLARIN
ZİHNİYET
VE
ANLAYIŞLARI

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanlar arasında; yazarın yaşadığı dönemde bir moda halinde gelişen Batıcılığın, Batı hayranlığının temsilcisi, alafranga tipler ve bu tiplerin tam karşısında onlara zıt bir karakter yapısına sahip olarak yer alan alaturka tipler önemli bir yekûn tutmaktadır.

Biz, bu bölümde söz konusu tiplerin zihniyet ve anlayışları üzerinde duracağız. Alafranga-alaturka zıtlığını ihtiva etmeyen eserler ve bu eserlerde yer alan kahramanlar, ister istemez 'inceleme alanımızın dışında kalacaktır.

1. Alafranga Tipler

Başlıca özelliği, Batı hayranlığı çerçevesinde teşekkül etmiş, menfî bir zihin ve karakter yapısının temsilcisi olmak olan alafranga tipini temsil eden kahramanları tesbit ederken dayandığımız temel nokta, Ahmet Midhat Efendi'nin bu kahramanlar hakkında verdiği bilgilerdir. Yazar, bu tipteki kahramanları tanıtırken onların şık olduğundan, alafranga meşrep olduğundan ya da alafranga terbiye almış olduğundan bahsetmektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan alafranga tipleri şöyle sıralayabiliriz:

Hüsnü Bey (Açıkbaş)

Mustafa Merâkî (Felatun Bey ile Râkım Efendi)

Felatun Bey (Felatun Bey ile Râkım Efendi)

Mihriban Hanım (Felatun Bey ile Râkım Efendi)

Zekâ Bey (Paris'te Bir Türk)

Zekâi Bey (Karnaval)

Cezayirli Bahtiyar Paşa (Karnaval)

Hamparson Arslan Gözyan (Karnaval)

Şehnaz Hanım (Karnaval)
Mergup Bey (Dürdâne Hanım)
Behçet (Vah)
Senaî Efendi (Bahtiyarlık)
İskenderiyeli Abdulcabbar Bey (Bahtiyarlık)
Nusret Hanım (Bahtiyarlık)
Mansur Bey (Bahtiyarlık)
Fedâ Bey (Bir Tövbekâr)
Sulhi (Para)
Şerife (Para)
Neofari (Ahmet Metin ve Şirzad)
Nikolso (Ahmet Metin ve Şirzad)
Krikor (Müşâhedât)
Tosun Bey (Taaffüf)
Ceylan Hanım (Jöntürk)
Kâzım Bey (Jöntürk)

Bu kahramanların tamamı Avrupaî bir hayat tarzını, sadece şekli inhisâr eden özellikler bakımından benimsemiş olmak noktasında birleşirler. Giyim kuşamları, davranış tarzları Avrupalılara benzer. Çoğu Fransızca bilir fakat Avrupa'nın bilgi birikimiyle ilgili değildirler. Zevk ve sefahatten başka bir şey düşünmezler. Kendi milletlerine ait değerleri küçümserler.

Alafranga tipleri yaşlı-genç, kadın-erkek ve müslim-gayri müslim olmak üzere guruplandırmak mümkündür:

Hüsnü Bey, Mustafa Merâkî Efendi, Cezayirli Bahtiyar Paşa, Hamparson Arslan Gözyan, İskenderiyeli Abdulcabbar Bey, orta yaşın üzerinde bulunan kahramanlardır. Hüsnü Bey ile Hamparson Arslan Gözyan kendilerinden çok genç kadınlarla evlidir. Her ikisi de zevk ve sefahat düşkünüdür. Hüsnü Bey, kızı Yekta Hanım'ın genç bir erkekle

Cahil oldukları belirtilmemekle birlikte, çocuklarının eğitimine gereken itinaı göstermeme noktasında Cezayirli Bahtiyar Paşa ile İskenderiyeli Abdülcabbar Bey, Mustafa Merâkî Efendi'ye benzerler. Aynı şey Ceylan Hanım'ın babası olan Kâzım Bey için de geçerlidir.

Orta yaşın üzerinde olan alafranga tipler arasında kadın kahramanların bulunmaması¹ dikkat çekici bir husustur.

Felatun Bey, Mihriban Hanım, Zeka Bey, Zekâi Bey, Şehnaz Hanım, Mergup Bey, Behçet, Senâî Efendi, Mansur Bey, Nûsret Hanım, Fedâ Efendi, Sulhi, Şerife, Neofari, Nikolso, Krikor, Tosun Bey ve Ceylan Hanım yaşları genç olan alafranga kahramanlardır.

Bu kahramanların kadın ve erkek olarak sahip oldukları özellikler ve buldukları konular birbirinden farklıdır. Erkek kahramanlardan Felâtun Bey, Zekâî, Senâî Efendi ve Sulhi, sefahate, eğlence yerlerine ve kumara olan düşkünlükleriyle dikkat çekerler; ellerindeki serveti bu yolla kaybederler. Zeka Bey, Mergup Bey, Behçet, Fedâ Efendi, Krikor ve Tosun Bey'de ise şehvete düşkünlük daha belirgin bir özelliktir. Felatun Bey'in bulunduğu guruba da dahil edilebilecek olan Zeka Bey'in dışında, bu kişiler, daha tedbirli ve zekidirler. Mergup Bey, genç bir kızı (Dürdane Hanım) iğfal edip yüzüstü bırakır. Behçet, evli bir kadın olan Samurkaş Hanım'ı elde etmek için fotomontaj yoluyla çoğalttığı fotoğraflarla ona şantaj yapar. Başarılı olamayınca da elindeki fotoğrafları Necati'ye gönderir ve bir felakete sebep olur. Fedâ Efendi, evli bir kadın olan Talat Hanım'a musallat olur, silah zoruyla ona sahip olmaya çalışır. Krikor, Siranuş'u elde etmek ister, onun bunu kabul etmemesi üzerine, hakkında iftiralar uydurur. Tosun Bey, arkadaşı Rasih Efendi'nin karısını elde etmeye çalışır. Bu kahramanların bir başka özelliği de tembel olmalarıdır. İşleri ya yoktur, ya da işlerinde başarısızdırlar.

¹ Bu hususta, Jöntürk'te Kâzım Bey'in karısı olan Sezayidil Hanım'ı bir istisna olarak kabul edebiliriz. Bir rakkase olması itibarıyla onu daha farklı bir konumda görmek de mümkündür.

Alafranga olan kadın kahramanlar ise daha pasif konumdadır. Onlara fazla yer verilmez. Bunlar çoğunlukla kendileri gibi alafranga olan erkeklerle evlenir ve mutsuz olurlar. Şehnaz Hanım, Zekai Bey'le, Nusret Hanım Senâî Efendi ile Şerife Sulhi ile evlenir. Bu evliliklerin üçü de mutsuzlukla neticelenir. Kadın kahramanlar arasında diğerlerinden daha aktif ve önemli iki kahraman vardır: Neofari ve Ceylan Hanım. Kocasını ve çocuğunu terk edip genç bir erkekle (Nikolso) gayri meşru bir hayat yaşayan Neofari, son derece hırslı bir kadındır. Ahmet Metin'i elde etmek için her yolu dener. Bu yoldaki çabaları onu cinayet işlemeye kadar götürür. Ceylan Hanım da hırsı bakımından Neofari'ye benzer. Nurullah Bey'i elde etmek için elinden gelen bütün gayreti sarf eder. Başarılı olamayanca da intikam alma sevdasına düşer.

Hamparson Arslan Gözyan, Neofari, Nikolso ve Krikor, gayri müslim olmaları itibariyle ayrı bir önem arz etmektedir. Bu kahramanlar, alafranga hayat tarzının sadece Müslümanlar için değil, Osmanlı tebası olan diğer dinlere mensup kişiler için de aynı ölçüde menfi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Alafranga tipi temsil eden kahramanlar kendi ülkelerine ve milliyetlerine yabancı olma ve onları küçük görme noktasında birleşirler: Felâtun Bey Türkleri¹ ve Türk kadınına aşağılar². Zekâ Bey şapka giymediği ve Müslümanlığı müdafaa ettiği için Nasuh'u suçlar³. Semâî Efendi Türkçeyi küçümser⁴. Türk doğmuş olmaktan utanır⁵. Türk olduğu için validesini bile beğenmez⁶ ve İstanbul'un küçük bir köy olduğunu iddia eder⁷. Nusret Hanım annesine "ham Türk" diye

1 Felâtun Bey ile Râkım Efendi, s. 72

2 Felâtun Bey ile Râkım Efendi, s. 76

3 Paris'te Bir Türk, s. 366-367

4 Bahtiyarlık, s. 37

5 Bahtiyarlık, s.41

6 Bahtiyarlık, s.82

7 Bahtiyarlık, s. 86

hitap eder¹. On beş yaşında, tahsil için Paris'e gönderilen Neofari, bir süre sonra kendi memleketini zemmetmeye başlar². Asıl ismi Ayşe olan Ceylan Hanım, bu ismi Fransızca biche'den ilham alarak benimser³.

Alafranga kahramanlar arasında müsbet yönde değişen iki kahraman vardır: Mihriban Hanım evlenir ve evlendikten sonra hoppalıktan kurtulur. Neofari ise Ahmet Metin sayesinde yaptıklarına pişman olur ve kocasına dönmeye karar verir.

Alafranga olan kahramanların hepsi de kötü birer akibete uğrar.

2. Alaturka Tipler

Alaturka tipi temsil eden kahramanların alafranga tipin özelliklerinin tam tersi özelliklere sahip olmak suretiyle temayüz ettiği görülmektedir. Bu tipin alafranga tipe bir tepki olarak ortaya çıktığını ve ideal olanı gösterme amacına hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan alaturka tipler şunlardır:

Fettan Efendi (Açıkbaş)

Râkım Efendi (Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Canan (Felâtun Bey ile Râkım Efendi)

Nasuh Efendi (Paris'te Bir Türk)

Resmî Efendi (Karnaval)

Hesna (Karnaval)

Ulviye Hanım (Dürdane Hanım)

1 Bahtiyarlık, s. 118

2 Ahmet Metin ve Şirzad, s.164

3 Jöntürk, s. 74

Necati (Vah)
Samurkaş Hanım (Vah)
Şinasi (Bahtiyarlık)
Züleyha (Bahtiyarlık)
Murtaza Bey (Bir Tevbekâr)
Vahdetî (Para)
Latife (Para)
Ahmet Metin (Ahmet Metin ve Şirzad)
Ra'fet Bey (Müşâhedât)
Rasih Efendi (Taaffüf)
Sâniha Hanım (Taaffüf)
Nurullah Bey (Jöntürk)
Fatma Ahdiye Hanım (Jöntürk)

Alaturka tipler arasında erkeklerin daha önemli ve aktif bir konumda buldukları görülmektedir. Hepsinin de güçlü birer şahsiyeti vardır. Zeki, çalışkan, iyi eğitim görmüş, güzel ahlâk sahibi kişilerdir. Sefahatten uzak dururlar. Davranışları ölçülüdür. Hayatlarında tam bir itidal vardır. Fettan Efendi bir gazeteci, Râkım Efendi ve Nasuh Efendi birer yazar, Resmî Efendi bir zanaatkâr, Necati bir memur, Şinasi bir çiftçi, Vahdetî bir doktor, Rasih Bey bir tacir ve Nurullah Bey bir avukat olarak son derece başarılıdır. İradıyla yaşayan Ahmet Metin ve Rasih Efendi de boş durmaz. Ahmet Metin planlarını kendi çizdiği bir gemiyle seyahate çıkar. Amacı öğrendiklerini tecrübe etmektir. Rasih Efendi ise gazeteye makaleler yazar. Bu kahramanlar bir tek kadına bağlanır ve onunla evlenirler. Evlilikleri mutlu ve süreklidir.

Alaturka tipe örnek olarak zikrettiğimiz kadın kahramanlar, erkeklere nisbetle daha geri planda kalırlar. Ortak özellikleri iffet sahibi ve zeki olmalarıdır. Alaturka tipte erkekleri sever ve onlara iyi birer eş olurlar. Kadın kahramanlar arasında Ulviye Hanım ve Samurkaş

Hanım güçlü şahsiyetleriyle diğer kadın kahramanlara nisbetle daha önemli bir konumdadırlar Ulviye Hanım, iyi eğitim görmüş, muhakemesi kadar bileği de güçlü bir kadındır. Dürdane Hanım'a yardım eder. Mergup Bey'den onun intikâmını almak ister ve ona korkulu anlar yaşatır.

Alaturka tipler, kadın olsun erkek olsun, eski ile yeniye mezc etme noktasında birleşirler. Alafranga tipler gibi, onlar da Fransızca bilirler. Fakat aynı zamanda Türkçe, Farsça ve Arapça'yı da çok iyi öğrenmişlerdir. Erkek kahramanların, dans etmek gibi Batılı hayat tarzına mahsus davranış biçimlerini yeri geldiğinde yerine getirmekten çekinmedikleri görülür. Bununla birlikte bağlı oldukları ahlâkî ilkelerden taviz vermezler. Batılılara ait adâb-ı muâşeretini gayet iyi bilirler ve onlarla rahat bir şekilde, sanki onlardan biriymişler gibi mülâkât ederler, onları kendilerine hayran bırakırlar. Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Jozefino'nun ve Ziklas'ın Râkım'a, Paris'te Bir Türk'te Fransız kahramanların Nasuh'a olan hayranlıklarını örnek olarak hatırlayabiliriz. Alaturka tipler, Batılılar karşısında kompleksli ve onlara kendilerini beğendirme maksadına matuf bir konumda olduklarını ihsâs ettirecek şekilde davranırlar, fakat onların tahkir ve alaylarına maruz kalırlar.

Alafranga tiplerin kendi millî kimliklerini reddetmelerine, küçük görmelerine mukâbil, alaturka tipler, millî kimliklerini ve ona ait husûsiyetlerini müdafaa ederler. Râkım Efendi, alafranga ve alaturka yaşayışı mukayese eder ve alafranga yaşantının daha üstün olduğunu isbat eder¹. Nasuh Efendi, Türklerin üstün bir medeniyete sahip olduğunu ortaya koyar², teaddüt-i zevcâtı, Kurân-ı Kerîm'i³ ve saltanatı⁴ müdafaa eder. Alaturka tiplerden herhangi birinin, kendi

1 Felâtun Bey ile Râkım Efendi, s. 76-77

2 Paris'te Bir Türk, s. 31

3 Paris'te Bir Türk, s. 158-159

4 Paris'te Bir Türk, s. 318-322

milliyeti ya da milliyeti ile ilgili bir husus etrafında zemedici bir söz söylediği görülmez. Bu mümkün değildir.

Ahmet Midhat Efendi'nin bir çok eserinde alafranga tip ile alaturka tip bir arada yer alır. Böylece bu iki tip arasındaki zıtlık açık bir şekilde ortaya koyulur. Söz konusu zıtlık daha ziyade erkek kahramanlarda belirgindir: Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Felâtun Bey - Râkım Efendi, Paris'te Bir Türk'te Zeka Bey - Nasuh Efendi, Karnaval'da Zekâi Bey - Resmî Efendi, Vah'ta Behçet - Necati, Bahtiyarlık'ta Senai Efendi - Şinasi, Bir Tövbekâr'da Fedâ Efendi - Murtaza Bey, Para'da Sulhi - Vahdetî, Taaffüf'te Tosun Bey - Rasih Efendi, biri alafranga diğeri alaturka tipte kahramanlar olarak yer alırlar. Bazı eserlerde ise alaturka ve alafranga tipi temsil eden kahramanlardan biri erkek diğeri kadındır: Dürdane Hanım'da Mergup Bey alafranga Ulviye Hanım ise alaturka tipi temsil eder. Ahmet Metin ve Şirzad'da ise Ahmet Metin alaturka, Neofari ise alafranga tipi temsil etmektedir. Kadın kahramanlar da kendi aralarında alafranga ve alaturka tipler olarak aynı eser içerisinde yer almaktadır: Karnaval'da Şehnaz Hanım - Hesna, Bahtiyarlık'ta Şehnaz Hanım - Züleyha, Para'da Şerife - Latife, Jöntürk'te Ceylan Hanım - Fatma Ahdiye Hanım ilki alafranga, ikincisi alaturka olan kahramanlardır. Fakat kadın kahramanlar arasındaki zıtlık eserde onların yüzyüze gelmeleri şeklinde gerçekleşmez, dolaylı olarak verilir. Erkek kahramanlar arasında buna benzer bir durum sadece Müşâhedât'ta Krikor ile Rafet Bey arasında söz konusudur.

Alaturka tipler, olması gereken yeni insanı, alafranga tipler ise olmaması gereken yeni insanı ifade etmektedir. Yazarın alaturka tipten yana bir tutuma sahip olduğu açıktır.

IX.BÖLÜM

TEKRARLANAN
TİPLER

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında, bir eserde yer alan bir kahramanın, aşağı yukarı aynı özelliklerle, fakat başka bir kahraman olarak daha sonraki eserlerde de yer aldığı görülmektedir. Böyle bir çok kahraman vardır ve bu durum, yazarın söz konusu kahramanlara verdiği ehemmiyeti göstermektedir. Bu bölümde, aynı özelliklere sahip olmaları bakımından birer tip oluşturan bu kahramanlar üzerinde duracağız.

1. Erkek Kahramanlar

Tekrarlanan erkek tiplerinin en açık örneğini alaturka ve alafranga kahramanlar oluşturur.

Alaturka tipinin ilk mütakâmil örneği Felâtun Bey ile Râkım Efendi'deki Râkım Efendi'dir. Daha sonra yazılan eserlerde Râkım Efendi'nin benzeri olan bir çok kahramanla karşılaşırız: Paris'te Bir Türk'te Nasuh, karnaval'da Resmi Efendi, Vah'da Necati, Bahtiyarlık'ta Şinasi, Para'da Vahdetî, Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin, Müşâhedât'ta Rafet Bey, Taaffüf'te Rasih Efendi, Jöntürk'te Nurullah Bey. Bu kahramanlar, şekli özellikleri, meslekleri vb. bakımından birbirinden ayrılmakla birlikte, çalışkan, dürüst, güzel ahlâk sahibi vb. nitelikleri bakımından birleşirler. Hepsinde de tam bir olgunluk vardır. Aralarında birbirine en fazla benzeyen iki kahraman Râkım Efendi ile Resmî Efendi'dir. Aralarındaki fark, sadece birinin yazar diğerinin zanaatkâr olmalarından ibarettir. Her ikisi de yetim kalmıştır. Birinin dadısı diğerinin süt validesi vardır. Çok çalışkan olan ve kendi kendilerini yetiştiren bu iki kahraman arasındaki benzerlik bundan ibaret değildir. Râkım Jozefino ile Resmi ise Madam Hamperson ile evlilik dışı münasebet kurar. Râkım cariyesi Canan'a, Resmî ise evinde besleme olarak bulunan Hesnâ'ya aşık olduğunu fark eder. Romanların sonunda Râkım Canan'la, Resmî ise Hesnâ ile evlenir. Bu evliliklerin gerçekleşmesinde Râkım'ın dadısı Fedâi ve

Resmî'nin sût validesi eşit derecede önemli rol oynarlar. Râkım ile Resmî dışındaki alaturka erkek kahramanlar daha ziyâde ahlâkî nitelikleri bakımından birbirlerine benzerler. Aslında bu benzerlik, Ahmet Midhat'ın alaturka - alafranga zıtlığını içermeyen diğer eserlerindeki müsbet özellikler taşıyan erkek kahramanlar için de geçerlidir. Meselâ, Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Süleyman Muslî ve benzeri diğer erkek kahramanlar ahlâkî nitelikleri itibariyle alaturka tiplerle birleşirler.

Alaturka erkek tipleri tekrarlandığı gibi alafranga erkek tipleri de tekrarlanır: Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Felâtun Bey, Paris'te Bir Türk'te Zekâ Bey, Karnaval'da Zekâi Bey, Dürdane Hanım'da Mergup Bey, Vah'da Behçet, Bahtiyarlık'ta Senai Efendi, Para'da Sulhi, Taaffüf'te Tosun Bey; zevk, sefahat düşkünü, tembel ve ahlâksız olmaları, hayat tarzları ve anlayışları bakımından birbirine benzeyen kahramanlardır. Ayrıca aşlı kuşağa mensup olan Hüsnü Bey (Açıkbaş) ve Hamparson Arslan Gözyan (Karnaval) sefahate düşkün olmaları ve kendilerinden çok genç eşlere sahip olmaları itibariyle; Felâtun Bey ile Râkım Mustafa Merakî Efendi (Felâtin Bey ile Râkım Efendi), Cezayirli Bahtiyar Paşa (Karnaval), İskenderiyeli Abdülcabbar Bey (Bahtiyarlık) ve Kasım Bey (Jöntürk ise çocuklarının alafranga terbiye görmüş olmalarındaki sorumlulukları bakımından birbirine benzerler. Cezayirli Bahtiyar Paşa ile İskenderiyeli Abdülcabbar Bey arasındaki benzerlik çok daha belirgindir. Birer şık olmamakla birlikte, Yamalı Musa Ağa (Bahtiyarlık) ve Yazıcıoğlu İsmail Ağa, çok eşli olmaları ve çocuklarının alafranga hayat tarzını benimsemiş olmaları bakımından hem birbirlerine hem de Cezayirli Bahtiyar Paşa'ya benzerler.

Alafranga ve alaturka tiplerden başka, sahip oldukları çeşitli özellikler bakımından birbirlerine benzeyen, dolayısıyla tekrarlanan kahramanlara da rastlıyoruz: Zeyl-i Hasan Mellah'ta Ömer, Süleyman Muslî'de Süleymah Muslî, Cinli Han'da Gorguvar Salpet, Arnavutlar, Solyotlar'da Rüstem, Gönüllü'de Recep Kusu ve Mesâil-i Muğlaka'da

Abdullah Nahifi; şahsiyetlerinde şecaat, cesaret ve kahramanlığın ön plana çıktığı kahramanlardır. Elbette bu kahramanların başka özellikleri de vardır ve diğer kahramanlarda da bu özelliklere rastlanır. Fakat söz konusu nitelikler bu kahramanlarda daha belirgindir. Bu noktada kahramanların bütün olarak tekrarından ziyâde özellikleri bakımından tekrarı söz konusudur.

Ahmet Midhat'ın hikâye, roman ve tiyatrolarının başkışisi konumunda bulunan erkek kahramanlar ve ikinci dereceden önemli bazı kahramanlar, bilgi, çalışkanlık, sevgi, dürüstlük, ağırbaşlılık gibi niteliklere sahip olmaları bakımından birbirlerine benzerler: Esâret'te Zeynel Bey, Teehhül'de Mazlum Bey, Firkat'te Memduh, Ölüm Allah'ın Emri'nde Sıtkı, Hasan Mellah ve zeyl-i Hasan Mellah'ta Hasan Mellah, Arslan Bey, Numan bin Mutahhir, Hüseyin Fellah'ta Hüseyin Fellah, Yeryüzünde Bir Melek'te Şefik, Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Rakım Efendi, Paris'te Bir Türk'te Nasuh Efendi, Süleyman Muslî'de Süleyman Muslî, Kafkas'ta Kaplan Bey, Karnaval'de Resmî Efendi, Henüz On Yedi Yaşında'da Ahmet efendi, Acâib-i Âlem'de Subhi Bey, Hicâbi Bey, Vah'te Necati, Esrâr-ı Cinâyât'ta Osman Sabri Efendi, Cellat'ta Leandre Giras (Andre Garafo), Hayret'te Mirza İsmail, Bahtiyarlık'ta Şinasi Bey, Bir Tevbekâr'da Talat Bey, Çingene'de Şems Hikmet Bey, Para'da Sulhi, Arnavutlar, Solyotlar'da Rüstem, Demir Bey'de Mustafa Kameruddin, Haydut Montari'de Andriya Satanya, Müşâhedât'ta Rafet Beş, Seyyid Mehmet Numan, Ahmet Metin ve Şirzad'da Ahmet Metin, Emanetçi Sıtkı'da Sıtkı, Taaffüf'te Râsih Efendi, Gönüllü'de Recep Kusu, Mesâil-i Muğlaka'da Abdullah Nahifi ve Jöntürk'te Nurullah Bey. Bu kahramanlar hem bilgi hem de ahlâk bakımından mükemmel insanlardır. Yazar bir çoğu için "insan-ı kâmil" ifadesini kullanır.

Yeniçeriler'de Civelek Hüsni ve Hüseyin Fellah'ta Civelek Mustafa her bakımdan birbirine çok benzeyen kahramanlardır. Her ikisi de yeniçeridir. Son derecede saf insanlardır. İçlerinden geldiği gibi

konuşurlar. Civelek Mustafa'nın, Civelek Hüsnu'nün daha gelişmiş bir şekli olduğu anlaşılmaktadır.

Ölüm Allah'ın Emri'nde Sıtkı ve Dünyaya İkinci Geliş'te Osman Bey, gerek sâfiyetleri, gerekse aşık oldukları kadın karşısında pasif bir konumda bulunmaları ve davranışlarını onların reyine göre yapmaları bakımından birbirine çok benzeyen kahramanlardır.

Hikâye, roman ve tiyatrolarda birinci derecede önemli olan, kötü erkek kahramanların birbirine benzediği görülmektedir: Bu kahramanların ilk müttekâmil örneği Hasan Mellah ve Zeyl-i Hasan Mellah'ta yer alan Dominika Padya'dır. Dünyaya İkinci Geliş'te Mesut, Hüseyin Fellah'ta Dayızâde Ahmet, Esrâr-ı Cinâyât'ta Halil Sûrî, Hayret'te Sarpson, Cinli Han'da Delaroş, Haydut Montari'de Senyör Corcino bir çok bakımdan Dominiko Padya'ya benzerler. Hepsi de zeki, hilekâr, ikiyüzlü, cinâyet de dahil olmak üzere her türlü kötülüğü irtikâp eden ve yaptıklarına asla pişman olmayan kişilerdir. Çoğu kılıktan kılığa girer ve bir çok entrikalar çevirir. Bu kahramanlar eserlerin sonunda kötü birer âkıbete uğramak noktasında da birleşirler.

2. Kadın Kahramanlar

Kadın kahramanlar arasında da alafranga ve alaturka tiplerin tekrarlandığını görüyoruz: Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Canan, Karnaval'da Hasna, Bahtiyarlık'ta Züleyha, Para'da Latife, Jöntürk'te Fatma Ahdiye Hanım; sevgi, sadâkat, fedâkarlık, iffet vb. olumlu niteliklere sahip olmaları bakımından birbirine benzeyen kahramanlardır. Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım ve Vah'ta Samurkaş Hanım, güçlü şahsiyetleriyle kendi aralarında bir gurup oluştururlar. Ulviye Hanım dul, Samurkaş Hanım ise evlidir, dolayısıyla yukarıda zikrettiğimiz kahramanlardan yaş itibarıyla daha büyüktürler. Pervâsız tavırları ve kendine güvenleriyle dikkat çekerler.

Alafranga kadın tipleri arasında da son derece belirgin bir benzerlik vardır: Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Mihriban Hanım, Karnaval'da Şehnaz Hanım, Bahtiyarlık'ta Nusret Hanım, Para'da Şerife, Ahmet Metin ve Şirzad'da Neofari, Jöntürk'te Ceylan Hanım, kötü ahlâka sahip olmaları, kendi milliyetlerine yabancı olmaları bakımından birbirlerine benzerler. Alafranga kadın kahramanlarda gördüğümüz menfi özellikler, daha sonraki eserlerde artmaktadır. Bu itibarla Ahmet Metin ve Şirzad'da Neofari ve Jöntürk'te Ceylan Hanım ahlâkî yapıları ve davranışları bakımından daha müfrittirler. Dolayısıyla bu iki kahraman birbirlerine daha çok benzerler.

Felsefe-i Zenân'da Akile, Dünyaya İkinci Geliş'te Nergis, Dürdane Hanım'da Ulviye Hanım, Çengi'de Peri aklın ön plana çıktığı kadın kahramanlar olarak birbirlerine benzerler. Peri, menfî bir karaktere sahip olmasıyla diğerlerinden ayrılır.

Ahz-ı Sar'da Ana kardeşinin; Gürcü Kızı'nda ise Elena annesinin intikâmını almak için harekete geçen, bu yüzden erkek kılığına giren ve amaçlarını gerçekleştirmeyi başaran cesur, akıllı kadın kahramanlar olarak birbirlerine benzemektedirler.

Birinci derecede önem taşıyan kadın kahramanlar, genel olarak birbirlerine benzemektedirler: Suizan'da Polini, Esâret'te Fitnat, önül'de Margırit, Ölüm Allah'ın Emri'nde Sine-i Saf, Hasan Mellah ve zeyl-i Hasan Mellah'ta Kuzella, Esmâ, İnşirah, Hüseyin Fellah'ta Şehlevend, Yeryüzünde Bir Melek'te Raziye, Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Canan, Paris'te Bir Türk'te Virjini, Süleyman Muslî'de Maria Konstanse, Karnaval'da Hesna, Acâib-i Âlem'de Miss Haft, Cellat'ta Stefani, Hayret'te Mihriban, Cinli Han'da Jozefin, Bir Tevbekâr'da Talat Hanım, Demir Bey'de Polini (Fatma Nazik), Haydut Montari'de Ancelino, Müşâhedât'ta Siranuş, Gönüllü'de Filomen, Mesâil-i Muğlaka'da Matmazel Rozeti; sevgi, sadâket, iffet, fedakârlık gibi olumlu özelliklere sahip kadın kahramanlar olarak birbirleriyle benzerlik arz etmektedir. Hepsi de hem fizikî hem de ahlâkî bakımdan

mükemmel bir güzelliğe sahip olan bu kahramanlar sevdikleri erkeğe olan sadakatleri ve sevgilerinin sürekliliği ile dikkat çekerler.

Menfi özellikler taşıyan kötü kadın kahramanlar arasında da büyük benzerlikler olduğu görülmektedir: Ölüm Allah'ın Emri'nde Behice Hanım, Ahz-ı Sar'da Virjini, Yeryüzünde Bir Melek'te Ârife, Felâtun Bey ile Râkım Efendi'de Polini, Çengi'de Peri, Fûrs-i Kadîmde Bir Fâcia'da Sûdâbe, Esrâr-ı Cinâyât'ta Hediye Hanım, Dolaptan Temâşa'da Leylâ, Mesâil-i Muğlaka'da Madam Dö Roz Boton ve Jöntürk'te Ceylan Hanım, sahip oldukları kötü özellikler dolayısıyla birbirlerine benzeyen kadın kahramanlardır. İffetsizlik hepsinin ortak özelliğidir. Bunun dışında hırs, entrikacılık gibi özelliklere sahiptirler.

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanlar arasında benzer özelliklere sahip olan, dolayısıyla tekrarlanan kahramanların geniş bir çerçeve oluşturduğu ifade edilebilir. Genel olarak, alaturka ve alafranga tipler; müsbet ve menfi tipler eserlerde hep aynı özelliklere sahip olarak tekrar edilmiştir.

Sonuç

Ahmet Midhat Efendi'nin hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan bin ~~iki yüz doksan yedi~~^{iki yüz doksan} kahraman, cinsiyetlerine, medenî hallerine, milliyetlerine, dinlerine, eğitimlerine, mesleklerine ve iyi ya da kötü olmalarına göre tasnif edilerek incelenmiştir. Bu inceleme sonunda ortaya çıkan sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Erkek kahramanlar, kadın kahramanlardan sayı bakımından daha fazladır. Erkeklerin sayısı genel olarak kadınların sayısının iki katıdır. Fakat bu her eser için böyle değildir. Eserin yapısına göre kadın ve erkeklerin sayı bakımından eşit, hatta kadın kahramanların sayıca daha fazla olduğu eserler dahi bulunmaktadır. Benzer bir durum, kahramanların taşıdıkları önem açısından da söz konusudur. Eserlerin çoğunda en önemli kahramanın erkek olduğunu görüyoruz, fakat kadın kahramanların baş kişi konumunda olduğu eserler de vardır ve bunlar istisna kabul edilemeyecek kadar çoktur. Bütün bunlar; yazarın, erkekler kadar kadınlara da önem vermeye çalıştığını göstermektedir.

Erkek kahramanlar aklın, kadın kahramanlar ise duygunun ön plâna çıktığı kişiler olarak yer almaktadır. Buna paralel olarak, erkeklerin dış dünya, kadınların ise iç dünya bakımından güçlü ve muktedir olduğu görülmektedir. Eserlerin bütününde, kadınların aşkta, erkeklerden daha aktif ve duyguları daha güçlü, daha sürekli kişiler olarak yer alması söz konusudur. Fakat yazar, kadın ile erkeğin yapılarını bu şekilde ortaya koyarken durumun her zaman böyle olmayabileceğini göstermek için, erkeksi özellikler taşıyan kadınlara ve kadınsı özellikler taşıyan erkeklere de istisna kabilinden olmak üzere yer vermiştir.

Yazara göre erkek ile kadın birbirine muhtaçtır; birbirini tamamlarlar. İnsanın mutluluğu bu bütünlüğün sağlanmasıyla mümkün

olabilmektedir. Eserlerde yer alan bütün ideal kahramanların hayatında, bu hususun belirgin olarak ifade edildiği görülmektedir.

İdeal erkek tipi ile ideal kadın tipinin özellikleri hemen hemen aynıdır. Her ikisi de, sevgi, sadakat, fedâkârlık, çalışkanlık, iffetli olmak, davranışlarında ölçülü olmak, bilgili ve tecrübeli olmak gibi özelliklere sahiptir. Bununla birlikte, yukarıda da söz konusu ettiğimiz üzere ideal erkek tipinde akıl ve güç ön plana çıkan birer nitelikler ve bu yüzden o kadını yönlendirir, korur ve kötülerden kurtarır. Duygu bakımından daha güçlü olan ideal kadın tipinde ise sadakat ve iffet erkeğe nisbetle daha belirgin nitelikler olarak yer alır. Ahmet Midhat Efendi'nin kişide her bakımdan mükemmelliği ve ölçülü olmayı ifade eden "insan-ı kâmil" tabirini ideal erkek kahramanlar için kullanması, kadın kahramanlar için hiç söz konusu etmemesi dikkat çekici bir husustur. Bu, yazarın erkek ile kadını sahip oldukları farklı özellikleri gözönünde bulundurarak değerlendirmekle birlikte erkeğe daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

2. Kahramanları medenî hâlleri bakımından bekâr, evli ve dul olmak üzere üç guruba ayırmak mümkündür. Bekâr olan kahramanların durumu, yazarın evliliğe verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir: Bekâr olan ideâl kahramanlar eserde ya da eserin sonunda mutlaka evlenirler.

Yazar, kahramanlar arasında kadınların değil erkeklerin bekârlıkları üzerinde durmaktadır. Çünkü sosyal hayatta erkekler kadınlardan daha serbest hareket etme imkânına sahiptir. Bekâr olan erkek kahramanları iki guruba ayırmak mümkündür: İdeal kahramanlar bekârlıkları süresince sefahatten uzak dururlar, kendilerini işlerine verir, zararlı olabilecek davranışlardan kaçınırlar. İyi eğitim görmemiş, hayatı tanımayan ya da kötü bir karaktere sahip olan kahramanlar ise, sefahat içinde yaşarlar, içki içer, kumar oynar, randevu evlerine giderler. Ashında iyi bir karaktere sahip oldukları halde, hayat karşısında tecrübesiz olmaları sebebiyle bekârlık

döneminde sefahate meyleden kahramanlar da vardır. Bunlar ya evlenerek ya da evlendikten sonra yaşayışlarını düzeltirler.

İdeal anlamda evlilik, birbirine sevgi ile bağlı olan kahramanların evlilikleridir. Birbirine âşık olan kadın ve erkek kahramanlar genellikle birbirine kavuşup evlenmekte ve bu evlilikler sürekli olmaktadır. Bu kahramanlar arasında; yaş, eğitim ve ahlâk bakımından tam bir uygunluk bulunmamaktadır. Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde aralarında büyük yaş farkı olduğu halde birbirine âşık olup evlenen kahramanlar hiç yoktur.

Eserlerde son bulan ya da kesintiye uğrayan evlilikler de vardır. Evliliğin son bulmasına sebep olan en önemli sebep eşlerin birbirini aldatmasıdır. Kadının kocasını aldatması sebebiyle son bulan evlilikler daha fazladır ve bu da çoğunlukla karı ile koca arasındaki büyük yaş farkıyla irtibatlıdır. Kötü kişilerin karı koca arasına girmesi, kadınların zengin ve lüks bir hayat yaşamak için fakir olan kocalarını terketmeleri, evliliğin menfaat, para hesaplarıyla yapılmış olması, erkeklerin karılarını ihmâl edip sefahate dalmaları, evliliği sona erdiren ya da kesintiye uğratan diğer sebeplerdir.

Dul kahramanlar arasında kadınlar ön plana çıkmaktadır. Dul olan kadın kahramanlar, ya dürüstlük ve faziletten taviz vermeyen, çocuklarını büyük fedakârlıklarla büyüten, sabırlı annelerdir; ya da esfahat içinde yaşayan, pek çok erkekle beraber olan, entrikalar çeviren, kötülüler yapan sefih kadınlardır.

3. Ahmet Midhat Efendi; eserlerinde otuz ayrı millete mensup kahramanlara yer vermiştir. Söz konusu milletlerden bir kısmı aslında küçük etnik guruplardan ibarettir.

İki millete mensup kahramanlar eserlerde ağırlıklı olarak yer almaktadır: Türkler ve Fransızlar. Osmanlı tebası olan etnik guruplar Türklerin, Batılı milletler ise Fransızların etrafında toplanmaktadır.

Yazarın Türk milletine bakışı bir tür kültür milliyetçiliğini ifade etmektedir. Etnik kökeni farklı olmakla birlikte Türkçe konuşan, yazan Türklere mahsus nitelikleri benimsemiş olan kahramanların varlığı bunun en açık göstergesidir. Türklerin etrafında yer alan Arap, Arnavut, Çerkez, Laz, İranlı, Hintli, Boşnak, Çingene, Rum, Ermeni, Yahudi kökenli kahramanlar arasında Arap, Arnavut, Çerkez, Ermeni ve Rum olanlar daha fazladır. Türklerle bu kahramanlar arasında ilişkileri problemlili olan; sadece Rumlardır. Rumlar taassupları ile ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Türklerin rumlarda dahil olmak üzere bütün bu guruplarla ilişkileri müsbettir. eserlerde, birinci dereceden önemli kahramanlardan erkek olanlar genellikle Türk, kadın olanlar ise Çerkez, Ermeni ve Rum'dur.

Batılı milletlere mensup kahramanların eserlerde yer alışı iki şekilde olmaktadır: Eserlerin bir kısmı sâdece bu kahramanlardan oluşmaktadır. Mesela; Cellat'ta yer alan kahramanlar Fransızdır. Bazılarında ise Türklerle beraber yer almaktadır. Bu da ya İstanbul'a seyahat için gelmiş olan Batılıların, mesela; Felatun Bey ile Rakım Efendi'de Zikla ailesi, ya da Batı ülkelerine seyahat ya da tahsil için giden Türklerin (mesela; Paris'te Bir Türk'te Nasuh) varlığıyla söz konusu olmaktadır.

Eserlerde en fazla yer alan Fransızlar, zevk ve sefahat düşkünü kişiler olarak yer almaktadır. Yazar, Fransızların bilgi birikimine itibar etmekle birlikte onların ahlâkî durumunu beğenmemektedir. Nitekim, Paris'e öğrenim ya da seyahat için giden ideal Türk kahramanlar, Fransızların bilgi birikiminden, kütüphanelerinden faydalanır, fakat ahlâkları itibarıyla onlara uymaz, bilakis onları irşad etmeye çalışırlar. Fransızların dışında İngiliz, Alman, İspanyol, İtalyan ve Rus kahramanlar da eserlerde yer almaktadır.

Yazar medeniyet bakımından yeterince gelişmemiş milletlere (Çerkez, Gürcü, Solyot) mensup kahramanlara da yer vermektedir. Bu kahramanların ortak özellikleri, mutaassıp, sert ve mağrur

olmalarıdır. Kafkasya'daki Çerkezlerin Gürcü ve Solyotlara nisbetle daha mütedil olduklarını ifade etmek mümkündür.

4. Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan kahramanlar mensup oldukları dinler itibariyle dünyanın bütünü temsil etmektedir. Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Hindu kahramanların yanı sıra az sayıda Mecusi ve putperest de yer almaktadır.

Müslümanlar ve Hıristiyanlar sayı itibariyle çoğunluğu oluşturmaktadır. Yazarın dine bakışı müsbettir. Bu, kahramanların din karşısındaki durumuyla ortaya çıkmaktadır. Hangi dine mensup olursa olsunlar, kahramanlar inançlı ve dinlerine bağlı kişiler olmaları halinde, müsbet kişiler olarak temayüz etmektedir. Dini yaşantı ibadetlerden ziyade kahramanların, Allah'a şükretmesi, tevekkül etmesi ve onun adını anması şeklinde tezahür etmektedir. Menfî kahramanlar ya dinsizdir ya da hayatlarında dinin hiç bir etkisi yoktur.

5. Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde kahramanların eğitim durumuna özel bir önem vermiştir. Kahramanları eğitim görmüş olanlar ve eğitim görmemiş olanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Eserlerde birinci dereceden önemli olan ideal kahramanların büyük çoğunluğu iyi eğitim görmüş kişilerden oluşmakta ve yazar, bunların nasıl eğitim gördüklerini özellikle ele almaktadır. Kahramanların hayattaki başarısı ile eğitim görmüş olmaları arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Kötü olan kahramanlar arasında arızî bir başarı gösterenler bile bunu sahip oldukları bilgi birikimi sayesinde yapmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'ye göre ideal bir eğitim hem bilgiyi hem de tecrübeyi ihtiva eder. Bunu da yine ideal olan kahramanların şahsında görmek mümkündür. Ayrıca, eğitimde şekille özün birleşmesi, kişilerin öğrenimlerinin şekilde kalmaması da önemli bir husustur.

Eğitim görmemiş olan kahramanlar iki guruba ayrılır. Birinci gurupta hem bilgi hem de tecrübe bakımından yetersiz olan

kahramanlar yer alır. Bunlar, hayatta kesin bir başarısızlığa uğrarlar. Bir çok kötülöklere sebep olurlar. İkinci gurupta ise tahsilsiz olmakla birlikte tecrübe sahibi kişiler yer alır. Bunların tecrübeleri bilgisizliklerini bir ölçüde telafi eder. Fakat ideal kahraman olmalarını sağlamaz.

Yazar, kadın olan kahramanların eğitimi üzerinde özellikle durmakta ve bunun ne kadar gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

6. Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde elli' ayrı mesleğe mensup kahramanlara yer vermiştir. Bu meslekler arasında; memuriyet, askerlik, tüccarlık, yazarlık, gazetecilik, avukatlık, doktorluk, öğretmenlik daha fazla ve belirgin olarak yer almaktadır. Bütün bu mesleklerle mensup kahramanlardan ideal olanlar çalışkandır. Çalışkanlıkları onları işlerinde ve hayatta başarılı olmalarını sağlar. Yazarın, yazarlık, gazetecilik, avukatlık, doktorluk gibi yeni mesleklerin yanısıra memleketin kalkınması açısından özel bir önem verdiği ticareti ön plana çıkarmak istediğı anlaşılmaktadır.

7. Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinde yer alan kahramanlar iyi ve kötü olmak üzere iki büyük guruba ayrılır. İyiler; sevgi, bilgi, çalışkanlık, iyilikseverlik ve güzel ahlâk gibi niteliklere sahiptir. Kötüler ise bencillik, menfaatperestlik, hilekârlık, başkalarına zarar verme, kötü ahlâk gibi niteliklere sahiptir.

8. Batılılaşma hareketleriyle birlikte ortaya çıkan yeni insan tipi, Ahmet Midhat'ın eserlerinde alafranga ve alaturka tipler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bir çok eserde yer aldığını görüğümüz bu tiplerden alafranga tipi, yanlış batılılaşmayı, züppeliğı temsil etmektedir. Bu tip kahramanlar Batı'dan gelen yenilikleri sadece şekil bakımından benimsemekte bilgiyle, düşünceyle hiç ilgilenmemektedir. Zevk ve sefahate düşkün ve kötü ahlâk sahibi olan bu kahramanlar, topluma da kendine de zarar vermektedir Millî kimliklerine yabancıdırlar ve onu küçümserler. Tembelliğı bir hayat tarzı haline

getirmişlerdir. Kendi zevklerini tatmin etmekten başka bir şey düşünmez, herhangi bir sorumluluğu yüklenmezler.

Alaturka tipte olan kahramanlar, alafranga tiplerin her bakımdan zıttı olan özelliklere sahiptirler. Hayatlarında eski ile yeniye mezc ederler. Sadece şekle değil, ondan daha fazla, bilgiye önem verirler. Sefahattan uzak dururlar. Güzel ahlâk sahibidirler. Çalışkanlık, sevgi, fedâkarlık gibi olumlu nitelikleri şahsiyetlerinde birleştirirler. Milli değerlerine bağlıdır. Onları yeri geldiğinde savunmaktan çekinmezler.

Alaturka tip, yetişmesi arzu edilen insanı, alafranga tip ise istenmeyen insan tipini ifade etmektedir.

9. Ahmet Midhat'ın hikâye, roman ve tiyatrolarında yer alan kahramanlar arasında birbirine benzer özellikler taşıyan, dolayısıyla tekrar edilenler oldukça geniş bir çerçeve oluşturmaktadır. Alaturka ve alafrnga tiplerin yanısıra, bunların daha genel bir şekli olan iyi ve kötü tipler de tekrar edilmektedir. Bu yazarın, söz konusu tiplerde yer alan özelliklere verdiği önemi göstermektedir. Tekrarlar sayesinde hem okuyucuya verilmek istenen mesaj daha güçlü hâle gelmekte hem de kahramanlar daha etraflıca ele alınmış olmaktadır.

Eserlerin bütününde iyilerle kötüler arasında bir mücadele ve çatışma vardır. Bu mücadelede gâlip olan taraf iyilerdir. Eserlerin sonunda iyiler mutluluğa ulaşır; kötüler ise yaptıklarının karşılığı olmak üzere kötü bir âkibete uğrarlar.

• BİBLİYOGRAFYA •

I. Ahmet Midhat Efendi'nin Eserleri:

1. Suizan, Letâif-i Rivâyât 1; İstanbul, 1315, 44 s.
2. Esâret, Letâif-i Rivâyât 1; İstanbul, 1315, 59 s.
3. Gençlik; Letâif-i Rivâyât 2; İstanbul, 1315, 42 s.
4. Teehhül Letâif-i Rivâyât 2, İstanbul, 1315, 46 s.
5. Felsefe-i Zenan, Letâif-i Rivâyât 3; İstanbul, 1292, 103 s.
6. Gönül; Letâif-i Rivâyât 4; İstanbul, 1287, 59 s.
7. Mihnetkeşan; Letâif-i Rivâyât 4; İstanbul, 1287, 36s.
8. Firkat; Letâif-i Rivâyât 5; İstanbul, 1287, 162s.
9. Yeniçeriler; Letâif-i Rivâyât 6; İstanbul, 1316, 100s.
10. Eyvah; Letâif-i Rivâyât 7; İstanbul, 1302, 101s.
11. Ölüm Allah'ın Emri; Letâif-i Rivâyât 8; İstanbul, 1290, 106s.
12. Açıkbaş; Ahmet Midhat Efendi'nin Tiyatroları,
Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1990, s.55 - 103.
13. Ahz-ı Sar; Ahmet Midhat Efendi'nin Tiyatroları,
Haz. İnci Enginün, İstanbul, 1990, s.103 - 139.
14. Hük-m-i Dil, İstanbul, 1291, 57 s.
15. Hasan Mellah; İstanbul, 1291, 461s.
16. Zeyl-i Hasan Mellah; İstanbul, 1292, 442s.
17. Dünyaya İkinci Geliş; İstanbul, 1291, 365.
18. Hüseyin Fellah; İstanbul, 1292, 365s.
19. Yeryüzünde Bir Melek; İstanbul, 1292, 1184s.
20. Felâatun Bey ile Râkım Efendi; İstanbul, 1292, 154s.
21. Paris'te Bir Türk; İstanbul, 1293, 560s.
22. Bir Gerçek Hikâye; Letâif-i Rivâyât 9; İstanbul, 1293, 65s.
23. Bir Fitnekâr; Letâif-i Rivâyât 9; İstanbul, 1293, 52s.
24. Süleyman Musli; İstanbul, 1294, 227s.
25. Kafkas; İstanbul, 1294, 240s.
26. Çengi; İstanbul, 1294, 160s.

27. Nasip; Letâif-i Rivâyât 10; İstanbul, 1294, 36s.
28. Bekarlık Sultanlık mı Dedin?; Letâif-i Rivâyât 10; İstanbul, 1294, 43s.
29. Karnaval; İstanbul, 1298, 269s.
30. Henüz On Yedi Yaşında; İstanbul, 1943, 324s.
31. Acaib-i Alem; İstanbul, , 289s.
32. Dürdane Hanım; İstanbul, 1316, 100s.
33. Vah; İstanbul, 1299, 173s.
34. Fürs-i Kadimde Bir Fâcia, Ahmet Midhat Efendi'nin Tiyatroları, Haz. İnci Enginün; İstanbul, 1990, s.203-251.
35. Çerkez Özdenleri, Ahmet Midhat Efendi'nin Tiyatroları; İstanbul, 1999, s.251-302.
36. Volter Yirmi Yaşında; İstanbul, 1301, 64s.
37. Esrâr-ı Cinâyât; İstanbul, 1301, 224s.
38. Cellat; İstanbul, 1301, 192s.
39. Hayret; İstanbul, 1302, 507s.
40. Bahtiyarlık; Letâif-i Rivâyât 11; İstanbul, 1302, 194s.
41. Cinli Han; Letâif-i Rivâyât 12; İstanbul, 1302, 120s.
42. Obur; Letâif-i Rivâyât 13; İstanbul, 1302, 106s.
43. Bir Tevbekar; Letâif-i Rivâyât 14; İstanbul, 1302, 82 s.
44. Çingene; Letâif-i Rivâyât 15; İstanbul, 1304, 208s.
45. Çifte İntikam; Letâif-i Rivâyât 16; İstanbul, 1304, 80s.
46. Para; Letâif-i Rivâyât 17; İstanbul, 1304, 152s.
47. Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar; Letâif-i Rivâyât 18; İstanbul, 1304, 103s.
48. Arnavutlar-Solyotlar; İstanbul, 1305, 221s.
49. Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr; İstanbul, 1305, 293s.
50. Amerika Doktorları; İstanbul, 1305, 87s.
51. Haydut Montari; İstanbul, 1305, 276s.
52. Gürcü Kızı; İstanbul, 1306, 198s.
53. Şeytan Kaya Tılsımı; İstanbul, 1307, 53s.
54. Rikalda -yahut- Amerika'da Vahşet Âlemi; İstanbul, 1307, 256s.
55. Diplomalı Kız; İstanbul, 1307, 228s.
56. Dolaptan Temâşâ; Letâif-i Rivâyât 20; İstanbul, 1307, 135s.
57. Müşâhedât; İstanbul, 1308, 319s.

58. Ahmet Metin ve Şirzad; İstanbul, 1309, 768s.
59. İki Hüd'akâr; Letâif-i Rivâyât 21; İstanbul, 1311, 93s.
60. Emanetçi Sıdkı; Letâif-i Rivâyât 22; İstanbul, 1311, 107s.
61. Can Kurtaranlar; Letâif-i Rivâyât 23; İstanbul, 1311, 80s.
62. Bir Acıbe-i Saydiyye; Letâif-i Rivâyât 24; İstanbul, 1311, 120s.
63. Ana Kız; Letâif-i Rivâyât; İstanbul, 1312, 101s.
64. Taaffüf; İstanbul, 1313, 339s.
65. Gönüllü; Letâif-i Rivâyât 6; İstanbul, 1314, 200s.
66. Mesâil-i Muğlaka; İstanbul, 1312, 350s.
67. Jöntürk, İstanbul, 1995, 318 s.

II. Diğer Eserler

- Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı" TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9 s. 389-427
- Akyüz, Kenan, "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri" Türkoloji Dergisi, C. 2, sayı 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, s. 1-269
- Baydar, Mustafa, Ahmet Midhat Efendi, Hayatı, Sanatı, Eserleri, İstanbul, 1954
- Belge, Murat (Haz.), Jöntürk, Oğlak Yay., İstanbul, 1995
- Birinci Necat, "Ahmet Midhat Efendi'nin Önemli Bir Romanı: "Müşâhedât"
Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 9, sayı 4, Ekim 1980, s. 69-74
- Carter, V. Findley, Ahmet Midhat Efendi Avrupa'da, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999
- Çapanoğlu, Münir Süleyman, İdea Gazeteci, Efendi Babamız, Ahmet Midhat Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1964
- Er, Melin Has, Türk Romanında Kadın Kahramanlar, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994
- Erdem, Leman, Ahmet Midhat Efendi - Recâizâde Ekrem - Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Züppe ve Softa Tipleri, 1953 (Türkiyât Enstitüsü, Tez N. 437)
- Gökbender, Nezihe, Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında Kadın Tipleri, 1953 (Türkiyât Enstitüsü, Tez N. 437)
- Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998

- Kaplan, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3. Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996
- Okay, Orhan, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1989
- Ortaç, Şükran, Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında ve Letâif-i Rivâyât Serisi Hikâyelerinde Beyoğlu, 1954 (Türkiyat Enstitüsü, Tez N. 430)
- Özön, Mustafa Nihat, Türkçede Roman, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985
- Siyavuşgul, Sabri Esat, "Ahmet Midhat" İslâm Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1941
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, 19. Asır, Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988
- Uğurcan, Sema, "Ahmet Midhat Efendi'nin Hatıratı ile Romanları Arasındaki Münasebet, Türklük Araştırmaları Dergisi, sayı 2, Ankara T.T.K. Basımevi, 1987, s. 185-199
- Uğurcan, Sema; "Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında İsim Sembolizasyonu", Türk Edebiyeti, Temmuz 1984, s. 55-56; Ağustos 1984, s. 68-69
- Us, Hakkı Tark (Haz.), Henüz On Yedi Yaşında, İstanbul, 1943
- Us, Hakkı Tark, Ahmet Midhat'ı Anıyoruz, İstanbul, 1955
- Ülgen, Erol; Ahmet Midhat Efendi'de Çalışma Fikri, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994
- Yazgıç, Kâmil, Ahmet Midhat Efendi, Hayatı ve Hatıraları, Tan Matbaası, İstanbul, 1940
- Yetiş, Kazım; Kubbealtı Akademisi Mecmuası Yıl 8, Nr.2, Nisan 1979, s. 64-73

→ "Bir Mektup Münasebetiyle"